

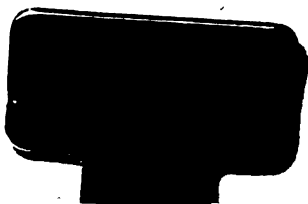
U 8053 / I

Slovanská knihovna

SLOVANSKÁ KNIHOVNA

3186248627

—1

ПРАВДА

ПИСЬМО

НАУКОВЕ И ЛИТЕРАТУРНЕ.

РОЧНИКЪ ПЕРШИЙ

1867.

123336

Видаватель и редакторъ: *Лонгинъ Лукашесичъ.*

ЛВІВЪ.

Зъ друкарні Ставропигийської.

Підъ зарядомъ Ст. Гучковського.

Де що є?

Поезії.

- ✓ П...в: Мое бажання Ч. 1.
✓ Данило Млака: Думка Ч. 1., Думка Ч. 8., Думка Ч. 13., Думка Ч. 23., Думка Ч. 25., Братамъ Ч. 27.
✓ Ошайб Левицький: Наша надія Ч. 2., Напастникамъ Ч. 3.
✓ Б. Згарський: До „Правди“ Ч. 4., До любви Ч. 9.
✓ О. К. По...: До небоги Ч. 5.
✓ Сироша: До братівъ товаришівъ по долі (прологъ до поеми „Острожниківъ“) Ч. 6., Частина XVIII. зъ поеми „Острожниківъ“ Ч. 10., Частина XVI. и XVII. зъ поеми „Острожниківъ“ Ч. 19., Частина XIX, XX и XXI зъ поеми „Острожниківъ“ Ч. 22., Пісня Ч. 16.
Полшавець: Думка Ч. 7.
✓ О. Я. Кокиський: У селі Ч. 12., Частина зъ поеми „Войнаровський“ Ч. 14., Частина зъ поеми „Войнаровський“ Ч. 21.
✓ Тарасъ Шевченко: Петро Дорошенко Ч. 15., Павло Кравченко-Наливайко Ч. 17., Зъ Колишнєго Ч. 18., Думка Ч. 20., Марку Вовчку Ч. 22.
✓ Володимиръ Шашкевичъ: Чого серце б'ється? Ч. 11.
✓ Верниволя: На смерть С...а С...а М—к—а. Ч. 17.
Мовчій: Чумаць Ч. 24.
Гешманець: Козакъ Ч. 27.

Повісті и Оповідання.

- Олекса Стороженко: Дорошъ Ч. 1—2.
О. Федьковичъ: Опришокъ Ч. 1., Безталанне за-
коханне Ч. 4.
П. О. Кулішъ: Майоръ Ч. 3—20.

- Марко Вовчокъ: Кармелюкъ Ч. 21—24.
Мишро Олельковичъ: П'яниця Ч. 25—27.
— — —: Задніпрянські приказки: Слизькоязика
Ч. 14—15, Дворка Ч. 27.

Зъ народніхъ устъ.

- ✓ Иванъ Руїна: Про зозуль, посмітюхъ и гадюкъ Ч. 22.
✓ Семенъ Войшокъ: Про гадюкъ Ч. 23.

Розправи историчні, етнографичні, критичні,
язикословні и таке инше.

- ✓ Н. Косшомаровъ: Короткий обзиръ исторіи русь-
кого народа відъ найдавнішихъ часівъ ажъ
до Б. Хмільницького Ч. 2—6., Козацький геть-
манъ Криштофъ Косніський Ч. 14.
✓ Володимиръ Шашкевичъ: Козацький героїзмъ и
завзятте Ч. 3.
Т...: Татаре на Червоній Русі 1594 р. Ч. 17.
— —: Гуня и Остриниця Ч. 18—22.
✓ В. Н—цький: Руська Родина Ч. 23—27.
✓ Б. Згарський: Народня философія Ч. 7—17.
✓ О. Парашинський: Рахманський Великдень Ч. 9—11.,
Одповідь московськимъ журналамъ Ч. 20., Фондъ
литературній и розписанне премій Ч. 17.
✓ Зъ Новосільського: Добрі и злі духи Ч. 10—11.,
Народні віровання о птицяхъ Ч. 13.
— —: Кілька слівъ о збиранню правнихъ на-
родніхъ обичаївъ Ч. 19.
✓ М. Соколикъ: Подорожні помічення Опілянина Ч.
24—27.
✓ О. П.: Критика („Сватання невзначай“ и „Ятрів-
ка“) Ч. 1—2.
✓ Рафаловичъ: Руський театръ народній Ч. 8., До-
бросовѣстна галичско-русска печать Ч. 19.

- ✓ *Денисъ зв-надъ Серешу*: Драматургичні замітки Ч. 9—13.
- ✓ *П....*: Етимологія и фонетика Ч. 5—8., Дещо о староруській письменности Ч. 20.
- ✓ *Я. Чорний*: Значіння етимології Ч. 10—11.
- ✓ *П. Кулішъ*: Отвертий листъ Ч. 9., Письмо до редактора »С.-Петербуржскихъ Вѣдомостей« Ч. 21—23.
- ✓ — —: Громадський судъ надъ Стракопудомъ Ч. 18.

✓ *Дрѣ П. Павлусевичъ*: Письмо до академиківъ руськихъ про видаванне збірниківъ простолюдиі літератури Ч. 12.

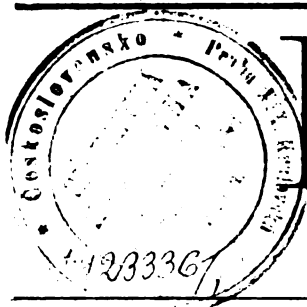
✓ *Олекса Шторожинський*: »С.-Петербуржські Відомости« о Галицькій літературі Ч. 25—26.

Літературні и бібліографичні вісти и замітки: Ч. 1—8., 11., 14., 21.

Складки на цілі літературні: Ч. 17., 19., 20., 22., 25., 27.

Відъ редакції: Ч. 1., 8., 12., 16., 20., 27.

ПРАВДА

письмо наукове и литературне.

Виходить щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата вносить: на 3 чвертьрочия (до кінця р. 1867) ар. 1. 60; на півъ року ар. 1. 10; на чверть року ар. — 60. — Редакция підъ Ч. 236 місто (въ Ривку).

Моє бажання.

Не обскурантъ я, що не плачу
За тимъ, чого нема,
Що вже минуло и миня.
Я України долю бачу
Не въ бунчукахъ, не въ булаві,
Не въ скарбахъ схованихъ у скрині,
Не у гетьманській голові,
Не въ Запорожській Україні;
Не въ тимъ, щобъ, вибившись на волю,
Зъ Ляхами знову воєвать,
Да кровъ славянську проливать
И трупомъ засівати поле....
Я даромъ слізъ не проливаю!
Славанъ усіхъ въ одній семзі
Побачить хочеться міні....
Отъ, багате, я чого бажаю!

П.....

ДОРОШЪ.

Оповідання

Олекси Сцороженка.

Після шведської пожоги, тоді якъ протурини Запорожцівъ зъ Чортомлика у Турещину ажъ въ Алешки*), бувъ військовимъ осавуломъ отсей самий Дорошъ, що розказую. Багато де-чого доводилось міні про ёго чути ще въ Січі; розказували, що вінъ зъ-біса бувъ завзятий и дуже письменний: знавъ по турецьки и по татарськи и бувъ за толмача. Якъ-же кошовий Мелашевичъ вивівъ Запорожцівъ изъ Турещини**) и зновъ осадивъ вѣшъ на нашихъ вольностяхъ, біля річки Підпольної, то Дорошъ розміривъ окопи и роскати, бо знавъ и кріпості будувать. Скінчивши своє діло, недовго вінъ зоставався въ коші — дуже вже старий бувъ, и подякувавши за хлібъ-сіль, помандрувавъ собі у степи, щобъ де-небудь сісти зімовникомъ и завести пасіку,

*) Старий кошъ зруйновано 1709. року, а осадились у Алешкахъ 1712. року.

**) Осадили новий кошъ на річці Підпольній 1733. року.

бо дуже кохався у бжолі. Шукавъ старий собі місця, шукавъ, та й сюди зайшовъ на Малу-Тернівку; якось ёму подобався нашъ лиманъ. Та на що й шукать лучшего захистка? кругомъ вода, а по середині островъ, не треба й огорожуватися; отъ вінъ тутечки и осадивсь. Тоді, якъ старий сюди прийшовъ, у лимані тільки й росли де-не-де осички, терни та лоза; а вінъ вже понасажувавъ скрізь деревья, нащепивъ грушъ и яблунь, неначе лісь який розвівъ. Такъ тутечки у ёго велика пасіка була, може колодокъ зъ двісті, коли не більшъ. За медомъ було приїздили купці зъ Харькова, зъ Білагорода. Дорошъ тими грошима, що за мідъ добувавъ, ніколи не користувався, а віддававъ їхъ біднимъ людямъ на будову, що приходили у степи селиться зімовниками, або однесе на церковь до игумена Самарського-Миколаївського монастиря.

Ті козаци, що сиділи тутечки зімовниками и знали Дороша, отъ-якъ розказували міні про ёго життя у лимані. Живъ вінъ на тимъ острові неначе який пустельникъ; зъ власнихъ рукъ годувавъ дикихъ кізъ, сайгаківъ; журавлі ходили за нимъ слідкомъ, якъ собаки, підъ ёго хатою плодились бабаки. Ходивъ вінъ, якъ чернець, у високій шапці, у чорній хламиді и підперізувався реміннимъ поясомъ. Зъ себе бувъ дуже високий, а борода біла, якъ молоко, доходила ажъ до колінъ. Такий, розказували, бувъ зъ ёго дідуганъ, що хто-бъ ёго не вздрівъ, то самі вязи хиляться, щобъ ёму вклонитись. Тоді тільки й було зімовниківъ, що на річці Самарі, де теперечки Кочережки, та біля насъ, де Василівка, у Бродчині, и тамъ ще у Водяній. То було по великихъ празникахъ народъ приходить до Дороша, неначе до церкви (тоді тутечки не було церковъ); отъ вінъ и читавъ імъ євангелію, апостола и псалтирь. Люде кажуть: „на самоті чоловікъ живе зъ Богомъ“; то хочъ и не въ церкві слухавшъ те слово Боже, а все-жъ таки полата воно тобі душу, особливо — почувши ёго зъ устъ чесної передъ Господомъ людини. Старого Дороша всі дуже поважали: було, якъ заведуться за що

небудь, або шкоду одинъ одному яку вчинить, то йдуть судитись до старого.

У ті часи, якъ Дорошъ тутечки проживавъ, набігали ще на слободи Татари; отсежъ їхъ и пляхъ, що йде по-біля лиману, бо тутъ скрізь одъ річки Самарі ажъ до річки Орельці водопоі, а по горахъ багацько родниківъ и криниць. Було, якъ почують хуторяне, що йде татарва, то заганяють скотину и ховаються по байракахъ и котловинахъ; якъ-же бувало слобожане турнуть звідтіля Татаръ, то й вони, де не візьмуться, на коней, за мушкети, и собі провозають непрошенихъ гостей. А Дорошъ — такъ ніколи не тікавъ: сидить собі на пасіці, и байдуже ёму.

Разъ, якъ такъ проходили Татари, Дорошъ варивъ собі на вечерю кулішъ, а татарський ватажокъ побачивъ, що зъ комины йде димъ, и пославъ кілька вершниківъ подивитись, хто тамъ живе.

— Коли молодий, — каже — то візьміть ёго у ясирь*), а старий — чинивъ ёму башка**).

Такий, бачите, у нихъ бувъ бисурменський драпіжний звичай. Поїхали татари у лиманъ, та — якъ кажуть „не спитавши броду, не лізь у воду“ — и загрузли въ болоті. Стали гукать, такъ Дорошъ виїшовъ и розказавъ імъ, їхъ мовою, куди обїхать; отъ вони и приїхали до ёго. Побалакавъ вінъ зъ нимн, показавъ свою пасіку, огородъ, — такъ гарно у ёго въ садочку: було се саме въ Спасівку, якъ вже и дині, и кавуни, и садовина поспіла. Вернулись вершники до свого ватажка, розказали ёму, що бачили, — отъ вінъ и самъ приїхавъ до Дороша въ гості. Нагодувавъ ёго старий медомъ, кавунами и чимъ Богъ пославъ. Ватажокъ цілісінкый вечеръ зъ нимъ пробалакавъ, тутъ у ёго въ хаті и ночувавъ, а на другий день, прощаючись, подарувавъ Дорошу турецький килимъ и обіщавъ, якъ буде повертаться, зновъ до ёго заїхать. Такъ не привівъ ёму Богъ вернуться, бо тамъ десь за Берёкою гетьманці перехопили ёго загінъ и завдали такого чо́су, що й самъ ватажокъ тамъ-же й ніжки відкидавъ, а ёго орду у три вірви гнали ажъ до річки Самарі.

Якъ тікали вони по-біля лиману, у одного татарина зашкандибавъ кінъ; бачить сердешний, що вже ёму не втікти, бо за спиною козаки, — нічого робить! — отъ вінъ зъ коня та въ очеретъ, и прилізъ до Дороша.

— Ратуй! — каже; — якъ виратуєшъ то я твій на віки!

— Не знаю, якъ міні тебе й виратувать — одказує Дорошъ, — бо нігде гараздъ сховать; пе-

*) Взять у неволю.

***) Одрубати голову.

вно сёгодня ще понаходять наші козаки, та й витягнуть тебе изъ-за печи; и въ болоті тежъ не сховавшя, бо й тамъ вони обшнипорять усі кутки; дуже вже ви намъ надозолнили!

Однакъ подумавъ-погадавъ старий, та й вигадавъ, якъ ёго сховать. Вкопавъ у пасіці ямку, такъ щобъ тільки улізти чоловіку до плечъ, и посадивъ туди татарина, а зверху накривъ ёго вулёмъ; бувъ у старого зайвий вулий, дуже великий. Тільки що обгорнувъ ёго гарненько землею, буцімъ-то й справді колодка зъ бжолою, ажъ бачить — идуть до ёго козаки; инші зъ радощівъ, що втерли носа ворогамъ, вже й понапивались.

— Добривечіръ діду! — кажуть.

— Спасибі — одказує Дорошъ.

— А нагодуйте насъ, діду, медомъ — просять: — бачите, яка у васъ гарна пасіка!

— Добре, дітки — каже старий; — а за що и нагодувать, добре одчухрала татарву!... Идіть же у хату: на тімъ тижні підрізувавъ, то тамечки у мене въ чулані готовий мідъ.

Дё-які хотіли вже йти въ хату, а другі не згодились.

— Ні, діду, — кажуть, — не хочемо ми тижнёвого; давай намъ зъ самого підкопу, свіжого!

— И той-же зъ підкопу — каже Дорошъ; — однаковий.

— Не хочемо ми того — гомонять козаки; — давай намъ свіжого, а не даси, такъ ми, не питаючись, и самі візьмемо!

А тамъ де-які и на горлиці полізли, шукають, чи нема сала або горілки.

— Тю! на вашого батьва — каже Дорошъ; — бачу, вамъ коли мідъ, то й ложку?... їжте, який дають!

Такъ куди! не слухають, ще й ляяться почали; сказано п'яні! А за п'яними и тверезі тежъ собі, и все захожуються біля великого вулия, підъ котримъ сидить татаринъ. Бачить старий, що не переливки: не дасть, — то вони самі перевернуть великий вулий — тоді вже помній, якъ звали татарина.

— Ну, трівайте-жъ, хлопці — каже; — якъ бачу, треба вамъ дати свіжого, нічого зъ вами робить!...

Тільки-що взявся за одну колодку, щобъ знать, а козаки и гукнули:

— Давай намъ, діду, нзъ сіві, зъ великої: оттутечки багацько меду!

— Не можна зъ сіві колодки — одказує Дорошъ.

— Чомъ? — загомоніли козаки, — давай, кажемо, зъ сіві, а не даси, ми й самі візьмемо, — намъ рукъ не позичати!

Дорошъ завіря їхъ, що паройки накиннувъ у сю колодку; такъ буцімъ не імъ и кажуть, одно товчуть: „зъ сіві, та й зъ сіві!“ Кругомъ обступили, де-которі вже й за колодку беруться. Що тутъ на світі робить? Отъ Дорошъ и каже:

— Слушайте, хлопці! не руйте сіві колодки, бо якъ схочу, то дарма, що велика — а не добудете ви зъ неї и одноі кроплі меду, — хиба тільки чортаву побачите!

Та й гукнувъ до татарина, що ёму робить.

— Сількись! — одказавъ одинъ зъ козаківъ, — я ще на своєму віку не бачивъ чорта: подивлюсь, яка у ёго парсуна!

За вулий — тільки піднявъ, а татаринъ якъ вискалитъся, якъ зарже не своїмъ голосомъ, а козаки: „святъ, святъ!“ — въ ростичъ, та яко мога на втікача.

— Постривайте, хлопці — гукъ Дорошъ, — я вамъ меду дамъ!

А вони тікають та лаються!

— Подавись ти своїмъ медомъ! годуи того, що підъ вулиемъ сидить!

Черезъ тиждень, якъ все втихомирилось, розказавъ Дорошъ хуторянамъ про сю кумедію, — одъ їхъ вінъ вже не таївся, — такъ вони дуже сміялись и прозвали того татарина чортомъ. Три годи живъ вінъ у Дороша, а тамъ на теплого Миколи пішовъ у Самарський монастирь, та й перехрестився у нашу віру. Знатний вийшовъ зъ ёго чоловіга, а вже який скусний бувъ коноваль; и скотину личивъ, и свиней, и болячки на людяхъ вигоювавъ. Проживавъ вінъ десь за річкою Орелькою, тамечки и оженився; се-жъ ёго и унуки — Чортенки, що живуть у Водянихъ Хуторахъ.

(Конецъ буде.)

Д У М К А.

Чомъ такъ сумно, Україно,
Твоїми степами,
Чомъ вкрилися рідні ниви,
Поля туманами?
Чому козакъ, чому діва
День-нічъ лишень плачуть?
Чому круки та ворони
Могилами крачуть?
Чому бодякъ на розваляхъ
Січи виростає,
А за Трехтмирівъ пісня
Лишень споминає?
Чому ржа ість ячароньку,
Шаблюку остреньку?
Чому розі помарніли
По руськимъ личеньку?
Чому на розваляхъ слави
Кричить пугачъ пугу?

Чи віщує вінъ ще більшу
Україні тугу?
Де пропали отамани,
Козацькая слава?...
Чи заросли мхомъ, травою,
Якъ въ полі мурава?
Чому глухо, чому тихо
Твоїми хатами?
Чому пісню не співають
Діти изъ батьками?
Чому квіти золотоцвіті
Не цвітуть полями?
Чому все позаростало
Поливъ-бурянами?
Чому въ гаю перестали
Птички щebetати,
А воуля дїбровами
Миленько кувати?...

Скажи мені, Україно,
Сердешна сестрице,
Незабутая дружино,
Сивая орлице!
Чому глухо, чому тихо
Степами, хатами?
Чому очи вмиваються
Нікими слезами?...

Ой! рада-бъ я, милий друже,
Причину сказати,
Та вледіло въ грудяхъ серце —
Хоче умерати...
Вмерай! вмерай! віде серце,
Вгасай, руське око,
Розступися, свята земле,
Широко-глибоко...
Може тамъ вамъ доля-зоря
Мило засвітає,
Квітъ зацвіте, соловейко
Лугомъ заспіває...

Данило Млака.

К Р И Т И К А.

1. Сватання невзначай, драма въ шести діяхъ.
Київъ 1864. Написавъ О. Цись.
2. Ятрівка, драма въ пяти діяхъ зъ прологомъ.
Київъ 1864. Написавъ О. Цись.

I.

Беручись за критичний, оглядъ двохъ драмъ Цися, оглавъ которихъ я виписавъ, треба сказати, що драматичні писателі, якъ и загаломъ усі писателі, мають свої категоріи. Єсть писателі-гени, єсть писателі — зъ талантомъ, и єсть писателі — бездарніи.

Одрізнить твори гениа одъ другихъ не трудно. Гений, першъ усёго, не поворяється ніякимъ умовамъ, не признає ніякихъ законівъ; бо вінъ самъ законъ и собі и другимъ. Гений — творецъ!... Гений своїми творами виявляє новий миръ, нову

идею. Миръ, которий бувъ ще до гения, которий живе въ жизни, але про которий ніхто не знавъ. Гений благовіститъ народові нове життє, — життє, которого корінь и засади лежать у самімъ народі, та народъ не відавъ про їхъ. Гений мислить, страждає, радіє, сподівається, рветься кудись далеко, и все те у ёго не тільки за себе, а за всіхъ.... Гений своїми широкими духовними крилами обгортає все те, що треба у сімъ, усёму народу. Гений — усе!

Гения народъ не сразу зрозуміє, не сразу повірить ёму, не сразу признає ёго своїмъ учителемъ, своїмъ другомъ, готовимъ положить за ёго свою душу, и бувають случаи, що спершу на гения дивлятьсѧ, наче на ворога.

Въ поколінні одночасовімъ хіба де-хто зрозуміє гения и пристане до ёго, а масса глузує, насміхається надъ думками, надъ слёзами гения. Идею гения зрозуміє наступаюче покоління, поставить її своїмъ сонцемъ, своїмъ девизомъ и буде прямовати до неї.

Зъ часу християнства и до нашого часу було и дівтьсѧ такъ зъ гениями. И якъ кончали гений своє життє? Одинъ въ тюрмі, другій на публиці, третій на кострі,.... а потімъ імъ ставили споминки, приймали їхъ идеи, їхъ науку яко законъ.... Така доля усіхъ гениівъ одъ Богочоловіка до днесь. Гений родитьсѧ віками.

Инше діло талантъ. Талантъ завжди єсть; талантъ єсть низша степенъ гения, ученикъ гения. Талантъ самъ поезіи ніколи не творить, ніколи не живе своїми власними думками. Талантъ популяризує идею и науку гения, живе життємъ, думає думками або гения або народа. Гений веде народъ за собою, талантъ иде за народомъ.

Народъ, усі ми, пішли за Тарасомъ, бо Тарасъ бувъ гений. За Кулішемъ ніхто не йде; бо самъ Кулішъ иде за Тарасомъ, бо самъ Кулішъ тільки трудолюбивий талантъ.

За Галилемъ пішовъ увесь миръ. Передъ Гарибальдемъ, олицетворителемъ народної идеи, идеи волі и національності, бьють поклони не одні Італіяне.... Ну, да не про се річъ!... —

Про писателівъ третей категорії, здається, нічого говорить. Вони самі себе одмалёвуютъ. — Піпъ Климентій, „Співакъ зъ Полісся“, „Буй-Туръ“ — отъ и найкрасні образки писателівъ останней категорії.... Та їхъ чи й читає хто!... Миръ, імъ! нехай пишуть собі: хоть печатнямъ буде заробітокъ. Правда, такихъ писателівъ треба ділити на два роди — неввиннихъ, которі пишуть для забави, нікому не шкодячи, — и шкодливихъ, которі

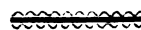
въ своїхъ писанняхъ проводять инколи такі мислі, за которихъ не гріхъ би — хочъ и въ пельку.... Колись ми поговоримо про їхъ ширше, а теперечки не до їхъ.

II.

„На все єсть свої правила, свої форми,“ говорять у насъ. „Ученые“ критики требують, щобъ кожна литературна твора підходила підъ „правила и форми,“ и на скільки вона підходить, на стільки дають їй и ціну. Нехай литературна твора грішить противъ життя, нехай не має въ собі здорової идеи: вони се прощають, аби були виповнені „правила и форми.“

И навпаки дивлюсь: форма для мене нічого не значить, правило — життє. И підъ се правило я підвожу литературні твори. На скільки литературна твора вірна життю, етнографії, исторії, на стільки я її ціную. А назва и форма — видумки. „Буй-Тура“ називайте, скільки хочете, поемою, вінъ зостанетьсѧ завжди литературнимъ сміттемъ; а „Наймичку“ чимъ хочете звить, вона вічно буде генияльною творою, — черезъ те, що идея її вічна, не проходяща ніколи — любовъ матері; черезъ те, що вона вірний, артистичний образъ життя не тільки українського, а загально людського. Тежъ саме и „Катерина“, въ которій гений Тараса, проводячи идею честної любови и глибокого розпутства, показавъ намъ, у якому жалкому и тяжкому стані у насъ женщина!... Чи не пора її зволити зъ сёго рабства? чи не пора признати, що женщина рівноправний зъ нами чоловікъ? що гріхи її — гріхи наші, и не вона, а ми повинні спокуювати їхъ? Хто виненъ, що Катерина спотикнулась, не вистояла противъ напору чувства? Не вона винна, а мужчина, виненъ нашъ громадянський строй, нашъ побитъ, винні ми усі. Хіба мало на світі Катеринъ? а ми, которі руйновали їхъ чистіи натурн, ми-жъ становимось и суддями їхъ, видаємо на їхъ болотомъ и поступаємо гіршъ усякого злодія, усякого душегубця. — Ми не подимемо чоловіка зъ болота, а швидше втопчемо ёго, и не диво! на останне менше праці треба.... Ми, судячи женщину, не розличаємо: черезъ що вона впала? не одрізняємо розпутства одъ чувства и становимось Пилатами!... Аби фактъ бувъ, більшъ намъ нічого не треба. Розбираючи драми Цися, я завжди держатимусь сихъ думокъ и симъ поглядомъ буду дивитись на ёго твори.

(Конецъ буде.)

О ПРИШОКЪ.

Оповідання О. Федьковича.

I.

Насъ було двоохъ у батька: Семень старший, та я, двома роками молодший. Дуже ми любились. Ходить мій братикъ на танець, хожу й я; та гуляємо, якъ ті соколи межі соколами, землі підъ собою не чуємо. Усі насъ люблять, усі кланяються, усі поважають. Сказано, багатирські сини!

Семень бувъ парубокъ годний, тихий, розумний; було й малу дитину не оскорбитъ. Старинку поважає, шанує, товариство любить, за побратимомъ и въ огонь скочить. Оттакого братика и отсе мавъ.

Я зновъ у свого брата не вдався: подуфалий, палкий — и Бога знати не хочу, не то що!... Не спостигне було хто слово не уважно до мене заговорити, я вже и скочу, якъ искра, и вхоплюсь до ножа, и таке заведу, що ради ніхто не може дати. Не було такого парубка въ селі, щобъ я зъ него кровъ не пустивъ.

Семень було мене и полає, и виганьбить, а часомъ и за чуприну таки гараздъ покрутить. Да батечко-жъ ні чичиркъ, якъ-би отсе я, хто знає, якъ гарно справувався. У їхъ таки така натура була: нікого въ дому и словечкомъ однимъ не зганьбити — ні насъ, ні сестеръ, ні слугъ. Да знали вони иншимъ способомъ якъ намъ доіхати, коли хто зъ насъ прогрішить. Прибавить було Семень на вечерницяхъ, вони до ёго цілий день и слова говорити не будуть: ого — вже братикъ мій більше й не барився по-ночи; сказавъ тамъ хто яке незвичайне слово въ хаті, вони вийдуть зъ хати, ще й дверми луснуть. Оттакъ вони було нами поводять. Слухайте тільки, якъ зъ мене фудулію вигнали.

II.

Одної неділі бився я зновъ на базарі зъ однимъ урлѣпникомъ. Шустивъ зъ ёго кровъ, та прийшовъ обкривавлений до дому. Батечко подивились тільки на мене та й нічого.

На другий день встали ми зъ братомъ рано, пішли кутатись, а вінъ каже до мене:

— Не хороше ти отсе робишь, Иване; печалишь батька.

— Або я сѣму радъ, чи що? — відфукнувся я на свого братика, — да суферять не буду, щобъ вражий синъ та чванився, що ёму сільськихъ парубківъ нема й на разъ що бити!

Ажъ тутъ батько зъ хати:

— Иване, сюда!

Я заразъ побігъ.

— Кажіть!

— Осідлай міні коня!

Я шатнувся до стайні, осідлавъ духомъ коня, та й вивожу.

— Семене! а батько куди отсе ідуть?

— Не знаю — каже братъ.

III.

Другої неділі батько вже дома були; прийшли ми зъ церкви, та й обідаємъ. А батько кажуть:

— Ти, Иване, підешъ завтра до Р. наймешся у старого Донди на піврікъ. Я вже зъ нимъ зговоривъ.

Мати въ плачъ, сестри въ голосъ, братикови ажъ ложка зъ рукъ упала, а я стою, мовъ причмлений. Неня заразъ до батька:

— Чоловіче, а се що тобі Богъ давъ на розумъ, діти собі прогонити зъ дому? Багато їхъ мавшъ, мабуть, та не бізуешъ годувати?!

— Мовчи стара — промовили батько уважно, — ти собі назъ дівки, а парубками я самъ маю орудовати. Знайте тільки, аби ёму харчъ та пимаття було на завтра.

Другої днини й вирядився.

IV.

На підвечеръ ставъ я у Р... Село велике, пишне. Все сади, все сади, все горіхи волоські, та вишні, та черешні. По-черезъ плоти понадвисала червона калина. Зъ-поміжъ садівъ видко побой пишні; середъ села стоить церковъ нова, велика — хрести золочені.

— А куди, легіню? — питає молодичка пишна, кароока, біжа зъ кінвами по воду, та й стала.

— До старого Донди, коли би ласка справити — кажу я, та й ставъ и собі.

— До Донди? — скрикнула молодичка, та ажъ кінви випали їй зъ рукъ; — а отсе чого ви до Донди? —

— У найми — кажу.

— У найми? до такого опришка? Та нехай же васъ Мати Божа заступає!...

— Ви мене налякали, молодичко; що-жъ бо то вінъ, той Донда?

— Та вретикъ на весь світъ! Вінъ вісімъ рікъ липшъ въ опришкахъ бувъ. Такий лютий, якъ гадина: ви тамъ и три дні не вибудете!

— Що-жъ маю робити, молодичко? Рідного батька треба послухати.... А де-жъ вінъ сидить, той вашъ Донда?

— А онъ, бачите, той хутіръ великий; два горіхи передъ самими вікнами, нові ворота.

— Спасибі вамъ, молодичко; може коли зустрінемось.

— Здорові будьте! — прощбетала молодичка, та й стрігнула въ сутки. Я пішовъ далій.

V.

Хутіръ гарний, двори великі: комори, стайні, колешні — усе підъ побоями, усе нові. Въ хаті вікна великі зъ кватирками. Вибігла дівчина зустрічати:

— Чи не зъ тої ріки, легіню? Може наймить?

— Такъ в, панночко мой гречна — кажу я, а тутъ такъ и задивився на вроду ві прекрасну та на станъ ві препишний! Уся въ рантухахъ, та у намистахъ золотихъ!...

Увела мене въ хату: світлиця ажъ сияє! Молоді служечки та вірні слуги вештаються то сюди, то туди — усі тихо, усі безъ гомону, щобъ навіть и голосу їхъ не чути, а за столомъ сидить собі чоловікъ великий та плечистий. Сидить собі, та люльку курить, а самъ такий черлений, якъ катъ; рудий вусъ ажъ по-за уха закрутивъ. Я поклонився, та й стою.

— Ти Коровайничівъ? — гукнувъ.

— Такъ — кажу.

— Ти станешъ у мене на службу; я вже зъ твоімъ старимъ зговоривъ...

— Нічого — кажу.

— Але я чувъ, що ти любишъ битися?... Небоже! — та й справивъ на свою нагайку дротяну, що мабуть въ-два сажні жандарські. Мене неначе фебра потрясла.

Мій газда ухопивъ крісь на плечі, та вийшовъ зъ хати, мабуть на полювання, а донці звелівъ, аби міні розказала, що я маю до роботи.

VI.

Дівчина розказала міні, що треба, та й дала підвечіркувати, а сама сіла собі зъ якимсь шиттячкомъ у віконця, да такъ уже приязно шиє! Дивлюсь, а се ширинька тонка-тонесенька. Що шовкомъ закине, такъ заразъ золотомъ и обведе. А я, якъ бувъ дурний, такъ заразъ и кажу:

— Панночко-лебідочко, кому ви отсе таку ширинечку препишну шиєте? Мабуть....

— Да я отсе братикови — каже вона зачервонівшись, — оттамъ за рікою. — Та й глянула у віконце. Ажъ тутъ и мій газда на подвірря; вона шиттячко въ сирнию!

VII.

По вечері звелівъ міні газда въ саду спати, щобъ садовини пантрувати; отъ и пішовъ я у садъ.

Нічка була тиха, та зорешлива, та тепла. Місяць розсипається надъ високими нашими гора-

ми, легіні щебечуть на сопілкахъ, а дівчата при-співують по вишникахъ. Господи, якъ обгорнуть мене жалі да туга велика! Стала передъ мовою душею и мати зъ поглядомъ ві тихимъ та святимъ, и сестрички мої щирі, и братикъ мій золотий.... И забанувавъ я на батечка свого.... Піду — думаю собі — до Черемошу глибокого, да втоплюсь.... А той Черемошъ заразъ таки коло хутора, такъ и шумить, такъ и гуде!

Вийшовъ надъ Черемошъ, сівъ собі на березі, сижу та думаю; — ажъ тутъ — плюсь! — човенъ зъ того боку плаве. Я сховався за вербою.

Припливъ. Бачу — се парубокъ, хороший, молоденький, якъ маліваний!

Прибивъ човенце до берега, а самъ у садъ, неначе метеликъ перелетівъ. А вона до ёго вже й рученятка простягла, дождала. Місяць світить, а я слухаю.

VIII.

— Не плачъ душко, мое серденько! — ставъ вінъ голубити, — я думаю, що ти міні рада, а ти въ-одно плачешъ, кільки я прийду.... Скажи: може вже не приходить? може собі красшого найшла?... Я бідний....

— Василю, Василю! — та й зомліла сердешна дівчина.

— А чого-жъ бо ти плачешъ, моя рибочко? — питає легінь, та й заплакавъ и собі.

— Відай намъ не судилось въ-купі жити — промовила дівчина не за малу хвилюку. — Джімеръ хоче свати слати, а батько оддасть, я знаю: вінъ багачъ!

— А ти гадавшъ ити за ёго? — спитавъ легінь.

— Я втоплюсь — каже дівчина.

— Того не роби, рибочко, а корись твоєму батькови: вінъ розумний, та за ёго головою будешъ щаслива.

— А ти, мій друже?

Я вернусь у військо; міні все одно.... Безъ тебе міні світъ увезде однакий, увезде чорний, якъ туманъ.

— Боже, Боже! — заплакала дівчина; — чому ми такі нещасливі?

— Ба я — каже легінь.

Обов — думаю я собі.

Якъ стали зорі погасати, вони розійшлись.

IX.

Одної неділі сидмо ми собі, ажъ тутъ и старости на подвірря. Моя панночка побіліла, якъ стіна; старий дивиться, та вуса гладить.

— А відь кого? — гукнувъ газда на старости, що ажъ стіни дзвенькнули. Вони сердешні тільки трясуться та кланяються:

— Відь Андрія Джімеря до вашої милості, коли би ласка.

— Скажіть Джімереви, що нехай свого сина оддасть у больницю, а не чужимъ дітямъ світъ нимъ путати. На тімъ світі, хто зна, якъ буде, а сей треба шанувати.

— Спасибі и за се — кажуть старости, та й забрались по-тихоньки зъ хати, бо зъ моїмъ газдою не добре переливатись. А панночка, якъ стояла, такъ старому въ ноги:

— Спасибі вамъ, батечку, що мене не втопили!

— Да й такъ тобі не сидіти дівкою — каже старий, — я вже явъ ослабати, то радъ би зятя въ хату, щобъ на мене легше, та щобъ зъ-за життя видіти, якъ мов добро уживатиметься. Ти знавешъ, дочко, я багатирь; можешъ собі вибрати и пана, и попа — кого хочешъ.

— Не хочу я, батечку, ні пана, ні попа.

— А кого-жъ? — запитавъ старий грізно.

Дівчина почервоніла, мовчить, тільки труситься.

— Не мни багато ханьки, а скажи, що хочешъ Василя Зарічука, та й годі! Ти думавшъ, дурна, що я нічого не знаю? що я не чувъ, якъ ви щоночи охали та слинились у саду?.. Що за розумні голови обібрались міні, старого опришка мудрувать!.. Иване! — до мене отсе, — рушай на той бікъ: Василь Зарічукъ нехай міні въ сей-часъ до мене ставиться. А вай твоєму світу, якъ ёму півсловечкомъ писнешъ, що тутъ говорилось! Розумівшъ?..

— Розумію, татку!

— Махай же!

Х.

Привожу я Василя; вінъ сердешний смутний, неспокійний. Тільки на двері, а старий якъ не грігне:

— Хто сеі ночи говоривъ зъ мовою дочкою у саду?

Мовчить.

Господи, якъ ухопить старий свою нагайку дротяну, якъ стане мого пана Василя періщити та періщити!

— А не ходи — каже — ночами та закутками, якъ той злодій; але йди въ хату, коли хочешъ дівку взяти!

— Даруйте життя! — верещить Василь на увесь світъ, — вже більше не буду, ій Богу не буду! гвалту!... гину!... умераю!... вайлє!...

— А сянній-такій сину! знай, якъ старого опришка мудрувать! Теперъ же рушай собі домівъ, а завтра рано приходи зъ старостами. Чуешъ?

— Чую, — каже Василь, и самъ не знає, якъ ёму діється. Тутъ дротяна нагайка, а тутъ каже свати слати. Я тільки стою та сміюся. Ажъ старий ні зъ сего, ні зъ того, та до мене.

— А ти, паничу, де сеі ночи ночувавъ?

— У саду; а де-жъ би?

— Та не чувъ, якъ отсі двоє нявкали цілу нічъ підъ вишнею?

— Чому-жъ би не чувъ?... чувъ!

— А міні не треба було нічого казати? Такъ ти міні служишъ?!...

Господи, якъ стане й мене цідити тою анатемською нагайкою! Бувъ би душу вигнавъ, якъ би не панночка та не Василь.

— А болить? — питає мене старий по годі.

— Болить! — кажу.

— А дуже?

— Дуже!

— А якъ ти другихъ бивъ, то не боліло?

— Не буду вже! — кажу.

— Теперъ же збійрайся та рушай собі домівъ.

А татови та нені скажи, щобъ за чотири неділі приходили до мене на весілля! Розумівшъ?

— Розумію!

— А ти будешъ Василю за дружбу! Розумівшъ?

— Розумію!

— Рушай!

Литературні и библиографічні

ВІСТІ И ЗАМІТКИ.

Зъ „Галичанька“, науково-белетристичної прилоги до „Слова“ довідуємося, що видається теперъ въ Петербурзі повне зібранне стихотворений Тараса Шевченка, и що се виданне перепечататись має незабаромъ въ Львові, однакжъ вже „правописію, Галицкими Русинами загально прийтою и всему народу у насъ доступною“, се-бъ-то правописію ніби-то етимологичною — „славяно-рускою“, якъ її називають її приверженці.

Не входимо теперъ въ подробніше розсуждення, чи и на-скільки тая правопись — така, якою її бачимо въ „Слові“ и всіхъ ёго виданьяхъ — єсть „Галицкими Русинами загально принята и всему народу у насъ доступна“, на-скільки правопись тая єсть послідовательно-етимологична, чи старославянська, чи руська (розуміємо — малоруська). Лишавмо собі поговорити объ тімъ колись основніше. Тутъ же вивімо тільки коротко наше мніє, що тая „Словомъ“ уживана правопись „етимологична славяно-русска“ зовсімъ не єсть хочъ-би тою также буцімъ-то етимологичною правописію, котору перший уставивъ для нашого руського языка професоръ Максимовичъ, знаний и многозаслужений україн-

ський писатель, историкъ и збиратель українських думъ историчнихъ. А то-жъ бо Максимовичъ уставивъ правописъ свою такъ, що віддати нею можна, хочъ густо-часто въ вопиючимъ нарушеннямъ правилъ етимологіи, нашу мову вірно — безъ нарушення її граматики и фонетики. Правописі же, уживаній въ видавняхъ „Слова“, жаднимъ способомъ того признати не можна; проте минаються зъ правдою тні, которі утврджують, що правописъ „Слова“ єсть тая-жъ сама Максимовича правописъ. /

Якже-жъ може, дальше, сказати хто, що етимологічна правописъ уже таки такъ зовсімъ „Галицькими Русинами загально принята и всему народу у насъ доступна“, коли кождий знає, що такъ не єсть, а відомо напротивъ, що єсть багато уживаючихъ правописі фонетичної, та що ледве не вся молодіжъ о етимологічній правописі и чути не хоче, що наконецъ може й на пальцяхъ почисливъ би у насъ уміючихъ етимологічну правописъ? Та хочъ би вже справді на-вдивовижу такъ утврджалась у насъ тая „Словомъ“ захвалювана правописъ, — то чи-жъ Галицька Русь уже може и вся наша Малорусь? Чи Галицька Русь випередила може въ літературі або перевиснула коли, давнійше або теперъ, чимъ-небудь въ четверо більшу закордонську часть нашої Русі? Чи може и поеміе хто розумний заперечити, що не Галицька, а єдино тільки Українська Русь має ті условья въ собі, которі до розвиття самостайної малоруської літератури и правдиво-народної ідеї и живні суть конечні, що тільки Україна нашої Русі проводить й годна и повинна? Смішно-жъ бо було-бъ и подумати, якъ би то исторично славою и традицією багата, завсїгди своімъ окремійшимъ життемъ живуча и въ истоті своїй незмінена велика Україна ити мала — та ще въ літературі! — ва

проводомъ нашої підъ польскою кормигою въ кождімъ вагляді такъ упавшої и збіднівшої, до непізнання въ истоті своїй зміненої Галицької Русі!

Безперечно же въ закордонській Русі етимологічна правописъ „всему народу“ ще більше доступна, ніжъ у насъ, а таки вся тая закордонська Русь наша уживає не етимологічною, але фонетичною, Кулішемъ уставленої правописі. Максимовичевої етимологічної правописі уживає тільки одинъ — самъ Максимовичъ; бо навіть учений професоръ славянської літератури въ Москві — Бодяєвскій, уже чоловікъ, здається, компетентний до осудження правописі, уживає въ своїхъ українськихъ творахъ не Максимовичевої, але тежъ таки фонетичної правописі!

Та лишаячи вже тую правописъ на стороні, дуже радуємося заповіщеннямъ тимъ Львівськимъ виданнямъ нового зібрання стихотворений нашого великого Тараса, а радуємося тимъ більше, що нечувано низькою ціною того видання — тільки 1 ар. — подається вському можливість, познакомитися докладнійше зъ величавою музою нашого геніяльного поета. Тільки-жъ ще просили би ми видателя перестерігати, щоби правописсю своєю не нарушлявъ часомъ класичної форми Шевченкового язика.

Тимчасомъ же звіщаємо, що стараннямъ нашої молодіжи, а накладомъ п. Д-ра Корнила Сумшевича видається теперъ ві Львові также повне зібранне стихотворений Шевченка въ двохъ частяхъ, въ которихъ першу, вже готову, дістати можна въ нашій редакції ціною по ар. 1.50. Примічаємо, що се видання буде найповнійше, бо содержати буде и те, що въ Росії печатане бути не може, якъ и. пр. правдиві бисери Шевченкової музи: „Кавказъ“, „Сонъ“ и др.

Запрошення до передплати.

✓ Видачи необхідному и наглячу потребу органа для дальшого розвою чисто-народної літератури нашої українсько-руської, для побудження науки и знання исторії нашого народа и для лучшого пізнання єго теперішності: заселенихъ нимъ земель, єго бита и стосунківъ, свойствъ и характера, звичаївъ и обичаївъ, — а также удоволяючи многимъ завозваннямъ, особливо зо стороні всеї нашої молодіжи середніхъ и висшихъ школъ, розпочинаємо видавання нашої „Правди“.

Хочъ же добре знаємо и чуємо, що на перший початокъ розпоряджаємо малими средствами и слабими силами, то таки безъ обави розпочинаємо наше діло — въ тимъ кріпкімъ переконанню и надії, що Родимці наші тутешні и закордонські не відкажуть намъ ласкавої помочи и підпомогати насъ будуть пренумератою, якъ и матеріялами, до чого всіхъ вірнихъ синівъ Русі-України запрошаємо и визнаємо.

При достаточнімъ участіи шановнихъ Пренумерантівъ наміряємо об'ємъ нашого псьма — може ще въ сімъ році — при незмінній ціні побільшити, стараючись при тимъ надо-все, занимательність и цінність содержання чимъ-разъ більше підносити, — и віримо, що шановні Родимці члененнямъ участіемъ въ пренумераті и помочію въ матеріялахъ доставлять намъ можливість, намірення нашого якъ-найскорше и найпевнійше достигнути, а задачі нашій якъ-найліпше відповісти.

Въ програмъ „Правди“ входити будуть:

- I. по часті науковій, котора буде переважати — розправи и більші статті, відносячіся до етнографії, исторії, географії и статистики всіхъ нашихъ українсько-руськихъ земель и заселяючого їхъ народа;
- II. по часті літературній — поезії, повісті, новелі и иншого рода оповідання, также розправи язикословні и рецензіи літературнихъ новостей; наконецъ
- III. літературні и библиографічні вісті и менші замітки.

Передплату и підходячі підъ програмъ матеріяли прислати належить підъ адресою: Редакция „Правди“ ві Львові, Ч. 127 місто.

Редакция.

Видаватель и редакторъ: Лонгинъ Лукашевичъ.

Зъ друкарні Ставропигийської.
Другимъ накладомъ.

ПРАВДА

письмо наукове и литературне.

Виходить щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата вносить: на 3 чвертьроція (до кінця р. 1867) ар. 1. 60, на пів року ар. 1. 10; на чверть року ар. — 60. — Редакція підъ Ч. 127 місто (Висша вірменська).

НАША НАДІЯ.

Олександрові Я. Комиському.

Вамовкли бандури — оглухли мабуть,
Ні співу, ні думи въ хуторахъ не чуть;
Лише по могилахъ голосить воробіъ
Ковчегі слави старої томбівъ.

О руська земле, о рідна мой!
Чи приїдемо, коли ми ще разъ до Коши?

Де ділись-зділись ті давні часи,
Славетні гетьманські, — де счєвля воли?
Вувало отаманъ якъ скликне на бій,
Чубаті хмарамъ слєдїть якъ-стїй.

О руська земле, о рідна мой!
Чи верне-поверне та слава твоя?

Въ задержаннї, въ нєволи казана семїлі,
По дворцѣмъ цєлахотськихъ у шаймахъ сестра.
А снїтъ на послугу лїшовъ Москалямъ, —
На глаумъ и на пєсьмїхъ своїмъ ворогамъ.

О руська земле, о рідна мой!
Колн вже скінчаться неволя твоя?

Проклятєся, дѣти! наснївъ вже той часъ:
„Заплакана мати“ вже кличе на васъ,
Щобъ стати односердне за діло святе,
А слава та давня ще намъ роаднївє.

О руська земле, о рідна мой!
Та вже-жъ ми приїдемо ще разъ до Коши!

Остапъ Лєвнїцький.

Д О Р О Ш Ї.

Оповіданнє

Олексї Стороженка.

(Конець.)

А то ще розкажу вамъ, якъ гайдамаки приходили до Дороша за грїшми. Тодї тутечки, по степахъ, до-чорта їхъ вєшталось; тїлько почують було, що у якого-небудь хуторнїнна завєдлись гроці, то й набїжать, и мучать и печуть єго, поки не відасть усєго до копїйки. Такъ отго, кажу, и до старого нечистий їхъ принїсє. Разъ у ночї чує вінъ — хтось торготить у віконцє.

— Хто тамъ? — пита.

— Відчини — одказують — та засвіти світло, то самъ побачишь, хто, коли тобі не повиндаєдо.

Засвітївъ старий каганець, відчинивъ двері, — увїйшло їхъ три чоловіка. Якъ глянули на Дороша, на єго висоний зростъ, грїзний поглядъ и бороду ажъ до колїнъ, — у-перше довелось їмъ єго побачить, — такъ и прикипіди до порога; ні одїнь слова не промовить: дивляться тїлько та очима лупають. А Дорошъ заразъ побачивъ, що се за люде, и чого їмъ треба.

— За грїшми? — спитавъ.

— Еге! — пробелькотїли гайдамаки, низенько вклєнївшись.

— Розумнї! — каже Дорошъ, — знали коли и отїхъ: продавъ мїдъ, такъ чимато тихъ и грошей назбиралось, — буде зъ васъ.

— Спасибї вамъ, дїду — кажуть гайдамаки — за вашу ласку.

Одїмкнувъ старий скрїньку и винявъ капшукъ изъ грїшми.

Мїнї — каже — не треба грошей; я вже на ладанъ дишу, не собї й дбаю, а на бїднихъ, на церковь Божу, — отъ на кого!..

Та се кажучи, и положивъ капшукъ передъ иконою святого Миколая чудотворця.

— Берїть! — каже — се єго грошї!

Сюди-туди — стоять гайдамаки, засмутились; бачнєте, страшно брать. Коли одїнь зъ нихъ, мабуть завязтїйший бувъ, и каже:

— А що, хлопці? на єго усї дбають, а на насъ ніхто; такъ намъ не грїхъ відъ єго збїжнївиться!

Та не побоявшись Бога, за капшукъ... якъ скрикнує, — такъ єму руку и скєрчило.

— Змилуйся, дїду! — голосить гайдамака, упавши передъ Дорошемъ на-вкєдїшки.

— Не я тебе скаравъ — одказує старий, — не менї тебе й милувать!

— Хочъ навчи, — каже, — що мїнї на свїтї робить, якъ Господа благати, щобъ вінъ мене помилувавъ грїшного!

— Отъ-що роби — каже Дорошъ: — пра-
цюю своєю рукою, що зосталась, и все, що ні за-
робишъ, відавай біднимъ и на церковь Божу; якъ
роздася стілько, скілько загарбавъ у другихъ, то
тоді тебе й Господь помилує!

Гайдамаки вклонились низенько Дорошеві, та
й пішли собі облизня піймавши.

Дорошъ живъ на світі більшъ звъ сто літъ;
померъ саме въ той рікъ, якъ скінчили линию, що
вонали за Берекую. За кілька днівъ до ёго смерті
прийшовъ зъ Самарсько-Миколаївського монастиря
игуменъ, висповідавъ, запричастивъ старого, и якъ
відавъ вінъ Богу душу, поховавъ ёго. Такъ оттой
игуменъ отъ-що розсмазувавъ.

— Сижу я — каже — у своїй келні и читаю
святе писання, коли такъ ненарокомъ—зиркъ, ажъ
стоїть передомною Дорошъ якъ живісінький. Тіль-
ко-що хотівъ я скрикнути: „Здоровъ бувъ, До-
роше!“ а вінъ и каже: „Поспішай до мене, я вме-
раю!“ та й счезъ. Отъ я — каже, — помолвись
Богу, заразъ таки й рушивъ.

Після ёго смерті, ніхто не знає, куди поді-
лась ёго худоба. Тільки й бачивъ я ёго псалтирь,
що доставсь нашому старому пану. Частенько до-
водилось міні и въ рукахъ держати той псалтирь.
На першому листу було написано: „1652. року,
Марта 10-го пославъ міні Богъ сына Дорохея“ —
се-бъ-то ёго, Дороша, а записавъ, виходить, ёго
батько. Відкіля прийшовъ старий, и въ Коші не
знали; може вінъ и шляхетського роду, бо дуже
письменний бувъ и вірші komponувавъ. На остан-
ньому листу въ тимъ-же псалтирі, що розскажую, були
написані вірші, певно не хто, якъ вінъ самъ їхъ и
komponувавъ; я їхъ на-пам'ять знаю. Отъ-якъ вони
починаються:

Гуляють думи-діти
По зеленихъ степахъ —
Гуляють, не вертаються,
Невідь-куди діваються!
Вімі думя, невидючі —
Ніхто васъ не вгадає,
Ніхто й не побачить;
Які-жъ вони, тільки й знає
Відне мое серце.

Думи, кривні мої діти,
Що маю зъ вами чинити?
Чи по світу сиротами васъ пустити,
Чи въ-купъ зъ собою въ землю зложити?
Земля вся — и въ землю закопають,
А думки зъ душею
У небі витають!

Нехай-же летять туди, де не плачуть,
Де радощі одні —
Тамъ-іхъ нізвняють и побачуть,
Во відъ широго серця вони;

Отъ широго серця,
Отъ козацького серця,
Отъ кріпкої волі,
Отъ асдачої долі...

Ой у полі на могилі
На віки козацьк спечивъ, —
Не кропили ті могили
Слєзми милої, котру любивъ;
На прохадять товариші —
Десь далеко розійшлися..
Тільки зъ неба спускаються
Що-вечера думки
Й на могильці играються,
Якъ маленькі дітки,
До прохажихъ підлітають
И тихенько їхъ прохають:
„Люде добрі, згадайте козака!“

Повійникъ старий панъ — пошли ёму, Господи,
царство небесне — читає було намъ сі вірші, та
й каже:

— Велика була душа у сєго чоловіка: разомъ
хотіла жити на небі и на землі!

Розскажують ще, що якъ Дорошъ умеравъ, то
заклявъ лісь у лимані и заборонивъ, щобъ ніхто
не рубавъ тамъ дерева.

— Хто — додавъ — не послухає, то я мерт-
вий устану и ёго лозинкою протурю!

Спасибі таки старому, що заборонивъ у ли-
мані рубати лісь: весело и глянуть, якъ воно по-
розросталось! Де-коли ідешъ погулять, то ажъ
духъ радується: кругомъ острова верболізъ, неначе
огорожа стоїть, а тамъ починаються вже товсті та
високі дерева, що оточують зелену поляну, де сто-
яла Дорошева пасіка. Тутъ недалечко й криничка,
відкіля вінъ воду бравъ. Такъ гарно — черногузи
несуться по високихъ вербахъ, бугаї гудуть у бо-
лоті, пташечки щебечуть, особливо соловейки —
тамъ їхъ сила: кругомъ, бачите, вода, такъ не за-
крадеться туди нітъ, и ловить не велено, такъ ні-
хто їхъ и не полохає.

Однакъ, якъ старий ні закликавъ не рубати
въ лимані дерева, а знайшовся такий сміливий ду-
рень, що хотівъ бувъ зрубать, та трохи й самъ
тамъ не загинувъ. Ось-якъ воно було. Живъ у
насъ при кінському заводі Ляшокъ, панъ Бужин-
ський — такий зъ ёго й панъ, якъ за денешку пи-
столь; та вже, бачите, у нихъ все пани: и лакей
панъ, и кухарь панъ, — панъ пана и батогами чу-
храє. Обїзжавъ вінъ підъ верхъ коней, и бувъ
такий сміливий, що нічогісінько на світі не боявся.
Разъ на Зелені Свята зійшлись наші парубки у ши-
нокъ погулять, — отъ и вінъ приставъ до нихъ у
компанню. Балакали-балакали, та й стали розска-
зувати про відємъ, про вовкулаківъ, якъ мертві
встають у-ночі, та лякають живихъ людей. Ляшокъ
слухавъ-слухавъ, та й каже:

— Брехня сьму; нема на світі ні тихь відень, ні вовулакнъ, и на жертвнхъ нічого нарікатъ, бо вони тихенько собі лежать у землі... Я — каже — нічого не боюсь и нічому не вірю!...

А одинъ зъ парубаївъ и каже ёму:

— Коли ти нічого не боїшся, такъ піди вь лиманъ у глузу нічъ и зрубай тамъ дерево.

— А що-жъ? — каже Ляшокъ. — піду та й зрубую; ніхто міні не заборонить.

Заспорили и объ закладъ на карбованця побились. Такъ саме, якъ вони спорились, увійшовъ у шинокъ гуменний Оверко. Почувши, що Ляшокъ наміряється ити вь лиманъ зрубать дерево, и пита ёго:

— Хіба ти не знаєшъ, що покійникъ Дорошъ заклывъ и заборонивъ рубати дерева вь лимані?

— Знаю — одказує Ляшокъ, — та вінъ міні не указъ; а ёго й живого не злякавси-бъ, не то мертвого!

— А якъ вінъ тебе зъ-відтіля — каже Оверко — протурить лозиною?

— Не бійсь! — каже, — я шляхтичъ; нехай вінъ туря лозиною васъ, дурнихъ хлопівъ!

— Ну, гледи-жъ, пане Бужинський, щобъ не досталось и твоїй шляхетній спині, та щобъ и не довелось тікати до ясу вь болото. Якъ-би мочна було ёго рубати — каже, — то досі-бъ до коріни ёго вирубали.

Та се кажучи, и пішовъ собі до дому; а ёго хата була недалечко відъ лиману, тутечки біля току. О-півночі, такъ якъ закукурікали півні, панъ Бужинський узавъ сохиру и пішовъ собі вь лиманъ. Нічъ була дуже темна — ні зірочки; небо замазалось хмарами, неначе налагодилось на дощъ. Провели хлопці Ляшка ажъ за панській будинокъ, бо дорога вь лиманъ тоді шила по-за кривимъ плесомъ — тамъ и містокъ бувъ. Провівши Ляшка, парубки вернулись у шинокъ и стали ёго дожидатись. Ждуть та ждуть — не йде; а вже-бъ пора й вернутись — стало й на світъ займатись, а ёго, родового сина, нема та й нема.

— Отсе пемъ — кажуть хлопці; — щобъ чого не сталось зъ Ляшкомъ! Тоді буде й намъ халепа!

Вже імъ не такъ страшно Дороше, якъ нашого пана, Прохера Ивановича.

— А що будемо робить? — питає одинъ одного.

Ходімо — кажуть де-котарі — виручать господарського чванька.

Тако, бачите, прізвище Ляшку дали.

Отъ и вїшан, та побоялась вти вь самій лиманъ, а вь сїпа бєжу, зъ блажївно, одъ слободи, щобъ черезъ воду гуннуць до Ляшка; коли вінъ у-

лимані, то обізветься. Підійшли до берега, прислухуються, приглядаються — нічого не чутъ: у лимані не тільки ніхто не рубав, та й не ходить. Стали гукать: „Пане Бужинський, а пане Бужинський!...“ Коли чують — щось забелькотило вь болоті; парубоцтво ближше, зновъ гукують — зновъ озивається; туди — ажъ то Ляшокъ, по самісінькі уха загрузъ у болото и ніякъ зъ багна и очеретяного коріння не виплутається. Пішли були хлопці, щобъ ёго виратовать, такъ не можна й близько підступити. Бачуть, що такъ не витягти ёго, отъ вони принесли відъ гуменного верівку; кинули її Ляшкові, а вінъ обвязавъ себе по-підъ руками — отъ ёго и виволокли на суше. Увесь убрався у тванюку, мовъ чертика. Стали розпитувать, — щось гукнуть, ніякъ ёго й не второпавшї, що вінъ верзе. Взяли ёго хлопці на оберемокъ, понесли у плесо, виполоскали, обмили, та й принесли у шинокъ. Мій Боже милий! страшно на ёго й глянуть: якъ стіна білий, труситься, неначе трясця ёго трясє; вся пика, шия и руки посмуговані. Зняли сорочку — такъ, батечки! спина ажъ почорніла, неначе ёго якъ мовали крізь строй ганяно. Дали ёму хлопці осьмушку горїлки; випивъ сердешний и трохи опамитувався. Посадили Ляшка за стїль, стали розпитувать, отъ вінъ імъ и розказавъ, яка притча трапилась ёму вь лимані.

— Дойшовъ я — каже — до Кривого, нічого міні не страшно; тільки-жъ-що перейшовъ черезъ містокъ у лиманъ, а тутъ щось ажъ замаха руками надъ головою та пуркне, тамъ у мене и затруснулись жїжки, не слухавъ, якъ и приєївъ у траві; роздивився, ажъ те пувачъ охопився зъ верба. Іду дальшъ, — такъ сумно стало, неначе хто закомірханя, и самъ не знаю, відъ чого; ніколи сьго во мною не траплялось. Хотївъ бувъ уже назадъ вернутись, такъ подумавъ собі парубки сміятимуться, просвітну міні не дадуть; перекрестився и пішовъ у той кутокъ, де пасіка була у старова. Озирнувся — нема нікого, тихо; отъ я и почавъ рубать: цюкъ разъ, цюкъ у-друге, заміривсь у-третє, а мене ажъ жмаганє щось лозиною — зирь, ажъ стоїть Дорошъ!... Високій-вревисокій, зъ-гуменного за-ввишки, а борода біла та довга ажъ до колінъ. Якъ глянувъ я, на ёго, то чубъ такъ и полізъ до-гори, неначе зъ цебра рюкзакъ мене холодною водою. Стою ёбї, за місця не вверухнуєсь, пальцемъ не смикну, а вінъ мене шмигъ лозиною; шмигавъ-шмигавъ... ажъ же донкуливъ — відтіля вь мене и сила взялась, — відъ ёго та на-втікача, а Дорошъ за мною, такъ мене й душить; я вь болото — и вінъ у болото; такъ и шмигавъ мене те вь того, те зъ дубової бєду, а я все вь болото, та й за-

бравсь аж до самісінькі уха. Якъ-би — каже — ви не прийшли черезъ який-тамъ квадрансь, то-бъ довелось тамъ и процідати. Ці, вже теперечки — каже — не тільки самъ не піду ні лиманъ рубати Дорошєві дерева, а ще й десятому зацідку не ходити!

Бачь, який розумний свадь! Не даромъ кажуть „мудрий, якъ по дшоді: якъ коней покрали, станю ставъ замигати!“ Такъ отже, якъ одомчавъ Лиманъ своя оповідання, то вже й світъ ставъ, почалъ й люде у шинкиъ збираться, бачте — празникъ; якъ почули, що здіалось зъ Ляшкмиъ, дивуються, ажъ руками обь поли бьють. Далі, смілько їх ні булѳ, и нарубки — всі піщиди въ лиманъ подиваються; де тамъ Дорошъ давъ хлосту Ляшкку. Ідуть ца-біля двору, а в утять годую. „Куди се?“ питаю. Розказали, отъ и я зъ ними пішовъ. Дійшли ми до того місця, де лиха мати надала Ляшкку рубати дерево; дивимось — надрубаний кдночокъ и секира біля ёго лежить. Кругомъ того кдночка цотолочена трава, и багачько розкидано поломаної лози (певно на шляхетській сльни лана Бужинського); тутъ-же лежить и повісма зъ-два прядива. Богъ ёго зна, відкдія воно й вадлось. Ще видно було слідъ, якъ-разъ зъ того кутка, проти которого Дорошєва могила — тутечки й лоза рясна; мабуть, якъ ишовъ покійникъ, то тутъ її и шаломавъ. Та вже-жъ дивувались наші слобожане — не тамъ тому, що покійникъ завдавъ пану Бужинському халазню, якъ тому, відкдія взялось те прядиво. Болансь до ёго й деторинуться; та вже гуменний — бачте, що ніхто не бере — и взявъ: — Згодиться — каже — на верівку; може доведеться ще якогонебудь дурна виволокти зъ болота..

Памітувавъ Ляшокъ тую прочуханку до новікка вінниківъ! Було, якъ наїдуть гості до старого пана, то вінъ и звелить Ляшкку розказувать, якъ ёго Дорошъ оддубасивъ. Хочъ воно й давно минулось, а було якъ почне сердешний розказувать, то й дрижить и озираться, немаче Дорошъ стоїть за плечима зъ лозиною; а пани слухають та сміються, ажъ за живитъ хашаються. Не даромъ, бачу, кажуть: „Чума біда — людийгъ сміє!“

(Зъ оповідання Григоря Явдоханики).

КРИТИКА.

1. Сватання незначай, драма въ шести діяхъ.
Київъ 1864. Написавъ О. Цновъ.

2. Ятрівка, драма въ пяти діяхъ зъ прологомъ.
Київъ 1864. Написавъ О. Цновъ.

(Конецъ).

III.

Волосний засідатель Крига, чоловік, якъ ви-дже, пристаріватий вже, хоче одружитись зъ Уля-

ною, молодою дівчаною, дочкою багатї вдови Дмитренчихи. Крига сподобавъ не Уляну, а, якъ самъ каже, „її багатство.“ Самъ вінъ не знає, якъ приступить до Уляни. Пьяниця Белебенко, вигнаний волосний писарь, береться помогти и висватати Уляну. Вінъ знає, що Уляна любить племянника Криги — Марка, и знає, що Уляний братъ Степанъ, ще парубокъ, тигається зъ старою вдовою Явдохю, такою-жъ пьяницею, якъ и самъ, и зробивъ явусь нікому. Белебенко радить Кригу, щобъ послать до Дмитренчихи Явдоху и сказать, що коли не оддасть за Кригу Уляну, такъ Степана посадять въ острогъ и зашлють въ Сибирь. Крига згодився и обіцає, оженившись, поставитъ Белебенка зновъ волоснимъ писаремъ. Принялись за діло. Щобъ Марко не мішавъ, на ёго звели клевету и оддали підъ судъ. Уляна и її мати повірили, що Степана зашлють у Сибирь, и щобъ виратовати ёго, Дмитренчиха уговорила дочку одружитись зъ Кригою. Діло пішло на ладъ: Марка взяли підъ арештъ, а Крига, Белебенко и Степанъ сидять у Дмитренчихи, висватали Уляну и раді!.. Ажъ зиркъ! въ ту саму минуту приходить Марко зъ старостами!.. Вийшла колотнеча, піднялась буча.. Степанъ хоче вбить Марка, проклинає матір.. Уляна одрікається одъ Криги.. Мати проклинає її. Крига грозить усімъ, хоче звязать Марка, Уляну засадить въ острогъ. — Въ той часъ приходить сотський зъ десятськими и беруть и Кригу, и ёго товаришівъ: Белебенка, Степана и Явдоху.. Бачите, громада, зібравшись судити по доносу Криги Марка, розібрала діло, оправдала Марка, обвиноватила Кригу и рішила, щобъ Кригу скинути зъ засідательства, а за доносъ и брехню, віддати на судъ и Кригу и Белебенка и Явдоху и Степана.

Марко и Уляна одружуються. Отъ, и вся драма „Сватання незначай!“ Якъ бачте, нічого було розводити на шість дій!.. Таку драму можна вложити въ три дії, и черезъ те вона не тільки не потеряла-бъ нічого, а ще виграла-бъ.

Ще більшъ розтягнута зайвиндю и розведена водою „Ятрівка“, котору можна-бъ сміло кончити прологомъ и першимъ двома діями. Прочитавши „Ятрівку“ до третї дії, не треба читати дальшъ, бо ви знаєте вже, який буде кінець.

Судіть самі, чи правду я кажу:

Въ прологу ви довідуетесь, що молода дівчина Маруся засватана за Івана Дороша, а жінка Іванового брата Демина, (відьма) Явдоха, закохана въ Івана и дала собі слово звести зъ світа Іванову жінку, зъ кимъ би вінъ ні одружився. — Въ першій дії річъ иде про те, якъ Явдоха приготує труту и відьму, призиваючи на помічъ сміє. Въ другій дії Явдоха чарує. Въ третій Маруся не-

здумав, приводить знахарку, котра вгадує, що Марусі Явдохе данна доля. В четвертій дії Маруса вваляється брашнальною, сновидяє по селу, по полях, цілє, кросарки, в жонцями, а в п'ятій дії кидая в принципі свою дитину и сама падає. Її відтілє вистагає, и треба догадуватись, — вона вмерла, бо через кілька минуть Лука дає Ивану раду, що можна знайти и другу жінку.

IV.

Теперъ роздивімось, на-скільки списані Цисєм образки вірні шкетю, и чи можливі такі слухаї в життю.

Читаючи першу драму, ви отрічаєте лиця міби нашъзнаомихъ; вже й мимоволі згадуєте „Наталку Полтавну.“ Виступаєтьє ще дальше, ви бачите велику аналогію міжъ „Сватаннємъ мовзячаї“ и „Наталкою Полтавкою“, — таву аналогію, що „Сватаннє“ становитья копією зъ „Наталки Полтави.“ Замість Терпелихи — Цисъ живіть Дмитренчиху, а замість Наталки — Уляну. Тамъ до Наталки присватується недобъ Возний, и єму цюмагає Вілборний Магоменско; а тутъ сватає Уляну нелюбъ Крига, — такий-же урядникъ, тільки підъ другою назвою, и такъ-же само помагав єму нисаръ Белебенко. Ріанци тільки тая, що Белебенко цдяница. Правда, и Возний на перший поглядъ честній Криги. Возний сподобавъ Наталку за красу, а Крига сподобавъ Улянице багатство; Возний бере хабарі, а Крига обокравъ свого племянника — сироту Марка, любовника Уляни; — одначе якъ Возний, такъ и Крига — люде рівно неморальні и нечесніші якъ черезъ одно те, що обидва тончуть любовъ и медодость. Дивлячись на Кригу, можна ще побачитъ вь єму живого урядника, але якъ чоловікъ, вінъ просто видуманий. Крига не дурень, а робить таке, що й не всякий дурень зробить. Приміромъ Крига просить Явдоху, п'яницею розпустну молодлицю, ити до єго свахою, сватати Уляну... Вь життю Українцівъ такого не може бути. Правда, такі молодлиці, якъ Явдохе, попадаються, але вони попадаються, якъ вирідди, якъ неключения, на сотню тисячъ — одна, и народъ обходить їхъ, зневажає, цурається, неначе чуми... Де-жъ таки видано, щобъ таку п'яницею и розпустну хто попросивъ свахою? Та ще до кого? до честної и багатой дівчини!

Правда, зновъ и те, що Цисъ, бажаючи прикрити отсю свою помилку, виставляє, що Явдохе тягасться зъ Степаномъ, Улянинимъ братомъ, и черезъ те, буцімъ-те, їй можна сватати сестру свого полюбивника... Ні, добродію Цисе! ситъ ви не тільки несповриди своєї помилки, а зробили другу, ще більшу, и показали, що дуже мало знаєте ст

покраїню Українцівъ и їхъ моральний побитъ. Таку зводницю, якъ Явдохе, ні яка жєстна Українка не підпустить близько и до свого двору, вже за одно те, що вона тягасться зъ її синомъ. Загляньте глибше вь людську натуру, особливе, вь натуру матері, да ще такої, якъ Дмитренчиха! чи легко для матері бачити зводницю свого сина? чи може бути, щобъ таку зводницю мати приняла якъ сваху до своєї любой дочки; до своєї одради? Те-жъ саме й Грицько Белебенко — п'яница и ледащо на все село, а єго Крига посилав старостою!... Дивно и невірно!

V.

Якъ у Котляревського Терпелиха вговорює Наталку одружитись зъ Вознимъ, такъ у Циса Дмитренчиха приневоляє Уляну вийти за Кригу. Дмитренчиха думає, що коли Уляна одружитья зъ Кригою, то тимъ спавє свого брата Степана. Не диво, що Дмитренчиха повірила наговору Белебенка и Криги, що Степана їде Сибіръ, и що Крига може спастн єго: вона людина проста, повірити могла. Дивно отъ що. Зъ драми не видно, щобъ Варка любила Степана більшъ, ніжъ Уляну. И коли побачила старостівъ одъ Криги, у неї вирвались слова жалю: „бідна моя Уляна!“ — значить, сватаннє Криги и їй не по-серцю... А тимъ часомъ вона, бачачи, що Степанъ своїмъ правствомъ робить їй шарупу, вговорює Уляну йти за Кригу, щобъ внагодити зъ бідн п'яницею-брата!.. Сяго мало, слухайте дальше. Якъ Уляна стала просить Варку благословити її и Марка, Степанъ до того разлютовався, що проклинає свою матіръ, хоче вбить сестру, а мати не знає, що робити.

Здається, характеромъ Варки п. Цисъ хотівъ показати велику непроходиму силу любови матері до своїхъ дітей. Коли такъ, то вінъ се показавъ дуже слабо, — тимъ слабій, що любовъ Варки до Степана виходить спершу більша, ніжъ любовъ до своєї любой дитини Уляни. Не натурально, щобъ мати любила більшъ розпустного п'яницею-сина, ніжъ честну дочку.

Чи може и Цисъ хотівъ показати намъ родительський деспотизмъ? Такъ сєго ми зовсімъ не бачимо вь семі Дмитренчихи. Швидче можна бачити деспотизмъ Криги надъ своїмъ небожемъ Маркомъ. Тамъ слухаї сироті можливі, тільки на Україні бувають, рідко. Оббратъ сироту у масть считається великимъ гріхомъ. Сироту народъ любить за те, що вінъ сирота, и ставить єго на рівні зъ сватницею, казючи вь своїй пословиці такъ: „що сироту, виводовать, що мерка, вибудовать.“

На се звернувъ увагу й авторъ драми, и не можна бь одъ української громади сподіватись мицшого

суду надъ Кригою, якъ той, котримъ розсудила громада Кригу и Марву (стр. 10.): „Ми — наме громада — знаємо, що вінъ — Крига — ограбивъ свого небожа, и велемо, нехай верне Шаркові його батьківщину.“

Такіи урядники, якъ Крига, такіи писарі, якъ Белебенко — єсть вірний продуктъ московськихъ порядківъ на Україні, и п. Цись не погрішивъ тутъ. Тільки шкода, що вінъ непевно знає порядки, позавожені московськими законами при виборі волостнихъ урядниківъ. Громада вибірає засідателівъ и старшинъ и судей, але переіменити їхъ до срока вона не властна. Право се дано „начальству.“ А „начальство“ томахъ урядниківъ, якъ Крига, любить, черезъ що не такъ-то би легко громаді искинути Кригу зъ засідательства. Коли-бъ яка громада такъ зробила зъ засідателемъ, якъ Цисєва громада зъ Кригою, то московське „начальство“ — крий Боже! чого-бъ наробило и громаді и голові и писарю!

Більше намъ нічого сказати про „Сватання невзначай“, и ми переходимо до другої драми Цися, до „Ятрівки“, содержание которой вже розказали.

VI.

На Україні народъ вірить, що єсть такі живки особливо відьми, до котрихъ літає змії. Вінъ літає завжди огнинимъ коромеєломъ, ровсипається искрами въ дворі тнеї, до котрої літає. Сій молодці вінъ носить гроші и за те ссе у неї груди. Сєй змії помагає відмовати и підпалює хати у того, на кого злітєся відьма. Заєздю чого сужирри слухать метеори (літучні огні). Народъ бачить, що летить огонь, не вмє собі объяснить єго явлення природи и натурально объясняє по своєму — „нечиста сила“, та й годі! Обовязокъ кожного чоловіка, знающого, що-таке метеоръ, объяснить се народу, виявлять єму, що ніякої „нечистої сили“ нема, що „змії, відьми“ и инше — брехня и видумка, и вірять їмъ тільки темні люди. Одно слово — коженъ повиненъ викореняти въ народі все суєвірне. А п. Цись робить навпаки. Вимість того, щобъ популярно розказати темному люду, що-таке „огнилий змії“, що-таке „відьма“, вінъ и змія и відьму виїтає на сцену въ драмі. Такий сюжетъ, якъ у „Ятрівці“, такіи лиця, якъ відьма Явдохя, годяться ще для казки, а въ драмі нема місця нічому ненатуральному (зверхъ-естественному), бо драма не видумка, а вірний образъ зъ життя. Правда, на Україні „відьми“ и „ворожки“ мають своє право, народъ вірить їмъ, єсть баби, которі шепчуть, заговорюють траву,

єсть таки, що й самі вірять, що вони відьми — такъ що зъ сєго? Народъ вірить, що вєля відьма зъ хвостомъ, такъ хнба й се вкручюватъ у драму?... Своєю „Ятрівкою“ п. Цись нагадує намъ древні мистеріи, тільки вмєсто случайъ зъ життя святихъ, зъ життя Христа, виставляє небувалщину, суєвірне. Жалко, що п. Цись посадивъ своє змія підъ вікномъ; правда, змії гулає въ печі, але шкода-жъ, що не видно єго. А цікаво-бъ побачити, який вінъ! Чєвно чорний, зъ хвостомъ, зъ рогами?...

Вірно, що на Україні єсть „ворожки“, которі знають, яка трава має силу трути, и иноді труять людей. Отъ, п. Цисю, коли вже хотїв — досить би було вивести такую Явдохю, не міняючи єди ні змія, ні гулає въ печі, ні заєзди въ поміші чоловічої руки. Такіи страхи можна-бъ заставити для казювъ, подобнихъ „Тисяч и одній ноці.“

Явдохя любить свого дивєра и зарєкаєся звєсти зъ світа єго жінку, хтось вона їй була. Для сєго вона й отруїла Марусю. Такі случаи можливі. Любовъ Українки границі не має. Українка полюбивши вдаєтьсє всє своєму чувству. Проводити идею такої любові, п. Цисю, треба-бъ було звернути увагу на правдивость, а не на народні повірєя. Хто таки зъ людей освіченнихъ наукою повірять, щобъ Явдохя за помочю зміївъ, напекла такихъ пирогівъ, що якъ положила їхъ у воротахъ въ дєнь Марусиногю весілля, такъ одъ того Маруся зробилась божевільною! Діло можливе, що Явдохя могла собі пекти пироги, думати, що те чари, — але щобъ черезъ те Маруся збожевільнила — се прєстє брехня! Явдохя могла отруїти Марусю; се-бъ було натурально; а виводити въ драмѣ символічну силу заговорівъ... просто чудно!

Театръ повиненъ розвивати, цивилізувати народні нрави, викореняти, осміваючи, все негарне неморальне, суєвірне. А такіи драми, якъ „Ятрівка“, будуть тільки піддержувати въ темнімъ народі віру въ зміївъ, відьмъ, чарівниківъ и все инше. — Гєть-те собі зъ такими драмами!

Часъ демономаніи минувъ! а де зостався ще єго впливъ, треба викореняти єго, а не піддержувати.

VII.

Въ першій драмі ми бачили, що п. Цись погрішивъ противъ етнографіи и психології. Конечно, можна помилитсє и тамъ и тамъ, можна не євати людськой натурі; але чудно грішити противъ єдєрєвого змієлу. Ми бачили, якъ п. Цись погрішивъ противъ єго въ „Ятрівці“. Натинши вінъ на таку тему казку, легенду, ємоєдичєво, що хочъ — тільки не драму; — було-бъ драма! ми мочади-бъ собі

Подрібно же не будемо реабірати психологічних помилок в „Ятрівці“. Не будемо реабірати особно и характериз дівних лиць; скажемо тільки, що в такі холодні матури, як Дорош и єго сини, ми не віримо. Такі характери бувають у Німців, а не в Українців. Нема на Україні таких Іванів. Українець таку „відьму“ Явдоху, котра догубила єго любу дружину, давно-б звів из світа, прируч би її ножем в груді, та й годі; а самъ сказав би: „суди мене хоч сепать, хоч канать!“ И зробив би се знаючи, що єго жде тюрма, Сибирь... Дарма! вінъ звернув би більш увагу на те, що „зла личина“ не буде більш шкідити людям. — Такъ само й характер (даран жінан Дороша, дуже слабый и невірний материнській любові: . . . Одарка наче й не мати Марусі, Маруса наче не дочка її.

Скажемо ще про загальні недостачи п. Цися.

Перша, видима кожному недостача тая, що в драмахъ п. Цися через міру багато дівних лиць, котрихъ зовсімъ виводить не треба-бъ, безъ котрихъ драма нічого не теряла-бъ, а ще вигравала. Приміромъ, не говорячи про жєнців и косарівъ, на що й до чого п. Цисъ приплів у „Ятрівці“ Луку Троця и розмови єго про те, якъ Явдоху відьмує надъ єго коханою Ганною? Ява 5-та в V-ій дії зовсімъ праплетена „ні в село, ні в гореду.“

Така зайвина нівечить хоч яку драму. Добродію Цисю, треба знать, що в драмі не повинно бути нічого зайвого, бо всяка зайвина шкідить цілому и на сцені утємля публіку. — Правда, драми Цися для сцени зовсімъ не підходящі.

Друга недостача тая, що п. Цисъ у своїхъ драмахъ вводить багацько пісень, такъ, що драма більшъ походить на оперету. И часто пісні зовсімъ не в місту співаться.

Останнє слово наше такє: у п. Цися просвічується инде талантъ, и можна, звернувши увагу на те, що драми єго перші твори, сподіватися, що дівъ волись писатиме добре. Жалко, що вінъ писати почавъ драмами. Драма єсть плідъ повного розвою писателя. Для неї треба розвинути писателєві справді, треба зрозуміти життє глибоко, зъ усіхъ єго боківъ, та спознати етнографію, истодію, людську натуру; віді й за драму.

Шандаръ (въ Саксоні).

О. П.

Короткий обзїръ

ИСТОРИИ РУСЬКОГО НАРОДА *)

відъ найдавнїйшихъ часівъ ажъ до Богдана Хмельницького.

(Переложено вь велико-руського.)

Народъ, заселяючий вь теперїшній частъ більшъ часть Галиціи¹⁾, частину²⁾ Люблинської губернии королевства Польского, губернии Россійської имперіи: Подольску, Київську, Волинську, Чернігівську, Полтавську, Харківську и Екатеринославську, Землю Чорноморськихъ козаївъ, складаючий значну часть людности вь губернияхъ: Воронїжській, Курській и Херсонській³⁾, маючий свої оселі тежъ вь губернияхъ: Саратовській, Астраханській и Землі Війська Донського — народъ, званий Українцями, Малороссиянами, Черкасами, Русинами и просто Руськими, належить до найстаршихъ вітей племені Славянського. Вь глибокій старині бачимо єго на простороні, котору займають теперъ: Галичина, Волинь, Подїлле, Бессарабия, Київська и Херсонська губерния, підъ названнями Великої-Скуфі, Антівъ, Великиянь. Вь VIII. віці по Р. X. утворивъ вінъ якъ звїщає арабський историкъ Массуди — сильний союзъ народівъ підъ названнемъ Велинського, котримъ управляли виборні правителі або князі. Вь IX. віці южно-руський народъ являється зновъ розбитимъ на дрібні народці; которі жили вь Западній Волині, звались Дулібами, потімъ же Великиянами⁴⁾, се-бъ-то великими, тимъ, здається, що вь їхъ землі бувъ осередокъ союзу Велинського; которі жили по Бугу, звались Бужанами, по Дністру — Тиверці, вь Галичині — Хорвати

¹⁾ Се-бъ-то восточню часть Галиціи — Галичину. Та що додати-бъ треба й сїверно-восточню часть Угорщини, и більшю сїверно-западню часть Буковини. — Р е д.

²⁾ Южно-восточню. — Р е д.

³⁾ Вь губернии Воронїжській ажъ до самъ Донъ, вь Курській по Сеймъ. Вь Херсонській же губернии число руської людности чимъ-разъ убільшається напливомъ вь пограничнихъ чисто-руськихъ губерний, коли тимъ-часомъ чужо-народні колонисти — Болгарусси, Серби, Болгаре, та ще Німци и остатки Татаръ — мало-помалу вь нею аливляються. Окрімъ того заселяють Русини ще сїверну частину Бессарабии вдовжъ Дністра. — Р е д.

⁴⁾ Великияний (старє українське) — величєсний. Вь Україні єсть вь народі преданнє объ тимъ, що колись-то вь южно-западній Русі живъ народъ Великияний — велєти; єслово ан тъ значить те-жъ саме. — А в т.

⁵⁾ Наміраючи подавати вь нїсьмі нашихъ статтї вь розличнихъ епохъ исторіи нашої, уважаємо konieczнимъ, подати шановнимъ читателямъ впередъ сей короткий обзїръ, даийй славний историкомъ, вїднимъ Шиндларемъ Кестемаровомъ яко „Введєніє“ до „Богдана Хмельницького.“

або Горбати (відъ слова горабъ), жителі губерній Київської, Херсонської и Бессарабії. — Угличі. До нихъ причислити-бъ ще й Лучань, про котрихъ згадує Константинъ Порфирородній; оселі їхъ були въ Городненській губернії и около Білостока, де теперъ живуть останні южно-руського народа підъ названнемъ Підляської-Русі. Все те були споконвічні жителі краю — аборигени. На востокъ відъ нихъ жили Славяне, що перейшли туди зъ-надъ Дуная, підъ місцевими названнями: Деревлянъ въ теперішній Поліссі, Полянъ по Дніпру, Суличиръ поузъ берегівъ Сули, Сіверянъ въ теперішній Черніговській губернії.

Въ половині IX. віка зъєдинились Южнорусси-переселенці въ єдину федеративну державу підъ начальствомъ Варяжськихъ князівъ. Київъ, головний городъ Полянъ, стався столицею тої держави. Южнорусси-аборигени довго обороняли свою окремішність, та не змогли удержати її — переходили то підъ власть Польщі, то підъ власть Києва, ажъ наконєць въ XI. віці злучились вже таки зовсімъ зъ тою державою, що осередкомъ її бувъ Київъ; сю-то державу прозвали Руською, за те, що земля Полянъ звалася теперъ Руською Землею.

Київська, чи-то Руська Земля, владала не тільки цілою Южно-Руссю, а ще й Славянами, що жили на сівєрі и восточі тої простороні, на котрій розлягається теперішня Росія, зъ-за чого потімъ всі ті Славяне прийняли й собі названне руськихъ. Скоро однакожъ втеравъ Київъ въ межусобицяхъ княжихъ и набігахъ чужоплеменниківъ своє первенство. Відъ кінця XII. віка Южна Русь почала жити особно відъ сівєрної. Розділена вона була на вілька політичнихъ обществъ, а тими управляли народні сходини (віча) та князі, котрихъ неразъ вносили и зміняли по захотінню оружні дружини. Окрімъ славянськихъ народівъ жили ще въ Южній-Русі такожъ турецькі племена підъ іменами Торківъ, Берендівъ, Печенігівъ, та ввійшли вона пізнійше въ складъ южно-руської народності и внесли въ неї елементъ — азійський.

Татаре обезлюдили Київську чи-то Руську Землю, змаму вже въ XII. віці Україною. Осередокъ южноруської народності перенісся въ Червону-Русь. Хоробрий князь Данило укріпивъ бувъ зновъ южно-руський народъ, але внутрішні невгоди и вмішование сусідъ (Полянівъ и Угрівъ) обезсилили єго на ново. Въ XIV. віці западня часть Южної-Русі, се-бъ-то Русь Червона, злучилася зъ Польщею, а восточна ввійшла въ складъ новоустроенної держави руської підъ верховнєю властю князівъ

литовського роду, зъ-за чого вона й звалася великимъ князівствомъ Литовськимъ. (Далше буде.)

Литературні и библиографічні ВІСТІ И ЗАМІТКИ.

Окрімъ нашої, ві Львові виходить, тежъ зъ 1. Цвітнемъ почаши, ще й друга сего рода часопись: „Воля“, писаня для белетристички и науки, та правописсю етимологічною. Для тої-те етимологічної правописси й маже „Слова“ Ч. 26. р. „Воля“, котрого 1. числа (на цекартъ) въ приладі розслає, буцимъ-то віча, надаєть трудомъ молодшої Русі, с. е. тою лучшою а численнійшою частію єй, котра єо старшими братами природного єдинства не вринає, но єєдинєніими силами до єдної же ціли подпідаеться“. — Я сказавъ „Слова“ се, хочъ и знає, що ринкоматомъ надаєть д. дацего числа 1. число, та що даєть тільки наше писмо — не „Воля“ — станує старанємъ молодежи руської, и що, наконєць, за нимъ — не за „Волю“ — стоїть численнійша часть молодежи руської. Та й не дивно намъ, що „Слова“ написавъ пречастъ свого життя и переконання таку брехню, бо-то вже відомо річь, що „Слова“ байдуже, чи правду воно напише, чи брехню — аби тільки трафити до ціли. Знайдеться межі 1.000 пренумерантами доєсть, що повірять: ніякъ и доходить, чи правда, чи брехня. Маєть дивно тільки те, якъ „Слова“, написавъ чистъ, що даєть ривадицуєного азъ нами „Воля“, дувшою частію молодежи руської, магло и посміло тимъ самимъ ублажати нашихъ сторонниківъ, котрі власне также суть частію молодежи руської, та — виходить зъ „Слова“ — має-бъ бути гіршою частію. Такий спосібъ пропаговання свого переконання жадєнь розумний и честний чоловікъ никакше не назве, якъ дуринимъ та подлимъ и викривимъ. Хочъ же „Слова“ осудило нашихъ сторонниківъ гіршими „Боженівихъ“, ми й наші дуже мало про те дбаємо, знаючи, чимъ мирить „Слова“ добре и аде. Свободно намъ, и якъ кожного честного чоловіка, такъ и нашого повинністю єсть, не мати себе гіршими „Боженівихъ“, а проте такъ не свависмо зводимъ зъ нашою честю, піти слідомъ „Слова“, та доказовати, що не „Боженіві“, а наші сторонники лучшою частію молодежи руської. Скажемо тільки, що наші суть безъ соєніння на-стільки численнійшими, що хочъ би й всі ті въ руської молодежи, що не стояли за нами, про ричину дають, стояли за „Волю“, сєй може ще й на-цвертину не маєть бдъ за собою того числа, що ми; отъ приміромъ пренумерують наше писмо зъ руської молодежи вже теперъ ві Львові надъ 100, въ Тарнополі надъ 60, и въ Станіславові надъ 50.

Дуже ватїливо ужавъ „Слова“ вяржєний „старшіи“ и „молодшіи“ Русі, та крутить тимъ и на-цвертину, мажєши, удрити всіхъ, що нібъ-то тільки за нимъ стоєть „Воля“, вироблені люде. На-теперъ замїтимо тільки, що хотъ за нами стоїть молодежь, котра й утворила собі сєй органъ, стоїть за нами — въ Галичині, не згадуєчи вже про Україну — такожъ и багато старшихъ, лєтше може, якъ за „Словамъ“, але за те більше такихъ, котрі уміють и хотять впередъ розпїзнати, куди їмъ стати годиться, и знають, чому стають за нами, не за „Словамъ“ — коротко сказавши, більше може стоїть за нами старшихъ людеє самєнихъ и тямущихъ, ніжъ за „Словамъ“. Та пригодиться намъ другимъ часомъ и поговорити обширїше о тій „старшій“ та „молодшій“ Русі „Слова“.

Видаватель и Редакторъ Донгінъ Лукашевичъ:

Зъ друкарні Старопигнїської.
(Другимъ накладомъ).

ПРАВДА

ПИСЬМО наукове и литературне.

Виходить щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата вносить: на 3 чвертьрочня (до кінця р. 1867) зр. 1. 60; на півъ року зр. 1. 10; на чверть року зр. — 60. — Редакція підъ Ч. 127 місто (Вноша вірменська).

НАПАСТНИКАМЪ.

Присвячено „Слову“ 1867, Ч. 30.

*Ви гірші Нюди — той едакися;
Ви шми гримми живете,
Що менший брашъ для васъ трудися,
И брашу жишъ не даєте.*

Верниволя.

Ні ми заблудши безъ сознаниа,
Амі съ сознаниемъ блудимъ ми;
Бо есть у насъ доволі знання,
Пізнати, хто ми есть й були!

Заблудши ми? и ви такъ щирі,
Не упрекаше ще насъ,
Бо чей, московські проводирі!
Ми повертаємся ще до васъ?

Узнавши пустоту мейшъ своїхъ,
Зъ жалемъ ударимося въ грудь:
Що Русь й Москву діляли въ-двоє —
Повернемо на правий путь?

Омраєны понятія наші,
Користолюбье нашъ принципъ:
Що ми въ брехні не вірять ваші?
Що нашъ народъ ще не погибъ?

Москву и Русь діляти въ-двоє,
То народный у васъ розкладъ?
А гадка: все стоить за своє,
У васъ неслый се поглядъ?

То ложим, кажете, нагала,
Въ нілкой формѣ гадка та,
Хочъ би и Русь ціла пропала,
Не взнала вамъ и не свята?

Спасибі вамъ за ради ваші,
За сю науку, даю намъ;
Що вискавали блуди наші,
Спасибі, о спасибі вамъ!

Ми на дорові, що ступили
Зъ-давня уже ми на її,
Підемо й дальше — хочъ въ могилу,
Въ народомъ въ-купі всі а всі!

А ви-жъ, шановні благодіі,
Коли-бъ такъ васъ спитали ми,
Нові Бояни-соловіі,
Куди-жъ кермуєте те ви?

Куди, скажіть же намъ, сердешні,
Ви съ якимъ поглядомъ раби,
Ви покривителі справдешні,
Съ ажертвованимъ дійшли?

У білокамєнну пірвули,
У вашу машушку Москву,
Та ще би й насъ ви загорнули
Зъ собою вразъ у пропасть ту!

Нехай народъ въ ярмі стогнає,
Най шпъ чинамъ покони бѣе,
А зъ серцемъ молодіжъ конає
Десь на Сибірі: що вамъ те?!

Коби лишъ ви за те дістали,
За ваші діла для Москви,
Чого зъ-давня ви такъ бажали:
Рублі и чини и хрести.

И ви посміли ще сказати:
Користолюбье вамъ чуже?
Та най и такъ; однакъ вамъ знати:
Народъ за вами не підє.

Бо ви заблудши и съ сознаниемъ,
Бо ви народъ продаєте,
А той народъ — за нашимъ званнемъ,
А не за вашимъ вінъ підє.

Бо ви заблудши безъ сознаниа,
Амі съ сознаниемъ блудимъ ми,
Бо есть у насъ доволі знання,
Пізнати, хто ми есть й були!

Останє Лещицький.

МАЙОРЪ.

Повість *М. О. Куліша.*
(Переложено з великоруського).

Глава I.

На вінци одного з тихъ гóродківъ, що-то їхъ наші подорожні звичайно називають драгтивними містечками, стояла поштова станція. Гóродокъ бувъ однакомъ драгтивнимъ тільки вь очахъ подорожніхъ, которі у насъ дуже характеристично називаються проїзжаючими. Ті панове натурально видать вь гóродахъ тільки урядові улиці, вь которихъ украшенню природа играє послідню ролю. Що тичиться містцевихъ жителівъ, то для нихъ вь гóродку *Н. Н.* росли тинисті, повні всякої благодаті сади; для нихъ протікала поузъ краю гóродка камішчата, широко розлита річка, оживлена голосними криками гусіхъ стадъ; для нихъ кругомъ гóродка розстелялись плодородні поля, попередіювані невеличкими лісами, межі которими, надъ ставами и озерами, стояли панські хутори, зъ низькими, критими соломою будинками и стремлячими вь воздуху крилами млинівъ.

Читатель видить зъ першихъ стрічокъ, що діло йде про нашу Україну, перероблену на Малороссию. Такъ, намъ мило писати о ній, живучи на сівері, що-небудь би вь ній ні діялося. Ми находимо дивну, необъясниму приемність, згадувати тутъ и объ тій, що насъ зовсімъ не підносило на родині; приміромъ, о поштовій стаціі гóродка *Н. Н.*, зъ її темними вікнами, зъ її рухаючимися помостами, зъ її твердими и занорошеними меблями, — або о державці тої стаціі, відставнімъ корнеті *Иволгині*... Правда, корнетъ *Иволгинъ* (а по документамъ *Иволга*) вь своїй околиці у многихъ, коли не у всіхъ, сливе чоловікомъ дуже любимъ, услужливимъ, а навіть просвіченимъ. Правда й те, що вінъ вь багато домахъ бувавъ на приміті, яко хороший женихъ, та й теперъ нице, мимо єго поважнихъ літъ, нашлись би панни, що не відреклись би відъ єго родинного имени, облагоженого відъ якогось часу великоруськимъ закінченемъ. Та намъ вінъ чомусь-то не подобається. Тяжко врешті сказати, чому може не подобатися кому-небудь такий чоловікъ, якъ *Иволгинъ*, поміщикъ такого-то уїзда и державця такої-то стаціі. Поверховність єго справді не зъ самихъ щасливихъ, та все-жъ и не зъ самихъ нещасливихъ. Ото, вінъ проходиться по своїй стаціі вь-задъ и вь-передъ, зъ люлькою вь рукахъ. Всякому можна-бъ підойти, та придивитись єму вь усіхъ подробностяхъ. Ростъ *Капитона Павловича* середній; всі

часті тіла, за виімкою товстого живота, пропорціональні; лице рябове, надувате, та, можна сказати, таки дворянське, виразительне, бо не даромъ єго дитиною нерозумні мальчики-ровесники прозвали пикатимъ*); ротъ мірний; нісь мірний; очи звичайні: се написавъ би о нихъ вь паспорті кождий, тому що вь нихъ не можна було означити ані цвіта, ані виразу. До всего того додайте ще поважні, спущені вь-низъ вуси, та густі чорні бакенбарди. Чого-жъ вамъ нице хочеться відъ дворянина? *Капитонъ Павловичъ Иволгинъ* бувъ давнійше дуже багатий, бо походивъ вінъ „изъ старинної и коренної Малороссійської родини.“ Вінъ не належавъ до тихъ низькихъ Малороссиянъ, що, по словамъ *Гоголя*, видераються зъ дегтярівъ та торгашівъ, заповняють, наче сарана, палати и судові місця, деруть послідню копійку зъ своїхъ таки земляківъ, заливають *Петербургъ* ябедниками, наживають наконецъ капиталъ и урочисто придають до родинного имени свого, которе кінчиться на *О*, слогъ вь.“ Ні, предки *Иволгина* збагатились иншими, простосердечними и, сказати-бъ, домашніми способами. Приміромъ, дідъ єго служивъ вь Малороссії воннимъ комисаремъ вь часі *Потемкинських* походівъ. Відъ часу до часу вінъ приготавлявъ пакеть, припечатувавъ до него перо, вь знакъ того, що пакеть мусить летіти, мовъ птахъ, и призвавши до себе багатого козака вь саму робучу пору або передъ роковимъ святомъ, казавъ єму ласкавимъ голосомъ: „*Голубчику, Иване*, сїдай ти на коня та лети птахомъ зъ симъ письмомъ до світлішого підъ *Очаківъ*.“ Козакъ, розуміється, просивъ пропустити єго відъ сеї бідн або предладавъ наймити на свій кошть гонця. „Ні, голубчику,“ одвічавъ простосердечно комисаръ *Иволга*, „такого важного письма не можна поручити нікому другому.“ Однакъ, після де-якихъ переговорівъ, старинна дворянська простосердечність робила уступку, а козакъ зъ своєї сторони уступавъ комисареві за безцінокъ нивку, лісокъ, сінокосъ и тому подібну дурницю, и такимъ способомъ лагідно, мирно и не компромитуючи себе, якъ тї-то дегтярі и торгаші, побільшавъ старий *Иволга* своє благосостоянне та й лишивъ внукові своєму триста душъ и три тисячі десятинъ землі. Тимъ-то *Капитонъ Павловичъ* вь початку життя свого не мавъ ніякої потреби, держати стацію та сидіти на ній цілими днями, якъ то вінъ робить теперъ. Та, на нещасте, виховуючись вь пансіоні у одного строгого и глибоко-норовственного Німця, вінъ набравъ неодолимої охоти до гулящої жизни и, вирвавшись зъ панси-

*) Відъ українського пика — морда.

она въ уданський полкъ, заробивъ тільки довгівъ, що мусівъ вийти въ одставку и заставити спадковий маєтокъ. Ся сумна конечность не умірила зо всімъ въ нїмъ охоту до бенкетівъ. Въ кілька лїтъ зъ верткого офицїрика, краєи хуторськихъ вечеринокъ, вінъ зробився зівидимъ и наспиритусованимъ флегматикомъ. Въ кілька лїтъ зъ владїлця трехсотъ душъ вінъ стався владїлцемъ тридцяти душъ, и нічого не було въ тїмъ неправдоподобного, що єго доходи дїйдуть наконецъ до нулі. Та сусїде-аристократи, що помагали єму протратитися, дуже неосторожно дали єму почувти своє погордження для збїднїшого товариша. Тутъ и показалося, що Иволгинъ чоловікъ не безъ енергїї. Здержуючись, сказати-бъ, на краю пропасті, вінъ взявся держати поchtову стацию, та не тільки піддержавъ тїмъ свої розстровні финанси, а й саме значенне своє въ уїзді. Черезъ городокъ N. N. проїзжали різні генерали, князі, графи. Иволгинъ, владаючи щасливою здібностью врозумівати склонності и вкуси знатнихъ людей, предлагавъ їмъ якъ-на-те свої услуги — въ свойствї добродушного Малоросійського поміщика, смїшивъ їхъ своїми анекдотами — въ свойствї Малоросійського гумориста, и творячи собі такимъ способомъ кругъ знакомства въ позауїздній сферї, підносивъ себе й въ поважанню найгордїйшихъ сусїдъ-аристократівъ. Въ честь єго характера додати треба, що, окрімъ благосклонності, вінъ нічого не домагався відъ своїхъ знатнихъ знакомихъ. Вінъ їмъ служивъ, чимъ тільки мігъ, зо всеї душі, безъ всякихъ користливихъ побуженій, — служивъ, влонячись передъ їхъ знатностью и бажаючи піднести въ очахъ уїздного товариства те, що вінъ въ собі почитувавъ більшъ всього — дворянське имя Иволгина.

Капитонъ Павловичъ давно вже проходиться въ-задъ и въ-передъ по своїй почтовій стациї. Хто привикъ стрїчати Капитона Павловича въ щоденнїмъ костюмі, той здивовався би не мало, видячи на нїмъ новий сурдуть, которий наядгавъ вінъ тільки святами. Капитонъ Павловичъ чисто вибри-тий, що пригoджується зъ нимъ досить рїдко. Білля не видко зъ-підъ єго чорної хустки та зъ-підъ пестрої камизельки; однакъ въ городку N. N. мало такихъ, що показують відкрито своє білля, хочъ же й показують, то се передки, которі Капитонъ Павловичъ за ні-за-що має по всїй справедливості. Вінъ одигнений, що називається, солидно. Вінъ такъ далекий відъ того, щоби показовався людямъ по-верхи незвичайнимъ, що навіть срібний хрестикъ pro virtute militari носитьъ підъ вилогою и тільки въ важнихъ случаяхъ, де треба зробити ефектъ, нагло застягається на всі гузики, и зъ урядового чоловіка являється здивованому оку вой-

сковимъ кавалїромъ. При всїмъ тїмъ въ єго костюмі, въ ходї й поставї примїтна сїгодня акась святочность.

Дві трїйки лучшихъ почтовихъ коней відъ самого ранку стояли въ хомутахъ. Єдиний на стациї бородабий повозчикъ и єго молодий смїхъ въ московській сорочцї пропустили свої черги, вїстаючи въ бездїлї. Жалобна книга дважди була требована обиженими подорожними, и въ нїй виражено смїльне и грізне незадоволення, надъ которимъ мігъ смїятися одинъ хїба тільки Капитонъ Павловичъ, дуже добре знакомий зъ губернськимъ почтмайстромъ, а ще лучше зъ єго письмоводителемъ. Звичайно Капитонъ Павловичъ обїдав у своїхъ знакомихъ и родичівъ, которихъ у него въ самїмъ городї и въ єго окрестности множество, а на сей разъ обїдъ готовили єму на стациї. Вінъ посадився за стoломъ противъ отвореного, виходячого до поля вікна и безустанно въ него поглядує. Очевидно, що вінъ когось деждає.

Въ городї давно всі знали объ всїмъ тїмъ, и вже двохъ зъ чиновничого людю звїдовався на стациї зъ запитаннями: кого вінъ деждає? чи не буде проїзжати губернаторъ? — и тому подібними. Однакъ Капитонъ Павловичъ зробився незвичайно мовчаливимъ и поважнимъ. Вінъ одповїдавъ короткими фразами, що: якъ, каже, єму знати о такихъ важнихъ особахъ и їхъ проїздахъ; що объ сїмъ було-бъ звїщено городськимъ властямъ по законному порядку, и кашлянувши зъ таємничою миною, котору вінъ любивъ собі приберати, добавлявъ: „Що ми? де намъ? ми такъ собі — хуторяне, закутники,“ и дальше въ тїмъ тонї.

Лїтній день склонявся вже до вечора. Зъ подъ потягнуло свіжнїмъ запахомъ молодихъ хлїбівъ. А на дорозї, далеко виднїючийся на степовїмъ згїррю, не показувався той, кого ожидавъ Капитонъ Павловичъ. Уже соломяна стрїха почтової стациї, зъ двома конинами, кинула відъ себе тїнь по зеленому городському вигону, мовъ би готицьку башню. Въ жалобній книзі добавилась ще одна жалоба — відъ молодого офицїра, проїзжавшого по урядовому ділу. На великій дорозї замукала сотнею голосівъ череда, вертаючи домівъ въ хмарї пороху. Сонце прехорошо освїчувало рудавї боки коровъ, которі зъ-далека подавали своїмъ дітницамъ материнськїй голосъ. Самъ порохъ въ єго золотистихъ проміняхъ живописно переходивъ зъ густого сірого въ рожеватий прозорчий тонъ. Степнїй однообразний пейзажъ, видний зъ виходячого на поле вікна стациї, наразъ оживився и зробився годнимъ пензля художника. Та Капитону Павловичу було не до пейзажівъ. Вінъ сердився, що хмари збитого чередою пороху закрили єму дальнїйше згїрре и го-

ризонті, по котóрому тонкою темною чертою шла стовпова дорога.

Поволи поступала нестройна череда, складаючися на-половину зь рогатого товару, на-половину зь овець, а частю зь жидівських кіз і анти-жидівських свиней, которі глдали впасти вь сусідні городи и задавали багато лишній роботи пастухамь и їх довгимь голосно тріскаючимь батогамь. Всіляні їх крики — одні до коровь, другі до овець, треті до кіз, скачучих на увиті зеленню плоти, четверті до неповорнихь свиней — мішались зь всілякими голосами самої череди и творили несладність звуків, котора, при всій своїй нестройності, якось впадала вь тонь зь розкинутимь широко пейзажемь поль и розкиданими вь дикімь не порядку передмістями городка N. N. А сонце тимчасомь велнчаво заходило, через тонкий, стелючийся туманомь порохь проникавь освіжаючий запахь поль, соловї голосно щебетали близенько вь дикій зарослі за поштовою стацією.

Зь-вольна поступала на-передь нестройна череда. Наразь зробилося вь ній якесь замішанне. Затріскали голоснійше прежнєго довгими батогами пастухи и виразнійше прежнєго закричали на череду всіми своїми покликаними. Череда розступилась, а зь хмарн пороку вирізалась освічена заходячимь сонцемь шестерня коней зь форрайтеромь, повозчикомь и блискучими шклами ліхтарень дорожній тяжкої коляски.

Вь одиць мигь Капитонь Павловичь опинився на підїзді и зь низькими поклонами привітувавь доїхавшого до стації подорожнєго. Вь колясці сидів, зь своїмь камердинеромь, товстий старець, зь найдобродушнійшимь вираженнемь лица, яке тільки можна собі представити. Капитонь Павловичь назвавь єго „вашимь сиятельствомь“ и, може бути, жалувавь, що дворянська честь не дозволяє єму поцілувати жирну и випечену руку, протягнуену до него зь коляски дуже ласкаво. Вінь діткнувся до неї, мовь до святині, своєю тежь досить жирною, однакь почорнілою и огрубілою рукою, та ще низше поклонився єго сиятельству.

Запитано було у єго сиятельства о здоровї зь найнижнійшимь участиемь. Виражена була радість всего уїзда по поводу розійшовшоїся поголоски, що єго сиятельство ласкаві одвідати свої добра (находившіся, якь видно, туть-таки вь окрестності). Сказано було єго сиятельству о здоровї и гараздуванні кількохь особь, складаючихь єго ближній кругь вь чась сільского віддиха відь столичнихь трудівь.

Єго сиятельство принявь все те зь дивною ласкавостю и значно розширивь приемною усмішкою своєю и безь того обширну фязіономію; та

на запитання Капитона Павловича одвідати не мігь по причині пороку, причинившого єму задушливість. Капитонь Павловичь люто поглянувь разь-другий на городську череду, поступаючу по-біля вь живописнімь не порядку; та усторонити сей ненадіяний припадокь було зовсімь неможливо.

Сидівший рядомь зь княземь камердинерь, знаючи потреби и жадання свого сиятельного товариша подорожнєго, обернувся до Капитона Павловича и перервавь єго плавні и солодкі річі словами:

„Капитоне Павловичу, звеліть-но запрягти коней.“

Хочь же сі слова вилетіли й не зь сиятельныхь усть, та Капитонь Павловичь добре знавь интимні стосунки камердинера до єго пана, и для него було все одно, мовь самь князь сказавь би сі слова. А проте таки не звернувь вінь на нихь уваги и продовжавь всепокорнійше розповідати князеві о житні и діянняхь різнихь особь, которі — знавь вінь — найбільшь интересовали єго сиятельство вь сій околиці. Така неввага противорічила всімь чувствамь, которі вінь досі виразивь передь княземь; та у Капитона Павловича була своя думка.

Відкашлявшись и відзискавши ужитте язика, князь сказавь самь, вь одвіть на єго розкази:

„Дуже добре, мій любий; все се ви міні потімь розповісте, а теперь звеліть запрягти коней.“

„Вь сю минуту, ваше сиятельство,“ одвічавь Капитонь Павловичь, однакь зь місця не рухнувся и дальше канючивь передь коляскою по прежнєму.

Князь бувь дуже деликатний и прослухавь єго зь-минуту, не змінюючи ласкавого и прихильного вираження лица. Череда проминула и набавила єго зновь задушливості. Відкашлявшись, вінь зновь пригадавь о коняхь.

„Коні для вашого сиятельства зь-ранку готові,“ одвічавь Капитонь Павловичь; „вь сю минуту виведуть!“ и впять повівь свої исторні. Наконець, видячи, що сиятельный подорожній почавь морщити брови, мимо привичної своєї ласкавої усмішки, — вінь кинувся на стацийний двірь и піднявь страшну тривогу.

Коні справді стояли у самихь вороть, та бородатому повозчику и єго синові сказано було ранкомь конфіденціонально, щоби вони не виводили зь двора коней, поки Капитонь Павловичь не явиться на двірь и особисто не посварить їх за повольность.

Вь одну минуту причеплені були посторонки до крочокь и орчиківь князької коляски. Повозчикь зухомь вискочивь на козель, форрайтерь опинився мягомь на сідлі. Капитонь Павловичь крикнувь: „Готово!“ и вразь поклонився князеві. Засто-

звнїся коні ухватили тяжку коляску, мовъ на прїла, а хмара пороку вврила Капитона Павловича, задоволеного себою и цїлимъ уплившимъ днемъ.

(Дальше буде.)

Короткий обзїръ

ИСТОРИИ РУСЬКОГО НАРОДА

відъ найдавнішихъ часівъ ажъ до Богдана Хмельницького.

(Переложено въ великоруського.)

Польска политика постоянно прямувала до того, щоби Литву получить зъ Польщею, и достигала свої цілі тимъ, що черезъ два віки виберались на польский престолъ русько-литовські великі князі. Одинъ зъ руськихъ князівъ-правителівъ, вибраний на польский престолъ — Казимиръ Ягайловичъ, знісь 1476. р. окремїшне княжество Київське, а потімъ и позаводивъ въ Южній-Русі переняті зъ Польщі порядки. Вінъ установивъ воєводъ, каштелянівъ, старостъ та й надавъ руській шляхті польскї права. На взіръ польский вольні городи, містечка й села роздавано воєводамъ, каштелянамъ, старостамъ у доживотне владінне. Тоді-то Русини, незадоволені такимъ порядкомъ, покидали свої оселі, втікали въ степи та поселялись за Дніпровськими порогами, де вони жили въ шалапахъ та землянкахъ на-півъ дико. По місці жилища вони називались Запорожцями, а по званню — козаками. Въ сїмъ слові видний татарський корень: воно значить вольного воїна, молодця. Інші виводили слово козакъ відъ козарь, думаючи, що втікачі прозивались такъ зъ того, що стрїляли дикі кози для поживи и одиння. Слово козарь и увеличаюче відъ него козарлюга справді попадаються въ козацькихъ пісняхъ замість козань.

Такимъ побитомъ зъ початку козацьке товариство утворилося зъ утікачівъ, що не хотїли терпіти нового порядкування по взору польському. Була ще й друга конечность утворення подібного стану. Після оснoвання Кримського царства Южна-Русь терпіла безустанні спустошення відъ татарськихъ ордъ; великі князі, литовські и московські, підмаляли Кримцівъ до набігівъ одинъ на одного. Въ такихъ случаяхъ, коли Кримський ханъ приймавъ сторону великихъ московськихъ князівъ, Южній-Русь доставалось одъ него передо-всімъ. Народъ южноруський зъ-давна бувъ воєнного духа, а теперъ мусївъ и зъ конечности безустанно жити на воєнній стопі. „Молойці“ вважали собі за честь, битися зъ невірними, обороняти родину, и, щоби не допускати ворогівъ въ Україну, Подїлле и Волинь, самі виходили купами въ степи, мїр-

тися зъ Татарами одвагою. Безпеченство землі южноруської вимагало, щоби за границею руськихъ осадъ була воєнна крїпость, наповнена такими сміливими людьми, для котрихъ війна була-бъ мїлїйшою всего. Такимъ побитомъ число утікачівъ помножалось молодцями, которі виходили въ степи битися зъ Татарами. И одні и другі жили безустанно зъ оружемъ въ рукахъ, помішалися зъ собою и ввбудовали за порогами крїпость підъ названнемъ Запорожської Січі.

Незабаромъ одинъ зъ утікачівъ, родомъ зъ Овруча, Останъ Дашкевичъ, давъ козацькому товариству правильне устройство. Простота життя, готовость на всяке небезпеченство, набожность, братерство міжъ собою до остатнього, безкористность и найбільше послушенство для старшини — були зъ початку основою Запорожського товариства. Найвисша власть була въ рукахъ ради або народнього збору, подобиного стариннїму вічу. Рада вибирала головниого начальника або отамама, підъ именемъ кошового, а все, що стояло підъ ёго правленнемъ, називалося Кошемъ. Кішъ розділявся на курені; кождий курень виберавъ собі курінного отамана, підлягаючого кошовому въ правленню. Ті виборні начальники мали неограничену власть надъ підвладними, однакъ по упливі року здавали одвітъ раді, и тоді, коли показалося, що властї надуживали, піддавались судові и смертній карі. Запорожці жили въ шалапахъ, чи-то въ коливахъ (хлівахъ, городженихъ зъ хворосту), а сходились до спільного стола, де зъ ними обїдавъ начальникъ. Пожива їхъ (говорить український літописецъ) складалася зъ квашеного тіста, чи-то саламахи, або зъ каші, званої тетерею; юшку зъ рибою вони вважали празничнею стравою. У кождого козака було не більше двохъ одиний: вони обовязані були приучувати себе до нищети и терпіння. Всяка сварня поміжъ собою остро каралася. На війні зъ невірними вони були нелюдські и немилосерні, але за всяке насилле и розбій въ християнській оселі підпадавъ Запорожець смертній карі; такъ само остро каралось злодійство: „у нихъ (говорить старе описанне) за одно путо вїшали на дереві.“ Хочъ яній и жонатий бувъ, мїгъ въ товариство вступити, тільки що підъ карою смерті заборонено було вводити жінку въ Січъ, та загально нежонаті більше поважанне мали въ козацькихъ товаристві. За блудодїянне карали палками або киями. Запорожець, вступаючи въ товариство, складавъ обїтъ, воювати за християнську віру, обороняти християнъ и викореняти ворогівъ Исуса Христа. Вінъ обовязаний бувъ ходити до церкви и виконувати постановлені церквою пости и обряди.

Таке товариство не могло не звернути на себе увагу правительства. Великий князь Сигизмунд I. поручивъ руському панові Ланцкоронському, надати козакамъ значення правильного стану въ политичнімъ биті Южної-Русі. Козаки вибрали Ланцкоронського своїмъ довідцею (гетьманомъ). Вінъ розширивъ за дозволеннямъ Сигизмунда їхъ осадні висше порогівъ; землі припираючі до Дніпра по обохъ його бокахъ оставлені були козакамъ. Людність їхъ прудко убільшалася із жителівъ Южної-Русі, а козацький станъ розділився на Низовцівъ або Запорожцівъ и Городовихъ або Українськихъ козаківъ. Перші зіставали въ своїмъ складі братства або товариства, жили по давньому въ Січі и не мали семействъ; другі були воїни-обивателі, мали жінокъ и дітей, занималися роботами, а въ случаю потреби повинністю їхъ було виходити на війну. Здається, вже въ тімъ часі явився міжъ ними станъ підпомощниківъ, котрихъ одною повинністю тільки було займатися пахарствомъ и домашніми роботами.

Після Ланцкоронського, которого, по упевненню одної літописі, козаки покарали смертю, змирковавши, що намірявъ привести їхъ зовсімъ до послушенства королевській власті, вибрано гетьманівъ зъ значнихъ руськихъ родинъ. За одного зъ нихъ, Ружинського, установлено уряди — генеральну старшину: осаудівъ, суддівъ, писаря, обознихъ. Число козаківъ прудко побільшало; козацький станъ заселявъ землі, що займають теперъ губернії Київська, Полтавська и южна часть Подольскої, а розділявся на двадцять полківъ по обохъ бокахъ Дніпра. Одна зъ літописей українськихъ говорить, що царь турецький поставивъ питання: „Скільки на Україні козаківъ?“ Їму-жъ одвічали: „У насъ де кракъ“), тамъ козакъ, а де байракъ, тамъ и сто козаківъ.“ XVI вікъ бувъ епохою героїчної слави козацького рицарства. Доводжені правдивими богатырями, якъ були: Вишневецькі, Вячеславъ Хмельницький, Свірговський и передовсімъ хоробрий Федоръ Богданко, козаки стались страшними и на морі; въ своїхъ чайкахъ, якъ називалися їхъ човни, загаялися вони въ Румелію, Анатолію, руйновали мусульманські кріпості, задавали жаху Царьгородові, визволяли зъ темниць и галеръ християнськихъ невольниківъ, побуждали до освобождення зъ-підъ кормиги турецької християнські народи. Въ той самъ часъ були вони такожъ сторожею руської віри и народності. Літописці руські називають золотимъ вікомъ часи двохъ Сигизмундівъ зъ роду Гедемнового. И не дивно: аристокрація руська хоронила ще

*) Корчъ.

віру батьківъ, и руський языкъ, и руський спосібъ мислі; державецъ ище видієть въ своїхъ підданихъ дітей одної и той самої церкви, говорачихъ тимъ самимъ язикомъ, що вінъ.

Въ 1569. році сталася велика подія. Сигизмундъ-Августъ, котрий ціле життя потакувавъ Полякамъ, доконавъ, хочъ яъ великимъ зусиллемъ, злучення великого княжества Литовського зъ королевствомъ Польскимъ. Всю землю южноруську, а то Україну (се-бъ-то теперішні губернії Київську и Полтавську), Волинь и Поділля — на загальнімъ сеймі відділено відъ Литви и прилучено безпосередно до Польщі. Русини, якъ сказано було въ акті, злучились зъ Поляками, якъ рівні зъ рівними и вольні зъ вольними. Руське панство уперно противилося тому полученню, та тани згодилась, успомовне даваними підъ присягою заповненнями, що во віки немарушена остаеться їхъ віра, язикъ и права, словомъ, вся цілостъ їхъ народності.

(Дальше буде.)

Козацький ГЕРОІЗМЪ И ЗАВЪЯТТЄ.

(Исторична споминка.)

Скільки не написались про Тернопилі, скільки не навеличались звісної хоробрості Леонида и трехсотъ Шпартанцівъ! Немає школяря, немає може й письменного чоловіка не знаючого сеї події; описъ її найдемо въ кожій всемирній исторіи. Ми такъ привикли, примірівъ всього, що хороше й величне, глядати въ исторіи старої Греції и Риму, що ледве хто сміє й погадати, що такі-жъ самі приміри, отъ-би хоробрості и посвященія, не-менше годні одвітнього місця въ всемирній исторіи, якъ Тернопильська оборона, виказує исторія нашого народа. Низше розказана подія доказує, що й у насъ були свої Тернопилі, що й ми мали своїхъ Леонидівъ, хочъ світъ мало про нихъ знає, хочъ смиренні літописці и историки руські говорять про те, мовъ би про щось звичайного. И не дивниця: Русь наша пролила за віру й волю тільки крові, положила за нихъ тільки жертвъ, розкинула степами України тільки могилъ, зложила найбільшої хоробрості и патриотизму доказівъ тільки, що й такі події, котрі рівнатись можуть Тернопильській битві, у насъ були не такъ-то чимсь надзвичайнимъ, якъ у другихъ народівъ. Споминку сю читателі дякують не якія свіжо нами відкритій рукописі, не якому досі незвісному историчному жерелу: подію сю розказують руські й польські літописці й историки. Ми-жъ повтаряємо її тільки за ними тому, що, разъ, події такої не можна ніколи досить повтаряти, у насъ

же вона так дуже мало звісна, потім же тому, що раді-бъ ми пригедати и піддати постаємъ и повістяримъ нашимъ предметъ и вдячний и годний постичного опрацѣвання.

Сумними буквами записана буде завжди въ серцяхъ русьнихъ память битви підъ Берестечкомъ¹⁾ 1651 р. Якъ високо піднеслась була слава й повага козацької сили и збруї після битви підъ Збарожемъ и Зборовомъ²⁾, такъ низько спала вона після Берестецької поразки. Зрада Татарви й її хана, которого призивавъ Хмельницький иноді въ помічъ, а который підъ Берестечкомъ лишивъ козаківъ въ самій рішачій хвилі, непритомність гетьмана Хмельницького, погнавшого за ханомъ, щобъ уприсити ёго повороту, незгода полковниківъ козацькихъ міжъ собою, а черні зновъ зъ реєстровимъ козацтвомъ — ось и причини, для которыхъ підъ Берестечкомъ одоліла не кріпка козацька, а вража лядька сила. Поразка підъ Берестечкомъ тимъ болеснійше дотикає въ своїхъ наслідкахъ Русь-Україну, що вона нарушила повагу гетьмана и ёго підвладнихъ полководцівъ у одной часті козацького війська³⁾, и що вона була, по нашому пореконанню, однимъ зъ тихъ факторівъ, которі причинились до осущення нещасної Богданової гадки, підклонити козацько-руський народъ підъ руку „одновірного“ царя московського⁴⁾. Хмельницький, лишаючи таборъ козацький,

¹⁾ Городокъ Волинської губернії при Галицькій границі.

²⁾ Збарожъ городъ Тарнопільського, Зборівъ городокъ Салечівського округу.

³⁾ На бурлявій и безпорядній раді въ козацькимъ таборі, яка бувала тільки въ крайніхъ случаяхъ, говорено: „Старшина насъ покинувъ — Хмельницький всёму виненъ! Візь зледій, зрадникъ погубивъ насъ — вінъ зъ-нарошша покинувъ військо. Вудемо просити милості у короля; нехай тільки схоронить наші Зборівські статті, а ёго, зледій, піймаємъ и видамо. У насъ буде лучший гетьманъ!“

⁴⁾ Нещасною справедливо назвати можна тую Богданову гадку. Бо й яка-жъ користь вийшла для України зъ прилучення до московського царства вже заравъ въ першімъ початку? Ото, московський царь Алексій Михайловичъ, уявлявшій відъ Польщи Андрусівськимъ миромъ (1667 р.) княжество Смоленське, се-бъ-то весь біло- и великоруськимъ народомъ заселений край ажъ по Дніпро, єдиню козацькою хоробрестю и силою, не московськимъ оружжямъ, бо тогочасні московські війська — „лапотники“, хоть и многочисленні, були полохливою, невольничюю, иноді батогами до битви ганяною, скавати-бъ — просто авітською ордою, котора сама не здаліла-бъ була мрятися зъ польско-козацькимъ рицарствомъ, — той, отже, Алексій Михайловичъ, лякаючись прилучати до своєї московської держави відъ-разу такъ багато воєного, дужого и вольного народа, якъ була тогді наша Русь-Україна, власною силою своєю (Москалі більше спинали, ніжъ помагали) вже освобеджена „не Случъ“ въ-підъ польської зависимості, помирився зъ польськимъ королемъ въ той спосібъ,

віддавъ, правда, началство Джеджаликові; такъ козацтво-жъ, обурене ёго відъїздомъ, поділилось на сторони, вибираючи одні Джеджалика, другі Богуна, а инші зновъ иншихъ начальниківъ. Кожна сторона слухала тільки свого начальника, чернь збуитовалась противъ старшини за провину Богданову; старшина зновъ зъ прихильниками своїми и реєстровими козаками, бачучи, що зъ неслухнянимъ військомъ, особливо зъ непривикшою до військового ладу черню — нічого робити, покинули їхъ, переправившись черезъ ріку та болота; чернь же, ажъ пізно довідавшись, що нема вже старшини, и собі почала вибератися зъ табора та товплячись погибала безъ числа въ ріці и болотахъ. При такъ несприятлихъ війську нашому околичностяхъ и мимо всеї завзятої хоробрості и частнихъ успіхівъ, неприятель одоліти мусівъ. Захопили Ляхи въ таборі и болотахъ багато черні. „Нема пощади для тихъ, которі пили шляхетську кровъ и грабили костѣли“, одвічали польські жовніри тимъ, которі, загибаючи въ болотахъ, просили помиловання, говорячи: „Ми не козаки, а мужики зъ черні“. Неприятель витягавъ їхъ зъ болота и мучивъ безмилосердно.

Три тисячі хоробрихъ не посорожило тогді козацької слави. Заявивши невеличкий горбокъ, вони дорого продавали жизнь свою, и обороняючись мужне, перебили множество ворогівъ; коли-жъ побачили, що зо всіхъ сторони наступають на нихъ сильні війська, тогді кинулися вони въ ріку, прекладаючи смерть надъ неволю. Лишилось зъ нихъ ще зътрнета люда; вони засіли на невеличкімъ острові на ріці Стирі и оборонялись ще цілий день. Скільки разівъ ні підходили шляхтичі, козаки все витали їхъ градомъ куль и добре влучали косами, коли який одважнійший видався черезъ воду. Після кількохъ такихъ неудачъ Польниківъ, начальники їхъ довго не могли визвати охотниківъ на хоробрихъ козаківъ. Потоцький післявъ депутата до тихъ героївъ, для которыхъ не було страху смерті.

що поділили вони оба Україну Дніпромъ міжъ себе, гарантуючи одинъ одному посідання своєї половини и зъобов'язуючись спільними силами поборяти Русинівъ, коли-бъ вони — чого надіятися було можна, и що заравъ таки наступило підъ преславнимъ гетьманомъ нашимъ Петромъ Дорошенкомъ — незадоволені такимъ миромъ, схотіли удержати єдиність и неподільність Русі-України та не дозволяли-бъ угоду тую виконати. — Такъ-то служила Московщина тогді и служить теперъ тільки інтересамъ своїмъ — московськимъ, ніколи-жъ руськимъ або якимсь-тамъ нововидуманимъ „обше-руськимъ“. Позбавивши нашу Русь-Україну вольності политичної, окупленої моремъ нашої крові, укравши намъ уже близько два століття самостайного розвою народиного, уцасливила насъ Московщина за те введеннямъ свого кріпачтва, авітськимъ деспотизмомъ, та хоче теперъ видертти намъ ще остатке — нашу народність, нашъ языкъ. — Ред.

„Панъ Краковський,⁵⁾“ назавъ депутатъ. „ди-ується вашій хоробрості и, жалуючи тамихъ хоробрихъ воїнівъ, дарує вамъ жизнь, коли здасьтєся“.

„Скажіть пану Краковському“, одвічали козаки, „щобъ вінъ такъ не думавъ о козакахъ. Ні, Ляхи, не зманити вамъ насъ обітцями: намъ життє недороге, а милостями ворогівъ ми цураємся“!

Вони показали багате срібла й золота, що винесли зъ собою зъ табору.

„Гладіть“, казали вони дальше, „якъ мало значить для насъ добро мирське“. Та се кажучи, покидали дорогоцінності въ воду въ очахъ зумівшихся Поляківъ.

„Знайте“, добавили козаки, „що вода для козака дорожша всього“.

Потоцький піславъ на нихъ дві коругви. Самъ король прибігъ дивитися на се рідке дивовисько. Козаки обняли одинъ одного, прочитали молитву и минулися на Ляхівъ; кожний зъ нихъ не перше розставався зъ жизнью, якъ вбивши хочъ одного ворога и сказавши покріплюче слово товаришу. Ціла сотня Радзимилового полка погибла, поки перебили неустрашенихъ Русинівъ. Лишився вже тільки одинъ зъ тихъ хоробрихъ; вінъ вскочивъ зъ човенъ и ставъ відмахуватися косою. Чотирнадцять муть запустили въ него: вінъ ще живъ и держався! Одинъ жовніръ кинувся до него, тежъ зъ косою, та не устоявши відступивъ. Король казавъ повісти козакові, що днається ёго хоробрості и дарує ёму життє.

„Я цураюсь житгемъ“, одвічавъ вінъ: „хочу умерти, якъ правдивий козакъ“.

Кількохъ польськихъ назвниківъ Німцівъ війшли по шию въ воду и закололи ёго списами.

Такъ-то воювали наші козаки! Таке було у нихъ завязтте и хоробрість, котору сміло назвати можемо шпартанською.

Правда, найшлись відъ Берестечкомъ и свої Ефіялти, що продавали віру и народність ворогамъ, а то приміромъ: Криса, Липинський, Головацький Лисенко и інші. Остатній зъ сихъ прийшовъ до Брєми Вишневецького, лютого и завязтого ворога Русі, и, відрікаючись віри православної и приймаючи унію⁶⁾, жертвувавъ Польщі свої услуги. Князь зъ погордою поглянувъ на лукавого зрадника, обернувся до своїхъ мечниківъ и, давши їмъ знакъ, вийшовъ. Лисенка розірвали на двохъ дошкахъ, збитихъ въ середині цвяхами, а розходячихся въ противні сторони.

⁵⁾ Се-бъ-то Потоцький — каштелянъ Краковський.

⁶⁾ „Приймаю унію“, казавъ, „признаю св. отця и клянусь польськимъ хрестомъ не робити ала кателикамъ“.

Отъ и заплата перевертневі! Коли-бъ уоїкъ зрадниківъ постигала така нагорода, и намъ було-бъ лучше, и ворогамъ краще.

Володимиръ Шашкевичъ.

Литературні и библиографічні ВІСТІ И ЗАМІТКИ.

— Дуже цікавої новини довідалися ми зъ „Галичанина“, Ч. 11. Ото благовіститьъ вінъ віруючимъ читателямъ своїмъ, що П. Кулішъ „навѣщаль намъ недавно, що пришло до „Слова“ свое заявленє по предмету своєї правописи, которе - то заявленє буде просто рѣшительнимъ его отъ тойже правописи огреченьємъ.“ Передовсімъ „Галичанинъ“ мєхай намъ простить, що ми ёму не такъ-то дуже віраємо, хочъ и відомо намъ, що Кулішъ писавъ часомъ до редактора „Слова“, або, може-бъ лучше сказати — відписувавъ ёму. Не перечимо, що Кулішъ писавъ може коли й на правописъ; а проте ми не віримо — не повіритъ также ніхто, хто хочъ трохи пізнавъ Куліша зъ ёго діяльності на полі літератури и исторії української — не повіримо, кажемъ, що Кулішъ писавъ о правописі зовсімъ такъ и зъ тою тенденцією, якъ представляє „Галичанинъ“. Знаємо, що редакція „Слова“ переписувала воелідніми часами зъ Кулішемъ; знаємо й те, що наші „стремлящїи до народного об'єдненія всѣхъ Русскихъ“, переписуючись самі одні зъ Кулішемъ, зовсімъ фальшиво описали и представляли ёму ту-тєшні стосунки и наговорили ёму, що у насъ уже всі такими стали, якъ вони — „Русскими“. Правда, могли-бъ були переписуватись зъ Кулішемъ и наші; та не робили сєго тільки тому, що не хотіли навести на лояльність ёго, теперъ російського чиновника, може тамъ яке підозрінє. Вєлке однакъ підозрінє на Куліша зъ сторони російського правительства було-бъ зовсімъ и нічимъ неоправдане, а знамо бо всімъ лояльність Куліша для Россії и ёго патріотизмъ. Бєть же й у насъ, хочъ ми Австрійці, віроудіючі на стілько, щоби шанували по літтичє не пересвідченя Куліша, и далєки ми відъ того, щобъ вважали ёму, Россіянинові, ёго російський політичний патріотизмъ нагаганимъ; противно, ми тєв пересвідченє ёго вважамо зовсімъ сираведливимъ и годящимъ — уважамо таки ёго повністю и обовязкомъ. А проте ми таки не віримо, що, коли-бъ Кулішъ справді написавъ колясь до „Слова“ дещо о правописі своїй, маише вінъ тєв такъ, якъ того хотілось би нашимъ „об'єднуючимъ Русскимъ“, такъ, якъ заповідає оттой „Галичанинъ“. А поки-що звертаємо увагу „Галичанина“, що се той самъ Кулішъ, которий, присилаючи передъ кількома літами часомъ дописи до „Слова“, ставлявъ условємъ вше qua поп, щобъ вони друковались тільки ёго правописєю. Ми-жъ занадто поважамо Куліша заслуги, науку и завсїгда честний ёго характеръ, аби ймили віри тому звиченню „Галичанина“, бо вірчи такимъ честь Куліша нарушаючимъ затїдливимъ видумкамъ, тяжко и непроцєнно провинялось би ми противъ него. Ми маємо кріпке переконаннє й віру, що Кулішъ не загорить теперъ, на старості літъ, добре заслуженої широкої слави своєї у своїхъ и чужихъ; що не зробить вінъ ніколи й підъ ціякою можливою прєсною — того, чого хочеться ворогамъ народності нашої. На великий же случай перестерігаємо наконєць „Галичанина“, щоби вінъ не мішавъ, не бравъ людей за одно зъ заступованими черезъ нихъ ідеями. Ідея бо вітля, неамінна, ніякимъ насилємъ не одолєма — вона стоїть вше всїхъ слабостей людей. Поодинокий же чоловікъ, хочъ би такий, що бувъ найлучшимъ приклонникомъ и оруддємъ якої ідеї, не вь смілі відступствомъ своїмъ ідею тую — ані зманити, ані убити: противъ ідеї и а р о д а поодинокий чоловікъ нічимъ. Такий відступникъ занапасть би тільки свою честь и славу — більшъ нічого не вдіявъ би; такимъ же — мєхай „Слово“ и „Галичаниномъ“ будуть цєвнї — нашь Кулішъ не буде ніколи. У насъ для такої обижачої Куліша поганой инєснудаци „Галичанина“ вєть тільки обурєнє и погорда!

— Поправка. Въ ч. 2. нашої „Правди“ просимо поправити въ стиху „Наша надія“, строфа 4., стрічка 2. и 3.: „Залпакана мати“ вже краще на вєсть, Щобъ статъ односердне за діло свєте.

ПРАВДА

письмо наукове и литературне.

Виходить щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата виводить: на 3 чвертьрочня (до кінця р. 1867) зр. 1. 60; на цівъ року зр. 1. 10; на чверть року зр. — 60. — Редакция підъ Ч. 127 місто (Висша вірменська).

ДО „ПРАВДИ“.

О правдо праведна, свята!
Ти, наче вірочка тота,
Въ самъ хмарний часъ заблєсла;
Радїя злї вороги,
Що вже на наші голови
Погибель, явна смерть повєсла.

Убивъ хто тіло, духъ живе
И въ тайнихъ струяхъ все плаве,
Ажъ ось доба настане діла:
Що тїло, въ поломїнь зведєсь,
Встають мертві, въ народъ увєсь
Вєсляєсь духъ — у свого тіла.

Веди насъ, правдо, въ добрий путь
Де віра, честь, любовъ цвєтуть,
И спомири до ділъ великихъ.
Нехай воплотиться въ тобі Богъ
Тобі поклоняться ворогъ,
Впурається гонєній дєкнєхъ.

Свїти-жъ намъ, правдонько! свїти
И на палати, й на кути,
Де нужда кунї обнажена;
Зъ тобою жити ми почнемъ —
Воскрєсли въ правді, зъ нею й впрємъ.
Свїти-жъ намъ, правдо неспорчена!

Є. Згарський.

МАЙОРЪ.

Повість П. О. Куліша.
(Переложено зъ великоруського).

Глава II.

Сонце сіло на противнімъ кінці города. Тонкий порохъ перерізавъ на-півъ доми й ростучі білєнихъ тополї вузькою сірою полоською. Городський шумъ змовєвавъ зъ каждою минутою замїтно бїльше й бїльше. Голоснїйше защебетали соловї въ дїкїй зарослі за стациєю и въ гóродськихъ садахъ. На мїстце деннєї малєзної бїготнї й шуму, на землі и въ воздуху поставало щось спокійно-вєличавє.

Доми зъ своєю нестротою, сади зъ своїми стирчачими не завсїгда до ладу деревами зливались въ густї сірі и темнї маси. Небо мовъ би спустилось низше до землі, и кождому сотворєнню Божому зробилося якось вигоднїйше. Запізнившїся пахарї, нанїнувши на себе кобеняки*) поспїшали домиєв. Всюди по гóроду затворялись віконниці. По домахъ все засїдало до вечерї, або вкладалось на нїчлїгъ, хто въ охоложенїй вечернїмъ воздухомъ комнатцї, хто въ сїняхъ, на ганку, підъ навїсомъ шпихлїря, а инші й просто підъ відкритимъ благодатнимъ Українськимъ небомъ.

Одинъ тїлько Капитонъ Павловичъ не думавъ о нїчлїзі. Вінъ гнавъ по полю верхомъ на сірій шакапинї, підпаденїй почтовою гоньбою, хриплючїй, а проте не-менше бистрїй. Гнавъ вінъ не до власного хуторського дому, въ которїмъ нїколи не відчинялись днємъ всї віконниці, въ которїмъ нїчю рїдко бувало освїчено бїльшъ двохъ віконъ, за вїймкою урочистихъ случавъ, коли хозяйнє нї зъ сєго, нї зъ того напрошувавъ до себе гостей, частїйше всєго переходячихъ офицїрївъ, и задававъ їмъ шумний бенкетъ. Вірний кїнь єго, підпаденїй нерозумною гоньбою, скакавъ въ направленню до хутора Майорївщини, которий заложивъ одинъ майоръ—въ память свого майорського сущєствованнє. Въ нїчнїй тишинї, середъ пахучихъ полъ тяжко розходиться кїнський тонотъ и храпъ. Не давъ єго своєму буцефалу віддихнути. Можна-бъ думати, що вінъ вєзе комусь вїстї, підъ скорого або спїзненого отриманнє которихъ зависить життє або смерть людська. А Капитонъ Павловичъ вїзъ сусїду майору въ заложений нимъ хуторъ Майорївщину не бїльше, якъ простє звїщеннє, що нежданно, негаданно приїхавъ въ свої добра князь Вєликданъ, вєльможа, граючий важну ролю въ столицї, и гостинний сусїдъ для всїхъ помїщнїкївъ, которї одвідують єго въ сїльскїй самотностї. Самъ князь Вєликданъ не бувавъ у нїкого, бажаючи користати

*) Плащі зъ капшонами (відлогами).

зовсімъ зъ безжурливої свободності Малоросійської поміщичої житні, которую вінъ дуже любивъ. Однакъ ище більше любивъ вінъ столицю зъ її Англійськимъ кліюбомъ и тому подібнимъ приналежностями, за-для чого й проживавъ увесь часъ тамъ, а въ Малоросію навідувався щорочно на одинъ, на два місяці.

Зъ часу ёго послідніхъ одвідинъ свого спадкового маєтку, майоръ Лушнинъ нежданно піднісся въ поважанні цілого уїзда: князю Великидану дуже подобалося положенне ёго усадьби; вінъ дважди приїзжавъ любоватися її широкими ставами и лісистими горами, порівнувавъ сю містцевость зъ одрестностями Женевського озера и одинъ разъ почестивъ навіть нанитися чаю у майора на балконі, зъ которого відкривався живописний видъ. Зъ того часу Капитонъ Павловичъ почувъ особливщю склонность до майора, почавъ бувати у него дуже часто, привозивъ ёму, молодихъ дрохвъ або журавлівъ въ подарокъ и загально оказувавъ ёму всяку уважливость, навіть и не по чину. Святельний князь мовъ би проливъ свої промінї на відставного майора, дуже звичайного хуторанина, и, въ непритомності князя, майоръ будімъ заступивъ ёго для Капитона Павловича, подібно тому, якъ місяць заступає ночью сонце для смертельниківъ. Зъ своєї сторони й майоръ не мігъ бути рівнодушнимъ для такъ услужливого сусїда. Чи рано, чи пізно загостить вінъ до хутора Майорівщини, — закуска на столі, зъ рядомъ горілокъ и наливокъ, завсїгди являлась до ёго услугъ. Ся послїдня околичность, маловажна для иншого одвідника, була дуже важною въ очахъ Капитона Павловича, у которого дома часто панувала цілковита пустка підъ взглядомъ поживнихъ запасівъ. Що же тичиться настоєкъ, запіканокъ и наливокъ, то вінъ, по власному ёго оповіданню, жаднимъ способомъ не мігъ завести їхъ: лишъ тільки починали вони настоюватися, вінъ їхъ зливавъ и випивавъ, що називається, до опенєкъ. И такъ по конечності мусівъ вдовольнитися простою шумівкою. А була у него губа не аби-яка: любила випити всєго, що єсть найлучшого въ світі по предмету виробу напоївъ. Такимъ побитомъ, тигнений до майора висшими и низшими своїми чувствами, Капитонъ Павловичъ живъ зъ нимъ въ найтіснішій дружбі, або хочъ одвідувавъ ёго частійше, ніжъ кого-небудь зъ своїхъ родичівъ и знакомихъ.

Инший подумавъ би, що се люде одного характера, однихъ привычокъ, однихъ склонностей. Зовсімъ ні: майоръ Лушнинъ різнився ві всімъ відъ корнета Иволгина, починаючи зъ походження и першого виховання. Капитонъ Павловичъ бувъ по походженню

аристократъ, майоръ Лушнинъ — демократъ. Дивно однакожъ, що о роді Иволгинівъ схоронилось въ народі дуже мало преданій: минувшє їхъ погребанє було въ паперахъ, которихъ ніхто не читавъ, коли тимчасомъ рідъ Лушнина сягавъ, по устнимъ преданнямъ старосвітськихъ людей, до часівъ Хмельницького. Сивоусі пасічники-козаки, знаючі всяку всячину, не згадували въ своїхъ розказахъ о Хмельницькимъ, та схоронили память о „займанщині“, се-бъ-то о вольнимъ займанню земель громадами и поодинокими особами, которє діялося въ той часъ, коли въ Україні стався великий переворотъ підъ именемъ „руїни“, и „всѣ земли стали козакамъ спольны и общи“, якъ говорить стариння літопись. Въ оний-то часъ процвітавъ на Україні одинъ Лушній*), „знатний козакъ“ або „дука“, якъ називали ёго сивоусі старці-пасічники. Сей Лушній, по їхъ оповіданнямъ, занявъ собі велику займанщину въ урочищі Урві-Хвістъ, де сєгодня хуторъ Майорівщина. Не знати, відъ кого вінъ діставъ право на займанщину: відъ самого гетьмана, відъ полковника, чи відъ сотенної громади, котора владала якє спільнєю власностью незміреними землями, та діставъ підъ такимъ условьємъ, що владати буде землею на такімъ просторі, який пробіжить вінъ, не останавлиючись и не віддыхаючи. А бувъ собі товстий и тучний козакъ Лушній, званий дукою. Та не вважаючи на свою тучность, побігъ вінъ, мовъ бикъ, черезъ лісь и поле, въ притомності коннихъ свідківъ займанщини. Вже вибився зъ силъ, уже запыравъ ёму духъ; та, видно, перечувавъ вінъ, якъ подорожє колись-то земля, и бажавъ обезпечити будучность свого роду. Бігъ вінъ доти, доки не впавъ знеможений, однакъ, падаючи, протягнувъ въ-передъ обі руки и крикнувъ: „И се моя!“ Се були й остатні слова ёго. Такъ оповїдавъ преданне. На тімъ містці, де жадний духъ старосвітського козака-дуки улетівъ въ вічность, до сихъ поръ показують половину млинського каменя, котримъ назначивъ свою границу ёго наслідникъ.

Чи такъ воно було, чи инакше, а то тільки козаки сиділи хуторомъ зъ давніхъ часівъ въ урочищі Урві-Хвістъ. Черезъ него въ старину проходила болотна дорога; въ ній грязли вози, ломались, якъ се часто бувавъ, деревяні сворні; коні або води відривались зъ передкомъ; се-жъ и дало урочищу ёго названне. Козаки Лушні зъ роду въ рідъ були дуками и занимали різні військові уряди. Коли Екатерина II „всемилостивїйше“ наказала козакамъ перезватися въ відповідаючі їхъ військовимъ урядамъ Російські чини, прадїдъ майора Лушнина, по простоті своїй, не понявъ монаршої

*) Лушній значить підпорка въ возі, межї осєю и драбиною.

милості; не прийняв даваного йому чина корнета и просивъ записати его просто козакомъ. Чи вінъ собі думавъ, що сей станъ задержить своє значення зъ рода въ рідъ, або бажавъ умерти козакомъ — не знати; тільки-жъ діти его й внуки зачали вже платити подушний податокъ и, схоронивши одну память, що предки їхъ були дуками, вели просту пахарську жизнь. А проте таки предківська займанщина, урочище Урви-Хвістъ, зъ окрестними лісами, полями й сіножатями, належала їмъ по всімъ правамъ, и були вони люде багаті. Склалось такъ, що всі сі землі, роздроблені наслідниками на дрібні частини, опинились, по смерті бездітнихъ братівъ, въ рукахъ одного — майорового батька, козака Родиона Лушні. У Родиона були три дорослі сини, славні молодці, коли въ часі Польського повстання) послідовавъ вивозъ въ козаки на часъ кампані. Се була проба: чи охолоділа козацька кровъ въ протягу півъ-віка нового бита? Показалося, що вона не охолоділа зовсімъ. Одно слово: „на Ляхівъ“ узброїло въ дві неділі п'ятнадцять тисячъ коннихъ волонтерівъ. Такий запалъ до боввої жизни бувъ оцінений по заслугі. По укінченню Польської кампані козаківъ-волонтерівъ оставили на службі и перевели — на Кавказъ.

Въ сі-то козаки вступивъ волонтеромъ найшній приятель Иволгина — Иванъ Родионовичъ Лушня, записаний въ реєстръ, для благозвучності, Лушничомъ. Вінъ побувавъ на Кавказі, бився зъ Поляками и Черкесами рівно хоробро, кілька разівъ відзначився въ одважнихъ еспедиціяхъ и наконецъ „вийшовъ въ люде“, якъ-то звичайно виражаються у насъ о вислужившихъ козакахъ и загально о простихъ людяхъ. Наскитавшись по світу, украсивши свій мундуръ множествомъ хрестиківъ, позбавивши собі здоров'я рапами и трудними походами, вернувся вінъ наконецъ зъ славою домівъ, въ урочище Урви-Хвістъ, де надъ самою водою стоявъ предківський его хуторъ. Коли вінъ героїстнувавъ и пожинавъ лаври, смерть тимчасомъ піджала его батька й матіръ, та не тільки їхъ самихъ, а ще й двохъ братівъ его зъ жінками и дітьми, бо се була холерна смерть, що вигубила въ Україні цілі хуторські оселі. Майоръ заставъ одні розвалини батьківського, колнсь добре уряженого хутора, заставъ те, що по-Українськи називається пустиа. Найшлись добрі люде, которі розікрали пасіку, розпродали рогату худобу и коней, а на поминання усоншихъ душъ ужили всю хатню рухомость. Землі віддані були въ опіку ажъ до призначення наслідниківъ, зъ которихъ вінъ бувъ найблизшимъ. Заплакавъ майоръ, дивлячись на запу-

стінне батьківського житла, и, коли тес містце показалося, очевидно, нещасливимъ, то вінъ и не хотівъ на німъ будуватися, тільки заложивъ собі хуторъ висше, въ дубовімъ лісі, и прозавъ его Майорівщиною.

До сего-то хутора гнавъ черезъ поля Капитонъ Павловичъ, шановний членъ уїздного товариства, державця почтової стаціі, ревний слуга знатнихъ людей, якимъ бувъ князь Великденъ, и приятель майора Лушнина. Въ таку пізну пору було-бъ дивно приїхати въ усякий инший хуторъ безъ особлившої потреби. Однакъ майоръ живъ старимъ безженникомъ, то й въ кожду пору дня и ночі радъ бувъ видіти говорливого сусіда. У него въ домі жила, правда, вдова — сестра зъ дочкою, та вони були прості козаки, и тому Иволгинъ зъ ними не церемонився. Майоръ провадивъ свою небогу, якъ виражався самъ вінъ, „по-господськи“; носила вона сукні, шиті сіроваженою швачкою; їздила вона до церкви въ ресорній бричці-найтичанці, и було дуже правдоподобно, що на неї спаде все наслідство майорське. А проте все-таки, въ очахъ Иволгина, вона була проста козачка, и тому вінъ зъ нею не церемонився.

Занятий мислю о приємнімъ розказі, котрий вінъ візь майору, проскакавъ вінъ верстъ пять або шість полемъ. Небо тимчасомъ потеміло; на горизонті вирізався великимъ золотимъ кругомъ місяць. Дорога повернула въ-право, спустилась въ глибокий яръ; на долині стояла тиха плоскость води, за нею піднимався въ-гору старий дубовий лісъ, не винищений зъ часівъ памятноі народові займанщини. Се не була яруга по-середь рівнихъ полъ; се була широка котловина щезнувшоі въ незапамятні часи ріки, зъ котроі остався тільки вузький протікъ, що наповавъ пів-натуральні, пів-штучні стави. Коли спустився въ долину Иволгинъ, вінъ опинився мовъ въ якимсь иншімъ світі. Польний запахъ уступивъ містце вохкимъ випаринамъ воднихъ рослинъ, до чого примішувавсь аромат ліснихъ цвітівъ. Воздухъ въ долині стоявъ непорушно, и въ німъ тонкий змісль нюху мігъ розпізнавати різні струї запахівъ; однакъ Иволгинъ не відзначувався тонкостю чувствъ, а вважавъ, що темною нічю до майора пускатися не єсть безпечно. Водне царство відзивалося до него тисячами голосівъ своїхъ, — сі голоси для него значили тільки, що тутъ въ осінню пору дуже болотно. Лісні нагірні соловіи перекликались зъ низовими, — вінъ, підъ їхъ свистъ, призабуваючись, почавъ посвистувати „комарицьку.“ Зъ ліса лунали голоси дівчатъ, що зібрались на літні неробучі вечерниці, — вінъ подумавъ, що майоръ зовсімъ не

*) Р. 1831-го.

такъ дурний, якъ слідало-бъ ёму бути по ёго похоженню, и що до женитьби ёго й колачемъ не приманити. И при всімъ тімъ якось мило зробилось на душі Иволгина, коли вінъ проїзжавъ черезъ тиху, півмрачну долину, засновану легкимъ туманомъ, наповнену пахучими теплими парами и оживлену зо всіхъ сторони голосами, которі не пригадували тяжкихъ условий жи́зни, а складали її роскошъ. Хочъ въ голові ёго заблала тільки одна осіння болотнистость, хочъ ёго душа відозвалася на солов'їні пісні тільки піснею про Комарицького мужика, запушеною въ него колись-то старимъ сонливимъ локаемъ, хочъ вінъ зъ голосами сільськихъ дівчатъ не мігъ звязати иншої идеї, окрімъ безженної жи́зни майора; та, самъ не знаючи чому, вінъ позволивъ своєму підпаленому коневі ити ступою.

Проїхавъ вінъ ступою всю долину и піднявся въ нагірний дубовий ліс. Тутъ вінъ опинився зовсімъ въ потемкахъ, але потемки змінялись відъ часу до часу яснимъ місячнимъ освіченнямъ. Се заняло Иволгина, наче дитину. А голоси дівчатъ чути було тимчасомъ ближе й ближе. Ёму захотілось підглянути їхъ забави. Вінъ звернувъ въ сторону відъ дороги й скоро опинився на урочищі Гойдалки. Се була поляна по-середь ліса, уставлена однокими и парними дубами, которі розложувались на просторі шатромъ и служили натуральними альтанами для сільської молодежи. Въ однімъ містці, межі двома дубами, увязана була гойдалка, на котрій гойдалися парубки зъ дівчатами мабуть ще зъ часівъ Хмельницького. Відъ се́го й пішло названне урочища. Ясно-прозорчними полосами ложилося по траві світло місяця рядомъ зъ тінями, падавшими відъ дубівъ и наповнявшими їхъ розложисті намети. Сміхъ перебігаючихъ зъ містця на містце дівчатъ и пісні, лунаючі зъ таємничої темряви, надавали Гойдалкамъ щось неодолимо-притягаючого. Иволгинъ, самъ не знаючи відъ чого, зітхнувъ и призадумався. И стріченне зъ княземъ Великданомъ и вісті, которі вінъ візь майору, на хвильку вилетіли у него зъ голови. Нагло вінъ ёго здрігнувъ и відскочивъ въ-сторону. Ёго зжахала пара молодихъ людей, зжахана тежъ нагимъ появленнемъ Иволгина. Дві стройні постаті блиснули въ місяцевімъ світлі та й скрилися въ темряві. Однакъ Иволгинъ встигъ розпізнати їхъ и — наче нагло пробудився зъ приємної дрімоти. Зъ досадою промиривъ вінъ собі щось підъ носомъ и пустивъ коня на-въ-заводи, просто до майорського хутора, котрий стоявъ на крутій висоті, не позволяючі піднятися до него просто відъ ставу.

Коли-бъ поглянути въ сю минуту на Капитона Павловича при деннімъ світлі, то багрове, одуговате лице ёго показалося би побліднівшимъ въ значній степені, тому-що кровь ударила ёму до серця. Тяжко-жъ сказати, що вдіялось въ сімъ серці: тамъ відозвалася й туга, якась стара туга, рівночасна вступленню ёго до Німецького пансіона, и зависть самому ёму непонятна, тая зависть, зъ которою голодний дивиться на роскошну трапезу свого ближнёго, и заздрость, на котору вінъ не мавъ ані найменшого права, и почуття свого морального и всякого нічогоства, чувство найбільше убиваюче зъ усіхъ, які тільки вкрадаються въ пусте й чванливе серце. А що серце Иволгина було пусте, о тімъ сомніватися не можна. Зъ самого дитинства вінъ нікого не любивъ и не закріпивъ ні одною високою мислю. Вінъ любивъ свою матір, та не більше того, якъ любить корову телятко, а може й менше; бо корова кормить своє телятко власнимъ молокомъ, а ёго, бідного, кормила чужа, крепацька мати. Вінъ любивъ сонливого локая, котрий бувъ першимъ приятелемъ ёго дитинства, першимъ ёго вихователемъ по предмету понятій о річахъ и людяхъ, тому-що матері ніколи було нимъ зайнятися; однакъ ся любовъ була ще слабша. Вінъ корився вразъ зъ локаемъ-дядькомъ передъ багатствомъ и знатністю свого батька, котрий всю жи́знь угощавъ губернаторівъ и генералівъ; однакъ се коренне не піднесло ёго характера и вчинило ёго на всю жи́знь добровільнимъ невольникомъ знатнихъ людей. Вінъ пробувавъ любити товаришівъ, однакъ їхъ не вязало ніщо, окрімъ бутельки и ще дещого гіршого. Вінъ чувавъ відъ нихъ про таку любовъ, яка описана въ повістяхъ Марлинського; вінъ и самъ читавъ ті повісті и пробувавъ стати ефектнимъ героємъ романа, на поході, на балу, на бивакахъ. Однакъ проби ёго виходили якось невдачними, або тежъ вінъ чувъ, після випадкової удачі, якусь дурну нудьгу, та й не знавъ, якъ ёму поводитись потімъ зъ предметомъ удачного обожання. Женитьби вінъ боявся инстинктивно: а то ёго сто-разъ уже одружили-бъ и товариші въ часі служби й родичі після відставки. Тимъ-то й серце ёго було холодне и пусте дупло, въ которімъ гніздився тільки змий дворницької гордості, пануючої надъ всіми вищими чувствами. Дивна звязъ була межі закоханою парою, виполоханою зъ-підъ росохатого дуба, а снівъ пустимъ недоблячимъ серцемъ, а все-жъ таки була: инакше не зрушився-бъ успокоений и мовъ очарований нічнёю природою іздець, не погнавъ би нагло коня свого до майорського дому, и не вдарила-бъ ёму до серця кровь, живлена спиритусовими атомами.

Та отъ, вінъ у воріть. Отъ вінъ стрічений голоснимъ гавканнемъ псівъ, которі заразъ и притихли, пізнавши въ ній частого и ласкавого для нихъ гостя.

(Дальше буде).

Короткий обзиръ

ИСТОРИИ РУСЬКОГО НАРОДА

відъ найдавнішихъ часівъ ажъ до Богдана Хмельницького.
(Переложено зъ великоруського.)

Наслідникъ Сигизмунда-Августа, Степанъ Баторій, почавъ дійствувати зъ рішительнимъ наміреннемъ, злити Южну-Русь зъ Польщею въ одинъ складъ. При підпомозі єзуїтівъ, вінъ видавъ кілька розпоряжений, прамуючихъ до огранічення свободи грецької релігії. Король дійствувавъ обережно, думавъ достигнути цілі не скоро, але певно. Вінъ хотівъ ослабити и мало-по-малу довести до покороности козаківъ, бо вважавъ їхъ огорожею руської народности и головною перешкодою до злиття Русі зъ Польщею. Козаки за пановання Ягайлонівъ були тільки по имени підданими великихъ князівъ. Самі себе вони не називали инакше, якъ вольними, та й самі пануючі, и Степанъ, давали їмъ таке имя. Україна тільки на папері належала до литовсько-руського княжества, а потімъ польському королевству, бо знатне панство служило въ козацькімъ війську, не питаючись ні у кого, а козаки, которихъ було багато въ кождімъ городі и містечку, вибирали гетьманівъ, воювали, мирились, порядкувались, не відносячись до правительства. Степанъ почавъ своє діло знесення козаківъ такими мірами, которі на перший поглядъ здаватись могли вигідними для козацтва. Вінъ піславъ, мовъ би въ знакъ милості и прихильности, козацькому гетьману Федору Богданкові бунчукъ, булаву, печать зъ виображеннемъ воіна, коруговъ зъ королевськимъ гербомъ и потверженне въ уряді такъ гетьмана, якъ и старшинъ. Вінъ запровадивъ въ козацькімъ стані особний станъ підъ названнемъ реєстровихъ, на взіръ пограничної угорської сторожі, званої гайдуками. Установлена зъ-нарошна коммиссія обовязана була въ визначений часъ наберати зъ жителівъ Южно-Русі реєстровихъ козаківъ и провадити їхъ списъ. Всімъ їмъ назначено платні по одному червонцю на рікъ и по кожуху на кождого. Обсипаючи такимъ способомъ козаківъ милостями, король показувавъ їмъ, що вважає їхъ своїми підданими и має право верховного началства надъ ними. Установленнемъ въ козацькімъ стані реєстровихъ король зробивъ роз'єдиненне межі козаками; вінъ мавъ заміръ, щоби зъ часомъ тільки снхъ шість тисячей, записанихъ

въ реєстръ, осталося козаками, а решта мало-помалу війшли въ станъ посполитихъ: вони всі нарівні зъ другими підпали-бъ підъ власть шляхти; наконецъ и сі шість тисячей, дістаючи платню, мовъ жовніри, а піддані розказамъ начального довідці польськихъ військъ, мусіли-бъ статись тільки одною частю польского війська. Федоръ Богданко подякувавъ за дарунки, о зависимості не думаючи, тільки-жъ заразъ, безъ позволення короля, пішовъ воювати зъ Турками. Наслідникъ єго, Ганъ-Підкова, завладівъ Молдавію. Оттоманська Порта просила, щоби єго вгамувати, підмоги Польщі; Степанъ приказавъ хитримъ способомъ нмити єго и карати. Козаки вибрали гетьманомъ приятеля Підкови, Шаха, и почали мститись за Підкову. Тоді-то бувъ початокъ столітньої вражди Южно-Руссівъ зъ Поляками, до котрої належить епоха Хмельницького и сумний часъ по смерті єго.

Шахъ перший показавъ мисль, черезъ козаківъ освободити Южну-Русь відъ з'єдинення зъ Польщею. Вінъ же не тільки змусивъ Поляківъ, видати єму дочку, маєтокъ и тіло Підкови, а ще й виганявъ шляхту, що осідала на Поділлю зъ часівъ прилучення єго до Польщі актомъ 1569. р.; король хотівъ до-останнього знести козацтво, тільки-жъ уже не встигъ, та сказавъ недовго передъ смертю: „нізъ тихъ розбишакъ (łotrzyków) козаківъ утвориться колись самостайна держава.“

По смерті Степана, за Сигизмунда III., сеймъ почавъ поступати скоро й нагло зъ козаками. Въ 1590. р. установили, щоби гетьманъ козацький бувъ потвержуваний відъ короля; щоби число козаківъ ані трошки не перевисшало шести тисячей; щоби всі старшини були зъ шляхти; щоби козаки не сміли самовольно воювати и миритись, и щоби вибраний правительствомъ коммиссаръ надзорувавъ їхъ поступованне. Се ще більше роздражнило козаківъ и було причиною новихъ бунтівъ; Поляки-жъ зовсімъ не достигли цілі. Козаки були такъ сильні, що постановлення сейму не мали на нихъ впливу; при тімъ же польська шляхта, сама того не знаючи, помагала більшанню и дужанню козацького стану. Займаючи на Україні, особливо на лівій стороні Дніпра, обширні, а малолюдні землі, вона призывала до себе переселенцівъ, обітцюючи їмъ вигоди; се називалось „завивати на слободи“. Русини утікали до нихъ зъ Волині и Червоної-Русі, де не було козаківъ, а народъ бувъ въ тяжішімъ підданстві у панівъ. Сі новеселці часто, прийшовши тільки въ слободу, заразъ и втікали до козаківъ, а инші, хочъ и занималися хліборобствомъ въ маєтку пана, то кождого часу могли визволитись втекомъ відъ обовязківъ підданства, та въ случаі бунту козаківъ противъ власті готові були побільшати собою число

козацького війська. Отже-жъ козаци були вже роздражені противъ Польщі, а тимчасомъ росли ще більше въ силу; мисль о відорванню Русі почала поставати; наразъ появилася унія, чи-то з'єднання грецької церкви зъ римською.

Римські первосвятителі зъ-давня звертали увагу свою на руську церковь. Змагання їхъ въ протягу віківъ зіставались невдачними. Однакъ въ кінці XVI. віка околичності були для нихъ більше сприяючі, ніжъ коли-небудь. До їхъ розпоряження бувъ законъ езуїтівъ, введений въ Польщу за Сигизмунда - Августа, а въ короткімъ часі завладавший и правительствомъ, и розумомъ шляхти, и вихованнемъ молодіжі. Сигизмундъ III. бувъ горячий кателикъ и готовъ бувъ на все для догоження папі. При тимъ же примованні польської политики сприяло цілямъ римського двора: цілковите злитте Русі зъ Польщею здавалось невикональнимъ, поки не здоліють зрушити віру руського народа. Постала унія, и постала зъ найбільшою хитростю. Не нарушаючи ніби-то правъ Русі, освяченихъ урочисто кореннимъ закономъ з'єднання Русинівъ зъ Поляками, не показуючи явного заміру, піддати Русинівъ римсько-кателицькій церкві, ограничались єдино на тимъ, що Русини повинні-бъ признати спасительность римсько-кателицького исповідання, зъ усімъ ученнямъ западнєй церкви, на-рівні зъ грецькимъ, та вважати обряди западні такъ-само святими, якъ и восточні; а римська церковь признавала святость всего, що складало достоянне восточнєго православья. Такою здавалась бути на перший поглядъ сущность унії. Найшлись такі люде зъ духовного звання, которихъ можна було ужити оруддями, и надати ділу такий повірзъ, буцімъ-то церковь православна, въ лиці декотєрихъ представителівъ, добровольно предлагає братнє з'єднання зъ западнєю церквою для блага всєго християнства. Декотєрі єпископи дали себе зманити; їхъ намовили підписатися на блянкетахъ, на которихъ потімъ написали зовсімъ не те, що імъ обітцяли, а буцімъ-то вони всі бажають признати первенство римського апостольського престолу. Сей-то актъ бувъ потвержень папою, а потімъ Поляки вважали себе въ праві, уживати всякихъ явнихъ способівъ, щоби знищити руську віру въ руській землі, думаючи, що коренний законъ з'єднання Русинівъ зъ Поляками, якъ рівнихъ зъ рівними и вольнихъ зъ вольними, тимъ ані-трошки не нарушається. Та унію вдумали тільки для простого народа, а шляхту назначено собі обернути просто въ кателицтво.

Шляхта южно-руська при появленню унії зашуміла; зложились братства, конфедерації зъ ціллю, обороняти батьківську віру; однакъ въ тридцять и

щось діть після того французський инженеръ Боданъ, служивший въ Польщі, говоривъ: «Шляхта руська подібна польській и встидається исповідувати иншу віру окрімъ римсько-кателицької, котора зъ кождимъ днемъ позискує собі новихъ приклонниківъ, мимо того, що всі вельможі и князі ведуть свій рідъ відъ Русинівъ.»

(Дальше буде).

БЕЗТАЛАННЕ ЗАКОХАННЄ.

Повістка О. Федьковича.

I.

Не то що на наше село, а на цілу славну Буковину коли найшовся такий хороший парубокъ, якъ той Тодірзъ Дугай, або красша дівчина, якъ тої старої удови Гребенихи дочка Олена, то я вже не хочу називатись своїмъ именемъ, але брехачемъ. А що Тодірко зъ Оленочкою собі кохались, то своєю дорогою йде; да якъ же імъ и не кохатись, коли сусіде собі, да ще й близькі були. А то сусідамъ лишъ кохатись, бо такъ Панзъ-Отчикъ нашъ православний у церкві навчають. Чи якъ кажете?

Зъ рештою, якъ вони тамъ кохались, чи дуже, чи такъ лишъ — не міні се розберати. Але те знаю ретельне, що Тодірко зъ Оленою не могли якось удатись. Тодірзъ бувъ парубокъ тихонький, звичайний, щирый, увъ-одно лишъ въ думкахъ да въ гадкахъ, Олена зновъ дівчина жартоблива, обмивна, нестановита, якъ той метелчокъ въ літі. Задуману зъ роду-віку ніхто її не бачивъ. Оттакі се були кохання — Тодірко зъ Оленою.

А стара Гребениха багачка була: фудульна, обрахована, зъ маснимъ язикомъ, якъ-то кажуть. Свічку до церкви не понесла, часточку не дала, мисочку не поклала, а проте лице своє передъ людьми такъ знала обмити, що то! Вона все була „бідниця“: у неї бжолн не роїли, ні корівки скороми не давали, ні зъ овечокъ вовниці не встригла — вона зовсімъ безталанна була. А тутъ нищечкомъ такъ и сміється зъ дурихъ людей, що її було жалують.

Лишъ одна душа на світі мала у неї й ласку й пошанівокъ: стара баба Ція, що зерномъ ворожила, да въ звіздахъ смотрила; и днюють и ночують було въ-купі, да по цілнхъ ночахъ вистоять порозплітани въ садку, лічучи да викликаючи яснї зорі. Ще й не повечоріло гараздъ, а Ція сидить собі вже при каганці на печі да зерномъ розсуває; Гребениха коло неї.

„А що там паде, любко?“

— „Хіба я вам коли правду не сказала, за-зублю?“ — каже ворожка; — „у серці колачъ, на піррозі колачъ, въ хаті гість, а се у мене старости, любко. Лишь осьде, зъ лівої руки, трохи жалъ, аїе то нічого — минеться. А отсе зять багатий, зъ-підъ сонця: и колачъ, и радість, и борзо — бо плоту нема; якъ не буде сеі осені весілля, то въ айце мні наплюй!“ —

„Се-жъ у мене ще дівчина молода,“ каже Гребеніха, „а мушу віддати, щоби вже того Дугаї-шиного разъ позбутись. Учепився, тітко, дівчини, якъ репахъ кожуха — ні суди Боже!“

— „А дівчина-жъ?“ — питає ворожка.

„Дівчина й гадки не має. Я кажу до неї: — Коли хочъ, то йди за Тодора; я тобі не спераю.— А вона: — Мамо, каже, коли-жъ бо вінъ такий тихий! я-бъ за нимъ будши зрудилась. —“

„Любка моя!“ — рекла ворожка.

„А тутъ бесідъ по селу вже повно!“ журить-ся Гребеніха. „Знаєшъ, жоно добра, що я гадаю учинити?“

— „Кажіть, ластівочко!“ —

„Хочу віддати свою Олену за Угринчукового Митра. Я вже й зъ старою зговорила...“

— „А вітанъ же?“ —

„Завтра свататиме.“

Се ворожці вода на лотоки. — „Дай Боже таке чути!“ — каже. — „Я вже вамъ давно хотіла те казати, та не сміла. Я, любко, дуже несмі-лива зъ роду!“ —

„А що отсе тутки паде?“ питає Гребеніха, справивши палцемъ на купочку зерна.

— „Та отсе, крішечко, се — грібъ, але зъ лівої руки, то чужий... Да ще до того й бідний, ві мисочки коло него!“ —

Доки ворожка ворожила, а на дворі зорешливо, да тихо; нічого не чути, тільки Дністеръ гуде, та соловейко свище. А въ садку підъ вишнею, що білимъ двітомъ такъ и припала, стоїть Тодіръ зъ Оленою. Тодіръ плаче; Олена скубе вишневу квіточку въ шматочки.

— „Я згублюся“ — каже Тодіръ.

„Який бо ти незвичайний, Тодоре!“ каже О-лена. „На-що собі такі гадки до серця приводити, коли я тебе люблю.“

— „Увъ-одно каже, що любить, а за другого йде!“ — дорікає парубокъ гірько.

„Або такъ не буває,“ каже Олена сміючись, що хочъ повінчані, а зъ другими кохаються?...“

Тодіръ подивився пильно, покругивъ головою та й пішовъ. Дівчині й „добранічъ“ не сказавъ.

„Иди, коли нерозумний!“ промовила вдовина дочка зъ-горда; махнула рукою та й пішла въ хату.

III.

У старої Гребеніхи въ хаті вінокъ плетуть да бояр збирають, а Тодоръ ходить собі по-надъ Дністеръ, та въ сопілку грає. Грає, а дрібні слези такъ его й обливають! Затокъ сопілку за поясъ, та й заспівавъ.

Ой засвіти, місяченьку,
Да й ти, зоре ясна!
Ой въ лузі, въ лузі,
У лузі швениця —
Тамъ дівчина прекрасна!

Швениченьку дожинає,
Все въ гору та поглядає:
Ой чи високо,
Ой чи далеко
Сивий сокілъ підлітає!

Літає-жъ вінъ да літає,
Въ кватірочку зазирає:
Ой сію руту,
Ой сію руту —
Ой подай, душко, руку!

Рада-жъ би я ручку дати,
Не зволяє стара мати:
Ой взяла мати
Нелюба до хати —
Годі рученьку дати!

Ой відсунься, дівча любе,
Да відсунься відъ нелюба:
Зайду я въ луга,
Да забью нелюба —
Да якъ того голуба!

Ой чи заб'єшъ, чи не заб'єшъ,
А серденьку тугу завдаєшъ:
Сідай на коня,
Виізжай въ двора —
Ти не мій, я не твоя!

Ой іду-жъ я до Дунаю,
Да ставъ же я да гадаю:
Ой гаю, гаю,
Ти тихий Дунаю —
Я товуть въ тобі маю!

Да за марву причину,
За невірну дівчину;
Ой гаю, гаю,
Ти тихий Дунаю —
Що я въ тобі потопаю!...

Пішовъ домівъ. А дома молодший братъ уже дождає.

„А ви де були, бадічку?“

— „Прохожався; або що таке?“ —

„Да нічого, бадічку; Олена приходила кликати васъ у бояри.“

Тодір' нічого на се не відповів, пішов у хату. Стара Дугаїха сиділа за кроснами, ткала су-кно. Да як поглянула на Тодора, аж човник з рук упав.

„Синку мій, а тобі що?“

— „А що-ж би?“ — каже; — „нічого!“ —

„Таже ти почорнів, як та головня!“

— „Так вамь видіться, мамо; я однакнй.“ —

Стара далі ткала, а синъ пішов у комору, на весілля збиратись. Ще й братіка молодшого покликав, щобъ ёму помігъ.

За дві години Тодір' бувъ убраний, готовий. Черевники на німъ брижовані, волоські; ногавиці білі; сорочка рантухова, золотимъ хіремъ да мирсою вишивана; поясъ браний, Бояисьнй; за поясомъ шинька; на шні хустка шовкова; на голові кресаня въ самихъ павахъ да въ ёрданахъ волоськихъ, що на цілій Буковині такої мабуть не було.

Вийшовъ зъ комори. Кучерники русозолоті, пиш-но зачесані, повились по головці, засіяли, мовъ зо-лото. Вінъ підійшовъ до ненечки своєї старої, ставъ, дивився на неї довго, вітакъ поцілувавъ її въ до-лонь та й уклонився низенько. — „Ненько“ — каже — „благословіть!“ —

„А куди синку?“ питає стара, „на весілля?“

— „На весілля“ — каже.

„Божа тебе Мати благослови, душку! Да не барися дуже; я сама въ хаті.“

— „Ба я може й забарюся, ненечко.“ —

„Нічого, синку, нічого. Лишь не тужи такъ дуже. Не судилося, душку; що-жъ робити?“

Вінъ тогді сплавъ. А братікъ молодший — Василько якъ не кинесться ёму по-за шию: „Бадічку“, каже, „братіку мій дорогий! куди ви отсе йдете?“

— „На весілля, Васильку.“ —

„А міні все здається, що я васъ більше не по-бачу! Тодірку, бадічку, братчину мій рідний!...“

Тодір' поцілувавъ хлопця въ чоло, перехре-стивъ, пригорнувъ до сердца.

— „Васильку“ — каже — „я забарюсь: не лишай неньку.“ —

Уклонився, та й пішовъ.

Пливе Дністеръ, тихий, якъ той руський на-родъ, широкий, якъ ёго думна, глибокий, якъ ёго рани; по тій боці Галичина, по сімъ Буковина. Вечеръ бувъ тихий. Въ Хрещатицькімъ монастирі дзвонили на вечірню, місяць сходивъ поводи. Зій-шовъ, засвітивъ, заснявъ, цілу Буковину золотомъ поводиъ. Соловейко співавъ у лузі.

А въ лузі стоить зелений явір', обнявъ мо-лоду калину, пригорнувъ до себе. Стара верба нахилалась надъ ними, знай та ненька рідна надъ своїми діточками. Дивиня здоймила золоті та па-хучі свої кити дъ-горі; коло неї постелився зелений барвінокъ, пригорнувсь-притулився, задумався. Пи-шна черемшина вимахує білими своїми вітами, знай та багачка донька писанними рукавами, а кучеря-вий дубъ стоить да сміється, мабуть до тої фя-лочки, що ёму на корені зацвила. Високими да ши-рокими Дністровими берегами постелились повкові трави молоденькі, а по нихъ ходить парубокъ хо-роший-прехороший, ходить да въ сопілну грає. Се бувъ Тодір'.

Гравъ вінъ довго — разъ весело, що ажъ серце тріскало, а вітакъ зновъ сумно, тужливъ. На бе-резі стоявъ білий камінь; вінъ сівъ собі на тій камені, поклавъ кресакъ да сопілку біля себе на мураву, склонивъ голову на руки, задумався. А зъ села чути було музику. що грала у Олені на ве-сіллю.

„Що сей світъ, що ёго віра, що ёго любовъ, що ёго доля? Світъ — Дністрова фяля, віра — оттой шумъ, що на камені сперся, любовъ...“ Не доказавъ — — —

Другої днини найшли тільки кресаню на бе-резі да сопілку.

Литературні и библиографичні ВІСТІ И ЗАМІТКИ.

— Німецько-руського Словаря п. О. Пар-тицького вийшовъ снми днями въ друку 2-й випускъ, котримъ 1-й томъ скінчений. Друкування 11-о тома, якъ ми чули, вже розпочалось, и має вінъ вийти, вже не випусками, а відъ-разу, зъ певністю въ Лицію або Сернию с.р. И такъ за кілька місяцівъ вже стане довго ожиданий першй повнй Словарь руський! Конечму и нагладу потребу такого Словаря зъ-давна всі добре чули, а за діло, вимага-юче такъ великого труда и кошту, до сёго часу не важивсь взяти ніхто. Тожъ до цирої подяки обовязані ми п. Пар-тицькому за сумлінний великий трудъ сей ёго, котрий рід-ному слову нашому принесе несказанно велику користь и пожитокъ. Надіючись проте, що всі щирі народовці громад-не помаганне сёму переважному й спасенному ділу вважати собі будуть святимъ обовязкомъ, запрашавмо, именемъ ви-дателя, до численної пренумерати. — Передплачувати можна у видателя въ Тарнополі, або тежъ и въ нашій редакції, ціною зр. 3.50 на цілий Словарь (2 томи), а зр. 1.50 на самъ 11-й томъ. Можна также дістати у насъ 1-й томъ (2 випу-ски) и теперъ ще по передплатній ціні зр. 2. —

ПРАВДА

письмо наукове и литературне.

Виходить щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата вносить: на 3 чвертьрочия (до кінця р. 1867) зр. 1. 60; на півъ року зр. 1. 10; на чверть року зр. — 60. — Редакция підъ Ч. 127 місто (Висша вірменська).

ДО НЕБОГИ.

А. А. Т.

Я пам'ятаю ще про те,
Якъ ти мене колись вітала.
„Якъ наша Україна живе?“
Ти першъ усёго поспитала.
Тоді не тая ти була,
Ти вірила у правду, волю,
Ти вся надією жила
На красшу Вкраїни долю.
О! пам'ятаю я, якъ ти
Усімъ братамъ добра бажала,
Розп'яту правду на хресті
Въ душі и серці ти кохала.
Тоді, небого, ти жила
Життємъ любви живого Бога!...
Теперь не те.... Ти вже пішла
Шунать квітчастой дороги...
Влякавъ тебе терновий путь,
На прощу діти не стало сили —
И ти... охъ! соромъ спомануть,
Надію й віру загубила!...
Ти кинула правдивий світъ,
Пішла въ тюрму шукати долі,
И наъ тюрми міні привітъ
Шлешъ у чужину, у неволю...
Візьми ёго нападъ собі;
Я градякомъ не бунъ ніколи...
Намъ поручъ тісно вже нти:
Не здружаться брехня и воля!

О. К. По...

МАЙОРЪ.

Новість П. О. Куліша.
(Переложено въ великоруського).

Глава III.

Всяка людська оселя має свою историю и поезию; треба тільки приглянутись їй пильнійше и щирійше. Навіть жовнірські касарні, въ которыхъ кождий чоловікъ має бути якъ найбільше по-

дібний одинъ другому, навіть військові осади, претягнувші въ просту линию, на голімъ просторі, предківські вподобно розвинені оселі селянъ, зъ їхъ віновими садами, або зъ поодинокими старими деревами, оплаканими при зрубаванню, а потімъ просіваними въ пісняхъ, — повні историчнихъ споминевъ и сердечно-чулої поезії. Підхміливши собі військовий пахарь, не трапляючи до своєї нумерованої хати, въ усімъ подібної сотні другихъ хатъ, такъ само поетичний типъ свого часу, якъ и ёго предокъ „метяга“), що, сидячи въ коршмі, говоривъ:

Видать, зняли козацьку хату
Скривъ десяту!...*)

И майору, заложившому хуторъ Майорівщину въ память свого майорського существованія, не уступати-бъ въ поетичності тому козаку-дуці, що оддавъ духа, убільшаючи свою займанщину однимъ сяжнемъ. Въ-решті, коли-бъ въ хуторі Майорівщині осадити й зовсімъ прозаїчну, звичайну и безбарвну истоту, то вона-бъ стала дуже интересовною вже для самого контраста її зъ живописною містцевостю, безустанно щось говорячою душі. Чи днемъ, чи нічю, при сході, чи при заході сонця — все жива й краснорічлива тутъ природа. Саме имя Майорівщина, зовсімъ противне цілому враженню містцевості, якось ніби убільшало її вартость въ очахъ цінителя природи, творячої чудеса свободно, безъ вмішання нетямучого чоловіка, — природи, на стілько тутъ могутчої, що йдуча зъ одного до другого села лісними згір'ями и широкою долиною вузька дорога губилась, мовъ шрамъ, въ грубихъ и смілихъ линияхъ яругъ, пісковихъ берегівъ и піднимаючогося гордими масами дубового ліса, а хуторъ майора, въ сусідніми білими хатками, здавались зъ противнихъ горбівъ птахами, посідавшими віддихати межі зеленню.

*) Нероботячий и немаючий.

**) Гл. Дума о козацькой жизни въ I. томі Записокъ о Южной Руси, стор. 215—220.

По майорі, заложивши свій хуторъ въ пам'ять свого чина, належало-бъ було сподіватися, що вінъ виставить такий дімъ, на які вінъ надивився въ часі своїхъ воєннихъ переходівъ, такий, що, поставлений межі простими хуторськими будинками, пригадує яку-небудь офіціальну особу посередъ широко розступившої купи покорнихъ селянъ. Хочъ въ подібнихъ явищахъ єсть свого рода поезія, та живопись, ся вдохновенна скиталиця по пустиняхъ и обібранихъ зъ позолоти закути-нахъ, шукає іншихъ контрастівъ и тоді тільки поривається гордими будинками посередъ убогихъ селъ, коли розрушення змягчить їхъ острі, простолінійні черти. Ся на-півъ дика мандрівниця, любляча на архітектурнихъ чудесахъ пустинній блющъ и вкладаюча въ пейзажі лахи жebra на надъ шитий золотомъ мундуръ, охотно зайшла-бъ въ хуторъ Майорівщину, та тільки-жъ першого погляду на майорський двіръ було-бъ їй доволі, щобъ побачити кошечність, утіяти зъ-відсіма въ оселі нечиновного люду.

То було проєъ надто просте и тому даже відъ наслідвання чого-небудь. Передому ланцю двора противъ воротъ займавъ рядъ шпихлірівъ и іншихъ господарських будинківъ. Въ-ліво, надъ крутою спадистістю до ставу, стоявъ невеличкий білий домокъ підъ соломяною стріхою, ледве не хата; въ-право, відъ ліса, такий самий домокъ, ще більше приближений простотою будови до сільської хати. У самихъ воротъ, по обохъ сторонахъ їхъ, стояло по одній правдивій Українській хаті — зъ сінями, коморою и повітками. Вся зверхня роскошъ майорської оселі лежала єдино въ обведенімъ білими березовими штахетами городці передъ вікнами, изъ которого високо стирчали обсіпані цвітами Українські мальви. Такий самий городецъ видко було й коло другого домка, відъ лісу. Въ улаженню незвичайнихъ зільниківъ примітний бувъ простий Український смакъ. Мальви при місяцю дуже гарно рисовались на білихъ стінахъ своїми натуральними фігурами и тіневими силуетами.

Зъ невдоволеннямъ споглянувъ Иволгинъ на простий укладъ майорського двора и въ душі до-рікнувъ господареві мужицьке похоження. Въ єго виобразні блиснувъ образъ єго власного дому, зъ піддашніми кімнатками и високими тополями, симетрично посаженими въ-парно зъ обохъ сторони широкого під'їзда, блиснули батьківські стайні, комори, шпихлірі, збудовані зъ претенсією виставності; та не знавъ вінъ, що правдивою и розумною принадою всеї будовничої штуки сеї було власне те, що вінъ охотно прогнавъ би, коли-бъ здоливавъ, зъ своєї виобразні. Я розумію виступа-ючу всюди старість, мохъ и дмки цвіти, занесені

вітромъ на гнучі стріхи; я розумію побпадавші дерев'яні різані одвірки и гашмси, котрі дуже краснорічиво говорили, що не мігъ тревати зъ рода въ рідъ старий порядокъ річей, що кріпко стоять и піддержуються тільки ті будови, котрі визвані разумними потребами товариства, а не капризомъ розказуючої одиниці.

Иволгинъ ніколи не мігъ забути, що вінъ синъ знатного пана, однакъ, по дивній противорічності єго характера, се не перешкажало єму при-скакати нічнимъ гонцемъ до сина простого козака, відзначеного випадковою приклонністю вельможи. Улаженню майорського хутора, мовъ би на докіръ єму, носило на собі печать простолюдного смаку, не викореноного въ господареві навіть и „високо-благороднимъ“ чиномъ. Не привикши здавати собі рахунокъ зъ своїхъ душевнихъ порушень и поступківъ, вінъ легко придушивъ въ собі якусь відразу для власної ролі, тимъ більше, що въ німъ заговорило инше, нове чувство, похоже на любовну задрість, на зависть и на смертельну обиду. Вінъ дико споглянувъ на тихий домокъ, стоячий по правімъ боці двора, и, віддавши свого коня хлопчиківі, що вийшовъ зъ хати въ накинєній на плечі свитці, справивъ въ-ліво шатаючися після їзди не-ги, трохи поражені юдагрою.

Вінъ знавъ, що майоръ ще не спить; знавъ, що вінъ сидить у себе на балконі, въ походнімъ плаці, и курить сотню люльку. Майоръ зіставъ въ одставці вірний усвоєнимъ на службі привичкамъ, въ числі котрихъ було й пісне сичонне по ночахъ. Тяжко въ кількохъ словахъ дати понятте о характері майора Лушнина. Вінъ належавъ до тихъ людей, котрі виповідаються дуже мало, збу-ваються запитаний нічого незначущими фразами, а тимчасомъ мовъ би вічно щось роздумують. Поверховність єго належала до найкрасшихъ, до тихъ поверховностей, котрі й въ глибокій старості за-тримують принади черти свої. Се бувъ чоловікъ середнього зросту, дуже хорошо збудований, трохи повольний, але разомъ и легкий въ своїхъ рухахъ, особливо коли що-небудь оживляло єго. Кучеряве зъ природи, посивіле волоссе, бакенбарди, трохи сивизною припорошені, півкругомъ, и ледве дору-шені сивизною чорні закручені до гори вуси, вразъ зъ правильними и задумчивими чертами лица єго—робили таке враження, що Иволгинъ мєразъ, дивлячись на него, думавъ: „Бувъ, бачъ, простий козакъ, хлѣборобъ, та отъ-якъ служба облагородила: дивиться генераломъ.“

Однакъ-жъ той самъ Иволгинъ остро осужу-вавъ єго простий спосібъ життя, єго повдержли-вість відъ кріпкихъ напоївъ и відразу до різнихъ сосївъ и іншихъ видумокъ Французської кухні.

Все се вінъ приписувавъ ёго необразованості и закоснідості мужицького смаку. Внутрішнє убранство майорського житла тежъ не припадало до вподоби Иволгину. Вінъ предкладавъ ёму часть батьківськихъ мягкихъ меблівъ, котормъ недоставало тільки свіжої поволоки; однакъ майоръ Лушнинъ вдовольнявся простими деревянними стільцями и софами, которі покривъ кратчатою вовняною тканною, чи-то, просто сказати, сільськими плахтами^{*)}. Стіль въ ёго спальні бувъ покритий шовковою плахтою ёго покойної матері, відансканою нимъ зъ другихъ рукъ після розвідування. Все се вважавъ Иволгинъ дивнимъ и вберавъ въ анекдоти, которі любивъ розказувати по сусіднімъ хуторамъ и въ которихъ бувъ великимъ майстромъ. Особливо-жъ бувъ вінъ невдоволенъ тимъ, що майоръ всі свої ордери повисивъ підъ образами, которі покриті були зъ-верхи вишитимъ червоною заполочню, полотенцемъ, по обичаю простонароднимъ, и безустанно украшались свіжими цвітами, а въ зимовий часъ зеленимъ барвінкомъ. Се було стараннемъ небоги, котора жила зъ матіррю въ напрутивнімъ дімку и, неначе невидимою рукою, удержувала доведену до найвисшого чистоту въ дімку дядька, украшаючи своїмъ смакомъ сю „квартиру“, якъ називавъ вінъ своє мешканне. Ордери не менше, якъ и на мундурі, сияли золотомъ и різнобарвними стрічками въ куті простої майорської гостинні, котору небога звала світлицею, однакъ зъ ними змагались ярко-оранжеві чорнобривці, понсовий королівъ-цвітъ и пишні пахучі звоздики. Се здавалось Иволгину профанацією святоці, и, дивлячись на нихъ, вінъ зъ невольнимъ зітхненнемъ подумавъ о своїмъ срібнімъ хресту, схованімъ підъ вилогою сурдута.

Український ладъ майорського життя мігъ би навести необзнакомленого на мисль, що тутъ живъ „панъ-Українець“. Підъ симъ именемъ розуміються у насъ люде, стараючіся вернутись, скільки можна, до народніхъ обичаївъ и устроючі собі усадьби по смаку рідної старини. Майоръ же нашъ зовсімъ не належавъ до „панівъ-Українцівъ“, въ объясненімъ мною зміслі того виразу; не належавъ вінъ до нихъ уже по одному тому, що не мавъ їхъ образованості. Український ладъ ёго домашнього бита устроївся у него, можна сказати, мимо ёго відома. Коли вінъ вернувся зъ служби и найшовъ батьківський хуторъ въ запустінню, вінъ перенісъ зъ него дві хати на тєв містце у воротъ, де вони

стоять теперъ, и замешкавъ въ нихъ зъ своєю прислугою до часу. Зимомъ сусідні козаци, за ёго вказомъ, звалили въ лісі кілька десятківъ будовельнихъ деревъ, а весною виставили різні будинки власнимъ своїмъ смакомъ. Вінъ визначивъ тільки розміри и давъ загальний планъ хутора, та й тутъ практичні сільскі голови въ чомний спосібъ указали ёму децо, якъ що мавъ бути, а майоръ добродушно їхъ услухавъ. Зъ того й вишовъ ёго хуторъ зовсімъ Українськимъ, а сусідні козаци вважали, що лучшего хутора „мабуть нема й на світі“, въ чімъ не зовсімъ помилялись. Князь Великданъ порівнувавъ Майорівщину и її окрестності зъ містцєвостями у Женевського озера. Однако-жъ тамошня камениста почва не могла видавати такихъ мягкихъ очертаний пейзажа и займала тільки своєю величезністю. Годі рівнодушно позирати на сияючі въ версі, надъ горіховими гаями, сніги и леді Альпійські; за те-жъ и уроженецъ берегівъ поетичного Лемана задивився-бъ на рівнину поль, котора, спадаючи то зъ-права, то зъ-ліва, виднілась зъ віконъ майорського домка тонкими, прозорочно посуваючимися въ-даль планами, по другімъ боці річного широкого корита.

Треба-жъ додати, що рани, отримані майоромъ въ битвахъ, були не въ жартъ, и що вінъ вишовъ въ одставку власне для того, щоби дожити віку на родині. Вінъ часто говоривъ, що ёму „не довго коротати на світі“, хочъ на поглядъ здавався ще досить кріпкимъ чоловікомъ. Тільки-жъ меланхолічний виразъ лица и любовъ до спокою заявляли въ німъ упадокъ силъ и, може бути, фізичні терпіння, на которі вінъ ніколи не жалувався.

Жизнь ёго проходила одностайно. Ранкомъ вінъ пивъ довго чай зъ люлькою, накинувши на себе плащъ замість шлафрока, потімъ одягався въ військову униформу и обходивъ свій хуторъ. Прохідъ сей, якъ видно, відповідавъ привычнимъ виходамъ на муштру и не мавъ ніякої хазайської цілі. Хазайствомъ занималась у него сестра ёго на простий сільський ладъ. Вінъ не мішався въ її розпоряження, а поводився, мовъ постоялець, називаючи свій дімъ „квартирою“, а сестру и небогу „хозяєчками“. Въ назначений часъ вінъ заходивъ до нихъ обідати, и се, здається, була найвеселіша часть ёго дня. Тутъ инколи вінъ оживлявся и поривавъ сестру и небогу розказами о своїхъ пригодахъ въ Польці и на Кавказі. Посидівши трохи після обіда, вінъ закурювавъ люльку и відходивъ до себе на „квартиру“, де, безмала не порушавшись зъ містця, сидівъ зимою при вікні, а літомъ на балконі; сидівъ, куривъ и все о чімсь роздумувавъ: такъ бодай здавалось зъ боку

^{*)} Плахта на Україні те саме, що фата, оцирка — великий подвійний кусець незшитїої тканни, кторою обгортуються наші селянки замість юбки, а зъ переду вішають запуску.

Зь сусідами-поміщивами вінъ не заходився: ёму було важко и нудно міжъ ними. Ёго не обходили їхъ економічні и родинні интереси, а до того вони невольню давали ёму почувати, що вінъ — homo novus. Спершу вінъ декуди появлявся на сільськихъ вечеринкахъ, потімъ стали видати ёго рідше й рідше, ажъ наконець вінъ зовсімъ переставъ виізжати, одмовляючись нездоровьемъ. До него-жъ приізжали многі, а то „на пульку“, бо грошей мавъ та й досить часто програвавъ.

Другого рода ёго одвідники були сусіде-козаки. Сі приходили до него въ свята після обіду и, находячи у него щедре угощення, дуже були нимъ задоволені, а ёго визитами журились ще менше, ніжъ любителі пульки. То були більшою частю знакомі батька ёго и дальші ёго родичі, которі поглядали на него, неначе на свого патрона, гордились ёго вивисненнемъ, зъ дитинячою цікавостію обзирали ёго ордери підъ образами и мали собі за честь, посидіти на ёго стілцяхъ и софяхъ, покритихъ плахтами.

А майору, видно було, ніщо не давало особлившого вдоволення. И зъ дворянами, и зъ козаками вінъ бувъ однаково маломовнимъ, на запитання цікавихъ одвічавъ найбільшъ звичайними фразами, або офіцерськими, не дуже-то бистро-мудрими поговорками, и все мовъ би щось роздумувавъ. Та судячи по ёго хоробливимъ безділлі и по тому, що вінъ не заглядувавъ въ ніякі книжки, окрімъ молитвослова, годі було допускати, щоби ёго умъ бувъ зайнятий якими-небудь головоломними мислями. Певно въ ёго житті була пора, коли вінъ розкидувавъ умомъ на всі сторони, напружуючи всю силу природнёго дара розібрати многорозличні околнності, и, правдоподобно, зъ того часу зівстався ёму задумчивий виразъ лица, хочъ теперъ ёму, вибитому зъ службової колії слабостю, нічого було ні розберати, ні роздумувати. Житть ёго, обезпечена пенсією, спадковими землями и ніжними стараннями сестри й небоги, текла въ такій тишині, о якій тільки може туряти збитий походами и битвами служака. Майорівщина кождому здавалась тихимъ раємъ, а не вподобалась одному тільки Иволгину своїмъ простонароднімъ улаженнемъ.

Я описавъ майора Лушнина, здається, зо всіхъ сторонъ, а при всімъ тимъ не можу сказати, щоби се бувъ портретъ викінчений и вірний зъ оригіналомъ. Найхарактерніші черти сеі особистості, коли можна такъ виразитись, були обернені у-внутрь и скриті відъ постерігача її спокійною, меланхолічною поверховністю, дуже принадною, але й дуже звичайною. Коли-бъ припустити, що въ сімъ чоловіці замерли живі сочувства й

пориви якої-небудь пануючої страсті, уступивши силі неуклоннихъ впливівъ окруження, въ которе вінъ встравъ, будучи ще дуже молодимъ; то не заплакавъ би вінъ при побаченню запусілого батьківського дому, не розвідувавъ би, въ чніхъ рукахъ находяться річи, належавші ёго матері, не викупивъ би їхъ за подвійну ціну и не берігъ би, мовъ святощъ. Коли-бъ вінъ бувъ „майоръ“ и більше нічого, — не призвавъ би вінъ до себе зъ далекого села вдову-сестру зъ її дочкою, не віддавъ би свої землі въ її повне розпоряженне и не ограничився би въ своїхъ видаткахъ на саму пенсію. Коли-бъ вінъ зовсімъ увійшовъ въ свої чини, — не задававъ би вінъ собі стараний о небозі, котору зъ бідної сільскої дівчини бажавъ по-своєму вивести въ люде, и не пропускавъ свята, именинъ або иншої спосібності, щоби не побільшити добра, котеримъ наповнялась, по Українському обичаю, її скриня. Коли-бъ, наконець, въ німъ зовсімъ було заглушене все, що складає моральне наслідство ёго рода й народа, — вінъ би не збиравъ у себе старихъ сусідъ и сусідокъ, не сажавъ би їхъ на свої покриті плахтами меблі, не угощавъ би їхъ наливками, приспособленими сестрою, не прислухувався би їхъ простимъ річамъ и споминкамъ о старині; бо ми дуже добре знаємо, якъ-то все се видається нуднимъ для людей необразованихъ, убившихъ на службі все внутрішнє життє своє, и якъ-то воно видається тривіальнимъ для людей висшого полета, улетівшихъ въ якісь пусті сфери життєя відъ ріднихъ преданий и обичаївъ. Ми знаємо малоземельнихъ панівъ „Малороссиянъ“, которі находять бездну интереса въ бесіді о вчорашнімъ преферансі, а не находять ніякого интереса въ повістахъ Квітки. Ми знаємо вельможъ Малороссиянъ, которі зъ порушеннямъ любуються народніми чужоземськими сценами въ штучнихъ представленняхъ, а, приізжаючи на родину для господарськихъ розпоряжений, видають привказъ, щоби народні „обжники“ були простимъ угощеннямъ робітниківъ, безъ свободної розмови, безъ пісень и танцівъ. Майоръ нашъ далеко стоявъ передъ одними й другими, и хочъ вінъ мало говоривъ зъ своїми нечинновними одвідниками, та слухавъ їхъ пильно, и ні разу не прийшло ёму на думку, відмовитися відъ подібного товариства, якъ се зробило-бъ чимало въ ёго положенні. Я думаю навіть, що, коли-бъ вінъ разомъ зъ ордерами мігъ повісити підъ образами и все друге, чимъ нагородила ёго довга служба, то язикъ ёго розв'язавъ би въ свободну, живописну річъ ёго гостей, и весело було-бъ ёму міжъ ними, якъ и послідуєму зъ їхъ товариства. А то майоръ, въ виді ордерівъ, принісъ Богу тільки подяку за спасенне ёго житті посередъ невір-

нихъ небезпеченствъ, на которі виставлявъ себе, не хитаючись ні одної минути въ упованні на Ёго промислъ, військову же униформу носивъ очевидно зъ тимъ чувствомъ, зъ котримъ въ часи оні покривались жертві тіла

Червоною китаюкою,
Заслугою козацькою...

Всѣму, що я сказавъ въ користь поетичности Ёго натури, тріхи противорічила ёго дружба зъ Иволгиномъ, основана єдино на прихильности до него любителя хорошихъ містцевостей, приїзжаючого на провинцію вельможи. Але се основанне лежало тільки въ характері Иволгина. Що тичить-ся майора Лушнина, то вінъ не мігъ відтрусити відъ себе й ласкаючуса собаку, не то чоловіка, котрий привозивъ ёму, мовъ жива газета, новини зъ цілого уїзда и вісті о віддаленнхъ містцяхъ, збирани на стаціи відъ подорожніхъ. То правда, що льстиний язикъ Иволгина частійше всѣго виберавъ темою своїхъ розговорівъ особу хозяїна; та майоръ зовсімъ не належавъ до тихъ героївъ, которі уміють оборонятися відъ найтоншої зъ усіхъ ідей — лєсті. Такимъ способомъ вінъ не тільки зносивъ притомность Иволгина, але навіть и любивъ часті ёго одвідування. А при всімъ тїмъ таки дружби міжъ ними не було, тому що навіть и Иволгинъ не мігъ видіти въ майорі другого себе, а тимъ менше майоръ въ Иволгині.

Теперь ми достаточнo, здається, познакомились зъ хозяїномъ домка, освіченого місяцемъ и украшеного мальвами, щоби ввести въ него знакомого вже намъ гостя.

(Дальше буде).

ЕТИМОЛОГИЯ И ФОНЕТИКА.

Зъ Тарнополя — I.

Напі „Русскіе“ нічого такъ не жахаються, якъ фонетики. Чи то въ письмахъ публичнихъ, чи то въ приватнімъ пожиттїю, завжди у нихъ одно на думці: етимология та й етимология. Побачивши яку руську книгу, найпершъ вони глядять, чи по ихнѣму писана, чи в тамъ Ы або Ѣ; въ сихъ двохъ буквяхъ и все їхъ задоволенне: книжка мусить бути добра. Що по фонетичному написано, хочъ би се писавъ Шевченко, або Кулішъ, або Федьковичъ, — усе воно але; не має, кажуть, підстави, не порозуміли язика!...

Той формалїзмъ, той правописний бюрократизмъ, тая сварка о марницю (бо о пусту форму) не доведе до нічого. Перші язикослови, якъ Шляйхеръ и Миклосичъ, — вони инакше сю річъ понимали и судили. Шляйхеръ обі правописи узнає зарівно добрими; Миклосичъ навіть напomiнає не

заганятися за далеко при правописи въ слїдженнї ученї и додає, що при писаннї живучої бесїди після правилъ етимологичнихъ повстають конечно „Uebelstände und Unzukömmlichkeiten“, и заводяться неразъ непотрібні и злишні (überflüssige) букви до правописи (Miklosich, Vergleichende Lautlehre, стор. 377*) и 388). Та й по правді. Наука старословенського язика ще не закінчена, въ самому розвоєви, ще не завжди допроваджує до ціли. Коли наші предки-схоластики уложили, ведені потребою, правописъ для церковного (по їхъ думці старословенського) язика, гадали усі, що вже траплено до ціли, що въ тогдaшній безбашъ и неладъ правописний заведений зновъ первобитний ладъ и порядокъ. Но нині діла инакше склалися; Копитаръ, Востоковъ, Миклосичъ и не дивляться на працю нашихъ схоластиківъ зъ тамтихъ віківъ, — вони дальше по-за нихъ сягнули и ближе свої мети станули. Може бути, що найдуться ще старші памятники старини, а тоді ми зновъ на поли науки поступимо о стопу дальше. Такимъ робомъ ми, идучи напередъ за нашими схоластиками, пішли потімъ за Дубровськимъ, теперъ змагаємо за Миклосичемъ, и може зновъ підемо за кимъ другимъ; а наша правописъ, такъ-звана етимологична, мовъ мучениця яка, ділає свої метаморфози и проводжає насъ на нашихъ мандрівкахъ. Не дивно проте, що у насъ теперъ стілько єсть снхъ етимологичнихъ правописей, и що вони по думці де-якихъ редакторівъ „русскихъ“ усі суть зарівно добрими. Міні лучилося разъ въ руському „Слові“ въ однімъ и тїмже числі читати потрібну правописъ одного слова: „въ Тарнополь, въ Тарнополѣ, въ Тарнополю“ зъ варнянтомъ „въ Тернополю“ и пр. Чи-жъ не по-етимологичному?...

Но йдімъ дальше. Етимология, то понятте дуже неозначене, неясне, фалшиве. Етимологию можъ би зайти до санскриту, до початку бесїди людської, до Адама и Бви. Се, що ми нині зовемъ етимологию, — воно не кінчиться на старословенськимъ язичі. Старословенська правописъ була на свій часъ такою-жъ фонетикою, якъ, приводомъ, кулішівка въ малоруській бесїді. Перейдіть, панове етимологи, старословенську правописъ, пізнайте тамъ природу буквъ и звуківъ — а чей самі переконаєтеся, що звана вами етимология (властиво етимологична правописъ) була на свій часъ не наслідованне якого тамъ старого вимерлого язика, але простою живою фонетикою.

*) Що Миклосичъ повідає о російській правописі, а особливо о буквяхъ ѣ и е, се цілкомъ відноситься и до нашої правописи, и можъ се повісти дословно о буквяхъ ѣ и е. — Допис.

Нинішні бесіди словенські розвинулися після певних менше-більше сталих правил із старословенського язика. Чи се розвій, чи упадок бесід людських, — о се нехай сваряться язикослови. Досить, — ми не завернем бесіду нашу до старих пережитих форм, не навинем їй нищий вид, инше лице, не зведем її з дороги, на котору її Бог впровадив. Ми мусимо стати на основі теперішности и, спорозумівши теперішність, намагати за духом живого язика. Хто-ж розсудний, питаю, наче вводити нині в письменність нашу старі пережиті форми, як: староруський аористъ, або такъ-зване *supinum*, *imperfectum*, або хочъ двійне число (*dual*)? Хто стане употребляти нині знаки злищні або давні звуки, противні духови нашого язика: шт, жд, ф, ф*), v, ou, e, ы и пр.?... А однакъ суть люде, которі вправді аористу, *supinum*, *imperfectum*, двійного числа не употребляють, которі ні шт, ні ф, ні а, ні v, ні ou, ні e в руській письменности не užívають, а проте за букву ы, за одну букву, и в огонь скочити готові. Люде ті прозвали себе етимологами, а свою правопись етимологичною.

Заглянемъ же ми до сеї „етимологичної“ правописи и побачимо, скільки-то правди в ній. Може за правописею сею викримо яку задумку, вимірену на руську народність и на руський язик в змислі нашихъ ренегатів: „На Русі адінъ язикъ, а на немъ два вговора“. Уваги наші робити будемо надъ етимологичними правописами „Слова“ и бл. п. проф. Осадци — о чімъ в листі слідуємъ.

Короткий обзиръ

ИСТОРИИ РУСЬКОГО НАРОДА

відъ найдавнішихъ часівъ ажъ до Богдана Хмельницького.
(Переложено зъ великоруського)

Багато руської шляхти, походючи відъ св. Володимира або Гедмина, користувались передъ польскою шляхтою знатністю рода, владали багатствами и, участвуєчи на сеймахъ, могли бути двигателями державного правлення. Вони полюбили тую ролю,

*) П. Іванъ Головацький в своїмъ „Lesebuch der russischen Sprache“ радить Москалямъ переняти оба носові звуки *ѣ* и *ѣ* в свою бесіду. Щастъ Боже! Звісно, Москалі власного язика ще не мають, народність словенська в словенськимъ язикомъ тамъ сперва вирабляється. Язикъ же письменний — то сумішка церковщини, руцянн, німоти и пр. То хочъ Москалі й приймуть носові звуки, духови язика, которого ще нема, теб не супротивиться. — Допис.

проміняли тісне поле діяльності на обширне и звиклись зъ мислю, що отечество їхъ ціла Річ-Посполата, а не прилучена до неї Южна-Русь. Принявши, по конечності, польский язикъ, уживаний при дворі й на сеймі, вони скоро перемиринди й віру, тому-що ся переміна увільняла їхъ відъ некористного погляду на нихъ римсько-католицького духовенства, такъ могучого на той часъ в Польщі, и отворяла їмъ дорогу до узискання староствъ; при тімъ їхъ заохочували ласки короля й двора и загальні похвали шляхецького стану.

Инші втерли віру й народність черезъ женитьби зъ Поляками; а коли самі приберали відъ жінокъ єдино язикъ, то завсїгда майже лишали дітямъ до волі, йти за вговорами матерей дотично віри. Такимъ способомъ перерожувались цілі родини.

Ще більше впливало на перероженне руської шляхти — вихованне. Діти руської шляхти учились в Кракові, в Львові, в Ярославлі и другихъ городахъ серединнихъ сторонъ Річ-Посполитої, инші за границею — в Німеччині, в Франції, в Іспанії, в Італії; взуїти всюди займали тоді в свою власть вихованне. Скоро тільки прийде було в училище молодий Русинъ, на него звернеться вся увага; єму вговорюють відразу до віри батьківъ єго; описують її врессю; виставляють догмати римсько-католицької церкви правдивими, а обряди її стараються показати в притягаючїмъ виді. Молоде чувство покорається вговорамъ наставниківъ: Русинъ приймає римсько-католицьке исповіданне, вертає на родину — и все в ній здається єму варварськимъ; вінъ затикає уха, зачувши мову южноруську; на підданого свого вінъ поглядає не тільки мовъ на погорженого невольника, а мовъ на существо, прокляте Богомъ, позбавлене пільги своєї гірської долі й за гробомъ.

Наконецъ, багато шляхти руської дало себе потягнути вговорюваннями взуїтівъ, которі розсипались тоді по всій Южній-Русі и різними дорогами проганяли и понижали православнихъ духовнихъ, которимъ Поляки зъ умисломъ віднимали средства до образования, щобъ-то вони не були спосібні спорити зъ римсько-католицькими духовними и збивати їхъ. Більшъ двадцять літ після введення унії більша часть єпископськихъ престолівъ оставалась незанятою; посвященне священниківъ получене було зъ трудностями. Шляхта бачила округъ себе католиківъ и уніятівъ, которі при тімъ були образованніші православнихъ. Ще-жъ и польська шляхта зъ кождимъ рокомъ більше й більше розширялась в Русі. Сила привычки велика: руська шляхта незначно сталась склонною, бути відступниками-перевертнями.

Польське право надавало шляхті неограничену силу надъ підданими; не тільки не було ніякихъ правилъ, которі би устанавляли стосунки підданства хлопа, але панъ мігъ, по впадбанню, карати ёго смертю, не даючи нікому одвіта. Навіть кождий смалхтиць, убивши хлопа, зовсімъ ёму менадежачого, найчастійше зіставався безварнимъ, бо для обвинення ёго потрібні були такі условья, які рідко могли найтися. Відъ часу умі, якъ висше сказано, панъ готовъ бувъ обходитися немилосерднійше зъ хлопомъ, чужимъ ёму й по мові, и по вірі. Треба-въ ще додати, що въ той самъ часъ мези шляхтою Річі, Посполитої розширилась безмірна роскошь і марнотравство, вимагаючі превеликихъ видатківъ. Це оповідання Болвана яничайний обідъ въ знатнімъ польськимъ домі перевисше і гостинні столи въ Франції. Срібне и вилочене начиння, множество потравъ, чужоземські вина, въ ті часи дорогі, музика при столі и череда прислужниківъ — складали условья тоді шнего обіда. Таке-жъ марнотравство панувало й въ одежі. Шанованне вважалось стыднимъ; въ той вікъ почитували за хороний тонъ въ домі, коли лона витирали масні тарелі рукавами панськихъ контушівъ, вишитихъ золотомъ на деревоті оксамті. Пани утримували при дворахъ своїхъ купи шляхтичівъ, которі жили на кошть панівъ и зовсімъ нічого не робили. Саме такъ и знатна паня окружала себе купою шляхтянокъ. Такихъ дармодіівъ въ деякімъ домі було й по кілька тисячъ. Все се спадало на хлопський станъ.

Хлопа въ Польщі (говорить сучасникъ) мучать, мовъ въ чистці, коли тимъ часомъ пани їхъ роскошуютъ, мовъ въ раю. Окрімъ звичайної панщини, завислої відъ впадобання панського, хлопь бувъ придушений розличними другими роботами. Панъ бравъ у него на послуги дітей, не злекшаючи повнностей семі; надто хлопь бувъ обложений поборами: три рази въ рікъ, передъ Великоднемъ, Зеленими-Святами и Різдомъ; вінъ мусівъ давати такъ-званий „осипъ“, се-бъ-то кілька гарцівъ збіжжя, кілька паръ каплунівъ, курокъ, гусей; зъ усёго маєтку: зъ товару, коней, свиней, овецъ, меду й плодівъ — мусівъ отдавати десяту часть, а окрімъ того кождий улий въ ёго пасіці підпадавъ податкові підъ именемъ „воскового“, кождий віль податкові підъ названнемъ „рагового“; за право ловити рибу плативъ вінъ „ставщину“, за змелення муки „сухомельщину“ и т. п. Не уміючи або лінуючись управляти особисто своїми маєтками, пани пускали такъ спадкові, якъ и коронні, імъ въ дожиттотне посідання давані маєтності въ оренду, звичайно жидамъ, а самі або жили й веселились въ своїхъ палацахъ, або виїзжали за

границю и тамъ виявляли передъ чужоземцями блескъ польської аристокрації. Жиди вигадували нові побори, які тільки могли прийти въ голову користолюбній вимисливості. Коли родилась у селянина дитина, вінъ не мігъ хрестити її, не заплативши панові такъ званого „дудка“; коли селянинъ женивъ сина або віддававъ дочку, мусівъ перше заплатити такий же „дудокъ“ або „посищину.“ Жидъ звичайно вимагавъ відъ хлопа ще більше, ніжъ було постановлено; коли-жъ селянинъ не мігъ заплатити, то дитина зіставала нехрещеною и вілька лить, а часто й умерала безъ таинства, а молоді люде примушені були жити зъ собою безъ вінчання. Окрімъ того маєтокъ, жизнь селянина, честь и жизнь жінки й дітей були въ безодвітній власті жидя-орендатора. Звичайно жидъ, беручи въ оренду маєтність, дістававъ відъ пана й право судити селянь, виберати зъ нихъ грошеві кары и карати смертю. Въ короннихъ добрахъ положення хлопівъ було ще страшнійше, ніжъ въ спадковихъ. Окрімъ неограниченої власті старости або підстарости-жидя, которі не жалували людей тому, що вони складали посідання пана тільки до ёго смерті, — въ сихъ добрахъ квартировали й війська, которі відзначувались въ Польщі жестокостями й безчинствами.

Рядомъ зъ угнетеннемъ народа ишло поруганне православної віри. До смерті короля Владислава, відъ часу введення унії, польське правительство видало десять конституцій, забезпечуванихъ свободу грецько-руської віри; однакъ, по-перше, духовні вважали себе въ праві не слухати ніякихъ конституцій на тій підставі, що церковъ висна держави, а по-вторе, сі конституції, ведля самихъ правъ польськихъ, могли відноситися тільки до шляхецького стану. Шляхтичъ православної віри мігъ въ своїмъ маєтку або старостві виставити церковъ, монастирь, заступувати духовнихъ, хочъ-то зъ небезпеченствомъ, нарадитися на нападъ якого-небудь сусіда, відмовленого католицькимъ духовенствомъ; тамъ же, де панъ католицький и неслонний до віротерпимості — тамъ подібні конституції не могли мати такъ само ніякої законної сили, бо й совість, якъ честь и життя хлопівъ, зависла відъ захотіння пана. Коли-жъ панівъ католицької віри зъ кождимъ днемъ ставало більше, ніжъ православної, то виходить, сі конституції давались зъ повнимъ пересвідченнемъ, що вони не можуть стримати прямовання видерти Русинамъ їхъ народність. Пани забирали церковні маєтки, належачі до тихъ церковъ и монастирівъ, которі находились на землі їхъ спадщини або староствъ; перевертали насильно православні церкви въ уніятські; неравъ купя шляхтичівъ, живінихъ у пана,

набігала на монастир, розгонила й мучила чернців, примушуючи їх до унії; їх забивали в'юки, виривали їм волосся, морили голодом, инколи-ж топили й вішали. Тоді жиди, зміркувавши, що при новім порядку річей можна для себе витягнути нові користи, вговорили панів отдавати в їх розпоряження, разом з маєтками, н церкви прослідованої віри. Жидь брав собі влючі відь церкви н за кожде богослуження виберяв з парамямъ податокъ*), не забуваючи при сімъ показати всякого рода поругання н зневагу для віри, за котору нікому було вступитися. Часто люде, винищені роботою н драчами, не в силі були платити, а священники, не дістаючи утримання, до того дізнаючи обиди відь жидів, розбігались; тоді парافیю приписували до уніятської церкви; православна церковь, коли не було потрібно перевертати її в уніятську, зносила, а всі святощі переходили в руки жидів. Римсько-католицькі духовні підговорювали віддавати православні церкви на поругання, думаючи симъ скорше приклонити народъ до унії.

По городахъ було таке саме поругання віри. Радителі унії діяли через католицьких жителів города. Тільки самі католики вибрані були на уряди; то вони, в свойстві членів городского начальства, потакували римсько-католицькому духовенству н допускали розпоряження, угнетаючі православья. В Червоній-Русі, зь-давна прилученій до Польщі, православні ще передь унією піддавались угнетеннямъ; зь часів же унії, в Львові заборонено було православнимъ не тільки участувати в городской раді, а навіть н торговати н записуватися в ремісничі цехи. Не дозволяли похороняти православних зь християнськими обрядами; священникъ не смів йти до хорого зь дарами; насильство Львівських католиків н уніятів доходило до того, що купами впадали до церковъ, в часі богослуження. В городі Луцькімъ, року 1634, ученики вуїтської коллегіи н польські ремісники, заохочені ксєндзами, кинулись на монастир Хрестовоздвиженського братства, побили й покалічили внями н камінями черців, учителів, учеників н нищихъ в домі убогихъ, ограбили скарбъ братства, потімъ, за благословеннямъ вуїтів, розбивали доми, били й мучили хозяйнів н кількохъ людей убили насмерть; наконець, зістаючи непрослідованими за ової поступки, вони величались своїми ділами, називаючи їхъ боговподобними. В Києві силою пе-

ревернули велику часть церковъ на уніятські, між тими й св. Софію н Видубицький монастир. Михайлівський монастир довго стояв пусткою. В сімъ городі, відь часів митрополита Петра Могилы, що під опікою Владислава змагався всіми силами для піддержання православья, положення руської віри трохи получшало; однак студенти академії дізнавали по улицахъ побоїв зь намови вуїтів. По всій Русі в судахъ н трибуналахъ накупилось тоді безчисленне множество релігійнихъ процесівъ. Вуїти підбурювали католиків н уніятів, подавати на православнихъ доноси, обвиняючи їхъ в зневажанні римсько-католицької віри. Обвиненихъ забивали в'юки, піддавали мукамъ тортурнимъ, в которыхъ инші й умерали, а безмала завсігди, коли обвинений здолів перетерпіти муки й висидіти кілька літ в мерзкій в'язниці, його постигала конфіскація маєтку й инфамія, се-бъ-то позбавлення обивательської честі*).

(Коментар буде.)

*) Универсалъ Петра Могилы, II. — Исторія изв. о возн. ехъ Польщи унії, 79.

✓ Литературні н бібліографічні ВІСТІ И ЗАМІТКИ.

Якъ відомо буде, п. О. Гороцький трудиться переводами діялогів Платона. Видавши друкомъ уже діялогъ „Горгіасъ“, оповідає тепер п. Гороцький в „Слові“, що береться за видання другого діялога — „Протагорасъ“, н заповідає, що „слідувати будуть н прочі“ Платона „философскіи творенья в русскомъ переводѣ“, а визнаючи любителів „русской словесности“ до передплати, каже, що руководиться в великій часті увагами „знатоковъ нашего языка“ (виходять зь попереднього — „русского“). Тимчасомъ, переглянувши надрукованого вже „Горгіаса“, кождий вбачає й скаже, що видаватель не дуже-то руководиться мусів увагами якихъ-небудь справді знатоків языків. Инакше не вийшла-бъ була ея книжочка такою дивоглядною сумішкою языквою, було-бъ видно в ній хоч трохи якої-небудь одностайності н послідовательності граматичної н правописної, не було-бъ в ній може такъ багато невластивихъ н виглядному невяттю оригінала такъ мало й недостаточнo відповідаючихъ вираженій, та, наконець, може-бъ переводитель або вовсімъ занехавъ грецького періодизовання, або, придержуючись єго, знавъ би міру н бувъ би найшовъ н роздобувъ в'язиці нашій такі безперечно більше вдачі до такого періодизовання. Такі переводи нікому языків — карість, нікому класичному оригіналу — честь. По п. Гороцькімъ ми надіялись більше, тільки-ж не надіялись ніколи, що вінъ коли-небудь догоджати схоче любителямъ „русской словесности“.

Поправка. — В ч. 4-мъ нашого письма поправити просимо в стиху „До Правди“, строфка 3, стрічка 4. вилотитися замість воплотитися, а строфка 5., стрічка 3. куя замість куні.

*) Pamiętniki do panowania Zygmunta III., Władysława IV. i Jana Kazimierza I. — 254.

ПРАВДА

ПИСЬМО наукове и литературне.

Входить щомісячно 1, 11, и 21, дня. — Передплата на пів року ар. 1, 10; на чверть року ар. — 60. —

вносить: на 3 чвертьрочия (до кінця р. 1867) ар. 1, 60; Редакция під Ч. 127 місто (Висша Врменська).

ДО БРАТІВЪ ТОВАРИШІВЪ ПО ДОМ.

Прологъ до поеми „Осиротинка“.

Нема друга, нема брата —
 Опустѣла моя хата;
 Куди гляну — всюди сади,
 Мовъ биллина при дорозі,
 Сиротою погибаю,
 Друга-брата виглядаю —
 Ой нема в'го, нема в'го...
 Де жь сердешний вінь одраждає?
 Де вінь ходить? Де вінь блудить?
 Де вінь божимъ світомъ нудить?
 Де для в'го сонце сходить?
 Чимъ вінь тугу тамъ розводить?
 Чи про мене памитувъ,
 Чи щасливо, не забувувъ,
 Нехай лає, скільки хоче,
 Аби швидшъ сюди ворочавсь,
 А то пусто въ нашій хаті,
 Ні въ кимъ широ розмовляти...
 Ой вертайтеєь, люббі браття,
 У свою убѣгу хату,
 Да обь землю дихомъ вдаримъ,
 По Україні зариваємъ,
 Станемъ знову працювати,
 Доли-волі добувати...

Оттанъ самотою сумуючи, браття,
 Мисливъ я, зостаючись одинъ одинокий,
 Тяжко було сердцю про васъ споминати,
 Здававсь тюрмою світъ міні широкий...
 Що-дня дождавъ я, що ви, браття, знову
 Витерпівши муки, левиніи кары,
 Помолившись правді, вернетесь до дому:
 Настане година, розійдуться хмари,
 Вітерець повіє, сонечко пригріє,
 Климомъ зеленимъ покриветься поле —
 Оживе Україна, всімъ повеселіє,
 Якъ вернетесь в'гъ мамі сподівана воля,
 Ажъ гудькь до мене влодій в'дязь,
 Обшаривъ сіні, хижу й хату,
 Обшаривъ сиріє: усе понієсь,
 Усе, що тільки вінь зібрати,
 А даєть мені вінь зукравъ,
 Завинувъ мене, якъ дитя, лутаючи,
 Завденчу волю відобравъ,
 И осудивъ мене на муки,
 Осиротивъ мою семью,

Старую неньку вгнавъ въ могилу,
 Убивъ дружиниоьку мою
 И виславъ мене на чужину,
 И ось я тямъ на чужині, ой якъ годъ студъ зимонъ,
 Слівимъ віршую побить свій,
 Лягає серце въ домовину,
 Душа теряє свій покой,
 Немає днй, немає ночі,
 Щобъ вабъ я, браття, не вгадаєь,
 Згадамо вась: — и дядьку, онь,
 А що въ душі? — И не питаєь,
 Округъ себе людей шукаю —
 И няз огнемъ їхъ не найду...
 Хожу-брошу, нумуєь, тукую, аби не забод, ариба!
 Да на напірї слова кладу,
 А ви де, браття? Де? Озвітеєь!
 Чи знайдуть вась слова мої?
 Усі въ неволі опинились —
 Хто у Сибірі, хто въ тюрмі...
 Слова мої, слова любові,
 Тюремні стіни ровістють,
 И черезъ шибини, затвори,
 Нехай до вась вода йдуєь,
 1-й Серпня, на Маковія,
 Сирота.

МАЙ ОУРЪ

Повість П. О. Куліша.

(Переложено въ великоруськогъ).

Глава IV.

На балконъ, виходячи до ставівъ, можна було перейти не инакше, якъ черезъ сінъ и черезъ гостинню, котору небога майора називала свѣтлицею. На стукъ частого гостя сінъ отворила, не випитуючиєь, боса дівчинка, на-півъ заспана, а проте таки не йдуча спати, поки не вложиться майоръ до сну. Майоръ не державъ при собі більше жадібї прислуги. Вінь задержавъ деякі привички побитуєь свого за першої молодості, и такъ мизъ иншими ричами вінь не любивъ доканськихъ услугъ, чимъ дуже зривавсь иволгнѣ, вихованнй зъ дѣтства середъ докань. Свѣтлиця була блѣдъ освѣчена за вѣшеною передъ образами лампкою. Слабї прѣтнї

її падали на майорські ордери, перемішані з чорнобривцями й другими квітками. Иволгинь, машинально поправив під влогою свої про віртуе милітарі. Виходячими на балконъ дверьми и черезъ вікна впадали сніючі пляси місяцевого світла.

Майоръ допивавъ поспішно давно вистигнувшу шклянку чаю и любувався тютюновимъ димомъ, прозоруючимся при місяці. Він сіючорній фуражці и въ старімъ походнімъ плащі, вінъ здавався не хазяїномъ Українського хутора, а постояльцемъ, которого додвѣ вода начальства, кинула въ сю віддалену закутину на непевний часъ. Військова фуражка й плащъ робили ёго чимсь, до того чужимъ отсій природі, гомонячій свободними голосами розгулявшоюся при місяцю сіласкої молодіжи, що не можна було безъ жалю дивитись на ёго самотню постать, відзначаючуся по-середь живописної природи, такъ неживописнимъ нарядомъ.

Але-жъ се чувство не було чувствомъ Иволгина. Иволгинъ прибравъ собі веселий поглядъ и въ поклонахъ сувавъ ногами передь майоромъ, копнюючи одного пана, для которого потрібна була велика сая, щоби розкланятися зъ усеї душі. Майоръ добре знавъ ёго штуки, которихъ ціллю було розсмішити хазяїна, и зъ-легка усміхався, не порушаючись зъ місця. Иволгинъ прискочивъ до него зъ проворністю мовъ танцера по званню и, стискаючи ёму руку, въ тойже часъ голосно стукнувъ запяткомъ объ запятовъ. Симвъ закінчалась мимична часть ёго игри. Ноги Иволгина, поражені по-трохи подагрою, неконче згонувалясь зъ ёго проворствуваниємъ. Показалась нагляча потреба віддиха. Вінъ вхопивъ сталець и сівъ противъ майора при столику, вперши обі руки въ свої досить тучні коліна. Въ сій поставі вінъ бувъ дуже чупурний, або бодай такъ здавалось ёму самому.

Тимчасомъ майоръ спитавъ ёго тихимъ и протяжнимъ своїмъ голосомъ:

„Що се васъ такъ давно не видати. Капитоне Павловичу?“

„Та все мої знакомства, Иване Родионовичу“, одвічавъ Иволгинъ. „И справді вже й не радъ їмъ“.

„Які-жъ се знакомства?“

Иволгину не сподобалось спокійне запитання майора: въ ёго повольнімъ тоні пробивалось щось насмішливе.

„Та й правда-жъ!... такъ!“ одвічавъ вінъ, „зъ нимъ намъ знакомитись?... Але жартъ на-бікъ, пане майоръ; їй Богу! не второпаю, що їмъ по мні, симъ важнимъ особамъ, симъ багачамъ, симъ аристократамъ! Я собі чоловікъ смиренний — хуторянинъ, а вони люди великого світа; та вже-жъ вочевидно їмъ треба знати, що-дъ такий-то уїздъ живе такий-то“.

Иволгинъ, треба бачити, въ нимъ, треба бачити, кати зъ нимъ о-сякихъ, нісенітницяхъ... їй Богу, не второпаю!“

Майоръ слухавъ ёго спокійно, а потімъ запитавъ:

„Певно знавъ деохъ справили бенкетъ офіцерамъ?“

„Офіцерамъ?“ повторивъ уражаючись Иволгинъ. „Невідальщина для мене офіцери! Бсть у мене й генерали службові товариші. Коли-бъ я послуживъ стілько, що ви, пане майоръ, и я самъ бувъ би теперъ генераломъ“.

„Сими послідніми словами вінъ хотівъ одплатити майорові за ёго насмішливість. Але-жъ, майоръ одвічавъ зъ незмінною спокійністю:

„Я не сомніваюся. Зъ вашими способностями на службі ви зайшли-бъ дальше, ніжъ въ одставці“.

Тутъ Иволгинъ зъобідився вже зовсімъ, однако-жъ надумався не порозуміти притика и продовжавъ:

„Та що й за змисль въ генералстві, коли ёго достається не на полі честі? У вищого генерала на груді пустиня Аравійська... всього якихъ-тамъ два хрестика... а генераль! Що се за генераль? Таке генералство я промінявъ би зъ придачею свого хутора за ваше майорство. Тільки-жъ я-бъ не повісивъ своїхъ ордерівъ підъ образами. На-що Богові ваші ордери? Ёму милійна мабутъ инша квітка, ніжъ „Владимиръ“ або „Георгій“. (Иволгинъ любивъ повольнодумствувати.) Ні, я-бъ украсивъ ними геройську грудь свою. Нехай би всі виділи памятники подвигівъ, о которихъ друковано було въ „Инвалиді“! Знай, о ващихъ подвигахъ, Иване Родионовичу, слава трубила въ величезну трубу. Знай, до сего часу згадують о нихъ офіцери! отсе недавно я познакомився зъ генераломъ Перелигиномъ. Ледве я натягнувъ...“

„А!“ каже, „Лушинъ! се нашъ Кавказський герой!“

„Всі васъ підъ симъ іменемъ знають“.

„Навіть и ваші хуторські хлопята“, сказавъ майоръ, „коли ви у себе, въ хуторі, говорите те саме, що у мене“.

Иволгинъ не звернувъ уваги на сю замітку и дальшъ ораторствувавъ зъ середечною отвертостю тихъ людей, що-то говорять: „Я не умію хитрити, а въ очи скажу вамъ, що ви — великий чоловік!“.

Майоръ слухавъ ёго зъ усмішкою и думавъ: „Знаю, брате, я тебе! знаю, якъ ти вигворюєшъ о моїмъ мужицькімъ смаку у Мазниціна!“ (Мазницінъ бувъ сусідь-поміщикъ зъ аристократичними претенсіями). А проте, хочъ знавъ Иволгина яко двоязычного пустомелю, такъ почувавъ у серці якусь солодость відъ ёго облестлихъ річей.

Капитане Павловичу, сказавъ вінъ заскоро відійти здиайного, ви не схочете закусити чого-небудь? Сестра змайструвала мені сьогодні якусь бабу, як мажорану. Я звелю пригріти, а поки що, дадуъ перодятину зъ хрінномъ та гарілежкю.

Не хотять вінъ сказати, а вже дівчина, якъ вишпий червотинни нитками сфрозці, несла й горілку, й марсаліну зъ арійомъ. Сестра майора знала: ёго звиняла й умерешувала ёго баканья. Въ прохвильнхъ днху, світилась віна, а на-персно въ педі сестра вже баба, що влодебалась майору при обіді.

Въ вдоволеннхъ обкинувъ Иволгинъ ёго міднось, принесений чорноокою Марвинкою. Вітъ вліско цінить потрави, наливки й запіканки майорської сестри. Хочъ й називавъ її мушничкою у Марвинки, й встуді, де дучалось.

Поли-бъ не ваші рани, Іване Родіоновичу, то бути-бъ вамъ генераломъ!

Сі слова виговоривъ вінъ, наливаючи собі пахучої запіканки.

Що за цвітъ! сказавъ вінъ, поставивши повну чарочку межі місяцемъ и своїми оживившимися очима.

А смакъ же ще лучшій, сказавъ хозяті, принуваючи випити.

Днина жінка ваша сестра?

Посвідчивши сими словами достоїнство вишпий запіканки, Иволгинъ чинно займався закускою. Апетитъ ёго справлявъ майору видиме вдоволенне. Скорь однакжъ показалась потреба заострити апетитъ зъ другої фляпчини.

Далебі, бути би вамъ генераломъ! сказавъ Иволгинъ, наливаючи чарку. Та що за запахъ! Відки вона бере сі аромати?

Та аромати були тільки заставкою, щоби ближше піднести чарку до вусівъ. Чарка перевернулася въ горло рівнимъ, вправнимъ порушеннямъ. Въ знакъ вдоволення Иволгинъ піднявъ її надъ головою зъ урочистимъ жестомъ. Слезисті грані кришталою заблищали въ місяцевімъ світлі.

Вже-то признаюся, після тридневого службовання, а опийнитись въ такому раі... то коротко — мое ушанованне!

За сими словами Иволгинъ обернувся до поросяти, которе втерло вже при обіді декотрі свої часті.

А піді-но сюди, голубчику! сказавъ вінъ, втикаючи виделець въ затилокъ поросяти, и, помітивши, що майоръ зъ вдоволеннхъ слідить за ёго порушеннями, дальше розговорювавъ зъ поросятемъ, мовъ зъ живою истотою. Ти думаєшъ, голубчику, що я не знаю, де у тебе замокъ въ затилку? Я найду ёго и въ-потемки, а не то при

такімъ милімъ місяцю). А повернись лишъ ось-такъ! Дай мені покоштувати твого ніжного ушка! Чортъ візьми, яке смачне! та хрінъ же який! въ очахъ двоїться! Теперъ позволь піянті товстенцьку, прозорочну шкїрочку... Хрупъ! замочокъ відскочивъ... отъ и таємничий отворокъ въ твоїмъ черепочку. Я голубчику, переходимъ анатомію на практиці. Роскошь роскошей мозокъ! Пане майоръ, позвольте, подати вамъ подовинку! Просто — сюперелю!

Майоръ уважавъ, що венеря ёму шкодить, и відмовився відъ сюперелю.

Вже-то признаюся, після тридневого службовання... почавъ удати Иволгинъ.

А який службоданню ви доварите? спитавъ майоръ; левко на стаці?

А що би ви думали, ваше превосходительство?

Иволгинъ часто велічавъ отакъ майора.

Нічого-бъ я не думаю, сказавъ Иволгинъ, іміъ, ніякого! Правда, де намъ? куди намъ? що ми значимо? Де насъ нікому діла немає. Ми самъ собі — хуторяне!

Иволгинъ завсичавъ и почавъ ісам дуже дітольно; тільки ёго брови, очи, морщини на лбі и порушення пласчей говорили: „Де намъ? куди намъ? що ми значимо?“ и такъ дальше.

Майоръ тутъ уже впевнився, що вінъ прихавъ зъ якоюсь цікавою повинною, однакжъ, щоби ёго помучити, мовчавъ и рівнодушно згубивъ ёму кільця въ місцевий яружъ.

Такъ хочете знати, чому и три доби службувавъ? сказавъ наконецъ Иволгинъ, стративши торпливість.

Скажіть, одвічавъ рівнодушно майоръ.

Уже ви на мене глядїть якъ хочете спокійно, ваше превосходительство, а я вамъ сповіщу таке, що відскочите онъ-куди! (Иволгинъ указавъ на противний берегъ ставу). Чи знаєте, хто прихавъ?... Але-жъ ні, слухайте все по порядку... Службою я одну добу; підъ вечеръ вертається вице-губернаторъ зъ Петербурга и думає, що я за-для него сижу на стаці. А, Капитане Павловичу, мій любий! урадувався страшно и ну-жъ до мене ласкаться. Розкажіть-но мені, якъ ви входили зъ розпущеними знаменами въ Дубно? Міні проказували вашу анекдоту въ Петербурзі. Що, ви не вірите, пане майоръ? и Богу! Міні, каже, въ Петербурзі проказувавъ сенаторъ Козолуповъ... а вмеравъ зъ сміху. Розкажіть, розкажіть! А я вже и не тямлю, о чімъ я говоривъ зъ сенаторомъ Козолуповомъ. Нічого робити, мусївъ я представити ёму въ особі пару телатъ передъ знаменами. Виставте собі образъ: ми ідемо

урочисто під Суворовський марш, а телята, за-дерши хвости, на-впередь — бе-е! Відь самої ро-гатики через цілий город.

И Іволгинь, здвигнувшись зь стільця, пред-ставив вь особі майору сполохани телята, наслі-дуючи їх бечанна и порушення зовсім досконало. Мимичний талант розвинувъ вінь ище вь панси-оні, представляючи товаришамъ ненавистного Нім-ця вь тисячі карикатурь.

Майоръ бувъ чоловікъ не смішливий, а тутъ штука анторська побідила его, и вінь, схопившись за грудь, якъ-то роблять хворі, захитавсь на стіль-ці, видаючи легкі звуки сміху.

„Я справді не знаю, що тутъ смішного“, скромно дальше сказавъ Іволгинь, вертаючи на своє містце. Але тільки-що постерігъ, що майоръ перестає сміятися, вінь загворивъ о телятахъ, о трубахъ, о розпущенихъ знаменахъ и бидячи, представивъ порушеннямъ рукъ и фалдовъ, якъ ведуть ікааи через місто, а голосомъ дужі штуч-но наслідуюаць їх бечанна.

„Ато, бачъ, не повелось їх високородно вь столиці? новівъ вінь ричь дальше: „ужо я бачу, що не повелось? Чи знаєте, чого їх високородно хо-четься? Чи Маршиці — губернаторства? А тамъ сі містця вь ціні, се ми знаємо. Ото-жъ вони й вернулися нідезъ німа. У мене тинно чути: щось-то дивесильо їхъ будучому превоскодителству. Дурно пропавъ посімі!“

„Та зъ чого-жъ ви все-де знаєте?“

„Зъ того знаю? Правда! чи намъ-то прони-маати вь таємниці доргошниківъ? ми тільки о теля-тахъ спосібні розказувати; а те намъ и не вь до-гадъ, що повозника веліи висічи.“

„Якъ висічи? за що?“

„Такъ висічи, по просту, якъ звичайно січуть різгати. А за що? за те, що повозникъ насадивъ шапку. Ихъ будуче превоскодителство сіаи вже вь екипажъ, та якось оглянулись и побачили, що повозникъ, стоячи вь воротахъ, насадивъ шапку. Вернулись и для порядку, веліи повозника ви-січи. Ну, отъ вамъ смішно, а мені зовсімъ не смішно: повозникъ у мене черговий, — якъ же-жъ скажете посадити его на козель?“

И Іволгинь зітхнувъ, щоби придати більше комизму своему оповіданню.

„Уже-то моїмъ повозникамъ таке щастє сего дня!“ казавъ вінь дальше. „Вчора я зновъ служ-бую. Надъ вечеръ іде якийсь Німецький князекъ зъ увислою губою и думає собі, що Іволгинь до-жидает на стациі его Німецької світлості. Якъ би тільки не такъ! Після короткого знакомства зъ Генрихомъ Христофоровичемъ я радничъ стрінуся зъ жидівською козою, ніжъ зъ наизначнишимъ

Німецьмъ. И що-жъ? якъ на лихо! повозничові на-дало попросити на горілку: Увисла губа поширла вь кишені й дала власноручно... що-бу ви ду-мали? мідяного платана! Далєб! Повозчикъ щось сказавъ вь роді черта чи шельми. Бачъ, што-равъшійшии князекъ и веліи висічи повозчика! Висік-ли, а тутъ черга. По-престу, руйнують станицю!“

„А ви все службуєте?“ сьнявъ майоръ.

„А я все службую. Тільки-жъ не для канди-дативъ на превоскодителнихъ и не для Німецькииъ князькииъ службою. Се вважають. Єсть у насъ инші деякі знакомства... Нічого!... Ми такъ собі, хуторяне, тільки знаємо трєма днями, хто буде проїзжати... До насъ нікому діла нема; тільдо насъ хапають за поду праці и княді...“

„Теперь я здогадуюсь, вь чімъ діло“ сказавъ майоръ зъ примітнимъ вдоволеннямъ: „князь Ве-ликиданъ прихавъ?“

„Замість одвіта, Іволгинь піславъ єму тільки поцілунокъ рукою и, впершись руками вь коліна, а дікті розставивши на-бікъ, гледівъ на майора зъ-минуту не порушно; наконецъ сказавъ:

„И Богу, я й не знаю, що по мині симъ ве-дикимъ людямъ! Конечню отъ будь на стациі, щобъ зъ першимъ зо мною побачитись! Я клопочусь, щобъ скорше коней, — куди тобі! Вхопивъ за гу-зикъ, не відпускає відъ колєски, и такъ зъ-півъ-години, продержавъ. О всімъ розпитувався... Звідувався и о васъ. Казавъ передати вамъ по-клонъ. „Скажіть“ каже, „мій любий, що я по-дружнєму єму кланяюся“. Отъ-таки сими словами: „по-дружнєму кланяюся!“

Майоръ вислухавъ Іволгина зъ розчудненнямъ и сказавъ:

„Честна душа той вельможа!“

„А по-моєму“, закинувъ Іволгинь, „такъ зъ-сторони князя нема вь отсімъ ніякої честноти. Що тутъ за честнота! По-престу, повинність, отъ и все! Ну, осудіть самі: який би вінъ бувъ госу-дарственный муажъ, коли-бъ не звернувъ уваги на воєвника, прославленого стілько битвами?“

„Ну, вже-жъ годі, Капитоне Повловичу!“ каже майоръ; „уже ви розпустите свою филозофию!“

„Та тутъ и филозофиі не треба: тутъ діло ясне саме собою. Ото подумайте: єсть у насъ поміщики на пятьсотъ, єсть и на тисячъ душахъ, а бачъ, князь нікого зъ нихъ не почестивъ визи-тою. Всі „прийдіте поклонітєсь“ самі, — и то мають за щастє, а ви сидите собі вь хуторі и не думаєте о високихъ порогахъ, дивись — до васъ на двіръ сьятельні гости!“

„Уже-то ви потрафите представити!“ казавъ майоръ, укриваючи своє вдоволення: „розкажете не гіршъ, якъ и про телята.“

„Та, я бунув би тебе, коли б не второнав, в чині ступи діла!“ сказав Іволгинь, люблячи в своєму брехню простодушно маршувати правду.

„Я вам скажу, що Мазининь дав би міні своєю найкращою, за яку я хотів би безсумнісно правити 200 пілжових!“ Та ще собі сім'я в геборити! Князь Великадави шрикань; д-зъ княземъ бачився з князь вамъ по-другому кланявся: отъ и все! Ура!“

Зъ сім'я словомъ Іволгинь наливъ и висушивъ душкою чарку.

„А що-жъ баба?“ сказавъ майоръ, шукаючи очима своєї прислуги.

А баба мовъ тутъ и була. Гаряча, масна, ажъ рушається відъ печної м'якості, вона була поставлена передъ Іволгиномъ и цілкомъ винагородила його за привезені новини. Вінъ не любивъ сододкого й не прийнявъ подаваний йому майоромъ цукоръ; за те сичавъ и шипівъ на всі лади, прохоложуючи в роті ласу іду.

„Чи дитячі ігришки замість іграшокъ своєї добра?“ спитавъ майоръ.

„По секрету“ вінъ міні сказавъ, що важні господарственні діла повинні-бъ визнавати його відси швидко, тільки-жъ ви сего не розголошуйте. Знаєте що, ваше превосходительство? вамъ би не вадило зробити йому визиту?“

„Чому-жъ?“ одвічавъ майоръ. „Я охотно.“

„Ато подумайте“ казавъ дадше Іволгинь: „вельможна, государственна особа, и мусить іздити до васъ на поклонъ. За се ви підете в славу гордіємъ. Міні було-бъ дуже жалко, коли-бъ ваше имя поставили рядомъ зъ вашимъ сусідомъ Сагайдачнимъ.“

„Дався вамъ сей Сагайдачний в знаки!“ сказавъ майоръ. „Годі вамъ нападати на него! Я дуже его поважаю, хочъ и незнакомий зъ нимъ.“

„Єсть за що поважати! Хіба за те, що вінъ не поважавъ нікого?“

„Та зъ чого-жъ ви взяли, що вінъ нікого не поважавъ?“

„Отъ оттаке! Та для него нічого нема смілого, се яви всякому! Притімъ вачъ, пане майоръ! Приїхавъ зъ Петербурга митні до якого навіть через порігъ не плюнуть. Важна птаха — колежський ассессоръ!“

„Вінъ, кажуть, дівча занятий“ сказавъ майоръ. „Працює зъ ранку до вечора. Се чоловік не звичайний, се не до ацонми зъ вами: вінъ и мовженикъ, и авренникъ, и все, що хочете!“

„Гордій, а більше нічого!“ сказавъ зъ досадою Іволгинь. „Гордій, философъ, отъ и все!“

„Зъ сім'я не чужоюсь. Півніма мати его була чужою жінкою, та и батько, кажуть, бувъ чоловікъ рідкий.“

„А вінъ гордій!“ скрикнувъ Іволгинь, „Що се буде за жінка! Така доброти пошукати на всімъ світі!“

„А вінъ философъ!“ вивівъ вголосъ он одв атт.

„Скільки біднихъ донна догратувала и дширала!“

„А вінъ гордій, философъ и вдобавокъ гідтай!“

„Про що-жъ гідтай? Всі козаки говорять, що се чоловікъ непорочний. А козаки, бачъ, усе беруть на увагу.“

„Козаки вамі видять не дальші своїхъ вусівъ. Я-жъ вамъ кажу, пане майоръ, що Сагайдачний по-просту гідтай и Петербургський розпустникъ!“

„Ну, вже-жъ зъ сім'я погодіть! Сім'я ви и мене обіжаєте.“

„Я знаю, що говорю, пане майоръ. Зъ часомъ и ви довідається, та буде може за плано.“

„Що-жъ ви сім'я хочете сказати?“

„Те, що чуєте!“ одвічавъ Іволгинь, закуривъ дюдку и задумався.

„Чудні ви люди, панове поміщики! Мечари, помовчавши, майоръ, „ледве появилсь, міжъ вами чоловікъ, непохожий на іншихъ, ви в той часъ и берете его на зуби. Вінъ у насъ и гордій, и философъ, и ще гірші сего. А чимъ вінъ виноватий? однісенько тимъ, що сидить дома и робить своє діло.“

„Ну, сей встигає робити и на старині!“

„Якъ же се?“

„Та такъ, по-стодичньому. И не тільки и немъ, а то и нічю.“

„Що-жъ се ще таке?“

„Такъ, нічого; примітка в скобкахъ.“

Майоръ поглянувъ на фляшку зъ запіканкою и похитавъ головою.

„Я думаю, що пізній приїздъ мій, поцелюкоівъ у васъ кого-небудь?“ сказавъ Іволгинь.

„Ані трошки. Сестрі ніколи не спиться; вона все думає о овоімъ хозяйстві. Такої запопадниці я не подібавъ и в Польщі. А небога не звернула-бъ на васъ уваги, хочъ би ви вїхали на двір зъ трубачами, якъ в Дубно.“

„Такъ!“ сказавъ Іволгинь и, помовчавши, повторивъ: „Такъ, т-такъ!“

Потімъ випивъ ище одну чарку чогось и ще твердше сказавъ: „Т-т-такъ!“

„Однакъ“ добавивъ вінъ, прохоложуючи на балконі, „у васъ в хуторі не всі сплять. Якъ весело співають в дісі дівчата! Одинъ голосъ мовъ би до знакомий. Ви не знаєте его, пане майоръ?“

„Мене не такий тонкий слухъ“, одвічавъ майоръ.

після етимології не пишеться **шъ**, тільки **мъ** *).

Въ слові **перерванъ** одинъ **блудъ**; має бути **перервани**. Такъ по-часті учить етимологія, такъ и виговоръ мадоруський наказує **).

Законъ еможенія лутше писати, споживаючи. Винаше до етимології, а й въ духу руського язика. Правило писати і передъ самогласною єсть тільки видумкою пізнішихъ схоластиківъ и въ старословенськимъ язичі цілкомъ незнане. Такъ само замість **Россіи** лутше писати **Россиі** або по виговору нашого язика **Россиѣ**. Старословенське **ѣ** въ другімъ падежі именъ женськихъ перейшло у насъ на м'яке **і** (**ѣ**): (зрівнай старослов. и руське **ѣ**).

Въ слові **Виномъ** одинъ **блудъ**; має бути **Виномь**.

Въ слові **Кієва** одинъ **блудъ**; має бути **Кієва**. Согласні гортанні суть въ старословенськимъ, староруськимъ и нинішнімъ руськимъ язичі звуками твердими, и цо нихъ невільно після етимології писати **і**, тільки **ы**. Українці пишуть правильно **Кієвъ** (у насъ **и = ы**).

Въ слові **конєць** одинъ **блудъ**; має бути **конєць**. Такъ бо етимологія, такъ и виговоръ мадоруський наказує.

Въ слові **дати** два **блуди** противъ етимології. Найпершъ **д** конотрібно и лишемъ видумкою московськихъ ученихъ; въ старословенськимъ язичі, якъ и въ латинськимъ и грецькимъ, єсть пень **і** (зрів. и-ти, і-ге, і-суаі). Такимъ робомъ, щобъ бути консеквенциємъ, наші етимологи повинні-бъ писати **дати**, **бути** (місто: **дати**, **бути**). При тімъ форма **дти** єсть просто безмісломъ и висміянемъ науки; чи-жъ наші и московські етимологи не знають навіть сего поединчого правила въ бесідахъ славянськихъ, що **д** або **т** передъ укінченемъ (лутше надяжеть) виду неозначеного: перейти мусить на **ѣ** **); и пр. **вести**, **брести** місто **ведти**, **брєдти** и пр.? Въ польській бесіді хочъ и хибно, але що розумно мовиться **ісѣ**. У насъ въ руській правильно **и-ти**.

Въ слові **мѣтежъ** одинъ **блудъ**; повинно бути **мѣтежь**. Наші етимологи, котрі стідко накрича-

лися по своїхъ граматимахъ, що **ж**, **ч**, **ш**, **щ** суть согласними м'якими, придумали собі однако таке право, що въ именахъ мужьського роду по сихъ согласнихъ не пишеться **ь**, але **ъ**. Правило тєє єсть половинне, самовольне, безъосновне; після етимології місця **мѣти** не може.

Въ слові **Польщѣ** одинъ **блудъ**; має бути **Польщи**. Такъ учить етимологія.

Въ слові **всемды** одинъ **блудъ** противъ етимології; повинно бути **всємдан**. Уживана „Словомъ“ форма єсть фонетичною.

Въ словахъ **будуть** и **уступитъ** по одному **блудови**; має бути **будуть** и **уступитъ**. Такъ учить етимологія и виговоръ мадоруський. Що м'ягченвя того въ московській бесіді нема, ніщо дивного. М'ягчення, якъ **тъ**, **дъ**, **сѣ**, **дѣ**, суть лишъ правдивимъ Славянамъ властиві; у иншихъ народівъ немає. А звісно, Москалі — се нація не цілкомъ славянська, сперва вирабляється...

Въ слові **піддержувати** одинъ **блудъ**. Після етимології писати належить **піддержевати** або, не узглядняючи правилъ уподоблення (assimilatio), **піддержовати**, що и виговоръ мадоруський наказує.

Въ слові **нащъ** одинъ **блудъ**; повинно бути **нашь**.

Въ слові **своємъ** одинъ **блудъ**; має бути **своємъ**.

Замість **новыи** після горішного лутше писати **новыѣ**.

Такъ отже къ сімъ **недовгімъ** уступі, винятімъ изъ „Слова“, скілько-то **блудівъ** противъ етимології, а скілько **невѣжества** и **неконсеквенци!** А однакъ наші „Руськіє“ завсїгда сю **правосісь** зовуть етимологічною. Нехай імъ и такъ буде; на упіръ, на цєрозумъ **ліку** нема.

Читателі простять, що на сімъ **закінчавъ**. Не стоїть труда, въ се **болото** дальше **лізти**. Намъ звісно, які **переміни** перебувало „Слово“ за сімъ **літъ** **истновання**. Самъ **начадникъ**, перебувши **много** **мандрівки** **правосісьни**, се-бъ-то етимологічни, **опинився** **теперъ** на **московському** **говорі**. Ну, **спасибі** **єму**, що **станувъ** у **цїли** и **намъ** **показавъ**, куди **єму** такъ **пильно**. **Теперъ** **нехай** **реформує** **правосісь** **московську**; до **руської** — **єму** **теперъ** **нема** **права**. На **чужині** **може** **лутше** **поведеться**, бо въ **Галичині** **роля** **москалівъ** въ **ділахъ** **руцини** **чей** **вже** **безповоротно** **закінчивъ** зъ **тимъ** **днемъ**, **коли** **показалися**, **хто** **вони**: **Москалі**, **не** **Русини**.

Остається **теперъ** **дещо** **повѣсти** **за** **правосісь** **Осаднову** и **Кулішову** — **та** **о** **тімъ** **за** **другимъ** **разомъ**.

Короткий обзиръ

ИСТОРИИ РУСЬКОГО НАРОДА

відъ найдавнішихъ часівъ ажъ до Богдана Хмельницького.

(Перекладено зъ великоруського)

Одні **козаки** **підносили** **оружжя** **за** **святоцъ** **мредківську**. Після **введення** **унії**, **гетьманъ** **Надзівайко** **виступивъ** зъ **військомъ** **противъ** **Поляківъ**, **побивъ** **підъ** **Чигириномъ** **коронного** **гетьмана** **Жолдєвського**, **тільки-жъ** **потімъ** **и** **єго** **побили** **и** **спалили** **въ** **Вар-**

*) Тутъ могли-бъ сказати етимологи, що **мѣ** єсть на теперъ звукомъ уже неуживанимъ, а тому лутша фонетика. Но сі панове нехай міні розтолкують, по якій же причині вони пишуть **пни** **лишь**, **мышь**, **ужь**, и пр.? Чей же такъ, якъ **мѣ** въ виговорі не ривнється відъ **мѣ**, и **ривнється** **такимъ** **лишь** відъ **мѣ**? **жѣ** відъ **жѣ**. А воли тутъ **узглядяно**, етимологію, чому-жъ для консеквенциі и тамъ не **ужито**? Допис.

) Въ старословенськимъ въ першимъ пад. ч. множ. **уживаєся для трєхъ родівъ падежи: **ч**, **ы**, **а**. Наші етимологи всюди **уживають** **ы**, хочъ виговоръ руський **промаває** за самогласною **и**. Врешті самъ розумъ **даже** **дати** **першєнство** **мужьському** **родови**. — Допис.

***) Правило подібне **заховується** и въ грецькому язичі. **Історію** **дану** **Богданомъ** **Допис.**

шаві!) В перших двох десятиліттях XVII. віку (р. 1598. до 1622.) доводив козаками Конашевичь - Сагайдашній, що прославив себе здобуттям Ками (р. 1612.) и походами против невірних. Він скріпив и піддвигнув козацтво. Король Сигизмунд III. (р. 1586. до 1632.) до того був невдовольний симъ гетьманомъ, що відбравъ йому урядъ и поставлявъ другихъ гетьманівъ козакамъ, щоби зробити міжъ козацтвомъ розділь; однакъ Сагайдашній скидавъ своїхъ противниківъ-гетьманівъ и допровадивъ Сигизмунда до того, що вінъ признавъ число самихъ реєстровихъ до пятьдесять тисячъ, та поволився зъ Сагайдашнімъ не такъ, якъ зъ підданимъ, а мовъ зъ союзникомъ.

Сагайдашній безустанно діявъ для знесення унії, писавъ учені діла въ оборону православья, посилавъ на сеймъ просьби й жалоби противъ панівъ за угнетення народа, заводивъ школи, зъ ціллю придати руській церкві тямучихъ радителівъ віри, заложивъ Київське Братство и впросивъ, 1620. р., проізжаючого Царградського патріарха посвятити на Київського митрополита Іова и єпископівъ на престолі: Луцький, Перемиський, Холмський, Володимирський, Пинський и Полоцький, которі довго зіставали незаняті православними архиєреями. На сімъ и ограничилися змагання Сагайдашнього. Вінъ хотівъ достигнути привернення правъ руського народа услугами Річі-Посполитій, хотівъ свободи Русі, однакъ не думавъ о відорванню її, и тому уникавъ кровопролитій.

Сміліше діяли другі гетьмани після Сагайдашнього. Поляки розложили по Україні військо, щоби обезсилити козаківъ и черезъ те відобраті Южній-Русі надію на відродженне. Козаки вибили й повигонили жовнірівъ, а въ 1628. р. підъ начальствомъ гетьмана Тараса, побили підъ Переяславомъ коронного гетьмана Конєцьпольского, Тарасъ зговоривъ зъ нимъ мирні условья и, довіряючи слову головного довідці, рішився їхати до Варшави для остаточного договора, которий мавъ на-завсїгди обезпечити права руського народа. Коли-жъ вінъ прибувъ до столиці зъ чотирма старшинами, їхъ вкинули въ вязницю, а потімъ стратили (р. 1629-о).

При виборі Владислава IV. (р. 1632. до 1648.) гетьманъ козацький Іванъ Петрижицький (р. 1631. до 1632.) вставився за приверненнямъ правъ Южній-Русі; король давъ нову конституцію, однакъ шляхта й ксендзи не хотіли й знати її. Тимчасомъ Поляки вибудували на березі Дніпра, надъ порогами, кріпость Кодакъ, щоби здержувати руський народъ відъ утікання на Запорожжє. Се було причиною нового бунта: гетьманъ Сулима збуривъ Кодакъ^{*)}, однакъ єго піймали й четвертовали. Кріпость відбудовано.

Въ 1637. р. козаки вибрали гетьманомъ Павлюка Баюна або Полуруса, сина хрещеного Турка, и виступили збройною силою противъ По-

ляківъ; однакъ побиті підъ Кумейками, вони потімъ підъ Боровицею зробили понижаючу для себе угоду, по которій козаки зъобовязались, що буде їхъ тільки пять тисячъ, що не будуть ходити на виправи безъ відома головного довідці польскіхъ військъ, и що матимуть старшину поставлену правительствомъ. Самъ Павлюкъ, спустившись на слово руського вельможи Кисіля, вийшовъ зъ табора, однакъ, противъ даного слова, єго піймали и завезли зъ кількома старшинами до Варшави, де й стратили великими муками^{*)}.

Въ 1638. р. нове тридцять-тисячне козацьке військо виступило до бою підъ довідствомъ Острици й Гуни. Два місяці лавировали козаки противъ польского війська на лівій стороні Дніпра, побили відділь Поляківъ надъ Голтвою, потімъ, на оборотъ, дізнали кількохъ неудачъ, після которихъ Остриця втікъ до держави московської, а Гуня видержувавъ кілька місяцівъ осаду при устю ріви. Старши, однакъ вконець козаки, не дістаючи помочи и зъ браку живності, мусили піддатися и на Масловімъ-Броді зговорили условья, которі знищили козацьку силу, вироблену Сагайдашнімъ.

Козаки позбавлені були на-завсїгди права вибирати старшину; підъ смертною карою забороноєно було їмъ плавати по морю и виходити на Запорожжє; їхъ чайки, чи-то байдаки, були позабрані и попалені, артилерія відобрана; гетьмана їмъ не тільки не позволили вибирати, а навіть и не надавали; замість гетьмана дали їмъ польского пана яко комисаря. Генеральними старшинами, полковниками и сотниками поставлені були шляхтичі, або хочъ и Русини, та такі, которі приклонні були польській політиці. Сі начальники дістали надъ козаками, їхъ землями и маєтками таку саму неограничену силу, яку мали старости въ короннихъ добрахъ. Честь и життє козаківъ зависли зовсімъ відъ волі начальниківъ; за найменшу непослушність їхъ карали смертю. Козаки робили на нихъ панщину, на нихъ наложали повинності й побори, такъ що незабаромъ и межі ними постали навіть и „аудки“ и „побмцини“. Цілий народъ южно-руський підпавъ підъ ярмо торжествуючихъ побідителівъ. Поляки, по оповіданню руськихъ літописей, допускались нечуваного варварства.

*) Битва підъ Кумейками 16. Грудня р. 1637. Кумейки село біля Корсуня. Боровиця понизше Черкасівъ, недалеко Чигирини, надъ Дніпромъ. Павлюкові живому здерли шкуру зъ голови и набили гречаною половиною; иншимъ старшинамъ утали голови и розіслали по українськихъ городахъ на пострахъ. Въ Ніжині, Умані, Батурині були виставлені голови старшинъ, а гетьманська въ Чигирині на паляхъ; потімъ їхъ публично спалили підчасъ ярмарку.

Литературні и библиографічні ВІСТІ И ЗАМІТКИ.

— Коштомъ руськихъ академиківъ Львівськихъ видіє сими діями ціна трагедія Єрмії Талки (Николая И. Костомарова) „Перелаславська піснь“ въ віршій передруку зъ українського новорозника „Снігъ“ (за р. 1841). Чистий довідъ признаний на цілі літературні. Дістати буде можий въ редакції нашій ціною по 20 кр.

*) Р. 4397. — „Літоп. самовидця“, 3. — „Ист. в през. бр.“

*) Р. 1635. въ Літоп. нижєвіромъ Боллакомъ збудованій, а въ Серпню іже гетьманомъ Сулимою до землі збу- реній. — Сулима бувъ кошовимъ гетьманомъ р. 1633. до 1635.

ПРАВДА

письмо наукове и литературне.

Виходить щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата вносить: на 3 чвертьрочия (до кінця р. 1867) зр. 1. 60; на пів року зр. 1. 10; на чверть року зр. —. 60. — Редакція підъ Ч. 127 місто (Висша вірменська).

ДУМКА.

И я въ неволі, на чужині,
А може буду и въ тюрмі!
Чи то-жъ-то тамъ я и загину,
Чи справді вже кінець міні?
Чи вже-жъ отгуть, на сімъ болоті,
Мої кістки поляжуть спать?
Чи вже-жъ ніхто изъ мого роду
Мене не прийде споминать?
Чи справді тутъ мене въ могилу
Чужні люде загребуть?
Чи справді більшъ на Україну
Міні вже глянуть не дадуть?
Здається, ні! Ще я дїждуся
Другої, кращої пори,
На Україну зновъ вернуся
При світі нової зорі.

Полтавець.

МАЙОРЪ.

Повість П. О. Куліша.
(Переложено зъ великоруського).

Глава V.

Слїдуючий день бувъ — неділя. Майоръ въ неділю не пивъ чаю ажъ прийшовши зъ Служби-Божої. Після Служби-Божої вінъ пивъ чай у-купі зъ сестрою й небогою, котору такимъ способомъ приучувавъ до висшого побиту. Въ неділю вінъ звичайно їздивъ зъ нею въ близеньку відъ хутора церкву. Стоячи зъ нею рядомъ и оказуючи їй всяку уважливость прилюдно, вінъ симъ самимъ мовъ би підносивъ її въ висший станъ и дававъ їй право вийти за-мужъ въ „благородну“ семью. Сестра майора була сѣму дуже рада; небога була рада тежъ, тільки-жъ привикаючи до нового побиту зъ одинадцятого року, вона ніякъ не могла до него привикнути. Їй дуже подобались убори, которими даривъ її багатий вуйко, та показатися въ нихъ людамъ було для неї дуже прикро. Вона суятилася въ церкві и притомністю селянъ, которі завидовали їй щастю простодушию, и притомністю панночокъ и пань, которі прослїдували її насмішливими погля-

дами. Вуйко, будучи старимъ безженникомъ и самотнімъ домосидомъ, не мігъ придбати їй знакомствъ, которі освоили би її зъ дворянськимъ товариствомъ. Вона по-неволі ограничувалась знакомствами зъ такими особистостями, которихъ вся відзнака передъ козачками була въ тїмъ, що вони скинули цвітні вінки за-для якоїсь дивної причіски зъ узломъ на заді, а шиті мережками рукави за-для перкалєвого, смішно надутого плаття. Сі небожата, попівські и чиновницькі дочки-хуторянки, горнулись до неї, мимовольно принажені їй багатствомъ, и, може бути, любили її за щедроту, зъ якою вона даровувала їмъ децъ зъ вприкрившихся їй річей своїхъ, а проте втягнути її въ своє життє не могли: життє їхъ було надто вбоге й безцвітне.

До нихъ приїзжали й приходили такъ-звані „судові паничі“, народъ дуже охочий до закусочокъ, побужаючихъ жажду, и до заспокоєння сеї-жъ чимсь покріпляючимъ. Віддїлившись одъ низшого сільского стану, ся класса люде утратила простоту життя и прироженость интересівъ, обернула свої душевні сили до интересівъ штучнихъ, чиновнихъ и канцелярськихъ, усвоїла собі язикъ, вироблений зъ народнєго язика Київськими академистами и змішаний потїмъ зъ городськимъ нарїччємъ Московськимъ для всероссийського оффїциального ужитку. Сі люде втерали чуттє для живописности оборотівъ, для стереотипнихъ формъ річи, которими пересипав свою бесїду напїть простий народъ, и збїдївши природніми дарами ума й серця, ввели въ уживанне на-пївъ солдатські, на-пївъ купецькі фрази й манїри, такъ-само чужі народнєму прироженому смакові, якъ и далекі відъ витворної простоти висшого образованого товариства.

Не здаючи собі рахунку, чому сі панове їй не подобались, майорова небога уникала стрїнутись зъ ними у своїхъ товаришокъ, а послїднімъ часомъ такъ вже ні у кого не бувала й вела безъ-мала такє-жъ саме самотнє життє, якъ и її вуйко.

Майоръ бачивъ, що діло йде не-гараздъ, але якъ зарадити горю, не знавъ и лишивъ матерї про-

вадити свою дочку, якъ злумів. Вінъ уважавъ, що ёго небога дичів більше й більше, що вона закунула вузькі станки своїхъ моднихъ суконь и носить самі тільки юбки*) зъ нихъ, надіваючи зъверху кафтаникъ безъ рукавівъ власного виробу й виставляючи на-показъ вишиті прегарними мережками білі рукави сорочки. Разівъ зъ-два вінъ посваривъ її; разівъ зъ-два вона, догожуючи ёму, привернула назадъ такъ-званий нею панський стрій; але потімъ зновъ вдавалась въ свої хуторські забаги, и коли вінъ одного разу кинувъ на неї невдовольнимъ поглядомъ, вона кинулась до него на шию зъ свавольністю пещеної дитини, а потімъ повернулась передъ зеркаломъ, уперши руки въ тонкий прирощений свій станъ, и сказала:

„Чимъ же сей стрій гірший вашого панського? Мене дусить вашъ станокъ, мовъ би я зашита въ наволоку; въ німъ не можна повернутись свободно не можна піднести до гори руку. А оттакъ міні легко дихати, я можу дістати ягодъ зъ найвисшої вишні; а свіжий вінокъ дає голові прохолоду на сонці. И що-то за нерозумъ що-року змінати крій! Цуръ їмъ, симъ модамъ! Не хочу бути панночкою! останусь козачкою!“

Майоръ назвавъ небогу дуренькою, котора не понимає свого щастя. Мати potwierдила ёго слова й грозила спалити всі її мережки на рукави. Але обов, и братъ и сестра, задивились на упряму хуторянку й признали въ душі, що нічого красшого й видумати не можна для цвітучої молодості, якъ білі ряски вишитихъ рукавівъ, прозорючихся на молодімъ тілі, и свіжі цвіти, надъ свіжимъ, безжурнимъ чоломъ и граючими щастемъ очима.

Майорова небога — Парася, якъ називала її мати, а Параскевня Федорівна, якъ величавъ її майоръ — була гарненька дівчина. Сусідні козаци и їх жінки находили її непорівнаною й говорили, що такої дівчини давно вже не видано на хуторахъ; але мати не допускала сихъ говорівъ до слуха дочки инстинктомъ розважливості и все перечила лишнімъ похваламъ, щоби не завидували люде й не вчинили дочці лиха злыми язиками. Знала однакжъ вона ціну своїй Парасі, знала, що не можна на неї подивитись и не задивитись. Тимъ-то всякий разъ, якъ відпускала її въ церкву, потай встромляла їй въ подолокъ або полу проторгъ, се-бъ-то голку безъ ушка. Робилось се для того, щоби лихі люде не вrekli її цвітучої вроди, и щобъ кождий завистливий языкъ невидимою силою вколовся скритимъ въ її одежі заговоренимъ проторгомъ, а робилось потай для того, щоби дочка не стала зарозумілою на свою красу и, дивлячись надто високо, не про-

*) Юбка — свідниця.

гледіла свого щастя. Але ніхто лучше самої Парасі не знавъ ціни її каримъ очамъ, которі, додамъ, виражали не тільки те, що було, а й те, що не було у неї въ душі; ніхто не знавъ лучше Парасі, на-скільки всі прості хуторянки й другі одвідиці їх парафіяльної церкви низше неї стояли по красоті лица й складності тіла. При всімъ тимъ у неї стілько було вроженої скромності, що вона мовъ би встидалась одзнакъ своїхъ и, будучи живою й говіркою зъ домашніми, дуже була скупа на слова и навіть на погляди зъ чужими. Її мовчязність, не-сміливість и відсуненне відъ кружківъ молодіжи одної зъ нею класи, се-бъ-то відъ такъ-званихъ полупанковихъ, були причиною, що її прославили гордою багачкою, котора мірить увійти въ висшій кругъ уїздного товариства и виглядає жениха зъ багатихъ поміщиківъ.

Сей поглядъ поповенъ и панночокъ чиновного стану поділяли й самі козачки, зъ которими вона обходила по-дружньому, якъ зъ рівними, а которі поглядали на неї, мовъ на принцессу, завидували їй простодушно и разомъ гордились нею, мовъ би вона належала до їх роду и підносила їх гідність своєю вродою. По загальній їх думці ледве мігъ найтись въ цілій околиці навіть и зъ поміщиківъ женихъ, зовсімъ гідний майорової Парасі, якъ звичайно її називали. Але въ очахъ молодихъ поміщиківъ наслідство, маюче припасти Парасі, значило зовсімъ не такъ багато, якъ въ очахъ дрібної братії, тихъ-то судовихъ паничівъ, малопанківъ, їх родичокъ и простихъ козачокъ; здорова хуторська краса її була не въ їх смаку, а до того їй не-доставало того, що називається въ дівиці образо-ваністю. Вона зъ роду не бувала въ „порядочнімъ“ товаристві и уміла читати одні молитви.

Дядько-майоръ, принявши до себе сирітку, передавъ їй всю свою образо-ваність, котора складалася зъ читання молитвослова й зъ уміння написати яко-такое листъ. Передъ вступленнемъ въ службу вінъ набравъ бувъ деякої вправи въ каліграфичній штуці, підъ проводомъ дяка, що живъ въ такъ-званій братській хаті, при церкві; але служба зовсімъ не сприяла науковому ёго образо-ванню. У него було надто багато клопоту про свою команду й надто багато кривавої роботи въ полі. Се бувъ одинъ зъ тихъ характерівъ, которі підъ покривомъ поверхній флегми, або того, що въ У-країнцяхъ називають флегмою, скривавъ спосібність до невгомної діяльності. У нихъ нема середни: се або ясно палаюча полемінь, або ледве миготячий искрою попіль. Той майоръ, которого ми знаємо, такъ-само мало похожий бувъ на майора въ службі, якъ потахаючий попіль на живий огонь, а проте не-менше бувъ вінъ чоловікъ все той-жъ

гарячої натури. Побужений родовою енергією духа, не освіченого наукою, вінъ положивъ на службі здоров'я, молодість и проливъ лучшу часть гарячої козацької крові, не розбираючи, для кого й для чого зроблені сі великі офіри; а потімъ, утомлений и никлий, вернувся на родину зъ тимъ самимъ літературнимъ образованиемъ, яке дала йому въ дитинстві його бідна, змарнівшиша духомъ родина. Тимъ-то й небога його, Парася, скористала відъ него надто мало. Въ першій порі у майора кілька разівъ блиснула мысль постарати для неї наставницю, але коли вінъ перевівъ сю думку зъ абстрактного мира въ миръ хуторської своєї дійсності, то перелякався власної видумки за себе й за свою сестру, котора добровольно зробилась його слугою, але котору вінъ не бажавъ бачити слугою наемної жінчини. Уладити инакше діла въ його побиті вінъ не вмівъ та й таки не хотівъ. И отъ, майорова небога, обсіпана ласками й щедротами висушеного вуйка, росла та й росла, ажъ зъ хуторської босоножки зробилась роскошною сільською красавицею. Вона привчилась до одностайнихъ привычокъ дядька; вона вміла зайняти його й приподобатись йому по своєму; вона заводила власними руками зільники підъ його вікнами, здіймала для него въ більші свята ордери й впять вішала потімъ середъ свіжихъ цвітівъ підъ образами. Майорова сестра, маючи зъ чого наймати дворовихъ робітниківъ и завівши при хуторі по козацькому обычаю підсусідківъ, вела господарство на диво всімъ околичнимъ козакамъ и була дуже вдоволена своїмъ побитомъ. Коли-бъ такъ протягнути їхъ суттє на безконечні роки, то не багато нашлось би може на землі кутківъ щасливішихъ хутора Майорівщини. Але доля вічно перетворює розмаїтими ладомъ историю життя людського й представляє оповідачеві невичерпані матеріали для описання.

Майоръ послідніми часами почавъ ставати ще більше мовчазнимъ и задумчивимъ, ніжъ перше. Глядячи на него й догадуючись, що въ тімъ єсть, сестра боліла серцемъ и горювала за него тимъ сильнішъ, що всі її розпитування були даремні, и що вона не могла въ тімъ ділі ужити народної медицини, вбогої ліками, та за те повної віри въ їхъ силу. Все, що вона могла робити, були часто подавані священникові въ часі Служби-Божої офіри на часточку. Майоръ, буваючи въ церкві правильно що-неділі, не знавъ, що його имя поминаться кожного разу въ тихій молитві священника, въ тую урочисту й таємничу хвилю відправи, коли зачиняються царські врата; та сестра його тихо вторувала серцемъ молитві священника въ олтарі, котору вона вважала більше сильною, ніжъ свою грішну й смиренну молитву въ подальшій часті

церкви, званій бабинцемъ*). А порядокъ природи йшовъ тимчасомъ своїмъ ходомъ, и майоръ частішъ прежнього находивъ способность сказати, що йому „не довго коротати на світі.“ Сі слова болестно проникали въ серце сестри, котора, утративши мужа, всю любовъ женської душі своєї перенесла на брата.

Зъ другої сторони її клопотала чимъ-разъ більше будучність її дочки. Коли-бъ вони остались въ прежньому побиті, що о німъ співається въ пісні:

Чи се тая вдова живе,
Що на ріжку хата?
Хорошую дочку має,
Сама не багата —

тогді їй нічого було-бъ роздумувати о своїхъ семейнихъ ділахъ: вони уладились би прирождениемъ порядкомъ, о которімъ співається въ тій самій пісні:

Ходить козакъ по улиці —
Нічимъ замутиться.
Ой однини, стара нене,
Дай води напиться;
Хорошую дочку маєшъ —
Дозволь подивиться.

Снимъ способомъ уладилось би знаомство, а потімъ и сватання, після которого клопоты родичівъ закінчаються, и все здається на волю Божу. Але-жъ въ її теперішнімъ, сказати-бъ, облагороженімъ побиті протий козакъ не поваживсь би втиснутись въ її дімъ зъ своїмъ жениханнемъ, хочъ би вінъ бувъ найгоднішимъ зъ найгоднішихъ женихівъ. Майорова сестра гляділа висше, але въ висшій верстві, по-надъ пахарськимъ вольнимъ станомъ, вона не находила молодого чоловіка, которого їй мило було-бъ втягнути въ свою семью. Сі панні, іздячі зъ чиновницькими кокардами на обивательськихъ трійкахъ, сі малоземельні дворянчики, купуючі коней на однімъ ярмарку, щобъ продати на другімъ, всі сі носители вузькихъ панталонівъ, налягненихъ штруплями, всі сі курці незноснихъ папіросівъ и проповідники якихсь-то незрозумілихъ законівъ и дуже незрозумілихъ прослідований — тяжко їй не подобались, при всімъ її поважанню для благородного стану, поважанню, которе вповіть їй своєю особистостю майоръ.

До його повороту зъ служби, вона въ своїмъ погляді на річи, була кріпка демократка. Довідавшись, що братъ, въ чині майора, закладає на бать-

*) Народній звичай установивъ у насъ, щоби замужні жінки стояли въ церкві осібно — въ бабинці. Дівчата-жъ и діти стають на виду, на-переді всіхъ. Вмішання палецького ставу змінє сей порядокъ, ставляючи на-переді юрбу виннозначайного народа рівного пола й віку.

ківській землі хуторъ Майорівщини, вона, въ оддаленій своїй закутині, удавала, буцімъ нічого о ній не знав. Вона боялась чиновного брата; дарма, що се бувъ той самий братъ, которому вона колись-то вивела на прощання козацького коня й облила стрема ёго гарячими слёзами. На вговорювання приятелькъ-сусідокъ, щоби вона до него поїхала, або відозвалася, вона одвічала народнєю пословицею: „Якъ надівъ Московську сумку, то взявъ и Московську думку.“ Майоръ, уладивши на-скорі для себе перший притулокъ зъ перенесенихъ на нове містце батьківськихъ хатъ, самъ одшукавъ її и, безъ словеснихъ запевненихъ, вивівъ її зъ упереження; а проте ёго предкладанню переїхати до него на хозайство зъ неограниченими правами вона таки довго відказувала; довго важилась безпомічна вдова продати наслідство по мужу й переїхати на життє до багатого брата. За те потімъ вінъ стався для неї взоромъ людей „благородного стану.“ Нічого подібного ёму вона, на вузькімъ горизонті своїхъ постережений, не бачила; коли-жъ и допуступнихъ для неї кругахъ, то дуже добре понимала, що сі круги не стикаються и стикатися не можуть зъ її кругомъ. Такимъ способомъ дочка її находилась, якъ вона се ясно бачила, въ тій положенню, которе виражається народнєю пословицею: „Одъ одного берега одставъ, а до другого не доставъ“, або инакше: „Стала наша Матрона, ні пава, ні ворона“. Сі слова, обидні для материнського чувства, по-неволі лізли їй въ голову, и журилась вона въ своїй висшій долі далеко більше, ніжъ перше бувало въ низшій.

Одна Парася, щаслива своєю молодістю, не знала ще горя. Насупротивъ, одъ якогось часу вона стала незвичайно веселою и майже вітленною. Въ увесь часъ, якъ вона сиділа за роботою, — а любила вона вишивати гарні рушники й мережити червоною заповочю рукави до сорочокъ, — пісні її не вмовкали; въ увесь часъ, якъ вона поралась въ саду, або робила въ зільникахъ підъ вікнами, голосъ її чути було по всьму хутору. Мати впивалась її музикою, якъ упивавсь ми, люде цивилизовані и по-частійшъ заперті въ чотирьохъ стінахъ, свіжимъ оддыхомъ сільскої весни, якъ упивавсь ми, люде иншого виховання, думками й думами, нашихъ поетівъ. Се була для неї, темної хуторянки, жива словесность, въ которій виражалось поетичнимъ язикомъ усе життє людське й уся видима природа. То споминка минушого прочувалась їй въ пісняхъ дочки, то їй здавалось, що дочка пророчить и на-передъ виявляє будучу долю свою. Не можна всьго того й переказати, що перечуває материнське серце, повне любого фантазійного життя, то паралельно йдучого зъ вікомъ дітей, то забігаючого далеко на-передъ; коли-жъ вамъ лучить ся постерегти скриту слёзу въ очахъ розфантазованої матері, то відверніть въ-сторону свій поглядъ, не профануйте сеї святої слёзи своєю цікавістю, а навіть участємъ.

Цілий день співала свої безконечні, невичерпані пісні Парася, наповняючи життємъ и поезією хуторъ зъ прозаїчнимъ прозвнцемъ; та мало було для неї дня; вона вечеромъ виходила на такъ-звану

улицю*), которой не було въ хуторі, але заступалась полянкою середъ ліса. Тамъ збирались дівчата майоровихъ підсусідківъ и поблизькихъ хуторськихъ козаківъ и виспівували веснянні, літні и осінні пісні, неначе якісь офірніці язичницькихъ часівъ. Все тея усвоїла собі Парася зъ дитинячого віку й зовсімъ не була межі ровесницями посліднєю въ пісняхъ, будучи першою по уборахъ и по своєму побиту. Майоръ не знавъ, або не хотівъ знати объ сихъ вечерніхъ прогулякахъ небоги, незгоднихъ зъ звичайними поняттями о благородстві. Що тичиться матері, то хочъ вона й посвятила дочку свою въ висшій станъ и перва віддавала їй всяке поважанне, а проте таки не могла заборонити їй невиннихъ протонародніхъ забавъ, чи-то не виділа від нихъ ніякої шкоди, чи може не хотіла виступити противъ роскошей, которихъ и сама колись-то заковтувала зъ незамученого нічимъ жерела. Такимъ способомъ Парася була хуторянкою въ повнімъ змислі сьго слова, провадила веселе й щасливе життє на свій ладъ, а о своїй будучності ніколи й не думала. Молодость и свобода дїтства здавались їй чимсь безконечнимъ и не підпускали до неї ніякихъ мрачнихъ думокъ. Одно тільки її смутило — задумчивость дядька, котору мати обьясняла їй по своєму, и зовсімъ не помилялась; але Парася вмїла молитись такъ-само гарячо, якъ и її мати, а молячись вірила всею душею, що Богъ чує її молитву, и віра її спасала її душу відъ упадку.

(Дальше буде).

*) Улиця, окрімъ звичайного свого значення, значить ще вечерні сходини молодіжи.

НАРОДНЯ ФИЛОСОФИЯ

списана по народнімъ пословицямъ и приповідкамъ
Євгеніємъ Згарськимъ.

І.

Богъ. Світъ. Віра. Молитовъ.

Перша мисль, якою чоловікъ відродується по-міжъ всіми иншими створами, єсть мисль о Бозі. Богъ, релігія, обичайность становлять истоту чоловіка. Які поняття о Бозі, о релігії, объ обичайности утворилися въ теченію віківъ на полю науки, звістно всімъ ученимъ людемъ. Цікава річъ отже, що въ тихихъ загородахъ та хуторахъ своїхъ о повисшихъ поняттяхъ думає нашъ простий неписьменний, неучений народъ.

Мало хто зъ ученихъ звернувъ досі бачность свою на приповідки й пословиці наші народні. Найшлися деякі збирателі їхъ, чимъ и відкрили свічнимъ нашимъ велике сокровище народнєго духа. Такимъ головнимъ збирателемъ бувъ Номисъ: ёго книжка — наша правда. Слухайте, учені, и світеся на простому розуму нашого люда.

„Нема въ світі надъ Бога.“ Богъ а світъ не стікаються въ одно поняттє. Хто Богъ, а хто світъ? Богъ — то истота, въ которій одно: воля й сила. „Божа воля, Божа й сила.“ „вольно Богу що хотіти, то чинити.“ „у Бога все готово“. Такъ воля й сила въ-одному суть крайні знамена Божої истоти. О такимъ Бозі учить свята

церковъ; такий Богъ єсть християнськимъ Богомъ. Всемогуча Божа сила єсть всемогучою Божою волею. Дотікаючи річей и истотъ по ихній яві, розумъ чоловіка спізнає сили. На тихъ силахъ полягає суттє всіхъ річей, суттє й життє всіхъ истотъ. Сили самі въ собі не суть причиною крайнєю всєго суттє й життє, бо не суть истотою, а власностю истоти. Воля єсть признакою истоти. Безъ волі нема истоти, а всі річи суть тільки явленнями, впливаючими зъ волі истотъ.

Не у всіхъ истотъ стікаються волі а сила. Зъ-відсіля й доконалєсть їхъ не однака: силою й волею образується кожда истота. Богъ що-най-докональша, найвисша истота; бо „що єго воля, то й сила.“

„Безъ Божої волі й волосъ зъ голови не спаде“. Тому-то й ціла премудрєсть, що чоловікъ у всєму зависимий одъ Бога, бо „безъ Бога ні до порога“. Нічимъ розумъ чоловіка проти Божої волі: „якъ Богъ не схоче, то хочъ би десять голівъ мавъ, нічого не зробить.“ Не зволить Богъ, такъ марний всякий трудъ чоловіка: „не родить рілля, але Божа воля“. Не сліпий падонько веде чоловікомъ: „якъ Божа воля, то вирнешъ зъ моря“.

Розумъ чоловіка ніякъ не въ силі достигти Божої волі, бо „хто-жъ въ світі знає, що Богъ гадає?“ Навіть тогді, якъ чоловікові щєсь не по єго захотіннямъ видіться, свята Божа воля, а „намъ Бога не вчити, якъ хлїбъ родити“; „Богъ знає, що робить“. Тожъ и Божихъ цілей слабій розумъ чоловіка достерегти не може: „Богъ усе дає, якъ самъ знає“.

Окрімъ всемогучої волі й сили въ Божій истоті, єсть вона всевідуча. „Одъ Бога нігде не сховавша, бо єго око и на воді, и на землі, и підъ землею“. Богъ вічний. Ні просторонню, ні часомъ не змежена Божа истота. У Бога ні минулості, ні теперішності, ні будучності. Все живе, все одно передъ єго святою віжею. „Богъ все бачить, та не скаже“.

Всемогуча Божа воля й сила не пригнобляє ні волі, ні силъ всіхъ безчисленнихъ истотъ. Богъ єсть самъ въ собі найдокональшою свободою: єго воля — єго й законъ. Истоті-чоловікові давъ Богъ розумъ, щоби закономъ достигавъ свободи. У сполученню закона зъ волею чоловіка полягає ціла єго свобода. Богъ, доконала свобода, не єсть творець неволі: давъ кожій истоті сукромую волю, щоби здужала въ свободі.

„На Бога складайся, розуму-жъ тримайся.“ Давъ Богъ розумъ, давъ волю, давъ сили истоті чоловіка, та не у мертве, а на діло. Не подасть Богъ нічого, якъ самъ чоловікъ не потрудиться. „На Бога надійся, а самъ не плюшай;“ „Бога взивай, а руки прикладай“. Навіть одъ бідн, одъ напасті, одъ нещастя давъ Богъ чоловікові розумъ: „Богу молись, а самъ стережись“.

Що Божа воля, те й Божий законъ; такъ нема въ Бозі ніякого беззаконня. Єго свята воля святимъ єго закономъ. Въ тїмъ зъддиненню волі й закона найвисше добро въ Бозі. Давъ Богъ чоловікові розумъ, щоби спізнававъ найвисше добро: єго волю, законъ єго святий. „Усе Боже, тільки гріхи

наші.“ Слаба чоловіча натура. Обманюють змисли розумъ кождої люднини, що въ толоці безчисленнихъ явлєний не спізнає справдєшнєї истоти. Тожъ и запалнєвъ Господь святий огонь въ чоловіці, запалнєвъ любовъ въ єго серцю. „Одъ серця до Бога навпростець дорога,“ бо „відъ серця до неба шляха намъ не треба“. Не самимъ тільки розумомъ, а серцемъ, любовію чоловікъ стоїть въ звязі зъ Богомъ. „Богъ батько, ми єго діти“.

Найвисшимъ добромъ чоловіка, якъ живе по волі й закону Божому. Всяке зло походить одъ спровєрення, зачимъ підпадає чоловікъ розмаїтимъ несчастямъ. Тимъ-то вси біда єсть карою для чоловіка. Не дознавъ чоловікъ злого, не спізнає й свого добра: „карою учитьсє розуму“. „Кого Богъ любить, того й карає“. Всіляко буває въ життю чоловіка. Прискипається иноді тяжка хуртовина, то й мине: по али-дняхъ настає погода. „Кого Богъ засмутить, того й потішить“. Здаючись на Бога у всєму, чоловікъ що-найбільшої дізнає моральної помочи въ біді та й клопотахъ. „Богъ дасть нуждочку, Богъ дасть, що й оздоровить.“ Нема бідн вічної на світі, бо „каравши Богъ та й змидується“. Терпіння злегчають совість чоловіка: „Богъ покарить, Богъ и простить“.

Буває, чоловікъ на-разі не спізнає въ тїмъ ніякого добра, що єму наповидно доскулило. Часто нарікає на те, що послі на добро єго звело; ажъ спізнає: що Богъ дає, то все идъ лучшому. „Що Богъ ні робить, то все на лучше;“ „що Богъ дасть, то не напастъ“.

Всіляко повиджується такъ чоловікові, якъ и всімъ людямъ. Не одного забагають люде, чо не дождуть и не докараскаються иноді; бо „не все-жъ Богъ дарує, про що людъ міркує.“ Не може чоловікъ завсїгдн ясно понимати, яке властиво єго приділеннє, на що промагають сили, чимъ себе ушаслєвить. Та „бачить Богъ зъ неба, що кому треба“.

Нема люднини, щоби не наділивъ її Господь якою-такою способностію идъ життю. Давъ голову, давъ руки, давъ ноги, давъ пять змислівъ, бесїду; тожъ и виправивъ въ світь спосібного. „Кого Богъ сотворить, того не уморить“. Подасть Богъ не одному кусокъ хлїба й въ крайній біді. „Давъ Богъ ротокъ; дасть и кусокъ“.

Нема у Бога ні багатихъ, ні вбогихъ, ні панівъ, ні хлопівъ — а всі собі рівні. „Що вбогий, що багатий, у Бога все рівно.“ Такъ зарівно лихо доскулить убогому, якъ и багатому.

Єсть межн людьми всіляка доля, всіляке пожиттє. Той багачъ зъ-роду, а того сповили въ торбі родичи. Не однако розведєся по-міжъ людьми иміннє, не однакими талантами наділяє Господь поодинокихъ. А вже жъ одъ самихъ людеї залежить, щоби звишні дари свої не лише въ свій питомєний хосєнь, а й въ пільгу ближніхъ спотребляли. Убогий найде заробокъ у багатого, невїжн науку й пораду у свічного, слабій охорону у сильного, Ціла громада людеї поживає въ мирі й добру тїмъ, що другъ спомагає друга. Заводять люде по-міжъ собою установи такъ що-до личного иміння, якъ и добра загального. „Богъ нерівно ділить; жде щобъ самі ділилися“.

Бувають безбожні люде, а тихъ не минає заслужена кара. „Хто противъ Бога, то й Богъ проти него“. Неразъ угурного чоловіка скарєє Богъ несподівано въ самімъ здоровлю й добру повному. „Зъ Богомъ нічого жартувати,“ бо „чоловікъ стріляє, а Богъ кулі носить“; „чоловікъ крутить, а Богъ розкручує“.

Чоловікъ завсїгди має пам'ятати о Бозі. Часто-густо люде тогді до Бога обертаються, якъ їмъ біда надоїла. „Хто — коли тревога, то до Бога, а по тревозі забуде о Бозі — горе тому; Богъ не карає прутомъ.“

Такий Богъ, така звязь чоловіка зъ Богомъ. Знаючи, исповїдаючи такого Бога, уповаючи на него въ щастю и нещастю — мирно проживає отець семї на своїмъ хуторі, доховується и доилекується богобойно дітокъ своїхъ, надїляє їхъ достаткомъ, яминємъ, а доживши кінчини, смерті, супокійно замикає очі. Тому-то й смерть праведного руського селянина — то смерть философа, бо мало хто межі ученими вмирає такъ тихою душею, якъ проста наша праведна людина.

Безмежною палатою Бога єсть світъ. „Ніхто не знає о Божімъ світі.“ Дарма чоловікъ силується розумомъ дотечи всіхъ истотъ, всіхъ вещей. Скілько-то віківъ перепило, відколи промишлюють о світі люде? Хочъ які великі маємо на-теперъ науки, хочъ мисль чоловіка швиляється навіть по огромній небесній пространі, облїчаються планети, їхъ путі: ніхто не зміркувавъ світа, бо „у Бога світа багацько.“ Зъ-відкїля світъ узявся, и не питаї марно, чоловіче! „Початокъ и не можна знать, відкїля узявся,“ бо „мири вічностію зъ-давня називаються.“ Такъ світъ вічний, инше „усе тїнь минуща; одна річъ живуща — світъ зъ Богомъ“. Такъ відколи Богъ, відтогді й світъ, а якъ Богу кінця немає, такъ и світові. О такімъ вічнимъ, безконечнимъ світі учить насъ физика; такий світъ Богомъ бувъ поганськихъ народівъ. И не диво, що такий світъ єсть світомъ розума чоловічого. Тілько розумъ такий світъ понимає, а не змисли, для которихъ являється тїнь минуща, а счезає истота живуща. Такого світа ні доарїти, ні доміритися, бо „нема тої драбини, щобъ до неба дістала,“ а „якъ небесна височина, такъ морська глибина“. Уже-жъ землі чоловікъ не промірить, та й не дотече на нїй всього, не щоби світа.

Нїгдє нема дива, якъ у самому світі. „Кілько світа, тїлько й дива.“ Ні пам'ять, ні змисли чоловіка не здужають обняти всі явлення въ світі. Нехай тїлько хто вечеромъ на небо спогляне, засїяє безчисленними звїздами, неначе макомъ, а все то мири Божі зъ истотами своїми. Що найбільше дивнимъ світъ робить, то безконечна розмаїть тварей. „Якъ світъ великий, такъ різне на нїмъ буває“.

Де світло, тамъ и світъ; тожъ и земля наша світомъ. Жиють люде на світі: „що світа, то й мира,“ „що світъ, такъ и люде“. Світъ ділає на змисли чоловіка, стається єго віжею. Звидїти що-можъ багато світа значить просвітїтисся, бо „хто въ світі не бувавъ, той и дива не видавъ.“

Єсть земля въ тїснійшїмъ значенню сукро-

нимъ світомъ для себе; такъ єсть вона тїлько ма-лою крушиною цілого світа. Ії суттє не те, що цілого світа; якъ мала початокъ, такъ и кєнець має. Уже святе писання голосить, що появляться на небесахъ знаки, знаменуючі кєнець світа (землі). „Якъ буде місяць чернець, то буде й світу кєнець.“ Цїлий світъ починає на ладу, на законахъ. Правильно сходить и заходить сонце, правильно сходить и заходить місяць. Якъ довго отсі правила тревають, такъ довго треває земський світъ. Течуть ріки своїми одїнчними коритами, но „якъ зїйдеться Стрий и Ломець, то буде світу кєнець.“

Світъ красний, світъ великий, світъ широкий! Хто-жъ межі нами не полюбивъ цілою душею, цїлимъ серцемъ Божого світа? Радуються малі діти світомъ на весні, въ літі, осені й зимі, а передъ молодимъ хлопцемъ и дівчиною світъ розтвиряється. Нема гіршого зла для нашої людини, якъ те, коли хто кому загарить світъ, завяже світъ, зачинить світъ. Кути, де проживають по хуторахъ наші семї, зовуться світлицями. Приходить чоловікъ на світъ, радісно приймають и витають люде наші нового обивателя світа. Хрестини празнує народъ нашъ що-можъ весело.

Невеселий світъ одинокому чоловікові. Чоловікъ сотворенъ, щоби провондїв життє въ товаристві. Милій кому світъ, милій кождому. Заможніший не щадїють яку-таку потїху справити бідному. Завистний або хищний ні собі, ні другому не вдово-лить; приїде часъ, попрощаємось изъ симъ світомъ. „Нїхто не може світа пережити.“ „Причини, Боже, світа,“ молять наші люде, а погасъ ко-му за рано світъ въ очахъ, такъ оплакують ревно.

„Світе красний, моя Україно!“ голосять пісні; бо нїгдє на-стїлько милого світа, якъ у краю, де родились, де зросли, де пірємо. Загаривъ хто край, загаривъ и світъ людянь. Нещастная тая людина, що прїйшлося їй пїйти въ світъ за очима. Для праведнихъ и світъ праведний, а „лукавому и сонце світить лукаво.“ Заколотивъ хто ко-му світъ, и собі заколотить: „лукавий крутить Бо-жимъ світомъ.“

Такий Богъ, такий єго світъ. Изъ такимъ Богомъ, на такому світу віра чоловіка спелучує. Безъ віри люде неначе звїри. Чоловікъ знає и вірить. Пізнають люде умомъ та й розумомъ. Що розум-нійший чоловікъ, тимъ яснійша й твердиша єго віра; що тверда віра, то й тверда воля. Родиться чоловікъ хочъ зъ розумомъ, то не зъ вірою; учить єго хто віри, такъ учить и розуму. Переймивъ хто розумомъ віру, живить її серцемъ. Віра въ серцю робиться теплою, гарячою; тому-то „яка віра, така й офіра.“ Въ повній гарячїй вірі здається чоловікъ у всіхъ ділахъ своїхъ на Бога; віра про-водить єго черезъ всі падки життя, віра потїшає въ годині смерті. Божимъ узломъ сполучає віра людей по-міжъ собою. Вірить чоловікъ жінці, отець своїй дитині, братъ братові, сестра сестрі, другъ другові, краєнь краєнові: такъ повіряють люде одні другимъ всяке добро своє, бо „безъ віри нема спасення“.

Нема лукавшого чоловіка на світі, якъ чо-ловікъ безъ віри: „невірний гіршъ Жїда або Турка“. Невірному на ніщо заботитися; глухе у-

него сумління. Хто вірить, того Богъ не оставить, а невірний безъ проводу Божого ступав на путь лукавства. Лихо тому народові, якъ по-міжъ людьми віра замертвіє. Не вірить хто въ Бога, такъ не вірить ні въ свою, ні въ чужу долю. „Віра сполучає, невіра вражду розсіває.“

Справдешня віра — то віра відуща, а віра сліпа — то віра въ обманъ. На те запаливъ Богъ світло въ голові чоловіка, щоби віра не відъ серця до голови, а зъ розуму до серця вникала. Сліпа віра, сліпий розумъ наворушили багато зла въ чоловічому роді. Було, що за віру багато мукъ одъ сліпихъ перетерпіли люде. Якъ люде розумнійші, то й віра у нихъ ясна, супокійна.

Щоби віру, исповіджену розумомъ, огрівало серце, на те єсть молитовъ. Перва наука, що дитина зъ устъ доброї матері чує, то єсть молитовъ: богобойні родичі ховають богобоязливо свої діти. Давъ Богъ чоловікові уста, щоби непорочно исповідавъ святе имя єго. Молитовъ пільгу чинить чоловікові у всякій скорбі, гризоті, нужді: бо „за Богомъ молитва не пропадає“. Розумного Богъ потішає, бо „розумний молитися, а дурень плаче“. Тільки розумомъ и серцемъ говіти Богу належить, бо „зъ дурного говіння не буде спасіння“.

Кого що научить молитви, то велике небезпеченство. На стілько-то лихихъ падківъ наставлене життє чоловіка! Гинуть люде таки на гладкій дорозі, а спасаються відъ найбільшої грози. „Хто не уміє молитися, най іде на море учитися“. До всєго діла потрібно Божого благовенства, которе узискає чоловікъ тільки молитвою: „нема отче-нашъ, нема й хліба“.

Духъ богобойності зъ поконь-віка оживлявъ дідівъ, прадідівъ нашихъ. Побожність завжди домувала на Русі. Насилавъ Господь великі та й тяжкі кари на край и народъ нашъ; такъ вінъ у Бога находивъ одраду потіху — живий народъ нашъ, якъ довго жива єго віра. Куди ні поступимо нашою рідною землею хрести, знамена святої віри, окрашують лани, царини, прилюдні гостинці. На видъ святої фігури хреститься нашъ подорожній и, віддавши честь Богу, поздоровить на зустрічі кожду людину. „Вочитай Бога й всіхъ добрихъ людей,“ говорять діточкамъ, коли дівтора витає мимойдучихъ словами „слава Исусу!“

Такъ Богъ, світъ, віра, молитва — живі у голові и серцю нашої людини. Лічні села, громади, місточка розвелись въ Бозі на світі, рідній землі нашій, за вірою и молитвами всіхъ праведнихъ. Тому-то й по-нині поставивъ хто нову хату, посвячує піпъ її святими молитвами. Що-року въ часъ Зеленихъ-Святокъ святять у насъ поле. Така наша віра, такий нашъ Богъ, нашъ край — наші люде. Господи! дай намъ всімъ позістати такими.

ЕТИМОЛОГИЯ И ФОНЕТИКА.

Зъ Тарнополя — III.

Правописъ Осадци. — Граматика Осадци єсть у насъ въ Галичині безперечно ще граматикою найлутшою. Одна въ ній хиба, що замітне часте вагання по-міжъ старословенськимъ, москов-

ськимъ а руськимъ язикомъ. Відъ того пішло, що неразъ виговоръ уживаний въ якій закутині Руси, якъ въ нашихъ горахъ*) або де въ Перемильськимъ околі, бувъ для Осадци рішущимъ, правиломъ загальнимъ. По тій-то причині сталася єго правописъ сумішкою всячини й при всій вартости самої граматики вона таки много вартости**) не має.

Перейду въ короткости головнійші правила Осадцовой правописи.

§ 565. Межи двораменнымъ и однораменнымъ і нема жадного розличія. Обѣ буквы выражаютъ и, а буква і пишется передъ самогласными лише для короткости въ писаню.“

Осадца однако въ §. 568-імъ повідає: „буква и выговоряется подобно якъ ѡ.“ Тимъ способомъ межи ѡ, и и і не було би що-до звука жадного розличія, и ми мали-бъ для вираження одного звука ажъ три знаки. Тимъ часомъ въ увазі до §. 565-го мовить Осадца: „у насъ говорить ся (на кінци имень прил.) всегда и, звенячов, якъ німецков або латиньское чистое і.“ Видно зі всєго, що поняття о виговорі сихъ трєхъ самогласнихъ не суть въ граматіці Осадци ясними й зрозумілими. Врешті правило, писати і „для короткости въ писаню,“ єсть самовольне и въ старословенськимъ язичі цілкомъ незнане; тоді би кожда буква мала право домагатися двоякого писання. Кирилиця то чей не стенография

Въ §. 566 и 567 Осадца повідає, що самогласні е и о, коли стиснені, переходять на і: е на ѣ о на ѡ. „Такое ѣ, тов ѡ належить и въ письмі выражати.“ Осадца, якъ самъ виражається, хоче въ своїй правописи погодити етимологию зъ фонетикою. Якъ же-жъ, питаюси, въ словахъ мѣдъ, лѣдъ, принѣсъ***) етимология узвгляднена? Чей ніхто зъ писання сихъ слівъ не здогадається, що слово мѣдъ въ другімъ падежи не має мѣду але меду, що принѣсъ въ женськимъ роді не має принѣсла але принесла и пр. А коли Осадца узвгляднивъ тутъ фонетику и хотівъ мякге і віддати черезъ ѣ, то повиненъ бувъ за-для консеквенці тєѣ ѣ всюди тамъ завести, де лишъ чути мякге і, якъ моѣ, мовѣ, строѣти и пр.

§ 568. Самогласна ѡ пишется, где въ иныхъ славянскихъ языкахъ, якъ и. пр. въ польськомъ, стоить у. Буква и выговоряется подобно якъ ѡ.“

*) Скілько-то у насъ не відкликвалися наші етимологи на говоръ гірський! Тамъ вони знаходили грубе давше ѡ, півгрубе и и пр. Я, родомъ гірнякъ зъ самихъ Бойківъ, о такихъ ріжницяхъ нічого не знаю. Наші гірняке вимавляють и ѡ и и вправді грубше, якъ Подоляне на долахъ, однако безъ замітної ріжниці міжъ обома буквами. Впрочімъ говоръ гірський не бувъ би рішущимъ; звісно, що въ нашихъ горахъ много ще задержалося старого, якъ приміромъ самогласна р або давний авриетъ (и. пр. абихъ), а однако въ письменности сихъ власностей наречєвихъ ніхто заводати не буде. — Допис.

**) Намъ тутъ пригадується якийсь любитель и хвалитель Осадцовой правописи, виступавший давнійше въ „Слові“. Може-бъ вінъ зволявъ де-що въ її обороні повісти? — Допис.

***) Наші етимологи пишуть звичайно, узвглядняючи фонетику, принѣсъ або принесъ. Після етимологи повинно бути принесла; при іншихъ глаголахъ боронять етимологи давні форми: былъ, ходилъ. И чи-жъ не єсть се ирадиве колесо закляте, въ якімъ вони побаламучені крутаться? — Допис.

Правило тев подає міні спосібність о буквахъ њ и и обширніше розписатися. Наші етимологи завели на одинъ звукъ дві букви, придержуючися правилъ етимологичнихъ. Все було-бъ красно, коли-бъ тільки сесе правило було консеквентно перепроваджене. Після етимологні не тільки для нашої самогласної и, але и для нашого е и для о и для я и для у потреба би по дві букви заводити. Звісно то річею, що наше и повстало зъ давного њ и и, н. пр. мыти, ходити; наше е повстало не тільки зъ давного е, але такожъ зъ њ, н. пр. мьчъ, днь; наше о не тільки зъ давного о, але, и то далеко частійше, зъ њ, н. пр. кънець, вънъ; наше я не тільки зъ давного я, але и зъ е, н. пр. се, тети; наше у не тільки зъ давного у, але и зъ а, н. пр. мажь, дабъ и пр. Тимъ спосібомъ потрібно би за-для етимологні завести два знаки на е, два на о, два на я, два на у. Безперечно була би така правопись для насъ дивовижною, но за те на науці, на етимологні опертою.

При тимъ наші етимологи при писанню самогласнихъ њ и и не держаться давного правила. Ихъ писання, якъ побачимо, асть по більшій части самовольне. И такъ:

1) по гортаннихъ г, к, х писали давнійше завжди њ — наші етимологи пишуть и; 2) въ першімъ падежи числа мнѡж. писали давнійше и — наші етимологи пишуть њ; 3) въ старословенськімъ язиці самогласні њ и и часто мінялися зъ собою: а би и а бы, крити и крыти, разити и разыти, користь и корысть. — Наші етимологи въ сихъ словахъ уживають майже всюди букву њ; 4) самъ Осадца пише часто њ тамъ, де старословенський языкъ уживавъ самогласну њ: тымъ, самымъ, однимъ, иныхъ и пр.

Вважаючи отже на тев, що самогласні и и њ въ малоруській бесіді цілкомъ що-до звука зійшлися; вважаючи на те, що обі самогласні вже й давнійше зъ собою мінялися, и що наші етимологи часто правила самовольні для писання сихъ буквъ собі потворили; вважаючи на неконсеквентность и дивачность такої правописи, котора етимологию лишень до буквъ њ и и стосує, а о іншихъ самогласнихъ — е, о, я, у — забуває; вважаючи на-конець на слова першого словенського языкослова Миклосича, котрий (Vergl. Lautl., стор. 377) супротивъ уживання двохъ буквъ для одного звука промовляє, повинні ми букву њ (яко и въ старословенськімъ рідше уживану) зъ нашої правописи викинути и одну тільки самогласну и для вираження грубого њ и и употребляти. Тимъ спосібомъ сповдичитися и улекшитися наука руського языка для насъ и для нашої молодежи. (Ученикъ бо, будучи въ гимназії, наслухався вправді багато за њ и и, — укінчивши однак школи, вінъ звичайно не знає, коли й де одно або друге писати; а коли й узнає, то вже за пізно, бо переконується, що въ сімъ њ було більше самоволі и обману, якъ правди.)

Зіставмо отже самогласну њ тамъ, де воно потрібне — въ старословенській, москопській та й польській правописи, а тогді відітхнуть и наші учителі и наші граматикі, и не будуть потребували при науці руської правописи и руського языка у-

чити нашу молодіжь попередъ бесіди польскої, якъ сего Осадца и інші наші етимологи хотять.

Въ тимъ-же 568-імъ параграфі пише Осадца: „По гортаннихъ г, к, х и по шипячихъ ж, ч, ш, щ не пишешя николи њ, но всегда и для того, понеже тіи согласни въ рускомъ язицѣ больше яко мягкіи уживають ся.“

Перечимо и одному и другому. Такъ гортанні, якъ и шипячі суть у насъ звуками твердими во всіхъ тихъ словахъ, де по нихъ въ старословенськімъ стояло њ або и (њ по гортаннихъ, и по шипячихъ); де-жь въ старословенськімъ стояло стиснене о або е, тамъ у насъ гортанні и шипячі вимаваються мягко. Твердо въ словахъ якъ шило, щирій, жити, ноги; мягко въ словахъ якъ щітка, жінка, кінъ, гірський и пр.

Видимо отже изъ всього, що Осадца, замотавшись въ етимологию, не знайшовъ въ своїй правописи нікуди виходу; фонетику зъ етимологиєю не мігъ погодити. А однакъ при більшій консеквентности бувъ би приближився до цілі; њ треба було завести не лишъ на місце стисненого е, але и на по-самогласне и (н. пр. моњ, стрѡѡти), а місто трѡхъ знаківъ (њ, и, і) на одинъ звукъ повиненъ бувъ прийняти одинъ знакъ. Тимъ спосібомъ бувъ би Осадца уступками на дві сторони погодивъ етимологию зъ фонетикою; місто вісьмохъ знаківъ (њ, и, і, њ, ѡ, ѡ, ѡ, ѡ) для трѡхъ звуківъ (ж, ѡ, њ) мали-бъ ми въ нашій правописи лишъ знаківъ три, которі для малоруської бесіди цілкомъ вистарчали-бъ.

Оставсья міні теперъ о фонетичній правописи и о кулішівці дещо повісти, о чімъ въ четвертімъ и посліднімъ листі.

Литературні и библиографічні ВІСТІ И ЗАМІТКИ.

На містце засуспендованого дійствительного профессора руського языка й литератури на Львівськімъ университеті именованій зівставъ сулентонъ тої катедри Дрѡ Е. Огоновський й. Виклади свої розпочавъ п. Огоновський минувшої Суботи, дня 27 р. Малъ вступивши словомъ. Се именованне якъ здивувало, такъ и не задоволило правдивихъ народовцівъ, знаючихъ, якъ-то Дрѡ Огоновський завсїгда, хочъ и не дуже явно, а все-таки далеко більше, особливо послідніми часами, прихилився на сторону нашихъ приючючихъ до „объединенія всѡхъ Русскихъ,“ ніжъ на сторону приючючихъ, однимъ духомъ зъ Україною, до самостайного розвою нашої народности и литератури. Противъ першихъ ніколи вінъ не виступувавъ, а працювавъ зъ ними завсїгда мирно й згодно, мабути „соединенными силами до одной же цѡли зъ ними подвизаясь.“ О другихъ п. Огоновський, замість стояти зъ ними вразъ, замість їхъ всперати, відзивався завсїгда неприхильно. Що до самого вступного слова п. Огоновського, то зъ єго поглядомъ на старинні памятники наші литературні зовсїмъ згодитися не можна, бо того власне значення, яке імъ вінъ надає, вони для теперішнього языка й литератури нашої не мають и не повинні мати, — вони суть вправді плодами духа руського и памятниками колишнього розвою нашого народа, мають для насъ превелику вартость и важность, але въ розвою нашого языка й литератури ніколи, хіба що схотіли-бъ ми колісь опинитися всі тамъ, де попередниківъ п. Огоновського. Языка уживає п. Огоновський більше-менше того самого, котринъ писавъ бл. п. „Вѡстникъ,“ — того языка, зъ которого виробився, природно виробитися мусівъ языкъ и приюванне „Слова“. „Слово“ дуже похваливъ єго приюванне й погляди; „Русь“ не те, але надіється, що вінъ вступить на иншу дорогу. Ми-жъ не надіємось по п. Огоновському, зъ єго минушости — нічого. Може бути, що на-теперъ не було у насъ більше людей, которі мали-бъ формальні варуки до заняття тої катедри; але надіємося, що, якъ прийде до именованія дійствительного профессора, знайдеться відповіднійший чоловікъ.

ПРАВДА

ПИСЬМО НАУКОВЕ И ЛИТЕРАТУРНЕ.

Виходить щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата виносить: на 3 чвертьрочия (до кінця р. 1867) вр. 1. 60; на півъ року вр. 1. 10; на чверть року вр. — 60. — Редакція підъ Ч. 127 місто (Висша вірменська).

ДУМКА.

Вирієць въ лісі дубъ хороший —
Рівний, кучерявий,
А у ньєки хлопець гарний —
Білий та румяний.
Въ кучерявий дубъ учора
Грімъ ударивъ рано:
Розірвавъ єго, потрощивъ
На тріски погано.
А хлопчини кучеряки
Вчора та й утали —
И на-двоє бідній нені
Серце розрутали.

Данило Млака.

МАЙОРЪ.

Повість П. О. Куліша.
(Переложено въ великоруського).

Глава VI.

Такъ пройшло кілька літь до нинішнєї неділі, зъ невеличкими варіяціями й зъ переплітаннямъ щоденними припадками й подіями, которі однакожъ не мутили й не відвертали на сторону потока життя въ одособненімъ хуторі Майорівщині. такъ-само, якъ дощъ, спавший на рівнину, наповоючи тихо текучий по ній потікъ, не відбєравъ єму прежнєї прозорчості й не давъ єму нишого направлення. Майоръ въ ночі довго не мігъ уснути: стілько думокъ, дивнихъ и одна другій противнихъ, піднялось въ голові єго. Вінъ бувъ не въ силі прогнати зъ виобразні увінчану цвітами дівчину, освічену въ оддаленію місяцемъ, и її голосний, довгий поцілунокъ, даний комусь зъ усєї душі й дїставшийся комусь на прощаннє. Наконєць вінъ уснувъ, але цілу нічъ маячились єму дикі, романсові й заразомъ діймаючі сцени.

Проснувсь вінъ пізнійше звичайного, хочъ и завсїгди встававъ досить пізно. По заведеному ладу, за дверми у него стояла вже приготована вода до умивання. Марьянка, дванадцять-літня дівчинка,

котора єму прислугувала, була машинкою, которою безустанно орудовала сестра й небога майора, не допускаючи її ні до найменшого похиблення. Майорові чоботи стояли вичищені, майорова святочна одїжъ и свїже білле лежали отгуть коло дверей. Українки дозирали відставного вояка нічимъ не гіршъ тихъ Швайцарокъ, що-то обсилюють подорожнєго своїми упережаючими стараннями неразъ зъ такою натуральністю, що кажуть єму забувати на те, що вінъ не має коло себе безкористливо прихильнихъ людей. Майоръ, напротивъ, не тільки забувавъ объ тїмъ, що нема у него денщика, але кожного дня почувався до нового довгу у сихъ женщинъ, которі зъ такою „широю душею“ (якъ би виразились вони самі) доглядали хоровитого й помраченого заходу єго життя.

Умився майоръ, одівся й зговоривъ, запершись, ранню молитву. Въ оддаленію розлягся мягкий голосъ благовістного дзвоу. Споглянувъ майоръ въ вікно, мовъ би бончись заізнитись до церкви, хочъ и знавъ, що коні не можуть бути не готові, при невсипущій старанності запопадної єго сестриці, и дійсно побачивъ їхъ запряженими въ найтчанку й привязаними до плота біля перелазу. Оставалось тільки підждати небоги, котора ніколи не давала на себе ждати. Та й отъ, вона показалась въ саду й легкою ногою піднялась на перелазъ. Майоръ остовпівъ на містці: Парася, котору вінъ ждавъ до себе въ святочнімъ уборі панськімъ, засіяла на сонці садовими цвітами, різнобарвними стрічками, которі розвівались по-задъ її увінчаної голови, сніжнобілими рукавами, червоною шнурованою корсеткою й пестрими барвами запаски. Словомъ, вона зладила собі парадній Український стрій, и сей стрій наділа, щобъ їхати зъ дядькомъ до церкви. Мовъ пишна пава, ск азала би наша проста людина вилетіла вона зъ саду й ишла по зеленій мураві; а майору пригадала вона нічию нимфу, которої голосний, одъ усєго серця даний комусь поцілунокъ все ще розлягався въ єго слуху. Парася зміркувала, що на неї дивляться зъ вікна, и йшла по двору,

нахилиючи встидливо голову, але йшла прямо до „квартири“ майора. А тимчасомъ Фірманъ Радько по-лявився при коняхъ и забрався приставити їхъ до під'їзду.

Досить було коротко знати майора, щоби зрозуміти, що діялось въ душі єго. Помимо того, що вінъ довго провадивъ обозове життя й безмала не стрічавсь въ домашнімъ биті зъ жінчинами, сими всевітніми змягчительницями обичаївъ, вінъ бувъ таки найделикатнішою въ світі истотою. Вінъ довго зъ-вечора й зъ-ранку ломивъ голову, якимъ способомъ заговорити зъ сестрою о тімъ, що вінъ бачивъ при місяцю. Єго здержувавъ и взглядъ для чувства матері, и страхъ кинути въ її очахъ тінъ на найчистішу репутацію. Пустити „недобрую славу“ о дівчині навіть такимъ способомъ для него було болюсно, хочъ зъ другої сторони — якъ єму було й мовчати о такъ важній події? Майоръ на службі не здержувавсь ні передъ якими труднощами, якъ тільки знававъ своїмъ обовязкомъ поступати такъ, а не инакше; а тутъ вінъ впавъ въ малодушность, почавъ хитрити передъ самимъ собою й вговорювати себе, що нічна любовна сцена не відноситься до єго небоги. Вінъ знавъ її ходу, її порушення й всі її вдачі, дивлячись на неї по цілихъ дняхъ зъ вікна, и досить було одного жеста її, щоби пізнати її зъ-далеку; а тутъ вінъ, мовъ дитина, спихавъ усе на зманчиве світло місяця й на-конець майже успокоївъ себе взглядомъ нічної сходки. Чиста материнська молитва, мисль о близькій Службі-Божій и на-конець заголосивший въ оддаленню благовість — успокоили ще більше єго душу. Однакъ, коли Парася появила ся зъ саду такъ-само увінчана, якъ учора, въ такімъ-самімъ строю й безмала въ тій самій поставі, вінъ учувъ, що зовсімъ пригнетений надто ще новимъ для него душевнимъ порушеннямъ. Въ довершенне єго помішання, вона оділась, мовъ на маскараду, се-бъ-то скинула стрій, годичийся до її стану, яко майорової небоги, и вернулась до одежі того стану, зъ которого вінъ піднявъ її до рівні зъ собою. Коли-бъ се зробила така дівчинка, якъ Марьянка, то, по єго думці, зробила-бъ, по-просту, дурницю; але зъ сторони небоги, которі прирочений розумъ вінъ привикъ поважати, такий поступокъ видався невдячностю й образою єго гідності. Майоръ допускавъ подібні вибрики своїмъ пестюшкамъ въ їхъ одособневімъ хуторськимъ биті й навіть любувався її простонародніми стролми; але якъ вона могла думати, що вінъ дозволить їй такі дивацтва прилюдно? и за-що вважала вона єго старання о собі, коли рішилась показати прилюдно, що для неї сі старання нічого не значать? Словомъ, вінъ бувъ тяжко зъобижений, якъ тільки спосібний бувъ

зъобидитися чоловікъ, зъ єго затаєними, а м'якими й глибокими чувствами.

Поки Парася перейшла черезъ подвірре, поки вона перейшла сіні й гостинню, въ ній піднялась ціла буря вираженихъ мною чувствъ и другихъ нище, которихъ я не въ силахъ виразити. Може бути, при іншихъ околичностяхъ, вінъ прийнявъ би инакше вибрикъ хуторської красавиці, котора, вивольючись мало-помалу зъ важкого для неї панства, на-конець урочисто явилась козачкою. Але вчорашня ява при місяцю й все, що зъ нимъ вязалось, представили виобразні майора страшний образъ наслідківъ и вдарили єго душу такимъ горемъ, якого мабуть вінъ и не дознавъ зъ того часу, якъ оплакавъ запустінне батьківського житла. Вінъ, збитий и осиротілий служака, утвривъ теплий притулокъ для свого серця въ уліпшенімъ и зъ-за того щасливімъ биті своїмъ небоги, а на-разъ побачивъ, що єму не можна тутъ найти притулокъ. Вінъ, облагорожений ділами хоробрості, дійстне рідкої, видівъ въ ній щось високо облагорожене, щось висше єго майорства, которе вінъ носивъ зъ шанобливою гордостю, а наразъ показується, що єго небога, по пізнанню свої гідності, не висше стоїть убогої сирітки Марьянки, котора служить єму за кусокъ хліба. При такімъ стані душі появленне небоги въ простонародній одежі не було вже въ єго очахъ вітревнимъ вибрикомъ: въ сімъ поступку єму почулись якісь насмішливі й безрозумні речі...

Що зробивъ би, якъ поступивъ би кождий зъ насъ на єго містці й въ єго положенню? Одні зъ насъ вилли-бъ свої чувства потокомъ обурення, другі холодно відтрутили-бъ негодну дівчину зъ її простацькимъ упоромъ; треті поступили-бъ, може бути, ще инакше, відповідно свойствамъ свого характера. Але не знаю, чи багато поступило-бъ такъ, якъ майоръ. Увійдемо до него въ „квартиру,“ слідомъ за Парасею.

Вона, біденька, хоробро перейшла черезъ ціле подвірре, можна сказати — підъ вистрілами зверненихъ на неї очей майора; але коли приходило вступити въ єго „квартиру,“ наглий встидъ и боязнь опечалити дядька кріпко захитали її відвагу. Вона остановилась въ сіняхъ, положивши руку на клямку въ дверяхъ, ведучихъ въ майорову світлицю, и не важилась увійти. Наразъ клямка порушилась; вона вздрігнулась и відступила въ-задъ. Але се була Марьянка. Увидівши передъ собою панночку, якъ називала вона Парасю, въ такімъ сяючімъ строю, дівчинка зрозуміла всю єго роскошь, которі зовсімъ не розуміла въ строяхъ иноземнихъ. Вона сплеснула руками й дивилась на помішану Парасю, мовъ на божество. Їй видалось, що

ніколи ще її панночка не була такъ прехороша, и може бути — се була правда.

„Самъ Господь васъ напутивъ убраться такъ на свято!“ сказала вона. „Мати Божа, які стрічки! Милосердний Боже, якъ вамъ гарно въ сій шовковій плахті! Ой Господи, якъ же то гарно та прегарно!“

Замість одвіта, Парася замкнула її рукою ротъ: їй було страшно, щобъ дядько не почувъ сихъ слівъ, неначе увидіти її значило би для него менше. Їй здавалося, що сцена страшного побачення ще далека, и Марьянка прискорює її!

Але дядько не було въ світлиці. Двері до ёго спальні були зачинені. Се додало відваги Парасі. Вона ввійшла въ кімнату, и першимъ її рухомъ було підійти до зеркала: їй мовъ би хотілось змирити, до якого степеня велике зроблене нею відступленне відъ благородного панського строю. Воно було незмірне! Вона сама собі видавалась другою въ сіймъ зеркалі, до которого було приглядалась вона своїмъ моднимъ сукнямъ и капелюхамъ. Марьянка, прокравшись въ кімнату за нею, показувала зъза неї въ зеркало своє простодушне личко, отінене тежъ свіжими цвітами, и шепотомъ говорила:

„Ії Богу, панночко, и родилась и хрестилась, такої кралі не бачила!“

Парася зъ досадою махнула її рукою и, щоби розігнати своє помішанне, вилізла на покутній стілъ підъ образами и поправила цвіти, которими вона убрала образи ще въ тую пору ранку, коли напевне знала, що дядько ще спить. Вона щоденно входила въ світлицю нечутною ступою, мовъ духъ, и вкрапала свіжими цвітами образи, неначе храмъ або жертвеникъ. Виходячи зъ спальні, дядько повиненъ бувъ видіти въ-округъ своїхъ ордерівъ вічну весну, неначе само божество весни приняло памятники пролітої нимъ крові въ милу собі жертву. Свіжа дівича рука Парасі перебирала теперъ одинъ за другимъ хрести дядька и давала кождому зъ нихъ найвигодніше положенне середъ цвітівъ, а тимъ часомъ її слуху причувався скрипъ відчиняючихся зъ спальні дверей, передъ нею стоявъ образъ її доброго „постояльца“, якъ вінъ себе називавъ, зъ укоромъ въ очахъ и зъ доганою на устахъ. Вона що-хвильки оглядалась, вона бажала, щоби вінъ увійшовъ въ світлицю бодай въ сю хвилию, коли вона находиться при образахъ; вона мимовіжно прибігала підъ їхъ опіку, и чимъ довше не являвся дядько, тимъ ёго появленне здавалось для неї страшнішимъ. Марьянка, понимаючи инстинктивно її неспокій, припала до шпарни, що зробилась въ дверяхъ одъ сучка въ дошці, и довго дивилась въ спальню. Потімъ приложила до дверей ухо и наконецъ сказала безъ шепоту, виражаючи слова порушеннемъ губъ:

„Нічого не видно й не чути.“

Парася вийшла зъ свого притулку и сама підійшла до дверей. Въ спальні дядька було тихі-сінько. На підвізді затуркотіла заіхавша найтичанка. Фірманъ тпрукавъ на нетерпливі, добре годовані коні. Въ-далі чути було благовіста, неначе одиноку струну, видаючи одну й ту-саму довгу ноту, трохи голоснійшу, то зновъ трохи слабшу, въ нерівній на-перемінъ. Коли душа бувавъ зворушена небезпеченствомъ, чувства наші тогді дістають всю свою тонкость, неначе готовлячись покористатись найменшою околичностю для удержання внутрішнєї своєї гармонії. Не тільки далекий благовістъ зо всіми ёго ледве постережними переходами, а й кожде жучанне комахи, кождий голосъ пташокъ, чилкаючихъ и висвистуючихъ въ-округъ дїмка, докладно, до послїднєї дрібниці відбивався въ напруженімъ слуху и замераючимъ серці Парасі. Марьянка тимчасомъ ходила въ-округъ неї босими ногами тихо, мовъ кітка, и, дотикаючись у неї зъ-заду то до стрічокъ, розкинутихъ по її плечахъ, то до пишнихъ кінцівъ шовкового пояса, которі висіли зъ-підъ коротенькихъ вусівъ червоної корсетки, хитала безмовно головою, беззвучно сміялась въ дикімъ своїмъ захваті, відступала на-бікъ и любувалась зъ-далеку панночкою, наклонюючи свою головку въ косматімъ вінку, и впять приближалась, и впять приглядалась кождій ниточці пишного строю.

Постоявши зо-дві хвильки підъ дверми, Парася рішилась зашукати, по заведеному звичаю. Въ спальні почулось: „можна!“ Зъ замераючимъ серцемъ вона ввійшла, але, поглянувши на дядька, вона забула о своїмъ строю. Вінъ лежавъ, блідий, на ліжку, въ такімъ положенню, якъ кладуть покійниківъ. Вона кинулась до него въ переляку, впала на коліна и вхопила за руки, зложені на грудяхъ. Руки були теплі, але дрожали, якъ у чоловіка, нападеного лихорадкою.

„Що зъ вами, милий дядьку, мов сонечко?“ запитала вона своєю хуторською, по-своєму ніжною мовою.

„Пора міні вже умерати, хозяєчко!“ одвічавъ дядько.

„Господь зъ вами! відки у васъ такі думки? Вамъ треба ще довго жити; вамъ не можна лишити насъ въ такий часъ...“

„Який же теперъ часъ? Мабуть, не дуже-то такъ для мене втішний,“ промовивъ майоръ.

„Вамъ треба жити, мій соловейку, моя зоре небесная!“ говорила небога.

„Ні для чого міні більше жити, хозяєчко. Пора въ чистую.“

„Я вамъ скажу, для чого вамъ треба жити!“ живо промовила Парася, оживляючись якимсь незвичайнимъ чувствомъ, и припала йому до уха, отіняючи його лице, пахучими диліями й рожами. „Тані, я не можу вамъ сього сказати! ви самі побачите й довідаєтесь!“

И вона скрила своє лице у него на грудяхъ, и тільки пишна корона її зъ цвітівъ була видна йому. Грудь його піднялась тяжкимъ вздохомъ, и вінъ промовивъ спечаленимъ голосомъ:

„Лучше міні не видіти й не знати!“

Сі слова проникли въ саме серце небоги. Вона підняла голову й пильно поглянула дядькові въ лице. Вінъ одвічавъ на її поглядъ поглядомъ укора. Зъ мужнихъ, завсїгди спокійнихъ и задумчивихъ його очей покотилась слеза й остановилась двома великими каплями на блїдихъ щокахъ його. Зъ прирженою женською проникливістю Парася въ-мигъ второпала, въ чімъ діло. Живий румянець покривъ її лице й заразъ уступивъ містце блїдості, котора на опаленихъ її щокахъ здавалась якимсь світломъ, виходячимъ зъ душевної глибини. Бистро піднялась вона на ноги й гордою ходою пройшлась по кімнаті. Потімъ станула противъ дядька и, якоюсь таємничою силою приковавши до себе його поглядъ, сказала:

„Такъ отъ-що ви подумали! такъ отъ-якъ ви знаєте свою мебогу!“

Потімъ упень упала передъ нимъ на кол на, вхопила його руку й облила слезами.

„Дядечку, мій соколику, мій сизокрилий голубчику!“ говорила вона. „Іміть міні віри хочъ на кілька днівъ: ви побачите, що ваша хозяйчка годна вашої доброти.... Ви все побачите, всього разомъ довідаєтесь. Вона не посоромить свого славного старосвітського роду. Вамъ не соромъ буде за її имя передъ людьми!...“ Але плачъ удусивъ її голосъ.

Майоръ не розумівъ, що вона хоче сказати. Ії слова не вязались зъ тимъ, що сиділо въ його виобразі. Але въ її голосі була неодолима сила. Вінъ вслухувався въ сей чистий голосъ, не сміючи поставити ні одного питання, хочъ питання літали въ його голові стадомъ кракаючого вороння. Ему було соромно, ему жалко було вразити дівичий слухъ небоги натякненнямъ на те, що самому ему справляло невимовні муки. Вінъ губився въ чувствахъ своїхъ, противлячихся одно другому, але серце його було по стороні його „хозяйчки“, и рука його мимовіжно бавилась її золотимъ ковткомъ, и вже готова була, по старій привычці, торгати її за ушко. Вона почула се й поцілувала його руку.

„Успокійся, моя хозяйчко!“ сказавъ вінъ; „бачишъ, міні щось не весело (вінъ ніколи не гово-

ривъ: „я не здужаю“ — хочъ „не весело“ у него бувъ синонимъ для вираження физичнихъ терпінній). Я не поїду до церкви.“

Благовість за повітомъ воздуха розлягся голоснійшъ звичайного. Майоръ перехрестився въ одпущенне гріха свого.

„Позвольте міні самій поїхати, милий дядечку,“ сказала Парася, зовсімъ забувши о своїмъ строю. „Я помолюсь за ваше здоровье, я вблагаю милосердного Господа вернути вамъ прежні сили.“

„Ідь.“ сказавъ вінъ, закриваючи очи, мовъ би въ дрімоті.

Парася підскочила й, виходячи зъ кімнати, ще разъ поглянула на дядька; потімъ приказала прихильній Марьянці не віддаляючись сидіти въ світлиці й поспішно вийшла на ганокъ, щоби настигнути на Службу въ такий часъ, коли ще не буде пізно подати священникові на часточку. Мати пішла до церкви, по звичаю, ще ранше й вже певне, стоячи въ бабинці, говорила шепотомъ ранні молитви й просила Бога о здоровье брата.

Трохи дивнимъ видалось Парасі повитись нагло середъ народа въ строю, відъ которого давно вже вона відказалась, по волі й ласці дядька. Може бути, въ ній не стало-бъ ні відваги, ні сили на се діло; а то було добачно, що вона йде за потягомъ особливого чувства, того чувства, которе зъ кожної женичини робить въ певнімъ степені, героїню....

(Дальше буде).

НАРОДНЯ ФИЛОСОФИЯ

списана по народнімъ пословицямъ и приповідкамъ
Богемимъ Згарськимъ.

III.

Чоловікъ.

Уже старі люде мовили: „пізнай себе, буде зъ тебе.“ Не легко-жъ чоловікъ себе спізнати може: „що той чоловікъ у Бога за звірь, не знаємо.“ Чоловікъ родиться, живиться й помирає. Деяка звірина уноровлена подавав на чоловіка: „и скотина розумна, даромъ, що не говорить;“ а зновъ деякий чоловікъ — то гірший звіра. Скільки-то не написалися учені о чоловіці! Чоловікъ — розумна иста; ії признаки — то мова й воля. Розуму ніхто не сів; самъ родиться, а наукою плакається. Розумъ — то даръ Божий, а наука — то людська праця. „Розумъ старий, а наука молода.“ Иноді чоловікъ учиться й не навчиться розуму, бо „лучший розумъ приржений, якъ научений.“ Кождий чоловікъ має свій сукромий розумъ, якъ и свою сукрому природу; тожъ „людей питай, а свій розумъ май.“

Цілий світъ помагає на розумі; щоби уміти, треба розуміти. Розумомъ пізнає чоловікъ річи, нимъ судить и робиться умний. Неначе искру затворивъ Богъ розумъ въ чоловіці: розумъ въ чоловіці розвивається. Не має чоловікъ въ світі опиту, такъ не має повного розуму. Тому-то найбільшъ учить розуму чоловіка досвідченне: „школа учить розуму.“

Нічимъ всі сокровища для чоловіка, коли не має розуму, и, хочъ би не-знать-якъ поводилося, добра ёму не буде; тожъ и „не дай, Боже, щастя, а дай розумъ“. Двоєко заявляє чоловікъ свій розумъ: одно мовою, друге ділами.

Нема красочого Божого дару надъ мову. Перве, що наймильше для матері учути зъ устъ рідної дитини, то рідне слово. Мовою обявляє чоловікъ свого духа, свою душу, всі чуття серця; мовою передає другимъ свої поняття, свої мислі. Изъ мови пізнаємо розумъ чоловіка, бо: „який розумъ, така й бесіда.“ Не легка річъ говорити розумно, бо напередъ треба поимати, розуміти и уміти: „говорить — не горохъ молотить, а що маєшъ казати, то на-передъ розжуй.“ Бував, деякі говірки люде говорять багато, а кажуть мало, бо „не діло багато говорити.“ Пуста бесідливість зневажає чоловіка, не тямучого на те, що „язигъ не помело, а слова не полова.“ Не той мудрий, що все говорить; иноді той мудрійшій, що не відзивається: „козагъ мовчить, а все знає.“ Бувають уже зъ-роду нестіпні люде; хочъ якъ иноді учені, розуму не заявляють — ні въ бесіді, ні въ ділахъ. Тому-то „не штука наука, а штука розумъ.“

Якого-небудь чоловікъ имається діла, не самою силою, а й розумомъ ёго доконує: „не силою роб. та розумомъ.“ Розумний чоловікъ завжди по якійсь цілі робить, которі досягає вдачами середками. Щоби цілі була розумна, треба доброго замислу; щоби добрі були середки, треба розумного розмислу. Скілько-то людей пропадає, пробираючись всіми силами до цілі своєї, не обмисливши середків! „Лучший розмисль, ягъ замисль.“

До всякого діла конечний розумъ и сила. Діло свідчить о чоловіці, о ёго розумі, ёго силахъ. Дай огонь, мечь безрозумній дитині, пусти ёго въ воду — а побачишъ, що йме робити. Хочъ яка недивна сила, безъ розуму великої біди наробить. Скілько-то нещастя вдіяли люде самою силою безъ розуму! Неначе лютий звірь — чоловікъ, що орудує самою дикою силою; убиство, рабунки, до небесъ вопиючі проступства, знищенне — то наслідки сили безъ розуму. Чоловікъ изъ силою, а безъ розуму зоветься дикимъ. Було, що орди безрозумнихъ дикихъ Татарівъ и Бисурманівъ нивещили край нашъ, якъ тая лиха пошестъ. Сила безъ розуму нічого не утворить, а тільки нищить.

Єсть розумъ, а нема сили, такъ нема й діла. Одойміть чоловікові всю силу, а нічого не второпав. Слабенькі, хочъ розумні люде дарма рвуться до діла; слабий и зъ розумомъ пропадає. Такъ пропало чимало розумнихъ людей на світі въ борбі зъ дикими силами, на которихъ не було у нихъ змоги. „Сила безъ голови шаліє, а розумъ безъ сили мліє.“ Розумомъ и силою однакожъ чоловікъ завжди собі зарадить, бо „де розумъ нестася, тамъ сила добувася.“

Розумъ, хочъ прирочений, потребує науки; розумъ изъ наукою робить чоловіка умного. По ділахъ пізнаємо умного чоловіка: „хто що вміє, то й діє.“ Якъ сліпий на-омацки, такъ розумъ безъ науки, здогадуєчись тільки, иноді зведе чоловіка на правду. Наука зъ розумомъ — то світло въ голові: „ученому світъ, а неученому тьма.“ Учений чоловікъ має зъ чимъ „іти до голови по розумъ;“ такъ у свічного „що зъ голови, то зъ мислі.“

До науки що-найскорше людей заставляти-бъ: не кайся рано встати, а молодю учитись. Якъ духъ, такъ и розумъ чоловіка не дасть нічимъ запоміжиться; чимъ хто старший, тимъ и розумнійшій, бо „старе скаже на глумъ, а ти бери на умъ.“ Але-жъ чоловікъ хочъ и якъ старий, повного розуму ніколи не навчиться: „чоловікъ цілий свій вікъ розуму учитьсся, а дурнимъ умирає.“ Хочъ постаріє хто, не скаже, що вже зъ-повна розумний: „не учися розуму до старости, а до смерти.“ Нема лиха у людей, що би не звелося по нерозумі: „кого Богъ карає, тому розумъ одбирає.“

Наука, не сполучена зъ розумомъ, ніякого добра не припорає чоловікові, бо такъ доброго, якъ и злого навчитися може: „зъ письменнихъ все лихо повстася.“ Иноді самі учені люде нароблять такого клопоту, що годі: „черезъ письменнихъ западеться світъ.“ Тимъ, що суть письменні й неписьменні, учені й неучені, великий розбратъ у товаришній людей становиться. Гордіють письменні своєю наукою, хочъ самі лукаві; ругаються на другихъ, не стямивши, що неразъ „письменний самий прескверний.“ Чи мало недобрихъ людей по-міжъ письменними? Скілько-то утерпівъ простий людъ напш одъ якихъ-такихъ письменнихъ недоуківъ! Не на гараздъ, а на біду училися досі многі по-межи панамн; тожъ и не дізнавши ніякого добра відъ письменнихъ, жахається нашъ мужикъ письма. „Ягъ буде уміть писать, буде и людей кусать.“

Такъ не все по науці и розумъ. Учені та й розумні люде зовуться „головаті.“ Такі мають всюди великий пошановокъ у нашого люду. Хочъ давно покриє їхъ земля свята, живуть вони въ вірній памяті зъ рода въ родъ, бо розумного чоловіка не пропадають ні слова, ні діла. Немає такої громади, де би не приказували о старихъ розумнихъ

людяхъ; стаються вони приміромъ для поростаючихъ поколіній. Розуму не беруть люде зъ собою до гробу, а лишаютъ ёго въ спадщині для внуківъ и правнуківъ. Весь достатокъ и мастокъ розменеться, тільки розумъ лишиться, коли нимъ переймуться потомки.

(Дальше буде).

ЕТИМОЛОГИЯ И ФОНЕТИКА.

Зъ Тарнополя — IV.

Кулішівка. — Вже въ попередущихъ листахъ оцінивъ я въ короткості наші етимологічні правописи. Нема въ нихъ ні послідовальности, ні підстави; хіба се назвепіть підставою, що вони учать писати такъ, якъ давнійше же писалось и якъ теперъ не мовить ся. Ну, до такої підстави, кому любо, нехай признається. Ми за проводомъ иншихъ образованихъ народівъ возьмемо за підставу щось реального, позитивного, розумного; будемо писати такъ, якъ мовить ся.

Изъ всіхъ правописей фонетичнихъ найбільше відійшла відъ етимології правопись малоруська Куцого, найбільше приближена до етимології такъ звана кулішівка. За-для сёго етимологічного настрою відповідає кулішівка всімъ вимогамъ науки й жиучої бесіди, та й нема причини не прийняти її въ нашої письменности.

Одну однако пригану роблять галицькі етимологи нашої кулішівці, а то, що вона, пишучи кінъ, лідъ и пр., утрудняє науку языка й граматики й дає поводъ до хибного силонення слівъ. Я гадаю, що виражати коренне о або е цілкомъ не потреба. Русинъ кожний спізнасть корень слівъ безъ граматики; не-Русинъ довідається за корень изъ якого-небудь руського словаря, колижъ словаря не має, то й зъ дашкованимъ ô або ê собі не зарадить: не буде знавъ, чи слово кôнь есть именемъ, чи предлогомъ, чи нарічимъ; не буде знавъ, чи кôнь склоняється після першого, чи може (якъ-то вже й більша часть суцниківъ на ь) після четвертого склонення. Врешті межі кінъ а gen. коня заходить та сама аналогія, що межі польскимъ dąb а gen. dęba — а однако нікому не приходить на гадку дашковати dъ або fъ, щобъ такимъ пустимъ помисломъ улєкшити науку польского языка.

Въ прочімъ такі переміни самогласнихъ въ склоненню й спряженню знаходимо во всіхъ майже языкахъ. И такъ а) въ латинському языці слова carmen, mago не мають въ другімъ падежі carmenis, magonis, але carminis, magonis; після нашихъ етимологівъ потреба-бъ и въ латинській письмен-

ности завести ô и ê и писати за-для улєкшення науки языка carmenis, magonis; и пр.; — б) въ грецькімъ языці повсюди фонетика; такъ, приміромъ, самогласна η писалася не лише тамъ, де була коренною (коли її такъ назвати можна) — н. пр. ἦδος, но часто вона повставала зъ самогласної α: γλωσσης (пом. γλωσσα), ἔφην (pl. ἐφαιμεν), а часами и зъ коренного ε: ποιῶ (пень ποιε) и пр. Такъ отже и тутъ за-для етимології заводити треба-бъ дашковане α або ε, що однако ніхто розумний зробити певно не схоче; — в) въ старословенськімъ языці уживалася повсюди фонетика; відъ пня гнет писали гнѣтати (а не гнѣтати), відъ пня вис писали вѣсити (а не вѣсити), відъ пня рек писали рѣчь (а не рѣчь) и пр.; — г) въ німецькому языці переміни самогласнихъ такъ суть численні, що нашимъ етимологамъ и дашківъ би забракло для удержання своєї поваги, н. пр.: (ich) spreche, (du) sprichst, sprach, gesprochen, spräche, Spruch, Sprüche.

Такъ отже видимо зъ всёго, що наука языко-словна всі „галицько-русскія“ етимологічні правописи лишъ пустими забавками звати може, которі не приносять хісна ні для науки, ні для жиучого языка. Я, хвалити Бога, вилічився зъ тої маний правописної цілюмъ и сподіюся, що всі любителі правди й нашого руського языка зі мною згодяться....

При тімъ фонетична правопись, яко доступна для загалу, має ще й практичну вартость. Доки Серби держалися етимології и „книжного“ языка, їхъ письменность ограничалася тільки на кружокъ кількохъ обаламученихъ головъ и не перейшла ні въ народъ, ні въ ширший кругъ интелігенції; нині пішли Серби за фонетичною правописею Вука*), и їхъ письменность обняла наче новимъ духомъ всі верстви сербського народу.... Доки на Україні Максимовичъ мучився надъ своєю псевдо-етимологічною правописею, ніхто не йшовъ за нимъ; колижъ Кулішъ завівъ свою фонетику, тоді ворохнулась вся Україна, и на всіхъ місцяхъ пробудився новий духъ, и настало нове життє.... Доки у насъ въ Галичині придержувалися етимології, то тільки незначно й спорадично будилася наша малоруська народность; за появленнємъ кулішівки стався у насъ рухъ загальний: нині й старші й молодші не цураються рідного слова и послуговуються нимъ и въ приватнімъ ивъ публичнімъ життю. Отъ и за-

*) Сербські фанатики-етимологи закидували Вукови те саме, що наші етимологи закидують Кулішеви. Вукъ, повідали старовірці сербські, заносився своєю фонетикою на православну віру й на православну церковь. Но нині — бачъ, якъ правда побідила! — вийшло теє на користь церкви й на користь народа; Вука ціла Сербія славить и величає. — Допис.

служу фонетикі! Етимологія виплекала намъ інде-
ферентівъ, десперативъ, перевертнівъ, найбільшихъ
ворогівъ руцини; кулішівка не виплекала ні однихъ,
ні другихъ, ні третихъ. Підъ такими взаєминами
годі намъ відступити відъ розпочатої праці. Чимъ
більший буде напоръ на фонетику, тимъ більше її
полюбимо, и маємо надію, що, коли щиронародні
люде стануть на чолі нашої письменности, вони
услухають голосу науки й правди и вразъ зъ нами
сумирно и въ згоді прамувати будуть до одної цілі.

П

РУСЬКИЙ ТЕАТРЪ НАРОДНІЙ.

Зъ Тарнополя.

Наше життє народне по-правді розгулюється. Появи-
лася „Правда“, згорнула въ-около неї вся молодіжъ — наша
надія, а теперъ и святиня нашихъ музъ ростверлася.... Ва-
глянемо-жъ и ми до сеї святині та подивимось на сі музи
въ галицького Гелікона.

Деять представлений ми до-теперъ бачили; міжъ тими
чотири твори руські по першій разъ: Підгіряне, Роксо-
ляна, Гаркуша, Опікунство.

Въ Підгірянахъ уся вага зависає на музиці и на
співахъ. Сама штука мало варта й походить більше на яку
бєлѣнку, чимъ на драму. Крімъ достаточнo розвитої
ролі Олі и її матери Анни — все друге лишъ насноване,
недокінчене або й скривлене. Шкода тільки, що авторъ сеї
мелодрами не впровадивъ на сцену вїйтового сина, — мо-
же-бъ бувъ більше розвинувъ акції та лутше націховавъ
характери повдвичихъ дівчихъ лиць.

Роксоляна зновъ за-багато розвинута; видається,
мовъ яка простягла оповість, де й найменша подія — хочъ
її легко здогадатися — швидко й подробно представляє.
Найлутше було би першій актъ въ Роксолянї випусти-
ти цілкомъ, а заповідь умираючої матери виявляти, не впро-
ваджуючи її на сцену, хйба алучайно въ другімъ акті. При
тімъ Соколова, кривна Лісовськихъ, въ мелодрамі цілкомъ
непотрібна; здається, що авторъ впровадивъ її на сцену
лишень за-для лутшого схарактеризованія дяка Сопила....
мо тоді свої чувства любовні мігъ бувъ Сопило виявити и
Гасці, служачій Лісовськихъ, а єго любовъ була би може
й більше оправданю. Впрочімъ грєсть мелодрама хороша,
и цілѣ її заслугув на похвалу; деякі виступи, особливо въ
4-імъ и 5-імъ акті, суть правдиво мстерно оброблені.

Драма Гаркуша заснована на тлі историчнімъ, и її
предметъ взятий въ часівъ козацької свободи. Якъ всі
твори українські, такъ и сея драма повна життя и прав-
ди и розвиває, хочъ въ малімъ образі, події козацької бу-
вальщини во всімъ давнімъ добромъ и лихомъ передъ на-
шими очима.

Опікунство Моха въ усіхъ сїхъ творівъ найгір-
ше: въ нїмъ ні акції, ні життя, ні висшої идеї, ні естетяки
— самі довгі, бєвконечні дялоги. О такихъ творахъ пові-
давъ нашъ кобзарь, що вони добрі мишамъ на свідан-
не.... а такого поведєння желавмо й ми сєму драматові
відъ щирого серця....

Що-до игри нашихъ акторівъ и акторокъ, годі мінї
въ цілости судъ якийсь загально виявити. Нашъ театръ
єсть такъ дивовижно зложеній, такими мішаними силами

переповнений, що на-правду ні пропорції, ні ладу въ пр ед-
ставленнєхъ не досялянешся. Для де-лянихъ роль, якъ и. пр.
любовника, нема хочъ би и мірного представителя; для ня-
шихъ роль, а особливо комичнихъ и поважнихъ, єсть їхъ
надъ-міру. Відъ того пішло, що одияъ и-тойже акторъ грає
въ одній штуці якъ-найлутше, въ другій якъ-наймірнійше.
П. Нижанковський віддавъ любовниківъ (въ „Підгірянахъ“
и „Наталці“) зле, однако въ „Гаркуши“ въ подвійній ролі
(обивателя й ровбійника), не менше въ ролі старого Маркиза
(въ „Мелничці въ Мерли“), виявляєся въ задачі якъ-найлут-
ше. П. Бачинський гравъ Адама (въ „Адамі и Єві“) и
Макогоненка (въ „Наталці“) цілкомъ бєвъ блуда, за те въ
„Гаркуши“ представивъ и ровбійника и любовника дуже мірно.
Одияъ п. Моленцький не поповнивъ блудівъ и держався
повсюди артистично. Прочі актори, по більшій части самі
новаци, держались мірно або слабо и не відвначилися въ
ніякій ролі. — Въ-по-міжъ нашихъ акторокъ на першому
місця стоїть п-і Бачинська. И въ игрі, и въ співі, и въ тан-
цю — всюди життє и правда; въ „Підгірянахъ“ (въ ролі Олі)
въ одному лише замїтна була перепада, а то, коли, почувши
знакому співанку висвободженого любовника (Стефана), збу-
дила въ собі нагальні и неприродні чувства й рухи, чимъ
публика непотрібно роввеселилася; въ „Роксолянї“ и въ
„Гаркуши“ замїчали ми якєсь надзвичайне постягненне и
ляийсь-то укритий жалъ чи смутокъ — хто знає, чи не ви-
кликаний колючою й острою критикою Львівської „Руси!“ Въ
Опікунстві збудила п-і Бачинська вправді багато ягття
и интересу, но годі вже було сю мизерну штуку підвигти до
більшого значєння. П-а Лукасевичъ грає повсюди до-
бре. П-а Менаревичъ и п-а Морелєвська заявили непо-
слїдній талантъ до штуки, но потребують ище довшої
вправи й науки.

Отъ и на сїхъ силахъ и півсилахъ починає нашъ те-
атръ. Порівнявши сили артистичні нашої теперішнєї труппи
зъ силами давнїйшими, заявити мусимо, що театръ нашъ
не підноситься, а скорше упадає. Особливо-жъ п-ну Ба-
чинському закидають повсюди безпрограмність въ єго ди-
ректорованню; на ніщо не вважає — ні на добіръ штуки, ні
на добіръ артистівъ, ні на чистоту нашого язика. Роксо-
ляною и Опікунствомъ знеохотивъ нашу публїку до
крайности; артистівъ новихъ и вправлєнихъ мимо намаганий
публїки не хоче спроважати, а о языкъ нічого не дбає, при-
ймаючи вона фїде все, що тільки въ головахъ галицькихъ
музъ сподобиться. Бєвпрограмність нашої дирекції найлут-
ше указалася на самихъ афишахъ. Въ Наталці-Полтавці
бачили ми кулішівку и напись „руський театръ“; при ня-
шихъ представленнєхъ були афиши „руські“, а „Цигане“
вже списані на „рускомъ“ ляйці. Вправді старався п. ди-
ректоръ свою ревность велику охолодити и велїв на дру-
ге с въ слові „руській“ поналїплювати букву ъ, но ся ко-
медия виявилася скоро, и штуки не представляло въ озна-
чений день за-для... цілковитого браку публїки въ театрі.
Сумна-то вправді поява, но вразъ и наука, якъ-то небезпеч-
но зъ огнемъ бавитися....

Рафаловичъ.

Литературні и библиографичні ВІСТІ И ЗАМІТКИ.

„Слово“ заповіло було, якъ звісно, въ ч. 11. въ дня 8.
Цвітня с. р. свого „Галичанина“, що надїється відъ Кулі-
ша якогось заявленія „по предмету своей правописи, кото-
ре-то заявленєє буде просто рѣшитєльнимъ єго отъ тоїже

правописи отреченьемся.“ Минули повні два місяці, а заявлення того — як нема, так нема. Що-ж робить в своїм клопоті „Слово“? Ото в ч. 10. з дня 8. Червця свого „Болна“ поміщає воно два приватні, не для друку призначені письма Куліша, думаючи, що в них „наші Родимці достаточнo уб'їдять“ о „неживиенности Кулишовской правописи и когда-то разбудившого ся Украинского литературного движенія.“ На-теперъ объяснимо тільки „Боянові“, що — будучи ревнимъ російськимъ патриотомъ, надіючись протo и бажаючи прилучення Галичини до Россіи („Подержитесь еще не много. Ош насъ будетъ Вамъ сильная поддержка. Не напрасно говорю што...“), та думаючи, що згодность всіх Русинівъ тому допомогла-бъ, а не надіючись, що наші московські перевертні схотіли-бъ свої роботи занехати — Кулішъ думавъ, що може-бъ народовці на часъ занехали свої роботи. До того Кулішъ каже, що тільки: „*видя это зная (кулішівку) в неприятельскихъ рукахъ, я первый на него ударю и отречусь отъ своего правописанія, во имя русскаго единства.*“ Ніхто-жъ не посміє сказати, що, в нашихъ рукахъ будучи, кулішівка єсть в неприятельскихъ рукахъ. Ніхто, читавший писання Куліша, не подумавъ, що Кулішъ узнавъ инше „русское единство“, якъ тільки политичне. За-надто бо кріпке переконання вглядомъ української народності й літератури виражається в усіхъ його писанняхъ и працяхъ, аби хто-небудь посміє твердити, що вінъ в тімъ переконанню може коли змінитися. Нічого-бъ намъ в перевертницькими часописями о правописі спорити, імъ бо зовсімъ о що инше, не о правописъ ходитъ. Насъ вивали сказати отсе тільки їхъ нечестиві толки о Кулішу. Ище разъ пригадаємо імъ, що Кулішъ передъ кількома роками поміщення дописей своїхъ в „Слові“ зависимимъ робивъ відъ задержанія його правописі; скажемо также, що Кулішъ, пишучи рівночасно зъ надрукованими в „Бояні“ п'ятьма и до одного зъ нашихъ народовцівъ, радить намъ тежъ, перенятій своєю улюбленою гадкою политичного „объединенія всѣхъ Русскихъ“, не відділюватись відъ москвофілівъ та й не противитись дурному „Слову“, оттакъ-таки „дурному“, каже. — Надіємось врешті, що незабаромъ будемо мати способность и можность поговорити в сімъ ділі дещо більше....

✓ ОДЪ РЕДАКЦІИ.

Противники наші, запродані Москалямъ наймити-перевертні, хочъ и мають свій публицистичний органъ — „Слово“, зъ двома літературними трабантами — „Галичаниномъ“ и „Бояномъ“, з'рідка тільки відзиваються в нихъ про насъ и правованне наше, не маючи зъ чимъ виступити противъ насъ до прилюдного спору й змагання; коли-жъ часомъ и відозвуться зъ чимъ, то вже ніколи зъ правдивими аргументами якими, а тільки зъ пустими, нічого не доказуючими фразами, зъ нічимъ и ніколи не доказаними твердженнями, а по-найбільшъ таки по-просто зъ фалшомъ и облудою. И такъ спершу, поки ще не встигли погляди одноі часті публіки руської обаламутити, вони тайлись зъ своїми московськими забагами. Виступаючи противъ насъ, вони завсігди ще запевняли, що вони

щирі Малорусини, що вони тільки зъ правописсю фонетичною погодитися не можуть. Теперъ же, здається імъ, зъ московщиною нічого вже імъ таїтись, та й доказувати своїхъ тверженій уже таки зовсімъ не треба: повірять імъ теперъ всі на слово. А щобъ імъ певніше повірили, а голосъ нашъ не мішавъ їхъ роботу, вони — якъ завсігди, такъ и теперъ — прибігають ище до одного способу, т. е. нікчемної интриги й брехні. Щоби голосу нашому до публіки руської й приступу не дати, галицько-московські проводирі стараються, черезъ втаємниченихъ в усі роботи свої прихильниківъ своїхъ, насъ всякими найнегоднішими видумками й брехнями очернити й заідозріти. Славити Бога, вони, заявивши себе отверто й прилюдно московськими перевертнями, зробили намъ лишнімъ вдавчатися зъ ними ще й теперъ в які спори. Але довідавшись, що тні-то московські перевертні розсївають міжъ публікою руською деякі й просто противъ нашого письма вимірені клевети, ми даємо понизше слідуєче „Заявленнє.“ котре, яко походяче відъ щирої й непопсованої молодіжи нашої, найкріпшимъ буде доказомъ честного правованія й чистихъ, ніякимъ постороннімъ впливомъ не скривленихъ тенденцій нашої „Правди“, — буде, надіємось, неодолимимъ опоромъ всякихъ тихъ подлихъ клеветъ московськихъ нечестивцівъ-перевертнівъ.

ЗАЯВЛЕННЄ.

Отримавши зъ кількохъ сторoнь, відъ однопішленниківъ нашихъ, донесення, що противники наші розсївають о нашій „Правді“ погані поголоски й клевети, и завозвані по тому поводу заявити, на чімъ „Правда“ стоїть, — заявляємо отже для відомості всіхъ: що ми — основателі „Правди“ — хочъ и цураємось, якъ завсігди цурались, московського „Слова“, а проте таки не маємо й зъ „Руссю“ нічого спільнєго, не стоїмо ані зъ нею, ані зъ її основателями, ані тежъ зъ кимъ-небудь постороннімъ в ніякихъ стосункахъ; що, якъ основали ми „Правду“ власними єдино своїми силами, такъ и держимо її тільки тими-жъ силами й помочтю шановнихъ пренумерантівъ; що на „Правду“ ніхто, окрімъ насъ самихъ, ніякого впливу не має, — що наконецъ все, що дотичить видавництва „Правди“, єсть намъ явне черезъ приданий редакції, до того зъ-по-середъ насъ вибраний виділь.

Львівъ, 10. Червця 1867.

*Руські академики Львівські,
яко основателі „Правди“,
именемъ всеї за ними стоїлої
молодіжи руської.*

Видаватель и редакторъ: Лонгинъ Лукашевичъ.

Зъ друкарні Ставропигийської.

ПРАВДА

письмо наукове и литературне.

Виходять щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата вносить: на 3 чвертьрочия (до кінця р. 1867) зр. 1. 60; на пів року зр. 1. 10; на чверть року зр. — 60. — Редакція під Ч. 127 місто (Висша вірменська).

ДО ЛЮБВИ.

Любово, некро непогасна,
Божа полеміне!
Щасливиться серце въ тобі,
А безъ тебе гине —

Измарніє, мовъ та цвітка
Въ сонці безъ водиці —
Задубів, скаменів,
Наче грудя криці.

Любово, сило ти небесна,
Диво надъ дивами!
Ти вселенну сотворила,
Въ тобі Богъ віками —

Повіначались, мовъ до шлюбу,
У тобі народи,
Ти їх миру научила
И святої згоди —

Научила край любити,
Край-вітчину рідну,
И старихъ батьківъ, та й предсю
Долю їхъ свободну.

Любово Божа! Спася-Бога
Ти на хрестъ розпяла;
Не одна такъ богатирська
Вже душа встрадала —

Устрадала люті муки
Та для тебе ради;
Горемъ, смертю заплатила
Всі твої принади.

Любово чиста и безгрішна!
Ти живи намъ душу,
Тебе ради ми потерпимъ
Хочъ яку катушу....

Є. Згарський.

МАЙОРЪ.

Повість П. О. Куліша.
(Переложено зъ великоруського).

Глава VII.

Стоячи въ бабниці, сестра майора була далека думками відъ усєго, подібного тому, що подіялось у неї дома. Вона й не знала о замірі дочки

явитися въ церкву, перебравшись изъ панського въ простолюдній стрій. Вона завважала тільки, що дочка не спішиться надівати приготовлені для неї сунні й все перевертає въ своїхъ стрічкахъ и різнихъ дрібчакхъ, та не звертала на се особливої уваги. Церковъ уже наповнилась народомъ, але Служба ще не зачиналась, нікого зъ висшого стану ще не було, бо-то виспий станъ звичайно приїзжавъ після зачаття Служби, и чимъ були висші належачі до него особи, тимъ пізнійше являлись вони на прилюдне богослуженне, — зовсімъ такъ, якъ и на другі прилюдні зібрання, зъ тою, врешті, різницею, що, спізнившись туди надто, не іхали вже таки зовсімъ, зъ ушановання для господаря й єго гостей, а сюди не церемонились явитися навіть и „на розбіръ шапокъ,“ якъ говорить ся по селахъ. Се певне нікого не обходило-бъ въ парафіяльній церкві сусідніхъ зъ Майорівщиною хуторівъ, коли-бъ священникъ навіть и для двохъ або трєхъ парафіянь, зібравшихся во имя голови церкви, зачинавъ урочисту відправу. А то вінъ дожидавъ на Службу такъ званихъ нимъ „шановнійшихъ“ парафіянь, которі поки-що кінчили у себе дома вигадливу тоалету або ранне сніданне. Церковъ повна була легкого говору, змішаного зъ шепотомъ молитовъ. Все се відъ часу до часу переривалось звиснимъ відкашлюваннемъ церковної служби й голосними, однословними взиваннями священника, посередъ тихої єго молитви въ олтарі. Старі жінки въ білихъ наміткахъ, стоячи більшою частю въ тимъ бабниці, де на стіні вималєване величезне пєкло, одні горячо молнились, якъ и сестра майора, другі по-тихоньку шушукали міжъ собою о земськихъ ділахъ своїхъ и подавали одна одній різні уваги надъ парафіянами. Загальний тонъ сєго півговора пригадує шумъ осіннього листя на деревахъ и шелестъ їхъ підъ ногами.

Нагло наступила тишина й зневолила майорову сестру відвести очи відъ образівъ, до котрихъ вона зверталась такъ, мовъ би се були живі истоти, висші людської немочі. Въ церкві міжъ

народомъ блиснуло щось ясно - дугове. Ввійшла якась дівчина въ цвітахъ и стрічкахъ, перевисшачючи багато жінокъ головою. Кожда виділа її тільки тогді, коли вона вже проходила мимо, и ніхто не заглянувъ їй въ лице, встидливо наклонене до землі, „якъ повна квітка“ — сказали-бъ по-своєму наші жінчини. Майорова сестра увиділа її тільки зъ-заду, и щось уколело її въ серце. Другі жінки зъ подивомъ переглядувались міжъ собою, и се зробило хвиливу тишину въ їхъ помішанімъ шепоті. Але потімъ заговорили всі голоснійшъ звичайного, и жучанне їхъ було — говіръ похвалъ и здивування. Коли-бъ мимо нихъ прошуміла яка-небудь пані въ шовковій сукні на дванадцятку снідниць, вони-бъ ограничились кількома увагами, якъ приміромъ: „Отто, якъ рознапірилась!“ або „наче копця проїхала!“ — и потімъ занялись би впять молитвою за спасенне своїхъ смиреннихъ душъ. Але дівчина въ простолюднімъ строю, піднесенімъ до невиданої въ ній давно вже роскоші, зробила на хуторське зібранне бабусь и молодниць те-саме враженне, що й на сирітку Мар'янку. „Господи!“ чути було зъ усіхъ сторонъ; „чия-жъ се така краля?“ А другі говорили: „Се-жъ наче сонце изійшло!... Да чи бачила ти? самі шовки, самі шовки!... А висока да рівненька, якъ тополя!... Глянь, на всю церкву сияє! А краса-жъ, Мати Божа, яка краса!“ и тому подібне.

Майорова сестра стояла мовъ въ огні: вона пізнала свою Парасю по одному встидливому нахиленню голови, по одній ході, по одному боковому очерку її щоки, не говорячи вже о строяхъ, більше або менше їй знакомихъ. Але вона не хотіла вірити, щоби се була дійстне її Парася, тимъ більше, що зъ нею нема майора, не пропускавшого ні одної Служби. Не хотіла вірити, а то таки виділа ясно, що се вона! Въ той-самъ часъ її лякала мисль: чи не заслабъ братъ? Але-жъ, въ такімъ випадку, якъ могла лишити ёго самого Парася? Слідомъ за тимъ прийшло їй въ голову: чи не зъобиднись вінъ дивацтвомъ небоги? Та впять вона була въ непевності: якъ би могла Парася зайти такъ далеко въ непошануванню для ёго чувствъ? Бідна жінка теряла голову й тільки въ половину чула жучанне похвалъ, которими сусідки обсинали появившуся красавицю.

Тимчасомъ Парася, помолившись по-середъ церкви, тихою ступою підійшла до північнихъ*) дверей олтаря и, приложившись до образу, дожидала, ажъ священникъ її постереже. Вручивши ёму на поминанне о часточці, вона ще помолилась

*) По восточному обряду церковъ обернена олтаремъ на всхідъ.

и повернулась до народу, щоби вернутись на своє містце. Всі очи устрожились на неї, и кождому хотілось глянути їй въ лице. Въ сю хвилю сонце виступило зъ-за хмари й ударило на-вскісь, освічаючи легкі струї кадильного диму й вразъ зъ ними увінчану цвітами голову Парасі. Повна своєї молитвенної мислі о дядьку, вона не нахилляла більше лица й ишла въ сяжочихъ проміняхъ по-середъ тимиама, неначе яке неземне видінне, неначе уособлена молитва, підносячися, яко кадило, передъ Богомъ. Нічого-то й говорити, що така поява не могла не зробити враження на сільске товариство, та якъ товариство виразило свої чувства, того не знати, бо міра терпљивості священника перебралась, и вінъ, видячи, що виспий станъ въ сей день не мав волі явитися въ церкві, виголосивъ урочиство: „Благословенно царство...“ Сі слова захватили й піднесли въ-гору всі душі: кожде віруєче серце заспівало вразъ зъ дяками — зъ глибини знанихъ одному Богу чувствъ, кождий взивавъ о собі въ загальнімъ потоку мольби, и вже не дивились парадіяне на дивну красу земську, явившуся передъ ними въ випадковімъ сніанню, мовъ видиме припінненне о невидимій красі небесній. Тільки діти, не надзирані старшими, обернулись до Парасі, мовъ соняшники до сонця, и не зводили зъ неї очей черезъ цілу Службу. Тільки хуторські дівчата, находячи догодну хвилю, оглядали захваченими й жадними поглядами кожду найменшу часть її строю. Тільки чорновусі парубки, вертаючись відъ високихъ свічниківъ, до которихъ приліпляли свої копійкові свічки, и въ ході все хрестячись, поглядали зъ-підъ руки на диво зъ усіхъ дивъ, які ні являються на світі грішнимъ очамъ мужчини.

Поважні козаки, стоявші поблише олтаря й крилоса, вслухувались въ кожде слово священника й слідили за кождимъ вигибомъ голоса співаківъ, которі заступали штуку богобоязливою ревностю й въ увесь голосъ виводили нечувані въ ученій музиці ноти; а жінки їхъ, стоячи въ бабинці, не дуже журились, коли до нихъ долітали не всі слова набоженства, за плачемъ принесенихъ до церкви дітей, за кашлемъ старихъ бабусь и тихимъ гукомъ поклонівъ (въ которихъ одзначались особливо хлопчини, въ великихъ батьковихъ чоботахъ, и дівчатка въ довгихъ материнськихъ корсеткахъ): за нихъ одвічають передъ Богомъ, якъ и передъ громадою, батьки семействъ, которі въ своїхъ премудрихъ головахъ мають знанне всёго, що ні робиться на світі, и въ потрібнімъ випадку знають, що сказати їй якъ поступити по Божому й людському закону.

Такимъ способомъ все йшло дуже хорошо. Ніхто зъ можнихъ мира сёго не прихавъ на Службу.

Пані зъ широчезними сувнями не закривали парубкамъ и дівчатамъ, станувши передъ ними и зъ правого и зъ лівого боку церкви, царські врата, котрими видко було, якъ священникъ, въ освіченихъ сонцемъ облокахъ тиміама, підносивъ до неба руки, згідно зъ співомъ дяківъ и власними въ півголоса говореними молитвами. Пани, зъ нахмуреними бровами, не позирали на парафіянъ тимъ поглядомъ, який пастухи й такъ звані згінщики кидають на ярмарокъ. Тонкі, гнбкі мовъ прутикъ паннічі, покручуючи вусни й переступаючи зъ одної худенької, обтягненої ніжки на другу, не обертались назадъ и не примушали сільськихъ красавиць спускати очи. И було въ церкві якомсь надзвичайно хороню й урочисто въ сю неділю.

По другій стороні крилоса стамувъ собі якийсь новий співакъ, владаючий хорошимъ баритономъ, и, поспівуючи за простою манірою дяка, двоохъ ёго школярівъ и одного дорослого козака въ синімъ дідівськимъ жупані, виручавъ їхъ въ труднихъ містцяхъ и потягавъ за собою. Всі козаки завважали, що „хтось добре допомагає дякамъ,“ и ті зъ нихъ, у кого шия була подовша, не мали собі за хріхъ кинути цікавий поглядъ черезъ крилосъ; але високий, плечистий козакъ-диллетантъ, въ дідівськимъ синімъ жупані, цілкомъ заступавъ співака, звернувшого на себе загальну увагу, и по-часті заберавъ ёго славу, владаючи тежъ хорошимъ, хочъ невиробленимъ баритономъ. Ажъ коли прийшовъ часъ читати середъ церкви апостольску науку, сільска публіка вдовольнила своєю цікавостю, и не мало була здивована, коли, замість двічі помянутого висше козака, вийшовъ, зъ апостоломъ въ рукахъ, ніякий Сагайдачний, которого Иволгинъ називавъ гордіємъ и философомъ, и которий бувъ знаний козакамъ, яко добрий паничъ, не цураючийся „добрихъ людей,“ се-бъ-то їхъ простолюдніє братні.

Въ первий отсе разъ ище одвідавъ вінъ їхъ церковъ, бо ёго хуторъ належавъ не до сеї парафії, и рекомендувавъ себе товариству зъ найлучшої сторони. Вінъ бувъ одягнений мішковато, але чисто й навіть дуже елегантно; тільки-жъ ніхто въ ёго строю не бачивъ птучного покрою й шиття, а по сірій барві широкого пальто и всёго ёго убрання козаки судили, що паничъ Сагайдачний не вдається въ „тую дурницю, щобъ поцяцьковатись, наче яка казюка*“).“ При всімъ тимъ високий стройний зростъ, здоровий цвітъ лица, чорне кучеряве волоссе, чорні вуси й брови позискали ёму въ їхъ загальнімъ говорі имя „молодця на диво.“ Не мало, врешті, підносила ёго въ суді хуторської публіки

*) Казюка — велика комаха.

й тая околнчність, що вінъ служивъ въ Петербурзі и, якъ се було всімъ звісно, вийшовъ въ одставку зъ майорськимъ чиномъ, тимъ більше, що сей чинъ лучився въ німъ зъ багатствомъ. Въ истоті вінъ бувъ малоземельний поміщикъ, але, по преданню, рідъ ёго владавъ зъ віка въ вікъ якимсь превеликимъ скарбомъ, закопанимъ середъ стіглиці и заклятвмъ въ той спосібъ, що бувъ доступний тільки для старшого въ роді. Покійна мати Сагайдачного, будучи достатнію вдовою въ звичайнімъ значенню, славилась у козаківъ, на підставі поголоски о скарбі, страшною багачкою и ствердила справедливостю сёго мніня тимъ, що въ голодний рікъ видала великі, въ очахъ сусідъ, суми на закупъ хліба для роздавання голоднимъ. Слова: „тяжко грошовита пані,“ котрими козаки означували въ своїхъ бесідахъ, старушку, заступились теперъ словами: „тяжко грошовитий паничъ,“ коли заговорили вони о її насліднику. И сей-то наслідникъ, набувши уже славу знакомитостю въ цілій околиці різними своїми відзнаками, показався, въ додатокъ, дивнимъ співакомъ и вийшовъ на середину церкви читати апостола, чого не робивъ ні одинъ панъ и на що не находилось притомності духа ні у одного козака, окрімъ того голосного носителя синёго дідівського жупана. Нічого й говорити, що въ церкві запанувало мертво мовчаннє, которе зменшило-бъ смілоств и не у козака, відважившогося передъ усімъ народомъ піднести голосъ wrazъ зъ апостоломъ, по-середъ церкви. Але Сагайдачний, видко, бувъ навиклий до такого читання й зовсімъ зъ спокоемъ, побожнимъ и урочистимъ голосомъ, прочитавъ: „Кая польза, братія моя, аще вѣру глаголетъ кто имѣти, дѣлъ же не имать? еда можетъ вѣра спасти его? Аще же братъ или сестра наги будутъ и лишени будутъ дневныя пици, речеть же имъ кто отъ васъ: идите съ миромъ, грѣйтеся и насыщайтесь, не дасть же имъ требованія тѣлеснаго, кая польза? Такожде и вѣра, аще дѣлъ не имать, мертва естъ о себѣ“ — и проч. Зъ любовістю слухали козаки ёго звінний голосъ и, wrazъ зъ дяками, кожда душа заспівала, по скінченню читання, „аллилуя!“

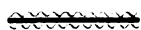
Парася була дуже вдовоана, що въ церкві не було свідківъ її переміщення, що привикли бачити її объ руку зъ майоромъ, а теперъ обкидали-бъ своїми насмішливими поглядами ще більшъ, ніжъ прежнімъ часомъ, коли майоръ, за помоччю спроваженої швачки, поставивъ її „на благородну ногу.“ По скінченню Служби, вона весело розкланялась зъ своїми хуторськими ровесницями и, взявши підъ руку матірь, поспішила сісти зъ нею въ бричку.

Коли коні увезли їх з товпи захваченого й дивуючогося народа, мати обсипала її питаннями й укорами.

На запитання вона одвічала чистосердно, що опечалила дядька, котрий почув себе від того недужнимъ и тимъ-самимъ приневольивъ її поїхати молитись за нею; а укори заглушила поцілунками й якнись півпризнаннями, котрі мати не сміла розуміти въ простімъ змислі: такъ багато въ нихъ було неможливого, и не сміла випитувати її подробицейше, боячись зробити убиваючі для себе відкриття. Вона, сердечно люблена сестра майора, все-таки чула себе вдовою й страхалась взглядомъ незвичайної будучності, відкрившоися передъ її дочкою. А діло було, скільки вона второпала, въ тимъ, що, въ часъ вечірніхъ виходівъ дочки за ворота, зъ нею познакомився Сагайдачний, являвшийся въ дівоцький кругъ въ простолюдній одежі. Знакомство се дійшло до посліднього виявлення ёго замірівъ, которі були такъ чесні, що хочъ би у якого-небудь козацького парубка, а въ которі проте таки не рішилась вірити недовірчива для всёго панського стара козачка. Але Парася на-певне казала, що, по уговору зъ нею, вінъ сёгодня-таки зъ церкви заїде въ Майорівщину, щоби познакомитись зъ її дядькомъ. Все се разомъ такъ було несподіване й дивне, що бідна жінка була сама не своя; а тутъ ще, на лихо, у неї сёгодня не вдалися коржики до чаю, и ся дрібниця въ її заклопотанихъ господарських думкахъ заняла містце за-рівно зъ важнішими обавами взглядомъ дочки.

Парася журилась тільки однимъ: що дядько, за-для слабості, може не прийняти її коханого, и вона позбавлена буде приемності видіти ёго при денньому світлі, чого їй досі не доводилось, тимъ що въ церкві, коли вінъ вийшовъ читати апостола, вона не сміла поглянути на него: їй здавалось, що за її поглядами слідають всі парафіяне. А то слідити за нею могли тільки її ровесниці, которі такъ були їй прихильні, що піднесли для неї навіть надъ женською натурою й не розголосили досі о її стрічахъ зъ Сагайдачнимъ при місяцевімъ світлі й въ таємничімъ півсмерку при блищанню звіздъ. Якъ би то ні було, а Сагайдачний явиться слідомъ за ними въ Майорівщину. Оглянувшись назадъ, Парася виділа навіть въ-далі ёго коні, зъ укисьною хмарою збитого ними порошу. Вінъ зістававъ за їхъ найтичанкою зъ-нарошна, щоби дати їмъ часъ увідомити на-передъ майора о ёго одвідинахъ.

(Дальше буде).

НАРОДНЯ ФИЛОСОФИЯ

списана по народнімъ пословицямъ и приповідкамъ
Бегниемъ Згарськимъ.

III.

Чоловікъ.

Чоловіна, що не має ні розуму, ні науки, дурнимъ називаємо. Якъ дурний чоловікъ, то дурний уже зъ-роду: „якъ нема розуму одъ роду, то не буде и до гробу;“ „хто дурнемъ уродився, тому дурнемъ и вмерти.“ Хочъ де подій чоловіка дурного, не відієшъ нічого зъ него, бо „дурний и въ Києві не купить розуму.“ Пусте силованне навчити дурного розуму, бо „скорішъ дурень одурить розумного, якъ розумний дурня на розумъ наведе.“ Уже по самому виду пізнати можна дурня: „дурний зъ-верху.“ И зъ чола, и зъ лица, и зъ очей, и зъ всіхъ движивъ тіла видко дурного. „Дурний — якъ сосиовий пень, якъ довбня.“ Иноді ажъ чудно, така дурня подоба на чоловіці: „уліпивъ Богъ душу, якъ у пня.“ Уже по самій голові пізнати дурного, бо „дурня голова не полісіє.“

Дурний изъ виду, дурний и зъ бесіди: „дурний дурне й торочить;“ „дурному дурне въ голові.“ Такъ, заговорить хто, знаємо, зъ нимъ бесіда, бо „пізнати зъ мови, якої хто голови.“ Ніщо звіритися зъ якою-небудь тайною дурному чоловікові: „дурний носить серце на язичі, а мудрий язикъ у серці.“ Дурному въ ніяку не втикатися розмову: „дурний коли мовчить, то за мудрого уходить.“ Тільки тимъ діломъ признають люде, що розумний, „якъ Соломонівъ патинокъ.“

Дурний заявляється и въ дурнихъ ділахъ. Не розважить ніколи ні причини, ні skutku, да робить на-сліпо. Яка-така придибашка або захотінка, дурному радість. Ніяка перепона, ніяка погибель не здержить дурного відъ дурнихъ сподвигівъ: „дурному гори немає;“ „дурному море по коліна.“ Ніщо дурному надъ чимъ-небудь розгадувати, коли „дурню розумъ не заважить.“

Не відъ розумнихъ, а відъ людей дурнихъ и-мається все прилюдне, громадське лихо. „Одинъ дурень закине въ воду сокиру, а десять розумнихъ не витягнуть.“ Подай яку-таку власть дурному, и себе и другихъ обезвічить. Тому-то й „лучший мудрий, хочъ лихий, якъ добрий, а дурний.“ Хто-небудь пічне що зъ чоловікомъ дурнимъ, лиха набавиться. „Послухай дурня, то й самъ будешъ дурень;“ „зъ дурнемъ зчепитись, дурнемъ зробітись.“ Думає хто зъ дурнемъ дійти до чого, гирько пожалує: „зъ дурнемъ ні найти, ні поділити;“ „зъ дурнемъ и въ ступі не справишся.“

Не поможе дурневі хочъ би яка наука, бо „дурний и въ Києві не купить розуму.“ Дурний дурнимъ изъ-роду: „дурнівъ не сіють, не орють, а самі родяться.“ Годі нарозумити дурного: „дурня на голову тручай, а вінъ на ноги паде.“ Дурень не поймає ні ладу, ні складу, ні повинності, ні обовязківъ: „дурнямъ законъ не писанъ.“ На дурного чоловіка не сердитись, а миловатися; погрішивъ, не диво: „дурневі й Богъ не противиться;“ „дурному й Богъ простить.“ Мудрий чоловікъ тогді, якъ изъ дурнемъ не перечиться: „дурному зъ кроку ступити, сто днівъ одпущу доступити.“

Хочъ би якъ хто дурня обсилавъ статками, не схіснує: „дурному дасть Богъ щастя, та не дасть розуму.“ Ніяка біда не просвітить дурного; одно лихо зъ карку, а вінъ підъ друге нагинається. „Нема въ дурня товку и за курку.“ Такъ дурневі „хочъ село въ голову клади.“

Дурний чоловікъ не числить ні роки, ні місяці, ні тижні, ні дні, а живе, отъ наче яка худобина, втішний, що не хибить изъ миски до рота: „дурень нічимъ не журиться, горілку п'є й люльку курить.“ Тому-то чимъ дурнійші люде, тимъ у нихъ промыслу менше. Дурний тогді направлявъ би хату, якъ вона уже завалилася; кається, що не оплівъ огорода плотомъ, якъ ніщо збирати. Дурний не дбає ні про себе, ні про світъ, ні про людей: „дурного й въ церкві б'ють.“

Дурний хто, тожъ дурень світиться зъ него: „познаєшь Познанського. Вживає око спізнає легко, зъ кимъ діло: „глянь на видъ, та й скажи, що Свиридъ.“ Бсть однакожъ чоловікъ иноді по виду оказний, а въ собі дурень: „ростомъ зъ-Ивана, а розумомъ зъ-болвана.“ Не кождий, що великий зростомъ да собою оказалий, єсть мудрий: „хочъ дурний, та високий.“ Дурний буває, хочъ изъ високого роду: „дурний Иванъ, дурний и панъ.“ Дурне иноді и въ панськыхъ пеленкахъ сповивають. Дурні люде самі себе величають. Голосна бочка, хочъ порожна. „Голосний якъ звінъ, а хочъ довбнею вбий.“ Як-така фрашка принадить чоловіка дурного: „цікавий, а дурний.“

Немає самихъ людей розумнихъ на світі, а єсть много й дурнихъ. Причина тому сама недотечена природа. У внутрю матері свої твориться чоловікъ, неначе яке ростінне; на єго розвій впливають всі сили животні. Що земля для всякої росли, то мати для дитини. „Пуста земля, пусті плоди, добра земля, добре родить;“ „не далеко яблуко покотиться відъ дерева;“ „родомъ всі кури чубаті.“ Уже по лиці спізнати, хто кому братъ, якого хто роду. Бувають иноді такі подібні, що розпізнати годі, а трапляється — такъ братъ братові, сестра сестрі въ нічимъ не подібні. Якъ люде по-міжъ собою, такъ

цілі народи різняться своєю природою. Що Русинъ, то не Жидъ, не Німець, не Татаринъ, не Італієць. Безконечна творча сила въ природі — неивна чоловікові по-тому, що самъ єсть плодомъ її, дивиться не Божими, а своїми прироженими очима, не Божимъ, а своїмъ прироженимъ розумомъ міркує. Тожъ и не диво, що „природу тяжко одмінити;“ „який вродився, такий и вдався;“ „яке въ колиску, таке въ могилку.“ Дарма силуються деякі люде бути великими: „сова хочъ би літала по-підъ небеса, то соколомъ ніколи не буде.“ Бувають деякі уже лихі зъ-роду: „хто родився вовкомъ, тому лисицею не бути.“ Родові пороки годі зовсімъ затерти: „криве дерево не дуже випрямиться.“ За-для того ціла подоба на чоловіці зовється вродою. Суть уродливі, суть и бридкі: та вже-жъ изъ бридкого не зробить ніхто красне, бо „крукові й мило не поможе,“ а „горбатого виправить могила.“

(Дальше буде).

РАХМАНСЬКИЙ-ВЕЛИКДЕНЬ.

Написавъ *О. Паршицький.*

Народъ руський, коли потрунуть о него учені, стається завсїгда предметомъ подиву й вислідовання. Славянські и неславянські язикослови, розірівшись въ бесїдахъ славянськыхъ, дивовались неразъ, якъ мігъ языкъ нашъ, посїдаючий тільки багатства язикового, тільки краси, милозвучности й ладу, тільки правильности й первобитности въ своїхъ формахъ, — якъ мігъ языкъ той бути такъ мало управленимъ и відъ самихъ Русинівъ запізнанимъ. Інші, збирателі пісень народнихъ, найбільше и найкраснійші пісні подибували не надъ Вислою або Невою, а надъ Дніпромъ и надъ Дністромъ. Всюди а всюди въ Славянщині славиться Мала-Русь на першому місци: вона доховує у себе давні старосвітські обряди, звичаї и перекази; вона въ народнихъ пословняхъ и приповісткахъ розвинула глибоку неспорівнану науку; вона въ казкахъ та старихъ байкахъ доховує оповісти зъ давної поганської митології; вона въ своїхъ пісняхъ и думахъ доховує давню историю и свою гарну бувальщину.

Будемо-жъ слїдити за симъ духовнимъ життямъ нашого народа, за єго піснями й думами, за єго казками та байками, за єго приповістками й пословицями, за єго обрядами й повір'ями, за єго життямъ и исторією. Велика-то й незавидна праця, но за спільною роботою чей доберемся до загаданой цілі... Поговоримо теперъ о Рахманськїмъ-Великодні.

Рахманський-Великдень обходять на цілій Русі на саме Переполовлення Празника, въ Середу, 25-го дня по Великоднихъ-Святахъ. У

нивших Славянъ, якъ у Поляківъ и Москалівъ, за Рахманський-Великдень жадної звістки не мають, чисть.

Гуцули и Буковинці на Рахманський-Великдень постять відъ рана до вечора на те, щобъ Господь берігъ товаръ відъ покушення гадинь або відъ иншої лихої пригоди. При заході сонця, коли на небі звізда вечірна появиться, тоді псходиться вся семья Гуцула до хати, де газдина подає господареви одно зварене яйце й кладе на стіль малу паску, приховану для тої ціли ще зъ Великоднихъ-Святъ. Господарь, станувши по середині хати, повідає до дітей: „Ходіть, діти, будемо симъ яйцемъ нині всі одбілюватись.“ На се відповідає одиць зъ притомнихъ: „Тая якъ-же ми всі тутки одимъ яйцемъ зможемо одбілитись?!“ На се зновъ господарь говорить: „Ой коли могли въ сей Великдень дванадцять Рахманівъ однимъ яйцемъ поділитись, то бизівно*) и для насъ одного стане...“ По сихъ обрядовихъ церемонияхъ оббирає господарь поважно шкаралуцу зъ яйця, кладе її на столі и ділить яйце на тільки частей, кілько є душъ въ хаті. Потімъ, забравши шкаралуцу зъ яйця, иде вразъ зъ своїми дітьми надъ берегъ ріки й видає въ воду, приговорюючи слова: „Яйце не зайде до Рахманина, але шкаралуца зайде, та й зайде бизівно...“ (Witwicki — „Rys historyczny o Huculach,“ ст. 104, 105, 106.)

Въ иншихъ сторонахъ Малої-Руси кидають шкаралуцу зъ яйця въ воду не на самъ Рахманський-Великдень, але въ Великодну або Білу-Суботу (въ Великімъ-Тижни), коли жінки печуть паску. Шкаралуца тотя, якъ перепливе до краю далекихъ „Рахманівъ на восході сонця,“ тоді дає їмъ знати, щобъ обходили день Великодний. (Петрушевичъ — „Нар. Дневникъ,“ 22-го Апріля). Звичайно але кидають шкаралуцу зъ яйця въ воду не передъ Великодними-Святами, але въ саме свято по освяченню яецъ. (Илькевичъ — „Галицькі приповідки,“ стор. 78.) На Україні, крімъ шкаралуци зъ свяченого яйця, метають у воду такожъ кости й огризки зъ мяснихъ стравъ Великоднихъ, щобъ вони, попливши до далекого міста Рахманя, заповіли тамъ наставший Великдень (Rulikowski — „Opisanie pow. Wasilkowskiego“, стор. 159.) — На самъ Рахманський-Великдень або въ такъ звану Білу-Середу ломлять и ріжуть на Україні передъ восходомъ сонця березові галузки, яко цілюще средство відъ всякої ушкоди и відъ болістей въ костяхъ, мовлячи, що береза на Праву-Середу въ повній своїй силі и уздоровлює кости (Петрушевичъ — „Нар. Дневникъ,“ підъ днемъ 15-го Мая).

И хто-жъ то були сесі Рахмане?

*) Бизівно — безъ сумніву, ма-певне. — Ред.

Григорій Илькевичъ пише въ своїхъ „Приповідкахъ“, ст. 78: „Розсказують, що в люде далеко десь на східъ сонця за чорними морями, котрі зовуться Рахмане. Вони суть у Бога щасливі — дуже твердо постять, лише разъ въ рікъ на Великдень мясо ідять. А Великдень-Рахманський (важуть) припадає на Переполовлення, коли шкаралуца свяченого яйця відъ насъ ажъ до нихъ черезъ моря запливе.“ Илькевичъ догадується, що въ тій вірованню криється якась темна повість о Браманяхъ въ Індії.

Витвицький въ своїхъ „Нусул-ахъ“, ст. 92, повідає: *Rachmanyn to jest ideał wspaniałomyślności i życia zgodliwego, bowiem jeśli kto, na swej sławie lub mie- niu od kogo skrzywdzony, przebacza obrazę lub szkodę, zupełnie nie żądając zadosyćuczynienia, mówią o takim Huculi: „Сесе не чоловікъ, але якийсь Рахманинъ.“*

Сильвестръ Гроза (Athenaeum, р. 1844, зв. III, ст. 128) повідає, що простий людь на Україні вірить, яко-би були такъ далекі народи християнські, що не знають, въ який часъ випадає Великдень, и ажъ тоді ёго празнують, коли шкаралуці зъ писанокъ и крашанокъ до нихъ водою донесуть; за-для тої причини люде шкаралуці кидають на воду річну.

Изъ всього видимо, що Рахмане — по вірованню народа — суть-то люде у Бога святі, мешкають „на східъ сонця за чорними морями,“ постять черезъ цілий рікъ ажъ до Великодня и зберігають товаръ відъ покушення гадинь и відъ иншої лихої пригоди. Шкаралуцою зъ свяченого яйця Великодного заслає нашъ людь симъ Рахманамъ радісну вістку о Воскресенню Христовімъ*).

Що преданне тев народне, повсюди доховане, не єсть злучайне, вчора-нині повстале, а забитокъ давної минувшости, річь очевисна. Ми за проводомъ Илькевича будемо глядіти за сими Рахманами въ краяхъ „на східъ сонця, за чорними морями“ — въ Азії. На щастє исторя о такихъ Рахманахъ, якъ їхъ собі нашъ народъ виставляє, въ Азії згадує.

1) Літописецъ грецький Кедренъ пише въ своїй літописи: *Apud Bactrianos seu Brachmanas lex est, institutio et pietas a majoribus accepta, quod neque carnem edunt, neque vinum bibunt, et quod ob fidem et metum Dei constantem omnem lasciviam atque flagitium vitant* (Schlözer — „Nestor“, II. ч., стр. 133, 134). Майже дословно випише и Несторъ сі слова зъ Кедрена: „Законъ же Вактриний, глаголемыхъ Врэх-

*) За Рахманівъ лишился въ устахъ народа ще деякі стародавні приповідки: 1) *постимо, якъ Рахмане* (Номисъ, стр. 3.); 2) *сесе не чоловікъ, але якийсь Рахманинъ* (Witwicki, ст. 92); 3) *на Юра-Ивана, на Рахманський-Великдень* (Илькевичъ, стр. 59). — Зверхъ того уживається на Малій-Руси слово рахманиний въ значенню лагідний, смирний, добрий.

мань, и оу Островникъ, вже отъ прадѣдъ, наказаніе и благочестіе, мясь не ядуще ни вина пиюще, ни блуда творяще, никакоже злобы творяще, страха ради многа божія“ (Миклосичъ — „Несторъ“, ст. 7).

Видимо зъ того, що Бактрия не звалася такожъ Врахманами, що вони, мешкаючи на східъ сонця въ Азїі, за чорними морями (с. в. за Моремъ-Чорнимъ и Каспійськимъ) вели дуже богомольне и святе життє и постили твердо, „мясь не ядуще, ни вина пиюще.“

(Дальше буде.)

ДРАМАТУРГИЧНІ ЗАМІТКИ.

Написавъ *Денисъ зв-надъ Серешу.*

Сказавъ Лессингъ передъ стома літами: „Німці хотять мати свій народній театр;... дарма! коли ще не мають свої народності!“ А дальше каже: „Не думаю я тутъ про политично-державній устрій (що ёго Німці въ єднстві не мають), але про моральний характеръ (розуміється — народу)...“ Щось подібного й о насъ Русинахъ нині сказати-бъ можна. Якъ передъ стома роками Німці, т. є. верстви просвічені, не мали, ведля слівъ Лессинга, свого питомого естетичного почуття й смаку, але, пересякнувши смакомъ французськимъ, не знали нічого ліпшого надъ французське, — такъ и ми ще не маємо свого виробленого народнёго морального характеру, за-для того не маємо свого народнёго естетичного смаку; тому й про театръ народній, въ правдивімъ ёго змислі, намъ би ще довго побиватись.

Далось би объ сімъ багато поговорити, та воно насъ далеко відвело-бъ відъ витиченої задачі; я лишъ замічу: дай Боже, щобъ ми такожъ, якъ тоті Німці за Лессинга, такъ скоро й красно розвинули свою питому народність, естетичний смакъ та й золото-цвітню словесність!... А теперъ приступімъ до задачі.

Читали ми неразъ по нашихъ галицько-руськихъ письмахъ про драматургічні речі, та дочиталися ми, що авторамъ сихъ речей неразъ хибло на яснімъ поняттю слова: драматургія... Драматургія обіймає штуку писання драматичнихъ сочинений — авторство, и такожъ штуку сценичного представлення — акторство. Тожъ драматургія сама не єсть ані авторствомъ, ані акторствомъ вона єсть рефлексією надъ ними обома, єсть мовъ би збірникомъ спостережений на тімъ полі схопленихъ, такожъ и правилъ впливаючихъ зъ тихъ спостережений и зъ природи річи, т. є. зъ природи истоти драмату и ёго представлення.

Поминувши першу половину обьому драматургій, обертаюся до другої, т. є. хочу въ коротенькихъ любзьнихъ заміткахъ, не повязанихъ зъ собою системою, дещо про акторство поговорити.

І.

Авторство й акторство, драматъ й ёго сценичне представлення — суть дві сторони одного естества: драматъ єсть невидимою душею, а представлення єсть видимимъ тіломъ; природно получені, становлять оба сі елементи одинъ животній организмъ. Зъ сеї головної засади всі інші природно впливають. Акторъ, т. є. той, що має представляти драматъ на сцені, повиненъ ёго такъ представити, щоби бувъ видимимъ обьявомъ невидимої душі. До того-жъ повиненъ акторъ мати всі потрібні свойства внішні або тілесні и внутрішні або душевні.

1) Свойства тілесні актора. — Акторъ повиненъ мати здорове, чисте тіло — не прищате, не горбате; акторомъ не може бути кулявий, сліпий, энзоокій; составъ має бути гладкий, добре виточений, лице регулярне, хідъ природній, легкий, — не медвежий, не хитаючийся або волікучий ноги за собою; голосъ чистий, звінкий — не хрпавий, елястичний — не твердий, до всякихъ модуляцій здібний, обьому широкого; ціле тіло має бути елястичне, до всякихъ нагинаний и порушений легке й здібне; усposобленне лица й ёго частей: скури, очей, губи, зубівъ, мушкуль, а также й самого волосся — має бути рухливе, такъ, щобъ акторъ бувъ въ силі надати чертамъ лица таку физиономію, яку схоче; виговоръ актора повиненъ бути чистий, легкий, добре акцентований. Се суть конечні свойства внішні, безъ котрихъ ніхто акторомъ бути не може. Сі свойства, коли їхъ котрий акторъ природно має, повиненъ вінъ штукаю вироблювати й досконалити: елястичность тіла повиненъ вінъ вироблювати гимнастикую й танцемъ; рухливість лица вправлюваннемъ передъ зеркаломъ въ надаванні своєму лицу типу физиономії, ведля характеристичнихъ образівъ; виговоръ вправлюваннемъ въ деклямаціи; гладкость и округлость ручнихъ порушений повиненъ набувати такожъ черезъ вправлюванне передъ зеркаломъ; добрий танцмайстеръ дасть ёму першу вправу въ гладшихъ порушенняхъ рукъ, нігъ и цілого составу; голосъ повиненъ акторъ вироблювати наукою співу. Отже дальший розвій внішніхъ свойствъ веде за собою потребу, щоби акторъ гимнастикувавъ, танцювавъ, гестикюлювавъ, деклямувавъ и співавъ добре... Хто сєго не вміє, не може статись артистомъ драматичнимъ, инколи й мимо природніхъ духовихъ здібностей. За-для того, коли у насъ буде школа драматична, то вона повинна розкладатись на ті дві часті: а) на усposоблюванне до акторства що-до внішніхъ свойствъ, б) на усposоблюванне до акторства що-до внутрішніхъ свойствъ актора.

(Дальше буде.)

Отвертий листъ ПАНТАЛЕЙМОНА КУЛІША.

Відь довшого часу обаламучають редакціи „Слова“ и „Бояна“ нашу Галицьку публіку, що славний український писатель Пантелеймонъ Кулішъ відступає відь своєї правописи и вирікається всякої солідарности зъ малорущиною. Немало мене такі заявленія здивовали. Я стою відь довшого часу зъ кореспонденціи зъ п. Кулішемъ, а ніколи зъ дружнихъ и сердечнихъ листівъ сего великого учителя України о подібнімъ заявленню я не дізнався. Теперъ, по власній волі п. Куліша, обвіщаю для відомости Галицької Руси понизше заявленне, которе — датоване дня 13. Травня, се-бъ-то по-галицьки Червця — до мене власне нинішнього дня наспіло и звернене єсть противъ „Слова“ и п. Головацького. Варавомъ уведомляю, що коли п. Кулішъ уповномочить мене до обявлення нишихъ листівъ, котрі у мене підь рукою, я на-тоді вдоволю вимові „Бояна“ и прилюдно сі листи — приватні — оголошу. На-теперъ скажу тільки кількома словами, що п. Кулішъ, яко патріотъ російський, и видячи до того у насъ рущину полонявномъ загрожену, присвоївъ собі вправді політику російську що-до нашої Галичини, однако вирікатися малорущини и своєї правописи якъ ніколи не гадавъ, такъ и не гадає. Політика йде своїмъ ходомъ, а наука своїмъ.

Тарнопіль, 18. Червця 1867.

О. Паршицький.

Високоповажний Добродію!

Не знаючи ві Львові шакої людини, щобъ нею вивѣншились, клопошавсь я, кого бъ шо попрохати, щобъ напечатали денѣбудь на видноці оце мов писаннячко, ша й згадавъ про Васъ, Добродію, яко спорудника Німецько-Руського Словника, що щиро принявъ за це пошрїбне діло и жадає довести єго до кінця. Прочитавши мій листъ, буде Вамъ розумно, чомъ я прошу Вашої ласки виявити правду всѣму галицькому мирові.

Склалась шака причина. Місяцівъ буде зъ сімъ, показано міні листъ одного львівського и лекашеля, що ніби Ляхи вимислили свій предківський жуванъ вкриши нашою свиткою ша й гукаши на всю Україну козацькимъ покликкомъ, що ось би шо сюди, небожляша, горнішесь! Не Вамъ кажучи, ми ионяли віри, що справді скіісь уві Львові денничокъ український шакий, наче се ми перемістили шуди свій курінь писарський, а вѣ тому денничкові, оирічъ лядського духу, а ні шху нашого не буде. Вже насъ давно лякано, що підкарпатня молодїжъ уповає на лядську підмогу, не маючи за шо рукъ вачепити. Появши, кажу, всѣму шому віри, я шоді жъ шаки написавъ до шого и лекашеля, що треба остерегти нерозважну молодїжъ відь омани, — нехай не пориває очи на підштуані гроші, бо, мовлявъ, самъ ивѣ себе рощиме народній духъ, коли шакъ судилось, а збоку ніхто єго не оживить. Ажъ шущъ — на

шобі! чушка прийшла шака, що й правописи у шому денничкові буде наша, не шо шо! Бачивши шакий підштувъ лядський, пославъ я до Якова Федоровича Головацького листъ, довідуючись, чи напечатає львівське „Слово“ мій окликъ до громади, якъ-бі приславъ я? И прописую всю причину, и завіштую, що коли Ляхи и печаташимушь моею правописсю на ознаку нашого рѣзмиру зъ великою Руссю, коли наша фенешичня правописи висшавляшимешця не яко підмога народові до просвіти, а яко знамено нашої руської рѣзни, шо я, писавши по своѣму, по вкраїнськи, печаташиму зшимологичнѣю старосвіцькою ортографією. Се бѣ шо — ми собі дома живемо, розмавляемо и пісень співаємо не однаково, а коли до шого дійдешця, шо половиниши себе нікому не попустимо. Половинила насъ лиха доля довго, и всиловувались ми до одностійности руської крївавимъ рѣбомъ, и вже теперъ шкода лядського заходу насъ розлучати!

Такий бувъ нахилъ мого листу до Пана Головацького. Я добре й не дописавъ шого листу: написавъ єго уривкомъ, якъ до приятеля, не для печати. Думка була шака, що якъ одповідь надїйде, шо „Слово“ візьмешця печаташи мій окликъ, шоді вже ясно й широко вшповіщу всю справу. Шѣ жъ робить Панъ Головацький? Не одписавъ проши мого листу нішого; бувши вѣ Варшаві, відбувъ мене, замість браштерської поради, обіцянкю, що заїде до мене, — ша мабушь не мавъ часу; бачивъ я єго шількі середъ гучної громади; коли жъ дивлюсь — мій приятельський, невьяснений листъ, не спитавшись у мене и не мавши права до шого, взявъ вінъ ша й напечатавъ у „Слові.“ Та це якъ напечатавъ? Урїзавъ шматъ зъ початку, урїзавъ шматъ зъ кінця, вирвавъ дѣщо зъ середини, прїставивъ свою чи чужу, шількі не мою прїставку и підписавъ мое ім'я. Здивовавъ я, вбачивши шакий обершасъ писарський. Бачъ, думаю, якъ вони шамъ правди руської доходяць! У насъ шакимъ рѣбомъ ніколи не ходили!... Ова ша й годі! Нішого, бачу, зъ ними про шаке й розмовляши.

Тимъ-шо мушу благати Васъ, високоповажний мій Добродію, напечатайте сю обвістку, безъ помилкѣ, де самі знаєте. Нехай инші не важяшця самохішь хашні листи оглашати, ша це й ші до своєї виодоби перекручувати.

Щирий покїрникъ Вашъ

Р. Б. 1867, травня 13.

Зъ Варшави.

П. Кулішъ.

ПРАВДА

НИСЬМО наукове и литературне.

Виходить щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата виносить: на 3 чвертьрочия (до кінця р. 1867) зр. 1. 60; на півъ року зр. 1. 10; на чверть року зр. — 60. — Редакція підъ Ч. 127 місто (Вісша вірменська).

ЧАСТИНА ЗЪ ПОЕМИ ОСТРОЖНИКЪ.

XVIII.

Я йшовъ и духомъ не упавъ...
Я знавъ, що часъ ще не наставъ,
Коли народъ мої глаголи
До серця прийме и пійме,
Неправду панську прожене —
И стає житъ у кращій долі.

Я мисливъ: віде та зоря
Науки, волі и добра
И світомъ истяни освітить
Замучений мій рідний край.
Я віривъ, що въ спасенний рай
Самъ Богъ дорогу намъ освітить —

И врозуміть и просвітить,
На живъ, на смерть благословить,
Путемъ тернястимъ и кривавимъ
Насъ до спасення доведе:
Невинна кровъ не пропаде,
Добудемъ вольності и слави!

Сироша.

МАЙОРЪ.

Повість П. О. Куліша.
(Переложено въ великоруського).

Глава VIII.

Коли почали під'їзжати до хутора, неспокій матері й дочки взглядомъ слабості майора убільшився; але ще зъ-далеку вони побачили ёго стоячого на ганку. Оставшись самъ, вінъ дуже знуdivся; неприємність їхъ здавалась ёму надто довгою, и вінъ дожидавъ їхъ зъ нетерпивою. Самоваръ у него кипівъ уже на балконі, которий зъ-ранку бувъ цілкомъ въ тіні; але вінъ не зачинавъ пити чаю, не люблячи змінати своїхъ привичокъ. Мати й дочка подякували Богу, що молитви їхъ вислухані. Майоръ бувъ блідший, ніжъ звичайно, и лице ёго виражало укриті терпіння. Слова небоги успокоїли ёго надто мало. Вони повели ёго тільки до новихъ домислівъ, и спасало

ёго відъ крайнёго горя одно постановленне здати нічну сцену на обсуженне сестрі. Неприємність їхъ обохъ въ такий смутний для него часъ здавалась ёму вікомъ.

„Чи видала ти, хозяйёчко,“ сказавъ вінъ, „вітреннійшу дівчинку, якъ твоя люба дочка? А я, такъ и міжъ Польками не стрічавъ такихъ вітрянниць. То-то, я думаю, набралась сорому відъ народа! зъ пані сама себе zdeградувала на козачку!“

Але мати й дочка, замість одповіді, сказали майору, що їхъ фірманъ увідомивъ їхъ о замірі Сагайдачного заїхати въ Майорівщину зъ церкви. Самъ вінъ довідавсь сёго відъ фірмана Сагайдачного. Такъ дійстне й було: вони не мали потреби прибігати до вигадки, щоби скрити більше важні відомості о замірахъ ожданого гостя.

„Я радъ зъ нимъ познакомитись,“ сказавъ майоръ. „Вінъ добрий чоловікъ. Але треба-жъ було ёму вибрати такий часъ!“

Сестра не звернула уваги на послідні слова й підхопила на половині річі:

„Така була й ёго мати покійниця! Ото вже й справді жила для одного добра! Въ голодний рікъ багато списла вона людей одъ смерті. У неї, говорять, законаний великий скарбъ, — нехай и такъ; але у насъ багато багачівъ-панівъ, а ні одинъ того не робивъ, що вона. Але, Боже мій, братіку! які у мене сёгодня коржикки до чаю! Се віщує щось недобре. Ніколи у мене не виходило ще таке печиво. Коли-бъ ви знали, якъ міні страшно сёго гостя!“

„Клопотуха ти, хозяйёчко!“ сказавъ майоръ: „ти думаєшъ, вінъ такъ и насяде на твої коржикки. Вінъ певне давно напився кави й чаю, та зробивъ намъ коротеньку столичну визиту.“

„Кави й чаю!“ підхопила сестра. „Ні, братіку, вінъ не зъ тихъ, що наїдаються до благовісту. Я чула, що се за паничъ! Дай, Боже, такихъ побільше паничівъ на світі! Якъ вінъ читавъ сёгодні апостола середъ церкви! ну, духъ такъ и замерав! Кожде слово чути, а голосъ, такъ въ саму душу...“

та й розказати не можна! Всі здивувались, що така панська дитина та так гарно читав апостола, неначе наш покійний поповичь-семинаристь.

„Такъ успокойся-жъ, хозяйчко, взглядомъ своїхъ воржиківъ.“

„Такъ, вамъ легко се говорити, оудячи по собі. Вамъ не догана ні булки, ні пиріжки, а матері, у которой дочка-відданиця...“

„Ахъ, ти пустійво!“ перервавъ її майоръ зъ вѣдомъ: „ти й въ Сагайдачнімъ видишь пару Парасі!“

„А чому-жъ, братіку?“

„Якъ чому? жартівниця ти, сестро!“

„Та не вижу-жъ я, братіку, чому-бъ міні на панича Сагайдачного не дивитись, якъ и на всякого другого,“ сказала зъ ніякою досадою мати Парасі. Ще недавно їй самій ся надія здавалась неможливою; але коли її не допускавъ братъ, материнська гордость наразъ піднесла ціну своєї відданиці до рівні зъ найсвітлішимъ женихомъ, а світлішого надъ Сагайдачного вона й придумати не могла.

„Простакі ми зъ тобою, хозяйчко, що й сего не розуміємо!“ одвічавъ майоръ. „Ти, мабуть, за господарствомъ не дочула всього, а я наслухався про него досить оповіданій.“

„Чого-жъ ви наслухались, братіку? Злого про него ніхто не скаже!“

„Та не о злімъ тутъ річъ!“

„Такъ о чімъ же?“

„А о тімъ, що Сагайдачний чоловікъ висшого полету!“

„Господи! куди-жъ се вінъ літає виспнимъ полетомъ?!“

„Куди літає? не до тавихъ, якъ нашъ братъ полупанокъ. Я навіть не розумію, якъ се йому прийшло до голови познакомитись зо мною. Певне, по приміру князя. Слухай, хозяйчко, и намотай собі на вусъ. Козаки наші чули відъ такого чоловіка, що самъ служить на почті въ городі, що Сагайдачний що-тижня висилає въ столицю не одинъ, такъ два листи.“

„Господи!“ рекла впять сестра, „мабуть-то ми вже нічого й не чули важнішого столиці! Велике діло, що вінъ служивъ въ столиці! Інший пройшовъ увесь світъ відъ кінця до кінця й всякихъ страхівъ наглядівся: и проти гарматъ стоявъ не здригнувшись, и въ огні горівъ, и въ крові тонувъ, — та й тавихъ ми виділи й видимо!“

„Охъ ти, головочко!“ сказавъ майоръ. „Уже для тебе надъ твого постоялця й чоловіка нема на світі! Ти послухай, що говорять о німъ! Посидає вінъ що-тижня листи въ столицю; се ще не штука, а штука въ тімъ, що сі листи рідко бувають надписані „ѣго висекоблагородію,“ а все: „ѣго пре-

восходительству,“ „ѣго сиятельству.“ Теперъ міркуєшъ? Поміркуй также й те, що отъ вінъ живе въ уївді два місяці, и ні зъ кимъ не завівъ знакомства: все се для него — розумівъ — ёлопи. Хиба-що у князя отъ буде: певне, вони знакомі въ столиці.“

„Ні у кого не буває,“ сказала сестра, „а у насъ отъ и буде.“

„У и а сь буде!“ повторивъ майоръ. „Дивачка ти, справді! Та чи втєропаєшъ ти, якого рода чоловікъ Сагайдачний? Бачъ, вінъ зъ кождою почтою дістає газети, та ще чужестранні... Чуєшъ? Почт-майстеръ и заголовка на перепасці не вмів прочитати, а Сагайдачний відъ всіхъ государствъ читав вїсті.“

„Такъ що-жъ? розумний, значить, чоловікъ!“

„То-то й єсть, що розумний!“

„Такий-то,“ прибавила сестра, „и може знати ціну мойї Парасі.“

Сі слова принудили майора гїрько всміхнутись. Вінъ поглянувъ на небогу, котора приготувляла на балконі чай, и сказавъ зъ досадою:

„Вже-жъ чи не для того вінъ її оцінить, що вона скинула панське убранне и явилась въ церкву простою козачкою?“

Сестру діткнула ся ввага більше всіхъ прежніхъ противлений. Вона забула о розказі дочки й скрикнула:

„Парасю, серденько! біжи, переодїнься!“

„Отсе-жъ!“ одвічала дочка. „Чи мало хто приїде до дядька, такъ для всякого осїбне убранне надівати?“

Въ сю хвилию розлягся туркотъ підїзжаючого до ганку екипажа й голосне гавканне псівъ.

Парася дуже почервонїла й ледве виділа передъ собою чайний приборъ. Її стало встидно дядька. Але майоръ поспішивъ стрїтити гостя на ганку. А ѣго сестра вийшла другими дєрвми приготувити закуску.

Сагайдачний приїхавъ ярою коней, въ одкритій, такъ-званій Краківській бричці. Се бувъ спадковий ѣго екипажъ. Старинні пани середнїї статі не знали ні каретъ, ні колясокъ и купували Краківські кріпкі брички, зовсімъ не предвидячи, що їхъ потомство кинеться на дорогі, зроблені на виставу екипажі, блискучої на поглядъ Московської роботи, и зачне їздити четвернями й шестернями.

Вимінюючись зъ гостемъ першими привітаннями, майоръ сказавъ, що вважає знакомство ѣго за особливу честь, и повівъ гостя за чайний столикъ, на балконъ. Сагайдачний лишивъ въ сїняхъ верхній сїрий пальто и явився въ чорнімъ сурдути прадднимъ джентльменомъ. Майоръ не безъ примушеності рекомендувавъ ѣму свою небогу въ простодїднїмъ строю и бувъ трохи здивований,

що Сагайдачний оддав їй найпам'ятованіший поклонъ, неначе би се була генеральша або ишла знатна дама. По своїмъ поняттямъ о людяхъ таъ званого висшого полета, майоръ ожидавъ, що стелничий чоловікъ, привикшии до знатного круга, погляне на ёго небогу тимъ ласкаво-важнимъ поглядомъ, який кидають звичайно військові знатні шанове на сільськихъ красавиць; але нічого подібного въ Сагайдачній не бачилось. Вінъ заразъ обернувся до Парасі, яко до молодой хозяйки, и сказавъ, що мавъ приємність видіти її при виході зъ церкви. Майора здивувало, що Парася одвічала на поклонъ гостя зъ годністю якоісь невиданої ще нимъ простоти, и хочъ на щонахъ її прибуло румища, то въ лиці не було ніякого помішання, а навпротиъ се лице сияло радостью и, якъ ёму видалося, якоюсь самовірою. Вона одповіла гостю майже зъ фамилярнимъ сміхомъ, що й вона не могла не постерегти въ церкві такого доконалого співака й читателя, и що всі парафіяне були відъ него въ захваті. Виразъ очей обохъ молодихъ людей всёго більшъ ударивъ майора, не втратившого привичку слідити чоловіка зо всіхъ сторони и, якъ виражалась ёго підражені козаки, „переймати очима на-скрізь.“ Можна виставити собі, якъ вінъ бувъ немало дитинений поглядами, которі молоді люде кидали одно на одного, побачившись у перше при деміюму світлі. Обое вони видалися одно одному ще гарнійшъ. Коли-бъ въ голові майора міжъ Сагайдачнемъ и нічимъ видіннемъ въ солом'янихъ брилі не лежала ціла бездна, за-для нажитихъ нимъ понятій о рівності й нерівності людей, вінъ сей-часъ вийшовъ би зъ свого недорозуміння; а то вінъ дивився на річи зъ майорського становища, такъ и не було для него виходу зъ постереження, згіршувшихъ ёго. Вінъ уже готовъ бувъ повернути свої мислі штучнимъ способомъ и видіти въ Сагайдачній одного зъ тихъ панівъ, которі ниде нитте бавляться въ залицянки зъ красавицями, не розбираючи, хто сі красавицки, и мало журачись наслідками. Тільки-жъ въ голосі й манірі Сагайдачного не було й тіні залицянокъ. Навпротиъ, вінъ бувъ певний такої натуральної простоти й годності, що здавався майору навіть нившимъ своєї статі, здавався чимсь мовъ би простолюднімъ и зовсімъ не столичнимъ. Бо-жъ ишла самовіра виражається въ манірі поступовання зъ людьми у чоловіка висшого полета, якъ виражався майоръ, и ишла у людей простихъ, але значючихъ свою годність. Майоръ самъ належавъ до посліднёго ділу, при всій своїй чиневній знатності. Не мавши спосібності усвоити собі маніри людей развитихъ морально до висшої степені, вінъ, по чистоті прирешеного смаку, не мігъ усвоити собі такъ-званого ошцерства;

вінъ зівстався пра тимъ, що зъ молодості вважавъ яко годність въ поступованню зъ людьми, и облягородивъ своє поступованне якось мимовіжно. Тимъ не-менше вінъ почувавъ зъ сеі сторони въ людяхъ зустрівшихся ёму кілька разівъ на віку, щось особливе, щось для него непохватне й вразъ душе притягаюче. Тільки-жъ ті люде повертались въ кругу рівнихъ собі, або такихъ, котрихъ треба було вважати рівними. Тутъ, противно, передъ нимъ були — столичний панъ, ведучий переписку зъ важними особами, відбераючий чужестранні газети, и проста козачка, котора якъ зъ-нарошна ще сёгодня закинула й панський стрій. А то поступованне їхъ було таке, мовъ би се були братъ и сестра, виховані осібно, але зовсімъ не гірше одно одного. Не підозріваючи їхъ сердечнихъ стосунківъ, вінъ приписувавъ непримущеність и простодушну радість Парасі її хуторському нерозумінню, зъ кимъ вона говорить, и яка бездна розділяє її відъ її спілбесідника. Але Сагайдачний згіршавъ ёго своїмъ тономъ розговора, своєю манірою й якимсь надто молодецькимъ вдоволеннямъ, відбиваючимся въ ёго голосі й виражаючимся въ ёго лиці. Вінъ, по-просту, здавався майору нившимъ своєї статі.

Поки майоръ, слідячи за молодими людьми, віддавався своїмъ роздумуваннямъ, Парася встигла подати гостеві шлянку чаю, и сказала ёму зъ повиною свободою якої-небудь генеральші або полковниці, щоби вінъ не думавъ, що у нихъ завжди виходить такий невдачний хлібъ, що се тільки особливе нещасте, постигнувшє її матір, и що коли вінъ одвідає їхъ въ другий разъ, такъ вона угостить ёго доконалыми булками и коржиками.

Сагайдачний спитавъ, коли у нихъ будуть спечені лучші коржикки.

„Та завтра-жъ!“ рекла Парася зъ такою живостю, зъ якою не говорила ні одна зъ знанихъ майору генеральшъ и полковниць. Вона перечувала, що скаже на се гість.

„Такъ я завтра зновъ приїду,“ сказавъ вінъ, и потімъ добавивъ: „коли се для васъ не буде утяжливимъ, пане майоръ.“

Майоръ одповівъ, розуміється, що для него буде дуже приємно; тільки-жъ на сей разъ не мігъ уже не подумати: „Ого-го! та тутъ щось есть! и наразъ мовъ хмара злетіла зъ ёго голови: вінъ загадавъ равніні слова Парасі, вінъ ще більшъ вслухъ бивъ свій поглядъ въ обое молодихъ людей и зрозумівъ одкритте не підлежаще ніякому сумніванню. Але се відкритте помішало ёго до такої степені, мовъ би відділъ козаківъ нагло передъ ёго носомъ показався перебранныи Черкесами. Першимъ ёго

чувствомъ було страшно обурення. Вінъ підско-
чивъ зъ свого містця й пройшовся по балкону,
мовъ би збираючись зъ силами відперти тавъ не-
предвидінний нападъ. Въ поступку Сагайдачного,
котерий въ одинъ мигъ зробився для него тожса-
нимъ зъ нічнимъ видіннямъ въ солом'янімъ брилі,
вінъ видівъ до найвишого обуряючу подлость, во-
пиющий, розбійничий замахъ на щастє ёго небоги,
ёго сестри й ёго самого, н се переконанне до та-
кої степені зворушило ёго душу, що вінъ не мігъ
панувати надъ собою й пивидко вийшовъ въ свою
спальню. Постерігши се, Парася подумала, що до
него навернулася ранішня слабость, н побігла за
нимъ. Вона догнала ёго, коли вінъ зачинявъ уже
за собою двері спальні. Майоръ бувъ дуже блідий,
але сказавъ твердимъ н дуже ласкавимъ голосомъ:

„Нічого, нічого, хозяйчко моя. Се заразъ
перейде. Лиши мене на кілька минутъ. Я покличу.“

И зъ сими словами зачинивъ двері. Оставшись
на самоті, вінъ упавъ на коліна передъ образомъ,
що належавъ ще ёго родителямъ, н передъ кото-
римъ мати вчила ёго своїхъ простихъ молитовъ. На
сей разъ молитва ёго була безмовна й виражалась
одними слёзами. Сі слёзи однак не були свідоц-
твомъ душевного безсилля: вінъ просивъ Бога від-
пустити гріхъ пімсти або карі надъ беззакон-
никомъ. Стара козацька кровъ заграла въ німъ
непогамованимъ потокомъ н самій ёго релігійно-
сті дала характеръ врівавий. Ёго Богъ бувъ для
него теперъ Богомъ війни, Богомъ староза-
вітнимъ.

(Дальше буде).

НАРОДНЯ ФИЛОСОФИЯ

списана по народнімъ пословницямъ н приповідкамъ
Богеніємъ Згарськимъ.

III.

Чоловікъ.

Не кождий чоловікъ до всёго спосібний; той
оре, той торгує, той пише, той воює, той служить
Богу, той учить молодихъ, одні въ ремеслі, инші
плавають моремъ: люде всілякого ймаються діла —
„кому якъ на роду написано.“ Розумні, що найбіль-
ше зважають на прирожені спосібності; гріхъ кого
силувати до якогось діла, до которого не має вінъ
ні охоти, ні здібності. Недоріка, нездібний чоло-
вікъ ні собі, ні другимъ гаразду не придбає, зачер-
зить те, що въ рукахъ даровитого довелося би гар-
но: „уродись, та й удайся.“

Не все-жъ даровитимъ людямъ пощаститься
розвинути свої прирожені сили-таланти. Чоловікъ
жне по-міжъ людями, по-при люде, такъ для себе,

якъ н для людей. Межи людями не все однак, бо
й люде змінюються; не такі вони теперъ, якъ дав-
нійше, а хто знає, яні ще будуть. Проживають
люде всілякі колії, росте велика їхъ история. Де-
якихъ споминають н ниньки по їхъ великимъ ді-
ламъ, хочъ по їхъ могилі иноді й сліду немає. У
великихъ часахъ творить провидінне н великихъ
людей. Прославився хто, такъ „уродився на свою
годину.“

Ціле життє людське вікомъ називаємо. Всі
віки въ-купі становлять чоловіка; чоловікъ єсть
дитиною, молодцемъ, мужемъ, старцемъ. Кождий
вікъ має свою приличность, своє значенне. Дітей
плекають, молодихъ об'учають, мужівъ беруть у
люде, старихъ до ради зазивають. Чоловікъ-дитина
легко звичається: „нагинай гиляку, доки молода.“
Одну матір, одного отця має кожда дитина; одъ
тихъ залежить ціле її вихованне; здає хто дитину
на чужихъ, то неначе би хотівъ стратити: „де ба-
гацько нянєкъ, тамъ дитя каліка.“ Дитині не при-
знається ніяке право, не має вона ніякої самостій-
ності, бо не єсть особою. Живлять, хоронять,
провожують дитину въ світі родичі. Одъ нихъ у-
читьсє ребеня язика, віри, всякихъ звичаївъ, оби-
чаївъ: ніхто не дбає такъ про діти, якъ власні
родичі. Щаслива дитина, котора має батька й ма-
тір, да має кого й слухати. Горе дитині, що не
повинується своїмъ родичамъ! „Хто не слухає
тата, той послухає ката.“ Хто якъ свої діти ховає,
такі вони й виростуть: „яке дерево, такий клинъ,
який батько, такий синъ;“ „який дідъ, такий ёго
плідъ, який батько, такі й діти.“ По родичамъ діти
удаються: „яке дерево, такі й одростки.“

Хто найбільше впливає на вроду й природу
цілого чоловіка, то матір. Родить мати дитину
при грудяхъ її вона плекається, одъ матері цілий
її возрастъ. Лиха матіръ въ загалі, такъ н лихі
діти: „дурна мати, дурні діти;“ „сова не приведе
сокола.“

Не легко ховати діти. Не въ силі дитина на
хлібъ собі заробити; для дітей хліба потреба. Ве-
лика біда, якъ одомруть родичі дяку дитину; не-
менша й тота, коли родичі не мають чимъ дітей
годувати. Помилувавъ хто осиротіле бідне дитя,
такъ стався ону ріднимъ батькомъ: „не той тато,
що сплудивъ, а той, що вигодувавъ.“

Немає красчої пори въ цілімъ життю чоло-
віка, якъ молодость. Въ молодімъ чоловіці й тіло
й душа й духъ молодий. Повними, бистрими стру-
ями пливе життє молодого чоловіка: „молодого
кровъ гріє.“ Молодий чоловікъ — то надія, то буду-
щность: „молоде — золоте.“ Молоде, такъ ажъ само
припадає намъ до серця: „що молодше, то солодше.“
У молодості найспосібнійший чоловікъ до всякої

науки: „зъ молодого якъ зъ воску — що хочь, те й величшть.“ Для молодого чоловіка немає ні розмислу, ні намислу: „молодость — буйность.“ Чоловікъ молодими силами всього добуває. Похпінний и жаркий чоловікъ за-молоду; не коньче молодого розгрівати, а скорше стримувати, бо „старъ любить скварь, а молодъ холодъ.“ Нічого дивуватися молодому чоловікові, бо „хто не бувъ молодимъ, той не бувъ и дурнимъ;“ „легкий и гріхъ на молодихъ плечахъ.“ А де-жъ краса, якъ не на молодімъ чоловіку? „Що ранне, то не погане.“ Подивиться хто на молоду, такъ „молода й хороша, якъ ягода;“ „дівчина — що въ лузі калина, гарна, якъ квітка габва.“

Молодий вікъ уже звістує великого чоловіка: „молоде вірля, та лучше старого літає.“ Иноді й дитина зачуває старихъ своїмъ розумомъ: „маленьке, а важненьке;“ „малъ золотникъ, та важокъ;“ „хочъ мале, та узловате.“ Буває, чоловікъ не доросте ще тіломъ повного віку, а творить велике: „малі тіломъ, а великі духомъ.“

Мужий вікъ — то вікъ розуму, вікъ праці. У тімъ віку завязує чоловікъ семью, стається членомъ громади, обивателемъ краю. Тоді-то сповні називається вінъ чоловікомъ. Що найбільше знаменує мужий вікъ, то сила: „чоловікамъ на лопату Богъ сили наклавъ, та ще й притонтавъ, а жінкамъ на вила, та й то струсивъ.“ Крімъ сили означається чоловікъ и пристиглимъ розумомъ, бо на те єсть головою семі. Горе такому чоловікові, що, завязавши семью, розуму не має; „де голова блудить, тамъ хвість радить;“ „горе тобі, воде, коли тебе корова коде.“

Послідній вікъ — то вікъ старості; исчезаетъ врода, опускають сили чоловіка: „старость не радость.“ Иноді доживають люде глибокої старості: „старий, якъ світъ.“ Не однак и старость у кожного чоловіка, бо що за молодихъ літ не зчулося, те на старость одзивається. Пізнати по старому чоловіку, яка була ёго молодость. Хто за-молоду не гулявъ багачко, той на старость здоровий: „старе, а завяде.“ Стераві хто въ молодімъ віку много здоровья, нінащо на старость: „такий старий, що ажъ порохня сиплется.“

Ніякий вікъ на-стілько почесті у всіхъ добрихъ людей не має, якъ старость. Передъ своєю головою кожда наша праведна людина споклониться; гріхъ давати чоловікові старому яку-таку догану. Бо й хто-жъ розумнійший надъ чоловіка старого? „Слухай старихъ людей, чужого розуму наберешся й свого не загубишъ.“

(Дальше буде).

ДОБРИ И ЗЛІ ДУХИ.

(Після Новосільського).

Народъ руський заповняє въ своїхъ вірованняхъ всілякими духами, добрими и злими, и землю и воду и ліси и вогонь. Но питання, звідкіля сі духи взялися?... Народъ вірує, що вони повстали зъ тихъ ангелівъ, що-то їхъ Богъ за-для гордості счинувъ зъ високого неба въ світову пропасть, черезъ котру летіли й падали цілихъ сорокъ день и сорокъ ночей. Де котрий ангелъ упавъ, тамъ уже лишався ажъ до судної днини. Коли хто на сімъ місци збудує хату, той буде мавъ свого хатного духа, домовника. Такий домовникъ коли полюбить господаря, то все поведеться — буде й хлібъ и дрібъ и худоба, весь гараздъ и щастє. По оборачъ є зновъ инші духи; вони-то по ночахъ неразъ сваволять та допікають біднимъ парубкамъ и хлопцямъ. Буває й такъ, що для забавки скочить неразъ такий дідько на парубка та пережахаетъ; звичайно але стане собі своєю волохатою лабою на груди котрого хлопа, та незначно подавлює. Въ пивницяхъ и погребяхъ є зновъ инші духи — лнзуни та ласуни; їхъ діло — по-міжъ горшки та до молока.

Лихий духъ такъ довго буде доскірляти й страшити, такъ довго ночєю кидатиме полінами зъ гори або лопати по стриху та по світлицяхъ, такъ довго буде товчи миски й горшки, або вивертати набіль по погребяхъ, або наконецъ мучити й звязувати худобу та іздити й уганяти на коняхъ — доки господарь не возьме та не переставить хату на инше, ліпше місце. Но стайняхъ ище люде знають зараду. Не даромъ люде убивають сороку або яструба та вішають на дверяхъ ставннихъ; — то на се, щобъ собі лихий дідько проїзджувався не на конині, а на сороці або на яструбі.

Народъ руський знає ще духівъ ліснихъ; сі дуже злющі та походять зъ висіліцівъ, втоплениківъ або зъ тихъ самоубійцівъ и иншихъ мерцівъ, що загребані въ лісі; їхъ зовуть звичайно лісовиками. О такихъ лісовникахъ дива розповідають неразъ хлопці та пастухи, що виганяють воли на нічлягъ до ліса. Лісовникъ появляється въ-опівночи, гукає по лісі або й стукотить по вивертиськахъ сосновихъ; лихо такому, що на ёго голосъ коли-небудь відозветься: лісовникъ такого всю нічъ страшить та опроводжує по лісі. Парубки неразъ вже зъ нимъ такъ посвоятъся, що на-правду зъ него собі глузують; почувши, що гукає въ лісі, вони ёму відгукують, ажъ доки до їхъ ватри не приблизиться. Надходячого лісовника вже здалека чути й видно: увесь волохатий якъ медвідь, очища страшні ажъ вогнемъ блищать, а самъ величезний якъ

тополя; куди ні поступить, чути тріскоть и шелесть облітаючого галуззя. Зажахані хлопці мечуть ніколи на него княми та горячими головнями, но лісовник відмітує та й розкидає ще вогонь відъ ватри. Дивно однако, що неразъ и въ-друге вже піяли півні, а лісовник стоявъ коло ватри свавільнихъ хлопцівъ.....

(Конецъ буде.)

ДРАМАТУРГИЧНІ ЗАМІТКИ.

Написавъ *Демисъ зв-надъ Серешу.*

2) Свойства актора внутренні або душевні. — Акторъ повиненъ бути, загаломъ сказавши, чоловікъ уталантований, коли має відповісти своєму званню; чимъ більше єсть уталантованимъ, тимъ більше єсть надії, що виробиться на доброго артиста, розуміється — при відповідній праці. Въ-особності повинні бути розвинуті отсі душевні сили: добра память, розумъ, фантазія й чуттє. Память потрібна єсть для доброго вучення ролі. Акторъ, котрий не вучиться ролі, но спускається на суфлера, нічого не вартъ; ніколи не годенъ вінъ артистично грати. Розумъ єсть потрібний до поняття своєї ролі въ особності, якъ и цілої штуки въ-загалі. Розуміється, що розумъ артиста мусить бути розвинутий и збогачений різними, въ кругъ драматичного артизма входячими відомостями, якъ: психологія, знання людей и світа, розумінне истоти драмату и єго родівъ, знання естетики, а по-часті также исторні й археологі. Таке образование й така наука вироблять, при відповіднімъ чуттю, смакъ естетичний, котрий вести буде актора въ єго игрі на дорозі правдивої штуки й хоронити єго буде відъ похибокъ, въ котрі легко впадають на-півъ лнишъ образовані актори, т. є. відъ афектаціи, пересяди, нарікатуровання и пр. Фантазія єсть потрібна, щобъ акторъ перенісся духомъ въ положенне тої особи въ драматі, котору вінъ на сцені представити має; якъ хто того не вмівъ и не може, не вартъ бути акторомъ. Акторъ въ игрі повиненъ забути про себе, чимъ вінъ єсть; вінъ повиненъ зовсімъ стати особю, котору представляє; повиненъ зовсімъ прибрати тої особи самознанне й чуттє. Тоді лишъ може въ слухачахъ и зрителяхъ наступити иллюзія (драматична злуда), тая головна задача драматичного артиста. Чуттє єсть необхідне для драматичного артиста, такъ що хочъ би хто мавъ всі инші свойства въ великій степені, а не мавъ чуттє, не вартъ бути акторомъ. Боли мовимо про чуттє, мусимо тутъ дві точки розсмотріти:

а) Чуттє загаломъ, на-сильно воно въ кожній чоловіці знаходиться, въ більшій або меншій степені, т. є. та часть души, черезъ котору чоловікъ має свідомість (das Bewusstsein) того стану (des Zustandes) чи-то змислового (Empfindung), чи-то духового (Gefühl), въ которімъ вінъ въ певній хвилі знаходиться. Суть люде, що чуттє у нихъ дуже слабе, або що єго тяжко розбудити; суть зновъ люде зъ чуттємъ дуже дражливымъ: при найменшій приключці вони або сміються або плачуть надъ-міру, невгамовані. Але-жъ бо й об'ємъ чуттє й єго відтіння суть різнні; у однихъ чуттє буде мати велику скалю тонівъ, у другихъ об'ємъ єго єсть стиснений, вузький, такъ н. пр., якъ суть тони у инструментівъ музичнихъ не однакового числа — у однихъ більше, у другихъ менше. Що більше: якъ у инструментівъ досконалихъ можна найти акорди, т. є. мішані тони, такъ такожъ въ серцю людськимъ суть акорди чуттє, т. є. чуттє мішані, н. пр. взушення (Rührung), туга, тоска (Wehmuth), дуже велика несподіванка, надія, дождання (Erwartung) и пр. Въ усіхъ сихъ чуттяхъ єсть двоякий тонъ: милий (радісний) и немилый (болячий). Розуміється саме собою, що чуттє у актора повинно бути вразливе, чутливе, и що воно настроєне бути має на розлеглу скалю; однакожъ перестерігаємо, щобъ воно не було дуже дражливе, и щобъ акторъ мавъ єго въ своїй власті, та щобъ єму лишъ на-стілько дозволювавъ авучати, на-сильно вимагає правдива ситуація ролі.

б) Чуттє въ-особності, на-сильно воно особливо ціхує правдивого актора, и на-сильно воно спеціально успособляє до акторського стану. Суть люде, що въ нихъ справді будається при данихъ вразінняхъ відповідні чуттє, но вони не суть въ силі їхъ відповідно об'явити въ чертахъ лица, н. пр. неодного болить серце при страті дорогої особи, але ти не побачишь слези въ єго оку, ані тихъ всіхъ признаковъ въ лиці, зъ котрихъ ми спізнаємо чуттє боляще. У иншихъ людей зновъ об'являється чуттє не тимъ робомъ, якъ ми єго звикли бачити загаломъ; н. пр. коли біль стисне за серце, то вони такъ дивно й гідно скривляються, що тобі сміяти хочеться, а не щоби ти ставъ побуджений до свіччуттє. Де-жъ сему причина? Такъ мати родила, та й годі! Отже необхіднимъ свойствомъ що-до отсеї точки чуттє єсть: щобъ акторъ мігъ, перенесшись духомъ въ ситуацію своєї ролі, збудити зъ легкостю въ собі відповідне чуттє, и щобъ змігъ тє чуттє чисто, ясно, виразисто відбити на своїмъ лиці, въ своїхъ очахъ и въ цілій позиції свого тіла. Хто се не годенъ, не може бути артистомъ. Лессингъ подає въ сімъ

случаю таку раду: „Акторъ, що не годенъ розбудити въ собі відповідного чуття й віддати его навні відповіднимъ робомъ, нехай вичується на славнихъ артистахъ всіхъ вишніхъ знаківъ, нехай собі їх присвоїть и нехай їх наслідує въ подібнихъ ситуаціяхъ, а може статися зъ часомъ, що вінъ, переносячися въ певну ситуацію, набуде до неї внутрішнього розположення, которе викличе відповідне чуття, и хочъ тея чуття не буде сильне й довготривале, якъ чуття природне, а таки воно при рутинизованій игрі заступить місце чуття природного, такъ що слухачъ и не спостережеться, и воно успособить актора, що вінъ наконєць не буде простимъ наслідковникомъ, а зможе таки самостайно грати.“

(Дальше буде).

РАХМАНСЬКИЙ-ВЕЛИКДЕНЬ.

Написавъ *О. Паршицький.*

2) Но й инші Брамани находилися въ Азії. Гадаю я тутъ за Браманивъ индійськихъ. О нихъ знаємо зъ исторії, що вони становили по-при воєвникахъ, земледіляхъ и невольникахъ четверту найзнатнішу касту въ Индії, касту священничу. Вони мали велику повагу й незграблену власть, їх уважали людьми святими й зівсюди наносили їмъ дарч и инші приноси. Коли хто — повідало право индійське — Брамана схулить, то, хочъ и єго правда, такий по смерти о-сломя зродиться; коли хуливъ неповинно, псомъ відродиться; коли-жъ скривдивъ хто Брамана, то червкомъ відродиться або комахою. Навіть королі индійські Браманивъ честили, поважали й відзначали; Браманивъ бувъ радникомъ, бувъ судиею, бувъ урядникомъ, — єго слово въ усімъ було закономъ и святимъ. Брамана більше поважали, чтли й боялися, чимъ самихъ богівъ; богу не носили дарівъ або жертвъ, но на Брамана ніколи не забували...

Така честь, яку Браманови всі оказували, впливала зъ науки віри й мандрівокъ душъ. Богъ найвисший, була віра у Индійцівъ, сотворивъ Брамана зъ губи, вояка зъ рамени, земледіля зі стегна, а невольника зъ ноги. Тимъ-то почитано Брамана яко тайника богівъ, знаючого дорогу до найвисшого бога й посідаючого черезъ свої молитви й приношення жертвъ, черезъ пекуче й богомольне життє якусь чудовну силу й великий впливъ на богівъ.... Хто мав родитися чоловікомъ, вірили дальше Индійці, той родиться на-передъ невольникомъ, а по смерти родиться на-ново земледільцемъ або настухомъ, у-третє родиться воякомъ, и ажъ наконєць родиться Браманомъ; коли Браманивъ умре, тоді душа входить и вертає

до бога. Кождий Индїєць старався отже такъ жити, щобъ свої мандрівки посмертні перебути щасливо й дістатися наконєць до бога; коли Индїєць не живъ по приказу й згрішивъ въ чімъ-небудь противъ Брамана, тоді все пропало — по смерти не відродився чоловікомъ, але звіриною або комахою... Тимъ способомъ кождий Индїєць, застрашений судьбою посмертного життє, величавъ и обожавъ Брамана надъ усі твари людські. Самі Брамани въ старости своїй нераздъ покидали жінку та діти й удалялися на самоту въ лісѣ, щобъ тамъ середъ посту, голоду й холоду винищити своє тіло й померши злучитися зъ богомъ. О Браманахъ-мученикахъ згадують намъ нераздъ индійські книги...

Видимо отже, що Брамани индійські почиталися людьми святими й найлутшою кастою по-середъ индійського народу. При тимъ вони заховували твердо пість, не ївши й заказуючи їсти мяса*), зъ обави, щобъ убиттємъ якої-небудь звірини не убити въ ній якої людської душі: брата, сестри, жінки, матери, батька**) и под.

(Конецъ буде.)

*) Брамани наклонювали Индійцівъ підъ загрозою великихъ каръ до рослинної поживи. Хто знає, чи не стоїть зъ тимъ въ звязи одно затемнене, неслєне преданне о рослинній поживі нашихъ предківъ. Урицький (въ одному числі давної „Зорі“) старався — за приводомъ, коли не помилюсь, Дубровського — річь сю поленити, розбираючи досить бистроумно назви нашої кирилської азбуки й добачаючи въ ній старосвітські права славянські. Отъ вони: 1) *азъ буки віди глаголь* — я буквами Веди глаголю (Веда — святе письмо индійське); 2) *добро вєстъ живїше віло земля* — добре жьвється живатися віллями землі; 3) *и иже како люде жьслїше, нашъ онъ* — и хто якъ люде жьслить, нашъ вінъ (той до насъ); 4) *покой рци слово тьвердо* — супокій зови словомъ тьвердимъ (вр. святий супокою, гараздъ азъ тобою) и пр. Вєсі єі уступї якось дуже до правди годяться; навіть третїй уступъ повясплеться исторїєю Индійцівъ. Вони ставили себе висшими відъ другихъ народівъ и ненавиділи кожного, котрий инакше жьслить, инакше віривъ відъ нихъ.

**) И у насъ, Русинівъ, товаръ въ великій чєсти. Отъ-що иише п. Новосільскій въ своїмъ краснімъ ділі *Lud Ukraiński*, стр. 134, 135: *Obora jest prawie miejscem świętem; nie tu nie godzi się nieczystego robić. Bydło rogate nazywa się samo tylko w mowie ludu Towarzem (тварь), т. j. tworem bożym. Jest to jedyny rodzaj zwierząt, któremu godzi się dawać święcone z stołu wielkanocnego i artos, chleb poświęcany w cerkwi i rozdawany po kawałku wiernym. Zapewnie wiele tu do czci tej bydła przyczynia się pożyteczność wołu przy uprawianiu roli i krowy w gospodarstwie, ale być też może razem, że cześć ta, jaką otacza się bydło, ma swój początek z czasów poganizmu i opiera się na ideałach wspólnych Słowianom z ludami wschodu. Jest u ludu ukraińskiego to przekonanie, że bydło w pewne dni nieczyste, w noc Nowego roku prowadzi z sobą roz-*

ЗНАЧІННЯ ЕТИМОЛОГІЇ.

Написавъ Я. Чорний зъ Бережанъ.

Наші противники закидали й закидають намъ, що ми, принявши принципъ фонетичний за підставу въ нашій писовні, затираємо коріні, чинимо язикъ нездібнимъ до ученого аналізування, отвераємо ворота довольній різнообразности говора — провинциализма, черезъ що піднесенне язика до єдности, чи тамъ книжности неможливимъ стається. Виходить на те, що панове етимологи „руськіє“, посуджаючи насъ о грішення противъ етимології, и самі грішать — ложею, поводуючись засадою *stat voluntas pro ratione*, або, не розуміючи, що етимологія, говорять, якъ *caecus de coloribus*, и грішать — тяжкимъ невіжествомъ. Зъ другими тяжко й говорити намъ, поводуючись засадою — євангелською: прости імъ, Господні не відаять бо, що творять. Противъ первихъ виступити мусимо въ інтересі науки, котрої вінцемъ правда єсть, а не тенденційна ложь.

Етимологія въ найтіснішіймъ того слова значінню — то наука відводяча слова до найповединьшої тихъ-же части, або наука, помочою котрої зъ слівъ коріні видобутися дадуть. Ціль її не инша, якъ кожної науки — пізнанне, а именно: пізнанне правильности въ сполученню поодиновихъ звуківъ въ взглядохзвучну цілостъ поняття, — исторії, сказати-бъ, розвою цілого ряду слівъ, походничихъ зъ одного кореня, и їхъ значення, а далій — и то найважнійше — пізнанне скрізь слова не тільки сродности духа людського, але и єдности походження. Вартости етимології не запізнаємо, противно уважаємо її за вінець язикословня; а коли мимо того цураємось її на-теперъ, не робимо се для иншої

mowę ludzkim językiem; rozmów tych podsłuchiwać się nie godzi pod utratą życia. X. Erazm Izopolski takż o tem zapisał powieść u ludu: Pewien bogaty gospodarz wyszedł był raz tajemnie na oborę. w noc przypadającą na jakieś święto, w tém celu, aby podsłuchać rozmowę bydła. Po pewnej chwili oczekiwania para najładniejszych sio wych, rogatych wołów czumackich położyła się na słomie. Inne nie zabierały się jeszcze kłaść. stały zamyślone, żując żujkę; jednakże wczesne zabranie się do spoczynku wołów czumackich zwróciło na się uwagę innego bydła, kilka więc sztuk zaczęło pytać. dla czego się położyły. Woły siwe odpowiedziały: Jak nie mamy odpoczywać, kiedy jutro, nim się dzień skończy, będziemy wrpżęzone do najcięższej roboty. — Do jakiej? spytały inne woły. — Ach! nasz dobry i łaskawy chazaiin, co miał, Bóg wie, jak długo żyć, wyszedł naszej podsłuchiwać rozmowy; za to umrze dzisiejszej nocy. a ty powieziemy go jutro do grobu. — Nazajutrz odbył się pogrzeb gospodarza i para sio wych czumackich wołów odwiozła go na smętarz.

Видаватель и редакторъ: Лонгинъ Лукашевичъ.

причини, якъ тільки для того, що неподібно єсть зачинати відъ вінцівъ, що фонетика науці етимологічній не вадять, и що умієтности язика філологічної анализа етимологічна зовсімъ не даєть. Противно, стосунокъ її до тамтої єсть — *consequens* и *antecedens*, т. є. треба дорогою ємпиричною научитися язика й уміти тойже совершенно, щоби бутн въ стані въ учені, часто слизьні й субьєктивні того-жъ анализи, именно що-до етимології, запускатися. Хто би сему не віривъ, нехай прочитає собі судъ въ тімъ взгляді знатока першої величини Шляйхера въ предисловію до: *Die Wurzel „Ak“ im Indogermanischen v. Dr. Johannes Schmidt, Weimar 1865*, де тойже учений на стр. IV. такъ говорить: „*Mir als empirischem glottiker steht fest, dass ein tüchtiges sprachliches wissen allein eine sichere grundlage sprachwissenschaftlicher studien zu gewären vermag, und dass man also vor allem darnach zu streben habe, sich mit den sprachen, welche man zum gegenstande der forschung ausersehen hat, so viel als möglich vertraut zu machen. Nur auf grundlage eines soliden, positiven wissens kann etwas tüchtiges in unserer disciplin geleistet werden. Didicisse iuvat. Wer also den indogermanischen sprachwissenschaften sich widmen will, der muss vor allem die sämtlichen älteren indogermanischen sprachen gründlich studiren, texte in ihnen lesen и т. д.* Намъ на-теперъ власне тільки о таке positives sprachliches wissen ходити мусить, котре дорогою ємпиричною такъ зъ самого жерела, т. є. зъ народу, якъ и зъ такихъ письменнихъ плодівъ, котрі на народнімъ ґрунті вирости, придбати собі можемо. Народъ розвивъ для своїхъ понятій достаточню язикъ руський і черезъ тільки віківъ не затеръ корінівъ повіренихъ ухови; и ми їхъ не затремо фонетикою, такъ практичною для общення нашого зъ нашимъ людомъ. Впрочімъ котрий зъ нашихъ „руськихъ“ етимологівъ поведичається тимъ всестороннімъ знаннемъ язиківъ, щоби ми на тій підставі утвореній граматиці и крєованимъ етимологічнимъ засадамъ вірили, а не противно тримали тутъ зъ Шляйхеромъ, котрий въ наведенимъ ділі на стр. VIII. такъ мовить: *Ich stehe nicht an, meine überzeugung dahin auszusprechen, dass wir vor der hand die etymologie nicht als die aufgabe der glottik zu betrachten haben, denn wer jetzt schon auf etymologie ausgeht, kann sicher sein, dass er sich in dilettantische willkür verlaufen wird* —? Въ язикахъ отже виобразованьшихъ неперечно, якъ руський або й „руській“, етимологізованне підля сего великого ученого на-теперъ передчасне, бо наука язикословня въ початкахъ ище и зъ чисто-формальною стороною слівъ не зладилася на-стільню, щоби безъ смішности братися вже за ядра тихъ-же.

(Конецъ буде.)

Зъ друкарні Стєвропигійської.

ПРАВДА

письмо наукове и литературне.

Виходить щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата вносить: на 3 чвертьрочия (до кінця р. 1867) зр. 1. 60; на пів року зр. 1. 10; на чверть року зр. — 60. — Редакция підъ Ч. 127 місто (Висша вірменська).

Чого серце б'ється.

Ой біля хати у саді
Довбачь у грушу стука;
Оттакъ-то й серденько мов
Безъ впиву пука й пука.

Чого же, серденько мов,
Тобі въ грудей ще рваться?
Змарніло щастє наше вже,
Нічимъ вже намъ втішатись.

Були приятелі у насъ —
Були та знікчемніли;
Була и мила, та її
Сусіде відлюбили.

Шукали слави ми було,
Знеславили насъ люде.
Чого же, серденько мов,
Ти б'єшся ще у груді?

— Не за вікчемними я б'юсь,
Не рвуся за бровами,
Що-то було мене манять
Брехливими словами —

Бо більшъ другівъ и більшъ жінокъ
Я волю полюбило:
Для неї б'ю, до неї рвуся,
Для неї все я жило.

Володимиръ Шашкевичъ.

МАЙОРЪ.

Повість П. О. Куліша.
(Переложено зъ великоруського).

Глава IX.

Якъ ні була засмучена Парася наглимъ поворотомъ слабості дядька, котору вона, якъ їй здавалось, відвернула вже відъ него силою своєї гарячої молитви, а проте таки не безъ удоволення побачила вона себе самъ-на-самъ зъ гостемъ и скоренько оповіла ёму о всімъ, що сталося въ Майорівщині відъ вчорашнього вечора. Сагайдачному не приходило въ голову, що ёго могли видіти въ часі неосторожного розставання зъ Парасею сночи, и тому чувства майора представились ёму въ ин-

шимъ змислі, ніжъ въ якимъ вони представляються намъ, знаючимъ всі околичності сеї исторії. Вінъ старавсь успокоїти свою любовку взглядомъ опечалення дядька и ёго слабостей. Вінъ надіявся, познакомившись зъ нимъ ближше, винагородити ёму за сюрпризу, що такъ недобре вплинула на ёго здоров'є, своїмъ розговоромъ, которий повиненъ, якъ вінъ думавъ, приємно зайняти одинокого безженника.

Теперъ виявилось, що Парася, по натхненню власного серця, постановила остатись на все життя при тимъ строю, въ которімъ вона зъ нимъ познакомилась, тому що вінъ нимъ любувався и упевнявъ, що лучше сёго строю ні одинъ народъ въ світі нічого не видумавъ. Сагайдачний пожуривъ її за наглий перехідъ, але бувъ въ захваті відъ її рішчюсті.

Тутъ було умовлене постановленне ввести дядька поступенно въ їхъ тайну и ажъ тогді відкрити ёму, въ чімъ діло, коли гість зробиться для него чоловікомъ конечнимъ, коли майоръ стане дивитись на него, мовъ на сьм'янина. Тимчасомъ Сагайдачний лагодився прочитати їмъ багато хорошихъ річей, которі познакомлять Парасю зъ множествомъ різнихъ предметівъ, ніколи нею невиданихъ, ище більше, ніжъ ёго устні розкази вечорами при місяцю, або въ сумерку розложистихъ дубівъ, на Гойдалці.

Коли-бъ майоръ більше бувъ образований въ науковімъ змислі, вінъ би давно спостерігъ, що въ суженняхъ ёго молодої хозяйчки пробиваються такі погляди на річі, которихъ вона ні відъ кого не могла почерпнути въ хуторі. Неразъ ёго вдарили виповідані нею мислі, але вінъ приписувавъ їхъ прироженому умові її и гордився своєю небогою, котора, безъ помочі навмної наставниці, судить о багатьо річахъ, неначе учена.

Коли поглянути на него глибше, то въ нимъ було багато спільного зъ майоромъ. Оба вони були люде непорочного походження, коли підъ именемъ непорочності розуміти походження відъ чеснихъ и добрихъ родителівъ. Оба вони були викормлені мо-

локомъ рідної матері й дістали найперше виховане просто відъ неї, а не такъ, якъ бувъ вихований **Иволгинъ**, та й не такъ, якъ виховувані у насъ багато людей прежнього часу лучше **Иволгина**, то єсть безъ нерозумного посередничення ступілілхъ служанокъ и слугъ, безъ холодного посередничення не понимаючихъ діла наемниць и наемниківъ. Оба схоронили враження сього святого й незаступного нічимъ виховання въ иншихъ сферахъ життя, которі перетворюють напі прирожені чувства й душевні порушення. Однихъ сихъ околичностей досить, щоби признати межі їхъ натурами й характерами спільність въ знаній степені. Але й сама судьба того й другого мала свою параллелю й привела їхъ різними дорогами мало-не въ одно положенне. Майоръ бувъ визваний зъ батьківського дому на битву за государство, але належавъ, по своєму уроженню, до народа. Сагайдачний, підпавши впливові иншихъ товариськихъ понятій, вийшовъ зъ школи въ житте на битву зъ життемъ за народъ, але належавъ, по уроженню, до тихъ, которі имя народ а уступили въ виключну принадлежность низшому станові. Оба боролись зо всіхъ силъ своїхъ, а хочъ Сагайдачний не бувъ поранений видимо, якъ майоръ, але вибився зъ силъ, держачись на своїмъ містці противъ нечисленнихъ неприятелівъ и обороняючи своє нове, але вже пошарпане знамено. Ледве вінъ покинувъ би, однако, те містце, которе займавъ въ центрі все-Руської публичної діяльності, коли-бъ не почувъ упадку физичнихъ силъ, грозячихъ ёго організмові розрушеннемъ. Смерть матері остаточно ёго розстроїла, а тимчасомъ вговорювання ліварівъ и старання о спадковімъ маєтку, о дорогій для Українця батьківщині, приневолили ёго вихати на родину.

Тутъ вінъ зачавъ вести таке-жъ самотне житте, якъ и майоръ, зъ тою тільки різницею, що занявся діятельно сільскимъ господарствомъ. Об'їздки по поляхъ, безустанне житте підъ вольнимъ небомъ, роботи въ саду, проста й здорова сільска страва, вразъ зъ враженнями сільської природи й сільского простолюднєго, все ще багатого поезивю бита, швидко поправили ёго здоров'є, и вінъ, по згодному сказанню сусідівъ-козаківъ, зробився молодцемъ хочъ куди. Добру память, оставлену въ народі ёго матерю, вінъ піддержавъ подільчивостю зъ потребуєчими хуторянами, готовостю помогти кождому порадою й самимъ діломъ, наконецъ задержанимъ зъ дитинства уміннемъ обходитись зъ простолюддемъ, не уражати ні їхъ понятій о добрі й злі, ні їхъ обичаївъ и пересудівъ, которі мало значать въ висшій биті, але въ биті простімъ и вбогій зъ віва въ вікъ служать охороною народнєї моральності. Ёго загаломъ полюбили нечиновні

люде, хочъ и чиновнимъ не любити ёго було и за що, коли-бъ вони добро й зло розуміли не-взглядно. Вінъ часто не мігъ імъ зробити добра, въ їхъ змислі сєго слова, и робивъ зло, вступаючись за слабимъ противъ неправди більше сильного. Вінъ поступувавъ въ отношенню до нихъ по однимъ и тимъ-самимъ натхненнямъ свого серця, якъ и въ отношенню до нечиновного люду; але чиновний людь, починаючи відъ послідуєчого судового панича до поміщиківъ, которихъ **Иволгинъ** називавъ тисячниками, якось-то не сприявъ ёму, и коли не мавъ нічого сказати о ёго поступкахъ, которихъ загально було знано дуже мало, то відзивавсь зле о ёго дивнімъ способі життя, о ёго либеральнімъ способі мислей, о ёго приятельськихъ стосункахъ зъ козаками въ виді кумівства й иншого, и прозвавъ ёго въ одинъ голосъ философомъ.

Майоръ мавъ не-менше ёго правъ на названне философа; однако майоръ знаний бувъ чоловікомъ хоримъ, которому тяжко було-бъ піддержувати знакомство зъ „благородними“ домами. Притімъ же майоръ, по словамъ чиновного товариства, бувъ вислужившийся мужикъ, — ёму мужики й компанія. Але дідъ Сагайдачного бувъ бригадиръ, отець мавъ Анну на шії, и самъ вінъ заслуживъ „високоблагородний“ чинъ, а тимъ часомъ, цураючись дворянського товариства й проводячи весь часъ зъ музиканми, вінъ плямивъ въ своїй особі все „благородне дворянство.“ Таківъ були поговори о німъ героївъ преферанса, заспанихъ одставнихъ и служачихъ по виборамъ „благородий“ и „високоблагородий“, шановнихъ плантаторівъ, уживаючихъ отриманого колісь образования до найбільшого витягнення доходівъ зъ чужого труда, и уїзднихъ тузівъ, носячихъ пузо далеко впередъ свого носа.

Сагайдачний дивився на все се говорливе товариство, мовъ на неприятельский таборъ, відстрілюючийся порожними набоями, и сміявся надъ загальними чоловіколюбними клопатами сусідівъ о ёго особі, одиноко стоячій въ стороні відъ їхъ понятій и интересівъ. Въ уїзді було кілька особъ, коли не семейнихъ кружківъ, которі могли-бъ полюбити всею душею Сагайдачного, а то за ёго спосібъ життя, за ёго спосібъ мислі, за ёго приятельські стосунки зъ простолюддемъ: тільки-жъ сі особи, мущини й женщины, находились въ надто внімочнімъ положенню. Декоторі зъ нихъ не сміли отверто виражати свій поглядъ на річі, не хочаючи зъобидити бабунєкъ, шановнихъ дядьківъ и ще більшъ шановнихъ родителівъ; инші не були достаточно утвержені въ новихъ поняттяхъ о життю й вічно хитались межі старою й новою дорогою, то ледачіючи й падаючи въ крузі ростучого свого товариства, то вибиваючись зъ загальної атмо-

сфери въ миръ иншихъ понятій й дійствий. До того-жъ у насъ, въ поміщицькій Малоросси, люде, живучі въ однімъ и тімъ самімъ уїзді, часто не стрічаються одинъ зъ однимъ по кілька роківъ. Указані мною особи знали о Сагайдачнімъ тільки зъ чутки, хочъ зъ дечого мусіли догадуватися, що се чоловікъ не тузинковий, але житте ёго було знане імъ зъ устъ ворогівъ, зъ котрихъ найпершимъ бувъ Иволгинъ, знакомий зъ цілимъ уїздомъ и являющий-ся всюди, де ёго принимали (а приймають у насъ кожного, хочъ би й знали, що се найнегіднійший чоловікъ).

Иволгинъ, стрітивши Сагайдачного у себе на стациі въ день повороту ёго на родину, почувъ до него неодолиму антипатію. Сагайдачний, зъ своєї сторони, обійшовся зъ нимъ надто неважливо, обійшовся не такъ, якъ надіявся Иволгинъ, котрий рекомендувався сусідомъ-поміщикомъ и, будучи погано п'янимъ, зъобидивъ ёго предложеніємъ свого знакомства й дружби. Иволгинъ не мігъ простити ёму кількохъ слівъ, що врзались въ ёго память, мимо похмілля, и на другий таки день зачавъ познакомлювати свій уїздъ зъ новимъ обивателемъ, розказуючи, що прихавъ вінъ на стацию не въ своїй подобі, що прогнаний зъ Петербурга за п'янство и, зачинившись въ хуторі, втішає себе розмовою зъ бутельками, на Английську маніру. До сёго додававъ вінъ зъ кождимъ днемъ дещо й друге, такъ що репутація Сагайдачного показувалась кождому въ чудовищнімъ виді. Що Иволгинъ великий брехунъ, се всі знали, але, по дивній склонності чоловіка вірити більше злomu, ніжъ припускати въ кімъ-небудь добре, не піддавали ёго анекдоти строгому критичному розбору.

Майора мало заняли анекдоти Иволгина о розмовахъ Сагайдачного зъ бутелькою на Английську маніру, тимъ більше, що оповідання козаківъ-сусідівъ зовсімъ імъ противорічили. Вінъ, по своїй благодущності, не приймавъ и розказівъ ёго о любовнихъ пригодахъ самотнёго хуторянина. Але теперъ оповідання Иволгина, котрихъ вінъ не хотівъ вислухувати, представились ёму застрашающею правдою: въ ёго памяті сидівъ несомніний фактъ, якъ здавалось, потвержуючий сі оповідання. Гнівъ ёго бувъ такъ великий, що вінъ боявся дати ёму волю. Вінъ належавъ до невеликого числа горличихъ характерівъ, обдаренихъ високою самовладою. Вінъ, по словамъ навчающого апостола, бувъ „не скоръ на гнівъ, не скоръ на слова.“ Се було врожене ёму свойство, але вінъ усовершивъ ёго въ собі въ часі служби, коли відъ ёго справедливого або несправедливого поступлення, въ власності судді, часто зависіла доля такого-жъ, якъ вінъ, чоловіка, або хочъ дочасові терпіння ближнёго. Бу-

дучи зъ дитинства навченній матеррю боятися „прогнівити Господа милосердного“ и прийнявши відъ неї въ свіжу душу простолюдме перекопанне, що всёго гіршъ для насъ, коли на насъ упадуть чибі то ні були невинні слёзи, вінъ поклавъ собі за правило ніколи не піддаватись ворогамъ гніву й відкладати виконанне ёго натхнений на якийсь часъ. Такъ поступивъ вінъ и въ теперішнімъ припадку. Вінъ зачинився у себе въ спальні для того, щобъ обдумати, якъ поступити ёму въ сімъ важнімъ припадку, зъ захованнемъ можливої справедливості.

Першъ усёго ёму прийшли на думку слова Святого Письма: „Мнѣ отмщеніе. Я воздамъ! глаголетъ Господь.“ Але обида була почута нимъ надто глибоко; беззаконство Сагайдачного надто сильно діткнуло ёго висші людські чувства, освічені й утвержені въ нимъ наукою Християнської віри, поданої матеррю. Піддавшись сердечному болеві о згубі своїй небоги, якъ ёму здавалось, уже згіршеюю підступнимъ зводителемъ, вінъ слабо почувъ змисль сихъ слівъ; ёго не злякавъ гріхъ — карати верховнимъ Божимъ судомъ свого ближнёго; вінъ ограничався тільки на шпрошенне у Господа прощення въ сімъ грісі й мовъ би повномоччя бути знаряддемъ небесної кари. Піднявшись на ноги, вінъ утеръ слёзи, що покотились були ёму по щокахъ, и се бувъ уже нищий чоловікъ. На ёго блідімъ лиці виступила неохитна, залізна спокійність. Кара надъ Сагайдачнимъ мусіла бути виконана: сей пунктъ рішений бувъ остаточно, и вже вінъ не похитався би въ своїмъ постановленню ні передъ якими властями й авторитетами. Оставалось тільки вибрати спосібъ кари. Найперша мисль, котора блиснула у него въ голові, скоро тільки вінъ зробивъ злощасне відкритте, була — убити тутъ таки на містці подлого зводителя. Але ся мисль злякала власну ёго виобразню, и вінъ скоро відійшовъ въ свою спальню. Молитва не могла втишити душевну ёго бурю, а все-таки розігнала въ деякій степені тьму, котора покрила ёго розумъ. Сівши на крісло въ головахъ своїй постелі, на те-саме крісло, на которімъ сиділа иноді ёго небога въ часі ёго крайнёго ослаблення відъ укряваного болю ранъ, майоръ неначе ввійшовъ въ таємниче діткенне зъ її благою душею й наразъ вирозумівъ, чого ніякъ не мігъ порозуміти досі, що вінъ — ховяніъ дому, а Сагайдачний — ёго гість. Убити безеружного алочинця въ свойстві гостя підъ власнимъ дахомъ — показалося ёму надто вопиющимъ діломъ, которе не можна-бъ було оправдати ні передъ Богомъ, ні передъ людьми ніякими околичностями. Убити все буде ще часъ. Можна відложити сей кривавий судъ хочъ до тої хвилі, ажъ гість виїде за ворота. Такъ

вмавлявъ ёму добрий ангель, поблажаючи завдавшому нимъ шалові пімсти. Але злий духъ, по науці святихъ пустельниківъ, невідступно слідячий за чоловікомъ, шепнувъ ёму зъ другої сторони: „А що, якъ Сагайдачний, догадавшись, що ёго коверзування відкриті, дасть тягу й утече на край світа?“ Ся мисль злякала старого козака, наслідувавшого відъ своїхъ предківъ, вразъ зъ добрими свойствами, и непогамовану мстивость. Вінъ затрясся відъ самого припущення, що ёго обидникъ може ухилитися відъ замахнутого надъ нимъ удара, и постановивъ не випустити ёго зъ дому безъ розправи. Тільки-жъ Сагайдачний бувъ гість, и розправа мусіла бути чесна. Майоръ споглянувъ упершъ на висячі у него въ головахъ шаблі й мечі; але вінъ згадавъ о своїхъ ранахъ, ледве дозволяючихъ ёму проволіктись въ-округъ хутора, и сумно похитавъ головою. Споглянувъ потімъ на дорогі Турецькі пистолі, здобуті колись въ огні битви, и протягнувъ до нихъ руку. Замисливши поединокъ зъ своїмъ супостатомъ, майоръ ще разъ обновився духомъ минушого життя, нерозумно запальчивого й надмірно кривавого... Постановлено було позвати Сагайдачного въ спальню й, для пошановання освяченого звання гостя, дати ёму право на чесний поединокъ. Але тутъ ёго виобразні представились дві жінчини, сестра й небога, и вразъ зъ ними въ ёго душу проникнувъ глушений, але незаглушимий гнівомъ докіръ, що не-Християнське й нечесне діло — визвати гостя на поединокъ и примусити ёго бути убийцею хозяїна, або самому статись ёго убийцею въ власній спальні, безъ свідківъ. Злий духъ упень шепнувъ майору о можливості втеку зъ сторони столичного пройдисвіта; але въ душі майора стілько родилось енергії після ёго порушення, що вінъ постановивъ, на випадокъ остаточности, прослідувати бігця навіть и на край світа. Вінъ остановивсь и успокоївся на сімъ постановленню, скілько мігъ успокоїтись. Ёго заміромъ було — остатись въ спальні до відїзду Сагайдачного, підъ позоромъ слабості, а потімъ післати ёму визнання. Вінъ почувъ велике физичне ослабленне відъ своєї душевної тривоги й впень спустився на крісло. Виобразня ёго грала, мовъ у мододця, та не молодечі фантазіи наповняли ёго голову. О своїй будучности вінъ не журився, що би ёго ні постигло підчасъ або після поединку: ёго трівожила доля вдови-сестри зъ знеславленою дочкою. Але въ усякімъ випадку їхъ положенне не багато було-бъ лучше й безъ сеї катастрофи, коли втеряного небогою вже не було можності повернути, а життя майора було діло надто непевне, бо вінъ спочувавъ ясно, що ёму „не довго коротати на світі.“ Далеко лучше впасти ёму зъ оружжємъ въ рукахъ, борючись за

честь свого дому й караючи злочинця за ёго підступство.

(Дальше буде).

НАРОДНЯ ФІЛОСОФІЯ

списана по народнімъ пословицямъ и приповідкамъ
Євгеніємъ Згарськимъ.

III.

Чоловікъ.

„Старий якъ скаже та прикаже, то й молодий не справиться.“ Годі молодимъ старихъ людей учити розуму. Старі люде не зъ одної печі хлібъ їли та не одну біду перебули. Старі те знають, що молоді досвідчити мають. Старі, неначе віщі, часомъ угадають будуще: ні себе, ні другихъ не манять наповиднемъ: „старий говорить - городить, та на правду виходить.“ Старі люде, то живі пам'ятники; підъ їхъ очима вимерало давнє покоління, а нове зростало. „Старий старе гадає.“ У старихъ людей старий судъ, старе сумління: „старого чоловіка для поради держи;“ „чому чортъ мудрий? — бо старий.“ Коли завечоріє въ душі чоловіка, такъ уже ёму не до світа: „старому женитись — и нічъ коротенька.“

Якъ не всі старі люде свіжі та здорові, такъ и не всі розумні: „хто сивий, ще не мудрий;“ „борода не робить чоловіка мудримъ.“ И дурні старіються: „старий, та дурний.“ Не дивно, якъ молодий порою розбрикається, а дивно, якъ иноді старого чіпається дурійка: „не дивуюсь молодому, якъ тобі старому.“ Деякий старий завидьяка гірший молодого: „я въ старій печі дідько топить.“ Старі люде говірки, бо не такъ їмъ до роботи, якъ до бесіди: „старому лгати, не ціпомъ махати.“

Въ глибокій старості заумерають сили чоловіка, такъ тілесні, якъ и духовні. Дитиніє чоловікъ изъ старості: „старе, якъ мале — що узрить, то й просить.“ На старость забувають люде, чого за-молоду ввучилися: „якъ волосся сивіє, то чоловікъ дуріє.“

Такі-то чотири пори становлять життя чоловіка. Кого найбільше почитає народъ нашъ, то старцівъ. Старці заховують память про давнє давно, розказуючи внукамъ и правнукамъ своїмъ, що чули, що виділи. Приналежні до бувальщини, стоять вони у порога будучности и звязують наслідуюче покоління зъ помершими попередниками. Охочо горнутья малі діти підъ полу старенькихъ дідівъ и бабовъ; цілою громадою заступають люде сліпого старця, співаючого пісні край дороги. Що книжка для ученихъ, то старці для неписьменнихъ. Немає такого села, де не було би старчиківъ, на которихъ,

якъ на писану память, зсилаються люде. Старі забавляють діти, дозирають пасіки, яку-таку винайдуть собі пипнавку. Подати старому чоловікові кусокъ мягкого хліба да лижку теплої страви, то обовязокъ кожної доброї людини. Ледащій той, що старимъ глумиться або зъ старихъ наругається. Гріхъ, кажуть родичі дітямъ, старимъ людамъ давати яку-небудь догану. Тожъ учать дітей не сидіти, коли стоять старці, а на дорозі споклонитися старому. Біда тому народові, де старі молодими цураються, а молоді старихъ зневажають.

Єсть народня загадка: „що се за звірь, що ходить рано на чотирѣхъ, въ полудне на двохъ, а підъ вечеръ на трѣхъ ногахъ?“ Звірь сей — то чоловікъ. Подоба єго найлучша межи всіми иншими звірятами. Мовою, зростомъ, головою, лицемъ, руками, ногами, крайно — цілимъ тіломъ різниться чоловікъ одъ усякої. хочъ-якъ удалої звірини. Красний видъ чоловіка, тожъ наділила єго природа стидомъ, бо „поганому виду нема стиду.“ Звірина, яку Богъ сотворивъ, така й ходить; чоловікові давъ розумъ и серце, щоби шанувавъ и любивъ себе зарівно, якъ й другихъ. Шануючий и люблячий такъ себе, якъ другихъ, чоловікъ не буде зневажати свого стійного виду, а стидатися всѣго того, чимъ би рівнявся звірині. Чоловікъ не собака, щоби ходивъ голий да босий. Такий стидъ виховується въ серцю чоловіка. Серце — то жерело цілого життя въ чоловіці, голова — то керма; въ серцю душа, въ голові духъ; серце чує, голова мислить.

Чоловікъ хочъ зъ головою, а безъ серця — то одплодокъ. Головою правиться въ світі по-міжъ людьми, а серцемъ вяжеться зъ ними. Хто доброго серця, той доброї душі. Хто доброї голови, той тямущий: „голова, якъ торба — що знайдешъ, то сховаєшь.“ Пізнати чоловіка тямущого та мислящого вже по голові, бо „дурна голова не полисіє.“ Пізнати по голові, на-скільки хто въ своїмъ життю трудився: „одъ діла голова біла;“ „голова одъ клопоту тріщить.“ Голова чоловікомъ всюди во всімъ провводить; забудеться инді, то чоломъ объ одвірокъ ударить, або, йшовши въ дорогу, зблукаться; „куди голова задумала, туди й ноги несуть.“ Нетямущий чоловікъ неначе безъ голови; місто за студене, хопить за гаряче; залізе у воду, бо думавъ, що гречка: „зъ дурною головою рукамъ и ногамъ біда.“

Немає більшої зневаги та кривди, якъ бивъ хто кого у голову: „одъ голови чоловікъ.“ Тожъ розбивъ хто кому голову, такъ и забивъ чоловіка. Безъ рукъ, безъ нігъ, безъ носа, безъ очей буде якось чоловікъ въ світі жити, а безъ голови ніколи, бо „голову ні одтяти, ні приліпити.“ Загорівъ хто, розболіла кого голова, такъ нездалий до діла: „шануй свою голову, бо друга не виросте.“ Нема добра

въ голові, такъ и чоловікъ до життя неспосібний: „який мозокъ, такий розумъ.“ Ушкодивши собі де-що въ голові, сходять люде зъ ума. Такъ за головою весь чоловікъ: изгибне, то „по голові єго плачуть.“

(Дальше буде).

ДОБРИ И ЗЛІ ДУХИ.

(Після Новосільського).

Українці вірують ище въ лісні русалки. Счіпившись довгими, зеленими косами о густе га-луззе й колихаючись по-міжъ деревами, жахають вони подорожнихъ. Особливо-жъ въ часъ Зеленихъ-Святокъ вони небезпечні: скочивши зъ дерева на візь подорожного, такъ довго скобочуть єго, доки не віддасть нещастний Богови духа. Часами можна їхъ подибати въ високімъ житі або й въ ппєниці: такі русалки зовуться м'явками. Люде повідають, що русалки повстають зъ душъ тихъ людей, що помирають на перший день Зеленихъ-Святокъ. На кожний лучай єсть-то позістанокъ зъ давного поганства, примішаний зъ поняттями пізнійшого християнства. О давнійшихъ Славянахъ знаємо, що вони вірили въ ліснихъ богівъ, якъ Святибора, и поклонялися лісамъ и деревамъ, приносили богамъ жертви й молилися въ гаєхъ и підъ деревами. Ясень, клинъ, липа, ворішина, бере-за, дуби — були деревами священними й повсюди въ славянщині почитаними.

Крімъ ліснихъ русалокъ єсть ище й водні. Вони надъ озерами, надъ ріками співають по нощахъ и відбувають свої хороводи й танці; при світлі місяця вони чепуться й, зуздівши чоловіка, неразъ єго нападають и на-смерть заскобочують. Небезпечно ночею вибиратися на ріку або йти въ зарінки; по-міжъ очеретами й лозами завсігди пострінешъ таку русалку.

Народъ вірує ще въ морські панни й въ потопельниківъ. Найбільшъ однако споминаються дідьки. Дідьки мешкають въ болоті, въ ставахъ, въ очереті; кожний млинъ має свого дідька, зъ котримъ мелники добре знаються. Дідьки неразъ розривають греблі, ломлять млини й роблять инші пакости й збитки.

Зъ-по-межи духівъ нечистихъ, пекельнихъ найбільше й найчастійше споминаються чортъ и бісь. Чортъ, здається, відповідає старо-поганському Чорнобогови, богови зла й нещастя. Бісь може походить відъ давнійшого Біль-бога, бога щастя й гаразду. Здається, що вже по прийняттю християнства надано бісови те саме значінне, що чортови. Чортамъ и бісамъ, яко силамъ пекельнимъ,

всі поклоняються, що не живуть зъ Богомъ — чарівниці й відьми.

До злихъ духівъ належать такожъ цуръ и пекъ-осина. Оба сі имена уживаються найбільше при проклинахъ: „цуръ ёму!“ „пекъ тобі!“ и пр.

Всі ті духи пекельні й нечисті обіймаються спільнимъ названнемъ чортівъ, Іншимъ однако в чортъ кривий, иншимъ в иродъ, иншимъ бісъ — но всі вони намагають до злого, а їх панованне у ночі ажъ до піяння когута*)....

*) В вірованняхъ в чорта, біса й когута знаходимо сліди давно-иранської релігії, спільної давнимъ Индійцямъ и иншимъ мешканцямъ верховини Иранъ. Иранчики вірили в Ормузда, голову добрихъ духівъ, и в Аримана, голову злихъ духівъ. Ормуздові бувъ посвящений когутъ. Когутъ бувъ птахомъ божимъ и заповіщавъ настанне дня, побіду Ормузда надъ Ариманомъ. И у насъ величають когута божимъ птахомъ и повідають, що вінъ в своєму крилі має одно перо в ангельського крила. Коли когутъ запів, то сечають всі духи злі, а починають панованне духи добрі.

ДРАМАТУРГИЧНІ ЗАМІТКИ.

Написавъ *Денисъ вь-надъ Серешу.*

III.

Приступаємо теперъ до спеціальної задачі актора.

а) Часть внутрішня игра актора.

1) Акторъ має передъ всімъ зрозуміти й докладно поняти цілий драматъ, вь которімъ вінъ грати має, вь-загалі, а свою ролю вь-особності. Вінъ поняти має свою ролю, т. е. характеръ особи, котору представляти має, не лишъ вь-загалі, але й у всіхъ її положінняхъ, ситуаціяхъ, движенняхъ мислі, чуття й волі, — вінъ поняти повиненъ поета драматичного вь усіхъ ёго відтінняхъ мислі. Де поняття нема, тамъ нема игри. Акторъ повиненъ зъ поетомъ чути, мислити й діяти; душа поета входить ніякъ вь душу актора, одушевляє ёго тіло й стається моторомъ всіхъ ёго движеній. Повстає теперъ питання, чи акторъ має бути лишъ пасивнимъ виконачемъ мислей автора, чи може свобідно ёму, особливо вь місцяхъ, де авторъ явно ошибнувся противъ природіи ситуації, або де її лишъ слабо нарисовавъ и пр., — чи свобідно вь тихъ місцяхъ акторові автора поправити або вибитійшою игрою слабе місце кріпше намаркувати. Се питання розв'яжеться такъ: найперше треба знати, хто має розсудити, чи авторъ драми схибивъ вь сімъ або вь тімъ місці, — потому, чи

акторъ есть вь силі поняти й віддати такъ, якъ би воно правильно повинно бути. Відъ справедливого розв'язання двохъ послідніхъ питаній залежить розв'язка першого питання. Однакъ ми радимъ-бъ, щобъ актори, починаючи свій завідъ, и актори мірні або такі, що не мають ґрунтового естетичного й психологичного образования, не важилися самовільно вь добрихъ драматичнихъ штукахъ робити поправки, бо поспують радше, ніжъ справлять. Замітивъ я на разу, що акторъ не лишъ виненъ поняти свою ролю, але ще вінъ має поняти й зрозуміти цілу драму. Такъ есть; характеръ особи, котору грати має, стоїть вь органічній звязі зъ усіми другими особами вь драмі, а поединчі ситуації якоїсь ролі суть впливомъ изъ вьспільнёго дійства другихъ осібъ, наконецъ же акторъ своєю игрою не повиненъ надати своїй ролі ні більше, ні менше ваги, якъ їй належиться, ведля стосунку її до цілості; отже за-для того акторъ цілу драму знати й поняти та й своє становище до загалу добре зрозуміти повиненъ, щобъ не поґрививъ. Зъ сёго випливає конечна потреба спіддійства (das Zusammenspiel) акторівъ, на котору дирекція театру велику вагу класти повинна. Нема нічого більше разячого й злуду исуючого, якъ коли розстроїться гармонійна гра акторівъ: коли одинъ не помимає ситуації другого, коли акторъ не піддержує природно розговору, чекаючи на суфлера або впадаючи за-скоро вь бесіду, коли не приходить або не відходить вь пору и пр.; вражінне тоґді есть подібне до вражіння музичного, де розстроюється гармонія.

2) Другою задачею актора есть розумне виченне ролі. Суфлеръ не на те есть, щобъ по слову підшештувавъ, а акторъ, збираючи слова поединчо вь уха, цідивъ каплями черезъ уста. При такімъ стані акторъ зовсімъ не може грати відповідно; ёго душа, напружена увагою, щобъ вхопити кожде словенко відъ суфлера, не може заравомъ здобутися на відповідне чуття, жестъ, акцентъ, виголошення и пр. Актори, що не вичуються ролі, на-завше зістануть драматичними каліками.

3) Акторъ повиненъ духомъ перенестися зовсімъ вь положінне тої особи, котору представляє; вінъ повиненъ забути про себе, а повиненъ не инакше мислити й чути, лишъ такъ, якъ мислить и чує особа, черезъ него представлена. Свідомо есть, що правдиві артмети й артистки, коли грають важнійшу ролю, то вони не хихочуться, не шепчуть по-за кулісами, але, вьнурені мислію вь свою ролю, прослідують її й по-за кулісами, — вони позістають цілий вечеръ вь добровільній налюзні, мовъ би вони справді були тимъ, що представляють. Звістно также, що славні артмети й артистки від-

хоровують часто свою гру, скоро въ ній приходили великі страсті, глибоко вбурені, сильні чуття и пр. Такі-то ситуації відділюють на артиста сильно й розстроюють його нервовий складъ; вінъ бо все те, що грав, глибоко чув: жаль, біль, роспуку и т. п. Бувало, що слабші акторки часомъ вмлівали на сцені. Тутъ належить такожъ замітити объ тій, що знане єсть підъ фразою „випасти зъ ролі,“ т. є. недодержанне до кінця того характеру, того типу або навіть и подинчої ситуації, які акторъ ведля натури свої ролі на себе прибравъ або прибрати повиненъ. Єсть-то велика похиба, яка добримъ акторамъ ніколи не притрапляється, и котрої дуже стерегтися треба. Часто невнученне ролі єсть тому причиною, часто й переняття своєю ролюю або недокладне зрозумінне подинчихъ ситуацій або наконець недбалство або вражливостъ на похвали публики. Нема нічого дурнішого, якъ коли акторъ, занурений въ пристрастну ситуацію або приміромъ представляючи божевільного, на кляккання безрозсудної публики кланяється!... Коли акторъ випаде зъ ролі, тоді тратиться вся иллюзія; єсть-то немиле вражінне, такъ мовъ би хто въ осередку красної мелодії зачавъ фалшиво співати.

На поняттю й зрозумінню ролі, на докладнімъ її внученню, на перенесенню духомъ въ ситуацію свої ролі и на переняттю нею кінчиться одна часть задачі актора, себъ-то часть внутрішня. Приходить друга часть акторської задачі, а се єсть часть внішня.

(Дальше буде).

РАХМАНСЬКИЙ-ВЕЛИКДЕНЬ.

Написавъ *О. Паршицький.*

Наші народні предання о Рахманахъ даються й до сихъ Браманивъ застосувати, и то далеко скорше, чимъ до Врахманівъ Кедрена й Нестора. Безперечною єсть річею, що Славяне й Индійці становили въ прадавнину одно спільне тіло. Досить указати на давню назву Славянъ „Venden, Vinidi, Antes, Вятичі,“ на найблизшу схожість бесіди славянської зъ индійськимъ санскритомъ, на характеръ Славянъ и давнихъ Индійцівъ (религійность посунена подекуди до крайностей браманського забобонства, консервативность, супокійность и пр.), на митологию Славянъ и Индійцівъ, на повірря, звичаї, обряди и под.

Такимъ способомъ приходимо до слідуєчихъ заключений:

1) Рахмане, після дохованихъ преданий въ нашій народі, не суть окремимъ народомъ, а тіль-

ко якоюсь незвичайною частею його (Гуцули споминають о 12 Рахманахъ Илькевичъ загальною говорить о Рахманахъ, яко о людяхъ святихъ), — Брамане индійські такожъ не були народомъ самимъ, но його частею найбільше поважаною.

2) Рахмане мешкають за чорними морями, — Брамане відъ насъ двома морями відділені, Моремъ-Чорнимъ и Каспийськимъ (Синимъ).

3) Рахмане постять дуже твердо й зберігують товаръ відъ всякої ушкоди, — Брамане постять, бо не їдять ніколи мяса, при тій звірята були въ Индії въ великій честі, а деякі, якъ корова, такъ на-правду уважались святими.

4) Після віровання Индійцівъ світъ повставъ зъ яйця, и на весну обходили вони різні свята, при котрихъ яйці й крашанки відгравали подібну ролю, якъ у насъ яйці на Великодні-Свята. Нашъ народъ метає шкаралуці зъ яйця въ воду, щоби симъ стародавнимъ индійськимъ обичаємъ*) поділити свою радість зъ своєю матерею, Индією, и тимъ способомъ свою сновну пам'ять ніяко заявити. Додати тутъ належить, що шкаралуці зъ яєць святихъ и несвятихъ у насъ звичайно викидують на стріху.

5) Німъ яйце запливе до Рахманівъ, то потреба на се 25 днівъ. Коли-жъ почислимо, що ріка на одну добу вплине може 15 миль, тоді-бъ відъ Великоднихъ-Святъ ажъ до Рахманського-Великодня заплило яйце на якихъ близько 400 миль — дорогу мало-що меншу, якъ відъ Києва до гіръ Гималайськихъ....

Тими доказами ведені, въ Рахманахъ ми знаємо индійськихъ Браманивъ. Самі Индійці були покровнимъ народомъ зъ Бактриями або, якъ Несторъ пише, Врахманами, зъ котрими вони, заки усіли надъ Гангесомъ (зр. въ нашихъ казкахъ ріку Гавгань), проживали разомъ на верховині Иранъ и звалися однак — Ариями. Бактрияне, по переселенню Индійцівъ до теперішної Индії, мали зъ своїми братьми безустанні зношення й много перенимали у нихъ зъ браманської науки, доки Зо-роастеръ не впровадивъ въ Бактрію нову свою релігію зъ звиснимъ дуалізмомъ. Тимъ способомъ пояснюється, чому Несторъ Бактриянъ зове Врахманами, и чому їхъ описъ такъ вірно сходиться зъ

*) Хто знає, чи пісня за Жельмана не відноситься такожъ до сихъ давнихъ часівъ. Многі держать Жельмана за жиду, що забиравъ церкви въ аренди. Новже ся обстановка, що пісні за Жельмана співаються на Масурахъ и въ Моравні, каже намъ чого иншого догадуватися. Чи не є Жельманъ те, що у Индійцівъ Сома, живитель и отець богівъ?... Въ Жельманськихъ пісняхъ споминається такожъ про Жельманову родину...

Рахманами нашого народу й зь індійськими Браманами.*)

Коли нарешті роздумаємо, зь якої причини вірованню в Рахманів у одних тільки Русинів знаходяться, у інших же Славян сього немає, и для його такъ много й такъ вірних переказів стародавніх, обрядів и згадокъ митологічних и інших пам'ятокъ у насъ тільки доховалося; то по конечности признати-бъ треба, що Русини, будучи й такъ на найдальшіймъ восході Европи, далеко пізнійше у неї замандрували, чимъ инші славянські народи. Розірівшись добре в митології малоруській, позбиравши старанно всі повірки, казки й байки народні, хто знає, чи на їхъ заснові ми-бъ не розрішили важнихъ питаній о славянщині, якихъ история нині розрішити не умів...

*) Кедрень грецький и нашъ Несторъ якъ-найгірше виражаються о Індійцяхъ. Нові историки такожъ оповідають о великімъ упадку давніх Індійцівъ. Однакко часи теперішні або й часи Нестора не можъ рівнати зь тими часами, коли Славяне ще проживали на верховинахъ Ірана надъ рікою Індусъ, а може навіть и вь самій Індії. Нікуди правди діти, упадокъ духовий и моральний Індії споводований не чимъ иншимъ, якъ тільки самими Браманами и їхъ науками спиритуалістичними.

ЗНАЧІННЯ ЕТИМОЛОГІЇ

Написавъ Я. Чорний зъ Бережань.

На якій же то підставі наші псевдо-етимологи опираються, що коміче накладають намъ етимологію?! Конечно не на иншій, якъ на „русска-ій“: по сему быть!! Але-жъ не досить на тімъ, що нема на теперъ ище підстави для етимології умітної, — вона навіть шкодлива для розвиваючогося языка й для вичучення того-жъ. Етимологічна наука вь такімъ стосунку стоїть до бесіди, якъ (щоби порівнятельно виразитися) анатомія н. пр. до тіл органічних, якъ естетика до утворів краснихъ. Якъ анатомія органічну, естетика красну цілість розкладають на повдинчі части, щоби дорогою аналітичною значіння кожної часті вь цілості пізнати, такъ и наука етимологічна поступає собі зь готовимъ словомъ. Але якъ анатомія організму, а естетика діла красного ще не утворили, такъ не утворить етимологія живого слова. Противно, анатомія запрактикована на неготовім організмі зруйновала би тойже, естетика произвела би карикатуру, якихъ довольно маємо вь середовіччіймъ, ба й вь новожитніймъ такъ званіймъ классицизмі рускіймъ и польськіймъ. Етимологія зновъ, приложена до живого языка, викликала би языкову застоялість, яка вь

„галичскомъ русскомъ языкѣ“ відъ 1848 року практикується. И инакше бути не може. Підля найбільшихъ языкословівъ свідомість языка (Sprachbewusstsein) вь такімъ стосунку стоїть до чуття языкового (Sprachgefühl), якъ + и —, т. е. вони побічъ себе стояти не можуть, и що-до творчости языкової найпростійшій чоловікъ найбільшого языкослова перевисшав. Наука языка зь становиска етимологічного придусила би чуття языкове зь великою шкодою для розвою языка, чого найліпшимъ доказомъ наука обохъ классицичнихъ языківъ, грецького й латинського, вь нашихъ часахъ. Помимо досить совершеної анализи обохъ языківъ, при наймозольнійшій праці й відличнихъ талантахъ нема нині Софоклесівъ, Демостенесівъ, Цицеронівъ, Гораційв и пр. Нема вже у Німцівъ Шиллерівъ, Геттихъ, Гердерівъ, нема у насъ Основиненківъ, Шевченківъ, Шашкевичівъ, бо не заступить природної сили творчої суха ерудіція, уміюча анализувати, а не творити. Пусті й тенденційні нарешті крики нашихъ „Русскихъ“ що-до затирання коріння фонетикою. Для языкослова пустою річею правопись, чого найліпшимъ доводомъ оба классицичні языки, а именно латинський, о котрімъ Schultz вь передніймъ слові до своєї граматикі такъ повідає: Die Römer befolgten in ihrer Schreibart den einzig vernünftigen Grundsatz, jedes Wort so zu schreiben, wie es gesprochen werden muss. — А чей писовня опираючися на слуху не буде етимологічна. Етимологічна правопись єсть односторонна, яко увагляючися тільки око, низший вь кождіймъ взгляді змисль, якъ слухъ. Етимологія для глухихъ, якими й ми принаймній теперъ для неї и для толківъ нашихъ Русскихъ, ніби-то етимологівъ, останемъ.

Литературні и библиографічні ВІСТІ И ЗАМІТКИ.

— Сими днями появилася у насъ брошурка: „Письмо народовцевъ русскихъ до редактора политическаго гасетисі Русь“, яко и рощесь и меморіаль. — Списавъ Федоръ Черногора. — Тискомъ Соммера, у Відни, 1867.“ Продається вь книгарні Ставропигійській, каземляръ по 10 кр.

— Чигиринський Кобзарь Т. Г. Шевченка. Петербургъ. 1866. Ціна 1 руб.

— Зібрання стихотворівъ Т. Г. Шевченка. Виданне Д. Е. Кожанчикова, Петербургъ, 1867. Ціна 1 руб. 25 коп.

— Оповідання М. Вовчка, томъ I-й, 2-е виданне. У Вольфа, Петербургъ, 1867. Ціна 50 коп.

— Оповідання М. Вовчка, томъ III-й. Виданне Яковлева. Петербургъ, 1867. Ціна 50 коп.

— Неволиця М. Вовчка. Виданне Яковлева. Петербургъ, 1867. Ціна 10 коп.

— На Україні, историчний романъ В. Дорошенка. Виданне Яковлева, Петербургъ, 1864. Ціна 1 руб.

ПРАВДА

ПИСЬМО НАУКОВЕ И ЛИТЕРАТУРНЕ.

Виходить щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата вносить: на 3 чвертьрочия (до кінця р. 1867) вр. 1. 60 на півъ року вр. 1. 10; на чверть року вр. — 60. — Редакция підъ Ч. 236 місто (въ Ринку).

У СЕЛІ.

Втомився день — вже й сонце сіло,
 Миръ Божий хоче одпочить;
 На дворі вже повечоріло.
 Вже череда въ село біжить.
 Повагомъ тихо йде отара,
 За нею въ пугю пастухъ;
 Устала курява, мовъ хмара,
 На дворі паръ займає духъ.
 Жінки покинули куделі,
 Идуть овечокъ підлучать,
 Хватаються, щобъ на вечері
 Дітокъ своїхъ нагодувать....
 Вози нав'язані копами
 Вже круторогні везуть,
 Слідомъ зъ блискучими серпами
 Женці зъ обжинками йдуть.
 Въ вінкахъ дівчата молоді,
 У хлопцівъ на брилльхъ квітни,
 Брилі соломляні нові,
 Неначе влато те блищать.
 По небу зірки такъ и сяють —
 Здається, чесний трудъ селянъ
 И віроньки святі вітають,
 Сиівають ангели: „миръ вамъ!“
 И самъ Господь благословляє
 Трудящий людъ въ ноці спочить....
 Старий, якъ лунь, дідусь стрічає
 Своіхъ женцівъ ажъ у воріть....
 Уже женці вечерять сіли,
 А місяць дивиться на їхъ
 И усміхається.... О Боже милий,
 Якъ весело й мині на їхъ
 Дивитися й за їхъ радіти!....
 Ти, Боже, трудъ їхъ наградивъ —
 Не пропадає те на світі,
 Що потомъ гіркимъ хто поливъ....
 Старий вже „чайку“ затягає,
 Розбитимъ голосомъ веде,
 „Киги, киги!“ гурть допомагає,
 И по селу луна иде....
 А ось обжинникъ засніваля,
 Старий навприслудки пішовъ,
 И весело женці гуляли,
 Шокіль ажъ місяць не зайшовъ.

О. Я. Кониський.

МАЙОРЪ.

Повість П. О. Куліша.
 (Переложено зъ великоруського).

Глава X.

Тимчасомъ, коли въ голові майора перемінювались одна другою темні мислі, на балконі молоді люде фантазували о женитьбі, котору Сагайдачний, для різнихъ околичностей, відкладавъ до осені. Вінъ въ многімъ зійшовсь уже зъ народомъ, середъ которого доля вказала ёму наконецъ жити. На женитьбу посередъ літа, коли йдуть гарячі поліві роботи, вінъ глядівъ, мовъ на егоїстичну панську вигадку, въ котрій народъ не повиненъ брати міякого уділу. Пригожуючи до свого вбезпеченого биту простолюдні обичаї, вінъ уважавъ дуже разумнимъ відправляти весілля весною, коли господаря ніщо не визиває въ поле, окрімъ легкої оранки на ярину, окрімъ неспішнихъ засівівъ и приемного наглядування надъ сходами, — або осінню, коли всі роботи въ полі скінчені, и чоловікъ скупляє свою чинність на обистю, будучи окружений и засипаний зібраними зъ поль багатствами. Такъ философствувавъ Сагайдачний, зовсімъ не помішляючи, що на него направляється, въ умі господаря, пістолетне дуло.

Але отъ простодушна Мар'янка, сей невсипущий, хочъ и сонливий камердинеръ майорівъ, являється зъ великимъ підносомъ въ рукахъ и урочисто ставляє ёго межі двохъ закоханихъ, сидячихъ vis-à-vis на противнихъ сторонахъ чайного столика. Вона дуже добре завважала, що ніколи ще закуска не була приготована такъ старанно, ніколи не були видавані такі тонкі серветки, ніколи фляшочки зъ горілкою й наливками не були такъ дбало обтерті кругомъ вогкимъ полотенцемъ. Небагато було приготовлено закуски, далеко менше, ніжъ для Ивоггина. Маленькі шлюфовані фляшочки були поставлені на піднось. Мар'янка не могла не виразити свого здивовання передъ „паніматкою,“ якъ вона

називала майорову сестру, але тая вѣ небагато словахъ и особливого рода рухами лица дала зрозуміти, що сей гість — не Йволгану пара, що се — знатний панъ (вона мало-не готова була сказати, що се — дука міжъ панами), и тому не годиться навалювати для него багато закусокъ и наставляти багато горілохъ и наливохъ. Горілохъ поставлено було тільки дві сорти, и при сімъ богобоязлива господиня подумала: „Дай, Господи, щоби ви всю жизнь прожили вѣ парі!“ А коли ставила вѣ позиці трійкута міжъ двома фляшочками третю, трохи більшу фляшочку зъ дуліркою, то додала думкою: „И нехай тільки одинъ Господь буде третімъ міжъ вами!“ Марьянка нічого сѣго не знала, слідячи за своєю панею и дивуючись білизні серветокъ и блескові новісінького срібла, да вно заведеного майоромъ, але ще ні разу не уживаного; вона проникнула, однакожъ, своєю вбогою душечкою урочистость оказні и мовъ-би переймилась духомъ самої господині. Молоді люде, поглянувши на неї, не могли не розсміятись: до такої степені вона була урочиста й щаслива вѣ своїй ролі.

Слідомъ за Марьянкою вважала приличнимъ явитись до гостя й сама мати молодой господині. Майоръ, облагородившись на службі и підносячи небогу до рівні зъ своїмъ станомъ, не мігъ оставити й сестру вѣ тімъ виді, вѣ якимъ найшовъ її вѣ козачій хаті. Замість білої намітки, зачала вона завязувати голову шовковою хусткою, по котрій розсипані були золоті й срібні цвіти, а замість своїхъ плахть, баївнихъ корсетокъ зъ червоними мушками й старосвітського святочного кунтуша зъ золотими усамі вѣ стані, появились на ній перкаліки й вовняні матерні вѣ тій подобі, якъ у сільськихъ, простихъ пошівськихъ жінокъ, що не дібрались ище до капелюхівъ и вишнихъ партацькихъ виробівъ спізненої й безсмакової моди. Однак, мимо свого вивиснення вѣ поважанню другихъ, а такожъ и вѣ власнімъ, майорова сестра затримала тую смиренну постать, котра у простихъ людей заступає містце витворної простоти вѣ способі поводитись зъ людьми. Се не почуттє свого нічогоства, — зовсімъ ні! се якесь самоповажання, виражаючися поважаннемъ для того, зъ кимъ вони мають діло. Майорова сестра явилась до гостя зъ гідністю старої господині, котрої не уменшивъ и тихий, досить низький її поклінъ, засвідчаючи її ушанованне для єго особи.

Сагайдачний бувъ одинъ зъ тихъ людей, що вѣ кождій особі цінать висше всѣго виразъ, и коли-бъ майорова сестра не була навіть матеррю Парасі, то вінъ не скоро звівъ би зъ неї очи. Вѣ її лиці, увянувшимъ одъ часу, горя й клопотівъ, але ще не ослабленимъ старостю, ударивъ єго ви-

разъ релігійності, той виразъ, котрий придають образамъ святихъ живописці, понимаючи серцемъ, якъ повинна виступати на-внутрь молитва, безустанно виграваючися вѣ серці. Вінъ одвічавъ на її поклінъ майже такимъ самимъ поклономъ. А Парася тимчасомъ представила їхъ одно одному, якъ зъуміла.

„И знала вашу покійну мамуню,“ сказала майорова сестра.

„А я,“ одвічавъ вінъ, „знаю васъ давно зъ розказівъ мої мамуні.“

„Чи то-бъ-то й справді?“ викрикнула вона, оживляючися. „Намъ не можна було не знати вашої мамуні.“

„И їй не можна було не знати васъ. Всякий разъ, якъ ми, бувало, вертаємо зъ церкви, вона говорила, що не стрічає вже такихъ красавиць міжъ козачками, якъ була така-то, и називала васъ, що видали за-мужъ вѣ далеке село.“

„О, яку старину ви згадали!“

„Такъ, я бувъ тогді дитиною, але вѣ моїй памяті лишились її оповідання навіть и про выпъ кунтушъ, обложеної золотою сіткою. Скажіть, де ви поділи сю дорогоцінність?“

„Вінъ до сѣго часу лежить у мене вѣ скрині.“

„Ну, я дуже радъ, що вінъ зберігся. Ви міні єго покажете?“

„Такъ, теперъ уже нігде такого не побачите. И вѣ старину, правду сказавши, така багата одіжъ була дивомъ. Мій батько винісъ сей кунтушъ зъ Запорожжі, а Запорожці, самі знаєте, ходили за здобичню далеко вѣ Польщу.“

„И се міні зване, що вашъ батько бувъ Запорожець. Пригадую собі й оповідання про єго псівъ вівчарськихъ, що пасли у него вівці.“

„Еге! вінъ учився господарства на Запорожжі.“

„Адже-жъ уже я ніколи не думавъ, щоби на Запорожжі можна було навчитись господарства. Бачиться, Січове братство було народъ безжурливий.“

„Ні, вони тільки здавались безжурливими, а господарство у нихъ велось чудне! Ніхто лучше їхъ не умівъ ходити коло пчіль; ніхто не умівъ викохати ні коня, ні вола такъ, якъ вони. Ні, вони хороші були господарі. Ато нащо-бъ оддавали до нихъ дітей вѣ науку?“

„Хто-жъ до нихъ оддававъ дітей вѣ науку?“

„Всі віддавали, всі наші козаки, бувало, туди відсилають хлопцівъ. Тамъ и Письму Святому їхъ учили, и гласамъ церковнимъ, и господарству.“

„Се я чую вѣ перший разъ!“

„Та де-жъ вамъ объ сімъ чути? Тамъ у васъ инші діла вѣ столиці. Бачъ, и мого батька — дай,

Боже, ёму царство небесне — ёго батько відавъ оттакъ учитись.“

„И вінъ вамъ оповідавъ объ сімь?“

„Ну, вінъ бувъ не таківський. А придарялось міні зь-далеку чути, якъ вінъ бувало при царці згадує про свої молоді літа.“

„Оповіжте-жъ міні, що вамъ придарялось чути. Се дуже цікаве.“

„Позвольте, я оповімъ, а тимъ часомъ прошу закусити. Въ церкві стояли ви довго й трудилися, а чай — яке вже се повірпенне?... та ще на біду у мене сёгодня коржики зовсімъ не вдалися... Такъ уже міні совістно! якъ зь-нарошна сёгодня й не вдалися!“

Закуска була дуже хороша й могла би вспокіти совість найвибагливішої хуторської господині. Тільки-жъ гість далеко більше інтересувався її розмовою о старині, ніжъ закускою.

„Бачите,“ говорила майорова сестра, присівши противъ него на кріслі й положивши ліворуку собі на коліно, коли тимчасомъ правою робила objaснюючі жести: „въ ті часи козаки наші не лізли въ дворянство по-теперішньому. На Україні у насъ були пани панами, а козаки козаками. Земель було багато, а людей мало; такъ тогді не було чеснішого звання, якъ господарство. Хто зь козаківъ зъуміє завести хуторъ, зь підсусідками, и держати въ порядку землю й худобу, той великимъ почитувався чоловікомъ, и до такого віддавали дітей на вихованне навіть и багаті господарі. Тутъ була одна тая користь, що хлопчикъ росте въ більшімъ страху, а не мазунчикомъ коло матері, а друга тая, що поки росте, то придбає собі й худобу*), а придбавши своїмъ трудомъ, зъуміє її лучше зберігти. Тогді хочъ и на батьківщину вернеться, то вже знає, чоґо що стоїть, и робиться зь него господарь якъ годиться. И родичі, бувало, віддають до родичівъ въ науку, и приятелі до приятелівъ. Се я говорю про Україну. А то бувало віддають на вихованне й за Пороги, въ вольні степи. Пани посадали своїхъ дітей въ науку по городамъ, и въ Польщу відсилали; а наші козаки засидали своїхъ дітей до Запорозькихъ братчиківъ. Запорозці жили багато, и були вони народъ премудрий. Знали вони військове діло хорошо, а господарське — ще лучше. Кругомъ Січі завели вони такі хутори, якихъ въ нашихъ містахъ не побачиши, и тамъ-то давали науку всякому, хто хотівъ учитись. Потімъ, бувало, парубокъ, розжившись и занявши собі підъ хуторъ займище, иде въ Січъ и ставється братчикомъ, а въ хуторі живуть чабани**), парубки й підпарубочі.

*) Худоба — мастокъ, добро; властиво — рогатий тварь.

**) Чабанъ — пастухъ.

Вінъ тільки відъ часу до часу заходить до нихъ, а самъ промишляє військовимъ промысломъ. Такъ-то колисъ-то діялось! А теперъ, говорять, буряномъ заросла Січъ, и вольні степи прокляті Богомъ: трави сохнуть, води входять въ землю, и мало стало добра людямъ. Але прошу-жъ, ійте, а я вамъ розкажу историю нашего панъ-отця. Було їхъ троє у батька й матері. Двохъ старшихъ дідъ нашъ при собі лишивъ, а меншого відвізъ въ науку на Запорожжя. Бувъ у него тамъ добрий приятель, Запорожець Кавунъ. Старий уже бувъ и не ходивъ на війну, а господарувавъ въ своїмъ зимовнику зь жінкою. У нихъ и жінки були въ зимовникахъ, и діти росли; тільки въ Січі жінокъ не було. Приїжає мій дідъ до него й привозить мого панъ-отця, а ёму було тогді літъ тринадцять чи чотирнадцять. „Візьми, пане-брате, до себе мого хлопця въ науку; зроби міні зь него доброго господаря.“ — „Покинь на годъ. Коли буде добрий, то прийму въ науку.“ Дідъ мій и лишивъ на-пробу сина. Старий не дававъ ёму зь-першу ніякого діла й державъ при собі: вое пробувавъ, чи буде зь него пожитокъ. Одного разу нарубавъ дровъ и порозкидувавъ по всьому двору, а самъ сівъ зь жінкою въ візокъ и поїхавъ зь хутора. Видить хлопець, що порозкидувані дрова, и думає: „Нащо імъ такъ валяти?“ Взявъ и зложивъ підъ стріхою. Вертається старий Кавунъ, видить, що дрова зложені, и говорить своїй жінці: „Отъ же зь сего ледачого хлопця господарь буде! А годі тобі, Иване, байдни бити! сідай на коня да гайда до табуна. Дамъ тобі таке лошя, що приведе друге.“ Подержавши при табуні, назначивъ ёго до отари: „Пильной добре, то десяте ягня буде твоє.“ Такъ, поки дійшовъ нашъ панъ-отець повнихъ літъ, то зробився й самъ господаремъ, та тамъ и остався, байдуже ёму й Україна! Стався братчикомъ, ходивъ на війну й здобувъ всякого добра, здобувъ и той кунтушъ зь золотою сіткою. Але тутъ постигла Запорозцівъ біда: обступили їхъ Січъ*), забрали зь куренівъ всяке добро, взяли зь церкви срібло, золото, и церковне й братське, не лишили Богові й восковихъ свічокъ; сказано — голодною саранчею впали на Січъ! Такъ, бувало, розкажує нашъ панъ-отець. Хто бувъ въ Січовихъ куреняхъ, ті, сівши въ чайки, поплили до Турка, а кого зь братчиківъ захопила біда по хуторахъ и зимовникахъ, ті не признались козаками й розбрелись по Україні, та тутъ и поженились. Вернувся й нашъ панъ-отець на батьківщину. Приходить, а братівъ и матері давно вже на світі нема; лишився въ-живихъ одинъ старий батько, та й той, поки-

*) Московський генераль Текелій, въ кільканадцять-тисячнимъ військомъ, р. 1775.

нувши господарство й розпродавши худобу, сидівъ въ пасіці пустинникомъ, душу, мовлявъ, молитвами спасавъ. Ну, панъ-отець нашъ вернувся не зъ по-рожними руками: однихъ овець пригнавъ сімъ-сотъ, и сихъ овець пасли не люде, а пси. Такъ були привчені пси, що не дадутъ вівцямъ розбрестись, и на нічъ въ кошари загоняють. Привізь нашъ панъ-отець и одежі хорошої козацької сорочъ паръ. Були тамъ и саети, и едамашки, були й вельчурн, — такі обосторонні кожухи, що й гріють, и відъ дещу хоронять. Зачавъ вінъ жити зъ старимъ батькомъ, але женитися довго не хотівъ. Бувъ вінъ зовсімъ Запорожець, — все одинъ собі сидить въ курені середъ череди на степу, або зъ батькомъ въ пасіці, а иногді осідлав коня й зчезне на місяць и на більше. Уже й старого батька похоронивъ, и у самого волосъ посивівъ, а все женитися не хотілось ёму. Потімъ бачить, що рідъ ёго переводиться, и добро ёго въ чужі руки піде, — оженився. Та й оженившись, не покидавъ привычки Запорожської. Осідлав, бувало, коня — и не питає, жінко, куди їде. А їздивъ вінъ въ Запорожські степи. Тамъ у нихъ на урочищахъ збирались ради. Завсїгди сей часъ припадавъ въ повню. По ночахъ збирались розполшені братчики й держали раду, що їмъ на світі робити, и чи не можна-бъ упать зажити по-прежньому; та вже не ті часи настали. Паніматка наша покійна — царство їй небесне — ніколи у него не питала, куди відїзжав, а довідувалась стороною. Боялась вона й духу ёго, и поважала ёго більшъ, ніжъ теперъ діти батьківъ своїхъ поважають. У него було закономъ, щобъ жінці нічого не відкривати, що єсть въ думці: такі вони всі були. Коли піднялась війна на Ляхівъ, то й тогді вінъ ні жінці, ні дітямъ не сказавъ, що хоче наймолодшого сина виправити въ військо. Ми догадувались тільки по коню, що казавъ вінъ ёму при собі уїзжати, та по шаблі, що добувъ зъ скрині й поставивъ на покуті підъ образами. Нічого не говорячи, вирививъ ёго старий и тогді казавъ благословитись у матері. А вмеръ въ тиждень після проводу сина въ козаки. Найшли ёго въ курені умерлого, въ чистій святочній сорочці й въ саетовімъ жупані, а підъ головами отворена Библия. Та де-жъ се дядько? перервала оповідниця наразъ своє оповіданне, обертаючись до дочки зъ запитаннемъ.

Довідавшись, що вінъ почувъ себе слабимъ, вона стрівожилась и поспішила до ёго спальні. Въ спальню не можна було и їй увійти безъ позволення: такова була воля майора. На її стукъ и покликъ, вінъ одвічавъ, що вінъ лежить, и щоби ёго не непокоїли, поки не покличе. Се ще більше злякало її. Вона вернула до дочки зъ побліднівшимъ лицемъ и сумною вістю. Обі вони були поражені

ёго словами, бо майоръ ложився днемъ тільки въ такихъ випадкахъ, коли ёго цілкомъ перемагала слабость. Всякий разъ, якъ вінъ позволявъ увійти до себе, лежачого, вони заставляли ёго въ положенню покойника, зъ зложенними на груді руками, и всякий разъ вінъ бувъ пересвідченъ самъ и не сиривавъ сёго передъ ними, що смерть ёго близька. Вінъ відпихавъ яке би то ні було лікарство, и їмъ оставалось одно — молитись. И вони молились гарячо, и вже три рази гарячі молитви їхъ піднимали ёго зъ ложа болізни, и чудомъ здавалось їмъ, коли вінъ зачинавъ ходити по хутору, або сидіти й розмовляти зъ ними, буцімъ-то би й не бувъ слабій. На сей разъ на їхъ лицахъ виразивсь, передъ очима гостя, такий неспокій, що Сагайдачний не мігъ продовжити свого пробування у нихъ ні одною минутою й поспішивъ зъ ними розстатися, щоби дати обомъ, хозяйкамъ повну можливість зайнятися своїмъ хоримъ. Вони не здержували, а проводили ёго на ганокъ и вернулись не сворше, ажъ ёго найтчанка зникла зъ виду.

(Дальше буде.)

НАРОДНЯ ФИЛОСОФИЯ

списана по народнімъ пословицямъ и приповідкамъ
Богемивъ Згарськимъ.

III.

Чоловікъ.

Якъ безъ голови, такъ и безъ серця немає чоловіка. Живий чоловікъ, то живий одъ серця, бо зъ серця вся кровъ розпливається. Неначе ті нори зъ крнниці, тепла кровъ изъ серця паточиться. Правильно бється-колаче живе серце въ грудяхъ чоловіка. Застигне серце, застигъ и чоловікъ. Изъ доброго коріння добре дерево, изъ доброго серця добрий чоловікъ. Добро й лихо — то въ серцю; яка природа, таке серце: „добре, то добре й буде, а лихе, то лихе й буде;“ „доброго корчма не зопсує, а лихого й церквѣ не поправить.“ На доброго ніщо й лягтисн, бо „добрий доброго слова боїться.“ Де-небудь повернеться добрий, всюди ёму раді: „доброму всюди добре.“ За добримъ чоловікомъ и Богъ вступається: „доброму Богъ благословить.“ Добрий чоловікъ єсть лагідний для ближніхъ, а людямъ угодний. Доброму й люде сприяють и добра желаютъ: „доброму чоловіку продовжи, Боже, віку.“ О добримъ чоловіці й по смерті не забувають: „доброму й добра память.“ Добрий чоловікъ — то чоловікъ щирый и чесний, а „щирому й Богъ помагає,“ „чесному всюди честь.“ Добрий не чинить „лихого та не боїться нікого.“ Хто добрий, той чесний; хто чесний, того величають: „кого почитають, того величають;“

„добре далеко чутно;“ „кому честь, тому хвала.“
Доброго чоловіка ні лають, ні карають: „май добру натуру, не приймешь карності на шкуру.“ Для добрих добрий лице ліпший: „коли люде до тебе добрі, а ти будь ліпший.“

Чоловік неконьче добрий родиться, а скорше добрий робиться. Розвивається розумъ въ чоловіці, такъ и серце зростає. Не родомъ, а діломъ великого серця люде. Не лише бо серцемъ, а й волею люде стаються добрі; добра воля, въ добрихъ учинкахъ, свідчить о добрімъ серцю: „покрасіти чоловікъ не покрасіє, а подобріти, якъ схоче, подобріє.“ Добра воля й охота наповняє серце всякими чесними, людяними чуттями; кожде чесне, велике помишленне огрівається въ серцю, переходить въ душу й кровъ чоловіка: „разъ добромъ налите серце во вікъ не прохолоне.“

Живе серце живо переймається всякими світовими вражіннями. Що разъ припало до серця, того чоловікъ часто забагає. Серце — то гніздо всіхъ жаждъ, захотінокъ й пристрастий чоловіка. Въ серцю любовъ, въ серцю гнівъ и ненависть. Серце, що ні розуму, ні волі не приймається, слабе зовється; чоловікъ слабого серця прудкий, непевний, пристрастний. Спокріпить чоловікъ своє серце, якъ научиться „вскромити своє серце;“ „не давай серцю потоді, бо самъ підешь до неволі.“ На повскромленне серця конечна велика сила, бо „не той сильний, що камінь верне, тільки сильний, що серце вздержить.“ Сила та зовється духомъ. Тому-то й буває, що въ злую душу добрий духъ вступає; а вздержавъ хто серце въ собі, такъ мовлять: „добрий духъ вступивъ въ него.“ Безъ духа не стимується чоловікъ; неначе скажений, допускається крайніхъ, бісноватихъ учинківъ. Хто-жъ серце повскромляє, той надъ собою панує.

Суть люде доброго духа, а мягкого серця; такъ суть вони слабими. Слабость та робить їхъ нездалими до ділъ великихъ, поважнихъ, бо скоро піддаються якому-такому сіпаці: „хто стається медомъ, того мухи ззідають.“ Мягкодушний чоловікъ поносить всіляку напастъ та й кривду: „на похиле дерево й кози скачуть.“ Не устережеться вінъ въ ніякімъ ділі відъ напасті лихого: „лихий доброму поспе.“ Ніщо боятися про серце, аби, вздержане розумомъ, не заціпеніло: „серце не камінь, таки все одно на другого зглянеться.“

Таке-то добре серце не у всіхъ, а багато людей радиться недобримъ серцемъ: „мавъ уродитися чоловікъ, та вилупивсь чортъ;“ „мала вродитися сатана, та півні заснівали.“ Природиться иноді таке злісне та й негодиве — „така вдача собача, вовча натура.“ Недобре не лише на другихъ, а й саме на себе сердиться: „злости повні бости;“ „язя зъ

пекла родомъ.“ Изъ чеснихъ родичей часомъ лихе одплодиться: „великого роду, а псеґо ходу.“ Нема гіршої тварі на світі надъ злого чоловіка. Вовка, змії, всякої напасливої звірини устережешся, а відъ злого чоловіка не устережешся: „якъ лихий чоловікъ, то не ставъ и чорта;“ „лихий доброго не любить;“ „добрий песь лучший, якъ злий чоловікъ;“ „лихого чоловіка бійся, бо лихий пере- може все.“

(Дальше буде).

ДРАМАТУРГИЧНІ ЗАМІТКИ.

Написавъ *Денисъ зъ-надъ Серешу.*

б) Часть внѣшня игри актора.

Головнимъ правиломъ що-до игри сценичної єсть те, щобъ акторъ въ игрі своїй такимъ явився, якимъ явився-бъ вінъ въ життю, будучи тою особою й въ тихъ ситуаціяхъ, якъ ёму ёго роля приписує; природность игри повинна бути головнимъ для актора правиломъ. Закинути повиненъ акторъ за-для того крикливі виголошування, маханне руками, перевертанне очима, ступанне великими кроками, голосні вздыхання, сентиментальні напруження голосу або карикатурованне комичнихъ характерівъ, пусту, неприличну сваволю й всяку пересаду. Игра бо акторівъ повинна бути природнимъ відбиттемъ того, що поєтъ написавъ. Перейдімъ ad specialia.

Мислі, чуття й діяння образуються на тілі, а то черезъ: 1) голосъ (бесіду), 2) физиономику, т. є. игру лица й очей, 3) жести, т. є. игру й движенне подинчихъ частей тіла, — наконєць 4) певний складъ або движенне цілого составу людського тіла. Перейдімъ тні точки.

1) Голосъ, бесіда. Голосъ єсть-то той середокъ (medium), черезъ котрий найліпше малюється чуттє й станъ душі. Учємо де голосъ, хочъ би лишъ хвилиний протягъ одного тону, а ми спізнаємо, чи вінъ походить изъ зболілої груді або зъ веселого серця, чи се єсть звукъ рослуки, взиванне ратунку, помочі, чи се єхо великої радості, свавільної веселості!... Додай до того слова й живуцу бесіду, добре виголошену, добре акцентовану, а ти розкривъ міні душу, відмалювавъ всі її гадки, замисли, движення!... Отже-жъ на сю точку задачі свої нехай кладе акторъ найбільшу свою старанность. Бесіда актора повинна бути яснимъ малюваннямъ мислей и чувствъ особи, котору вінъ представляє; відповідно ситуаці, въ котрій вінъ знаходиться, має модолюватись и нагинатись мова ёго, — вона має бути повільнійша або скорша, важка або легка, сумна або весела и пр. Бесіда

повинна малювати не тільки чуття, але й мисль; акторъ не повиненъ сказати ні слова такъ, що зрадивъ би, що не розумівъ того, що казавъ, або що говоривъ безмисльно, що ёго духъ не бувъ притомнимъ ёго бесіді. Акцентомъ и виголошеннямъ можна намаркувати докладно навіть одношення наше до другихъ осібъ, и хто сѣму пильно прислухується, той мігъ би неоднo відгадати, чого зъ верховнихъ формъ не спізнав. Н. пр. те оклепане „добрий день!“ инакше виголoщує приятель до приятеля, инакше підрядний до свого начальника, инакше дитина до батька, — инакше виголошується воно для чистої конвенієнці, а ще инакше, якъ часто буває, тамъ, де въ серці лихого дня жичиться. Скільки-то тні два слова мають въ виголошуванню відтінній, и скільки-то актори зъ розмаїтого виголошування їхъ навчитися можуть!... Я-бъ думавъ, щоби початкуючі актори училися аразу виголошування на звичайнихъ днялогахъ.

Коли-жъ загально владемо правило: — бесіда й виголошення повинні бути природними характеру й стану душі й серця представляемої особи, а головною задачею актора буде виучуватися й відъ людей, и рефлектовати на себе самого, якъ певні чуття природно виражаються, — то не буде лишнімъ додати деякі правила въ тіймъ взгляді, имено дотично виголошування моральнихъ сентенцій, притчъ, пословиць и т. п. Виголошування бо тихже не єсть легке, хочъ правило впливає зъ природи річі, и дуже часто актори, а именно наші — самоуки, въ тіймъ взгляді помиляються. Я піду въ сімъ ділі зовсімъ за руководствомъ Лессинга. Не вхожу въ аргументованне, а витягну объ сімъ лише головні правила:

— Кожде моральне поучення, каже Лессингъ, повинно виходити зъ глибини серця й мимоволі плинути черезъ уста; не треба довго нагадуватися на него, ані показувати, мовъ би ми хотіли нимъ похвалитися.

— Кожда моральна сентенція єсть якесь загальне положення (allgemeiner Satz), которе вимагає скуплення духа й спокійної рефлексії. За-для того вона повинна бути виголошувана спокійно й зъ певнимъ холодомъ.

— Але те загальне положення єсть заразомъ результатомъ вражений, які роблять индивидуальні стосунки на дієві особи, єсть впливомъ конечнимъ индивидуальнихъ стосунківъ; тому моральна сентенція не єсть чистою рефлексією розуму, але вона єсть ніби загальне, сконцентроване чуття, а сѣму зновъ відповідне єсть виголошення зъ огнемъ и зъ певнимъ поривомъ (Begeisterung).

— Отже виголошування моральнихъ сен-

тенцій має бути зъ поривомъ и зновъ зъ сиюковмъ, зъ огнемъ и зновъ зъ холодомъ... Але якъ? коли?

— Правило. Въ ситуаціяхъ спокійнихъ мусить душа дати собі новий полетъ черезъ моральну сентенцію: виголошування мусить прибрати тонъ піднесений и поривистий. Напротивъ въ ситуаціяхъ сильнихъ и гвалтовнихъ мусить душа черезъ моральні сентенції ніяко відпичнути й прийти до себе: виголошування має прибрати тонъ уміркований, урочистий.

— Звичайні актори роблять зовсімъ противно. Вони виголошують моральні сентенції въ сильнихъ и гвалтовнихъ ситуаціяхъ зарівно сильно й гвалтовно, якъ все инше; а въ спокійнихъ ситуаціяхъ виголошують вони моральні сентенції зарівно спокійно, якъ все инше. За-для того при такімъ грани й не спізнавшъ, де єсть моральна сентенція, и така игра ставється монотонною, нудною. Такі актори не зважають на те, що вишиванне квітівъ мусить ясно відбитися відъ тла, и що золотомъ на золоті вишивати показує лихий смакъ.

— Черезъ жести свої псують такі актори зовсімъ цілу річъ. Вони не знають, чи мають робити въ сімъ лучаю жести й які. Вони звичайно за-багато жестикулюють та й безъ всякого значіння.

— Коли въ гвалтовній ситуації душа наразъ входить сама въ себе, щоби заглянути рефлексійно въ себе, або щоби споглянути въ-округъ себе, то очевидно вона, відповідно до того, застосує движение свого тіла. Голосъ ставється тоді лагіднішимъ и спокійнішимъ; всі члени тіла прибирають позицію спокійну, щоби обьявити внутрішній супокій, безъ которого око розуму глядіти не може. Наразъ виступає нога ступаюча напередъ и задержується міцно й певно, руки опадають, составъ тіла робиться простимъ — наступає мала павза, и теперъ починається рефлексія. Мужъ (акторъ) стоїть въ урочистій тишині, неначе не хотівъ би собі перешкаджати въ слуханню самого себе. Скінчиться рефлексія, наступає зновъ павза, и ведля натури рефлексії, т. є. ведля її заміру, страсть (актора, се-бъ-то дійствующої особи) умірковати або розъярити — продовжав акторъ дальше свою игру, т. є. вінъ або поволи розвивав игру своїхъ членівъ, голосу и пр., або наразъ впадає въ огонь и чинить відповідні сѣму движения. Въ першімъ лучаю, т. є. коли акторъ переходить зъ піднесеної, сильної ситуації въ ситуацію умірковану, спокійну, позістають лишъ въ лиці й въ оці сліди прійшовшого огню й запалу, хочъ всі инші движения тіла прибрали вже позицію умірковану й супокійну.

Буде тут на місці поговорити об'є огні й запалі, зь якимъ акторъ грати має. Що акторъ при гвалтовнихъ ситуаціяхъ багато сили й запалу розвинути повиненъ. відповідно страсті й чуттю. которе представляє. се річъ безперечна; ходить тільки о те, щоби вінъ своєю игрою не творивъ пересади, въ найгвалтовнішихъ ситуаціяхъ бувъ свідомъ самого себе й не йшовъ голосомъ своїмъ за-далеко, де тойже въ крикъ переходить. Ніколи не треба переступати линію красного, и далеко лучше въ дуже гвалтовнихъ ситуаціяхъ міркувати голосъ, также миміку й жести, ніжъ ити за-далеко.... Часто вандруючі трупи не йдуть за симъ розумнимъ правиломъ; актори мірні або пусті думають крикомъ, вимахуваннямъ рукъ, ступаннямъ героїчнимъ, витріщуваннямъ очей и т. п. збудити, по малихъ місточкахъ, ефектъ и викликати брава — зь галерий. Се пуста робота, не стоить, щоби об'є сімъ довше говорити. Въ гвалтовнихъ сценахъ радить Лессингъ не впадати відъ разу въ найвисшу степенъ игри, а поводи її розвивати — гармонійно, поступенно; такожъ при спаданню ситуації, въ звичайнихъ лучаяхъ, не годиться перейти наразъ зь гарячого въ зимне, а треба тежъ творити перехідъ поступенний. Такъ бо справді діється въ природі; приміромъ, злость уже переминула, але її послідні хвилювання видко ще въ палаючимъ оці, въ червонімъ лиці, въ порушенняхъ схвильованої груди

(Конецъ бу де.)

П И С Ь М О

до Академиківъ руськихъ

про видаванне збірниківъ

простолюднїи лишерашури.

Миле братте!

Дїло, оякимъ сегоднї зь вами оттуть побесїдувати я загадавъ, єсть однимъ зь найважнїшихъ для всесторонного пізнання нашої багатїи живої мови, а также нашої простолюднїи, неписаної лїтератури.

Багато зь старшихъ народовцївъ пізнали вже давнїше велику вагу сего дїла й стали по силамъ збирати й видавати народнї піснї, байки, приказки, историчнї думи и т. д. Но все тєв не відповідає ні нинїшнїмъ вимаганнямъ науки, ні самїй дїйсности. Такъ въ першїмъ зглядї домагався учений, щоби все записувано було до найдрїбнїшихъ цїхъ вїрно, такъ, якъ чулося зь народнїхъ устъ, — а ми знаємо, що, якъ Максимовичъ на Вкраїні, такъ и видавники Галицькї въ своїхъ збірникахъ, придержавши правопись тую „етимологичну“, правописею своєю, поминувши инші, самовільнї, пережїнї; такъ чудно перекрутили головнїшї прижмети нїшого лїанка, що й годї ученому на такї праці суєтатися за основу своїмъ науковимъ дослїдамъ їхъ положити. По сему рїдко коли можна придибати примїтку, де, у кого, кимъ

и якъ котора пісня чи що записана, о варіантахъ и не згадувати. Минаю инші недоладности й недокладности всіхъ друкомъ виданихъ збірникївъ, бо знаю, що й Ви, милї товаришї, о тїмъ за-надто переконанї, якъ щоби мови повисшому за-судовї справедливостъ заперечити хотїли. Що-до другої точки, т. є. дїйсности, то число виданихъ пісень, думъ и розказївъ не стоить въ нїякимъ розмїрї зь числомъ, яке єсть у самого народу. Бодяньскїи скававъ на однімъ місці въ своїй розправї о народнїй поезїї всіхъ Славянъ, що вінъ самъ въ одній Полтавськїй губернїї до 8000 (вїсімъ тисячей) рївнихъ народнїхъ думокъ и пісень привбравъ, — а ми добре знаємо, що до теперъ всіхъ на всїхъ народнїхъ пісень и думъ ледве багато надъ 1000 надруковано! Єсть тутъ розмїръ зь дїйсности?... Такъ отже ясно, що для збирання й видавання найважнїшого жерела руської мови й лїтератури зроблено дуже мало — тільки, що нїчого. Се-жъ и єсть тєв важне дїло, о якимъ я зь Вами, сердешнї браттє, поговорити хочу.

Ото-жъ вїповївши й пояснївши, якъ мало въ сімъ заводї у насъ зроблено, випадає мнї ще де-що про користь и пожитокъ скавати, коли-бъ Ви, милє браттє, симъ дїломъ займїлися.

Навъ Партицькїи видавъ досить добрий, якъ на першїй разъ, словникъ нїмецько-руськїи, и ми єму за єго великїи и у насъ ще нїкимъ не виконанїй трудъ до великої и по справедливостї заслуженої вдячности зьобовязанї. Перше виданне сего словника, въ невеликїмъ накладї, певне скоро буде розібране, и може вже незабаромъ покажеться потреба другого видання. Такъ, всїмъ намъ старатися би, щоби виданнїкъ при другїмъ виданнї мавъ підъ рукою якъ-найбільше матерїялівъ, зь которїхъ би мїгъ черпати, словникъ свїй все доповнїючи и чимъ-разъ більше удосконалюючи. Докладностъ бо словника, а тїмъ самїмъ и докладне знанне нашої мови можна тільки на певнїй підставї ослагнути, а сею підставою єсть лїтература. Єсть у насъ лїтература писана, єсть же й устна. Славити Бога, писана лїтература наша що-день більшає й ширшає, але вона, хочъ и лїчить уже немало досковалихъ, правдиво класичнїхъ творївъ, все-таки ще за-мала й за-мало обїймаюча, аби сама теперъ уже служити могла підставою до зложення повного й докладного словника нашої мови. Кзнично треба-бъ намъ сягнути ще й до багатїи скарбнїцї лїтератури нашої неписаної, живучої въ устахъ народнїхъ. Ото-жъ найлучшою й найпевнїшою підставою для уложення доброго словника буде передовсїмъ докладнїй збірникъ живої лїтератури народнїи й загально всєго того, що народъ нашъ, для вираження розмаїтихъ понатїй всякого рода, въ ровличнїмъ битї, заняттяхъ и стосункахъ, по всїхъ своїхъ українахъ, видумавъ и уживав. Коли-бъ Ви, милї брати, оттакъ прийали на себе сей трудъ, то причинились би несказанно багато до зложення доброго словника. А постане у насъ добрий словникъ, тодї неоднїмъ зь насъ далеко краше й чистїше писати й говорити буде по-руськїи, якъ досї, та й може неоднїмъ вїзьметься тодї до писання, що, хочъ и були у него по тому здїбностъ, знанне й наука, таки не важивсь досї писати тільки зь-за того, що мовою рїдною слабо владавъ. Мало бо хто зь насъ звертавъ досї увагу на народъ нашъ; ми виховуємось зь малку по містахъ, мїжъ чуженароднїмъ елементомъ, и звикаємось зь нимъ, а підвикаємо відъ свого народа; ми учимось въ школахъ нїмецької мови й навикаємо до польської, відъ свої-жъ підвикаємо й чимъ-разъ більше її забуваємо. Зь того пішло, що ми, привикши до чужинщини — молодшї особливо до нїмецьчини, а старшї й до польщини й до церковщини — своєю рїдною

мовою слабше владаємо, ніжъ чужою й відъ народу свого чимъ-равъ більше відчужаємось. Тимъ-то й рідко хто у насъ потрапить такъ гарно й складно що-небудь написати, якъ, приміромъ, Українці, а по часті й Буковинці. Другий пожитокъ зъ такихъ збірниківъ усної літератури нашої буде ще той, що виявимо всьому світу, якъ багата наша народня література й поезія, и зъ певністю докажемо, що нашъ народъ въ сімъ згляді всіхъ Славянъ, а тимъ самимъ и всі народи цілого світа перевисшав. Такимъ робомъ скріпимо й утвердимо народню идею, слабодушівъ приведемо до отямлення, а противниківъ нашихъ и відступниківъ посоромимо!

Вільше захвалювати се діло не виджу потреби, бо Ви й самі, дорогі брати, знайдете більше й смільніше переконуючихъ причинъ, промавлуючихъ за конечною потребою видавання такихъ збірниківъ. Такъ, здається, до сього діла вже нічого-бъ Васъ більше й заохочувати та широко розписуватись о ёго великихъ користяхъ для розвою нашого рідного слова, „нового міжъ народами.“ Заміромъ моімъ було тільки звернути на него Вашу увагу, а теперъ вістає міні сказати ще дещо о способі, якимъ би ёго можна найлучше осуцнити.

Не мале діло отсе — розпочати видавання збірниківъ простолюднїї літератури нашої, а поодинокому чоловікові таки й тяжко-бъ за него братись. Але каже пословиця наша, що *громада великий головік*; тожъ и візьмемся, браття, за него цілою напую громадою, а доконаємо ёго певне. Ви, панове Академики, жнете й знаєтесь зъ молодішми братами Гимназистами — числиться Ваша громада на сотки; Ви знаєте здібності й спосібності кожного зъ Вашого молодого гурту, то й знати будете, кому яку частъ спільнїї праці поручити — кому віддати довірь и поділъ роботи, кому призначити збиранне, а кому упорядкованне й редагованне узбираного. Ото-жъ скорій до діла, браття-громадо!

Що-до збирання, то треба-бъ, щоби збираючїй

1) старався записувати все якъ-найвірнійше й докладнїйше, зъ усіми фонетичними нїянсами простолюднїї мови, бо лишъ такъ можна буде означити докладний поділъ нашої мови на говори;

2) щоби до всього приписувавъ, де, відъ кого й якъ чувъ те, що записавъ, а то треба-бъ подавати:

а) имя того, що яку пісню співавъ або инше що розказувавъ, зъ додаваннямъ близшихъ околичностей при сьому й примітокъ чи обьясненїя самого співаючого або розказуючого и т. д. —

б) назву села й сторони, де що записано —

в) имя записуючого, коли самъ чувъ, або ще й того, що, чувши зъ народнїхъ устъ, ёму передавъ —

3) щоби ніколи не залишавъ слїдити й за варїянтами й докладно означавъ, де й замість чого вставляється який варїянтъ, и въ котрій містцевості и т. д. ёго записано, бо варїянти мають неравъ велику вагу въ исторїї сєї або тої пісні.

Всі такі поменші збірники повинні передаватись на руки одного сталого редактора, а сей мавъ би поступати собі зъ ними оттакимъ способомъ:

1) при кожній пісні нааначить докладно, що висше о способі збирання сказано;

2) по можності додасть, де яка пісня була може вже друкована, и въ якою відміню;

3) въ загалі примітити: чи, де й якъ хто яку пісню може вже розбиравъ и обьяснювавъ.

Що-до видавання, то повинно-бъ видаватись книжками, розуміється зъ-разу неозначеними часами, а кожній книжці назначати-бъ певне число пісень — найлучше по сотці. Але щоби тев діло вишло загальнимъ и повнимъ збірникомъ всього, що находиться у народа нашого въ віковїмъ ёго розвою нимъ видуманого й утвореного, то треба-бъ рївняти все на слїдуючі три головні часті, а то:

А. Частъ поезиїа

- I. пісні звичайні, співанки, думки й ниші —
- II. историчні думи и под.
- III. коляди й въ загалі побожні пісні, особливо ті, що співають каліки й лірники —
- IV. пісні обрядові: весільні, обжинні и т. д.
- V. коломийки, шумки й инші под.

Б. Частъ прозаїїа

- I. пословиці, прислів'я, приказки —
- II. загадки —
- III. байки —
- IV. историчні кавки й предання —
- V. додатокъ до науки:
 - а) номенклатура природописна —
 - б) терминология реміснича й инше под. —
 - в) лікарські сили віль — и т. д.

В. Частъ музиїа

т. в. ноти пісень, які находяться въ кожній книжці (по можності), зъ проводомъ на фортепїані або гитарі.

Що-до названія сихъ збірниківъ, то, думаю, найлучше було-бъ назвати „Памятники простолюднїї літератури руської“, — а тамъ, може придумаете й лучше яке названне. Видавництво може потягнутись багато літъ, а зъ виданнямъ першої книжки випадало-бъ таки якъ-найбільше поспішитись, бо вона заохотить неодного причинитись до начатого діла, и вийде зъ того велика агїтація въ користь нашого народнєго пораннїя. Я переконаний тежъ, що сими збірниками звернемо на себе увагу всього ученого світа, що забезпечимо нашъ народъ відъ духовної смерті, а мову налу відъ упадку.

Теперъ розвізжаєтесь Ви, дорогі брати, на ваканїї. Кожному зъ Васъ отверається широке поле приязирати бо-дай на першу книжку красного й багатого матерїялу й записати собі на-дальше відмогу своїхъ сестричокъ и молодшихъ братівъ Гимназїстівъ. А то ніхто не зможе такъ добре збирати пісні, якъ дівчата; тимъ-то й удавайтесь въ сімъ ділі й до нихъ, особливо коли часомъ тяжко намовити яку сільску співачку, щоби пісню свою до записання про-казувала.

Ще на одно зверну Вашу увагу, милі браття Академики: щоби въ кожній Вами друкованій книжці були ставлїні при посвїлхъ числа по бокахъ; бо симъ, бачите, улєкшається трудъ при цитованню, особливо при укладанню словаря.

Въ Липцю 1867. Зъ Відлїя.

Вамъ щиро прихильнїй

Дрѣ П. Павлусевичѣ.

Редакція перенесена підъ Ч. 236, місто (Ринокъ).

ПРАВДА

письмо наукове и литературне.

Виходить щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата вносить: на 3 чвертьрочия (до кінця р. 1867) зр. 1. 60; на півъ року зр. 1. 10; на чверть року зр. — 60. — Редакция підъ Ч. 236 місто (въ Ринку).

ДУМКА.

Лугами-поллями пташата маленькі
Літають, співають и тішаться всі;
Щебече підъ сонечкомъ жайворонъ мило,
А тамъ перепілка лоскоче въ траві.
Лишъ я одинокий, нещасний сирітка,
Не тішусь весною, бо серце мое
Зъ великого горя, журби и розпуки
У грудяхъ лишъ ледве-що тѣка и б'є.
Тручаю-збуваю мої дні бездольні
У слѣзахъ гарячихъ, у мукахъ тяжкихъ,
Не виджу ні цвіту у моїмъ городі,
Не чую ні співу пташатокъ малихъ.
Подужавъ би заравъ, — та знаю я певно,
Що мой недугі ліку вже нема...
Ахъ, Боже мій, Боже!... Нащо ти кривавишъ
И рвешъ своє серце на кусні сама,
Нещасна Русе, рідненькая нене?
Забули вже, браття, що згода й любовъ
Мивувшую долю, и волю, и правду,
И силу чарують, привернуть намъ зновъ?
Данило Млака.

МАЙОРЪ.

Повісь П. О. Куліша.

(Переложено зъ великоруського).

Глава XI.

Вернувшись, вони узрили за чайнимъ столикомъ сидячого майора. Мати й дочка не вірили очамъ своїмъ: се було для нихъ чудо — висше всіхъ чудесъ. Зъ усѣго серця подякували вони Богові й виразили своє чувство голосно, по звичаю простолюддя. Оттуть сестра й небога обсыпали майора найніжнішими ласками, якихъ тільки навчили їхъ життє й природа. Вінъ бувъ у нихъ и соловейко, и золоте, и ясний місяць.

Майоръ бувъ порушений до глибини душі їхъ ласками, — бувъ порушений більше, ніжъ коли-инде; але слово єго німіло відъ страшнихъ мислей, наповнявшихъ єго голову. Вінъ говоривъ тільки: „Бідні ви люде! бідні ви простачки!“ и нічого

більше. Потімъ сказавъ: „Дайте міні чаю: я зовсімъ ослабъ.“

Видко було, що єго натура збирала остатні сили, щоби постояти за те, що для него було єдиною дорогоцінностію въ світі. Вінъ держався просто; очи єго були оживлені якимсь дивнимъ огнемъ; въ усіхъ єго порушенняхъ видна була лихорадочна, вздержувана енергия. Се бувъ чоловікъ, у которого одна сильно напружена мисль піднесла до найможливішої напруженості всі моральні й физичні сили. Хочъ же въ середині пожирала єго страшна грижа, поверхи вінъ здавався тільки розмишляючимъ, а зовсімъ не смутнимъ. Пануючий виразъ єго лица виступивъ теперъ зъ такою силою, що сестра й небога, готовлячи для него чай, знижили одною нотою голосъ, неначе боячись перешкодити єго умисловому заняттю. Се було зроблено мимовіжно. Але коли майоръ взявся до своєї шклянки чаю, вони въ єго блідімъ лиці постерегли щось страшне, щось похоже на виразъ притлумленихъ терпіній, и готові були стрівожитись упять за єго здоров'є. Але майоръ спокійно пивъ чай, закусуючи єго невдавшимися коржиками такъ, мовъ би вони були найудачніші. Парася, знаючи єго привички, після першої шклянки подала єму люльку. Вінъ нахиливъ до себе її голову й поцілувавъ її въ чоло, чого перше ніколи не робивъ. „Бідна моя простушка,“ сказавъ вінъ въ півъ-голоса, мовъ би звертаючи до самого себе.

Сестрі давно вже хотілось заговорити о новімъ знакомімъ, ато її щось здержувало: вона инстинктивно чула, що для сєго треба вибрати хвилину, въ котору братъ охотно буде її слухати. Коли тютюновий димъ закривъ, неначе легкою крепою, єго лице й затеръ на ній строго-розмишляючий и вразъ якийсь страшний виразъ, вона, сидячи противъ него за чайнимъ столикомъ, поведла розмову о Сагайдачнімъ и зачала вилчати єго вгідності, зъ своєї точки видження. „Да який же вінъ розумний! Да яке въ єго слово ніжне!“ Въ такихъ викликахъ розмилась була її річъ. Але майоръ, слухавши її

зъ гіркимъ усміхомъ, наразъ спинивъ її на „нижнімъ слові.“

„Годі, годі, хозяйчко!“ крикнувъ вінъ, швидко піднявшись зъ свого містця. „Не спіши хвалити ніжні слова. Прийде ще часъ, коли ти пізнаєшъ їхъ вартість.“

Живий румянець покривъ лице Парасі. Майоръ се постерігъ и, відвернувшись, пройшовся разівъ два по балкону, стукаючи закаблукми голоснійше звичайного.

Коли-бъ майоръ нашъ бувъ більше майоръ, ніжъ чоловікъ. вінъ розпорядився би зъ симъ випадкомъ простісінько: відкликавъ би сестру въ осібну комнату й оповівъ би їй, що отъ — каже — матусю, зроблене таке й таке рекогноскування, и відкриті такі й такі околичності. Будь ласкава, розвідай у дочки, на-скільки велике склалось лихо, и заряди свої міри, а я заряджу свої. Симъ способомъ діло сейчасъ би розвітилось, и не треба-бъ було майору заводити трагічну гру зъ самимъ собою й зъ Сагайдачнимъ. Але якъ нема лиха безъ добра, такъ нема добра безъ лиха. Майоръ нашъ, при всімъ своїмъ майорстві, мавъ въ собі незрівняно більше людського, ніжъ майорського. Вінъ не въ силахъ бувъ сказати сестрі слово, которе — вінъ чувъ се по собі — мусіло було якъ мечъ пройти крізь її серце. А тимчасомъ ёго любовъ до небоги убільшила глибину пропасті, викопаної, якъ ёму здавалось, підъ її ногами хитримъ зводителемъ. А тимчасомъ обуренне розбудило въ німъ чувство, которе ми назвемо бовнимъ жаромъ, тому що підъ симъ видомъ въ німъ вихована була життємъ діятельна енергія, властива кождому щасливо сотвореному чоловікові. И, замкнувшись въ самімъ собі, майоръ готовився на діло, чисте въ жерелі, зъ которого воно взяло свій початокъ, але помрачене въ діткненню зъ поняттями й звичаями ще неочищеного, ще неодоухотвореного життя, которимъ живє наше бідне покоління.

Коли-бъ сестра майора довідалась добою скорше о зближенню дочки зъ Сагайдачнимъ, вона би найшла тонкі способи розвідати всі околичності сёго зближення, и, знаючи діло, якъ воно єсть, ишла би просто до желаної цілі. Вона би поспішила поділитись зъ братомъ своєю радістю, своїми надіями, своїми родинно-світськими мріями, на которі такъ щедра виобразня, підогріта любячимъ до безграничності материнськимъ серцемъ. Кілька слівъ зъ тої й другої сторони, кілька питаній и одповідей поставили-бъ діло міжъ братомъ и сестрою въ таку ясність, після которої осталося би з'єднитись їмъ дружнєю порадою въ одну думку й вести діло въ порядку, на правляючи бігъ любови молодой пари рівнимъ потокомъ и украшаючи берегиб

сёго потока своїмъ допильновуючимъ спілчуттємъ. Ато любовъ сеї пари відкрилась їй въ ненадійнімъ и дивнімъ, а по нашому романсовімъ виді. Власна мысль її не освоїлась нище зъ симъ одкриттємъ. а до того вона знала надто мало о тімъ, що міжъ ними діялось. Рівне сказанне брата о ніжнімъ слові зневолоило її прикусити язикъ. И, замкнувшись сама-въ собі, вона випустила на волю рій тривожнихъ думокъ, успоковнихъ на хвилю стараннями о гості й браті, и далека була вона відъ порозуміння того, що діялось въ душі майора, и не прочувала вона бурі, збираючоїся надъ ёго мирнимъ домомъ.

Коли-бъ Парася зъ самого початку свого знакомства зъ Сагайдачнимъ знала, хто вінъ, вона би заразъ сказала матері о своїй стрічі зъ нимъ въ кругу забавляючихся ровесниць при місяці. Ато зъ нею склалось такъ, якъ співається въ пісні:

Полюбила козаченька, не спитала й відки.

Сагайдачний, находячи въ своїмъ народі безконечний интересъ для вислідування й бажаючи ввійти глибше въ ёго життя, перемінювавъ ніколи свій Европейський костюмъ на полу-Азійську одіжъ, котора такъ згоджується зъ широкими степовими просторами України и такъ догодна для видержання жарівъ и куряви на нашихъ дорогахъ. Въ сій одіжі вінъ їздивъ частю для господарськихъ потребностей, а частю й изъ цікавості по Українськихъ шумнихъ и безпоряднихъ армаркахъ, вглядаючи більше на приказчика, на багатого або зажиточного торговця-хуторянина, ніжъ на дворянина. Знанне Українського язика помагало ёму здаватися низшимъ властивого свого стану въ очахъ не знавшихъ ёго людей. Вертаючи одного разу домівъ верхомъ, въ нічну пору, вінъ бувъ притягнений звінками дівочими голосами въ урочище Гойдалки. Вінъ прив'язавъ до дерева свого коня й ввійшовъ въ гуляючий кругъ дівчатъ, въ постаті чужурного парубка. Появленне незнакомця помішало їхъ; але вінъ мавъ щасливу маніру, котора єднала до него довірре, и сказавъ їмъ кілька жартівъ въ такімъ чемнімъ и веселімъ тоні, що вони не могли не одвічати на нихъ по-народнєму. Вінъ побувъ зъ ними всёго дві минути, викресавъ огню, закуривъ люльку й попрощавсь зъ ними въ жартобливімъ тоні, просячи бути знакомими й обітцюючи заїхати до нихъ другимъ разомъ. Парася була въ їхъ кругу. Її поверховність ударила Сагайдачного. Такого чистого тина України вінъ не стрічавъ нище на родині. Жартоблива обітцянка обернулась для него въ правду: ёму хотілось нище разъ видіти красавицю-козачку. Вона всадовилась въ ёго виобразні, мовъ чудний сонъ, и вінъ жалувавъ, що, улягаючи чувству деликатності, не зіставсь въ сімъ нічнімъ зірнанню довше. Зъ свої сторони, и Парася була

ударена ёго поверховністю, тономъ мови й чимсь непостижимо-очаровуючимъ въ ёго поведенню. Задумалась вона о своїй долі, засуджуючій її на життє въ кругу нудного й прикрого для неї товариства, завидувала своїмъ подругамъ, зъ котрихъ кожда могла глядіти на чупурного незнакомця, якъ на свого суженого. Поглядъ ёго, востроплений на неї зъ безмовнимъ подивомъ, оставсь у неї въ серці, и ся околичность приневолила її умовчати передъ матеррю о стрічі зъ парубкомъ, которому подібного вона ще не бачила. Слiдуєчий за тимъ вечеръ бувъ такий самий тихий, такий самий запашний и світлий. Місяць, піднявшись надъ лісомъ, зачавъ творити на землі свої чари. Підъ пісні солоніивъ заспівали въ урочищі Гойдалкахъ дівчата, а зъ ними й Парася. И співали вони въ своїхъ пісняхъ про любовь, про її терпіння й радости, и кожде моладе серце пахло прирощеними чувствами, якъ и цвіти своїми ароматами. И дивно були здивовані дівчата: імъ видалося, що вразъ зъ ехомъ імъ вторує чийсь посторонній голосъ. Якийсь часъ вони не довіряли своєму слухові; наконецъ відкритте зробилось несомнінимъ. Щось кольнуло Парасю въ серце, и коли співачки перервали въ помішанню свою пісню, и зъ-за дерева вийшовъ до нихъ вчорашній одвідникъ, витаючи їхъ уже якъ знакомий, вона злякалась ёго появилення, мовъ чогось надприроднєго. Але й голосъ ёго, и жарти, и пісні, которі вінъ зачавъ співати, захожуючи дівчатъ до продовжання перерванихъ арий, переконали її, що се не бувъ духъ, а ёго поверховность и спосібъ поведення притягали її до себе непобiдимомою силою. Та не сміла вона покоритись сєму потягові, усувалась відъ него й, зъ-далеку видаючи на него поглядн, вслухувалась въ ёго голосъ. Вінъ постерігъ її помішанне и, жаліючи її, поспішивъ відойти, обітцявшись явитися въ слiдуєчий вечеръ. Коли вінъ відіхавъ, невеличкий кружокъ на-півъ легкодушнихъ, на-півъ задумчивихъ хуторянокъ державъ міжъ собою раду, на которій старавсь означити: хто сей парубокъ, чого вінъ їздить сюди, и якъ зъ нимъ поступати на-будуще? На перше питанне дівчата могли одвічати тільки, що вінъ багатирь, се-бъ-то багачъ, тому що одна застязка въ ёго сорочці стоїть не менше четвертака й сива, мовъ атласъ, при місяці, а біла, якъ снігъ, сорочка мабутъ чи не зъ самого коленкору. На друге питанне — що ёму сподобалась одна зъ їхъ кружка, и що вінъ їздить залицятись. А коли очевидно було для всіхъ, що ёго серце повернулось до Парасі, хочъ мова ёго зверталась до всіхъ, то весь кружокъ, звязаний міжъ собою загальною до неї прихильністю, обуривсь на ёго замисли, и ураджено було не сходитися більше на Гойдалкахъ. Хто би

вінъ ні бувъ, чи синъ багатого чумака, чи улюбленій приказчикъ якого-небудь пана, відпущений на волю, — въ кождімъ випадку залицяння ёго було-бъ надто обиваюче, по їхъ думці, для майорової небаги, котора, хочъ для забавки убирається по-просту, проте таки така-жъ панночка по багатству й по всьму, якъ и котора-небудь зъ сусідніхъ панських дочокъ. Постановлено було однаковъ, держати сю историю въ таємниці, и зъ тимъ розійшдись вечірні дівочкi сходи, и, повертаючи, заспівали дівчата пригуджену до сеї спосібности пісню:

Ой не ходи, багатирю, коло мого тям!

Таємниця була захована вірними подругами Парасі, але перше условье не було виповнене. Всі вони до одної явились въ слiдуєчий вечеръ на Гойдалкахъ, и пісні їхъ дали знати Парасі о нарушенню условья. Зъ обуреннемъ побігла вона зробити імъ вимівку, але се обуренне не перешкадало їй замінити свої цвіти свіжими и, відходячи, оглянути себе въ зеркалі. Вимівка зроблена була дуже строга, але дівчата відповіли на неї жартомъ, въ которімъ скривалась половина правди, — що такий сужений не годиться для неї, якъ для панянки, а годиться для нихъ, для простихъ козачокъ. Сей жартъ, супроводжений свавольнимъ сміхомъ, улучивъ Парасю въ саме серце. Въ підмогу боязливій любові явилась зависть, и вона сказала:

„Коли-жъ такъ, то не уступлю ёго нікому!“

„Боже поможи!“ одвічали весело дівчата. „Тільки панночці не подоба статись простачкою.“

„Не хочу бути панночкою!“ крикнула красавиця. „Лучше бути щасливою простачкою, ніжъ нещасливою панночкою! У насъ була весела хата въ селі; я знаю те життє . . . я не боюсь простої козачої жизни! Міні плахта милійша довгихъ панськихъ суконь!“

Все се було прийняте за жартъ подругами. Але не жартувала Парася.

Всю минувшу нічъ уже їй снився чорнобривий, чорновусий козакъ; весь день звучавъ въ її ухахъ голосъ ёго, и мучило її дане дівчатамъ обітцяння не приходити на Гойдалки. Прибігла вона до нихъ зъ поверховнимъ обуреннемъ, але зъ внутринєю утіхою, котора заразъ и виявилась. Рішаючись бути тимъ, чимъ сотворивъ її Богъ, Парася відзискала утрачену на часъ простоту мови й поведення. Сагайдачний, приходючи влять въ сей сільский кружокъ, найшовъ уже можливимъ говорити зъ нею. Вона, на ёго просьбу, заводила пісні; вона відповідала на ёго жартовні куплети другими куплетами, которі зложивъ народъ въ пригуду людянь, которимъ тяжко сказати мисль, або виразити чувство просто відъ своєї особи. Вона здивувала ёго вигадливістю, забавністю річі, тонкістю по-

нимання кожного чувства. Вінъ переконавъ її більшъ прежнёго, що не для жартівъ и пісень одвідує їхъ вечірні зібрання. Стало ясно й для всіхъ дівчатъ, що Богъ указавъ Парасі пару. Несомнінність сеї околнчності звязала ще більшъ отвертость Парасі передъ матеррю, а дівчатъ наповнила обавою якогось лиха для неї и для нихъ. Що, якъ довідається обз сімъ майоръ? Майора всі боялись, єдино по причині єго мовчязності, и придавали єму характеръ, зовсімъ єму невластивий. Що скаже сама мати Парасі, майорова сестра, уже не вбога козацька вдова, а повновластна владителька багатого хутора? До сєго прилучалась ище невідомость, хто такий властиво вечірній одвідникъ Гойдалокъ. Вінъ, запевне, добре знавъ, хто така Парася, а о собі вмовчувавъ, або виражався загальними словами, ухилиючи, однако, и догадку, що вінъ висший того, чимъ здається. Вінъ полюбивъ хуторську красавицю, не зважаючи на те, що вона такъ низько стояла въ одношенню до него на товариській степнівці, але не хотівъ, щоби вчасне відкриттє, хто вінъ, похлібило її гордості. Вінъ хотівъ, вінъ ждавъ, щоби єго полюбил такъ, якъ люблять простого чоловіка, спосібного натхнути любовью непорочне дівоче серце, и тогді ажъ відкрився своїмъ суженій, коли цілкомъ о тімъ переконався. Багато чуднихъ вечерівъ провели вони въ-купі, не стілько въ очахъ, скілько підъ охороною прихильнихъ імъ дівчатъ, и тутъ постановлено було зближитись Сагайдачному зъ домомъ Парасі, и після сєго-то постановлення вінъ проводивъ її разъ дальше, ніжъ належало, и діставъ відъ неї прощальний поцілунокъ, котрий завдавъ стілько терпінній бідному майорові. Люде статочні, люде, идучі самою серединою сучасної жизни, скажуть, що Сагайдачний дурниці робивъ, ходячи своїми калифовськими мандрівками міжъ простолюддемъ; скажуть, може, що вінъ не знавъ порядочного товариства, коли мігъ влюбитися въ полудяку красавицю. На подібні заключення кождий має свої права и нехай буде ними довольний. Наше діло представити тільки фактъ, виражаючий поступъ сучасного чоловіка напередъ, або відступъ єго назадъ, въ особі такихъ людей, якъ Сагайдачний. А вінъ — не однокое явленне. Уже стужилось багато сердець відъ засухи въ області чувства женської любви, відъ вузості женської душі въ знаній сфері жизни, відъ штучності її порушень, за которою не видати вже порушень чисто прирощенихъ. Уже Славянске, ще свіже, просвіщене товариство нашло свій органъ зъ сеї сторони въ передуючимъ сєгодня Польськимъ поеті, котрий виповівъ недавно мисль о тімъ, відки сучасний чоловікъ надіється для свого серця порушення води живущої:

Gdybym miał jeszcze dać me serce komu.
Oddałbym go dziewczynie z wieśniaczego domu;
Stałbym się z ducha synem, ojcem mego ludu....
Godny trud życia, godne życie trudu!

Такъ сталося и тутъ. Борьба зъ життемъ, вічній бій зъ ордою варварівъ и хижаківъ, которі щоденно роблять покушення на чесну й безоружну часть товариства, не затлумили серця въ Сагайдачнимъ, але, по своєму особливому вихованню, єго серце могло віддатись тільки такій жєнщині, якъ Парася, — образованій або народомъ въ лучшій єго верстві, або найдоскональшими людьми просвіщеного товариства.

Нічого сєго не знала й не могла знати бідна служива голова майора. Виставляючи собі Сагайдачного по-майорськи, вінъ видівъ въ німъ чоловіка висшого товариства, для котрого гарненька дівочка зъ низшого — те саме, що кріликъ для льва. Людського було въ майорі дуже багато, и се людське забурилось въ німъ всею своєю силою. Вінъ постановивъ покарати підступний поступокъ, которихъ тисячі остаються безъ всякої людської кари, окрімъ хйба уколєння зъ сторони гадючого жала плёткарокъ, виливаючихъ, вреспі, свою ідь особливо въ розірване серце офіри зводництва и мало даючихъ почути єго холодному серцю зводителя.

Скінчивши свій чай и звичайне число люлєкъ въ мовчанню, вінъ въ повмі обдумавъ, якъ єму поступити въ сімъ важимъ випадку. Більше всєго затрудняло єго питанне: якимъ способомъ післати Сагайдачному визанне, не давши сєго постерегти сестрі й небозі? Вийшовши до спальні, вінъ написавъ се визанне дрожачою рукою й назначивъ Сагайдачному явитись завтра около десятої години рано у граничнёго каменя, підъ знанимъ въ околиці Дуківимъ дубомъ, коли вінъ уважає себе чеснимъ чоловікомъ; въ противнімъ припадку грозивъ пукати єго по всєму світу и, найшовши, убити, якъ хижого звіря. Картку сю мавъ и переминавъ майоръ въ рукахъ. Наконєць положивъ въ кишеню й вийшовъ на звичайний передобідній прохідъ.

Въ сусідній році стрітивъ вінъ свого повозчика, котрий називався Радько. Радько бувъ старий бездітний вдовець, мавъ поглядъ суровий и такий виразъ лица, мовъ би тільки-що сплюнувъ на щось досадне. Вінъ не випускавъ изъ рота люльки, и люлька була, якъ здавалось, найприємнішимъ для него предметомъ въ світі. На дівчатъ и молодиць вінъ давно вже не позиравъ: покійна жінка єго була сварлива истота, вічно всімъ незадоволена, и навсїгди відзвичала єго відъ свого пола. Діти померли заразъ за нею, и Радько зъ усєго свого життя витягъ одно тільки заключенне: „Чортъ-ма

въ світі добра!“ Сі слова повторявъ вінъ часто, а коли й мовчавъ, то вони ясно виражались на ёго лиці. Тимъ не менше, однакожъ, вінъ одданий бувъ своїй хозяйці, сестрі майора, такъ що въ хуторі одні тільки пси були вірніші ёго. Майоръ се знавъ и зовсімъ бувъ переконаний, що Радько не скриває передъ нею свого посольства до Сагайдачного. А вложити се поручення було більше ні на кого. Накладати-жъ на Радька мовчанне було би діломъ даремнимъ, тому що Радько, при всій своїй мовчанності, явно показувавъ, що дивиться на майора, якъ на особу посторонню, мало не якъ на посто-яльца, а служить вірою и правдою тому, хто дер-житьъ въ своїхъ рукахъ поводи хуторського пра-влення. Що було робити въ такімъ випадку? О-ставалось тільки прикинутись приятелемъ Сагай-дачного й запросити ёго за помочю картки черезъ Радька, ніби-то въ гості. Але притворство й игра якої би то ні було взятої на себе ролі були за-всїгда чужі простому характеру майора, а въ сімъ випадку показались для него по-просту неможли-вими. Проходячи мимо Радька, вінъ ограничився тільки на тімъ, що оглянувъ слідячимъ поглядомъ ёго черству й незадоволену життємъ физиономію, а Радько зъ ушановання для него знявъ бриль и витягъ зъ рота люльку; и такимъ способомъ вони розійшлись въ противні сторони. Радько остався незадоволений зверненою на него увагою и подумавъ: „Випивъ чоловікъ, чи не випивъ, уже й ди-виться, наче на медведя!“ А майоръ тимчасомъ обдумувавъ, зъ якої би сторони взятися за ді-ло и якъ ужити въ німъ незадоволеного життємъ Радька. Нічого краще не мігъ вінъ, однакожъ, при-думати, якъ післати Радька ночью, коли всі вло-жаться спати, а відъ сестри й відъ небоги увіль-нитися при чаю мовчаннемъ, прохідъ же мавъ за-кінчити діло.

(Дальше буде.)

НАРОДНЯ ФИЛОСОФИЯ

списана по народнімъ пословицямъ и приповідкамъ
Богеніємъ Згарськимъ.

III.

Чоловікъ.

Недобрий чоловікъ заявляє сердитість свою вже самимъ язикомъ: „січе якъ ціпомъ;“ „безъ ножа ріже, безъ огню пече, безъ мила голить.“ Сердитий чоловікъ — то чоловікъ напастний, вїдливий; при-скипається до кого, то годі одкаракастися: „що въ Бога день, усе голову ість;“ „ість, якъ ржа залізо;“ „учепився, якъ грїхъ села;“ „якъ п'явка впився;“ „чепляється, якъ сліпий плота.“ Такъ доскулить

лихий кожній людині, що „стане сіллю въ оці.“ Дарма прохають: „одчепись одъ мене, глянь на Бо-га!“ Лихий якъ разъ внадиться до хати, нічимъ позбутися: „Пусти чорта въ хату, то вінъ и на пічъ лізе, и ладаномъ не вигуришь.“ Лихихъ оминають, неначе моровимъ заповітранихъ: „одъ ледащого поли вріжъ та втікай.“ Утікъ хто відъ одного лиха, підбігъ підъ друге: „одъ лихої тварі въ світі не втічешъ.“

Годі зъ лихого чоловіка зробити доброго: „хочъ у ступу всадить та пирогами годуйте, все буде одна-ке.“ Хочъ би якъ добромъ годивъ лихому, не по-ліпшів: „скільки вовка ні годуй, а вінъ у лісъ ди-виться.“ Лихий чоловікъ — то завзятий: „примігъ би, въ ложці води втопивъ би.“ Тожъ коли нічимъ ли-хого поправити, то „лихого нічого жалувати.“ Ні до-бромъ, ні просьбою злого не вдобрухав, а помирить тільки бовмъ да силою: „на крутеє дерево треба й кру-того клина.“ Хто ні Бога, ні людей не боїться, того тільки букомъ перепудити: „ледаще січи. поки духъ у німъ чуешъ; уважай на душу, аби шкура витри-мала.“ Иноді битий чоловікъ на доброго зведеться; но частійше, хочъ тріпають, нічого не дотріпа-ються, бо въ лихихъ ні честі, ні слави: „добрее не на довго,“ а лихе, хочъ якъ потовкають, животіє: „бита посуда дві небитихъ переживе.“ Карають лихихъ на поправу та й на пострахъ: „на те Циганъ матку б'є, щобъ ёго жінка боялась.“

Якъ не всі люде добрі, такъ и не всі лихі; суть по-міжъ добрими и лихі: „нема ліса безъ вовка, а села безъ лихого чоловіка.“ Доскулить-допече лихо до живого, такъ и найліпший чоловікъ роз-сердиться, бо „нема риби безъ ости, а чоловіка безъ злости.“

Духъ и душа чоловіка въ очахъ заявляються. Въ очахъ світло, въ очахъ цілий світъ для чоло-віка. Всі тварі, всі дива розкриваються передъ очима. Кожда постать, всі барви, всі явлення зъо-бразуються въ очахъ, стаються видимі. За очима чоловікъ видить, спізнає, розличає, рівняє, мірить, водиться. Що за добро чоловікъ въ очахъ має, то-гді спізнає, якъ світло пострадає. „Лучше-бъ не ро-дитися, ніжъ родившись світа не видати.“ Нема більшого нещастя надъ сліпоту, бо для сліпого ніякої краси немає. Пильнує хто чого, такъ „пиль-нує, якъ ока,“ бо безъ очей нічъ вічна. Нема ні-чого красчого на цілімъ чоловіці, якъ очі. Очи сніні, якъ небо, чорні, неначе терень, бистрі, ла-гідні, любовні, зависні, злісні, хитрі, ласі — все те чуємо въ народніхъ нашихъ пісняхъ. Пізнати зъ очей, якого хто духа: „світить очима“ або „мигуєє очима, якъ кіт на глині;“ „позирає, якъ собака на ярмарку.“ У недоброго недобрі очі: „якъ погляне вінъ на мене, такъ ажъ холодъ по-за шкуру ходить;“

„втрищився, як дідько.“ Очима заявляється серце; позірнь до серця проникає: „пасе очима.“ Въ очахъ відвага, въ очахъ и страхъ: „страхъ великі очі має.“ Загапився иноді хто та й забувся, изъ очей видно: „не втрищайся на нікого, як тоза на різника.“

Въ очахъ доброго чоловіка що-найбільше сти-ду; стидно дивитися на все погане, уражающе людську честь и стійність. Провинивъ хто що, то криється зъ очима: „не знаю, чимъ міні ити, чи плечима, чи очима.“ Доходять правди, такъ „треба якось у очі казати.“ До очей скликують свідківъ; чесні та й сміливі люде не по-за плечі, а въ самі живі очі правду кажуть.

(Дальше буде).

ДРАМАТУРГИЧНІ ЗАМІТКИ.

Написавъ *Денись вь-надъ Серешу.*

3) Физиономика. — Що складъ лиця й виразъ ока мають бути відповідні ситуації, се ніхто не заперечить. Лице, а особливо око суть образомъ душі. Папірць білий одержує чоловікъ відъ природи, се-бъ-то лице, а на німъ записує розвиваючися душа поволи чуття, гадки, страсті й чини чоловіка.... Найяснійше, найвиразнійше говорить око чоловіка, що въ душі й серцю діється. Буває-то вправді часомъ, що хтось умівъ лицу своєму й бесіді надати виразъ лагідності, доброти, щирості, коли підъ тою позорною маскою кипить огонь, злость, хитрость; але подивися ёму несподівано въ око, а коли умієшъ въ німъ читати, то вчиташь зъ него всю внішню ложь, а всю внутрішню правду. Або навіть и черти лица виученихъ обманцівъ, хочъ и якъ будуть вистудіовано-удалі, таки прибирають прирочений їмъ виразъ, коли ті обманці видять себе на самоті, знають себе неслідженими, и коли страсть їхъ починає будитися; тоді-то тайне письмо їхъ злої душі виступає явно на лиці їхъ. Се все добрий акторъ повиненъ студіовати на людяхъ та на добрихъ характеристичнихъ портретахъ, та й повиненъ до зеркала учитись наслідувати всякі физиономії. И тутъ однако нехай уважав, щоби не понавъ въ пере-саду й карикатуру, щоби держався природи й не переступавъ лнню естетичну.

4) Жести. — Се суть движення рукъ, а по-часті й порушення нігъ. Що акцентъ для виговору, модуляція голосу для деклямації, то суть жести для тішовання бесіди. Вони чинять яснійшимъ, понятнійшимъ, зрозумільшимъ кожде чуттє й кожде виреченне актора. Жести актора не суть такъ видатні, смілі, многозначні, якъ при пантомиміці, одна-

ко вони не повинні бути за-мало марковані, дуже поверхні, розтяглі, нічого не значущі. Руки держати при собі, якъ безживотна статуа, або махати ними сюди-туди безъ мислі, безъ значіння зарівно зле. Акторъ не повиненъ ані одного движення руки зробити безъ розумної причини, або, що гірше, жестикулювати зовсімъ противно, н. пр. виголошаючи слова: „въ сирій землиці зложу голову мою“ — рукою всказувати на небо, або десь передъ себе, або по-за себе. Се зробило би дуже прикре вражіння, відбиваючися диссонанцією въ душі слухача. Отже на се особливо звертаю увагу акторівъ и загіраю їхъ до пильного студіумъ, бо въ сімъ взгляді діються найбільші уогрішності. Природа, т. в. бачне слідженне людей въ розличнихъ ситуаціяхъ, студіованне класичнихъ образівъ и до-сконалихъ акторівъ достарчують матеріяль до подібнихъ студій.

Теперь замічу, після Лессинга, обь тімъ, які жести при виголошуванню моральнихъ сентенцій ужитися мають.

— Кожде порушення, яке вчинить рука при виголошенню моральнихъ сентенцій, мусить мати своє значіння. Можна розвинути се маркування руками ажъ до малєвничого, аби тільки не перейти въ пантомиму.... Замічу одинъ спосібъ жестикулювання, которимъ можна придати моральній науці світла й життя. Суть-то такъ-звані индивидуалізуючі жести. Моральна сентенція єсть-то загальне положенне (allgemeiner Satz), впливаюче зъ особеннихъ стосунківъ дійствующихъ осібъ; черезъ свою загальну натуру стається вона ніяко чужою річі трактуючійся, и не кождий зъ зрителівъ и слухачівъ, особливо коли не єсть остроумнимъ, спостереже її або пійме її такъ скоро. Треба за-для того шукати середка, черезъ которий моральна наука, яко загальна и символічна, дала би зробитися видимою, а тимъ середкомъ суть певні жести.

Для ліпшого вирозуміння подає Лессингъ слі-дуючий прикладъ.

— Олинтъ носиться надією, що Богъ змигчить серце Саладина, що не буде жестоко прослідувати Христинъ; Евандеръ, яко досвідчений чоловікъ, уважнимъ ёго чинить, що надія часто обманює:

Vertraue nicht, mein Sohn, Hoffnungen, die betrügen.

Da sie zu leichtlich glaubt, irrt munt're Jugend oft.

Але скоро приходить Евандрові на гадку, що старость, се-бъ-то вінъ самъ, впадає въ противоположну похибку и, не хотючи свого сина зовсімъ укворити, додає:

Das Alter quält sich selbst, weil es zu wenig hofft.

Всі ці сентенції однакимъ жестомъ маркувати, хочъ би й найкруглішимъ, було би великою по-

хлюбою, каже Лессингъ, и додає таку науку.
Стихъ

Da sie zu leichtlich glaubt, irrt munt're Jugend oft —
треба виголошувати въ тоні й зъ жестомъ отців-
ської перестороги, звернувши сі слова й обертаю-
чись до Олінта, бо то власне недосвідчений О-
лінтъ викликавъ у троскливого старого сю загаль-
ну увагу. Натомість стихъ

Das Alter quält sich selbst, weil es zu wenig hofft, —
вимагає здвигнення раменами (das Achselzucken) и
такого тону, якимъ ми звикли признаватись до на-
шихъ власнихъ слабостей, а руки повинні мнмо волі
притягнутись до груді, щоби тимъ означити, що
Евандеръ туо науку виніє зъ власного досвід-
чення, и що вінъ самъ єсть той старий, о которімъ
бєсїда....

Тільки Лессингъ. Шкода, що вінъ бїльше не
говорить объ сїй матерї; а то певно було-бъ зго-
дилось зовсімъ тутъ виписати.

5) Складъ або составъ цілого тіла при
сценичнїмъ представлїнню. — Що ся точка єсть
такожъ дуже важна, се не можна заперечити. И-
накшу бо позицію прибирає молодець, а иначе
старець, иначе веселий, пустакъ, а иначе суму-
ючий, журливий, иначе багачъ. а иначе вбогий
и т. д. Але окрімъ того певні гвалтовні, патетичні
ситуації викликають зновъ певні відповідні постави
тіла, и зновъ въ тихъ самихъ ситуаціяхъ прибе-
рає тіло молодця инші постави, якъ тіло стар-
ця, — тіло простого, грубого чоловіка инше, якъ
змягченого цивилізованого вихованця зъ великого
світа и т. д. Се все треба віддати природно, бо
кожда форма невідповідна истоті разить немилу и
нівечить злуду.

Замітити тутъ належить про такъ-звані пла-
стичні позиції, які даються бачити въ играхъ
славнихъ акторівъ на великихъ сценахъ, н. пр. якъ
писатель сєго бачивъ передъ десяттю роками на
Віденській сцені въ игрі славної артистки Ристо-
ри. Грала вона Шиллеровську „Марію Штуартъ“....
Якъ приходить сцена, коли Марія, по вісімнадцяти
рокахъ вязничної неволі, випущена въ городъ зам-
ковий, узрїла надъ собою небо, пливучі хмари, по-
чула чистий, свїжий воздухъ, узрїла дерева, цвіти
й все — цілу красну, велику природу: тогді вона
впадає въ захватъ, вносить горі руки, очи, душу
и, виголосивши знані стихи: „Пливучі хмари“ и т.
д. — позїстає вона на кілька лишъ хвилёчокъ въ
нерухомій поставі, якъ мармурова статуа. И ся її
постава єсть такъ красна, що могла-бъ послужити
за модель для різьбяря, а єсть вона такъ зъ її си-
туації природно впливаюча и такъ чуття порива-
юча, що годі й виповісти.... Я думаю, що такі пла-
стичні постави, впливаючі зъ ситуації и віддані

такъ прекрасно, суть найкрасшимъ цвітомъ, ніяко
короною досконалого акторства.... Однакъ за симъ
цвітомъ не кождому акторові гонити можна. Не-
розважний, за ефектомъ и пустою славою гоня-
щий акторъ, чи акторка, могли би попасти на фал-
шиву дорогу, могли би навмисне, на силу, вишу-
кувати спосібності, щоби зъ своєю пластикою по-
писатися. Тогді їхъ позиції не були-бъ природно
зъ ситуації витїкаючі, а були-бъ вони скорше не-
природні й нездарні приліпки, которі, замість під-
нести попередню ситуацію, попсували би її та по-
шкодили-бъ лишень игрі акторській....

На прикладахъ багато научитися можна. Ба-
чивъ и порівнувавъ я неразъ добрихъ акторівъ въ
їхъ игрі въ тихже самихъ роляхъ... Багато єсть
межи ними розличчя, а досконалость бїльша або
менша ажъ въ порівнанню спїзнатися дасть. Може
коди при лучаю наведу де-який примір...

~~~~~

НАРОДНІ ВІРОВАННЯ

О ПТИЦЯХЪ.

(Зъ А. Новосїльського „Lud ukraiński.“)

Народъ український має якусь забобонну честь для
декоторихъ птиць и звірівъ; лучаться въ сїмъ якїсь темні
віровання й предання, походячі безъ сомнїння зъ часівъ по-
ганства. Особливо птиці суть звїстителями розмаїтихъ при-
годъ въ життю людськїмъ. Напевно єсть - то позїстанокъ
зъ часівъ поганського віщунства, суть - то остатки науки
авгурської. Чимъ дальше повернемось въ глибоку старину,
тимъ віра ся въ ворожбу птиць єсть очевиднїшою. О за-
бобонахъ, дотящайхъ птиць, дохованихъ въ народі ру-
ськїмъ, можна найти містце у Іоанна Екзарха Болгарского.
Згадає вінъ о віщуванняхъ, которі народъ собі бере зъ ле-
ту або голосу птиць, а то: гайворона, яструба, сороки, дла-
тла, жовни. Въ науці св. Кирила Туровського находимо
містце, де промавляє до народа о сїхъ єго забобонахъ.
*Віримо, каже вінъ, въ птиці, въ дяшла, въ ворони, въ синиці.
Коли хогемо куди пійти, то затримувомся, щоби побачити
которою стороною полешить шиця. ги направо, ги наліво;
коли полешить по їхъ думці, тогді кажуть до себе сі люде,
забобони: „Добра се шиця, добре дав віщування, — ги не
Богъ може казавъ сїй шиці облявити намъ добре віщуван-
ня?“* До сєго часу находимо міжъ багато иншими отъ-
які віровання о декоторихъ звичайнїшихъ птицяхъ въ на-
шимъ народі.

Сорока — єсть неселою звїстункою гостей; се віро-
ванне єсть загальне въ цілій Славянщині.

Сова й аугагъ — крикомъ своїмъ на стрісі віщу-
ють смерть въ хаті.

Дяшель — стукаючи въ уголь дому, такожъ по ві-
рованню народнєму віщує смерть.

Кавка або *галка* — єсть лихою ворожбою; стада
кавокъ, летячи за військомъ, віщуютъ єму поразенне. Въ
Слові о полку Игоревімъ находимо сю ворожбу; стада ка-
вокъ (*галки*) випереджали полки Игореві, летячи до Дому.

Особливо въ великімъ поважанню суть у народа пти-
ці мандруючі: *буськи, журавлі, дикі гусі.*

Бусько — приносить щастя хаті, коли коло неї, або на ній зложить собі гніздо. Не годиться йому псовати гнізда, а то за таку кривду мститися огнемъ. Неравъ, кажуть, виділи буська несучого въ двюбі голонню. Буськи мають на Україні кілька прованій, а то : *бусли, горногузи, лелеси*.

Журавлі. — Весною коли Українець побачить летлихъ журавлівъ и скаже, що се летять *веселики*, то вже йому цілий рікъ щасливо й несело перейде ; коли-жъ, забувшись, скаже, що *журавлі*, якъ звичайно їхъ називають, то вже черезъ цілий рікъ буде *журишся*.

Мандруючі птиці відлітають на зиму на *шелі води*, въ сторону, котору народъ називає *вірій*. Повертаючихъ въ вірію гусей и журавлівъ коли хто по разъ перший узрить весною, то повиненъ взяти до руки трохи соломи, підкинути її въ гору три рази, мовлячи: *гусі, гусі! наше вамъ на гніздечко, а намъ на здоровьячко!* Солому сю господаръ повиненъ підложити підъ гуски або підъ квочки, сидячі на яйцяхъ, и скільки буде стебель въ сій соломі, стільки висидяться гуслять чи курять, а запортківъ не буде, хиба лише стільки, скільки буде яєць більше відъ положенихъ стебель. Діти непокоять часомъ мандруючі стада гусей и журавлівъ, завлаваючи їмъ дорогу отсими словами:

*Гусі, гусі! завяжу вамъ дорогу,
Щобъ не втрапили до дому —*

або кричать за ними:

*Гусі, гусі! колесомъ, колесомъ,
Червонимъ колесомъ.*

Кажуть, що гусі, почувши сі крики, довго крутяться на однімъ містці. Народъ оповідає ще о журавляхъ, що птиці сі дуже строго перестерігають вірності суирусеської. Неравъ бачили въ полі раду журавлівъ. Збираються на сю раду всі журавлі зъ околиці и довго щось говорять міжъ собою; обвинена стоїть на середині, и наконецъ убивають її дзюбами.

Ластівка — не відлітає, кажуть, на *шелі води*, але зимою відправляє покуту за якусь провинну й меране въ воді. Неравъ, оповідають, витягали въ знімі сіттю цілі вінки замерзлихъ ластівочокъ, посчіплюванихъ ніжками одна зъ другою. Ажъ зъ весною, коли пустять леда, коли отеплять ся вода, вилітають на світлі ластівки. Цікає було-бъ знати, за яку-то провинну ся птиця такъ покутує. Ластівка такъ само, якъ и бусько, приносить щастя хаті, підъ которої стріхою влішнить своє гніздечко. Не годиться псовати його, бо хто зіпсує гніздо ластівки, напевно дістане веснянки. Опрічь сего ластівка, за попсованне гнізда свого або забранне яєць, метиться на господарі хати, перелітаючи по-підъ його корони, зъ чого моломо сихъ коровъ буде черезъ якийсь часъ червоне, мовъ кровъ.

Сойка — що-року летить въ вірій, але ніколи тамъ не буває, бо що за одинъ день улетить, то на другий день хочеться їй знати, кільки влетіла, и вертає назадъ. Такъ літає вона сюди й туди, ажъ снігъ упаде.

Зазуля — виступає въ народніхъ пісняхъ яко символъ сирітства й вдівства. Отъ-що оповідають о ній. Зазуля не має пари. Була вона колись жінкою, та й убила свого чоловіка; за те Богъ перемінивъ її въ зазулю й сказавъ, що вона до страшного суду не матиме пари й одинока блукатиме по лісахъ. Зазуля вважається тежъ віщункою. Дівчата питаються її, за кільки літъ підуть за-мужъ, якъ долго їмъ сужено жити на світі, кільки літъ вони ма-

ють, кільки літъ має їхъ сужений, а зазуля кує и дає відповідь.

Ногниця. — Не знати зъ певністю, що се за птиця. Кажуть о ній, що вона сліпа зъ природи, що її веде малий пташокъ, що въ погідні ночі літні сумно й жалісно вона відзивається підъ самими облаками.

Паса. — О птиці сій народъ має таке переконанне, що вона стоїть въ близькихъ одношенняхъ зъ чортомъ. Бєть такожъ въ народі слідуюча казка, маюча буцімъ объяснити, чому павиця не має такъ хорошого пірря, якъ самець. Разъ въ ночі павиця убирала свого самця; помалювала його шафромъ, заткнула йому въ голову чубъ, въ крила повтикала пера тілесті, уклала шишко хвістъ, — словомъ, пристроїла, якъ сама знала, готовлячись може летіти на лису гору. Коли самець бувъ уже устроєний, прийшла черга на павицю; самниця сіла, а недбалый самець приліпивъ їй чубъ, але німъ вібрався до дальшого убирання, когутъ заціпавъ — и вже було по всему. Кажуть ще инакше. Павъ и павиця були-то королевичъ и королева, маючі зъ собою одружитись. Все було готове до весілля, вже й королевича убрано, якъ належить; ачали убирати княгиню, и вже пристроїли її голову нерами. Ажъ тутъ якийсь лихий ворожити перемінивъ молоду пару въ паса й въ павицю.

Воробці. — До нихъ также мусять привязане бути якесь старе преданне, бо народъ вірить, що на св. Семена воробці вилітають зъ селъ до лісівъ; тоді бувають такъ-звані воробинячі ночі — темні, зъ громами, блискавицями й уливними дощами. Чортъ міркою мірля воробцівъ, насипуючи зъ верхомъ, а потімъ лабою зчеркаючи; коли зчеркне, то все заgrimить и заблискає. Остается при життю тільки той надміръ, що чортъ зчеркає зъ мірки, а всі другі воробці гинуть. Зібранне воробцівъ въ лісі називається *воробинячою радою*, и справді до св. Семена (1. Вересня) воробці літають великими стадами, сідаючи по поляхъ сільськихъ зъ великимъ галасомъ, потімъ же мовъ би їхъ вимівъ — нема воробцівъ. Марешті показуються, перелітають неспокойно, цвіркаючи міжъ собою: *зи живъ? зи живъ?*

Когушъ (півень) — птиця таємнича, перечуваюча зближенне дня и прихідъ світлості; тимъ-то й бояться його духи темності, и голосъ його розганяє силу нечисту. Півень мусівъ бути въ поганямі Славянъ птицею сонця або світлості. Народъ убривъ свату птицю поганяму — когута въ легенду християнську. И сегодні ще когутъ єсть птицею Божою; народъ вірить, що у него єсть одно перо въ крила ангельського, которе дає йому тую власність, що чує ангельскі лики въ небі, и коли піє, то се має значити, що зачувши святі голоси, відповідає на нихъ.

Курка. — Въ господарстві часами лучається особливої випадокъ; ото, курка дістає гребінь и зачинає піяти, мовъ когутъ. Така метаморфоза вважається лихимъ віщуваннямъ. Коли лучиться въ господарстві такий випадокъ, що курка піє, то господаръ и господиня кажуть: *ма швою голову*, — бо дуже легко бути може, що ся незвичайна поява має заповідати їхъ власну смерть. На се одинъ тільки єсть спосібъ, але такий, що часто виходить, що піяние курки буває вразъ її снівомъ лебединімъ. Господиня бере курку, вдаючися не въ свої річі, и мірля нею хату відъ стола до порога, а тутъ уже доля курки повсімъ зависить відъ припадку; коли вона упаде до порога хвостомъ, то утинають їй хвістъ, коли-жъ головою, то голову.

ПРАВДА

письмо наукове и литературне.

Виходить щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата виносить: на 3 чвертьрочия (до кінця р. 1867) вр. 1. 60; на пів року вр. 1. 10; на чверть року вр. — 60. — Редакція підъ Ч. 236 місто (въ Ринку).

ЧАСТИНА ЗЪ ПОЕМИ ВОЙНАРОВСЬКИЙ.

(Перекладъ зъ *Риліса*).

Хто-то такъ рано на ворі
Иде по березі крутому,
Такою тихою ходою
Й несе рушницю на спині?
Мовъ Запорожець Січовий,
У синій шапці, у жупані,
Увесь въ українськимъ убранні —
Мовъ той отаманъ Кошовий?
Видно въ очахъ ёго печаль,
Видно смутні, великі думи,
Чоло наморщене и хмуре,
Въ лиці журба, нудьга й печаль, —
Мовъ хто умисне наложивъ
Слідъ-бідн. печать неволі,
Немаче вінъ страда въ неволі,
Мовъ все, що дорого, згубивъ....
Въ очахъ ёго огонь мигнувъ,
На західъ сонця звівъ вінъ руки,
Въ лиці видній ще стали муки,
Скрізь слези вінъ проговоривъ:
Краю рідний, краю милий,
Я на вікъ тебе покинувъ!
Не побачу васъ, могили
Славнихъ предківъ на Україні!...
Силу духа я ще маю;
Та що зъ того? Пропадаю
Й безъ користі я загину
Тутъ зъ поворожъ у Сибарі!...
Тутъ на тундрахъ, міжъ звірами,
Сохну, чахну, заняваю....
Я за тебе, рідний краю,
Сибирь слівъми поливаю,
Кровью стежки промиваю,
Царя Вишнёго благаю,
Щобъ вернувъ мой рідній
Стару волю, предківщину!...
Воле любя, добро мисле,
Чимъ ти въ світі замінїме?
Тебе въ мене одібрали
И въ Сибирь обохъ загнали!...
Краю рідний, краю милий,
Я на вікъ тебе покинувъ!
На святыхъ твоїхъ могилахъ
Вже ніколи не спочину!...

О. Я. Кокиський.

МАЙОРЪ.

Повість П. О. Куліша.

(Переложено зъ великоруського).

Глава XII.

Слідувавшій по обході хутора обідъ бувъ дуже скучний. Майоръ ївъ мало и не говоривъ безмала нічого. Сестра й небога бракъ апетиту й мовчаннє приписували слабості, котору вінъ утаювавъ, по своему звичаю, поки въ силахъ бувъ держатися на ногахъ. Після обіду вінъ відійшовъ до себе, и всякий разъ, якъ приходила до него котора-небудь зъ хозяйчокъ, вінъ одходивъ въ свою спальню. Передъ вечеромъ приїхавъ до него *Иволгинь*. Вінъ урадувавсь одвідникомъ більшъ звичайного: ёму потрібна була притомность чужого чоловіка, бо видъ сестри й небоги, которихъ доля представлялась ёму въ трагичнихъ чертахъ, рвавъ ёго серце. До того-жъ приїздъ *Иволгина* дававъ ёму можливість мати секунданта до завтрішнёго поединку: сёго вимагала ёго прирощена честность и усвоєні на службі поняття о честі.

Иволгинь бувъ въ дуже щасливімъ розположенню духа. Вінъ удостоївся обідати сёгодня у князя, въ пізну аристократичну пору, и приїхавъ до майора похвалитись. При сімъ вінъ привізъ майорові князьський поклінъ, на которій майоръ, якъ и впередъ, одповівъ: „Честна душа — оттой вельможа!“ Слідомъ за симъ *Иволгинь* обьявивъ, що князь дуже интересується ёго оселею и готовъ бувъ би купити її.

„Нащо князеві моя оселя?“ запитавъ майоръ.

„На те,“ одповівъ *Иволгинь*, „щоби вибудовати тутъ замокъ въ Готицькимъ смаку. Такий вельможа не може лишити Майорівщину въ її теперішнімъ виді. Я їхъ дуже добре розумію, сихъ великихъ людей. У нихъ все виходить оттакъ величаво. На всімъ вони лишаютъ сліди свої могучості. Признаюсь, мило було-бъ видіти на сихъ висотахъ, посередъ ліса, зубчаті стіни, островінчасті дахи

и надъ ними оттакъ хоруговъ. Вельможа тутъ жив, а не простий смертельникъ! По-моєму, се була би честь всѣму нашому уїаду.“

„Але я ніколи не думавъ продавати свою оселю,“ сказавъ майоръ.

„Такъ що-жъ? Случай такій! величність предмета, знаменитость купуючого, — отъ що возьміть на увагу.“

„А самъ я де буду коротати життє?“

„Чи мало де? Зъ вашими средствами можна найти всюди приемне й вигідне життє.“

„Правда, не довго вже міні й коротати на світі!“ сказавъ въ півъ-голоса майоръ, звертаючись більше до самого себе, ніжъ до гостя.

Иволгинъ не звернувъ уваги на сі слова, за которі вінъ мігъ би вхопитися. Їго надто сильно занимала „величність предмета.“

„У васъ єсть небога,“ продовжавъ вінъ, великодушно входячи въ положенне майора. „Я зъ вами згаджаюсь. Спадщина по дядьку, розуміється, приемна річъ. Але гроші хіба не спадщина? Ато грошей князь не пожалує. Кілько тисячъ ви хочете?“

„Я не о грошахъ теперъ думаю,“ сказавъ майоръ.

„А о чімъ же? Така багата відданиця найде готовий для себе дімъ и живе не гірше, якъ въ Майорівщині. Але я васъ прошу, ваше превосходительство, взяти на увагу отъ-що. Коли ваша Майорівщина перейде до вашої небоги въ наслідство натурою, а не банковими билетами, то зъ рода въ родъ останеться вона хуторомъ. Розумієте? Навпротиъ, ставшись князьскою власністю, вона обвістить миру о величності чоловіка, который выставить тутъ дворець, чи замокъ. Коли ви ласкаві зрозуміти мене, ваше превосходительство, то я на се дивлюсь якъ на подвигъ, для васъ обов'язуючий.“

„Чому-жъ се?“

„Тому що ви маєте діло не зъ простимъ купцемъ, а зъ государственнымъ чоловікомъ. Подумайте тільки, що відъ одного почерка єго пера одні йдуть въ Сибирь, другі сажаються въ тюрьму, багаті теряють свій достатокъ, бідні проливають слези розчулення. И оттакий чоловікъ бажає вилити золотий дощъ своїхъ скарбівъ на вашу Майорівщину! Воля ваша, а зъ вашої сторони се бувъ би подвигъ патріотичний.“

„Патріотичний, або ні,“ сказавъ майоръ, „але міні мило було-бъ виразити князеві свою вдячність за єго високу для мене ласкавість, тільки не симъ способомъ.“

„А чимъ же ви можете виразити? скажіть, чимъ иншимъ можете ви виразити? Визитою, чи що? Се більше вамъ честь, ніжъ єму. За позво-

леннемъ вашимъ сказати, у него въ столиці привітна саля набита генералами; такъ що-жъ ми тутъ значимо зъ своїми хуторськими визитами? Генерали передъ нимъ стрункою!“ говоривъ дальшъ оживляючись Иволгинъ, и самъ витгнувся въ струнку передъ майоромъ и прибравъ смиренний виразъ лица, виображаючи себе въ генеральськимъ чині передъ лицемъ невмірно-знатного вельможі.

„Уже коли-бъ на те пішло,“ сказавъ задумчиво майоръ, „то я би не взявъ відъ князя грошей.“

„Якъ не взяли-бъ грошей?“ спитавъ Иволгинъ.

„Такъ, я би подарувавъ єму свою оселю.“

„Що-о ви?“ сказавъ Иволгинъ и споглянувъ на майора, мовъ на чоловіка въ горячці.

Майоръ спокійно куривъ дальше люльку, мовъ би не сказавъ нічого незвичайного.

Слова єго, однакожъ, зробили сильне вражінне на Иволгина. Вінъ пройшовся разівъ зо-два взадъ и въ-передъ, и всякий разъ, проходячи коло майора, кидавъ на него вкисний поглядъ, коли тимчасомъ ннзша губа єго виражала своїмъ порушеннямъ фразу: „Що за оказія!“ Сама ясна мисль блиснула въ голові вірного князеві посередника: зробити єго снятельству несподівану сюрпризу, привозячи єму, одного прекрасного поранку, дарственный записъ відъ майора. Але діло се все-таки здавалось єму до того незвичайнимъ, можність доклати єго до того трудною, що вінъ відложивъ дальшу чинність въ сімъ предметі до зрільшого обмислу, якъ повести свою тактику. Вінъ уже жалувавъ, що прийнявъ слова майора зъ здивованнемъ: єму би належало, по-просту, імъ приплеснути й тільки, а потімъ зручно наводити майора відъ часу до часу на сю думку. Щоби загладити въ думці майора недобре вражінне, вінъ зъ найбезжурливійшимъ видомъ присівъ до него й зачавъ розказувати анекдоти о сусідахъ, по своєму звичаю.

„Якъ нашъ вікъ поступивъ напередъ!“ казавъ вінъ. „Всі стараються просвітити своїхъ дітей и зробити їхъ, що називається, людьми. Ви знаєте Бичка Ивана Осиповича? Скажіть: не знаю, бо се дійсно для розуму непостижний чоловікъ. Подумайте, вихованне синівъ не коштує єго зовсімъ нічого. Привозить вінъ їхъ до города й поміщає на квартирі у глухого учителя. А глухого учителя ви знаєте? Се чоловікъ ще непостижимійший. Виобразить собі: робить собі сумлінне брати гроші за свої труди. Я вамъ розкажу дуже цікаву сцену. Єсть у насъ въ городі ніякий Святоша. Сєго вже напевно знаєте: той, що сидить за греблею. Договорюється ходити до него въ дімъ на лекції глухий учитель и жадає, за дві лекції на тиждень, два рублі зъ половиною на місяць. Вінъ, небораць, ви ображавъ собі, що Святоша стане торгуватися

и мавъ заміръ спустити половину. Але Святоша каже святимъ своїмъ голосомъ: „Хорошо, Прокопе Семеновичу.“ Бідному старушкови стало совістно, що зажадавъ такъ багато, и вінъ пренаївно питається: „А може дорого?“ — „Ні не дорого,“ одповідає святимъ голосомъ Святоша; и представте собі двохъ дураківъ: починають торговатися въ противнімъ змислі. Глухий учитель стоїть на двохъ рубляхъ, а Святоша на двохъ зъ половиною. Наконець глухий учитель виговорює условья, щоби ходити не два, а три рази на тиждень, и на тїмъ закінчається спіръ. У сѣго-то глухого учителя Бичокъ нашъ поміщає на квартирі дітей, такъ, щоби вінъ учивъ їхъ всякої премудрості, а відъ него би вони ходили въ училище. Плата дуже маленька, але Бичокъ и не думає платити по условью. Сѣго однакожъ вінъ въ початку року и не виявляє, а тїлько відкладає заплату грошей відъ одной третини року до другої. Въ кінці року учитель жадає наконєць грошей, а Бичокъ каже ёму, що вінъ клопочеться розцотомъ надармо. „Я бравъ відъ васъ діти на Рїздво на тїлько-то недїль, на Великденъ — на тїлько-то, опрїчъ того на Зеленї-Свята, на Покрову, на Пущенне. Почислїть-но, скїлько се виходить часу? Около третини року. Въ той часъ ви не смїли би харчувати благороднихъ дітей якъ-небудь. Ви би мусїли дбати для нихъ таку страву, яку вони їдять у мене дома въ свята. Отго-жъ и виходить, що ми нічого одиня одному не винні ..“

„Богъ зъ нимъ!“ перервавъ розказника майоръ. „Я маю до васъ просьбу, Капитоме Павловичу!“

„Просьба!“ крикнувъ Иволгиня. „Отъ, я вже не сподївався, щоби ви могли мене о що просити! Та я весь на вашї услуги! Жадайте відъ мене не тїлько тіло, але й душу.“

„Не треба міні ні того, ні другого. Я васъ прошу тїлько бути моїмъ секундантомъ.“

Випадає тутъ зробити увагу, що Марьянка давно вже поставила на стїль піднось зъ покріплючими напитками й їдами. Иволгинъ пивъ мало при столї у князя й винагороджувавъ себе за те у майора. Але чарна мало не випала ёму зъ руки, коли вінъ учувъ слово „секундантъ,“ багато лїтъ уже не дотикавши ёго слуха. Тутъ вінъ справді подумавъ, що майоръ не при своїмъ розумі, и засмутився, що слово о дарунку сказано въ горячці. Але майоръ мавъ видъ здорового на розумі чоловіка и запитавъ:

„Що ви такъ на мене дивитесь?“

„Отверто вамъ скажу, я не вірю своїмъ ухамъ,“ одповівъ Иволгинъ. „Та зъ кимъ же тутъ битися й за що?“

„Ну, хочъ би зъ Сагайдачнимъ!“

На се Иволгинъ сказавъ тїлько довге а-а-а! Потїмъ додавъ:

„Такъ шило таки въ мішку не утаїлось?“

„Що ви підъ симъ розумїєте?“ запитавъ зъ незадоволеннямъ майоръ.

„Те, що Сагайдачний підїхавъ...“

„Мовчіть!“ крикнувъ майоръ, протягаючи до Иволгина руку, зъ такимъ виразомъ, мовъ би слїдуюче слово мало було бути смертельнимъ ударомъ. „Не говорїть, не важтесь говорити бїльше! Я васъ объ однімъ питаю: згаджаєтесь ви бути секундантомъ, чи ні?“

„Згаджаюся зъ усѣго серця!“ сказавъ Иволгинъ.

Сагайдачний бувъ особистий ворогъ ёго, Богъ знає, чому, и радувавсь Иволгинъ, що увидить ёго підъ вистріломъ. „Майоръ — воєнкъ досвідчений; ёму рука не задрожить, а оттамъ побачимо, якъ сей столичний перогризъ почує себе передъ натягненимъ куркомъ!“ Такъ думавъ вінъ. Але сильнїше самої мстивості заговорило въ нїмъ инше чувство.

„Ваше превосходительство!“ сказавъ вінъ, „якъ же ви лишаєте ваше наслїдство?“

„Якъ буде угодно Богу,“ одповівъ майоръ.

„Якъ же се? Бачите, чоловікъ смертельний, а тимъ бїльше, коли йде на поодинокъ. Ви би теє ... виготовили впередъ актъ...“

„Богъ зъ нимъ! не до акта міні теперъ.“

„А князь на чїмъ же лишиться, на припадокъ вашої смерті?“

„Що-жъ князь? Вінъ може купити й у моїхъ наслїдниківъ. Та, признаюсь, для мене се все рівно.“

„Якъ же се? Що-жъ се ви говорите? Чи давно-жъ ви сказали зовсімъ инше? Подумайте, о кїмъ иде рїчъ. Таке се не простий смертельникъ.“

„Знаю; тїлько справді я не въ силахъ теперъ ні объ чїмъ бїльше думати.“

Иволгинъ бувъ въ неалїмъ клопоті. Приневолити майора зробити що-небудь противъ волї — не було можності. Се вінъ знавъ. Вінъ знавъ, що неуступчивость може викликати въ нїмъ вроджений Український упїръ, и тогді вінъ на-перекїръ відступить відъ великодушного порушення душі въ користь князя. Добре, якъ въ поединку упаде Сагайдачний; тогді князь станеться оборонцею убийці, и даровизна Майорівщини буде натуральнимъ послїдствомъ ёго високого заступства. Коли-жъ... Иволгинъ боявся промовити въ думці противну мисль. Невно, Сагайдачний тоді згине: — се не мала потїха. Але за те яке горе! князеві випаде зъ рукъ дорогоцінна даровизна. Иволгинъ журився интересами ёго сиятельства безкористно, за

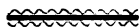
одно ласкаве слово, за честь називатися ёго знакомимъ. Прислужившись ёму Майорівщиною, вінъ на-всїгда запевнивъ би собі право на ёго високу прихильность, а се не пустяки; се освітило би ёго темну, зъубожїлу жизнь и дало би їй нове, важне значенне въ очахъ усёго уїзда. Отъ чому клопотавсь Капитонъ Павловичъ Иволгинъ!

„Такъ, отъ-якъ, ваше превосходительство!“ сказавъ вінъ, вертаючи до своєї безжурливості, після хвилиної задуми. „Ну, пью за ваше здоровье и за щасливість вашого поединку! Надіюсь, що ви покажете різницю міжъ рукою, владавшою зброєю, и рукою, котора знає одно погорджене перо. Що дотичить мене, я весь до вашихъ услугъ. Не скажете може міні доручити особисто визванне Сагайдачному?“

Ся думка не приходила въ голову майорові. Вінъ зъ радістю згодився на предложення Иволгина. Злощасна цибулка передалась зъ рукъ до рукъ. Часъ зїзду у Дукового дуба визначено. Иволгинъ, на-півъ удоволений, на-півъ смутний, опустивъ Майорівщину.

Сонце урочисто спускалось до потемнішого ліса. Українська природа сияла въ тишині літнёю роскошію. Якъ би можна жити на світі середъ такої природи! А то якъ завзято не дають люде одинъ одному зажити на світі спокійнимъ життемъ!

(Дальше буде.)

НАРОДНЯ ФИЛОСОФИЯ

списана по народнімъ пословицямъ и приповідкамъ
Бегенивмъ Згарськимъ.

III.

Чоловікъ.

Зъ очей людськихъ дивне часомъ свїркає лихо; подивиться иноді хто поганими очима, мовлять, що урече. Въ урокахъ узмисловляє народъ нашъ слухъ живого ока. Що-найодважнійша и найпотужнійша звірина — левъ, трепеще відъ смілого чоловічого ока. Вдивився хто въ кого прошибаючимъ позоромъ, такъ затопивъ око своє въ душу. Деякого погляду не можна стерпіти: „цуръ очей поганихъ.“

Изъ тихъ-то головнихъ частей зложена постать чоловіка має красну подобу. Любо подивитися на гарного хлопця або на гарну дівчину: „хлопець молодий якъ барвінокъ; хороший, якъ кровъ зъ молокомъ;“ „соколъ не парубокъ, орелъ не козаць;“ „дівчина, що въ лузі калина; червона, якъ рожа, весела, якъ ясочка;“ „молодиця, якъ тихе літо.“ Якъ до ладу все тіло чоловіка, такъ зовється вродливий. Вродливий чоловікъ гожий, емкий, привлекає всіхъ до себе: „де врода, тамъ и сила.“ Вродливий

чоловікъ неконьче й стїпного духа: „Богъ до вроди розуму не привязавъ.“ Многі вродливі люде суть порожені, пусті, ледащі: „ви хороші та на чортові гроші, а ми погані, та Богомъ кохані.“

Невродливий чоловікъ зовється бридкий. Иноді на куцімъ тілці голова наче коновка; довгі ноги, задертий нісь, лице костурливе, знізі очи, та й губи криві — такъ и немилу дивитися: „гидкий, якъ поплазка;“ „подивися у воду на свою вроду.“ Поганимъ хто, и молодий вікъ не украсить: „молодець не згірший старої баби.“ Крайно бридкий чоловікъ нещасливий: „якъ вигляне въ вікно, то три дні собаки брешуть, а одна, якъ придивилась, то й сказала.“ Де-у-кого тільки поодинокі часті тіла неладні: „нісь, якъ за сімъ гривень сокира;“ „на Спаса дивиться, а Богородицю видить.“

Такъ вродливі, якъ и бридкі люде підпадають розмаїтимъ недугамъ. Не болить, не доскуляє чоловікові що въ тілі або на душі, то зовемо той станъ здоровьемъ. Правильними струями пливе житте у здоровому чоловіці; здоровий чоловікъ и сильний и веселий. Нема добра на світі надъ здоровья: „здоровья всёму голова;“ „не просімо хліба у Бога, а просімо здоровья.“ Безъ доброго здоровья и світъ и житте чоловікові немиле: „якъ у чоловіка нема здоровья, то вінъ не вартъ за пригорщъ клочья; тогді ёго въ гармату, та й стріляй за хату.“ Здоровъ хто, такъ „здоровий, якъ орїхъ.“ Здоровому не потяжка праця, не повеликий трудъ: „ёго и довбнею не вбьешъ.“

Здорові люде иноді зъ лїности заявляють себе недужними: „такий хорий, що волосся попухне;“ „хорий лежить, та безъ пам'яті хлібъ їсть;“ „забула, що недужа, та въ соломѣ спати пішла;“ „нездужає, щобъ ведмеда за ухо вдержавъ.“ По лиці спїзнати здорового чоловіка: „глянь на видъ, та й питай здоровья.“ Немає такого чоловіка на світі, щоби певний бувъ свого здоровья: „здоровий хориби сподивайся, а хорий смерті.“

Що найбільше лихо для чоловіка, то хориба: „не смерть страшна, а недуга;“ „хорому чоловікові все немиле.“ Ні спати, ні лежати, ні ходити, а їсти що-хвиля чого иншого забагається: „въ немочі всёго захочеться.“ Хто за-молоду не статкувавъ, той на старость слабує: „карає Богъ старі кості за грїхи въ молодості.“ Найсильнішого чоловіка зневолить хориба такъ, що, подужавши, мало хто й спїзнає: „якъ зъ хреста знятий;“ „не здужа й скіпки підняти;“ „змарнівъ, якъ полова; за комара сили не має.“

На всїлякі недуги чоловіка подає природа розмаїті ліки. Земля чоловіка родить, земля живить, земля лічить. Ростуть чудні зілля, за которі тільки знахори та знахорки відають: сама природа же-

рело всього здоров'я. Не допоможе ніщо чоловікові, якъ не здужав природа: „кому на вікъ, тому й на лікъ;“ „якъ дасть Богъ на вікъ, то знайдеться й лікъ.“ Учені лікарі наче ремесломъ ліками займаються: „хто ся лічить, того біда цвічить;“ „чи може, чи не може, а ти дай небоже;“ „бодай ті ліки пропали на віки.“

Зарівно, якъ звірина, такъ и чоловікъ живе поживліннемъ. На те чоловікъ ість, аби живъ; аби жити, треба хліба. Хочъ земля хлібъ родить, чоловікъ на хлібъ робить. Зарабляє собі на хлібъ всілякими ділами; тожъ „хлібъ усѣму голова, хлібъ святий даръ Божий;“ „карай насъ, Боже, нимъ до віка.“ На землі багато снідного для чоловіка; природа наділила ёго добримъ, доборнимъ вкусомъ. Тимъ висший чоловікъ одъ всякої звірини, що ість вкусно, мерзачись всімъ нечистимъ, поганимъ. Добрий вкусъ упрямляє чоловікові поживлінне. Що найбільше дає вкуса, то голодъ: „голодному завсїгди полудне;“ „голодному й вівсяникъ добрий, бо голодному хлібъ на думці.“ Немає гіршої біди надъ голодъ. Изъ голоду допускаються люде всякого безділля: „голодъ и бреше и краде; голодъ усѣго научить; голодний и кня не боїться;“ „голодному кожда страва добра: ёму ягъ не під'їси, то и святихъ продаси.“ Голодний чоловікъ, неначе той лютий вовкъ, и самої людської крові не зчурається. Въ голоді заумерає серце въ чоловіці; не зважає голодний ні на честь, ні на сумлінне. Голодному ні братъ, ні свать, ні отець, ні мати, ні жінка єсть мила: „мужикъ жінку б'є, коли їсти хоче;“ „чуже добро голодному страва.“ Голодъ принуджав чоловіка зане грішити, бо „ситий голодному не товаришъ; ситий голодному не вірить.“ Не скоро находить голодний яку-таку засилку.

(Дальше буде).

Козацький гетьманъ

КРИШТОФЪ КОСИНСЬКИЙ.

(Въ Николая Костомарова „Историческія Монографіи.“)

Строгі міри й розпорядження польского правительства и постановлення сеймові противъ козацтва при кінці XVI. століття не змогли ёго ослабити; противно, вони ёго тільки роздражняли, а тимъ самимъ и розширяли. Позбавлення козаківъ можності воювати землі турецькі и татарські обернуло їхъ одвагу на саму Польщу. Козаки були, по-перше, воєннимъ товариствомъ, а по-друге, завсїгди, коли показувалась їмъ можливість воювати, охотники наповняли ряди козацькі. Козацтво розширялось по-за границями держави й було заняте внїшнєю війною, але коли дорога до внїшньої війни

була заставлена, то се вольне товариство, натурально шукаючи свободи своєї діяльності, стало розширятись въ самій державі, старалось забрати для себе що-найбільше поля въ королевстві й зломити противні собі засади шляхетства. Козацтво ударило на шляхетство й панство, на державно-аристократичний ладъ Польщі, тому що сі засади перешкаджали ёму жити, такъ якъ воно їмъ перешкаджало жити своїмъ ростомъ.

Въ 1591 р. явився у козаківъ гетьманомъ Криштофъ Косинський. Родомъ вінъ бувъ шляхтичъ руської віри зъ Підлясса. Якъ вінъ встрявъ въ козацтво — ми не знаємо; рівно невідомо, якими-то козаками вінъ первочатково доводивъ. Вінъ кликнувъ кличу, и до него збіглось всяке своєвільство України. Явилось багато ватажківъ збройнихъ дружинъ и признало ёго головнимъ довідцею. Якъ би ёго військо ні зложилось — воно вважало себе и звало козацькимъ. Бунтъ розширився разомъ по трёмъ воевідствамъ руськимъ: Київському, Брацлавському й Волинському. Старости въ Київськихъ воевідстві післали противъ хижакуючихъ козаківъ оддїль, але козаки розбили ёго. Козаки нападали на панські й шляхетські двори. Разомъ зъ золотомъ и срібломъ, вони забирали завсїгди й пергаментові документи шляхти й нищили їхъ: козаки завсїгди були вороги всякого писаного закона, всякого историчного й родового права. На те у нихъ вольность, рівность, громадський судъ; вони ненавиділи те, що піддержувалось привилегіями — походження й право шляхетської власті надъ людьми. Въ панськихъ добрахъ и старостинськихъ піддані, почувши, що можна скинути зъ себе ярмо, помагали козакамъ нападати на панівъ.

Въ початку 1592 р. король, довідавшись, що бунтъ обгорнувъ усю Русь, видавъ универсалъ, котримъ назначивъ осібнихъ комисарівъ до вислідовання причинъ: відки походять сі страшні своєвільства, що за люде підбурюють народъ; урядники городські й земські обовязані були помагати тимъ комисарамъ — доставляти відомость о неспокійнихъ людьхъ и віддавати їхъ на судъ, а неприємнихъ записувати й прослідovati опісля. Ся комисија нічого не вдіяла. Косинський того-жъ року опанувавъ Київъ, потімъ Білу-Церковъ: тамъ замки були занедбані. Острожський, въ которого старанню лежавъ сей обовязокъ, оправдувався тимъ, що доходи для направи були недостаточні. Уваги годнимъ єсть, що въ довге воеводування Острожського замокъ Київський все зістававъ въ занедбанню, и ще давнїйше король Сигизмундъ Августъ укорувавъ ёго за се. Въ Києві Косинський взявъ порохъ и всю стрільну зброю, яка тамъ була приготовлена. За Києвомъ и Білою-Церковою піддалися Ко-

сницькому мшні городки. Після забору українських городів, Косинський став показувати замір відорвання Русі від Польщі. Козаки не тільки руйнували панські двори, але брали й королевські замки й городи и примушували до присяги на своє имя; противників убивали й мучили. Шляхта воеводства Волинського, зібравшись в Луцькім и Владимирі в Січню 1593 р., постановила, при грозячїмъ, не тільки їй, але всій Річі-Посполитій, небезпеченстві, залишити всі свої тяжби й спори и узброїтися. Король обіщавъ всімъ загально особамъ шляхетського стану воедвствъ Київського, Брацлавського й Волинського, щоби всі йшли на збіръ підъ Константинівъ для вгамовання свовільства. В королевськімъ универсалі говорилось, що Косинський не тільки грабить и убиває, — а що важнїше, вінъ силує тежъ до присяги й послушності собі людей шляхетського й міщанського стану, настає, такимъ побитомъ, на годність короля й на загальний спокій держави. Шляхтичі спішили обороняти и свої маєтності, и свої шляхетські права. Самъ Косинський, зъ п'ятю тисячами, напавъ на добра Острожського и опустошивъ їхъ. Старий Острожський зібравъ підъ Константиновомъ згорнувшуся до него шляхту и поручивъ йти на Косинського синові своєму Янушеві. Историкъ Лубенський каже, що у Януша була купа мужиків и, окрїчъ того, тільки пістсьотъ мужа справдешнєго війська — коннихъ копійниківъ або гусарівъ. Вони мали на Волині кілька битокъ зъ козаками: брали верхъ козаки. Теперъ Косинський осаджувавъ городъ Пятку, и тамъ напавъ на него Янушъ Острожський. Зъ початку було й на сей разъ пощастило Косинському: козаки розігнали Острожанъ, але Янушъ виправивъ на нихъ своїхъ копійниківъ, на дужихъ коняхъ, зъ довгими ратищами. Вони врїзались въ козацькі ряди й помїшали їхъ. Бувъ тоді глибокий снїгъ: козацькі коні були слабші шляхетськихъ. Козаки не могли скоро утікати; їхъ розбили. Кажуть, що погбло їхъ около 3000, и взято у нихъ двадцять гарматъ. Потімъ козаки предложили миръ. Острожський об'явивъ, що їмъ дарується миръ, але вони обов'язані скинути Косинського зъ гетьманства. Зроблений бувъ договір. По сєму договору козаки зложили покаянне князеві Острожському, признавали, що вінъ завсїгди бувъ прихильний для їхъ війська, а вони, забувши сі ласки, надїяли єму багато зла й прикростей, обов'язувались скинути Косинського и въ протягу чотирєхъ недїль поставити нового довідцю, не чинити більше опустошений въ державахъ и маєтностяхъ князівъ Острожськихъ, въ добрахъ князя Олександра Вишневецького и другихъ панівъ, що були въ війську Острожськихъ,

видавати збігівъ-слугъ сихъ панівъ, звернути добро, забраме въ їхъ маєтностяхъ, такожъ звернути артиллерию, забрану въ замкахъ, окрїчъ Тришолд, відпустити відъ себе слугъ обохъ полівъ, которі находились у козаківъ, и оставати въ ласці у сихъ панівъ. На виповнення сихъ условий присягнувъ Косинський 10. Марця. Годне уваги, що Волинські пани, побідивши єго, зложили мирний договір зъ козаками тільки въ одношенню до себе, то єсть до тихъ особъ, которі противъ козаківъ находились въ битві, а не обов'язували козаківъ вдержуватись відъ неприятельськихъ поступківъ зъ другими панами. Виходить, що пани гляділи на спір зъ козаками не такъ, якъ король, не такъ, якъ на державну справу, а якъ на домашню незгоду. Здається, програма козаківъ не була такъ велика, и вони мирились зъ панами, почувачи ще свою силу; инакше Косинського би не випустили живого.

Косинський, вернувшись на Україну, не хотївъ, по услов'ю, одречися відъ началства и замислявъ зновъ напади, думавъ проучити тихъ, що давали Острожському помічъ и злився особливо на старосту Черкаського, Вишневецького. Але Вишневецького перестерегли завчасу. Косинський ввійшовъ въ Черкаси зъ чотирма стами, а по другимъ звісткамъ, зъ трєма стами пятьдесяттю мужа своїхъ одномишленниківъ; вінъ думавъ опанувати Черкаси и надїявсь, що до него надїйде більше козаківъ. Але люди Вишневецького убили єго пьяного въ тїмъ домі, де вінъ загостивъ. Цїлий оддїль єго перебили. Бунтъ Косинського споводувавъ нові стїснюючі міри зъ сторони правительства. Сеймовою конституцією було обіщено, що ті люди, которі поважаться самовольно збиратись въ купи, щоби робити напади на чужі держави або чинити злочинства у-внутрі свого королевства, вважаються напередъ ворогами отечества; кварцяне військо може, безъ особного приказу або судового вироку, вгамовувати їхъ зброєю, а старости й державці мають право лобивати и нищити їхъ, въ цілі оборони своїхъ маєтностей, и не одвічають зовсімъ за убитихъ. Надто було постановлено, що всякий, піймавший збіглого слугу чи-то хлопа, має право оковати єго й примусити до своєї роботи, зъ тимъ, що коли панъ сєго збіглого зажадає, то перетримуючий обов'язаний віддати, дїставши відъ пана 12 грошівъ. Сі постановлення давали надмірно багато поведівъ до найможливїшої довольності и не тільки не могли вгамувати свовільствъ, але убільшали їхъ. Одні наповняли ряди козаківъ, надъ реєстръ; другі крились въ Дніпровськихъ пущахъ, готові на перший покликъ бунту явитись на Україні; треті збирались въ свовільні купи въ Україні.

Наслідникомъ Косницького въ гетьманстві надъ козаками бувъ Григорій Лобода.

СЛИЗЬКОЯЗИКА.

Вадвірянська приказка.

Не відъ-теперъ воно ведеться, що люде приповідують: жінці правди не кажи. И воно именно — не кажи жінці правди, само собою, якъ що робишъ потаємці; бо й не зоглядишся, а вже знає все село, и жінка каже: „Я нікому не казала, кумі тільки, и то на вухо, та ще й просила, що — не розглашай!“ Воно-то такъ завсїгди й буває, що жінка кумі, а кума зновъ кумі, а та ще й свою куму має; а тамъ вже й гурточкомъ відуться цокотухи, одна й пічне: — Ото, кумцю, чи свашко, чи якъ, що я чула! да той те й те зробивъ, чи якъ тамъ. — Отъ пїйдуть дивоватись та далій подавати. Глядишъ: сказавъ жінці, а воно кружала все село обійшло й вже назадъ до тебе вертається; зъ боку хто й питає: — Чи правда, куме, чи свату, чи дядьку, чи що, що тамъ се або те? — Ото, якъ що такого трапилось, що не всімъ знати, або що бодай и самому забути, то вже й эле — вже й стекають на тебе палцями всімъ селомъ. То проти цего воно люде й вигадали, що — жінці правди не кажи. А якъ уже конче не втаїться, бачишъ, то на те давъ Богъ розумъ въ голові, щобъ на случай чого и осталась брехухою; то вже їй, хочъ правду сказала, а соромно. — Отъ, оце, скажуть люде, слизьякоязива, що на свого чоловіка нісенітницї вигадує та пускає межн люде! Нікому знаєкъ їй наколоти... А чоловікъ чує зъ боку, та лишъ осмішкветься: — Гоі — каже — ви, панове громада! — Отъ, подивіться, якъ-то зробивъ Демянъ Гепало, що люде розказують.

Розказують — цей Демянъ Гепало промишний бувъ чоловікъ, на всі штуки здібний, що, було, урви лишъ та подай, а тамъ уже єго діло — все, було, зробить! Ловивъ зайцівъ, ловивъ рибу — всякі способи до того знавъ! — гнавъ дєготь, продававъ, — свіжа копійчина ніколи не переводилась, то й бувъ собі таки багатенький: коровицю мавъ чи одну, и овечать ходило таки добренький гуртокъ, и кількома своїми плугами оравъ — господарь бувъ на всю губу! — и все зъ своїхъ рукъ. Бувъ вінъ крепакъ, бо це діялось по правий бікъ Дніпра, де нема козаківъ. Парубкуючи висватавъ собі гарну дівчину — найкращу въ селі, не по волі панській, а за своїмъ серцемъ пїйшовши, и водивъ її якъ павича, а коралі зъ дукачами ажъ шию гнуть. Чого-бъ? здається. И гарна, и добра, и роботяща, и въ добрі, въ щасті жие — молись тільки та дякуй Богові за ласку! Дакъ ні! Вда-

лає ёму така слизьякоязика, що й стебелинки за зубами не вдержить, хочъ проси, хочъ плаюнь, — аби сама довідалась, то вже й по селі якъ у дзвони вдарять, да ще й приточить любила, що зъ тако-го, якъ макъ, виросте, якъ сакъ.

Зъ такою жінкою, само собою, треба зъ кулака й хлїбъ їсти. Якъ на злість — ёму трапилось гроші знайти десь у лісі: якъ копавъ пні, то й викопавъ карбованцівъ, що тільки здвигнути чоловікові. Значиться — давъ Богъ таланъ; тільки до дому принести, и поживай здоровъ. Да не въ чімъ річъ! якъ тутъ до дому принести? Відъ жінки не втаїшся, а вона знатиме, то й панъ дознається, и відберуть. Да не на що, мовлявъ я, давъ Богъ розумъ въ голові, а щобъ знати, якъ що путящого зробити. Демянъ, порадившись изъ своїмъ розумомъ, переховавъ ті гроші у друге місце — хай посто-ять, каже, тимъ часомъ, а тамъ ище разъ пїйдемо до голови по розумъ.

Проти неділі якось, наставивши вершу, перекнувши сіті на зайцівъ — де-то вже прикмету знавъ, самъ сїв на візъ та й поїхавъ на ярмарокъ и накупивъ колачівъ може зъ-на десять карбованцівъ; тоді вже їде до дому по заході сонця. Якъ приїхавъ, то ті колачі такъ розкидає — такъ розкидає! Геть всюди накиданъ: и по подвіррі, и на хату, и на шопи, и на клуню, и на хлїви, — всюди порозкидавъ. Тоді вже будить жінку: — Вставай колачі збирати! — Схопилась вона.

„А це зъ-відкіля їхъ стїлько набралось?“ питає.

— Еге! зъ-відкіля! Ти снишъ и не бачишъ, що колачова туча йшла.

„Та якъ же це — колачова туча? Оттакъ таки йшла та й годі?“

— А ти-жъ думала! оттакъ таки, якъ и завсїгди буває; надійшла хмара, и колачі давай пада-ти. И грімъ бувъ, и блискавка.

„Ото! я й не знала, що може колачова туча йти!“ озвалась тоді молодниця, да такъ ті колачі збирає — такъ збирає, и Демянъ зъ нею, и собаки розволікають їхъ, и товаръ жує — сказано, хлїбъ святий валяється, то всячина надъ нимъ и збиткується. „То це, надійсь-то,“ помовчавши заговорила Демянника, „що люде нажуть: ніби-то якъ грімъ гримить, то Богъ колачі везе.“

— А вже-жъ не що, — Демянъ каже.

„Буду-жъ я цей день памятати; а то я думала, що такъ тільки дітей дурять, — ажъ бачу, воно правда. Не забуду я цего дня!“

— А таки не забувай, — каже вінъ, — бо сєгодня намъ давъ Богъ ще й другий таланъ: я гроші знайшовъ; нїдемъ-принесемъ.

„Гроші!“ підхопила обрадована молодниця, „де-жъ вони? а їхъ же ніхто не потягне?“

— Я добре заховав! не бійсь!

„Де-жъ вони саме?“

— Якъ все знатимешъ, скоро постарівшся; а пійдемо, то й не питавши довідавшся.

„Слава Богу! ходімъ — каже — та хутчій; бо хочъ ти й добре заховавъ, а я все таки потерпаю, щобъ хто не забравъ.“

Визбирали ті колачі, випрягъ Демянъ волн чи коні, — тогді взяли по мішку й пішли за грішми. А Демянъ передъ тимъ завертавъ у лісъ и все тамъ примаїструвавъ. Пішли, набрали по склецькові и несуть. Порівнявшисъ зъ тимъ місцемъ, де-то сітки накладені, Демянъ каже:

— Стій, жінко! тутъ сітки мої, треба подивитись, чи нема чого. — Пійшовъ и гука: — Жінко, жінко, говъ! щупакъ!

„Щупавъ замість зайця?“

— А замість зайця...

„Ото диво!“

— Та не що. — Взяли того щупака и далій потягли. Приходять надъ берігъ, де верша стояла; Демянъ изновъ каже: — Стій, жінко! подивлюсь, тутъ я вершу наклавъ. — Полізъ у воду въ очеретъ, и виносить вершу, и въ верші заїць. — Ото, Уляно, — каже, — заїць у верші!..

„Еге-жъ! еге-жъ!“ озвалась вона, придивляючись; „таки правдивий заїць... Може це чортъ?“

— Який тобі чортъ? заїць та й годі. Чорта не вбъвшъ, а цего — дивись! — и вгрівъ ёго чопомъ межн вуха; заїць и содухи спустивъ, тоді показує: — який це чортъ?...

„Ну, це день!“ озвалась вона, „диво дивомъ іде та ще й дивомъ поганій. То колачова туча йшла, тамъ щупакъ у сіті замість зайця, тутъ заїць у верші замість риби!... Я такого й не чувала... Ще й гроші знайшли... Диво та й годі.“

— Або-жъ я кажу, що ні? И я бачу, що диво, да вже мовчу, що-то ти скажешъ, думаю.

Взяли й того зайця та й йдуть далій. А до дому імъ треба було йти черезъ панське дворнище, а тамъ, чути, чичуга не кричить — ні, ажъ вуха на-скрізь пронимає; може її вовкъ тягнувъ, або-що. И собаки по всімъ селі такий клекіть підняли — такий клекіть, не приводь, Господи.

„Що це? чого це?“ питає Демяниха, бо вже злякалась.

— А то, — каже, — въ году в така одна нічъ, що чортъ изъ пана душу тягне; якъ ото горобина нічъ, такъ и ця. Оце, значить, прийшла та сама нічъ на нашого пана, и чорти тягнуть зъ ёго душу, а вінъ и кричить.

„Да не мавъ чимъ, та свинєю?“

— А свинєю, бо воно завсїгди такъ, що —

хто гладкий, якъ кабанъ, то, канаючи, и кричить, якъ квичить.

„А я цего не знала,“ озвалась вона — Уляна.

„Що-то значиться — тертись по-межи люде! Всяку всячину спізнавшъ. Але ми проте не пійдемо черезъ двіръ?“

— Чому?

„А якъ чорти вискочать та до насъ? Чимъ відженешся? Нема зашмаляного кня!“

— То й не йдімъ черезъ двіръ, коли боїшся; а я ні, — не боюсь... и пійшли по-за городами та все хрестаться, и Демянъ найбільше. (Конецъ буде.)

Литературні и библиографичні ВІСТІ И ЗАМІТКИ.

— „Дієсті Українських пісень; співи и слова зібравъ Марко Вовчокъ, умоти завівъ Едуардъ Мертке; 8 тетрадівъ, по 2 руб. сріб. и 50 коп. кожна; власність и видання Ритеръ-Бидермана; Лейпцигъ и Виттертуръ.“ — Въ 1-й тетраді находяться слїдующихъ 25 пісень: 1) *Ой бувъ, та нема;* 2) *А вже весна, а вже красна* (веснянка); 3) *Та вже третій весірь;* 4) *На гору йду, не бигую* (бурацька); 5) *Ой у полі могила зъ вітромъ говорила* (ковацька); 6) *Не ходи, Грицю, на вогорницю;* 7) *Ой сонъ, маши;* 8) *Ой по сей бікъ гора;* 9) *Чомъ ти мене, моя маши, рано не збудила;* 10) *Котилися вози зъ гори;* 11) *Ой мій шатокъ;* 12) *У Києві на ринку;* 13) *Ой пійду я, пійду я не берегомъ-лугомъ;* 14) *Нїшто не виненъ, сама я;* 15) *Вийду за ворота;* 16) *Та бодай тая сшаюва могила запала;* 17) *Ой глубокий колодязю;* 18) *Кликала невістка та освицю;* 19) *Скажи мні правду, моя серденья;* 20) *Де ти, доцю, барилася?* 21) *Ой ши, коте, не гуди;* 22) *Не дивуйтешя, добрі люде, що на Україні по-стало;* 23) *Ой у полі биллина;* 24) *Ой ти, ремезо;* 25) *Чомъ, чомъ горнобровъ та до мене прийшовъ?*

— Паяъ О. Паршицький просить насъ обвістити, що: *пренумерата на Німецько-Руський Словарь продовжається до 15-го Вересня с. р., — до II-го тому придана буде грама-тика українська, — всі пренумерати доставляють надвичайнимъ додаткомъ литографований автографъ Т. Шевченка.* — Передплачувати можна у самого видателя, въ Тарнополі, або тежъ и въ нашій редакції, ціною: ар. 3. 50 на цілий Словарь (2 томи), а ар. 1.50 на самъ II-й томъ. У насъ можна ще й теперъ дістати I-й томъ (въ 2-хъ випускахъ) по передплатній ціні ар. 2.—

Ми сподїваємось, що шановні Родимці — маючи на вигляді конечну й наглядну потребу, якъ и велику важность и користь повного Словаря нашої мови, особливо въ теперішній хвилі розвою нашої літератури, коли стараємось о заведення нашого ливка въ школахъ и урядахъ, и складаються мають учебники для всіхъ предметівъ науки гимназїальної — поспїшати бодай ище въ остатній хвилі допомогти такъ важному й давно у насъ пожаданому ділу численнїшою пренумератою.

— До нинішнєго числа „Правди“ додаємо надзвичайнимъ додаткомъ брошулку: — *Отвѣтъ „Бояну“-Стебельскому на „Письмо до Кулиша.“* (Письмо къ редактору „Правди.“).

Дістати буде можна сю брошулку тежъ въ книгарні Ставропигийській, ціною по 25 кр.

ПРАВДА

ПИСЬМО НАУКОВЕ И ЛИТЕРАТУРНЕ.

Виходить щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата вносить: на 3 чвертьрочня (до кінця р. 1867) вр. 1. 60; на півъ року вр. 1. 10; на чверть року вр. —. 60. — Редакция підъ Ч. 236 місто (въ Рнну).

ПЕТРО ДОРОШЕНКО.

Ваступила чорна хмара
Та білую хмару:
Виступили в-за Лимау
Въ Турками Татари;
Изъ Полісся шляхта лізе,
А гетьманъ поповичъ
Изъ-за Дніпра наірае,
Дурний Самойловичъ
Въ Ромоданомъ; мовъ та галічъ,
Вкрили Україну,
Та й клюють велико-мога.
А ти, Чигирине,
А ти, старий Дорошенку,
Запорозький брате!
Нездужавшъ, чи боішл
На ворога стати?
— Не боюсь я, отамани,
Та жаль України! —
И заплакавъ Дорошенко,
Якъ тая дитина.
— Не розсиплемъ вражу силу,
Не встану я знову!
Возьміть мої гетьманські
Клейноди, панове,
Та однесіть Москалеві:
Нехай Москва знае,
Що гетьмана Дорошенка
На світі немає.
А я, брати Запорозці,
Вольму собі расу,
Та піду поклони бити
Въ Межигоръ до Спаса. —
Вадзвонили въ усі давони,
Гармата грімала;
У дві лави Вадніпрянці
Въ Москалами стали,
Ажъ на млю. Міжъ лавами
Понесли клейноди.
Годі тобі, Петре, пати
Изъ Тясмяна воду!
Положили ті клейноди
Попенкові въ ноги;
Идъ, Петре, въ Межигорре
Молитисл Богу!
Не пустили Дорошенка,
У рлсі пінали;

Вакували у кайдани,
Въ Сосницю послали,
А въ Сосниці въ Ярополге*)
Віку доживати.
Оттакъ тобі довелосл,
Запорозький брате!
Вглянуло надъ Чигриномъ
Сонце изъ-за хмари:
Потягли въ свої улуси
Въ Турками Татари.
А Ляхи въ своїмъ Чарнецькимъ,
Въ поганимъ Степаномъ,
Запалили церкву Божу,
И кості Богдана
Й Тимошеві въ Суботові
Гарнемко спалили.
Та й пішли собі у Польщу,
Мовъ добре зробили.
А Москалі въ Ромоданомъ
Въ неділеньку рано
Пішли собі в-за поповичемъ
Шляхомъ-ромоданомъ.
Мовъ орелъ той приборканий,
Безъ криль та безъ волі,
Знемігъ славний Дорошенко,
Сидячи въ неволі;
Та й умеръ въ нудьги. Остило
Волочать кайдани!
И забули въ Україні
Славного гетьмана.
Тільки ти, святий Ростовський,
Вгадавъ у темниці
Свого друга великого
И звелівъ каплицю
Надъ гетьманомъ змуровати
И Богу молитисл
За гетьмана, панихиду
За Петра служити.
И досі ще, що-рікъ Божий,
Якъ день той настане,
Идуть правитъ панихиду
Надъ нашимъ гетьманомъ.

Т. Шевченко.

*) Село коло Москви.

МАЙОРЪ.

Повість П. О. Куліша.

(Переложено въ великоруського).

Глава XIII.

Кождїй зъ дїйствующихъ осібъ сеї повісті у-ділили ми значну часть нашего спїлчуття або удї-ду. Навіть и Радько, которого неможна було ма-йорові ужити до діла, и той не зїставъ безъ спїл-чутнїего нашего погляду. Одинъ тїлько Иволгинъ якось ніби відчужений нами відъ загального права нашихъ ближніхъ. Пишучий сі строки бодай спо-чувавъ, при єго имени, якесь внутрїнне незадово-лення, неначе давъ би недокладне поняття о чоло-віці, которого добре знав, неначе виставивъ би передъ кимъ-небудь відпихаючі власності єго, за-мовчавши о тихъ, которі спосібні привернути єму удїль. Авторъ не може на-певно назвати такі влас-ності въ Иволгині, тому що въ натурахъ, образу-вавшихся въ самій тїні жизни, всі черти характе-ра, въ своїмъ змішанню, представляють темну без-одню, въ которій тяжко розрізнити лучше відъ злого. Але все таки, поки чоловіка називають чо-ловікомъ, доти треба допускати въ нїмъ и влас-ності людські, задавлені, покривлені, а тимъ не менше лежачі въ єго натурі. Авторъ, зъ самого початку повісті мавъ се на увазі, взглядомъ Ивол-гина; а то Иволгинъ, противъ єго волі, вийшовъ у него такимъ, що при стрічі зъ нимъ мило скор-ше розминутись. Авторъ сєго щиро жалув и про-сить читателя ще приглянутись Иволгннові: чи справді се таки погібший чоловікъ? чи безкорист-не лакейство — найсвітлїйша черта въ сїмъ ха-рактері?

Пїйдемо-жъ слїдомъ за нимъ зъ хутора Ма-йорівщини невідступно й не лишимо безъ уваги ні одной дрібниці, котора може характеризова-ти єго.

„Такъ, такъ-то, ваше превосходительство!“ говоривъ въ мислі Иволгинъ, злегка підскакуючи на своїй шапині. „И ви наступили на терновї бод-ці въ блаженній вашій самотності! И ви занепоко-їлись въ своїй спокійності!... Та, чортъ візьми, жаль міні васъ!... Бачъ, ви — предобра душа. Тїлько не умієте жити по чину й по стану. Ко-ли-бъ скупость, инше діло; ато, по-просту, мужиць-ке неумінне. Фортуна все може дати чоловікові, все, опрїчъ благородства. И взяти може фортуна все, якъ отъ у мене; але нехай вона попробує взяти имя Иволгина; ні, чортівъ зъ-два! У васъ фортуна безсила въ своїхъ добродїйствахъ, а у мене въ своїй жостокості. Але чортъ візьми, якъ вона під-ступно обертає своє колесо! Треба бути женщи-

ною, щоби оттакъ капризувати. Чи давно-то ма-йоръ бувъ найщасливїйший изъ смертельниківъ? а теперъ що находитъ на него? Бачъ, якъ я заряджу свої міри, то вінъ въ хвилі триумфу — офїра по-лиці, а скластись може й такъ, що та-сама фор-туна, що увїшала єго грудь ордерами, всадить ку-лю въ сю саму грудь. Дурне щастє людське! Ро-зумний той, хто ніколи въ тебе не вірувавъ. Чарка горїлки — отъ одно, що можна назвати правди-вимъ въ життїю. А женщины... отъ женщина, маїо-рова небога! Такі всі вони! Всі такі! Розумно я зробивъ, що не женився!“

При сїмъ глибоке зїтхненне вирвалось зъ гру-ді Иволгина, и на кілька хвиль вінъ смутно звїсивъ голову. Душевна пустота, котору вінъ чувъ, уду-сила въ нїмъ всяку мисль, перервала всяку розу-мову речъ. Єсть болі душевні, которі чоловікъ жа-хаеться виразити навіть и німою думкою: се без-донні пронасті, мірені тїлько немаючою міри роз-пукою, се остатня тьма, которою грозить намъ великий проповідникъ безсмертня.

Иволгинъ не знавъ, якъ заглушити свої німі терпїння, и зачавъ немилосердно бити гарашникомъ свого підпаленого коня. Мовъ птиця, полетїв не-щасливий кїнь міжъ цвітучими нивами, и країнне єго вторувало клекотанню наспиритусованої крові въ серці іздця. Сопучи й вразъ стогнаючи, вінъ крик-нувъ: „Ахъ, чортъ візьми!“

Коли-бъ у него самого спитали, що значать сі слова, вінъ би не мігъ обьяснити їхъ. Лице єго покрилось синєватою блїдостью; очи горїли, неначе би вінъ тїлько-що випивъ шклянку спиритусу. Душа болїла у него до такої степені, що мучити коня, летїти стрїлою по полю й стогнати, подїбно голодній хижїй птиці, здавалось єму якимсь усми-реннемъ болю. И не скоро перемїнивъ бідний по-чтовий кїнь погубний галопъ свій, не скоро прий-шовъ въ нормальне положенне бідний іздець. Оба вони були найнещасливїйші істоти въ свїті: оба перейшли сурову школу життя, а учителемъ въ сїй школі була нечула й нерозумна глупота.

„Женитись...“ продовжавъ роздумувати Ивол-гинъ, успокоюючись и видячи, що кїнь єго ріши-тельно відказується відъ галона. „Добре женитись, коли-бъ знавъ напевно, що тебе дїоблять. Наші хиба уміють любити? Наші тїлько кокетують та складаються. Инше діло отся... отъ коли-бъ ся була не мужичка! Та, жаль, чортъ візьми, що не пара нашому брату по стану! Ато, бачъ, и віно, и красота... и вже, коли-бъ полюбила, то полюбила би, що називається, шалено, безъ розцоту, по-про-сту, полюбила би, та й тїлько!... Бачъ, отъ за мужика перебрався — и богатство для неї дурни-ця! Вона въ нїмъ не Сагайдачного, вона въ нїмъ

мужика полюбила й готова жити зь нимъ въ простій хаті. Оттакі дай міні любові, а не тої, котрою обдаровують насъ въ кадрилихъ, по заучуваннямъ и наукамъ матусі! Шкода тільки, що благородства її бракує. Що ні говори, а велике діло порода, и не дармо Господь сотворивъ дворянъ осібно, а мужиківъ осібно. Дворянинъ и розмову поведе иншу, и хода у него горда, и поглядъ у него смілий; а мужикъ все буде почувати, що вінъ, такъ сказати, синъ черні, и що не тутъ ёго містце. Що ні скаже вінъ, виходить смішно, и не клеїть ся ёго розговоръ зь нашимъ. Однакъ дуже досадно, якъ підобравсь до неї сей столичний пройдисвітъ. Але ми зь нимъ розправимось; нехай вінъ знає, що куропатви у насъ продаються дорожше, ніжъ въ Петербурзі. Отто бестия! бачъ второпавъ, якою стежиною підойти ближше. Відъ панича вона би ухилилась доти, доки не признавъ би її до церкви; а мужикъ мужикові вірить... Ато вона не подібна була на мужичку, поки не перебралась въ отгой дурній стрій. Хто її учивъ такъ мило держатись, такъ плавно виступати? Вже справді сама природа!.. Загадка для мене отсей Сагайдачний. Називають ёго министерською головою. Коли-бъ вінъ бувъ справді голова, не покинувъ би вінъ Петербурга, не зарився би въ хуторі, не школьникувавъ би, братаючись зь мужиками. Та й отся ёго штука.... бачъ, се найпростійше гільтаюваннє. Воно, правда, принадно. Але міні ніколи не приходило.... А снмъ відвохченимъ въ болоті Петербурґцямъ все ні по чому. Пишуть о патріотизмі, о високихъ чувствахъ, а зустрівъ патріота, — ні за що ёго вважає. Майоръ, правда, по роді мужикъ, але заслуги на полі війни поставили ёго високо. Вінъ діломъ патріотъ, а не словами. Якъ же ви, шанєвний добродію, не пошанували ёго ранъ? якъ ви ёго оцінили, зънгравши машкарадну штуку зь ёго небогою? У васъ въ столиці се називається интрижка, у насъ въ уїзді — подлость. И оттакі подлості ми не прощаємо. Не вельможа ви який тамъ, щоби броїти безкарно. Цікаве знати, якъ ви мене стрінете, чи такъ, якъ на стаціі, або трохи уважливійше.“

И зачавъ Иволгинъ обдумувати, яку прибрати поставу и яку повести річъ, явившись до Сагайдачного. Вінъ випростувався на сідлі, и рука ёго махнально піднялась, щоби застягнути сурдуть на верхній гузикъ и відирити хрестикъ. Але пригадавъ собі вінъ, що въ столицяхъ у людей нового віку ордери мають инше значеннє.

„Ні,“ сказавъ вінъ въ думці, „лучше явлюсь до него чоловікомъ сучаснимъ, безъ всякихъ поверховнихъ урашений. Нехай вінъ бачить по мовму тону й поставі, що находиться въ притомності

представителя благородного дворянства. Ласкавий добродію! ви нарушили правила честності.... Ні, се не годиться. Се дасть ёму право загорітися чувствомъ ображеної гідності й наговорити міні зухвальствъ. Хто не побоявся зьобидити такого чоловіка, якъ майоръ, той нічого не побоїться. Всёго лучше зь холодною честністю вручити листъ, котрий скаже самъ за себе. А тимъ часомъ зарядимо міри противъ нічнёго виїзду въ Петербурґъ. Вони, знай, майстри на се, щоби наброїти й втечи въ свій сховокъ, на край світа. Пійди, відшукуй ёго въ болоті!“

Але якась боязнь опанувала Иволгина, коли передъ нимъ показавсь изъ-за гори хуторъ Сагайдачного, — та боязнь, котора лучиться зь почуттемъ свого нічогоства въ притомності чоловіка сильного. Дармо вінъ додававъ собі духа правомъ дворянської рівності: ёму було якось не по-своєму, неначе вінъ підъїзжає до дому нового для него князя, або графа, не знаючи напередъ, якъ ёго стрінуть. Иволгинъ зо всеї душі ненавидівъ Сагайдачного, але погорджати нимъ не мігъ. Въ Донъ-Жуанівській ёго удачі вінъ видівъ новий доказъ ёго досконалості. Осуджуючи ёго во имя честності, вінъ лицеміривъ передъ самимъ собою: вінъ мабуть згодився би бути на ёго містці. Вінъ завидувавъ ёму потаємці, вінъ безмала поважавъ ёго за зближеннє зь майоровою небогою, поняте нимъ въ зовсімъ грубімъ змислі, але придушувавъ въ собі сі чувства й на-силу визивавъ другі противні. Тяжко означити, де въ німъ кінчилась праведность, и де зачиналась облуда. Иволгинъ належавъ до тихъ людей, котрі въ душі не називають ваду честнотою, але готові служити и негідному, и честному ділу безмала безрозлично, якъ-то вже въ яку сторону потягне їхъ егоїзмъ. Щоби статись уваги гіднимъ ледаремъ, бракувало ёму деякихъ відзнакъ передъ другими смертельниками; щоби статись чоловікомъ годящимъ, бракувало ёму твердихъ підставъ моральності. Боязнь и неуміннє виконати сміле діло вдержували ёго відъ вопиючихъ преступлений; безсильность розуму й волі чинили ёго схитнимъ въ усімъ, що називається поступкомъ честнимъ. Що до серця, то полковий командиръ ёго, добрий чоловікъ по природі, але матеріялисть по поняттямъ, називавъ серце дуракомъ. Товариші службові всяке ніжне або гаряче чуттє робили предметомъ анекдотъ. Иволгинъ привикъ вважати чисті внутрінні свої порушення ні за що, встидався до нихъ признаватись; а тимъ часомъ ограниченость ёго розуму й бідность внішніхъ достоїнностей були причиною, що не звернула на него уваги ні одна гідна женщина, котора би обьяснила ёму власну ёго душу. Вінъ стикався тільки зь ляльками, котрихъ мату-

сі понаглявали виходити за-мужъ, и безцвітно, однообразно, мовъ стовпова дорога, збігла ёго молодість, и лучшою ёго споминкою лишилось те, що въ ній було гіршого, — розтрата силъ въ нічнихъ сидженняхъ за картовимъ столомъ, въ тяжкихъ похмілляхъ після бенкетівъ и въ утіхахъ чисто-матеріальнихъ.

Здавалось би, що чоловікові, взявшомуся за діло честі, нічого боятися передъ виновнимъ въ її нарушенні. Здавалось би, що чоловікові, вступившомуся за обижену женщину й ображеного приятеля, випадало виповнити свою ролю зъ непохитною притомністю духа. Здавалось би, що дворянинові, почувуючому гідність свого роду, мовъ щось не підлежаче навіть власті самої фортуни, належало показати тутъ відзнаку свою відъ мужика, у которого, по ёго таки означенню, не може бути дворянської річі, и гордої ходи, и смілого погляду. Здавалось би, що, передъ збратавшимся зъ мужиками школьникомъ, нічого ёму боятися, що смішно вийде все, що вінъ ёму ні скаже, и не буде клеїтися ёго розговоръ зъ розговоромъ Петербургського пройдисвіта. Але, не будучи, такъ сказати, синомъ черні, Иволгинъ спочувавъ себе проте так и не на своїмъ містці; неначе поглядъ Сагайдачного одарений бувъ таємничою силою, зносячою всяку поверховню різність станівъ и рівнаючою людей по заслугамъ чисто-людськимъ. А то, вступаючись за зведену женщину й ображеного приятеля, вінъ почувавъ въ своїй душі можливість такої самої зради и, противъ своєї волі, видівъ въ Сагайдачнимъ майстра на діло, въ которімъ чувъ себе чоловікомъ нездалимъ. Вінъ чувъ, що буде розмовляти зъ чоловікомъ, маючимъ въ-округъ себе широкий горизонтъ свічнихъ понятій, и видівъ себе напередъ лінвимъ школьникомъ въ притомності учителя. Коли-бъ Иволгинъ схоронивъ відъ природи й винісъ зъ життя щирість и чистоту простихъ моральнихъ пересвідчень, якими відзначаються багато простихъ людей, то се одно поставило би ёго висше образованого гільтан, якимъ бувъ въ ёго очахъ Сагайдачний. Але то бо й єсть, що ёго морала була надто бідна переконаннями, що вінъ бувъ чоловікъ безъ фундамента и въ усякімъ ділі, індивідуальнимъ розпочатімъ, бувъ слабый и нікчемний, мовъ нерозумна дитина. Всяка гадка, всякий особистий відзвнъ, въ которімъ ні за кого було ёму заслонитись, наводили на него непонятну боязливостъ и бракъ самодовірря. Вінъ ище почувавъ себе чимсь, поки, щоби сказати, бувъ въ рядахъ собі подібнихъ. Вийшовши зъ рядівъ, вінъ спочувавъ себе нічимъ. Отсе зрозуміють легко всі, кому придарялось бачити дворянські єдиниці на виборахъ, де инший родовий членъ благородного стану, не маючи власної гадки, гудить, помістившись за плечима то-

варившівъ, підъ загальний гукъ густимъ басомъ одну безсловну ноту незрозумілої для него опозиції.

Иволгинъ готовъ бувъ вернутись назадъ; але вікна стариннёго спадкового домика Сагайдачного визирали просто въ степъ, по которому вінъ до него приближався. Хозяїнъ мігъ давно вже ёго бачити й пізнати. Поворотъ бувъ неможливий.

Окружене низенькимъ плотомъ подвірре було пусте. Заходяче сонце кинуло по зеленій ёго рівнині полоси тіней відъ пирамидальнихъ тополь и відъ старихъ господарськихъ будинківъ, и разомъ блищало, неначе запалені лампи, въ віконнихъ шкляхъ домика, ясно біліючогося на темній зелені саду. За домомъ степова висота спадала до ріки, и видко було, що всі дворові люде забавлялись надъ рікою по поводу свята. Пісні й розмови розлягались відти глухимъ концертомъ. Иволгинові ні у кого було спитати, чи дома хозяїнъ; нікому було віддати на руки коня. Навіть пси вийшли зъ двора, слідомъ за людьми. Конюшня, возівня зъ знаною Иволгинові Краківською брничкою стояли відчинені, такъ само якъ и двері въ дворовихъ хатахъ, такъ само якъ и подвійні надвірні двері въ домі. Двіръ ёму не бувъ незнакомий: вінъ тутъ бувавъ въ давніші часи безъ всякого діла, такъ, якъ у насъ всі одинъ у одного бувають по-сусідськи, хочъ отець Сагайдачного сливъ дуже ученимъ чоловікомъ и домосидомъ. Отся сама ученость була для многихъ поводомъ до вираження ёму поважання въ часі обіду або вчесної хуторської вечері; а вінъ людей не цурався й зарівно провадивъ розумну розмову зъ розумнимъ и дуракомъ, аби тільки ёго слухали. „Не такий вийшовъ синъ,“ думавъ Иволгинъ, привязуючи при ганку свого коня. „Сей дурниці доказує, прикидуючись мужикомъ, а зъ нашимъ братомъ, дворяниномъ, обходитьсся зъ повагою, мовъ начальникъ зъ підвладними. Стривай, стривай!“

(Дальше буде.)

НАРОДНЯ ФИЛОСОФИЯ

списана по народнімъ пословицямъ и приповідкамъ
Бегениємъ Згарськимъ.

III.

Чоловікъ.

Не було би голоду, такъ не було би и роботи. Голодь що-найбільше спонукує чоловіка до праці: „вчи лінвигого не молотомъ, а вчи голодомъ;“ „голедний все поле перебіжить.“

Скільки-то люде побиваються за хлібомъ. Хлібъ и сіль — то перва и послідня страва кождої

людини. Хлібомъ - солию завязується сем'я, безъ хліба ні гараду, ні життя: „якъ на току молотиться, то и въ хаті не колотиться, а якъ на току не молотиться, то и въ хаті колотиться.“ Ніщо такъ не спонукує чоловіка до промислу, якъ недостатокъ: „люде стали знати, якъ стало хліба неставати.“ Старатися о хлібъ завжди потреба, бо „сёгодня хочъ цілого вола з'їжъ, а завтра захочеться.“ Не такъ до роботи, якъ до їди кожде скоро стане: „робити — хочъ кнємъ бити, а їсти — хочъ рачки лізти;“ „їлось би славно, а робити страшно.“ На ніщо такъ много ласихъ людей, якъ на страву: „допався, якъ ужака до молока;“ „їсть такъ, ажъ нісь гнеться.“ Деякий, наче скотина, переїсться: „наївся, хочъ підъ лавку підкоти;“ „наївся, наче дурний на обіді;“ „коли наївсь, проси Бога, щоби не розсівсь.“ Ласий, ненаїстний чоловікъ якъ той веперь животів, пасожиться: „хто багато їсть и пьє, той въ розумъ не тне.“ Лакомий то „черезъ душу їсть.“ Не такъ на своє, якъ на чуже острять зуби лакомі: „чи все те спожить, що въ чужій хаті лежить?“ „усёго хліба не переїси.“ Ласі, неситні люде все переїдають: „вся сила въ ротъ пішла;“ „коли-бъ не губка, була-бъ золота шубка;“ „коли-бъ не дїрка въ роті, ходивъ би у злоті.“

Шануючи хлібъ святий, въ поті чола земляки наші на хлібъ роблять: „роби до поту, а їжъ въ охоту.“ И дійсно, нема щасливішого заняття надъ пахарство: „хто хлібъ пахає, того Богъ кохає.“ Нічимъ такъ не сполучуються и не сподружуються добрі люде по-міжъ собою, якъ святимъ хлібомъ да солию. Хлібомъ да солию позвитують молодихъ у порога світлиці; хлібъ и сіль то знамена такъ дорогої народу нашому гостинності: „хлібъ та вода, то нема голода.“ На хлібъ та на сіль просить сусідъ сусіда, хлібомъ да солию звеселяються люде во всякі дні празника. Дякують гості хазяїнові за приемъ: „спасибігъ усімъ святимъ и вамъ за хлібъ, за сіль;“ „нехай вамъ Христосъ прнспора, чого ви у Бога просите;“ „спори, Боже, хліба-солі и всёго доволі;“ „Богу хвала, що ся душа напхала;“ Щедрі газдове заодно припрошують своїхъ гостей: „їжте, умогайте, на друге вибачайте: не скупость, така споможность;“ „є въ нашого пана свата, ще й буде.“ Такъ угостившись, молять наші люде: „роди, Боже, и на камені.“

До страви потребує чоловікъ и напнтку. Найздоровійшимъ напнткомъ єсть вода: „сєїльки води не пий, а п'янимъ не будешъ.“ Крімъ води промисль чоловіка придбавъ розмаїті напнтки. Гарячими напнтками уповні люде зовуться п'яницями. Нема брндшого чоловіка надъ п'яницю: „п'яний гірше сказаної собаки;“ „сказано — п'яний що дурний;“ „якъ уп'єється, такъ якъ сказиться.“ П'яний чоло-

вікъ то чиста напастъ: „одъ п'яного поди вріжъ, а втікай.“ П'яний чоловікъ нездалий до ніякого діла: „п'яний на все зіволяє;“ „п'яного молитва, якъ хорого шість.“ П'яний чоловікъ теряє свій розумъ: „прощай, розуме, якъ зъ горілкою зустрівся;“ „п'яному и кози въ золоті.“ П'яний не облїчається зъ своїми силами: „якъ п'янь, то панъ, а якъ проспався, то й свині збоївся.“ Ніщо заходити собі зъ п'янимъ: „вибачай, дурний, п'яному.“ П'яний не загаїть нічого: „що у тверезого на умі, то въ п'яного на язиці.“ До п'яинства поволи люде навикають: „перший килішокъ якъ по лѣду, другий якъ по меду, а третій не питай, лише давай.“ П'яинство — то лихий, нещастний норовъ, бо „хто багато пьє, той самъ себе побьє;“ „хміль не вода, чоловіку біда;“ „сімъ годъ баба похмілялась, та й зъ похмілля й вмерла.“ П'яника веде до сварні та й до бійки: „за чарку, та й за сварку.“

Давъ Богъ страву, давъ напнтки на поживліне, спокріпленне й розвеселенне чоловіка. Чимъ свічнійші народи, тимъ вкуснійші їхъ страви, їхъ напнтки. Дикий народъ не знає ні про вкусъ, ні про мірность. Дикий не мерзиться й стервомъ, запивається що-найхмільнішими напнтками. Свічні люде їдять и п'ють изъ веселою, но тверезою головою. Въ тверезій голові и тверезий розумъ; п'яна голова, п'яний розумъ: у п'яного нема стида. Чимъ більше людей запивається де у якімъ народі, тимъ більша у него нужда. П'яинство виводить гільтайство, розмаїті збродні и пороки. Горе тому народові, що проводить свій вікъ въ розпусті и п'янстві.

(Дальше буде).

АВТОБІОГРАФІЯ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА.

Письмо до редактора „Народного Часенія.“
(Переложено въ великоруського).

Я зовсімъ похваляю ваше бажанне познакомити читателівъ „Народного Часенія“ зъ исторією життя людей, вибившихся своїми спосібностями й ділами зъ темної й безголосної купи простолоддя. Такі оповідання поведуть, міні бачиться, неодного до спочуття своєї людської гідності, безъ чого неможливі поступи товариського розвою въ низшихъ верствахъ жительствова Россії. Моя власна доля, представлена въ правдивімъ світлі, могла би напровадити не тільки просту людину, але й тихъ, у которихъ простий народъ находиться въ повній зависимости, на роздумовання глибокі й користні для обохъ сторонъ. Отъ чому я рішаюсь одкрити передъ світомъ кілька смутнихъ фактівъ зъ мого життя. Я

би бажавъ виставити їхъ въ такій повноті, въ якій повійний С. Т. Аксаковъ представивъ свої дитинні й молодечі літа, — тимъ більше, що история мого життя складає частъ исторіі моєї родини. Але я не маю відваги входити въ усі її подробиці. Се мігъ би зробити чоловікъ, успокоївшийся внутрібно и успокоєний взглядомъ собі подібнихъ внішніми okolичностями. Все, що я можу теперъ учинити для вдоволення вашого бажання, то представити вамъ въ короткихъ словахъ фактичний ходъ мого життя. Коли ви прочитаєте ці строки, ви — надіюсь — усправедливіте чувство, відъ которого у мене стискається серце и костніе грудъ.

Я — синъ кріпостного селянина, Григорія Шевченка. Родився въ 1814 р. Лютого 25, въ селі Кирилівці, Звенигородського уізда, Київської губернії, въ маєтності одного поміщика. Утративши батька й матіръ въ 8-мъ році життя, живъ я въ школі у парафіяльного дяка, яко школяръ-попихачъ. Сі школярі въ отношенні до дяківъ те саме, що хлопці, віддані родителями або иншою властію, въ науку до ремісниківъ. Права надъ ними майстра не мають ніякихъ певнихъ границъ: вони справдешні раби ёго. Всі домашні роботи й повнення всякихъ тільки можливихъ захотінокъ хазяїна и ёго домовинкінъ лежать на нихъ безусловно. Лишаю вашій виобразні виставити собі, чого мігъ вимагати відъ мене дякъ, — уважте, тяжкий п'яниця, — и що я мусівъ виконати зъ невольничою покірністю, не маючи ні одной истоти въ світі, котора журилась би, або могла журитись, моїмъ положеннямъ. Якъ би то ні було, тільки-жъ въ протягу дволітнёго тяжкого життя въ такъ-званій школі пройшовъ я граматку, часловець и наконецъ псалтирь. Підъ конецъ мого школьного курса, дякъ посилавъ мене читати, замість себе, псалтирь по усопшихъ кріпостнихъ душахъ и бувъ ласкавъ платити міні за те десяту копійку, яко заохоту. Моя помічъ доставляла строгому моему учителеві можливість більшъ прежнёго віддаватись улюбленому своєму заняттю, разомъ зъ своїмъ приятелемъ Іоною Лимаремъ, такъ що, по повороті зъ молитвословної роботи, я безмала завжди находивъ їхъ обохъ мертвецьки п'яними. Дякъ мій обходився жестоко не зо мною однимъ, але й зъ другими школярами, и ми всі глибоко ёго ненавиділи. Нерозумна ёго сварливість зробила насъ въ отношенні до него лукавими й мстивими. Ми ошукували ёго при всякій пригодній спосібності и робили ёму всякі можливі пакості. Отсей перший деспотъ, которого я здивавъ въ моїмъ життю, впоївъ въ мене на все життє глибоку відразу й погорду для всякого примусу одного чоловіка надъ другимъ. Мое дитиняче серце було уражене симъ

виплідкомъ деспотичнихъ семинарий миллионъ разъ, и я скінчивъ зъ нимъ такъ, якъ звичайно кінчають виведені зъ терпеливості безоборонні люде, — пімстою й втекомъ. Найшовши ёго разъ до безпамятності п'янимъ, я уживъ противъ него власне ёго оружжє — різги и, на-скільки стало дитинячихъ силъ, відплативъ ёму за всі ёго жостокості. Зъ усёго добра п'яниці-дяка найдорогоціннішою річчю здавалась міні завсїгда якась книжочка зъ кунштниками, т. е. гравированими образками, правдобно, найлихпшої роботи. Я не вважавъ гріхомъ, або не встоявъ противъ покушення, украсти отсю дорогоцінність, и нічю утікъ до місточка Лисянки.

Тамъ я найшовъ собі нового учителя въ особі маляра-дякона, которий, якъ я скоро переконався, дуже мало відзначавсь своїми правилами й обичаями відъ мого першого учителя. Три дні я терпеливо двигавъ на гору ведрами воду зъ річки Тикича й розтиравъ на залізній блясі фарбу мідянку. На четвертий день терпеливість мене опустила, и я утікъ въ село Тарасівку до дяка-маляра, що вславився въ околиці вималюваннемъ великомученика Микити й Івана Воїна. До сёго-то Апеллеса удався я зъ твердимъ постановленнемъ витерпіти всі проби, якъ думавъ я тоді, нероздільні зъ наукою. Усвоїти собі сю велику штуку хочъ въ малесенькій степені бажавъ я страстно. Але, ахъ! Апеллесъ поглянувъ уважно на мою ліву руку й відказавъ міні на-відрізъ. Вінъ сказавъ міні, зъ крайнімъ моїмъ смуткомъ, що въ мні нема здібності ні до чого, ані навіть до шевства або бондарства.

Утративши всяку надію статись коли-небудь хочъ мірнимъ маляремъ, зъ сокрушенімъ серцемъ вернувся я въ своє рідне село. У мене була въ замірі скромна доля, которій моя виобразня придавала однаковъ якийсь простодушний повабъ: я хотівъ статись, якъ виражається Гомеръ, пастиремъ стадъ непорочнихъ, зъ тимъ, щоби, хочъ за громадською чередою, читати свою любов крадену книжку зъ кунштниками. Але й се не удалось міні. Поміщикові, тільки-що наслідувавшому маєтокъ батька свого, потрібний бувъ розторопний хлопець, и обірваний школяръ-волоцюга встрявъ просто въ дрилюхovu куртку, въ такі-жъ шаравари и, наконецъ, — въ покоєві козачки.

Винайденне покоєвнихъ козачківъ належить цивилизаторамъ Задніпрянської*) України. Полякамъ; поміщики иншихъ народностей перенимали й перенимають у нихъ козачківъ, якъ видумку безперечно розумну. Въ краю, колись-то козачькімъ, зробити козака приборканимъ зъ самого

*) Правобічної. — Ред.

дитинства — се те саме, що вь Лапланді покорили волі чоловіка бистроногого олена. Польські поміщики колишнього часу утримували козачків, опрїч лакейства, ще вь власності музикантів и танцерів. Козачки грали, для панської потїхи, веселї двозначні пісеньки, утворенї народнєю музою зь горя, по-пьяному, и пускались передь панами, якъ говорять Поляки: сюди-туди на-вирисюди. Новїйші представителї вельможної шляхти, зь почуттемъ просвіщеної гордостї, називають се спомаганнемъ української народностї, которимъ буцїмъ-то завсїгди відзначались їхъ предки. Мїй поміщикъ, вь власності московського Нїмця, глядїв на козачка бїльше практичнимъ поглядомъ и, спомагаючи мою народностъ на свою манїру, поставивъ мїні обовязкомъ тїлько мовчаннє и непорушностъ вь кутї передпокою, поки не розлягнеться єго голосъ, розказуючий подати таки бїля него стоячу люльку, або налити єму передь носомъ шклянку води. По вродженїй мїні зухвалостї характера, я нарушавъ панський наказъ, співаючи ледве чутнимъ голосомъ гайдамацькї сумні піснї и відрисовуючи украдомъ образи Суздальської школи, украшавнї панські покої. Рисувавъ я олівцемъ, которий — признаюсь вь сїмъ безъ всякої совїстї — укравъ у писаря.

Панъ мїй бувъ чоловікъ дїятельний: вінъ безустанно їздивъ то до Кїєва, то до Вильна, то до Петербурга и таскавъ за собою, вь обозї, мене для сидження вь передпокою, подавання люльки и тому подібнихъ потребъ. Не можна сказати, щоби я уважавъ собї прикримъ мое тогданнє положеннє: воно тїлько теперъ наводить на мене страхъ и здається якимсь дикимъ, помїшанимъ сномъ. Правдоподїбно, багато зь руського народа дивитимуться колись по моему на свою минушностъ. Подорожуючи зь своїмъ паномъ зь одної гостинниці до другої, я користувався всякою вигідною спосїбностю украсти зь стїми образокъ и зложивъ собї такимъ способомъ дорогочїнну колекцію. Особливими моїми любимцями були историчнї герої, якъ-то: Соловій-Розбїйникъ, Кульневъ, Кутузовъ, козакъ Платовъ и инші. Врештї не жаданнє посїдання влададо мною, а неодолимє бажаннє відрисувати зь нихъ якъ тїлько можна вірнї копїї.

(Конецъ буде.)

СЛИЗЬКОЯЗИКА.

Ваднїпряєска приказка.

(Конецъ).

На другий день жїнка не мала й корови людський подоїти, наче їй язикъ хто перцемъ пришивъ; и стала, на тинъ спердась до вулицї, и виглядає.

— Жїнко! — гукнувъ Демянъ, — держи язикъ за зубами, будешъ їсти кашку.

„Такєв-то воно! наче я и безъ тебе не знаю.“ И стоїть таки. Якъ отъ, иде осавула. „А то куди, дядьку, такъ ранесенько?“ питає вона.

— „Ото! мовъ би тобі й не знає!“ озвався цей, „та-жъ до двора, сказано — сїпака.“

„Та кочє треба такъ рано?“

— „А що-жъ? спїзнишся, битимє.“

„Хто-жъ-то такїй ласнїй?“

— „Не хто, а панъ. Чи то вамъ першинка чутти, що панъ бѣє?“

„О вже! мабуть чи не годї єму збиткуватись; я сама чула, якъ чорти зь єго душу тягли цєї ночї... А вона, дядечку, такъ кричить!... отъ-якъ, бачите, свиня, гистнє такъ и вона: квї та й квї, — ей-богу!“

— „Де-жъ такї видано, щобъ людська душа та якъ свиня квичала?“

„Ото! де видано! А ей богу! дядечку, квичала. Говорїть! и таки сама чула на свої вуха.“

— „Та не може бути! де-жъ такї?...“

„Отъ тобі й не може бути! Хїба-жъ ви й не знаєте, що гладкїй, якъ кабанъ, то й квичнть, якъ свиня; такъ и панъ, бо гладкїй, сказано...“

— „Хїба що!“ — відказавъ осавула й похитався до двора, смїючись. А Демяниха й собї вступилась відъ тина и, вступаючись, говорить сама до себе: „А бачъ, продайдушо, таки мое зверхи! таки панську душу чорти тягли — ще й бокомъ тягли! Таки вона свинею квичала. А колн не витягли, то до якогось часу випросився, щобъ ище трохи людей помордувати; а тамъ изновъ потягнуть, и витягнуть таки, и засадять вь пекло на самїсїньке дно — глибоко — глибоко! А за гроші не скажу, що ми тодї несли! о нї...“

Демянъ дуже добре чучъ, що жїнка щєбетала, та не подає по собї, и питає: — А що ти, жїнко, говорила зь осавулою? що ти мавшъ нзъ сїпаками?

„То я такъ,“ відказала вона, „питала, бачъ, вого вінъ зь того кутка на панцину, — чи бондаръ дома; треба, бачъ, попросити, чи не набивъ би вінъ відра: геть обручі обскочили.“

— Ну, — думає Демянъ, — справна єси на язикъ! и вь ступї тебе не спїмешъ, — тай каже: — Гляди-но, жїнко, гляди! ато панъ гроші відбере, якъ розляпавшї.

„Ото чудо, мамцю,“ озвалась вона; „наказує та й наказує!... чи я-жъ дитина, чи що?“

— Воно-то не дитина! а якъ дїдько нагрїє, то старє инодї гїршъ дитини; не хотячи, булькнє, якъ жаба вь воду, — опїсля кайтця; та слово не горобецъ, не вернеться, звїдкїль вилетить.

Прошло такъ чимало часу, що Демяниха нікому не казала; може кумі й сказала, та до пана ще не дійшло; а тамъ випало такъ, що треба було посваритись, а звісно — одъ сварки до бійки лишъ руку підойми. Такъ и тутъ було: слово за словомъ, за другимъ друге, за третімъ и кулакъ склався, а тамъ и коса въ руці очутилася. У насъ бити не естъ не любити, а чи не частійшъ навіть буває, що хто більше любить, той більше б'є, якъ-то стоїть написано: его же люблю, наказую. Та бити не трудно, а битимъ бути тяжко; то Демяниха зъ серця побігла до пана й лягнула язикомъ, що Демянъ гроші знайшовъ — прискаржила, значиться. Демянъ зъ серця побивъ, а вона зъ серця въ двіръ побігла... Отъ Демянъ ще й не відійшовъ зовсімъ, ходить по подвіррі та гука, а осавула йде зо двора: — Ходіть, дядьку, до пана. — Не вагаючись, не розпитуючись, накинувъ Демянъ свитину черезъ плечі й пійшовъ за сіпакою.

„А чому ти, гадюко, не сказавъ, що гроші знайшовъ еси?“ привитавъ панъ.

— Або я коли гроші знайшовъ? — озвався Демянъ кланяючись.

„А міні по чімъ знати, коли? Якъ-би Уляна не сказала, то я не знавъ би, що ти й знайшовъ...“

— Якъ Уляна говорила, то не вірте, пане ласкавий; вона въ мене, вже далій півроку, якъ не сповна розуму, кажуть — підвіяло на лану.

„Підвіяло, не підвіяло, а ти гроші принеси, бо знавшъ!... шкуру здублю!...“

— А Господи! та це нападъ на мене. Я гроші знайшовъ!... Та чи я таївсь би? Знайшовъ, ну знайшовъ, и принісъ би панові: нате, пане! а що панська ласка, и міні-бъ дали, а якъ ні, такъ би й було...

„Е-е! smalone dęby!“ озвався панъ. „Отъ кажи, де гроші заподіявъ, бо шкуру здублю!... Знавшъ! я жартувати не люблю, а що скажу, то зроблю.“

— А Господи! та якъ би-жъ я хочъ виненъ що, або-що; а то гроші знайшовъ! Та щобъ міні не то що... щобъ міні не знати що, якъ я що, або що... Коли-жъ я ті гроші знайшовъ?

— „Коли?“ — Уляна заговорила, — „коли? а тоді, якъ колачова туча йшла. Може скажешъ, брешу — га?“

— О, пане! чуєте? а це-жъ вона сповна, сповна розуму?...

„Що-то за колачова туча?“ питає панъ.

— „Хиба-жъ ви й не знаєте? таже то вся громада знає... Просто колачова туча, та й годі: замість дощу колачі зъ неба падали... Ми зъ Демяномъ таки чимало назбирали, и я насушила

сухарівъ, що, мабуть, зъ-на півроку до борщу буде.“

„Мабуть не те; а ти, мабуть, справді безъ клепки въ голові, якъ Демянъ каже.“

— „Таки, пане ні! отъ ище одинъ знакъ“ — та й до Демяна: — „може й це, скажешъ, неправда? Демянъ саме по тучі зъ армарку прихавъ и збудивъ мене колачі збирати. Отъ ми й збираемъ, и товаръ жує, и всячина збиткується. А я кажу: диво це, а не день; — а вінъ каже: — онъ це лучче диво; я гроші знайшовъ. — Отъ и пійшли ми. А тамъ сітка въ корчахъ, и въ сітці щупакъ оттакий!“ — приміряла на всю руку до плеча. — „А далій верша въ очереті стояла; Демянъ винісъ вершу, а въ верші заїць.... То ми й це до дому принесли... Може неправда? Демяне!“

— Вже нехай насъ панъ розсудять, а я буду мовчати, — Демянъ каже.

Отъ панъ и каже: „Добре, Демяне, казавъ еси, що твоя жінка несповна розуму; я й самъ теперъ добре бачу, що твоя правда.“ И до Демянихи: „Пайшла вона! ато ще въ лазаретъ відішлю!“

— Та кажіть, пане милостивий, — Демянъ заговоривъ, — дати їй нагаями, щобъ на другий разъ держала язикъ за зубами; ато, бачите, даремне ласку вашу потурбовала. — И поклонився.

„А добре кажешъ, Демяне! — Осавуло!“ гукнувъ. Ввійшовъ осавула. „А провчи сю молодницю, щобъ знала, що говорити!...“

— „Паночку-голубчику!“ — залемтїла нещаслива, — „не бийте мене! не карайте-жъ мене! Я ще одно діло маю сказати; може ажъ тоді повірите, що я правду казала, бо ви те діло добре мусите пам'ятати.“

Осавула проте тягне за рукавъ. — Та ходи — каже — годі тобі! розрюмалася...

„Нехай каже, що тамъ має; пожди!“ — Пустивъ осавула й ставъ въ кутку, а Демяниха й почала, цілюючи хрестъ:

— „Щобъ мене сей хрестъ побивъ, якъ збрешу хочъ на волосинку!... Ми якъ-разъ тоді гроші несли, якъ зъ пана чорти душу тягли, а ви кричите, мовъ свиню хто коле... Може й це... —“ та й не давъ панъ договорити.

„Тьху! цуръ тобі!“ каже. „Пайшла зъ мові хати! и не смерди!.. И ти вона!“ — до Демяна.

Иде Демянъ вулицею, Демяниха бокомъ по підъ тини; а Демянъ и каже:

— А що, га? скурала? ото знай, якъ передъ панамн язикъ присолоджувати! Жаль, не дали тобі зо тридцять!

А Демяниха то вже й мовчала; вилепалась небога, то й мову замкнуло.

ПРАВДА

письмо наукове и литературне.

Виходить щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата вносить: на 3 чвертьрочия (до кінця р. 1867) вр. 1. 60; на пів року вр. 1. 10; на чверть року вр. —. 60. — Редакция підъ Ч. 236 місто (въ Ривку).

ПІСНЯ.

Ой сміються въ мене люде,
Сміючись питають,
Чого хожу невеселій,
Яку тугу маю.
Ой сміються й головами
На мене кивають
И, звичайно, щобъ не чувъ я,
Сякимъ-такимъ дають.
Не питайте-жь мене, люде,
Чого я нужуся,
Чого хожу невеселій,
Чого я журюся!
Я журюся, вбиваюся
По рідному краю,
А ходячи я міжъ вами,
Тихъ людей шукаю,
Ви самі себе якими
Міні змалювали,
И якими що-годяни
Себе величали ...
Тяжко міні, що міжъ вами
Я люде й не бачу;
Ви всі дивитесь панами —
Отъ, чого я плачу!
Міні тяжкі ваші ласки,
Въ їхъ правди немає —
Изъ васъ коженъ мене старцемъ
За вічи взнава,
Изъ васъ коженъ своїмъ хлібомъ
Мене докоряв —
Отъ, чого душа у мене
Якъ въ пеклі страждає!
Я не старець, я ще маю
И руки, и силу,
И зъумію працювати,
Хочъ и до могили;
Нехай тільки вернуть мене
На рідну Україну, —
Да и тутъ би заробивъ я
Хліба на чужині,
Коли-бъ міні розковали
Заковані руки,
Коли-бъ тільки зъ мене яняли
Невольничі пута!...

Сироша.

МАЙОРЪ.

Повість П. О. Куліша.
(Переложено въ великоруського).

Глава XIV.

Додаючи собі відваги, Иволгинъ поправивъ на собі виношену краватку, стягнувъ на-ділъ камизельку й твердою ступою вступивъ въ помешканне гордія. Въ домі було такъ-само пусто, якъ и на подвіррю. Чиканне годинника голосно розлягалось въ тишині. Иволгинъ перейшовъ передпокій, перейшовъ другу кімнату, закинени отвореними книжками й листами чужоземськихъ газетъ; споглянувъ зъ укуса на письмо, которого немилосердно ёго вчили, и которе вінъ забувъ зъ усеі душі. Щось подібне на страхъ почувъ вінъ відъ самихъ чужоземськихъ знаківъ, неначе не вийшовъ ище зъ-підъ опіки строгого Німця; але глибока відраза до нихъ удусила чувство неоправданого страху. Вінъ поспішивъ перейти дальше, але й дальше нікого не було, хочъ се бувъ, очевидно, осередокъ мешкання Сагайдачного. Тутъ стоявъ писарський стілъ, покритий паперами, а на стінахъ висіли портрети, очевидно вивезені зъ Петербурга, яко дорогі памятки. Ити дальше не годилося. Але зъ кабинета провадили въ садъ отворені двері. Иволгинъ вийшовъ въ садъ. Зъ високої терраси видко було на долині народъ, зайнятий то святочнимъ сидженнемъ, то сільськими забавами й піснями. Сагайдачний, лежачи на дерновій лавочці, дивився зъ висоти на отту просту недільну сцену й забувъ читати книжку, которую державъ въ руці.

Ледве встигъ постерегти ёго Иволгинъ, якъ вінъ зскокнувъ зъ дернового дивана й зробивъ до него кілька кроківъ на-зустрічъ. Иволгинъ дуже здивувався, не знаходячи въ ёго лиці й сліду того виразу, которий такъ прикро вразивъ ёго тогді-то. Се було найпростодушнійше й найвеселійше лице, яке тільки вінъ стрічавъ въ життю. Подаючи ласкаво руку гостеві, Сагайдачний виразивъ нілге

здивованне, що видить ёго у себе въ хаті; але ні въ словахъ ёго, ні въ голосі не було добачно, щоби вінъ бувъ симъ невдоволений. Противно, вінъ говоривъ тономъ старосвітської добродушності й гостинності, въ которімъ чулася вдячність за саме бажанне одвідати ёго дімъ. Коли-бъ въ словахъ хозяїна було запитанне, Иволгинъ поневольно обьявивъ би заразъ цїль свого приїзду. Але хозяїнъ, посадивши гостя на своїмъ дивані и постерігаючи въ німъ якусь примушеність, звернувъ розмову на самого себе й зъ-легка пожалувався на своє самотнє життє, въ которімъ особливо миле ёму одвіданне кожного сусїда.

„Вибачте,“ сказавъ Иволгинъ, „ми думаємо о васъ инакше.“

„Ви думаете, що я утікаю відъ людей?“ підхопивъ Сагайдачний. „Ви помиляєтесь, дуже помиляєтесь.“

„А хто-жъ виненъ за сю помилку?“ сказавъ Иволгинъ.

„Ваша правда,“ була відповідь: „люде судять по тому, що видять. Але я не спосібний здаватись нічимъ иншимъ. Коли я виненъ за се, що я такий, а не инший, то виненъ непоправно. И чимъ звелете міні бути иншимъ?“

Въ сихъ послїдніхъ словахъ почувсь Иволгинові якийсь острій виразъ. Але ласкавий и простий поглядъ хозяїна, а головне — вдоволенне, зъ якимъ ёго стрїчено, розположили ёго до свободної мови.

„Коли-бъ я мавъ право на отвертость,“ сказавъ вінъ, „то й отгуть сказавъ би вамъ.... вибачте, що не маю честі знати вашого имени й отчества.“

Иволгинъ брехавъ: вінъ знавъ увесь уїздъ по имени й отчеству, але ёму хотїлось виграти часъ, щоби гарненько зложити въ думці фразу.

„Имя мое не тяжко згадати: Иванъ Ивановичъ. Позвольте-жъ и міні називати васъ по имени й отчеству.“

„Капитонъ Павловичъ, до вашихъ услугъ,“ сказавъ зъ легенькимъ поклономъ Иволгинъ, зачинаючи розвивати свою штуку поводитись зъ людьми висшого стану, — своєю улюблену и єдину штуку. Вінъ бувъ предобрий челоюга, коли впадавъ въ свою колїю, коли висші не згнобляли ёго безпощадно неприступністю и припускали до себе на стїлько, щоби ёму можна було симъ чванитись передъ другими. Вінъ уже забувъ свою неприязнь до Сагайдачного и готовъ бувъ статись ёго найпокорнїйшимъ слугою. Вінъ родився середъ слугъ, слугами викормлений, відъ слугъ діставъ перші підстави характера и повиненъ бувъ умерти зъ склонністю служити всьому, що багатше и знатнїше.

— служити безкористно и ревностно, якъ служать инші люде иншимъ висшимъ предметамъ поважання.

„Ви маєте повне право на отверту мову. Капитоне Павловичу,“ сказавъ Сагайдачний, продовжуючи перервану розмову.

„Дякую вамъ за честь, которі мене удостоюєте,“ сказавъ Иволгинъ зъ найпонаднїйшимъ наклоненнємъ голови. „И такъ, я просто скажу вамъ: всі ми, ваші сусїде, губимося въ догадкахъ взглядомъ васъ и вашого способу життя.“

„То єсть?“

„То єсть... то єсть...“

Иволгинъ затявся и подумавъ: „Що, якъ однимъ словомъ поспую все? Але такъ и бути!“

„Уже ви міні вибачте, Иване Ивановичу, коли моя отвертость перейде границі. Тутъ, на провинци, ми привикли виповідатися на-впростець. Я напередъ прошу вибачення.“

„Можете бути цїлкомъ спокійні. Прошу, не журїться моєю образливістю, Капитоне Павловичу.“

„Въ такімъ разі знайте, Иване Ивановичу, що ви намъ видаєтесь.... розумїється, чоловікъ зъ такою ученостю, зъ такимъ знаннємъ свїта... все отсе ми дуже добре розумїємо; але ви намъ видаєтесь відлюдникомъ.“

„Зъ чого ви отсе взяли?“ спитавъ спокійно Сагайдачний.

„Якъ же? змилуйтеся!... Але позвольте міні бути вповні щиримъ.“

„Ви зробите міні правдиве вдоволенне.“

„Отъ, чудна розмова!“ подумавъ Иволгинъ. „Мабуть ніхто не повірить, що я взявъ ёго на сповїдь!“

„Ви ні у кого не були въ домі, Иване Ивановичу,“ сказавъ вінъ боязько, дивлячись въ лице Сагайдачному якось зъ долу.

„Сєго ви не можете сказати. Я бувъ у Горнцвітївъ, бувъ у Сомченка.“

„То люде не нашого способу, Иване Ивановичу.“

„Що ви підъ симъ розумїєте?“

„Те, що не живють вони зъ нами и тежъ сливуть відлюдниками.“

„А чому-жъ вони зъ вами не живють? позвольте запитатись.“

„Та такъ; різниця життя, різниця привичокъ. Вони живють на свій взорець и ні за що ставлять товариські обичаї. Уже ви мене звинете, Иване Ивановичу.“

„Въ чїмъ же складається у васъ товариський обичай?“

„Въ чїмъ? та въ тїмъ, щоби якъ одинъ, такъ и другий. У одного пультка, и у другого пультка.

У одного сёгодня бенкетикъ, а завтра у другого. Все отсе таке товариське; на сімъ, бачиться, світъ стоить, якъ ви собі хочете. Отъ н у князя, коли зберуться сусіде, заразъ розставлять столи, и ёго снательство самъ зласкавиться зробити партию зъ шановнійшими сусідами.“

„А якъ вони не люблять картъ? якъ для нихъ обідъ и вечеря послідне діло?“

„Ну, нічого; звиніть мене, се Богъ знав що! се гордостъ! се відлюдность!“

„Можу васъ запевнити, що ні те, ні друге, а просто — тигаръ.“

„Та що-жъ по вашому робити людямъ, зійшовшись разомъ?“

„Те, що ми робимо зъ вами теперъ. Хиба отсе відлюдность, коли ми приїжджаємо одинъ до одного для того, щоби видіти й чути, що діється въ домі, щоби уділити щось відъ себе, щоби довідатись чогось відъ другихъ?“

„Але-жъ вони зовсімъ перестали бувати у сусідівъ, Иване Ивановичу!“

„Бо їхъ угощають картовними столами та довгими обідами.“

„Чи тому тільки?“

„Можу васъ запевнити. Я по собі се знаю. Глядіть: вони у мене бувають, я у нихъ буваю. Які-жъ ми відлюдники?“

„Вже коли пішло на отвертость, Иване Ивановичу, такъ я вамъ ище скажу одно.“

„Справді, вінъ зовсімъ не такий чортъ, якъ я ёго малювавъ!“ подумавъ тимчасомъ Иволгинъ про себе.

„Говоріть, що вамъ любо,“ сказавъ Сагайдачний.

„Тяжко міні се виповісти, Иване Ивановичу, але я виповімъ. Я вамъ докажу, що значить щирость. Ви чоловікъ учений, — се ми давно знаємо. И отті панове — люде просвіщенни висшого. Якъ зійдетесь ви, то, я думаю, такі річі одинъ одному уділяете, о которихъ ми, по вашому, негідні й чути. Коли такъ воно дійсно, то позвольте вамъ сказати, що ви насъ обижаете. Знай чому нашъ братъ оживляється тільки при картахъ, або при обіді? чому вінъ любить виинти надто? знаєте, чому? сказати вамъ, чому?“

Сагайдачний, въ свою чергу, подумавъ, що Иволгинъ зовсімъ не такий ледащо, якимъ видався на перший поглядъ, и що въ німъ укриваються поняття висші, може випадково де-небудь приняті, а потімъ закинені, мовъ щось нездале до життя.

„Тому.“ продовжавъ Иволгинъ, наклоняючись до него зъ таємничимъ видомъ, „що міжъ нами нема розумнихъ людей; ей Богу! Ото бувъ вашъ повійний батько. Бачите, у него пульки не були

въ звичаю, и іздили до него не для обідівъ, певно ні, а по-просту, щоби послухати розумної розмови. Ще прошу у васъ позволення сказати одно слово. Не прийміть сёго за докіръ, але я думаю, що люде, подібні вамъ, самі не постерігають свої гордості. Бачите, ви всі, панове, всі, що досягнули що називається цвітъ просвіти, всі ви надъ міру горді противъ нашого брата. Уже ви міні вибачте.“

Докіръ зроблений бувъ въ часъ. Сагайдачний бувъ заинтересований, що скаже ще Иволгинъ, и просивъ ёго продовжати.

„Чортъ візьми,“ думавъ Иволгинъ, коли-бъ удалось міні затагнути ёго въ нашъ кругъ! Князь — се китъ-риба, пливає въ океані; а сёго би, бачиться, можна.“

„Бачите, Иване Ивановичу!“ продовжавъ вінъ, „ви усуваєтесь відъ насъ тому, що ми вічно заняті картами, вічно сидимо при обідахъ, або суваємо по підлозі ногами, підъ музику. Воно такъ, та се тільки чиста вимівка, ей Богу вимівка! вже ви міні вибачте. Вамъ, по-просту, не хочеться понудитись якусь хвилию для нашого брата. Ви любите, щоби васъ приємно занимали; а де скучно, відти ви втікаете. Бачъ се егоїзмъ, якъ вамъ подобається. Я хочъ и не мудрець, а дещо розумію. Нудно вамъ, — сёго зъ васъ и досить, щоби втечи зъ товариства. Що-жъ, коли-бъ всі такъ робили? Тоді би всяка товаришность зчезла. А по нашому, такъ воно инакше належало би. Я не смію васъ учити, а сказати свою думку — скажу.“

„Та вінъ зовсімъ не дурний!“ подумавъ Сагайдачний и слухавъ уважно.

„По нашому,“ продовжавъ Иволгинъ, „коли ти чоловікъ просвіщений, коли ти багато читавъ и видавъ, то покажи се передъ товариствомъ и заставъ ёго слухати свої річі.“

„Та якъ заставити, Капитане Павловичу? Бачъ инше товариство раднійше стане розмовляти о чужімъ багатстві й чинахъ, ніжъ о найинтересовнійшимъ для мене предметі.“

„И о багатстві поговорить, и вашихъ розумнихъ річей послухав. А ви думаете, що васъ не стануть слухати? Та поведіть тільки відъ серця річъ, — изъ-за картъ встануть и зберуться въ той кутокъ, де ви будете говорити, ей Богу правда! Охъ Боже мій! Та ми зовсімъ не такъ дурні, якъ здаємось; але що-жъ намъ чинити? Розумні наші люде роз'їзджаються по більшихъ містахъ, або зачинаються въ свої кружки; ми й остаємось зъ однимъ тільки преферансомъ, та зъ горілочками, та зъ закусточками, та зъ танцями, та зъ строями. Инший зъ вашої братні загляне до насъ: фе, чимъ вони заняті! и втікає, або мовчить, уважаючи насъ негідними розумної розмови; а не те — самъ сідав

до картъ, виображаючи собі, що ми ні до чого більше не спосібні. А ви попробуйте бути зь нами тимъ, що ви в, заговорить відь душі — ми відь душі васъ и послухаемо.“

„Що-жъ вь сѣмъ за користь для мене й для тихъ, що стануть мене слухати?“

„Розумію, що ви хочете сказати! Вамъ ото не користь вповідатися, не дістаючи нічого відь нашого брата. Не правда-жъ?“

„Правда. тільки не зовсімъ. Діло вь тимъ, що мій поглядъ на життє зовсімъ инший, ніжъ у вашого товариства, при всѣмъ для него поважанню.“

„Такъ що-жъ? Дайте намъ поняття, які бувають погляди на життє. Може бути, и ми станемо дивитись на децш инакше; а коли ні, то все-жъ ви свій поглядъ здобули не для того, щоби єго скривати відь усіхъ.“

„Мій поглядъ видасться дивнимъ и, окрімъ безкористнихъ обмовъ, ні до чого не поведе.“

„Отъ вона, тая гордость!“ сказавъ Иволгинъ, цілкомъ познакомившись зь Сагайдачнимъ. „А ви би хотіли, щоби за вами заразъ такъ и послідували! Сѣго ви відь насъ не ждѣть, напередъ вамъ скажу. Мене, на приміръ, ніхто вже не переробить: але коли відь мене відвертаються, — се обидно, не до васъ важучи. А обижати нашого брата не випадав вамъ. Зъ симъ, я думаю, ви згодитесь.“

„Відь усі душі.“

„Знай нашихъ!“ подумавъ Иволгинъ, аплавдуючи собі вь думці. „Знай не повірять, що я вчивъ Сагайдачного уму-розуму!“

„Згодіться-жъ и зъ тимъ,“ продовжавъ вінъ, „що ми маємо навіть право на вашу увагу й на вашъ часъ. Хочете знати, чому?“

„Зробіть ласку!“

„Отъ чому. Ви принадлежите до нашого стану. Ваші родителі зь нами гостились. Чи-жъ ми відь того часу надто вже впали? Ми всі ті самі; брідитися нами нема за що. А ви — вже вибачте міні — не вже-жъ-то ви надто висші вашихъ родителівъ? Різниця тутъ, я думаю, більше вь добродушності. Такъ міні здається.“

„Та вінъ, по-просту, мудрець!“ сказавъ вь думці Сагайдачний.

„Ми — провинцияли, нічого казати,“ продовжавъ оживляючись Иволгинъ; „ми не буваємо вь вашихъ клубахъ, вь вашихъ столичнихъ кружкахъ. Але ми утримуємо знакомства зъ тими, которі бувають. Не дальше, якъ сѣгодня, обідавъ я у князя Великдана.“

„Ну, теперъ виведе нісенітницю,“ сказавъ вь думці єго слухатель.

„Князь Великданъ — чоловікъ знаменитий. Ви зъ тимъ згодні, чи ні? скажіть!“

И Иволгинъ, відхилившись трохи на бікъ, глядівъ зъ певністю на Сагайдачного.

„Се зависить відь погляду на него,“ одвічавъ той сухо.

„Змилуйтесь! який тутъ поглядъ? вельможа, государственный мужъ... Тутъ уже який хочете поглядъ видайте, а величність предмета ударяє мимовольно. Ми, уїздні дворяне, віддаємо принадлежне кождому. Ми цїнимо, приміромъ, вь васъ високу просвіту... вже вибачте міні за отвертось. Не можемо не цїнити й государственныхъ заслугъ.“

„И все по одній догадці,“ сказавъ Сагайдачний, и лице єго прибрало холодний виразъ. „Зъ чого ви взяли високу просвіту? Вь чімъ ви її видите? Хиба вь тимъ, що я сиджу дома та читаю газети? Такъ-само ви судите й о государственныхъ заслугахъ. На кімъ увидите блискучу цяцку, той у васъ и государственный мужъ. Все тільки позіръ, все тільки привиди діла, а самого діла ніхто не хоче видіти.“

Добачно було, що Иволгинъ діткнувся болячого місця вь душі свого нового приятеля. Вінъ мовчки слухавъ несподіваної мови й не знавъ, що думати, що сказати.

„Государственный мужъ!“ продовжавъ Сагайдачний. Та чи знаєте ви сѣго государственного мужа зъ дитинства?“

„На що намъ знати?“ несміло проговоривъ Иволгинъ.

„На те, щоби розуміти, чи спосібний бувъ вінъ статись правителемъ другихъ, будучи самъ, відь пеленокъ, марionеткою?“

„Я васъ не розумію, Иване Ивановичу! Вже ви міні вибачте; але предметъ такъ величній, а ваше о нїмъ оттаке виречення! Ви може хочете випробувати мене. Але мої правила непохитні. Ми, уїздні дворяне, віддаємо принадлежне кождому.“

„Що вамъ на се сказати? Одповідайте міні на мое питання: єсть межі вами такий чоловікъ, которий би зъ дитинства бувъ мазунчикомъ, а потімъ лїнивцемъ, а потімъ гільгаємъ, а потімъ обжорою або п'яницею?“

„Чортъ візьми! уже чи не мій се портретъ?“ подумавъ Иволгинъ, але відповівъ проте:

„Єсть, и дуже багато! Та що тутъ правду скривати? ми безмала всі такі!“

„Представте-жъ собі, коли-бъ кого небудь зъ васъ мазали по губахъ не домашніми дешевими, а самими дорогими спроваджуваними ласощами; що вь сѣмъ гідного поважання?“

„Та нічого, правду сказати.“

„Представте собі, коли-бъ вінъ лїнивився не у пустихъ, а у найлучшихъ гувернерівъ; чи-жъ се гідне поважання?“

„Зовсім ні, Іване Івановичу; я зь вами цілкомъ згаджуюсь.“

„Представте собі, коли-бъ вінъ потімъ гільтаувавъ на паркеті, а не на простімъ помості; хіба се черта благородна?“

„Ну, розуміється,“ сказавъ Іволгинъ, „тамъ въ самихъ сваволяхъ молодості мусить бути щось делікатне. Вже оттакий чоловікъ не причепиться до якої-небудь нехарниці...“

„Тимъ гірше для него! тимъ вигадливіше згіршенне! тимъ глибше входить воно въ норови й обичаї!“ викликнувъ Сагайдачний.

„Ого! подумавъ Іволгинъ. „Та ти, брате, моралистъ досконалий! Але чому-жъ самъ ти не вдоволявсь граціями власного хутора?“

„Нехай буде по вашому!“ сказавъ вінъ, бажаючи знати, до чого клонить річъ невідгадний для него спілбесідникъ. „Ви — люде просвіщені по-Европейськи, вамъ и книги въ руки.“

„По-Европейськи!“ повторивъ Сагайдачний, зь легка покривляючись Іволгинові. „Се повтаряють всі, а самі живуть и мислять, якъ Азіятці! Ви міні вибачте, Капитоне Павловичъ: я говорю не о васъ, а о цілій масі хрещеного нашого люду, у которого на язиці одно, а въ життю друге. Представте-жъ собі даліше, що сѣго гільтая відъ ёго легкого життя переносять въ життє, вимагаюче мислі сериозної, випробовання строого, норовівъ чистихъ... Ви мене розумієте?“

„Надіюсь, що розумію. Ви говорите объ оттакихъ государственнихъ интересахъ...“

„Ну, хочъ би по-просту объ управленню канцелярні, въ которій приготовляються діла до законного рішення. Якъ ви думаете? чи багато вінъ діла зробить? багато спосібний вінъ зробити?“

„Признаюсь вамъ, Іване Івановичу, я ніколи объ сімъ не думавъ. Після пансіона Генрика Христофоровича я мавъ відразу навіть и думати о всімъ, що пахне перомъ и чорнилами.“

„А я, такъ думавъ. Я самъ бувъ помічникомъ оттакого начальника канцелярні, и зь моїхъ плечей вінъ махнувъ на таке містце, де не роблять, а тільки заставляють другихъ робити.“

„Се й лучше для него, Іване Івановичу; се більше згодно зь аристократичнимъ походженнямъ. А сидіти надъ паперами...“

„Та не въ тимъ діло. Зрозумійте мене, ради Бога! Слухайте даліше!“

Іволгинъ притихъ, мовъ передъ учителемъ, и поправивъ на собі камизельку.

„Бачите, отсѣму мазунчикові, лінюхові й гільтаєві, отсѣму титулярному начальникові канцелярні и дармуючому чиновникові висшого розряду не далеко й до звізди... Отъ вамъ и государственний

мужъ! Теперъ скажіть, чому ви більше маєте для него поважання, ніжъ для свого брата поміщика, которий може лучше вихований своїми родителями, більше дечого зачерпнувъ зь науки, лучше провівъ молодість и обробивъ не одно діло на службі власнимъ умомъ, власними трудами?“

„Ой-ой-ой!“ викликнувъ въ мислі Іволгинъ. „Ну, брате, молодий ти собі! оттакъ обнажити до нага аристократа! роздигнути до нічогоства! Та й смілость же у сѣго чоловіка! Такъ и рубає зь плеча! Але стривай!“

„Іване Івановичу,“ сказавъ вінъ, „ви маєте слухність зь своєї точки бачення. Але скажіть, чому-жъ всімъ оттакимъ важнимъ людамъ оказується загальне пошанованне? Чому, приміромъ, самі ви адресуєте письма — вибачте, не можна-жъ сѣго намъ не знати — до превосходительнихъ и сиятельныхъ?“

„Я знаю тихъ людей коротко, до которихъ адресую письма, а ви свого князя Великдана знаєте стілько-жъ, якъ и Турецького папу. Ви поклоняєтесь не чоловікові зь гідностями государственного мужа, а тому, що для васъ здається документомъ ёго заслугъ. Не правда-жъ? Отъ, ви сѣгодня були у него на обіді. О чімъ тамъ говорили?“

„Та о чімъ? ну объ усімъ. Розмова всѣго дотикала.“

Тільки хіба що дотикала. Але коли-бъ ви захотіли довідатись відъ князя хочъ одну статистичну цифру о вашій загальній рідні, вінъ би васъ відославъ до другого. Вінъ знає тільки цифри своїхъ доходівъ. Коли-бъ ви заговорили объ історії, вінъ би наговоривъ вамъ загальниківъ и именъ безъ історичного характера. Коли-бъ пригодилося вашому князеві объяснить який небудь юридичний фактъ по существуючимъ законамъ, вінъ, безъ свого секретаря, не знавъ би сказати слова. А, певно, говорили объ Австрійськимъ кабинеті, о новій опері, о вартості винъ. Се такъ, въ сімъ їхъ річі невичерпані.“

„Вибачте, Іване Івановичу, ви помиляєтесь. Говорили о сподіваній реформі, и князь дуже глибокомисльно доказувавъ, що у насъ рано ще приступати до рішительнихъ міръ. И я зь нимъ згаджуюсь. Бачите нашъ мужикъ...“

„Та-та-та! трапили палцемъ въ небо! Вінъ мужика нашого знає стілько-жъ, якъ и історію свого народа. Рано, певно рано! Нащо нарушати битъ, до которого такъ усі привикли?“

„Ну, чортъ ёго знає, що теперъ и сказати ёму!“ подумавъ Іволгинъ. „А бачъ розумно бестия говорить. Якъ би не забути ёго виражений.“

„Послухайте! знаєте, що значить наша проста класса народа?“ спитавъ Сагайдачний.

„Якь намъ знати?“ сказавъ махinally Иволгинъ. Ви, люде Европейського образования...”

„Та Богъ зъ нимъ, зъ симъ образованиемъ! воно-то вже й відорвало насъ відъ народа!“

„Що-жъ, по вашому, простий народъ нашъ?“

„Се єдине самостійне у насъ товариство.“

„Якь се?“

„Такъ; тільки въ сімъ товаристві, при всій ёго нерозвитості, живуть ище коренні наші обичаї, не перемішані ні зъ чимъ чужимъ, невластивимъ нашої Славянської природі.“

„Що-жъ въ сімъ, Иване Ивановичу? Намъ зъ простими людьми не жити, намъ зъ ними не ріднитися.“

„Належитьсѣ жити, належитьсѣ ріднитися!“

„Чи такъ?“

„Такъ: въ простій людині скорше найдешъ вірного, щирого й живого чоловіка, ніжъ въ кругу вашого государственного мужа. У простої людини єсть ище приязнь, єсть любовъ, которі не зрушають ніякі розщоти й відношення.“

„Що се вінъ розправляє!“ думавъ Иволгинъ, дивлячись на Сагайдачного, которий, впавши на свою струну, говоривъ зъ жаромъ молодця. „Недавно ще говоривъ такъ дотепно й розумно... Або вінъ мене морочить?“

„Та якъ же зъ ними жити, Иване Ивановичу? Таже не посадите ви мужика рядомъ зі мною?“

„Чому не посаджу, коли вінъ того буде годенъ?“

„Коли... въ тімъ-то й діло, що коли!“

„А ви думаете, що для мене приємнійше сидіти рядомъ зъ панцемъ, которий за все життя не займався нічимъ серйозно? Мужикъ поведе зі мною практичну розмову в господарстві, о промислахъ; а зъ тімъ хиба обь устрицяхъ та о танцерахъ говорити?“

„А все-таки жити зъ мужикомъ не приходитьсѣ...“

„Та що ви називаете життємъ? Виміна мислей и чувствъ — отъ життє, а не те, щобъ обьїдатися о динимъ столомъ, або дружитися въ пустихъ забавахъ.“

„Але ви сказали также и ріднитися...“

„А чому-жъ ні? Чому, приміромъ, міні не женитися зъ простою дівчиною, у которі душа ангела? Чи тєму, що вона не знає, що єсть Французська литература, и співає тільки народні пісні? Чи тому, що вона більше розуміє въ кухоннихъ ділахъ, ніжъ въ норовахъ и обичаяхъ такъ-званого висшого товариства?“

„Я справді трачу голову відъ вашихъ річей, Иване Ивановичу,“ сказавъ Иволгинъ, взявшись за голову. „Въ короткімъ часі ви міні наговорили тільки різнихъ річей! Наконєць уже прийшли до женитьби зъ простою дівчиною. Що-жъ се було-бъ? світа конець, чи що?“

„Противно, утвердження здорового змисла хочъ въ одній семі.“

„Ну, философъ, не дармо я прозвавъ ёго философомъ!“ подумавъ Иволгинъ. „То-то буде що розказувати сусідамъ!“

„Та кого-жъ ви виділи зъ поряднихъ людей, щоби женився зъ простою дівчиною? Бачъ се дієтєся, знаєте, въ якихъ случаяхъ?“

„Та самъ я женись зъ простою дівчиною,“ сказавъ, не слухаючи ёго, Сагайдачний.

„Що? що ви сказали?“ спитавъ, підносячись на своїмъ містці, Иволгинъ. „Ви самі женитесь?“

„Такъ.“

„Зъ простою дівчиною?“

„Зъ простою, лєдвє грамотною Українкою. Ви знаєте небогу майора Лупшина?“

Иволгинъ підскочивъ зъ свого містця.

„Такъ се не жартъ?“ сказавъ вінъ. „Бачъ я васъ видівъ зъ нею.“

„Знаю. Тому-то я й кажу вамъ.“

„Чи справді? А я привізъ вамъ відъ майора...“

Иволгинъ стримався.

„Що ви привезли?“

„Ну, вимовився, такъ нічого робити! Я привізъ вамъ відъ майора визваннє.“

„Яке визваннє?“

„Майоръ хоче зъ вами стрілятися. Вінъ довідавсѣ о вашімъ знакомстві и думавъ, що ви тєе... що ви такъ... якъ всі.“

„Прикро, дуже прикро!“ сказавъ Сагайдачний. „Ахъ, Боже мій! якъ се мусіло ёго стрівожити! Се подійствує страшно на ёго здоровьє!“

„Отъ вамъ власна ёго рукопись.“

„Такъ и єсть!“ сказавъ прочитавши цидулку Сагайдачний. „Вибачте міні, я мушу въ сю хвилию до него іхати! Я успокою ёго! Одно мєє слово вибавить ёго відъ страшнихъ мукъ.“

„Щасливої дороги! зъ усєго серця щасливої дороги!“ сказавъ Иволгинъ, и стиснення руки ёго було на сей разъ щирє. Сагайдачний очарувавъ ёго своєю простотою, своєю чємністю и отвертимъ тономъ розмови. Вінъ простивъ ёму все; вінъ гордився новимъ знакомствомъ. Вінъ забувъ навіть ёго судження о князю, острі судження, которі въ душі вважавъ непрощенимъ вольнодумствомъ. „Я відходжу въ сю хвилию,“ сказавъ вінъ, „але позовольте міні лишити собі право одвідувати васъ.“

„Ви будете завсїгда милимъ гостемъ, коли тільки васъ не уражає острый тонъ моїхъ суджень. Я не умію говорити инакше. Але я дивлюсь на кожного, якъ братъ на брата, особливо у себе дома.“

Зъ тімъ вони розстались.

„И такъ не буде проливу крові!“ думавъ відьїзджаючи Иволгинъ; „та й лучше. На чорта безпотрібного лиха! Але якъ же князь теперъ?... Виховзулась зъ рукъ здобичъ!... Ахъ, ваше силєтельство, и зъ вами трапляютьсѣ неудачі!... Який однакожъ щасливецъ оттой Сагайдачний! Довгівъ ніякихъ; грошей бездна; думка сміла, — все ёму ні по чому; князівъ бере підъ критичний розбіръ... ще й жінка красавица! Бачъ вінъ за одинъ рікъ вишкочить її лучше всякої гувернантки... Треба однакожъ утвердити у него позицію. Якъ би то ні було, чоловікъ Европейський: всі Петербургці — одинимъ словомъ, се не пустяки. Не всидить вінъ въ хуторі и, гляди, ще вернєтєся до насъ зъ часомъ на губернаторство... Теперъ дійсно подувъ якийсь новий вєтеръ, и оттакі люде підняли якоесь голови... Треба одвідати Мазницина. То-то буде біситися и лаяти либералівъ! А скрито буде завидувати мєєму зближенню зъ Сагайдачнимъ... Такъ, Сагайдачний дійсно щасливецъ!... А ти, голєво моя безприютна! хто-жъ тебе приголубить?“

(Дальше буде.)

НАРОДНЯ ФІЛОСОФІЯ

списана по народнім пословицямъ и приповідкамъ
Богенівмъ Згарськимъ.

III.

Чоловікъ.

Такий-то чоловікъ по своєму тілі. Тимъ тіломъ приналежить вінъ землі, що ёго живить та й носить. Тіломъ доживається чоловікъ віку. Чимъ більше люда, тимъ більше й труда; тожъ и прожити свій вікъ чоловікові не легко: „жити не вола кормити; вікъ извікувати не пашцемъ перекивати.“ Непевне життя чоловіка, стоить много труда; часъ, видиться, поводи влечеться, а все-жъ наконецъ минає, исчезає, неначе зъ водою упило: „літа ушливають, якъ вода; вікъ нашъ якъ година.“ И не стямиться чоловікъ, коли постаріється: „пройшли літа зъ світа, якъ листъ изъ дерева.“ Ні молодий, ні старий, ні здоровий, ні хорий — не скаже, чие завтра: „день мій, вікъ мій.“ Якъ кожда річъ, такъ и чоловікъ есть, по своєму тілі, явліннямъ. Не тревала, но минуца природа всякихъ явлінній. Тимъ-то все, що видимо, пересувається хвилево передъ нашими очима, та й ми самі, неначе ті подорожні, що не знають, де їхъ нічлігъ западе: „сей світъ позичений;“ „сей світъ, якъ маківъ цвітъ;“ „чоловікъ на світі, якъ муха, якъ банька на воді.“ Що кождого чоловіка певно не минає, то смерть.

Якъ уродилась, такъ и помирає на світі кожда людина: „одъ смерті ані одхреститися, ані одмолитися; смерті не одперти;“ „смерть неминающа дорога.“ Ростуть всіякі ліки, но на смерть немає ніякого: „на смерть нема зілля; смерть лесті не знає.“ Далеко сягає чоловікъ своїмъ духомъ, своїми мислями; наче ті каплі зчезають віки въ нашихъ помилшенняхъ. Иноді велика ціль чоловіка загониться въ глибокую, недостиженую будущність; ажъ се — нечаянно конецъ робить смерть найщиршимъ наміреннямъ: „думка за горами, а смерть за плечима;“ „думка генъ-генъ літає, а смерть за плечі хапач.“ Смерть завсігди зближається: „день за день, ніч за нічъ, а къ смерті ближче.“ Много людей помирає, не лишивши ні сліду по собі, зарівно якъ таа худобина: „якъ умеръ чоловікъ, то якъ не бувавъ.“ О многихъ помираючихъ те тільки сказати можна: „уродився, оженився, та й померъ.“ Увидівъ хто помершого, да помяне о собі: „мрутъ люде, и намъ буде;“ „де не почувъ, а все — той небіщикъ, той небіщикъ; и намъ треба колисъ умирати.“ Маючи живу смерть передъ очима, потішається мужикъ нашъ: „нехай мрутъ, та намъ дорогу трутъ, а ми сухарівъ насушимъ, та й за ними рушимъ.“

Що-жъ се, питаємо, за явління, которе зове-мо смертію? Розказавъ коли хто, який учений,

про смерть? По смерті ніхто не заговорить. Що-небудь говорять учені о смерті, все-жъ те самі тільки здогадки. За-якъ далеко сягає память чоловіка, ніхто ще не звістивъ правду о смерті. Скільки-то миллионівъ не померло відъ самого початку чоловічого рода! Преці-жъ люде завсігди бояться смерті, не понимаючи, що „смерть не горе, а страшне велике море.“ Найлютіші муки устають зъ смертію. Якъ у морськую бездню, кануть люде смертю въ глибинахъ вічності. Смерть самий великий skutokъ изъ многихъ, иноді недостиженихъ причинъ: „смерті не буде безъ причини.“ Видима смерть страшна. Не раді умирають люде, бо ва те Богомъ сотворені, щоби жили, тішились вікомъ своїмъ: „и дубцемъ въ могилу не заженешъ, а зъ могили и колачемъ не виманишъ.“

Помирає чоловікъ тіломъ, такъ не помирає душено: „душа не сусідъ, її не випрешъ; душі не вихрануть.“ Помирає чоловікъ, такъ якъ кожда звірина, але одличається відъ звірятъ своєю душею: „здохъ якъ песь, кромі душі святої.“ Душа оживляє чоловіка, въ душі духъ пробуває: „духъ святий изъ нами.“ Въ нічимъ такъ духъ и душа чоловіка не заявляються, якъ въ терпінняхъ. Чоловікъ має віжу такъ о собі, якъ о всімъ тімъ, що ёго дотикає. Чоловікъ про все те знає, що ёму доскуляє. Не тіло, а душа терпить чоловіка. Люде великого духа якъ найбільші поносять терпіння. По-за-якъ малий духъ у чоловіці, по-за-такъ и терпіння ёго тільки хвилеві, нє великі, неначе у звірини, що доскулить їй голодъ, студень, спека, або яка-небудь тілесна доразка. Многі, кромі тілеснихъ, не знають ніякихъ иншихъ терпіній. А вже-жъ терпіння душі та й духа несчисленні: „якъ те велике море, таке у чоловіка горе.“ Горює чоловікъ иноді цілий свій вікъ: „якъ піде горе зъ рая, то ажъ до смеркання;“ „горе — море: пий ёго, не випьешъ.“ Надобиться иноді такъ тяжке горе, що годі схаменутися: „хочъ лучиться печаль на одну годину, запомнить и милу родину.“ Въ горю своїмъ чоловікъ и журиться, а „журба не матінка.“ Ні спати, ні робити, ні їсти, ні говорити зажуреному чоловікові: „хожу, наче чоловіка згубивъ, або-що;“ „все міні — и сорочка немила;“ „червакъ серце точить.“ Въ журбі ні стямки, ні памяті: „не забудь смутку, забудь річі.“ Журба зарівно мучить такъ душу, якъ и тіло: „якъ не свій ходить;“ „ставъ, мовъ не свій.“ Журливі люде журяться й марною фразкою або неблицею, хочъ журба не приспорить нічого: „журба сорочки не дасть;“ „журбою поля не переїдешъ;“ „не журися, якось-то буде;“ „не журись, та Богу молись.“ Тимъ більше и тяжше горе, чимъ воно для другої особи непонятне: „чуже горе людамъ сміхъ;“ „ніхто нічого болу не знає;“ „чуже лихо за ласощі, а

своє за хрінъ;“ вола голова не боліла, коли корова теля родила.“

(Дальше буде).

АВТОБИОГРАФІЯ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА.

Письмо до редактора „Народного Чтенія.“

(Переложено въ великоруського).

(Конецъ).

Одного разу, въ часі пробування нашого въ Вильні, 1829 р. Грудня 6-го, панъ и пані поїхали на балъ въ такъ-звані рессурси (дворянське зібранне) по поводу именинъ въ Бозі починаючого императора Николая Павловича. Въ домі все успокоїлось, уснуло. Я засвітивъ свічку въ самотній кімнаті, розпростеръ свої крадені скарби и, вибравши зъ нихъ козака Платова, взявся зъ благоговіннямъ копіювати. Часъ летівъ для мене непомітно. Вже я дібрався до маленькихъ козачківъ, гарцюючихъ около великихъ копитъ генералського коня, коли позадъ мене отворились двері, и ввійшовъ мій поміщикъ, вернувшійся зъ балю. Вінъ зъ встеклостью накрутивъ мене за уха й надававъ почелюстей — не за мою штуку, ні! (на штуку вінъ не звернувъ уваги) а за те, що я мігъ би запалити не тільки димъ, а й місто. На другий день вінъ велівъ фірманові Сидоркові випарити мене хорошенько, що й було виповнено зъ належитою ревностю.

Въ 1832 р. міні скінчилось 18 літъ, и коли надії мого поміщика на мою лакейську розторопність не справдились, то вінъ, вислухавши мою безустанну просьбу, законтрактувавъ мене на чотири роки різнихъ живописнихъ ділъ цеховому майстрові, ніякому Ширяву, въ Петербурзі. Ширявъ лучивъ въ собі власності дяка - спартанця, дилкона-маларя й другого дяка-хиромантика; але, мимо всього утиску ёго трійного гения, я, въ ясній весняній ночі, бігавъ въ Літній Садъ рисувати зъ статуи, украшаючихъ сю простолннину будівлю Петра. Въ одинъ изъ такихъ сеансівъ познакомився я зъ художникомъ Иваномъ Максимовичемъ Сошенкомъ, зъ котримъ я й досі зістаю въ найщирішихъ братерськихъ одношенняхъ. По раді Сошенка, я зачавъ пробовати аквареллю портрети зъ натури. Для многочисленнихъ нечистихъ пробъ терпеливо служивъ міні моделлю другий мій землякъ и приятель, козакъ Иванъ Ничипоренко, дворовий чоловікъ нашого поміщика. Разъ поміщикъ увидівъ у Ничипоренка мою роботу, и вона ёму такъ сподобалась, що вінъ зачавъ уживати мене до малёвання портретівъ улюбленихъ своїхъ любовниць, за

которі часомъ нагороджувавъ мене цілимъ рублемъ срібнимъ.

1837 р. Сошенко представивъ мене конференцъ-секретареві Академіи Художествъ, В. И. Григоровичеві, зъ просьбою освободити мене відъ мові сумної долі. Григоровичъ передавъ ёго просьбу В. А. Жуковському. Той сторгувався попередно зъ моімъ поміщикомъ и просивъ К. П. Брюлова вималювати ёго, Жуковського, портретъ, зъ ціллю розіграти ёго въ приватній лотеріи. Великий Брюловъ заразъ приставъ, и скорѣ портретъ Жуковського бувъ у него готовий. Жуковський, зъ помоччю графа Велегорського, устроївъ лотерію на 2500 рублівъ ассигнаціями, и отсею ціною куплена була моя свобода, въ 1838 р. Цвітня 22.

Відъ того дня я й зачавъ одвідувати класси Академіи Художествъ и скоро стався однимъ зъ улюбленихъ учениківъ-товаришівъ Брюлова. Въ 1844 р. удостоївся я гондності свободного художника.

О першихъ литературнихъ моїхъ пробахъ скажу тільки, що вони зачались въ тімъ-то Літнімъ Саді, въ ясній безмісячні ночі. Українська строга муза довго сторонила відъ мого смаку, схибленого життємъ въ школі, въ панськімъ передпокою, въ гостинницяхъ и въ мійськихъ квартирахъ; але коли диханне свободи вернуло моїмъ чувствамъ чистоту першихъ літъ дитинства, проведенихъ підъ убогою батьківською стріхою, вона, спасибі їй, обняла й приголубила мене на чужій стороні. Зъ першихъ, слабихъ моїхъ пробъ, написанихъ въ Літнімъ Саді, надрукована тільки одна „Причинна.“ Якъ и коли писались послідувавші за нею стихотворення, объ сімъ теперъ я не чую охоти розширятись. Коротка история мого життя, наскицована мною въ сімъ безладнімъ оповіданню для догодження вамъ, правду сказати, прийшла міні дорожше, ніжъ я думавъ. Скільки літъ страченихъ! И що я купивъ у долі своїмъ змаганнемъ — не загинути? Чи не одно тільки страшне порозумінне свої минувшості. Вона страшна, вона тймъ більше для мене страшна, що мої рідні браття й сестри, о которихъ міні було тяжко згадувати въ моїмъ оповіданню, и досі кріпостні. Такъ, ласкавий Добродію, вони кріпостні й досі!

Прийміть и т. д.

Т. Шевченко.

1860 Лютого 18.

Шановнимъ гиташеллямъ нашимъ, которі запренумеровали наше письмо не заразъ зъ самого погашку, не могли ми дати г. 1-го, тому що воно у насъ було вже зовсімъ розібране. Коли однакожъ зголошувать ще й теперъ багато новихъ пренумеранцій, которі хотять наши всі гисла комилетно, шо даймо г. 1-е друковати другимъ накладомъ и розишлемо ёго вже зъ слідугоимъ г. 17-мъ всімъ шимъ шан. пренумераншамъ, которі ёго не дістали.

Редакция.

ПРАВДА

ПИСЬМО наукове и литературне.

Виходить щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата вносить: на 3 чвертьрочия (до кінця р. 1867) ар. 1. 60; на півъ року ар. 1. 10; на чверть року ар. — 60. — Редакция підъ Ч. 236 місто (въ Ринку).

ПАВЛО КРАВЧЕНКО-НАЛИВАЙКО.

У неділеньку у святую,
У досвітню годину,
У славному-преславному
Місті, въ Чигирині,
Задзвонили въ усі дзвони.
Зъ гармати стреляли, —
Превелебную громаду
До купи скликали.
Зъ святими корогвами,
Та зъ пречестними образами
Народъ зъ попами
Зъ усіхъ церкоу на гору йде,
Мовъ та Божа бжола гуде.
Зъ манастирї святого
У золоті, ажъ сеяв,
Самъ архимандритъ вихожав,
Акаѳистъ читав,
Поклони покладав.
Поважно, та тихо
У раннюю піру
На високу гору
Схѣдрили полковники.
И військо, якъ море,
Зъ знаменами, зъ бунчуками
Зъ лугу виступало,
Та на трубахъ вигривало,
И на горі разомъ стало.
Замовкли гармати,
Онїмія дзвони,
И громада покладав
Земній поклони.
Молебствя архимандритъ
Самъ на горі править,
Святого Бога просить-хвалять,
Щобъ давъ імъ мудрости дознати, —
Гетьмана доброго обрати.
И одностайне, одностайне
Громада вибрала гетьмана —
Преславного Лободу Івана.
Лицаря старого,
Брата військового,
У труби затрубили,
У дзвони задзвонили,
Вдарили зъ гармати,
Знаменами, бунчуками
Гетьмана укрили.
Гетьманъ старий ридав.

До Бога руки адїймав,
Три поклони покладав
Великій громаді
И, мовъ дзвономъ дзвонить,
Говорить:
— Спасябі вамъ, панове-молодці,
Преславніи Запорожці,
За честь, за славу, за повагу,
Що ви мнї учинили.
А ще-бъ краще ви зробили,
Якъ-би, замість старого,
Та обрали молодого
Завятого молодця,
Преславного Запорожця
Павла Кравченка-Наливайка;
Я старъ чоловікъ, не адужаю встати.
Буду ёму пораду давати,
По-батьківськи научати,
Якъ на Ляха стати.
Теперь прелютая година
На нашій славній Україні:
Не мнї васъ, братця,
На Ляха водити;
Не мнї теперь старому
Булаву носити.
Нехай носить Наливайко
Козакамъ на славу,
Щобъ лкались пражі Ляхи
У своїй Варшаві!
Громада чмелемъ загула,
У дзвони задзвонили,
Гармата заревлї,
И бунчуками вкрили
Преславного Запорожця
Павла Кравченка-Наливайка.

Т. Шестенко.

МАЙОРЪ.

Повість П. О. Куліша.
(Переложено въ пеликоруського).

Глава XV.

Майоръ сидівъ одинъ въ своїй квартирі й завзято ухилився відъ розмови своїхъ хозяйчокъ, которі надармо старались усітись въ ёго одинокімъ

помешканню й затягнути ёго въ розмову. Вінъ сказавъ імъ на-впростецъ, що хоче зістати самъ, и звелівъ імъ йти въ свою хату. Невеселе було въ хуторі Майорівщині. Въ сю неділю ніхто зъ приятелівъ-козаківъ не прийшовъ въ гості, якъ бувало впередъ, тому що въ сусіднімъ місточку бувъ великий ярмарокъ. Парася сходила весь садъ и хуторъ, неначе когось дожидаючи. Але приїхавъ тільки незносний для неї Иволгинъ, и вона не показала ёму на очи навіть здалека. Весь часъ, якъ вінъ сидівъ у майора, вона проговорила зъ матіррю, котора придумала наконєць спосібъ довідатись відъ неї про всі околичності її зближення зъ Сагайдачнимъ. И радували, и лякали козацьку вдову отверті річі дочки, котора, щоби скрити своє помішанне, неразъ видалась їй на шню и, схвилювавшись збигкомъ щастя, обливала її радостними слёзами. Одвічаючи на ласки дочки ласками, недовірлива козачка казала въ мислі: „Хороший панъ, а все панъ!“ якъ часто говорить нашъ простий чоловікъ. „Богъ знає, якъ се скінчиться. Душа у нихъ, у сихъ панівъ, бездонна: вони й самі не знають, що тамъ криється. Може се тільки забавка. Може ёму тільки здається, що вінъ полюбивъ красну дівчину такъ, якъ и люде. А зайде випадкомъ до сусіда, и випрутъ панночки зъ панської душі мою Парасю. Але що-жъ міні зъ нимъ робити? якъ зберегти їхъ щастє? Страшно людського поговору... А вінъ буде їздити та їздити. Не сказати-жъ ёму: прислай старостівъ!... У нихъ все такъ делікатно, що мати нічого не значить міжъ женихомъ и дочкою... Все у нихъ на благородній стопі: хочъ би справді таки погублявъ чоловікъ невинну душу, ніхто не сміє вмішуватись. И сказати, и напімкнути ёму не можна, щоби не їздивъ, щоби не часто їздивъ. Якъ ёму се скажеш? якъ зъ нимъ о такімъ заговориш? Пани довго жєнихаються, та мало зъ того виходить добра. Ні, зде, таки зде я вчинила, покинувши свою козацьку хату. Тамъ би певнійше у мене було діло. А тутъ не знаєшъ, на котору ступити и зъ которой сторони за діло взятись.“

Такъ роздумувала козацька вдова о щастю, которого впередъ такъ гарячо бажала. А майоръ тимчасомъ мірявъ та мірявъ широкими, повольними кроками свою квартиру, и ёго виобразя то говорила грозні укори зводителєні Парасі, за якого вінъ ёго вважавъ, то виділа ёго самого облитого кровью, и потімъ Парася, въ свіжімъ пахучімъ вінку, повиділась ёму, мовъ молоде, прекрасне, але підрізане въ корені життє. Нагло кінський топотъ и туркотъ колєсь розбудивъ ёго зъ сумовитихъ ёго думокъ. Вінъ споглянувъ въ вікно — до ёго квартири підїжджє Сагайдачний въ легкімъ візочку, самъ пра-

влячи конемъ. Обурений симъ явленнемъ, вінъ ще не надумався, що ёму чинити, якъ Сагайдачний бувъ уже въ світлиці.

„Я просивъ васъ до себе завтра, а не сегодня, ласкавий пане!“ сказавъ майоръ, не дивлячись ёму въ лице, и, обернувшись, вийшовъ до своєї спальні, затріснувши за собою двері.

„Пане майоръ!“ сказавъ ёму крізь двері Сагайдачний, „чимъ скорше я васъ успокою, тимъ лучше.“

„Завтра, завтра, підъ Дуковимъ дубомъ.“ говоривъ, не слухаючи ёго, майоръ, и чути було, що вінъ швидко ходивъ по кімнаті, сильнійше стукаючи закамбуками.

Въ непевності остановився Сагайдачний, положивши руку на клямку. Ввійти до майора въ спальню вінъ не смівъ; лишити ёго въ такімъ роздраженімъ стані було жаль. Вінъ стоявъ и думавъ, и ні на що не мігъ рішитись. Наразъ вінъ почувъ коло себе близьость когось дуже ёму милого. Вінъ оглянувся зъ дрожаннемъ радості и, при блідімъ світлі погасавшого вечера и при тихімъ сиянню лампи, відбиваючоїся въ позолоті образівъ, увидівъ передъ собою Парасю. Вона ввійшла слідомъ за нимъ нечутною ступою, але не прийшла на ту хвилю, коли ще звучало послідне слово дядька. Вона чула тільки голосне ёго ступанне и, видячи Сагайдачного въ непевності, тихо потягнула ёго за руку зъ кімнати.

„Що се значить?“ запитала вона ёго на ганку. „Чого се приїхавъ ти въ такий часъ?“

„Я довідався, що дядько твій слабій,“ одповівъ вінъ.

„Вінъ слабій, правда... Але признайся, що се була тільки заставка, аби замутитись?“

„Ну такъ, ну такъ!“ говоривъ Сагайдачний, радуєчись, що вона сама підповіла ёму брєхню. „Міні хотілось видітись зъ тобою вечеромъ: я привикъ видітись зъ тобою вечерами.“

„И я привикла, серденько,“ казала Парася, „та теперъ сего більше не треба. Ми вже свої, милий мій козаченьку! Пійдемо до насъ. Я все розказала матусі.“

„Ми вже свої!“ повторивъ вінъ махиально, якъ повторяють поетичний стихъ, и позволивъ потягнути себе зъ майорової квартири, не знаючи, що ёму тутъ зістало чинити.

Місяць тільки-що піднявся надъ лісомъ. Тонка полоска хмари перерізувала ёго черезъ половину.

„Подивись, якъ місяць підполсаний!“ сказала Парася: „неначе хлопчикъ въ чистій сорочці.“

А соловії давно вже завели свої пісні, и въ лісі розляглись перші звуки вечірніхъ дівочькихъ пісень.

Закохана пара йшла тихо через опустіле подвір'я в легких сумерках, ще не уступивших місячному світлу. Осмілена самотою и непевним світломъ вечера, Парася взяла за руку свого гостя, и, по її ступанню, по зверненню до него голови, видко було здалека, якъ вона щаслива. Але Сагайдачний здавався смутнимъ, и ёго рухи виражали внутрішній неспокій. Парася постерегла въ німъ щось небувале й допитувала ёго, перемішуючи свою мову тими уменшаючими порівняннями, которі хороші тільки въ устахъ люблячої Українки.

„Що дядько говоривъ о мині?“ спитавъ вінъ.

„Нічого, нічого не говоривъ и не хотівъ нічого слухати відъ насъ.“

„То-то й лихо!“

„Се нічого: вінъ завсігди мовчазний, коли буває слабій. Вінъ такий бідний чоловікъ, що инколи не може въ слабості чути людського голосу. Тимъ-то вінъ и жив осібно відъ насъ, и ми дали ёму для послуговання дівчинку, тьху, мовъ кіточка. Боже мій! я хочъ сама й не була ще слаба, але чую, що у него въ тілі діється: у него всяка жилка дрожить и болить. Бачъ вінъ, кажуть, весь сколотий списами, зрубаний шаблями, пробитий кулями.“

„Подумай же, коли до того ще яка-небудь тривога!“

„Що за тривога? Та у насъ на него й порошина не впаде! Охъ, правда, ранкомъ... Все отті моди вражі! Коли-бъ їх не було на світі, не згризся би вінъ моімъ убраннемъ. Такъ чи-жъ міні впать надівати отті городські попоии?“

„Успокій дядька, мовъ коханне, надінь хочъ на часъ...“

„Надіну, надіну, серденько! Для него я вберуся хочъ циганкою... Але для тебе... я думала, що для тебе той стрій дорогий, въ которімъ ми спізналися. И тобі більшъ до лица жупанъ и високий бриль... а ще лучше буде зимою висока козацька шапка!“

Весело лепетала Парася; річі її лились, мовъ цісня. А на зустрічъ вже світивсь огонь въ її помешканню. Гостя ждали тамъ зъ нетерпливостю й тривогою. Мати Парасі виображала собі, що Сагайдачний приїхавъ свататись, и мучило її, що вінъ поломавъ споконвічний обичай, приходячи безъ сватівъ, власною особою. Вона вибачала ёму сю незвичайність, яко чоловікові високого стану. „Де їмъ тамъ знати, якъ добрі люде живють?“ думала вона; але ще разъ пожалувала, що не липилась въ козацькій хаті. „Ніхто не посмівъ би учинити такий бешкетъ удові Карташисі! нелюдськимъ соромомъ покрився би найперший на селі парубокъ, поважившись торговати у матері дочку!“ Такъ вона

дивилась на сватання, не вбране въ поважний народній церемоніяль. Але несправедливо вона думала, що Сагайдачний спосібний учинити те, чого не смівъ би зробити ні одинъ парубокъ. Вінъ, поздоровившись зъ нею просто, якъ зъ старою знакомою, заразъ об'явивъ ціль свого приїзду и питавъ, чи не можна би ёму видітись зъ майоромъ.

При сихъ словахъ хтось швидко ввійшовъ въ кімнату. Сагайдачний оглянувся — се бувъ майоръ. Майоръ видівъ закохану пару зъ віани своєї квартири. Зухвалость Сагайдачного на сей разъ більше здивувала, ніжъ огорчила ёго. Вважаючи діло втраченимъ безповоротно, вінъ спершу постановивъ пождати до завітрішнёго дня, щоби покарати нікчемного и, якъ видко, дуже досвідченого зводителя. Але заздрость ёго мучила, — и заздрость и якась зависть до беззаконної щасливості завязтого гільтая. Вінъ буде сидіти тамъ, міжъ тими двома простодушними жінчинами, которі въ своїмъ стані виділи зіпсутте зъ явними ёго признаками, справляючими у чесної душі відразу, але не мають и поняття о тій пагубній зіпсуттю, которе входить въ непорочні родини підъ видомъ найчемнійшого, найлюбезнійшого й найблагороднійшого гостя. Вінъ, оттой Сагайдачний, зъ своєю честною и тимъ небезпечнішою поверховностю, буде сидіти спокійно рядомъ зъ хорошою дівчиною, офірою ёго акторства, въ той часъ, коли її дядько, люблячий її такъ чисто й гарячо, томиться страшними душевними муками! Ні, се висше всякої твердості! Майоръ забувъ о всімъ, що здержувало ёго відъ об'яснення зъ сестрою й небогою. Пануючимъ ёго чувствомъ сталося — прогнати зъ об'єстя, хочъ на сей вечеръ, чудовище, прибравше на себе людський образъ. Сагайдачний прочитавъ ёго чувства на лиці ёго и, випереджаючи ёго річъ, поспішивъ связати ёму:

„Пане майоръ, ви помилились въ вашімъ підозрінню. Тутъ нема людей безчестнихъ: ми провадимо своє діло чесно.“

„Ви смієте се міні говорити!“ одвічавъ майоръ, задихавшись відъ збурення.

„Смію, пане майоръ, бо мої намірення ваглядомъ вашої небоги найблагороднійші.“

Парася зъ сихъ слівъ порозуміла все и, закривши лице руками, утекла за перегородку.

Спокійна мова Сагайдачного, и до того така мова, якої вінъ зовсімъ не надіявся, вдарила майора. Вінъ відступивъ крокъ назадъ и въ мовчанню мірявъ очима молодого чоловіка.

„Такъ, зближаючись зъ вашою небогою,“ продовжавъ Сагайдачний, „я шукавъ въ ній подружжя на все життє.“

„Та хіба оттакъ честні люде зближуються зъ дівчатами?“ запитавъ майоръ.

„Я зближився тимъ способомъ, который не вважається безчестнимъ у нашихъ предківъ, пане майоръ.“

„Але мої предки були козаки, ласкавий добродію; въ їхъ обычаяхъ и поняттяхъ се було діло звичайне й ненаганне.“

„И мої предки, пане майоръ, були козаки, и я цілкомъ не думаю, що честне, по їхъ чувствамъ, повинно здаватися безчестнимъ для чувствъ їхъ внука.“

„Що ви симъ хочете сказати?“

„Я хочу сказати, що, заслуживши собі який-небудь чинъ, я не відрікаюся відъ своїхъ предківъ и відъ їхъ честнихъ звичаївъ.“

„Такъ, по-вашому, не понижаюче для благородного чоловіка... ви знаєте, що я хочу сказати.“

„Совість моя спокійна, и знайте, пане майоръ, що для будущего мужа вашої небоги питання о тимъ зближенню далеко важнійше, ніжъ для її дядька.“

„Та що се ви говорите? та якъ ви поважились говорити подібні річі въ моїмъ домі?“

„Я не мавъ на се права, пане майоръ, и довго мій язикъ не вповівъ би такихъ річей; ато ви мене примусили до прямого вповідження, противъ всіхъ обычаївъ.“

„Сестро, ти чуєшъ, що говорять?“ сказавъ майоръ. „Ми тутъ послідні люде зъ тобою.“

„Міні голова пішла кругомъ,“ відповіла майорова сестра. „Господи, що се зъ нами робиться? чимъ прогнівили ми Тебе? чимъ наша хата не заслужила людської честі?“

Сагайдачному жалко було слухати сі нарікання обиженої матері. Положення ёго було дуже трудне: зъ одної сторони недужний, розстривний майоръ, зъ другої — ёго сестра, по неволі лишена посліднєю въ такъ важнімъ и святімъ для неї ділі. Вінъ підійшовъ до майора и зъ молячимъ видомъ, которому той не мігъ противитися, взявъ ёго за обі руки.

„Пане майоръ,“ сказавъ вінъ. „я обертаюся впередъ до васъ: ви скорше порозумієте мое положенне. Чи розумно я поступивъ, чи легкомисльно, але зъ наміреннемъ честнимъ, и се я готовъ доказати передъ цілимъ світомъ. Лишіть ваші недовірвання: вони ображаючі для всіхъ насъ.“

„Та якъ оттакъ благородному чоловікові...“ зачавъ бувъ майоръ, будучи не въ силі звязати въ одно понятте поступки й станъ Сагайдачного. Але въ ёго тоні не було вже ні гніву, ні підозрительності.

Сагайдачний обернувся до ёго сестри.

„Честна й шановна паніматко! вибачте міні бідному сироті, що я въ вашій хаті вповідаюся не такъ, якъ велить святий обичай! Що знає місяць и знають звізди. того вамъ знати не треба; противъ сёго ви спорити не станете. Але хату вашу я шаную, якъ и всі. Ви видите, я сёгодня ввійшовъ до васъ зъ шанобою яко гість; ви би увиділи въ свій часъ на вашімъ порозі и моїхъ сватівъ зъ честнимъ хлібомъ. Я би не смівъ заикнутися о такімъ важнімъ ділі власнимъ словомъ, лицемъ до лица зъ вами. Але якъ же міні було поступити? Майоръ, вапъ братъ, виставивъ собі мене якимсь легкодухомъ, приславъ до мене цидулку, визнава стрілятися за честь свого дому. Я знаю, якъ такий гнівъ шкодливий для ёго здоровья. Я поспішивъ...“

Але майорова сестра, не слухаючи ёго, була вже на шиі у брата. Збуренне чувствъ відъ несподіваної розвязки й відъ страшної вісті о стрільбі виразилось въ ній слёзами. Те саме досвідчила й Парася и, забувши дівичий встидъ, вибігла й обняла дядька зъ плачемъ, неначе спасаючи ёго відъ смерті.

„Дайте-жъ міні сісти,“ відповівъ на їхъ ласки майоръ слабимъ голосомъ. „Та не спіши, сестро, дякувати Богові: воно щось незгодне зъ правдою...“

Сестра усадила брата на лавку и, вперши слідачий поглядъ въ Сагайдачного, сказала:

„Во имя Бога всемогущого! Слухай, паненя! (и лагідне лице її прибрало якийсь страшний виразъ) коли дійсне у тебе въ серці лукавство, то моя жіноча рука вибере хвилю... ще певнійшъ братиїі руки... Ми люде старосвітського кодла... зъ нами не можна гратись по-панськи!“

Коли я въ вашихъ очахъ не козацький внукъ, а паненя,“ одповівъ Сагайдачний, „то глядіть, якъ се паненя падає передъ вами й просить у васъ свого щастя.“

Зъ симъ словомъ вінъ поклонився сестрі й братові тимъ земнимъ поклономъ, котримъ въ простолюддю просять родительського благословення на одруженне. Парася впала біля него, и слёзи її, солодкі слёзи, текли, здавалось їй, не зъ очей, а зъ самого серця.

И не вставали молоді люде, ждучи благословляючого слова.

„Братіку!“ сказала сестра майорові, сівши біля него й обнимаючи ёго, „чи се въ сні, чи на яві? — Боже васъ благослови, Боже васъ благослови, діти мої! Благословляй и ти братіку, сироту, котрій ти заступивъ містце батька.“

„Нехай благословить їхъ Господь на щасливу жизнь!“

И всі четверо перецілувались. и стали всі одинь одному однаково рідними.

„Моя, моя!“ повторявъ захвачений женихъ, стискаючи руку Парасі, „передъ Богомъ и передъ людьми моя!“

Вона мовчала й була щаслива. Молоде життє сияло на її лиці якимсь надприроднімъ блескомъ. Въ щастю, которе давъся на короткий часъ людському серцю, въ щастю повнімъ, заглушаючимъ всі желання, властиві нашій природі, дійсно єсть щось надприроднєго. Любила стара мати свою Парасю, и серцемъ, а не очима, дивилась на красоту її, але въ сю хвилю була мовъ би на-ново очарована її красою и не могла звести зъ неї очей. Любивъ Сагайдачний цвітуще життє въ очахъ и на лиці свої укоханої, але въ сю хвилю вона здавалась єму якимсь небеснимъ видіннємъ, и вчушала єму чувство, похуже на побожність, — неначе Божество виявилось наконецъ душі єго въ усій благості, посредствомъ найулюбленнїшого зъ своїхъ творівъ, женщины. Парася дивилась на него якимсь новимъ поглядомъ: не любовалась нимъ, не шукала въ єго лиці виразу, которий впередъ бувъ для неї чимсь мовъ би таємничою, непобідимо потягающею музикою: вона теперъ, такъ-сказати, освітляла се лице власною внутріннєю ясностю и мовъ би захвачувалась власними чарами. Вона знала, яку справляла щасливість своєму милому козаченькові одною своєю близостю, и се знаннє було її щастємъ. Впередъ вона жила бажаннємъ сподобатися; теперъ вона станула висше прежнєго панувавшого у неї чувства: вона почула свою силу напоювати щастємъ єго душу, и бути для него жереломъ щасливості — сталось пануючимъ въ нїй чувствомъ. Минута, не більше, якъ одна минута, протекла въ сїмъ висшїмъ вдоволеннїю люблячихъ душъ; але не забути імъ сеї минути во-віки!

(Дальше буде).

На' смерть С...а С...а М—к—а.

Отъ-де лігъ ти спочивати,
Мій друже, мій брате!...
На снігахъ. на тундрахъ вічнихъ,
Въ вороговій хаті!...
Отъ-де тебе поховали,
Мій єдиний друже!...
На чужині за родину
Положивъ ти душу!
Живучи терпївъ ти въ волю
И голодъ, и тугу,
И жертвою покинули
На смїхъ, на наругу....
Не світило тобі сонце —
Люде заступали.
Мавъ худобя — тільки волю...
И ту одібрали!

Обібрали кругомъ тебе,
Серце розірвали
И повітриємъ вонючимъ
Въ могилу вогнали!...
Ти умерь, — а може й мати
Про сєб не знає
И старими слівми Бога
За тебе благає;
И у ранці, и въ вечері
Кладе сто поклонівъ,
Щобъ ти швидче порочався
Зъ чужини до дому.
Хто-жъ їй скаже. хто напише,
Що ти вже въ могилі?...
Буде ждати - виглядати.
Та й сама спочине —
И ти її й вона тебе
Не обіймешъ. брате!
Тяжко, тяжко рідну матірѣ
На вікъ покидати!...
Спочипай же, мій голубе,
Покиль на судъ правий
Не попличе Суддя вічний
Всїхъ аляхъ и лукавихъ.

Квітня 21. — р. 1863.

Верисоля.

НАРОДНЯ ФИЛОСОФИЯ

списана по народнімъ пословицямъ и приповідкамъ

Євгеніємъ Згарськимъ.

III.

Чоловікъ.

На злегченнє всеї журби та й горя дала природа чоловікові слези: „дурному смїхъ, розумному слези.“ Жалується нещасливий чоловікъ ревними слезами: „жаль много може; жаль ваги не має.“ Тяжко зацїткати чоловікові свій жаль: „горе не умовчить;“ „біда, якъ дуда: куди йде, то реве.“ Тимъ и дорогі суть слези терплящому чоловікові: „слези, якъ перда.“ Якъ нема розумного жалю, такъ дурний тоді й плачъ: „не жаль плакати, коли є за чимъ.“ У плаксивихъ слези, неначе вода; яка-така дурниця, то й заводять: „заплачъ, дурню, по своїй голові;“ „по чімъ дурного знать? — по тимъ, що плаче;“ „заплачъ, Матвійку, — дамъ копійку.“ Плаксивий розкваситься: „кисне, якъ солоний огірокъ;“ „розквасивъ губи, якъ капиці.“

На все лихо, всі доскули, всю біду мужається чоловікъ своїмъ безсмертнимъ духомъ. Духъ мислить, мислями чоловікъ крїпить и потїшає себе: „за потерпіння дасть Богъ спасіння;“ „терпєнь — спасєнь.“ Що найбільше крїпить чоловіка въ єго терпінняхъ, то надїя: „сподіватися на Бога, на єго ласку;“ „колись и въ моє віконце засвітить сонце.“ Тяжкий кождий початокъ, а кінця терпїливо докараскатися треба: „коли наклюлось, то й вилупитися;“ „буде й на нашому тяжню свято;“ „буде й на

нашій улиці празникъ.“ Изъ гною родиться збіжжє, тожъ и „немає нічого злого, щоби на добре не вишло;“ „лихо не безъ добра;“ „перемелеться, мука буде.“ Іноді чоловікъ и не надіється, якъ воно на добро зведеться: „изъ несподіваного бува сподіване, а зъ сподіваного несподіване.“ Не доробиться чоловікъ нічого безъ надії: „то не козакъ, що отаманомъ не думає бути.“ Тільки безъ духа чоловікъ живе безъ надії; безнадійному нема будущності, ёму тільки зъ нині на завтра. Тожъ надія золота дорога кожній людині. Надія спасає чоловіка въ терпінняхъ одъ розпуки: „терпи горе, добро буде;“ „буде добре, якъ мине зде.“ По-за-якъ безъ бідн і гаразду немає, по-за-такъ чоловікові ціле життє терпіти: „треба бідувати до гробової дошки;“ „гірке життє, гірка доля; що-жъ робити? Божа воля.“ И терпінне много злегчається тимъ, що терплять всі люде, а не самъ одинъ чоловікъ: „що людямъ, те й намъ.“

Якъ би не духъ та й не душа въ чоловіці, не було би для него ніякої надії. Найкрасче сияє чоловікові надія въ вірі. Тутъ розкриває вона ёму будущність, навіть за гробомъ. Безсмертний духъ чоловіка; тому-то зъ такою почестю передають землі моцї кожної помершої людини. Изъ давнихъ давенъ похоронъ бувъ святимъ обрядомъ у нашого народа. Чимъ більші заслуги умерця, тимъ більшу честь ёму заявляють. Широко по нашій землі вносяться сипані могили на вічну память знаменитихъ небіщниківъ. Теперъ ховають люде по кладбищахъ зъ набоженствомъ; хочъ якъ убогий иноді хвзянъ, преці-жъ бодай на парастасъ за душу помершого стягнеться. Коже село, коже місто має своє кладбище, де могилки покійниківъ хрестомъ святимъ ознаменовані. Иде яка праведна людина, такъ, одсхвнивши голову, отченашемъ помяне душі усопшихъ. Довгий часъ поминає родня що-року помершихъ своїхъ панихидами й обіднями, нагадуючи въ той часъ всі добрі діла небіщниківъ. Такъ лучить святаъ звязъ, звязъ гарячої віри, всіхъ помершихъ зъ живущими. Не має хто за що справити набоженство, хочъ кускомъ хліба наділить деякого прешака, щоби поминавъ молитвами душу ёго покійника.

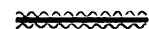
Межи смертію а життємъ творить природа опочинокъ, которий сномъ називаємо: „спитьсѧ, то й сниться.“ У сні опочиває тіло, опочивають змисли; на якуюсь часяну устає и віжа. Западає сонъ, авляються всілякі образи: „хто легко спить, той багато снить; хто твердо спить, той и не снить.“ Прѧ сонъ гадкують собі много учені й неучені люде: „що на яву бредеться, те й въ сні верзеться;“ „що думаєшь, те й сниться;“ „не думай, то й не сниться.“ Терпять хто на яві, такъ и въ сні тер-

пінне авитьсѧ: „якъ в горѧ на душі, то й зо сну жахаєшь.“ Сонъ займає людеъ великою цікавостю: „кождий свій сонъ розсказує.“ Сонъ неврїплює тіло й душу чоловіка, тожъ и нема чоловіка, щоби не любивъ спати: „сонъ милїйшъ усѧго;“ „нічъ своє право має.“ У сні переставє трудъ и всяє діло чоловіка: „спати не вобвати;“ „хто снить, істи не просвить;“ „хто снить, той не грїшить.“ Якъ все, такъ и спанне свій часъ має: „хто пізно лягає, той шастра не має;“ „хто пізно встає, у того хліба нестас;“ „хто рано встає, тому Богъ дає;“ „райни пташѧ зубці теробить, а нїзна очнїці жмурить;“ „чобїть мулить ногу, подушка мулить въ голову.“ Солодкий сонъ, тожъ люблять вилежуватисѧ лїнївї люде: „зъ сномъ якъ зъ воломъ борисѧ, а рано вставати не лїнїсѧ;“ „зъ спаннѧ не купить конѧ, а зъ лежи не справить одежи;“ „якъ хочешъ багацько мати, такъ треба мало спати.“ Годї спати довго, бо „спаннемъ голоду не перебудешъ.“

Спить чоловікъ, сплять и звїрѧта. Сонъ — то друге життє для чоловіка. Въ сні авляється те, що давно було, иноді наймилїшї подїї въ життю чоловіка. У сні авляються намъ померші, сонъ пригєстить розлученихъ одъ насъ далекою просторонню. Грїхъ изъ сну ворожити, бо „сонъ мара, а Богъ віра.“

Така-то истота чоловікъ. Родиться и живє на те, щоби чимъ-разъ ставатисѧ докональшимъ. Зъ поконъ чоловічий рїдъ на свїті, зъ погодї розвивається духъ ёго и ділами своїми вкрапавє землю. Про весь многовіковий розвій чоловічого рода говорить намъ исторня. На скілько чоловікъ и доконалий, такъ доконалимъ не стане ніколи: „нема чоловіка безъ вади.“ И въ тїмъ ціла тайна ёго життѧ, що сидується справляти свої вади. Хочъ достигне иноді глибокої вікї своєю ученостю, віщнїмъ не буде ніколи, бо: „щобъ бувъ віщїй, то-бъ бїдн не знавъ;“ „зроби мене віщого, а я зъ тебе багатого.“ Надъ сили годї чоловікові пнятисѧ. Нема висшої истоти на землі надъ чоловіка, тожъ и правду скажамъ, шѧ по образу Божому єсть сотворенїй.

(Дальшє буде.)

ТАТАРИ НА ЧЕРВОНИЙ-РУСИ 1594 р.

По смерті Косинського ставъ Гриць Лобода козацькимъ гетьманомъ. Тодї саме напали Турки на Угри й нищили все огнемъ и мечемъ. Императоръ Рудольфъ бувъ у велинімъ клопотї, бо вже дикї орди ажъ підъ Відень підходили. Ходило отже німецькому цїсаревї якимъ-небудь способомъ Турківъ принудити, щоби зъ угорської землі або цілкомъ уступились, або по крайній мїрі свої сили подїлили, бо думавъ, що зъ половиною скорше внорається. Въ тїй цілі піславъ вінъ свого агента

Хлопицького до Лободи, важдочуючи козаків грішми й иншими речами до походу на Туреччину.

Та й не далися довго козаки просити. Під проводомъ свого гетьмана вдарили вони несподівано на Волощину й въ короткімъ часі зграбили й спалили славне торговельне місто при Дунаї, місто Джурджево, де одбувалися великі ярмарки, на которі зъ цілої полудневої й западнєї Европи мунді з'їздилися.

Підъ ту пору бувъ на польськімъ дворі турецький чаусъ и всіми силами намагавъ на польске правління, щоби зівольво Татарамъ черезъ Червону-Русь перейти й відсїла на Упри напасти. Не було але тогді короля дома, — ще зъ Швеції не повернувъ, — а польські сенатори, хіснуючи зъ сєї події, одповіли чаусові, що імъ безъ короля годі самимъ тєє призволити. Тоді чаусъ ставъ на козаківъ жалитися, що безъ устанку турецькі землі нападають и пліндрують. На тєє знайшли сенатори такий одвіть, що й Татари неразъ нарушають польські сторони, а въ слідъ сєму взаїмні кривди покриваються. Розуміється, що тєє чаусові неконъте сподобалось, та й Ахамъ можна було догадатися, що Турки не подарують послїднєго походу козаківъ, але нашьють цілі орди Татаръ, щоби одімстили козацькі опустошення турецькихъ земель. Тєє предвидівъ Замойський и радивъ границу на Покуття сильно обсадити; але дарма. Ще нічого й не вдали, а Татари тьмою вдерлись на Покуття, неначе тая шаранча. Безъ найменшого опору взяли Снятинъ; церкви попалили й місто ціле у пєпідъ обернули, а людей, що тутъ зъ околичнихъ сторінъ поназбїгалися, надіючись, що въ Снятинськімъ замку передъ Татарвою охороняться, всіхъ въ пєнь витяли.

Довідалися и козаки о сїмъ поході дивнихъ бисурманівъ, — та що зъ того? По спалєнню Джурджева подїлилися вони на малі шайки и розійшлися по цїлій вєсточнїй Волощині, щоби собі всїлякої здобичі роздобути. А потімъ, довідавшись за Татарівъ, стали збиратися и далїй за Татарами на вздогїнь, але не дїгнали. Квашно бо Татарамъ діялось; імъ ходило якъ найскорше на Уграхъ стати.

Взявши Снятинъ, пустилися Татари шляхомъ черезъ Белелую, Гвоздець и Обертинъ; ажъ підъ Жуковомъ кілька день зупинилися, нїмъ замокъ приступомъ узяли. Чорні хмари диму въ день, а кроваві лунї ночами указували путь, которимъ ишли поганці; слідъ у слідъ за ними летїли стада галичей и вороння, та й голодні вовки снувалися стадами за ними, радуєчись на великий жиръ. Страшно бо то, страшно діялось тоді зъ бідними людьми въ тихъ сторонахъ, де татарська дичъ гостила. Ні їхъ слєзи, ні сивий волосъ змогли умолити.

Старшихъ и віковихъ людей зганяли, неначе худобину на зарїзъ, та за рядомъ стинали імъ голови й на списи натикали. Иншихъ всякими способами катували й мучили та нагайками на смерть убивали. Але нікому такъ гїрко не діялось, якъ біднимъ дївчатамъ и молодницямъ. Неначе скотину, привязували нещасливихъ до коней або до возівъ и, затявши коні, кроїли сіромахамъ плечі нагайкою зъ залїзними зазубками, щоби за-в-одно зъ нївими бїгли. Стерня не стерня, терне чи гостре каміння, не цитали погані бисурмани; а біднимъ дївчатамъ цюркою лилась тепла кровця зъ цїліського тіла, а гарячий нїсокъ и порохъ разивъ ще бїльше глибокі рани. Горе, якъ котора на дорозі зомліла й упала, бо тоді звичайно вритий Татаринъ дєти гарячомъ мастивъ нещасливу, доки не отдала душу Богові. Часами змилювався которий слуга Татарський надъ зомлілою и за однимъ шагомъ закінчивъ її муки; но за тєє нерїдко и єму злетїла зъ плечей голова, а часто такого слугу мучено въ такий спосібъ на місці дївчини. Но найсумнїйша й найстрашнїйша була доля для тихъ, що на цївъ мертвихъ лишили безвірки на полі або въ лісі, бо тоді надходили вовки й ще живихъ, но безсилнихъ, роздерали, а другимъ нажерливі вєрони виколювали карі оченята. Парубківъ и ще дужихъ чоловіківъ звичайно напередъ себе гнали, щоби при лучайности то окопи сипали, то дороги и мости лагодили, а за надпороду Татари їхъ то замучували, то стинали, а рїдко кого пустили; здається, боялися, щобъ їхъ ніхто не зрадивъ.

Оттакъ-то гостили 1594 р. у літі Татари на Покуття и, забавивши тутъ не довше, якъ дві недїлі, пустилися зъ Жукова шляхомъ до Тлумача. Се мїстечко, Тисьменицю, Калушъ, Доляну, — усі ті мїста въ короткімъ часі, якъ всюди, зрабували, дїтей и старцівъ у пєнь витяли. Не знайшли на цїлій сїй дорозі ні однїського польского жовнїра, а слабий опіръ лишъ мїщане декуди ставляли.

Пролївши цїмало крові, допаливши мїста й села и знищивши цілу приварпатську Червону-Русь, здїбалися по разъ перший зъ польськимъ військомъ підъ проводомъ Замойського — ажъ коле Самбора; такъ бо далеко вдерлися Татари безъ опору. Тоді получилися зъ Замойськимъ вєводи: Брацлавський Янушъ Збаражський и Судомирський Юрий Мишокъ, кождий зъ своїмъ полкомъ, такъ, що всєго на всєго було у нихъ лєдвє кілька тисячей війська. Побачивши Татаръ, розказавъ Замойський висипати окопи, а Татари зъ своєї сторони такожъ обкопалися. Ляхи думали, що бисурмани пїдуть глибоше въ Червону-Русь, та, чуючи свою немїчъ, не виходили зъ окопівъ, загадавими Татарівъ заступити дорозу. Татарамъ же ходило

якъ вже передъ тимъ згадано, о те, щоби въ Угрі дістатися. Хіснуючи разъ зъ страху ляцького війська, а друге зъ того, що Замойський и другі провідники нічого о властивімъ їхъ замірі не знають, опустили Татари темної ночі окопи, а для здурення Полаківъ попускали нездалі коні на пашу и всюди по окопахъ розставили значки, неначе вони самі цілимъ таборомъ тамъ лежать. Кілька день, кажуть цілий тиждень, а инші навіть, що дві неділі минули, якъ орди татарські покотились у Бескиди; тогді ажъ побачили Поляки, що їхъ Татарва такъ гарно въ поле вивела, и тогді давъ Замойський приказъ ити на вздогінъ дичі азиатичької. Но пусто розказувавъ; Татари перейшли тихцемъ на Угрі, тільки декуди по дорозі такъ страшно гостили, якъ на Покутті, мабуть боялись пожогами зрадити себе, куди духомъ гнали.

Сей нападъ татарський звеличали многі народні казки и думки. Ще лишень о тимъ згадати би, що Ляхи обсадили границу угорську на тимъ містці, де Татари перейшли, и майже цілий рікъ тутъ польське військо на чатахъ стратило, коли тимъ часомъ Татари вже давно повернули були черезъ Семигородъ и Волощину назадъ въ Кримъ. Вони могли ще разъ на Покутте загостити й нанести ще більшу тривогу и спустошення на край, бо нікому було обороняти границу покутську, скоро удалося Татарамъ обминути зъ козаками. Ляхи одні стояли на чатахъ въ горахъ при угорській границі, а другі скуплялись, щоби Наливайка й Лободу й загаломъ усіхъ козаківъ знищити, хочъ вони тільки Туркамъ и Татарамъ надоіли и по своїй стороні жадного ворога въ Польщу не пропускали. Оттакъ-то, бачите, заступала Польща Западъ и спасала Русь одъ татарськихъ нападівъ и обороняла цивілізацію європейську відъ азиатичької дичі!

Т . . . . .

ФОНДЪ ЛИТЕРАТУРНИЙ И РОЗПИСАННЄ ПРЕМИЙ.

Відъ довшого часу чуться у насъ потреба заложення фонду на цілі літературні. Завданнемъ такого фонду було би: виділяти преміи за добрі утвори словесні и наукові, підсилати біднихъ а таланливихъ писателівъ, печатати добрі книжки або видавати часописьма літературно-наукові. Щобъ такъ спасенне діло якъ-найскорше въ життє впровадити, я за порадою моіхъ приятелівъ и знакомихъ обіймаю до якогось часу орудовництво заснованимъ въ тій цілі фондомъ.

Видаватель и редакторъ: Лонгинъ Лукашевичъ.

Зложено до-теперъ 337 рн. а. в., а то именно:

відъ мене	100 рн.
відъ особи, не бажаної виявлення имени	200 „
відъ Вч. О. Михайла Глинського	20 „

Зверхъ того зложено учениками Бережанської гимназії 7 рн., а учениками Тернопільської гимназії 10 рн. а. в.

Маю въ Бозі надію, що и зъ иншихъ сторонъ нашої Руси надійдуть ласкаві жертви на сей фондъ літературній. Всі доходи и розходи будуть що-місячно обвіщатися публично. *)

Зъ нинішнімъ днемъ розписую преміи за добрі утвори словесні й наукові. Преміи удостоїтися можуть: оригінальні повісти або драмати; розправи історичні, критичні або літературні; статті природничі; описи подорожей, околиць и т. д. До всіхъ тихъ утворівъ заснова має взятись зъ життя народнєго або стягатися на край и народъ нашъ. Статті мають бути писані мовою народнєю и правописьмомъ фонетичнимъ.

Преміи визначаються по 20, 30, 40 и 50 рн. а. в. Автори згляднихъ статей зволять засылати тії-жъ підъ прибранимъ именемъ на мою адресу до дня 1. Грудня с. р. Дійсне имя своє прилучить авторъ на окремі опечатаній карточці, котора ажъ по завапшімъ за суді розтвориться.

Судичами надісланихъ статей будуть високоповажні наші родимці: Василь Ільницький и Євгеній Згарський.

Премією наділені статті напечатані будуть въ обширніімъ ділі, про виданне котрого обвідомлю читающу публику зъ початкомъ нового року.

Тернопіль, 8. (20.) Вересня 1867.

О. Паршицький.

*) Витаючи сей новий патріотичний подвигъ п. Партицького щиримъ помагай-Вігъ, заявляемо свою готовость помічати и писемі нашімъ всі відносячися до сєго фонду обвістки и приймати, для передавання п. Партицькому, пожертвованія на фондъ відъ тихъ, которимъ догоднійше буде — якъ прямъ шановнимъ преумерантамъ нашимъ при пересилці передплати — складати свої датки черезъ нашу редакцію.

Редакция.

Зъ друкарні Ставропигийської.

ПРАВДА

ПИСЬМО наукове и литературне.

Виходить щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата вносить: на 3 чвертьрочня (до кінця р. 1867) зр. 1. 60; на півъ року зр. 1. 10; на чверть року зр. — 60. — Редакция підъ Ч. 236 місто (въ Ринку).

ЗЪ КОЛИШНЄГО.

— Не знаю, якъ теперъ Ляхи живутъ
Зъ своїми вольними братами;
А ми браталися зъ Ляхами,
Ажъ поки третій Сигмандъ.
Зъ проклятими ёго кебидзми,
Не ровъеднали насъ. Оттакъ
Те дихо діялося зъ нами.

Во имя Господа Христа
И Матери Ёго Святої,
Ляхи прийшли на насъ поиною;
Святні Божні міста
Кебидзи скажені осквернили.
Земля козака зайнялася
И кровью, сину, полмласъ,
И за могилою могила,
Неначе гори, поросли
На нашій, синочку, землі.

Я живъ на хуторі:
Я старъ бувъ, нѣмоощенъ. Пославъ
Зъ табуиъ и коней до обову,
Гармату, гаківницъ два вои,
Пшопа, пшениці, що придбавъ;
Я всю мизерню оддавъ
Моїй Україні небозі,
И трѣхъ снівівъ своїхъ. Нехай.
Я думавъ грішний передъ Богомъ,
Нехай хоть часточка убога
За мене піде, за нашъ край,
За церковь Божую, за люде,
А я молитись въ хаті буду.
Бо вже не здужавъ, сину, встать,
Руки на ворога піднять.

Во мною, слухай же, остались
Данило, чура мій, та я,
Та Прієл, дочечка моя.
Воно ще тільки виростало,
Ще тільки-тільки наливалося,
Мовъ та черешенька. За гріхъ.
За тяжкий, мабутъ, гріхъ, великий
Не давъ мині святой Владика
Очей нарадувать старихъ
Моїмъ дитяткомъ.

Не ходили
Кебидзи по селахъ, а возили
На людяхъ їхъ зъ села въ село.
Такес-то у насъ було!
Якось їхъ, клятихъ, и до мене
Въ-ночі на хутіръ занесло;
А зъ ними челядь їхъ скажена,
Та ще драгуни. Дай мині
Хочъ коли-небудь, Боже милий,
На світъ твій виглянуть зъ могили —
Спряжю всю шляхту на огні!
Вони, вони — не бійся сину —
Вони, кебидзи, мою дитину
Зъ собою въ хату завели,
Замкнулись пъяни, я бачивъ;
А челядь пъяна полагала
У клуви на соломі спать;
Драгуни тежъ. А ми зъ Данвломъ
Соломи въ сїни наносили,
А клую просто запалили.
Не встануть, прокляті, опять
Дітей козачихъ мордувать!
Усі до одного згоріли.
И Прієл бідная моя
Згоріла зъ клятими. А я
На пожаріщі хрестъ зъ Данвломъ
Поставили, та помолились,
Заплакали, та й потягли,
На коней сівши, до обову.
Снівівъ всіхъ трѣхъ моїхъ найшли,
Та въ добрий часъ и полягли
Оттуть у купі . . . .

. . . . .
А якъ ми бились, умірали!
За що ми голови складали
Въ оці могили? Будешъ жить,
То може й знатимешъ, небоже;
Бо слава здорово кричитьъ
За наші голови. А може,
И про могили, и про насъ
Зъ старцями божими по селахъ
Правдива дума, невесела
Міжъ людьми ходить....

Т. Шевченко.

МАЙОРЪ.

Повість П. О. Куліша.

(Переложено въ великоруського).

Глава XVI.

Майоръ перервавъ йому сцену щастя глибокимъ вздохомъ, відъ которого всі здригнулись: стільки въ сімъ вдосі виразилось смутку, незгодного зъ родиннимъ святомъ. Поглянули на него, — вінъ сидівъ непорушно на своїмъ містці; щокни єго поблідніли більшъ звичайного, и все єго тіло опустилось мовъ би підъ якимсь придавляючимъ тягаромъ.

„За чимъ же ви, братіку, такъ тяжко вздохавте?“ спитала сестра, положивши єму на плече руку.

„За своїмъ вікомъ нещасливимъ,“ сказавъ майоръ. „Отъ чимъ повиненъ бути чоловік! (Вінъ указавъ на молоду пару, котора все держалася за руки.) А я що? Ні до живихъ, ні до мертвихъ не причислений.“

Въ сихъ словахъ було стільки правди, що ніхто не важивсь потішати єго. Стояла передъ нимъ молода пара, наклонивши до него задумчиво лица, на которихъ, крізь виразъ спілжалою, сияло внутрішнє щастє. Стояла непорушно й сестра, не здїймаючи зъ єго плеча по дружнєму положеної руки. А майоръ більшъ прежнєго зігнувся, и лице єго неначе помертво: одинъ смутокъ, вибитий на сімъ лиці, дававъ єму виразъ життя.

„Смутно вамъ дивитись на мене,“ продовжавъ вінъ. „Такъ, я бідна истота. Въ-переді нічого, и по-заді небагато потішаючого. Якъ подумаю: за що ллалась моя кровъ? нащо були отті походи, отті нічні пригоди въ яругахъ, отте геройство?... Чого міні було треба? Кавалокъ хліба у мене бувъ; свобода вернулась до мене зъ чиномъ. Все пuste бажанне станути висше другихъ — и чимъ же? Рани мене оброзумили, та вже уплила молода кровъ; осталось міні тільки коротати вікъ въ хуторі одинокимъ постояльцемъ. А отъ я виджу розумного чоловіка (вінъ показавъ на Сагайдачного): вінъ висше всіхъ стоїть у насъ, та не містцемъ, не чиномъ. Чинъ свій вінъ підстеливъ підъ ноги простій козачці, називає себе козацькимъ внукомъ, и щасливий по-просту, якъ єго предки! Отъ розумне життя, а мов життя — нерозумъ. Теперъ я се виджу й чую, та за пізно!“

И на сі слова нічого було сказати для потішення майорові. Тільки сестра відозвалась до него, помовчавши трохи:

„Будете, братіку, щасливі хочъ щастємъ дітей.“

„Такъ, у' кого вони є!“ одповівъ майоръ, и ще низше опустился й поникъ головою, підъ тягаромъ свого смутку. „Міні треба полежати,“ сказавъ вінъ слабимъ голосомъ.

Сі прості слова були для єго сестри й небогти громовимъ ударомъ. Лежати у майора значило — бути слабимъ. Вони вже виділи, що до того діло кланяться, але не сміли витолковати собі блідость свого никлого постояльца, єго смутний видъ, єго видиме ослабленне и, головне, сумовиті єго річі. Майоръ бувавъ мовчязний и задумчивий часто; хозязчки знали, що у него въ той часъ болять старі рани; досвідъ відучивъ їхъ винитуватись, що у него болить: вони тільки жалували єго въ своїмъ люблячимъ серцю. Але якъ тільки вимавлявъ вінъ що-небудь похуже на жалобу, се було певнимъ признакомъ, що слабость одолює єго мужество. Походячи відъ Запорожця, вінъ принявъ відъ него въ спадокъ відразу до жіноцького плачу й до жіноцькихъ жалівъ.

Жіноцькі слези дурні — якъ вода течє...

Отсі сурові слова витиснені були у него въ въ серці. Зъ сими словами въ молодій душі, опустивъ вінъ рідний дїмъ, и слези матері й сестри, що облили стремєно у козацького сїдла єго, зробили на него дуже мало вражіння. Але въ тій же самій душі мимовіжно носивъ вінъ діставшуся єму въ спадку по матері ніжность чувствъ. Ся ніжность виражалась въ німъ на службі неостережно для него самого въ старанності о єго підвладнихъ, для которихъ разомъ зъ тимъ бувъ вінъ строгий и неумолимий, якъ найсуровіший зъ Запорожськихъ Січовихъ „батьківъ“. Ся ніжность виражалась въ німъ обороною, котору находили у него всі, покривджені військовими постояльцями, и помочю, котору вінъ дававъ многимъ въ нещаснімъ їхъ положенню. Просливши міжъ товаришами нечулимъ для жіночої красоти й холоднимъ для приязні, вінъ бувъ знаний въ своїмъ полку, яко чоловікъ, готовий потерпіти зъ обвиненіємъ несправедливо офицеромъ и зъ посліднимъ зъ своїхъ підвладнихъ. Рівнодушність єго для женщинъ походила відъ почуття душевної сили, которой женщина не оцінить, до которой, по єго пересвідченню, нема їй діла. Вінъ видівъ на товаришахъ, що притягає женщинъ до мужчини, и погорджавъ въ глубині душі своєї легкий рідъ, літаючий по поверхності життя, не проникаючий глибше въ життя, — погорджавъ и своїми товаришами, вдоволяючимися жіноцькою оцінкою своєї поверховності й деякихъ поверховнихъ відзнакъ. Бракъ образованності державъ єго тимчасомъ въ оддаленню відъ такихъ женщинъ, которі спосібні були оцінити єго честну й мужну душу, и не дававъ єму здалека розпізнати міжъ женщи-

нами таку, котора не літає пустимъ мотилькомъ по поверхності життя й проникає въ життє глибше. Але коли боєва енергя, ся власність, що сталась условьямъ ёго роду, упала вразъ зъ урядкомъ фязичнихъ силъ, и вернувся вінъ въ містця свого дитинства, — життє показало ёму, нічимъ неклопотаючомуся дослідникові, инші образці, не похожі на боєві сурові ідеали, которі вінъ мавъ въ душі по спадку й которі видівъ передъ собою въ новій формі посередъ димовихъ тучъ и огнянихъ громівъ війни. Ставшись незміннимъ постояльцемъ у своїй сестри, вінъ въ ній найшовъ объяснительку більше внутріннього змисла життя. Вона розкрила передъ нимъ въ терплячій и люблячій душі своїй цілий світъ душевнихъ порушень и интересівъ, не зависячий відъ того світа, зъ которого вінъ виключений бувъ своїми ранами. И марними видались ёму енергичні домагання поступу, на которі потративъ вінъ свої сили. И, запершись въ своїй тихій хуторській квартирі, не дармо здавався вінъ постерігачеві вічно о чімсь роздумуючимъ. Вінъ роздумувавъ о своїмъ прошлімъ, которе знищило для него земське будуще. Вінъ роздумувавъ о неможливості захити життя зъ повної чаші, которе теперъ відкрилось ёго розумінню й чувству. Вінъ стало бувъ пересвідчений, що ёму не довго, зовсімъ таки не довго коротати життя. Вінъ уже давно вимавлявъ въ думці ті річі, которі помались у него теперъ нездержимимъ потокомъ. Остатокъ ёго силъ счезъ відъ незвичайного хвилювання чувствъ по поводу страшнихъ ёго підозрінній. Вразъ зъ силами впала й ёго мужність. Майоръ не належавъ більше до роду своїхъ предківъ козаківъ; батьківське заповорожське завязтте счезло въ німъ и уступило містце власностямъ, которі діставъ вінъ въ спадку відъ матері. Видъ щасливої любові, котора затерла всі пересуди станівъ, котора усторонила різність вихованій, котора такъ гордого, по ёго думці, чоловіка висшого круга зробила смиреннимъ козакськимъ внукомъ, — сей видъ відбився невиразними муками въ ёго душі. Въ той часъ, коли смерть, мовъ триумфуючий неприятель, ишла у него по пятахъ, передъ нимъ відкривсь образъ такого повного щастя, яке тільки дасться дізнавати на землі чоловікові, — відкрився неначе на те, щоби доказати заблудження молодості ёго й дати ёму науку, власне тому гірку, що не можна було вже нею покористатись.

Майоръ, виразивши бажанне полежати, не въ силі бувъ піднятися зъ свого містця. Вінъ протягнувъ до своїхъ приятелівъ руки, просячи помочі, мовъ дитина, и мовъ дитина заплакавъ безсиьними й неповздержними слёзами, спочувши фязичне й моральне своє безсилля. И та сама молода пара, на

котору вінъ недавно дивився крізь вечірні сумерки зъ свого вікна, въ сердечні діла которі вінъ вмішався, яко законний оборонця життя, теперъ вела ёго півмертвого въ ёго квартиру, мовъ въ таке містце, въ которе замикаються люде, не маючі уділу въ життю, ошукані життємъ, або ошукавші життє й за те нимъ укарані...

Нічь була тиха. На небі стояли густі хмарн, зъ - поміжъ которихъ ясно сияли звізди. На землі згустилось повітре и дияало вохкою теплотою, проникнутою ароматами сильної, цвитучої рослинності. Соловії вливали въ чоловіка поетичне забуттє світовихъ бідъ и тривоғъ. Але майоръ освободжений бувъ відъ нихъ иншимъ способомъ. Сі пісні, объясняючі молодому серцю таємниці любові, були для него похороннимъ співомъ угасаючого внутріннього життя, зъ которого лишилось у него одно піане, даремне, гірке, нічимъ не осоложене пожалування. Літня нічь, закривши відъ поглядівъ и живі цвіти, и мертве сміттє життє дійсного, чаруючими ароматами пробуджала въ внутрі чоловіка почуттє осібног, багатог світа, повного чуднихъ цвітівъ и таємничихъ силъ. Вся входить въ себе свіжа душа, піддавшись впливові полудневої ночі, тихо нашептуючої намъ про якісь замкнені въ насъ непочаті ще скарби. Але майоръ бачивъ внутріннімъ окомъ одну бідність буття свого въ теперішнімъ и въ будучімъ. И тільки одна проста природня любовъ ёго до собі подібнихъ, скривана відъ людей підъ видомъ рівнодушності, сила на дні душі ёго, неначе въ морській бездні; одна вона надавала ёго прошлому значенне дійсності; всі другі пориви й надії, всі подвиги, которими вінъ внутрінно гордився, втерали для него людськй змисль и показались маниями ушкодженого розсудку.

„Сідайте противъ мене,“ сказавъ майоръ, улягшись на своїмъ ліжку, „дайте міні на васъ надивитись. Не довго зістало міні коротати вікъ. Сестро, сідай у моіхъ головахъ.“

Женщини плакали, дивлячись на него, и не находили, що ёму сказати на потішення. Всякий разъ, якъ майоръ не въ звичайний часъ вкладався на своє ліжку, вони були въ тривожній обаві за ёго життє й всю надію покладали на чудотворну силу свої молитви. А теперъ и ся надія счезла: серця їхъ не вірували більше въ помічність. свої молитви.

„За чимъ ви плачете?“ сказавъ майоръ. „И ні на що не потрібний більше на землі. Мое містце займе для васъ Иванъ Ивановичъ. Видите, якъ Господь милостивий! Вінъ посилавъ ёго вамъ въ самъ той часъ, коли мое життє догоріло. Хотілось би й міні ще пожити на світі, ато виджу самъ, що ні

для чого. Скінчилась моя служба; пора вь одставку. Иване Ивановичу, я маю до вась просьбу.“

„Вона буде виповнена свято,“ одповів Сагайдачний.

„Слухайте-жь. Все, що я маю перейде вь ваше розпорядженне. Вь комоді найдете ви у мене дорогу шаблю. Завезіть її після моєї смерті князеві Великданові від мене на памятку. Вінъ хочъ и не військовий чоловікъ, але любитель дорогої збруї. У него серце великодушне: вінъ уміє цінити наші діла.“

При имени князя Великдана, Сагайдачний зворушився и, забувши, що говорить до слабого, сказавъ:

„Вінъ не спосібний цінити нічого високого! Вінъ займається одними забавками. Вінъ вь життю шукає однихъ сибаритськихъ утіхъ! Вінъ не достойний владати збруєю такого чоловіка, якъ ви, пане майоръ!“

Річъ ся зробила на майора оглушаюче дійство. Вінъ дивився на Сагайдачного широко розтвореними очима й довго не мігъ зібратись зь одповіддю. Офіра товариськихъ заблуджений, вінъ бувъ не вь силахъ обняти зо всіхъ сторони причину своєї згуби.

„О кімъ се ви говорите?“ промовивъ вінъ наконець.

„О князю Великдані,“ одповів Сагайдачний.

„Такъ ви зь нимъ хиба вь незгоді?“

„Ні, я зь нимъ навіть не знакомий, але добре ёго знаю по ёго життю.“

„Якъ же ёе? Хиба може чоловікъ вь ёго годності займатись забавками? Що се ви говорите?“

„Я говорю те, що знаю. Се найпустійший зь пустихъ людей!“

„Та якъ се можливе?“ проговоривъ майоръ болектнимъ голосомъ. „На такімъ містці... Ні, ви за щось ворогуєте на него.“

„Ні за що більше, пане майоръ, якъ за те, що се містце вінъ займає яко дармоїдъ.“

„Що ви? Якъ же се можна сказати? Се ні зь чимъ не згодно!“

„То-то й жалко, що не згодно! Не такимъ би людямъ займати такі містця!“

„Не говоріть міні сёго, для Бога! Ви мене симъ уражаєте. Де-жь и людей шукати після сёго? Я бачъ видавъ тежь досить світа. При оттакій годності — така ласкавостъ... и ви говорите, що вінъ не спосібний цінити нічого високого!“

Сагайдачний наконець второпавъ, що надто пізно переучувати майора, которий, схоронивши спадкову благородность характера, впоївъ вь себе на службі пересуди, псуючі діяльність самихъ чистихъ натуръ. Вінъ вздохнувъ и мовчавъ.

„Скільки разъ,“ продовжавъ майоръ, „згадувавъ князь навіть мої маловажні заслуги!“

„Передъ Иволгиномъ?“ закинувъ, не втерпівши, Сагайдачний.

„Ну, такъ,“ сказавъ, не порозумівши ёго, майоръ. „Оттакій государственний мужъ не може не цінити нашихъ подвиговъ. Я чувъ, що у него есть шабля Скоропадського й бунчукъ Данила Апостола. Вони якось вь кривні зь нимъ. А ви говорите...“

„Успокойтесь, пане майоръ,“ сказавъ Сагайдачний; „я зь вами перечитись не буду.“

„Ні, я не швидко успокоюсь після оттакіхъ слівъ,“ одповівъ майоръ, „и, признаюсь, гірко міні, що молоді люде такъ мало цінять заслуги такихъ осібъ. Умераючи, хотівъ я виразити князеві вдячність за ёго високу увагу для мене, закиненого вь хутіръ инвалида... Але я виражу ёму свої чувства инакше. Ідіть, молоді люде, вь сестрину хату; лишіть мене зь сестрою.“

Зь опечаленнемъ и розкаяннемъ вийшовъ Сагайдачний зь майорової квартири. Але Парася служила ёму відводомъ немилыхъ и прикрихъ чувствъ. Опинившись вь-двохъ зь нею підъ відкритимъ блищачимъ небомъ, вінъ скоро забувъ все, а неспокій о слабості майора мовъ би додавъ вь ёго серці ще одну гармоничну струну, щоби повнійше, щоби ширше обнімало воно житте.

Майоръ тимчасомъ просивъ сестру приставити до него столикъ и подати папіръ и перо. Припіднявшись на постелі, вінъ звелівъ сестрі піддержувати себе підъ руку й зачавъ щось писати непевнимъ своїмъ почеркомъ. Скільки слівъ написавъ вінъ вь мовчанню, стілько німнихъ слезъ пролила надъ нимъ сестра, а що вінъ писавъ, до сёго їй мало було діла. Скінчивши, майоръ зложивъ папіръ и просивъ положити собі підъ голови. Напруженне физичнихъ и моральнихъ силъ ослабило ще більше никлий организмъ ёго. Сестра предложила свої услуги, щоби роздіти ёго. Вінъ згодився вь мовчанню й позволивъ уложити себе вь постіль. Знеможенне скоро перейшло вь сонъ або болектне забутте, которе сестра взяла за сонъ. Вона винесла свічку вь сусідню кімнату, де Марьянка вже заняла звикле своє містце й ждала приказівъ старої або молодой хозяйки. Їй було наказано прислухуватись до всякого шелесту вь спальні майора, и лишъ тільки вінъ обізветься, заразъ бігти за нею.

Незабаромъ потімъ одіхавъ Сагайдачний. Вь хуторі погасили огні. Тільки вь світлиці горіла яснійшъ звичайного лампка, освічаюча майорові хрести підъ образами. Марьянці приказано було лягати спати. Її містце заняла майорова сестра. Усадовившись при самихъ дверяхъ, вона прислухувалась, чи не пробудиться братъ, и, дивлячись

въ сияючі въ темноті образи, тихо за него молилась.

За якийсь часъ почувся въ спальні голосъ. Вона ввійшла.

„Пішли хозлячко, за Иволгиномъ,“ сказавъ майоръ.

„На що вінъ вамъ, братіку?“

„Вінъ міні потрібний. Пішли, щоби заразъ прихавъ.“

„А не можна відложити до ранку?“

„До ранку Богъ знає що станеться. Заразъ!“

„Добре, я піплю. Але чи не післати й за священникомъ?“

„Такъ. Але за Иволгиномъ такожъ, конечно.“

Вірний Радько не спавъ, мовъ би передвидячи, що вінъ знадобиться, и держався близько майорової квартири. Священника треба було привезти своїми кіньми, такъ вінъ, заложивши найтчанку, поїхавъ впередъ до Иволгина. Иволгинъ сидівъ на поштової стаціі, въ ожиданню якоїсь важної особи; але, довідавшись, що майоръ небезпечно слабый, заразъ пустився до него на своїй підпаленій шкапині.

Майоръ не спавъ, хочъ здавався сплячимъ. Зачувши кінський топоть, вінъ сказавъ: „Се Иволгинъ!“ и звелівъ ввести ёго до себе. Потімъ попросивъ сестру лишити їхъ самихъ.

„Боже мій!“ сказавъ Иволгинъ, „въ якимъ я нахожду васъ положенню! А князь поручивъ міні запросити васъ до него завтра обідати. Я пивъ у него чай.“

Иволгинъ брехавъ. Втерявши надію на узискання Майорівщини, вінъ не смівъ до него явитись. Вінъ упевнивъ князя, що майоръ шукає купця; вінъ бовкнувъ се, идучи за потягомъ щирої жичливості для ёго сиятельства, и зміркувавсь ажъ тогді, коли князь піславъ ёго до майора для сторовання.

„Честний вельможа!“ сказавъ майоръ слабимъ голосомъ, одповідаючи на слова Иволгина, „до кінця днівъ моїхъ не лишає вінъ мене своїй уваги.“

„Хиба се можна, пане майоръ?“ сказавъ Иволгинъ. „Хто-жъ може більшъ ёго цінити ваші заслуги? На те вінъ государственный мужъ, щоби сияти великодушністю.“

„Справді такъ!“ одповівъ майоръ, вдоволений виборною фразою Иволгина.

„Объ однімъ треба жалувати, пане майоръ,“ продовжавъ гість, „що ваша приязнь зъ княземъ... По крайній мірі князь має для васъ правдиво дружнє чувство.“

„Великодушний вельможа!“ сказавъ майоръ.

„Правдиво великодушний,“ продовжавъ оживляючись Иволгинъ. „Зъ такої висоти простирати дружню руку... Самі згодитесь, не кождий спо-

сібний до такої характерності. И отака звязъ міжъ вами, пане майоръ, лишилась безъ наслідківъ.“

„Якъ се, Капитоне Павловичу?“

„То єсть, памяті ніякої не подобалось вамъ лишити по собі, що ви справді цінити високу приязнь вельможі.“

„Ні, Капитоне Павловичу, я не зіставъ нечулимъ для ёго жичливості. Дістаньте оттуть підъ подушкою папіръ, прочитайте.“

„Послідня воля!“ викрикнувъ Иволгинъ, и папіръ задрожавъ у него въ рукахъ.

„Скажіть князеві,“ казавъ майоръ, опускаючи відъ слабості повіки й вимовляючи слова неначе крізь сонъ, „що, хочъ я й простого походження, але вмію цінити ёго високий станъ. Скажіть, що виділи мене при посліднімъ издыханню, и що відрадно міні було зробити ёму приємність. Небога моя забезпечена. Ви правду казали, що вона найде готовий димъ... И не безъ віна же вона у мене... Але міні тяжко говорити... Сестру, сестру!“

Иволгинъ спрятавъ папіръ въ кишеню й хотівъ ити въ другу кімнату. Але майорова сестра упередила ёго покликъ.

„Таки виіздили! таки вициганили!“ проговорила вона въ півъ голосъ, дивлячись зъ укоромъ и погордою на Иволгина.

Але Иволгинъ дуже мало дбавъ о її мніннє, тимъ що вона була мужичка, и поїхавъ зъ хутора, вдоволений несподіваною удачею.

(Дальше буде).

ГУНЯ И ОСТРЯНИЦЯ.

(1638 р.)

На місце Павлюка, которого козаки видали Ляхамъ підъ Боровицею, вибрали на Запорозжі гетьманомъ Дмитра Томашевича Гуню, прославившогося въ битві підъ Кумейками (1637 р.). Назначнимъ чи полёвимъ гетьманомъ поставили Остряницю.

Розбивши Павлюковцівъ підъ Кумейками й розігнавши гайдамацькі купи на лівімъ березі Дніпра, коронні гетьмани старалися вигубити всіхъ небезпечнихъ бунтівниківъ. До нихъ залічили й Остряницю. Ёго зловили дома и привезли въ Переяславъ. Але Остряниця підкунивъ польську сторожу, семью вивізъ въ Білгородські степи (на московській границі), а самъ опинився на Запорозжі. Ёго маєтокъ сконфисковавъ король и давъ шляхтичеві Доманському.

Ще въ Лютімъ 1638 р. просивъ Гуни помочі противъ своїхъ ворогівъ у султана-калги, намістника Кримського. Сей відказавъ ёму помочі за те, що погранчні козаки на урочищу Кочубей напали на ёго послівъ, висланихъ до короля, двохъ убили,

а двохъ взяли. Гуля призвавъ на помічъ Донцівъ.

Въ половині Цвітня приплили козаки човнами въ Кременчугъ, а сухопутемъ, підъ проводомъ Скидана, явилися въ Чигирині. Польскій гарнизонъ стоявъ въ Ірклієві і Перейславі, а Барабашъ зъ реєстровими козаками розложився міжъ обома тими пунктами коло Глемязова, щобъ помагати одній або другій стороні. Чутно було, що козаківъ зібралось до 6000, що 2000 запорожської кінниці переправилось черезъ Пселъ нивъ Миргороду, де стоявъ польскій обозний, Коханъ; що отаманъ Сухий стоявъ надъ Сулою, 20 верствъ відъ Ірклієва, — наконєць, що козаки Гуни завладіли чотирма перевозами черезъ Дніпро. Шляхта боялася, щобъ Низовці не підплили підъ Київъ и не завладіли коронною артилерією, що тамъ стояла.

Положення польскихъ військъ въ Україні було незавидне. Край бувъ голодний, и Ляхи не могли поробити запасівъ для своїхъ гарнизонівъ. Тимъ часомъ доходили до нихъ вісті, що не 6000, а 8000 козаківъ призбиралось и хотять попробувати щастя на ріці Трубожі (Трубайлі). Ляхи почали упадати на духу и сомніватися въ успісі.

Козаки тежъ не були певні побіди й много зъ нихъ виїздили свої семі за московську границу. Народня дума вірно представляє намъ сю непевністьъ козаківъ :

А щб, якъ наше козацтво, мовъ у цеклі, спалать,
Та въ ятихъ козацкихъ кістокъ ниръ собі на похмілля
зварять?

А щб, якъ наші голови по степу-полю поляжуть,
Та ще й рідною кровью вмються?

Поперерсколотими шаблями вкриються?
Пропаде, мовъ порошина въ дула, та козацкая слава,
Що по всьму світу дивомъ стала,
Що по всьму світу степомъ розтяглась-простяглась,
Та по всьму світу луговямъ гоміномъ роздалась,
Туреччини да татарщини добримъ лихомъ знати далась,
Та и Ляхамъ-ворогамъ на спить оддалась!

Плянъ козацького походу бувъ: держатися головними силами вдовжъ козацького шляху, якъ називали вони Дніпро, завладіти Київомъ и не дати сполучитися коронному війську ні на правімъ, ні на лівімъ березі Дніпра. Плянъ гарний, та виконенне єго не йшло якъ слідъ. Въ полкахъ Острияниці, Гуни и Скидана не багато було людей зъ досвідомъ. Більшость козаківъ, привикшихъ до стройнихъ подвигівъ, була підъ проводомъ Барабаша, котрий стоявъ по стороні панській. Козаки лихо були узброєні; було багато такихъ нетягъ, що мали тільки колі та коси, а їхъ головний довідця Острияниця не посвятився зовсімъ загальній справі. Невеликі хлібні запаси въ Україні вичерпалися, а посуха на весну не ворожила урожаю. Те було останнімъ пугаломъ и козаківъ, и жовнірівъ. Обомъ сторонамъ війна видавалась страшною.

Міжъ тимъ, якъ запорожські байдаки піднималися вверхъ по Дніпру до Києва, сухопутне військо держалося на лівобережжю, міжъ ріками Пселомъ и Ворсклою, и робило въ неприступнихъ лісахъ и болотахъ всілякі запаси пороху и живности. Незабаромъ зайнявъ Острияниця зъ Скиданомъ городъ князя Вишневецького, Голтву. Голтва лежить понизше впливу Хорола въ Пселъ, на правімъ березі. Лівобережжє Псела густо покрите одвічними деревами. На правімъ березі передъ городомъ тягнуться байраки, такожъ зарослі деревами. Городъ огорожений бувъ кріпкимъ частоколомъ, а крімъ того бувъ земляний замокъ, такожъ огорожений частоколомъ. Козаки насипали відъ води до води передъ городомъ валъ, щобъ охоронитися відъ німецькихъ ракетъ. На могилі, що стояла передъ валомъ, здається ще зъ часівъ князівъ Варяжськихъ, устроїли козаки передовий шавецъ и поставили тамъ частину своїхъ пушокъ. Довідався Станиславъ Потоцький, довідця короннихъ силъ въ Україні, братъ коронного польного гетьмана, що Острияниця взявъ Голтву. Зібравъ військо й пустився на Голтву, але годі було перебитися черезъ шанці постровні на могилі. Треба було зводити єму свої укріплення. Відъ води до води, побічъ козацького валу, устроївъ вінъ три шанці, за ними розложивъ свій обозъ, переправивъ черезъ Пселъ часть війська й казавъ поставити на ріці мість, проти городської брами. До вечера станувъ мість на ріці. Барабашъ кинувся черезъ мість, щобъ вірватися въ городъ, але сильна пальба козаківъ зъ-за частокола примусила єго відступити. Самъ Барабашъ бувъ ранений кулею. Козаки випали зъ города и спалили мість.

На другий день рішився Потоцький зъ двохъ сторонъ напасти на Голтву. Козаки того надіялись и виправили черезъ Пселъ ночью значну часть війська. Половина притаїлася въ лісі, а половина переправилася зновъ черезъ Пселъ и засіла въ байракахъ де бувъ польскій обозъ. Ляхи взяли зновъ ставити мість, але козаки почали пальбу зъ города й ліса. Німці сильно боронились, але вистріляли до вечера всі кулі. Почався ручний бій. Всі Німці полягли до одного. Міжъ тимъ почавъ Потоцький пальбу черезъ валъ. Козаки тежъ почали стріляти. Завязався міжъ двома валами бій. Міжъ тимъ козаки випали зъ байраківъ и напали на табіръ Потоцького. Вінъ виславъ проти нихъ кілька хоруговъ, которі відперли козаківъ. Козаки счезли въ байракахъ и зновъ випадали зъ другихъ сторонъ. Потоцькому стало тісно, и вінъ відступивъ на другий день до Лубенъ, де мігъ опертися въ укріпленімъ замку и скорше дістати помочі відъ брата зъ-за Дніпра.

(Дальше буде.)

ГРОМАДСЬКИЙ СУДЬ НАДЬ СТРАХОПУДОМЪ.

Логика. Учора вночі, шановна громадо, лучилась міні причина.

Один громадський муж. Що тамъ таке? Вже тебе засіпали печатні люде такъ, що гірко на тебе и дивитись.

Логика. Отъ якъ бачите!... Внемігнись тимъ сіпанємъ, лягла спочити; коли-жъ грукав вт двері. Що таке? — „Пильне діло!“ каже; а чий голосъ — не розберу: щось чуже прийшло. Відсунула кватирку: стоїть двох коло дверей. Той, що гукъ, напъязв мовъ плащуватий циганъ, борідка — мовъ у цапа, а окуляри проти місяця, наче той котюга очима, звіркас. Не бачила й не знаю такої людини!...

Другий громадський муж. Ге-ге! та се-жъ Страхопудъ! Я бачивъ ёго не разъ, якъ вінъ, оттакъ убравшись, людей туманить.

Логика. Та вінъ же, вінъ! „Я,“ каже „Страхопудъ, — твій некресний почитатель.“ — Оттакі вь мене почитателі! Думаю собі. — Я вь-роду ёго й не бачила, а тільки чула, що якийсь недоріка Страхопудъ тиняеця по світу переландівуючу правду.

Третій громадський муж. Лихо тобі, небого Логико, та й годі: що до тебе, хоч и серёдъ ночи, вь двері ламаеця.

Логика. Така моя доля, шановна громадо. Яку бь люде дурницю ні вігадали — варазъ до Логики. Коли бь же вони слухали мого суду, то й жалю бь не було! А то голосъ у мене тихий; перекричать мене та й кажуть, що се такъ Логика присудила.

Первий громадський муж. Ну, що-жъ та поторбча, той Страхопудъ, каже?

Логика. Каже: „Вставай притьмомъ. Велике лихо склалось.“ — Якє? — „Кулішъ удравъ щось про Стебельського.“ — Такъ що жъ? — „Вінъ,“ каже „одина изъ моихъ соперниковъ. Хочъ Кулішъ такий же славный человекъ, якъ и я, та не годилось ёму писати проти письменника, що Головацький випхнувъ на людський соромъ замість себе.“

Другий громадський муж. Головацький — чоловікъ вь розумомъ: не важивсь самъ проти Куліша озватись, а загордився такимъ, що не жалъ ёго, хоч и вгивє.

Третій громадський муж. Такъ проти сєго бь то Стебельського Кулішъ напечатавъ щось?

Логика. Та ні! Страхопудъ каже, що ніби Кулішъ появивъ брошурку: „Отвітъ Стебельському на письмо до Куліша.“

Первий громадський муж. Ну, се, мабуть, правда Страхопудська, що, мовлявъ, ликомъ звязана. Ставъ би Кулішъ такому блазневі одвітувати!

Логика. Теперъ про Куліша печатають що хочуть, не радуючись во мною. Головацький первий показавъ, що мене слухати у сєму ділі не треба, а за нимъ и пішли: якийсь Х., а тамъ Катковъ, а тамъ Аксаконъ.... Байдуже їмъ про Логикю!

Другий громадський муж. Чого жъ Страхопудъ привівсь до тебе?

Логика. Та етожъ — „привівъ,“ каже „Куліша на судъ вьрєдъ тебе.“

Третій громадський муж. И таки справді привівъ?

Логика. Та ні бо! се тільки вінъ каже такъ. Во чо-го-жъ би ёму нічою добою турбувати мене? Дивлюсь: у темрєві щось бованіє коло ёго. Обличчє ніби українське; а проте — чоловікъ умєно словомъ себе значить, а не обличчємъ.

Первий громадський муж. Яке жъ у того Куліша будє слово?

Логика. Таке, наче вінъ більшъ нічого не читавъ, о-

прічь Страхопуда. Правда, Страхопудъ ні ёму, ні міні не давъ говорити. Базика самъ та й базика, — нещє ёму и вийву. Оттакъ вони судяця вь мене!

Другий громадський муж. Дакъ се вінъ оманою підійшовъ підъ тебе?

Логика. А вже жъ оманою! То бувъ не Кулішъ явнїмъ, а якась марá. Бо Кулішъ не такимъ би голосомъ до мене озвавл. Хиба я ёго не знаю? Вінъ ще торікъ таку правду написавъ до Страхопуда, то тому й заціпило. Довгенько мовчавъ неборакъ; самъ Катковъ огласивъ, що Страхопудові заціпило черезъ якісь два листи Кулішевїхъ. А Кулішъ більшъ нічого, якъ просивъ Страхопуда огласити правду що прописавъ до ёго. Та не таківський Страхопудъ щобъ виявивъ правду. Притаївсь, горопаха, наче й не вінъ! А теперъ зновъ розпуска губу мовъ халяву.

Третій громадський муж. Який же твій судъ бувъ, Логико?

Логика. Та ніякого! Хиба ёму суду мого хотілось? Ёму — аби сказати, що позивавъ Куліша до Логики. Що спитавъ Куліша, — вінъ щось мїмрить-мїмрять, сказано — підставний Кулішъ, а тутъ збоку Страхопудъ сичє й рубає; словами сїпле, мовъ горохъ торохтить у решеті! Далі присіпансь до тієї марі, що Кулішемъ назвавъ: „Во нма вашїхъ чувствъ кь народу, молю васъ, подумайте сері озно!“

Первий громадський муж. А марá жъ ёму щò?

Логика. А марá каже: „подумаю,“ бо такъ и навчєно, тай и посунула вь хати. За нею зникъ и Страхопудъ. Діло своє справивъ: бувъ у Логики!

Другий громадський муж. Такъ се, бачу, була Страхопудська кумедія!

Логика. Кому кумедія, а міні не до сміху, шановна громадо. Сумно й на світі жити середъ такої омани! Носяця вь логикю, а люде — якъ тумавіли, такъ и туманіють! Однїзъ понклїпъ на мене, та й годі. Ваступїтєсь за мене, шановна громадо. Теперъ тільки й шукати міні затули міжъ вами.

Третій громадський муж. Якъ же ми за тебе ваступимось? Ти сама здорова знавшъ, що вь насъ нема карі на такихъ сїпакъ нілкої. Нєхай писарь запише у Вічістїй Книзї; що оттакі й така річь. Соромомъ тільки громада наша карає, більшъ нічимъ.

Логика. Ще жъ я вамъ не вєсю річь вїзначила. Страхопудъ не вдовольнивсь тимъ, що вчорá приводивъ до мене якусь мару замість Куліша. — Сєгодні напечатавъ розмову во мною и такого тамъ понакручувавъ, що соромъ слухати! Ось прочитайте, шановна громадо, нãщо ёму адалась печаття!

Громадські мужі. А вїзьми, писарю, сєй листъ та прочитай, чо-го вінъ тамъ понагрундєвувавъ.

Писарь. „Вь руського чоловіка можна зробити Ляха, або и Мадяра“....

Первий громадський муж. Се такє Страхопудъ пише? Тю! на ёго голову! Удравъ до зãвїтї! Ну, гарна вь ёго логика! Вь руського можна зробити Ляха або Мадяра! Видно вь ёго то руські люде, що тільки величають себе Русєю, а Русї не люблять, бо не знають не тò живого люду руського та хочъ би й того, що про ёго писано вь розумомъ. Уже на щò Ляхъ-мїстєць наvertати людей у свою ляцьку стать, а й той не втївъ нічого нãзъ щиро-руськимъ народомъ. Мусивъ удовольнитись недоляшними, що поначївлювавъ до своєї шляхти, а Русинъ якъ бувъ Русиномъ, тãкъ и воставєя.

Логика. Коли вь ёго за тисячу рокївъ нічого мїшого не вилїнено, то шкода й заходу!

Другий громадський муж. Свãта правда, Логико! Ну, писарю, що тамъ пишє?

Писарь. Кажє Страхопудъ, що ніби Кулішъ якусь азбуку особну видумавъ. А сѣму така правда, якъ на вербі груші. Я писарію въ вась, шановна громадо, въ того самого року, якъ появилъ Кулішъ перше своє печатне слово, то знаю добре, що вінъ — писавши въ малку предковичнимъ руськимъ нарисомъ — и досі такъ пише й печатає.

Логика. Найбільша тутъ нісенітниця наверхзакана про науку мови, про філологію: перелічивъ уже й слова у руській мові, а самої мови не пам'яті; а що чужє и що обще, то все въ єго въ одно повернено.

Третій громадський мужь. Ну, про сє не турбуйся, Логико, знайдеца такий, що єму вкаже мисліте! А про Куліша нехай Страхопудъ що хоче видумує, — піймуть єму віри хіба такі розумні люде, якъ вінъ самъ!

Логика. Такъ бачте жъ — вінъ який ніций! Щобъ підлеститись до поважнихъ людей, обертавца тутъ же до Куліша сь такимъ словомъ: „я ум'ю оц'явити вашу искренняю любовь къ народу, ваши високія дарованія и ваши труды, но вѣрте, что я люблю народъ не менше вась.“

Первий громадський мужь. Бачъ, куди воно пієца! Не відросло, мовлявъ, відъ землі, замазалось кругомъ у грязь, а тудя жъ ліве міжъ люде! Любить вінъ народъ по-кулішівськи!.. Кулішъ любить народъ такимъ, якимъ вінъ єго знає, шануючу єго чесне обличчє, єго голосну мову, єго святі звичаї, єго велику боротьбу за правду и волю, єго несказані муки; Кулішъ положивъ двадцять пять роківъ щирої праці на збірання по зєрнятку добра народнєго, що по-зоставалось одъ давнєї давнини; а ти, недбіврку, радъ би все те змести, мовъ полу, та тільки, що мовлявъ, не давъ Богъ жабі хвоста!

Писарь. Ще кажє Страхопудъ: „Я й самъ дє-що пишу для народу по-народнєму.“

Другий громадський мужь. Для якого вінъ се народу пише?... Ні голубчику! неприйма наша душа твого слєбизування. Коли бъ ти ставъ заробляти въ насъ хлїбъ оттимъ своїмъ писаннямъ, то певно въ голоду би опрягся! Шукай де-інде заробітку.

Логика. И куди вінъ свої невмиваной піяки не суне! И въ науку, и въ політику, самъ себе ведичає політикомъ и соперникомъ Кулішевимъ, а моїмъ искренимъ почитателемъ!.. Тимъ часомъ, недавно писавъ, що ніби Кулішъ у своїхъ „Запискахъ о Южной Руси“ нєхтує слово Русь и що Малороссія — не Русь! А ся книга Кулішева стеменило й починаєца словами: „Съ вѣкотораго времени въ образованіио классѣ Сѣверно-Русскаго населенія пробудилось особенное желаніе узнать поближе Малороссію или Южную Русь.“ Оттакій же вінъ и політикъ! оттакій и соперникъ Куліша; а ще пише: „я тимъ и змагаюсь нязъ вами, що люблю такъ народъ, якъ и ви, бо ви,“ кажє, „не доведете народъ до щастя.“

Первий громадський мужь. А то бъ то вінъ довівъ до щастя своїми кавєрзами! Та въ нашого народу тільки й щастя, що одна правда! Иншого идеалу въ єго не було й не буде. Се єго й політика, се єго й слава! се єго й будучина! Одній правди — нічого більшъ не жадає Русинь. Правдою вінъ вдержався до нашого часу; правдою й до кінца світа стоятиме. Таже жъ и въ пісні вінъ правду краще всєго виспівує:

*Коли бъ тебе, правдо,
Намъ огима вздріши —
Орловими крильми
Радїбъ ми лєшши!*

Спогляньмо на нашу історію. Доволі було такихъ кавєрзниківъ, що ніцимъ підступомъ до нашого народу підходили, тягнуци єго то до Ляха, то до Шведа, то незнає до кого. Отъ хочъ би Виговський або Мазепа! 6 такі люде, що славлять сихъ кавєрзниківъ за їхъ політику, а народъ нашъ добре знає, що руського миру ні для кого и ні для чоґо рвати на шмаття не годиця. Лягавъ Русинъ трупомъ на рідному полі черезъ тихъ, мовлявъ, героївъ кавєрзниківъ, а азъ праведного руського шляху не звернує. Перетерпівъ Русинъ багато муки и відъ сліпихъ політиківъ, а про те не відчахнує відъ свого рідного дерева. Не відчахнеца вінъ и теперъ, — нехай, якъ собі знають, лютують отті дальновидні люде у московськихъ газетахъ, отті навіжені політики, що лякають рядъ сепаратизмомъ. Самі вони сепаратисти! Терпівъ Русинъ багацько на своєму довгому віку. Перетерпить вінъ и сю напасть. „Усе,“ мовлявъ „минеца, — одна правда зостаєца!“

Третій громадський мужь. Запиши, писарю, всю оцю мову у Вічній Книзі нехай усьє знає, куди єму прямувати. А про Страхопудськї кавєрзи наригуй добре та добре єго самозванство. Бачъ які писателі народні до насъ підсовуюця! Пуска ману про книгу народнєго писателя, видумує про єго, що прогана бъ то Русь нязъ рідного свого руського краю, и після того до народу підсуєджуєца!

Писарь. Та вінъ, батьки мої, и на мертвихъ клепає, не то на живихъ. Осъ погляньте, що тутъ напечатано: кажє, що ніби Гребінка повернує Москаліє у турецьку віру!

Первий громадський мужь. Ну, вже такого й Катковъ не видумавъ! Та чи такъ же бо, писарю?

Писарь. Осъ читайте самі, батьки: оцє вінъ ніби кававъ Кулішеві передъ Логикою: „вашъ товарищъ Гребенка счелъ нужнымъ выставить Москалей передъ народомъ въ одной категоріи съ Нѣмцами и Турками.“

Другий громадський мужь. Звідкіля се єму приснилось?

Логика. Та се, шановна громадо, те жъ саме, що й Кулішева „Русь.“ Я добре Гребінку знала — нехай єму перомъ земля! Гарний бувъ чоловіяга, моторний и розумний; а всєтаки товаришемъ Кулішевимъ не бувъ. Страхопудъ, що ні скаже, то все клепає.

Третій громадський мужь. Така вже мабутъ у єго вдача. Ляхо, мовлявъ, литвинка нападе, якъ не давкне.

Логика. Та нехай би вінъ зароблявъ хлїбъ своїмъ реміствомъ, — на те вже вінъ готовивсь; а за щоґъ мене зневєжати? Виставивъ мене передъ миромъ ямоюсь недорікою. Хочъ я й не хотїла сь такимъ нєукомъ у великі рєчи вдаватися, а все-таки дє-яку правду єму відривала и раяла єму перше доучитись, а тоді вже метикувати про народність. А вінъ те все повтаювавъ, наче Аксаковъ Иванъ, та понагороджувавъ такого, що прочитавши я ажъ объ поли руками вдарилась. Мєле такє про філологію, наче Стебельский, а я ще ніби похваляю: „Славно, наше высокострахопудіє!“ Яка бъ се Логика похваляла такого недоумка!

Первий громадський мужь. Ну, вже тобі, Логико, треба терпіти до якогось часу наругу. Нехай ануцаюца нязъ ріднєї мови перевертні. Такъ уже въ сніті завелось ново, що люде надъ усьєю великою правдою першъ попоглузують, а тоді вже розчовпають, що воно й святе й до життя потрібне. Тільки чоґо се заходивсь такъ Страхопудъ, якъ прочитавъ „Отвѣтъ Болну-Стебельскому?“ Мабутъ тамъ багацько правди сказано! Ти намъ прочитавшъ, колянсь, писарю гуляючи. А теперъ добре що нагодилаєца Логика: треба зъ нею про дє-що инше порадитись.

ПРАВДА

письмо наукове и литературне.

Виходить щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата вносить: на 3 чвертьрочия (до кінця р. 1867) зр. 1. 60 на півъ року зр. 1. 10; на чверть року зр. — 60. — Редакція підъ Ч. 236 місто (въ Рику).

ЧАСТИНА ЗЪ ПОЕМИ ОСТРОЖНИКЪ.

XVI.

Вернувся я у рідний край,
И страхъ сказать, що я заставъ!
Народъ въ ярмі, народъ въ неволі,
Ливъ слези, піть, стогнавъ,
Свою кровью поливавъ
Панамъ засіяне поле;
Вмірали люде одъ трудъ,
Ходила отрашнаа біда;
Усюди зрада панувала,
Не віривъ батьку рідний синъ,
Чужою правда стала всімъ,
Врехня, неволя всіхъ прясала;
Народъ мовчавъ, народъ терпівъ,
Вінь мислить ні про що не смівъ,
Пани всімъ краємъ заправляли, —
И страхъ подумать, нагадать,
Який позоръ, який розвратъ
Вони въ народі розсivalи:
Въ кайдани правду закували,
А волю въ муръ замурували,
Обжорство, пьянство прославляли,
Найгірший катъ для їхъ бувъ — Богъ,
Тюрма була для їхъ — чертогъ,
И мислі й слово всюди спали.
Коли-бъ ти знавъ, мій батьку, братъ,
Якъ тяжко мислі намъ ховать,
Коли вони въ мовку зірутуться,
Ажъ черепъ нашъ тоді трещить,
И сердце, и душа болять;
На світъ, на волю мислі рвуться,
У голові імъ тісно жить,
Імъ треба на простіръ летіть,
У голові їхъ не привяжемъ!
А імъ кричать: не смій! сиди,
Мовчи, терпи, да потіль жди,
Покіль старшині скажуть:
Що можна вже на Божий світъ
Тебе на привязі пустить!

XVII.

Ти знавшь: насъ Христось учивъ,
Якъ про таланти говоривъ,
Що мислі вічний гріхъ ховати,
Во мисль громадське добро,
И дамо людямъ всімъ воно.

Позоръ, позоръ тому мовчати,
Кому Господь даръ слова давъ
На те, щобъ правду возвіщавъ!
Боявся я сего позору,
По селахъ я почавъ ходять,
Порока людськні казнить
И возвіщать світъ правди-воли.
Народъ мене не зрозумівъ
И юродивимъ охрестивъ;
Любви и мира чисте вчєне
Въ народі марно сіявъ я,
И тільки проповідь моя
На мене-жъ вивзвала каміши.
Чувъ одъ людей я самъ перазъ:
„Дурний! прийшовъ учити насъ!“
Дітвора бігала за мною,
„Дурний, дурний!“ кричала въ сідъ,
„Тю-тю! ловіть єго, держіть!“
Усі глумились надо мною....

Сироша.

МАЙОРЪ.

Повість П. О. Куліша.

(Переложено въ великоруського).

Глава XVII.

Три вісті розійшлись дуже хутко по уїзді: одна — що вмеръ майоръ; друга — що небога єго висватана за Сагайдачного; третя — що Майорівщина записана посліднєю волею князеві Великданові. Многі виїхали зъ хуторівъ и селъ своїхъ до сусідівъ, для того, щобъ уділити сі новості, други — для того, щобъ упевнитися, чи правду говорить Иволгннъ. Але нікто зъ поміщиківъ не хотівъ переїхати въ саму Майорівщину. Всіхъ відохнувъ відъ неї Сагайдачний, о которімъ було вже звістно, що вінъ займається похоронами майора, якъ виражались поміщики, „по мужицьки.“ Се значило, що вінъ готовивъ поминальний обідъ, рівний для всіхъ, хто би ні приїхавъ на похорони, и що благородному чоловікові прийдеться сидіти разомъ зъ козачими свитами. Объ сімъ обьявивъ въ городі Радько, забираючи зъ склепівъ на вико-

жиченне багато мисокъ и тарілокъ. Загальне невдоволенне убільшилося ще відъ чутки, що наречена Сагайдачного й дальше носить простолудній стрій, въ которімъ явилась въ церкві, неначе въ насмішку надъ паннами, которі ні своєю образванностю, ні багатствомъ спровадженихъ, Богъ знае відки, стройвъ не притягнули до себе найгарнійшого, найбагатшого й найсвічнійшого жениха на весь уїздъ. Дуже уразились всі матусі сею штукою майорової небоги й радувались, що Майорівщина переходить въ чужі руки. Що дотикається панянокъ, то вони згаджались, що народній стрій підносить наймірнійшу красогу, и обьясняли уданне Парасі тимъ, що въ вінку зъ свіжихъ цвітівъ, въ стрічкахъ и вишиванихъ рувавахъ, та ще при світлі місяця, вона видалась Сагайдачному богинею. Декоторі голосно нарікали на стісняючі условья свого биту, которий не дав молодій дівчині ніякої самостійності й вічно держить її підъ надзоромъ старого, холодного ока. Рознесені Іволгиномъ чутки о зближенню Сагайдачного зъ хорошенькою хуторяною сердили тільки пань и засидівшихся панянокъ; а молодіжъ обохъ полівъ завидувала щасливимъ любовникамъ и якось освіжилась чувствами відъ однихъ вістей и розговорівъ объ сімъ новімъ романсі, не похожімъ на давнійші. Одинъ студентъ, которому придалось бути въ церкві й видіти Парасю, прозвавъ її „задумчивою Дряндою“ и написавъ, по поводу новихъ поголосокъ, вірши, которі дуже сподобались паннамъ, бо поетъ самъ бувъ красавецъ, та до того ще носивъ и имя Аполлона. Кілька закоханихъ паръ найшли въ своїй душі рішимість виповістися остаточно, и одна хорошенька панянка, згодившись вийти нічю въ садъ на побаченне, перебралась въ сільску одіжъ своєї покоївки, а на голову наділа вішокъ зъ рожъ и лий. По уїзді розширилось множество плéтокъ, але всі вони, на перекиръ злижъ язикамъ, дишали якоюсь поезією й походили, въ устахъ молодихъ людей, скорше на віжні балади, ніжъ на обмови й осуди. Словомъ, повіяло щось небувале ще въ атмосфері поміщицького биту, и навіть учені музикантки, у которихъ въ душі сиділи одні Шопени та Бетговени, самі не знаючи для чого, стали граи прості Українські мелодіи. Ся склонность до національної музики й поезії більшъ усёго розширилась міжъ молодіжю відъ прослідования зъ сторони старшихъ; а хорошенький студентъ нище більше піддававъ жару своїми молодечими жартами. Будучи гостемъ въ уїзді и не приналежачи ні до якої партії, вінъ явився на похорони майора й познакомився зъ молодою парою. Вернувшись въ свій кругъ, вінъ розлився весь въ захваченихъ розказахъ о красоті своєї Дрянди й о геніяльнімъ умі

Сагайдачного. Сагайдачний, видячи въ німъ свіжу примчиву й благородну натуру, обласкавъ ёго, обвороживъ своєю розумною й щирою розмовою и, въ довершенне очаровання, подарувавъ ёму библиографичну рідкость — стихотворення Українського народнёго поета. Молодий Аполлонъ явився въ кругу уїзднихъ панянокъ неначе вдохновений находомъ якоїсь висшої сили й заговоривъ зъ ними мовою, котора въ устахъ другого чоловіка була би смішна, але молодість и красота вміють все гарячо почуте проводити просто въ серце слухачівъ. Занялись гарячими річами студента й люде старші ёго вікомъ. Виображаючи себе въ ролі Вертера, вінъ співавъ, а не розказувавъ, о дикій грації й красоті своєї Дрянди, и, зібравши въ виобразні Байронівські краски, вінъ тутъ вразъ и малювавъ передъ очарованими слухачами повний оригінальності й глибокий характеръ Сагайдачного. Наконецъ зачавъ запалено читати стихи Українського поета и, віддавшись до кінця своєму пориву, плакати надъ ними. Музикою въ ёго устахъ видались ті звуки, которі набите иншими річами ухо ще недавно осуджало грубими, и засидівшіся въ темнімъ затворі душі унесли, вразъ зъ поетомъ, въ широкі степи, и нові образи наповнили попсовану чужими романами виобразню, и неначе якась нова віра відкрилась розумінню многихъ. Надовго вдержалося вражінне, зроблене на молоді уїздні серця розказами студента Аполлона, ёго читаннями й ёго горячими молодечими слёзами, и зачало загладжуватися тільки підъ полученнмъ впливомъ буденнихъ толківъ поміщицького биту, газетнихъ новостей о чиновничихъ вивисненняхъ, журнальнихъ статей о практичнімъ пожитку „общенародності“, ученихъ доказівъ противъ того, що цінять передові Україні, повістей и розказівъ о життю й діянняхъ такъ-званихъ поряднихъ людей, и загаломъ всімъ, що въ полученню можна назвати дворянськимъ життамъ и дворянською літературою. Подібно тому, якъ сияюще літо мовъ для жарту являється на глибокій півночі и, счезнувши, не лишає сліду на вічно зеленіючихъ соснахъ, нечулихъ на бракъ тепла й світла, — явився й счезъ молодий гість зъ уїздного товариства, зъ своїми теплими річами, зъ своїмъ сияючимъ умомъ, зъ своїми сердечними захватами. Мірно й рівно потекло впятъ житте молодого покоління въ однообразнихъ берегахъ поміщицького биту. Але въ перві дні після смерті майора вона схвильовалась була не на жартъ, и зачало въ ній проявлятися щось свобідне відъ застарілихъ пересудівъ родиннихъ и соціальнихъ, щось тепле й світле, щось похуже на літо після довгої північної зими. І якъ літомъ вразъ зъ цвітами, сияючими на сонці, являються на най-

тепліших містцях різні гади й граються на сонці собі на потіху, — такъ появлявся въ багатоволахъ Иволгинъ, зъ веселими розказами о смерті майора й о завіщанню въ користь князя.

Князь бувъ такъ деликатний, що не показувавъ свого права на Майорівщину въ протягу цілого тижня по смерті свого почитателя; але ласкавість ёго для Иволгина видимо въ десятеро убільшилась. Иволгинъ обідавъ у него щоденно; Иволгинъ діставъ до него приступъ безъ оповіщення; Иволгинові дарована була пара коней зъ шорами й нестаримъ ище кабриолетомъ. Все се Иволгинъ розвозивъ по всьому уїзді, вповні задовлений своєю долею, и охолоднівъ навіть для знатнихъ особъ, котрихъ звичайно вартувавъ бувало на своїй стаціі. У него ледве зістававъ часъ на те, щобъ, вибравшись и умившись якъ можна найстаранійше, являтися въ означений часъ до княжеского обіду. У него не було часу навіть бути присутнімъ на похоронахъ у майора, которого вінъ любивъ більше, ніжъ кого-небудь зъ сусідівъ. Вінъ увесь затопився въ свій триумфъ и жаждавъ одного тільки, — жаждавъ того дня, въ котрий князь поручить ёму вступити відъ свого имени въ посідання Майорівщини. Сей день наступивъ нарешті.

Иволгинъ вибравъ найлучшу пору для свого урочистого акта, — 9-ту годину ранкомъ. Погода була дивуюча, то єсть така, котрій вічно дивуешся, хочъ би цілі дні проводивъ на відкритімъ воздуху, въ саді, въ насаді, або на сінокосі. Але нічому, въ усій природі не дивувався Иволгинъ: ёго вдарили тільки явлення, діючія по-за творчествомъ природи. Дивувався вінъ величавій ласкавості князя, дивувався спокрові, зъ котримъ вінъ прийнявъ зъ ёго рукъ завіщання; дивувався тонові, котримъ вінъ говоривъ о виставленню въ Майорівщині величественного будинку, мовъ би діло йшло объ оборі; дивувався нарешті, коли довідався, яка сума ассигнована княземъ для перемінення скромного хутора въ великоліпну виллу, и скільки робітників думає вінъ вислати сюди зъ своїхъ многолюднихъ маєтностей. Виобрази Иволгина грала, мовъ у поета. Вінъ видівъ себе чоловікомъ, конечнимъ для князя при веденню такихъ робіть. Вінъ палавъ безкористнимъ молодечимъ жаромъ посвятити всьго себе на служення великому підприємттю вельможі. Вінъ уже забувъ о тімъ, якъ гадавъ ввести Сагайдачного въ свій кругъ и доклати симъ незабутній подвигъ въ очахъ всьго уїздного товариства. Сагайдачний побліднівъ теперъ въ ёго виобразі, якъ бліднів на небі місяць, коли сходить сонце, и біднимъ видалось ёму життя просвіщеного демократа, въ порівнанню зъ роскішнимъ життямъ, яке буде вести князь въ своїй новій оселі.

Навіть сердечні жалування, котрі трівожили ёго відъ часу до часу при виді чужого щастя, успокоїлись теперъ цілкомъ. Вінъ видівъ себе живимъ омаля безвизходно въ новімъ Готицькімъ замку. Князь робить ёму навіть предложення зовсімъ переселитися туди и держати въ порядку дімъ ёго. Вінъ важно походить по княжескихъ саляхъ и дає княжескимъ слугамъ різні прикази, въ ожиданню великого зїзду гостей. Гости до князя їздять самі виборні: все генерали, все дійствительні статські совітники, а не те — князі, графи и барони. Вінъ позискує множество найпохлібнійшихъ для него знакомствъ. Князь Великданъ, при всякій догідній спосібності, розказує гостямъ, якимъ способомъ дісталась ёму ся малівнича оселя, а Иволгинъ скромно відсуває відъ себе честь її позискання, говорячи, що вінъ освітивъ розумъ покойного майора не чимъ иншимъ, якъ снательнимъ именемъ великого мужа. Тутъ представляється ёму навіть спосібність ввійти въ щасливе родинне життя и на віки увільнитися відъ своєї стаціі, котра хочъ и держить ёго на світі, але безустанно угрожає позбавити посліднього кусня хліба. Въ новій замокъ, міжъ иншимъ, привозять зъ пансіона прехорошу дівчинку, підъ именемъ княжескої похрестниці. Иволгинъ дуже добре знає, що князь не анахоретъ и, яко чоловікъ зъ смакомъ, любить віддаватися всімъ утіхамъ життя. Знає вінъ такожъ, яке ніжне серце у князя: не може бути, щоби вінъ плоди своєї любові розкидувавъ по світу безъ опіки. Дещо вінъ навіть розвідавъ певного відъ ёго камердинера взглядомъ „деликатнихъ,“ якъ виразився камердинеръ, пригодъ княжескихъ, и було ёму знакове навіть имя чиновника, ущасливленого виборомъ ёго снательства на мужа одній хорошенкій пансіонерочці. Не сомнівався Иволгинъ ані трохи, що, коли появиться въ замку того-жъ розряду похрестниця-сирітка, принята княземъ підъ великодушну опіку, то вибіръ упаде на него, и такъ само, якъ оному щасливому чиновникові, відлічить ёму князь певне число тисячей рублівъ, въ придачу до хорошенського личка похрестниці. Триумфувавъ Иволгинъ напередъ, сидячи въ кабриолеті и заглядавшись на перспективу, котра наразъ передъ нимъ відкривалася, и посмішкувавъ собі зъ свого колишнього учителя, котрий часто називавъ ёго лїнївимъ Малоросійськимъ осломъ. Вінъ давъ би багато за те, щобъ стрінутися зъ премудримъ Німцемъ и засміятися ёму въ очи тимъ сміхомъ, якимъ сміється триумфуючий виконавець тонко задуманого, або несподівано удавшогося плану. „Самъ ти, брате, осель зо всею твоєю Німецькою мудростю,“ говоривъ вінъ въ мислі. „Коли-бъ я не вступивъ въ твій каторжний пансіонъ, давно бувъ би я чо-

ловікомъ!“ И зачавъ пригадувати собі Иволгинъ всі свої руйнуючі вигадки, черезъ которі протративъ омаль все, що наслідувавъ по смерті родителівъ, и всю вину свого зруйновання зваливъ на вихованне, которому піддавъ ёго Генрикъ Христофоровичъ. И легко ёму зробилось на душі, якъ вірному католикові, зъ которого звалюються гріхи на плечі диявола-покусителя. И не багато можна би налічити въ світі людей, которі буди би въ сей часъ щасливійші Иволгина.

(Конецъ буде.)

ГУНЯ И ОСТРЯНИЦЯ.

(1638 р.)

Тоді розказували міжъ Поляками, буцімъ козаки утішилися їхъ відступленнемъ відъ Голтви й почали вже Южну Русь міжъ трёма головними начальниками ділити, думаючи, що війна зъ панами вже укінчена.

Міжъ тимъ козаки боялися, щобъ Ляхи не втекли за Дніпро, и пустилися зъ Голтви за Потоцькимъ. Заледво встигъ Потоцький вислати післанцівъ до коронного гетьмана зъ просьбою о помічъ, якъ довідався, що Остряниця вже підступає підъ Лубни. Козаки тимъ смілійше йшли підъ Лубни, бо довідалися, що нові полки козацькі підъ проводомъ Путивльця, Сокиряного, Соломи й іншихъ идуть імъ на помічъ.

Коли-бъ удачна оборона Голтви була не засліпнула козаківъ, та коли-бъ вони підождали були на помічъ, тоді могли-бъ усі ударити на Станислава Потоцького сполученими силами й легко ёго побідити. Однакожъ вони дуже розохотилися бити Ляхівъ и думали, що мусять побідити. Ляхи зновъ, не вдіявши нічого підъ Голтвою, призвали на помічъ всю штуку й боєву відвагу, щобъ побідити надъ козаками. Позадъ Ляхівъ протікала Сула. На Сулі бувъ мість, черезъ которий вони въ случаю неудачи могли перейти въ Лубни. Передъ ними лежало урочище Солоніця, которе додавало імъ відваги споминкою побіди їхъ дідівъ и батьківъ надъ Наливайкомъ. Коли-бъ зновъ козаки й побідили Ляхівъ, то їхъ побіда въ сімъ місці не могла бути цілковита. Противно козаківъ въ случаю неудачи очікувала доля Наливайка, бо відступити не було куди. Однакожъ захочені недавнімъ успіхомъ, вони почали такъ званий турецький танецъ и наізничу перестрілку, котора попереджала битву.

Поляки, зайнявши добру позицію, виступили зъ своїхъ окопівъ и почали нападати на козаківъ зъ різнихъ сторінъ. Козаки укріпили свій таборъ, якъ звичайно множествомъ возівъ. Напади поль-

скихъ жовнірівъ переривалися обопільною перестрілкою. Оружжямъ и тактикою Поляки мали перевагу надъ козаками, але козаки були сильні численністю. Потоцький, нападаючи зъ різнихъ сторінъ, томивъ їхъ пересуваннемъ возівъ и пушокъ и парализувавъ їхъ воєнні хитрости. Німецька піхота тежъ сильно стріляла въ козацький таборъ зъ пушокъ. Ляхи перервали таборъ въ кількохъ місцяхъ, а польска кінниця відорвала відъ него до двіста возівъ, и не багато хибувало, щобъ козаки утратили свою кріпость, якъ підъ Кумейками (1637 р.). Але сили Потоцького були за слабі до того. Наступивъ вечеръ. Побіда не перехилилася ні на одну, ні на другу сторону. Ляхи силувалися, щобъ жадною мірою не дати козакамъ зближитися до води. Козаки-барабашівці помагали імъ зъ своїми гуляй-городами доконати своїхъ братівъ-товашівъ такъ, якъ Німці зъ Нидерляндськими шанцями. Але Остряниця вигнавъ на реєстровниківъ и Німцівъ майже всі коні зъ свого табору. Въ дніи видался імъ коні свіжою кінницею, поспішавшою Остряниці на помічъ. Реєстровники и Німці почали боронитися відъ мимого нападу сильною пальбою черезъ дві години. Підчасъ того Остряниця посунувъ свій таборъ по Сулі висше Лубенъ и ставъ на такімъ місці, що Потоцький не мігъ ёго одолити, а потімъ рушивъ по-надъ Сулу до Лохвиці.

Міжъ тимъ, якъ козаки йшли до Лохвиці, Станиславъ Потоцький державъ воєнну раду. Рішено було прослідувати Остряницю. Однакожъ се було неможливимъ, бо пушки й вози попусувалися. Потоцький мусивъ вдовольнитися висилкою кількохъ хоруговъ и кількохъ сотень барабашівцівъ. Восьмого Мая вінъ виславъ другий відділъ, щобъ той зайнявъ Миргородъ, де мігъ би Остряниця відъ Сули повернути. Дві милі відъ Лубенъ замітивъ той відділъ якесь військо и давъ объ тімъ знати въ польській станъ. Показалося пізнійше, що то неприятельське військо. Завязався такъ званий герць. Відъ одного плінного довідався Ляхи, що се Путивлець и Ріпка зъ добре узброєнимъ військомъ, навербованимъ на Запорозьськимъ пограниччю, и зъ 500 Донцями идуть Остряниці на помічъ.

Потоцький, довідавшись о тімъ, приказавъ переднімъ хоругвамъ затримати неприятеля въ полі, доки вінъ не надійде зъ військомъ. Перший нападъ відперъ Путивлець сильно. Вінъ мавъ багато возівъ. Устроївши зъ нихъ овальний кругъ, вінъ окопався ровомъ и валомъ. При першимъ нападі жовніри відорвали часть табору й вся кінниця приступила до табору такъ близько, що легко могло-бъ було прийти до ручного бою. Зъ другої сторони Потоцький стрілявъ зъ пушокъ. Ляхи обступили майже цілий таборъ и не давали козакамъ спочинку

ні на хвилю. Но козакви боронилися хоробро. Викопавши міжъ возами такъ звані долки, вони сильно відстрілювалися цілий день, и Ляхи багато утерпіли відъ їхъ стрільби. Однакожъ бракъ води лявавъ козаківъ, и вони хотіли присунутися до річки Крем'янки, але Потоцький ужнвавъ всіхъ силъ, щобъ їхъ тамъ не допустити.

Приходило теперъ козакамъ або гинути, або піддатися. Більша часть рiшила спасти життє й відъ всєго війська написала унижену просьбу до Потоцького о помилованнє. Було то въ середу. Потоцький обіцавъ помилувати козаківъ підъ двома умовками: 1) щобъ видали Путивлца и Ріпку; 2) щобъ стали на службу у Барабаша.

Козакви відповіли, що їхъ проводирі невинні люде, що вони находяться на королівській службі, отже можна буде їхъ коли-небудь взяти, а при тімъ Ріпка тяжко ранений. Дотично служби у Барабаша, відповіли козакви, що вони сейчасъ стати не можуть, у нихъ бо много раненихъ, отже мусять їхъ завезти домівъ, а за 4 дні вернуться.

Потоцький загрозивъ їмъ пальбою, и вони видали своїхъ проводирівъ. Розстаючися зъ Путивльцемъ, говорили вони: „Ә! нехай твоя голова за всі наші стане; прощай, нашъ господарю!“

Въ той часъ, якъ козацькі депутати, видавши старшинъ, просили Потоцького, щобъ улегшивъ умовки піддачи, жовніри напали на козацький таборъ. Козакви, не сподіючися нападу, пустили їхъ міжъ свої вози и стали жертвою непощадної війни. Перебили їхъ Ляхи такъ, що лишилося їхъ заледве сто людей, та й ті притаїлися міжъ убитими. Після побіди надъ Путивльцемъ відказалося коронне військо прослїдувати Остриницю. Зъ пушокъ привезли підъ Лубни тільки тріски, ранихъ було багато, а багато людей и коней упало. Потоцький ограничився розсилкою відділівъ въ різні сторони й ожидавъ помочи зъ правого берега Дніпра, відъ свого брата, до кінця Мая.

Підъ той часъ розпустили вороги руськихъ чернцівъ поголоску, що вони підпомагають козаківъ оружжємъ. Въ велике підозріннє впавъ монастирь Мгарський, підъ Лубнами. Игумена сєго монастиря, Каллистрата, зловили Ляхи й взяли на допросъ, однакожъ не нашли на нїмъ ніякої вини. Поголоски ті розсївали католики, щобъ благочестиві упадали на духу й не противились унїятамъ и католикамъ. Чутно було, буцімъ и Петро Могила, Київський митрополитъ, перейшовъ такожъ на сторону католиківъ. Чернці зібралися на раду й рiшилися переселитися за московську границу, въ Путивль, або въ одновірну Молдавію. Царъ призволивъ пограничнимъ воеводамъ прийняти чернцівъ и черницъ.

Перший транспортъ, виправлений зъ Густинського монастиря, дійшовъ на місце. Другий попався въ руки Конотопському уряднику, Сосновському, котрий забравъ черницямъ весь їхъ маєтокъ. Коли маєвъ відправитися третій транспортъ, довідався о тімъ Копчинський, коморникъ князя Яреми Вишневецького, и приказавъ привезти игумена Густинського монастиря до себе. Однакожъ чернці пустилися лісомъ до Ладинського монастиря, десять верствъ відъ Густині. Всє було готово до бігства, и чернці зъ черницями пустилися въ дорогу. Одна часть сєго транспорту (20 возівъ зъ монастирськими маєтками и запасами) впала зновъ въ руки Сосновському, а чернці и черниці, довідавшись о тімъ, перебралися въ мужицьку одіжъ и такъ переправилися щастливо за границу. Вишневецький скориставъ зъ того й забравъ всі доходи Густинського монастиря, що єго предки сєму монастиреві записали. Густинський монастирь ставъ пустою.

Потоцький стоявъ таборомъ въ Лубнахъ и за помочтю реєстровиківъ державъ и другу кріпость, Переяславъ, а ротмистра Хршонстовського виславъ наглядати, куди повертаються козакви. Козакви, опустошивши панські маєтки по-надъ Дніпромъ, дійшли до Києва. Ротмистръ виславъ підъ проводомъ Залеського 360 реєстровихъ козаківъ, щобъ обороняли зъ Киянами остатнєго перевозу черезъ Дніпро. Залеський прийшовъ до Києва и заперся въ замок. Низовці опізналися. Якъ чутно було, прийшло и приплило їхъ 5000. Однакожъ вони не нападали вже на замокъ, тільки, знищивши пороми, розложилися висше Києва на острові Чорторні, котрий повстає черезъ устя и розтоку Десни. Відсілъ хотіли вони завладіти замкомъ и ограбити гóродъ, але Залеський, випавши зъ замку, відбивавъ їхъ цілий день. Бардаченко, довідя Низовцівъ, почавъ вже перемагати Залеського, але несподіваний нападъ польского помічного війська перестрашивъ козаківъ, и вони кинулися на човна. Багато зъ нихъ потопилося, а остальні утікли на островъ. Дїялося те 1-го Червця.

Відступивши на островъ, Бардаченко стоявъ въ бездїйстві, а тимчасомъ надїшли до Києва три помічні хоругви відъ польного коронного гетьмана.

Увидівши, що справа єго въ Києві програна, почавъ Бардаченко спускатися Дніпромъ, лишивши на лівобережжю відділъ кінниці, щобъ спинявъ перехідъ зъ правого берегу. Але й той відділъ не відповівъ своєму назначенню, якъ зобачимо пізніше.

(Далше буде).

КІЛЬКА СЛІВЪ
о потребі збирання
ПРАВНИХЪ ОБИЧАІВЪ НАРОДНІХЪ.

Ревність, зъ якою взятося до збирання народнихъ звичаївъ и обичаївъ у Славянъ, свідчить за глибоке пересвідчення о важности пізнання народу зо всіхъ ёго сторінъ. Але при тїмъ збиранню найменше зважано, а властиво залишено зовсімъ, сказати-бъ, найважнїйші обичаї, то є обичаї, відносячіся до правнихъ стосунківъ людей. О скїлько важне єсть пізнання тихъ обичаївъ, оцінити можна, зваживши, що жадна наука не є докладною, коли не оброблена зо всіхъ сторінъ. А тїмъ важнїшимъ є знання славянського народнєго звичаєвого права для Славянъ, котримъ накинено чуже, бо римське, на нїмецький ладъ накручене право. Право належить безперечно такъ само, якъ и языкъ и вїроисповіданне, межи головні признаки характеру народности. Коли накидуємо народові чуже право, то затеремо одну зъ найважнїйшихъ чертъ ёго народности. Римському праву годї відмовити високої, найвищої може степені виобразовання, але тїлько въ взглядї на Римлянъ, у котрихъ воно зъ звичаєвого права виробилося. И римські, и нїмецькі ученї правники признають велику важность звичаєвому праву, а подекуди й першинство передъ кодификованимъ.

Salvius Julianus, славний римський правникъ, каже въ 96. книжцї своїхъ пандектівъ: „Jnveterata consuetudo pro lege non immerito custoditur, et hoc est jus, quod dicitur moribus constitutum. Nam quum ipsae leges nulla alia ex causa nos teneant, quam quod iudicio populi receptae sunt, merito et eae, quae sine ullo scripto populus probavit, tenebunt omnes; nam quid interest, suffragio populus voluntatem suam declaret, an rebus ipsis et factis? Quare rectissime etiam illud receptum est, ut leges non solum suffragio legislatoris, sed etiam tacito consensu omnium per desuetudinem abrogentur“ (fr. 32. Dig. I. 3.). Зри такожъ: Puchta; das Gewohnheitsrecht; Erlangen, 1828. — Savigny; Ueber den Beruf unserer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft; Heidelberg, 1814. — System des heutigen römischen Rechtes; Erlangen, 1840—1849. §. 12.

Не тїлько у Римлянъ, а й у Нїмцівъ и у Славянъ, були початкові закони тїлько кодификованимъ звичаєвого права. Що такъ було, и про що тї уступили мїсця чужому римському праву, зъ тїмъ всїмъ відслаємо до исторїї коодинокнихъ правъ. Але мимо того запановання римського права остали ще многі правні обичаї въ народї, незнакомї ученимъ правникамъ, але великої важности для людей, занимаючихся етнографичними вислїдуваннями.

Якову Гримму приналежить віддати честь, що первий зачавъ глядати по архивахъ судовихъ за звичаїми правними у Нїмцівъ, и skutкомъ ёго працї є книжка: Weisthümer, Göttingen 1840—1863, въ чотирєхъ грубихъ томахъ. Але у Нїмцівъ мало вже живихъ народнихъ правъ.

У Славянъ писанихъ памятниківъ народнихъ правъ безмала й немає; за те много задержалося живихъ правнихъ обичаївъ, бо простий Славянинъ є консерватистъ и дуже тяжко приймається змїнъ и новостей. У державї конституційній покликанї до нарадъ надъ змїнами законівъ люде, жиучї въ тихъ кругахъ, для котрихъ вони призначенї. Про те не тїлько для правнина, а й для кожного обивателя держави потрібне знання народнихъ правнихъ поглядівъ.

Крімъ того має тая відомость такожъ безперечно велику важность для етнографїї загаломъ.

Але правні обичаї народа спїзнавати залишено майже зовсімъ. Поминувши кїлька меншихъ початківъ, взявся первий до тої працї Кроатъ Дръ Божишичъ. И сєго року появилася перва збїрка систематично уложенихъ правнихъ обичаївъ у Славянъ.*) Важність сєго дїла запїзнавати не можемо и мусимо признати, що є воно одною зъ найважнїйшихъ появъ у теперїшній литературї Славянъ, мимо того, що такъ мало ще євъ нїмъ прикладівъ, що авторъ не мїгъ ще зачїнати критичну працю и ограничився на теперъ тїлько на систематичне зіставленне материялу. Однакю дякуємо сердечно п. Б. за обнародованне вже призбиранихъ материялівъ, сподїючись, що те власне побудить многихъ зайнятись подібнимъ збираннємъ. Ажъ тоді, якъ призбїраються достаточнo материялівъ, можна буде взятися до критичного оброблення тихже.

О насъ, Русинахъ, вправдї въ сїй збїрцї безмала нічого нема, бо тому, що писали проїзджі Нїмці, якъ Коль, Гакстгаузенъ и другї, ніколи ваги признати. Але власне той недостатокъ автентичнихъ жерелъ повиненъ насъ побудити тїмъ ревнїйше зайнятись тою справою. Велику надїю покладаємо тутъ на наше священство, которе, жиучи въ найблизшихъ відношенняхъ зъ народомъ, найдостовірнїйші подати може відомости. Такожъ и урядники, жиучї по меншихъ мїсточкахъ, и академики, виїздаючі въ вільнїмъ часї на село, можуть подібнимъ збираннємъ велику помїчъ подати до пізнання нашого народу.

Для хотячихъ зайнятись сєю роботою подамо тутъ кїлька загальнихъ правилъ:

*) Правні обичаї у Словена. Написао Валтавар Божишич, Др. прав и философіє. У Бечу, 1867.

1) Збиратися мають обичаї правні, котрі не суть обняті законами й приписами властей державних, не вважаючи на те, якъ би н. пр. судъ осудивъ, але на те, що би люде въ тавімъ разі думали, або що би на те казали.

2) Коли-бъ були на потвердження якого обичая и факти, то добре и сі записати, або, коли яке загальне право має виїмки, записати, що се виїмки.

3) Велику важность мають и вирази, якими народъ називає який стосунекъ, працю, діло, особу (н. пр. продажъ, позичка, спілка, крадіжъ, злодійство, акция, скарга, вбити, сватати, купецъ, підданий, поручитель, тестъ, сватъ, стрижъ, дідо и т. п.). Зібранне достаточного числа такихъ именъ може послужити до очищення нашої терминології и до заступлення чужихъ або невластивихъ виразівъ своїми и відповіднішими.

4) Пословиці и приповідки, котрі тчачатся права, варта такожъ записувати.

5) Въ декоторихъ околицяхъ хочъ и принявъ народъ чужий обичай, але все думає, що се несправедливо. Въ такімъ разі треба записати, якъ би тев повинно бути по єго думці.

6) Въ кожній порядочній збірці повинно записуватися и місцевость и околицю, въ котрій який правний обичай найдено; добре такожъ и дописати, чи й у дальші сторони той обичай сягає, чи тільки въ однімъ місці заховується, або въ кількохъ.

7) Розуміється, що не кожний годенъ зібрати відомости о народніхъ обичаяхъ изъ всіхъ відділівъ юридичної відомости, бо й за много би пожертвовання відъ поодинокого тев вимагало, и не всі обичаї у всіхъ місцяхъ панують; але коли-бъ хто знавъ, що якийсь обичай, де-інде заховуваий, въ тій стороні, де вінъ збирає, не иснує, то добре й се записати.

Думаємо, що не потребуємо взивати й заохочувати зайнятися такимъ збираннемъ, бо кожний, хто народъ свій любить, не відкажеться сеї праці, скоро буде мати спосібність до того.

Кому би щось було неясне, або хто би не знавъ, якъ до того братися, нехай зволить удатися листовно до редакції „Правди“, а дістане відповідь якъ-найскорше або такожъ листовно, або въ переписці „Правди.“ П. Др. Богиничъ уділяє такожъ инструкції въ сімъ ділі. Єго адресъ: Dr. Bogišić in Wien, in der k. k. Hofbibliothek.

„ДОБРОСОВѢСТНА ГАЛИЧСКО-РУССКА ПЕЧАТЬ.“

Ще передъ кількома місяцями голосили *Страхопудъ* и *Слово*, що „головный моторъ украинской sprawy, всепочтеннѣйшій и высокопочтаемый г. Кулишъ“ вирікаєтця всякої спільности зъ малоручиною. Теперъ, обірвавши за свої брехні великанський позаушъ, вони инакше надума-

лись. Нема вже, кажуть, на Руси „высокопочтаемого Кулиша“, а єсть тільки „нѣкій господинъ“ Кулишъ и той „нѣкій“ станувъ на чолі роабитківъ української партійки.

Ище-жъ повідає *Слово* за приводомъ *Страхопуда*, що той „нѣкій“ отримавъ за послідній протестъ, надрукований въ *Правді*, виазенький поклінъ відъ *Gazet-и* *Narodow-oi*. Читателямъ *Правди*, котримъ передъ всімъ о правду ходити повинно, не відъ річи буде пригадати давнищій артикулъ *Narodow-oi* о українськѣмъ Кулишу. Отже-жъ писала *Narodow-oi*, що Головацький, ідучи на виставу до Москви, оминавъ „*powet takich Moskali, jak Kulisz.*“ Сподіваюся, що у сихъ вибрикахъ лядської газети жадець розумний и роасудний чоловікъ не дочитаєтця ваславого поклому... Но, видно, не о правду ходило львівському *Слову*. Ціль тої брехливої денунциаци роз'яснилася намъ, коли побачили у московськихъ журналахъ передруковану звістку зъ нашого *Слова*. Головна отже ціль ослєнена; менше зъ тимъ, що середки до тої цілі засновані на обмані й на брехні. „Добросовѣстна галичско-русска печать“, о котрій згадувавъ „высокопочтаемый“ Стебельский у письмі до Кулиша, єще у Львові и Відні, якъ бачимо, иснує въ цілій давній силі.

Рівно, якъ о Кулишу, доносили львівські и відєвські часописьма ріжні брехні о Костомарові, перекрутивши деякі мисли въ листі до редакторівъ „*Славянской Зари*“ на свій ладъ. Уважавмо конечнимъ навести зъ того листу слідуєчий найважніщій уступъ :

„Россійський языкъ (каже Костомаровъ) у другихъ Славянъ повиненъ бути тільки *языкомъ межинароднимъ*, *языкомъ* взаимности народівъ славянського племеня и їхъ литературнѣ діяльности въ крузі такихъ питаиъ и предметівъ, котрі въ *рівній мірі* интересують всіхъ Славянъ и дотикають зъ *рівній мірі* всіхъ славянськихъ земель и народностей. А для того *нехай* кожний изъ *славянськихъ* народівъ *розвиває* своє окреме *наріччє*, *аише* на нїмъ и *говорить* *независимо* відъ *россійського* *языка*, *не* маючи зъ нїгїмъ *поводу* *підозривати*, що *россійський* *язык* *станешця* *колись* *шираномъ* *єго* *власної* *бесїди.*“

Все тутъ ясно, якъ день. Славяне повинні при своїхъ межинароднихъ взаєминяхъ, щобъ себе взаїмно порозуміти, одинъ славянський языкъ употребляти. Розумієтця, що тимъ *языкомъ* не може бути якийсь чужий — німецький, французський, або америкаський, не може бути языкъ польський, чеський або руський, але по конечности языкъ *россійський*, яко *язык* багатий въ *всєсвітню* *литературу*, а при *тїмъ* *язык* великої, *славянської* *держави*. Однакo дома, въ *потребахъ* *родни* *й* *власного* *народу*, було би *непростимимъ* *гріхомъ* *заводити* *язык* *и* *литературу*, *неврозумілу* *для* *зглядного* *славянського* *племеня*. Не у *матеріальнімъ* *бо* *quantum*, але въ *духовнімъ* *qualе* *почиває* *сила* *кожного* *народу*.

О скільки аиаю, народня наша партія повитала щиримъ серцемъ отверте виявлення великого историка України. Но инакше задивилася на се письмо московська публицистка. Въ 170 №. „*Московскихъ Вѣдомостей*“ напавъ якийсь безъименний петербургський кореспондентъ X. на заявлення Костомарова въ спосібъ якъ-найогиднішій и правдиво полиційський. Отъ-що струже безъименний X.: „Откуда взялись въ г. Костомаровѣ эти страхи предъ какими-то *наслідємъ* и *какими-то* хищническими *стремленіями*? Эта фразеология — неправда ли? — *васъ* *цѣликомъ* *переносить* *въ* *эпоху*, *когда* *у* *насъ* *господствовали* *Рудини*, *когда* *золотое* *сердце* *считалось* *несовѣстимымъ* *со* *здравымъ* *смысломъ*, *и* *когда* *благороднымъ* *и* *возвышеннымъ*

казалось лишь то, что невыгодно или унижительно для Рос-
сін! Г. Костомаровъ простираеть свою сердечную заботли-
вость ко всему нерусскому до того, что *гладить г. Ливчака*
по головкѣ за его преданность Австрійскому императору...
Вотъ какъ разходилса старый публицистъ Осковъ! Меня
висколько не удивить, если вѣрность Австрійскому импе-
ратору или Турецкому султану стануть проповѣдовать у
насъ тѣ самыя, которые не находили словъ порицанія воз-
мущенію Поляковъ противъ русскаго правительства, тѣ
самыя, которые негодовали, когда толпы повстанцевъ 1863
года кто-нибудь осмѣливался называть бандами или шай-
ками, а не отрядами, тѣ самыя, *которые находилъ, что у насъ*
слѣдуетъ бытъ прежде Малорусомъ,.... а потомъ уже Рус-
скимъ.... если это возможно.... Матушка Москва знае тільки
о однихъ нефантастичныхъ рабунськихъ забагахъ — забагахъ
украинофильскихъ, топішихъ розікрасти російський народъ,
и о шихъ тільки забагахъ має би право Костомаровъ писати
у відемську Зарю."

Якъ видимо, закидує кореспондентъ петербургскій
Костомарову чотири смертельні гріхи:

1) що Костомаровъ виражається „унижительно“ о мо-
сковськіймъ язиці;

2) що Костомаровъ гладить Ливчака „по головкѣ за
его преданность Австрійскому императору“;

3) що Костомаровъ підъ часъ польскої ворохобні дер-
жавъ сторону „враговъ русскаго правительства“;

4) що Костомаровъ валежить до партіи тихъ украї-
нофилівъ, котрі суть *упершъ Русинами, а пошімъ ажъ Мо-*
скалями, котрі (розумій українофили) хотіли розікрасти рос-
сійскій народъ...

Низъ довгого одвіту Костомарова въ №. 218 петер-
бургського *Голосу* виймаемо тільки ті уступи, котрі впи-
сняють погляди Костомарова на горішні замітки петербург-
ського кореспондента. И такъ:

1) „Що-жъ“, повідає Костомаровъ, „въ наведенихъ
моїхъ] словахъ „невыгоднаго и унижительно для Россіи?“
Чи може те, що, бажаючи розширу російського языка у
Славянь, я уважаю цілкомъ правнимъ и нормальнимъ роз-
вій тихъ язиківъ, котрими Славяне бесідують вже черезъ
многі віки? Чи може те, що Славяне бесідують въ поконч-
віку не по-російській, поивжав Россію? А може по гадці
п. Х. вєсть воно „невыгодно и унижительно для Россіи,“ що
я удаливъ въ мого пєсьма всякі підступні нечасові толки,
які моглъ би повдержати розширення російської бесіди по-
міжъ Славянами...“

2) „Австрійська имперія истнує лико государство; вся
земна планета узнає ёго; низъ того логично виходить, що
всякий австрійський підданий — чи вінъ по своємъ родо-
ви німець, чи славянинъ, чи мадьяръ, чи жидъ, чи волохъ —
коли хоче супокійно вести своє діло въ государстві, то
зглядомъ сєго государства и ёго правління повиненъ бути
наупершъ Австрійцемъ, такъ само, якъ и піддальстний рос-
сійської имперіи ниноплеменецъ повиненъ бути першъ уєго
Россияниномъ. Російська имперія находитьса въ австрій-
ською, хвалити Бога, въ мирнихъ взаєминахъ, а того імъ
надовго бажаемо... И яку-жъ нишу дружну пораду мігъ да-
ти розумний Россиянинъ газеті на російськїмъ язиці, ко-
тра видається въ австрійській столиці?... Всяка противна
тенденція нанесла би на редакцію прослідование правління,
а наконєць сконєскошанє газети.“

3) „Въ якій ціли споминає п. Х. о польскій ворохобні
и о польскихъ баядахъ? Я, по правді, „не находилъ словъ
порицанія возмущенію Поляковъ 1863 года“ — уже для того,

що о тїмъ предметі не писавъ я нічого, а по тій самій при-
чині годі підозрівати мене въ наріканню на те, що поль-
скихъ ворохобниківъ 1863 р. називали бандами й шайками...“

4) „Я знаю многихъ українофилівъ, то єсть люблячихъ
Україну, її народъ, я языкъ, звичаї, обичаї, пісні, бутоть и
життє того народу; бачивъ я такихъ українофилівъ и
въ природнихъ Малоруснаївъ, и въ Великоруссївъ; но хо-
тівшихъ розікрасти російський народъ я не бачивъ. Не-
хай говорить о нихъ матушка Москва, коли о нихъ знає, но
нехай тільки говорить такъ, щобъ всімъ ясно було, що вона
о нихъ знає, а не видумовує...“

Отєє одна изъ тихъ довгихъ часописнихъ перепалокъ,
якими московські газети въ своїхъ полемікахъ изъ Кулі-
шемъ и Костомаровомъ переповнені. Морозомъ насъ перей-
має на ту нечестъ печатню, котра найлучшихъ патріотівъ
російськихъ, Куліша и Костомарова, покладає въ одну
чергу въ ворогамъ російського правління. Нині полюбити
свій народъ, свій языкъ, свої пісні, свої домашні звичаї и
обичаї — почитують найбільшимъ гріхомъ противъ цілости
державної. И чи-жъ не суть то погані оваки тихъ дянкихъ
шварварськихъ часівъ, де наука не находила пошановку, а
гуляла й панувала дика материяльна сила, руйнуєча уєї
шляхотні подвиги людського духа?... Потреба-бъ о вічній
правді зъочайдушїти, коли-бъ намъ вірити приходило, що
такі часи довго потрєвати можуть.

Но, доки-що, я не могу не виявити глибокого жалю,
що „добросовѣстна галичско-русска печать“ ватаїла пєсь-
мо Костомарова, въ петербургскімъ *Голосѣ*, передъ галиць-
каю публикою. Адже-жъ „печать“ тотъ не пропустить ні
одного слова, котре би Куліша або Костомарова могло
заїдозріти въ любові до власного народу. Но, видно, тїмъ
печаті не о правду ходить. Треба було здеморализувати
галицький миръ, що-бъ тільки свої цілі досягнути. Та
жалъ намъ тільки тихъ нещасливцівъ, що повірили печат-
ному слову; за провину ледачихъ людей вони теперъ лиш-
лись у дурняхъ...

Но, хто знає, може доведеться намъ незадолго прочи-
тати у львівському *Слові*, що „язкий господивъ“ Ко-
стомаровъ станувъ на чолі розвитківъ української „пар-
тїйки“ въ Галичині. Може и „молодець безъ вѣнца авто-
ритета“ напише, именемъ своїхъ кільканадцять пренумера-
тівъ, яке „письмо до Костомарова.“ Може и коломийський
„Голосъ Народный“ розъюшитця, именемъ своїхъ „сорокъ цѣ-
лорочныхъ пренумерантовъ,“ на сєго неавантисного „Руссина-
Костомарова“... Може... Та у насъ въ Галичині уєго до-
жити можна. На дамий въ матушки-Москви знаєть повстає,
мовъ одинъ мужъ, уєя наймлена ватага. А „добросовѣстна
галичско-русска печать“ приймає відъ сеї ватаги уєє, що
тільки зъ правдою розминеться...

Рафаловичъ.

НА ЦІЛИ ЛИТЕРАТУРНІ

зложили високоповажні и чесні панове: М. Д... 50 р.,
Євгеній Згарський 2 р., Остапъ Чвартацький 50 кр., Иванъ
Чировський 50 кр., Осипъ Балько 50 кр., Сенершиъ Жуков-
ський 50 кр., Олекса Тячанівський 50 кр., Тома Мелешке-
вичъ 50 кр., Володимиръ Білинський 50 кр., Степанъ Мана-
чинський 50 кр., Теофанъ Бородайкевичъ 50 кр., Володимиръ
Котовичъ 50 кр., Василь И... 50 кр., Г. Галинський 50 кр.,
И. Гошовський 50 кр. — разомъ всєго 58 р. 50 кр. Дочя-
славши до сєго попередну, въ ч. 17. виказану складку въ
скількості 337 р. а. в., вивосить фондъ літературній те-
перъ 395 р. 50 кр. а. в.

Тарнопіль, 18. (30.) Вересня 1867.

О. Партицький.

ПРАВДА

письмо наукове и литературне.

Виходить щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата вносить: на 3 чвертьрочня (до кінця р. 1867) зр. 1. 60 на півъ року зр. 1. 10; на чверть року зр. — 60. — Редакція підъ Ч. 236 місто (въ Ринку).

ДУМКА.

Варосли шляхи тернами
 На тую Країну.
 Мабуть л іі на-віки,
 На-віки покляувъ...
 Мабуть міні не вернутись
 Ніколи до дому,
 Мабуть міні доведеться
 Читати самому
 Оці думи... Боже милій,
 Тяжко міні жити!
 Маю серце широкее —
 Ні зъ кимъ поділити.
 Не давъ-еси міні долі,
 Молодої долі;
 Не дававъ - еси ніколи,
 Ніколи, ніколи!
 Не давъ серця молодого
 Зъ тямъ серцемъ дівочимъ
 Повднати. Минулися
 Мої дні и ночи
 Безъ радости, молоді,
 Такъ-собі минули
 На чужині. Не найшлося
 Зъ кимъ серцемъ ділитись;
 А теперъ не маю навіть
 Зъ кимъ поговорити.
 Тяжко міні, Боже милій,
 Носити самому
 Оці думи и не ділатъ
 Ні зъ кимъ, и нікому
 Не скавать святого слова.
 И душу убогу
 Не радовать, и не коритъ
 Чоловіка злого,
 И умерти.... О, Господи!
 Дай міні хочъ глянуть
 На нарідъ оттой убитий,
 На тую Україну.

Т. Шевченко.

МАЙОРЪ.

Повість П. О. Куліша.

(Переложено въ великоруського).

Глава XVIII.

(Конецъ).

Позисканий ласкавостю й милостями вельможи, маючи передъ собою найпонаднійшу перспективу й почувавочи, що вповні заслуживъ ожидающе ёго щасте, Иволгинъ іхавъ въ Майорівщину въ тімъ захваченімъ стані духа, въ якимъ завоєватель, примусивши городъ до піддачи штучною стратегією, взїздає въ безоборонні ворота ёго. Майорівщина перший разъ въ життю видалася ёму равмъ, и до такої степені розніжились ёго нерви підъ впливомъ щастя, що ні запахъ цвітівъ въ раннімъ воздуху, ні співъ ліснихъ птиць, ні навіть плескъ и крики гусей и качокъ на ставахъ не пропали для него даромъ. Все се злилось въ якийсь чудний концертъ, видавшийся ёму зовсімъ новимъ, и співало побідну пісню ёго триумфові. Щось похуже навіть на великодушність піднялось изъ глибини ёго вдоволеного серця. Вінъ входивъ въ положенне молодой пари й жалувавъ, що мусить обявити ій порученне князя — винестися зъ Майорівщини до назначеного часу. Князь бувъ деликатний, якъ вельможа; Иволгинъ великодушний, якъ герой. Князь дававъ цілий тиждень часу сестрі й небозі майора для вишукання собі нового мешкання; Иволгинъ, рискуючи потрохи відповідальностю передъ княземъ, мавъ заміръ додати ще три дні. Чудне діло, якъ зміняє щасте чоловіка! Иволгинъ помолодівъ, и одутоватость ёго лица змінилася на здоровий румянець. Навіть очи ёго, звичайно темні й на-півъ закриті повиснувшими зверху мішочками замість вікъ, теперъ вирізались певними очертаннями й дістали якийсь приємний блескъ. Вінъ бувъ похожий на жениха, готовлячогося до весілля. Въ цілій ёго постаті було щось радуєчеса.

Не безъ гордого почуття свого нового значення въ домі князя й въ цілімъ уїзді, під'їхавъ вінъ до бувшої квартири майорової дарованими кіньми й въ дарованімъ кабріолеті. Ніхто не вийшовъ ёму на-зустрічъ, и вінъ просто пройшовъ въ світлицю. Двері на балконъ були отворені. На балконі сиділи Сагайдачний и Парася. Вінъ їхъ привитавъ урочистимъ и вразъ найпонаднійшимъ уклономъ. Вони ёго прийняли дуже чемно й щиро.

„Чудні містця тутъ!“ зачавъ розмову Иволгинъ, усівшись противъ молодої пари.

Зъ нимъ згодились, що містця справді чаруючі.

„Виставте-жъ собі,“ продовжавъ вінъ, „коли-бъ тутъ, на сихъ висотахъ, поставити Готичький замокъ, або дворець оттакий! Тоді ні для чого їздити въ Швайцарию.“

„Я зъ вами не згаджанюсь,“ одповівъ Сагайдачний: „тогді би сі містця утратили свій тихий, правдиво сільський характеръ.“

„Позвольте й міні зъ вами не згаджатися, Иване Ивановичу,“ відповівъ Иволгинъ, склоняючи голову до грудей зъ якоюсь недавно усвоеною нимъ усмішкою. „Сі містця тільки й ждуть архитектора й чужоземського садівника, щоби перемінитися въ Елзиумъ.“

„Не скоро-жъ вони їхъ діждуться,“ сказавъ спокійно Сагайдачний.

„Чому-жъ ви такъ думаете, Иване Ивановичу?“

„Тому, що я люблю въ Україні хату підъ солом'яною стріхою и терпіти не можу архитектурнихъ будинківъ зъ претенсіями на розкішъ. Край убогий, народъ нерозвитий, — до чого намъ ставляти двірці? Хиба для того, щоби ще сильніше кидались въ очи Українські якъ-небудь зліплени села й городи? Та й передъ народомъ якось совістно: неначе хочешъ докорити ёму ёго убожествомъ и показати, що знати не хочешъ ёго нужди. Противно, солом'яна стріха виражає въ достатнімъ и образованімъ хуторянині якусь братську єдність зъ простими людьми.“

„Ну, у князя свій поглядъ на річи,“ сказавъ Иволгинъ, стараючись придати спокійний виразъ своєму триумфуючому голосові. „Якъ би то ні було, вельможа, государственный мужъ...“

„Князь намъ не приміръ, Капитоне Павловичу!“ одповівъ Сагайдачний, трохи суровимъ голосомъ. „Ми знаємо, якъ намъ треба жити посередъ нашого народа.“

„За позволеннемъ вашимъ сказати,“ продовжавъ Иволгинъ все тимъ же тономъ, „и князь не буде у васъ учитись смаку. Надіюсь, що вінъ виставить будинокъ, гідний свого имени.“

„Ну, и нехай собі виставляє, а ми въ Майорівщині будемо жити підъ солом'яними стріхами.“

„За позволеннемъ вашимъ сказати,“ продовжавъ Иволгинъ, не змінючи свого тону, „князь вамъ сёго не позволить.“

„Що ви? збожеволіли, Капитоне Павловичу?“ спитавъ Сагайдачний.

„Въ повнімъ розумі, Иване Ивановичу!“ відповівъ кланяючись Иволгинъ. Потімъ винявъ зъ бокової кешені папірь, зъ ушанованнемъ подавъ Сагайдачному, неначе той бувъ ёго полковий командиръ, вернувъ на своє містце, уперся обома руками въ стегна, зъ зуховатимъ видомъ, и, зъ смішливимъ спокоемъ, дивився на Сагайдачного.

„Ну такъ и всть!“ сказавъ Сагайдачний, пробігши папірь. „Я говоривъ вамъ, що вашъ князь круглий невіжа въ тімъ, що дотичить Росції!“

„Якъ же се, Иване Ивановичу?“ спитавъ Иволгинъ, не змінючи постави.

Розсміявся дивлячись на него Сагайдачний.

„Се вінъ піславъ васъ до насъ зъ порученнемъ винестися зъ Майорівщини?“

„Такъ,“ одповівъ Иволгинъ зъ низькимъ поклономъ.

„Коли-бъ зъ нимъ бувъ секретаръ ёго, вінъ би сеї дурниці не зробивъ.“

„Чому-жъ се?“

„Тому, що секретаръ указавъ би ёму на законъ, которий гласить, що козацькі землі не можуть бути відняті наслідникамъ козацького роду, хочъ би вони належали по наслідству й чиновній особі зъ козаківъ.“

„Хиба-жъ єсть такий законъ?“ спитавъ Иволгинъ, тратячи свою зуховату поставу.

„Бачиться, єсть. Спитайте князя: вінъ бувъ ближше мене до законодательної власти.“

„Якъ же? змилуйтесь! говоривъ змішаний Иволгинъ, „вінъ однимъ почеркомъ пера рішавъ долю...“

„Спитайте такожъ ёго, чи нема въ десятихъ томі „Свода Законівъ“ 889-ої статті, въ которій напечатано, що й загально родові маєтності не підляжать завіщанню.“

„Такъ, питаю! Дійсно, се дивно!“ проговоривъ Иволгинъ, мішаючись ище більше.

„И коли дійсно покажется,“ продовжавъ Сагайдачний, „що я говорю правду, то звиніть насъ передъ ёго сиятельствомъ, що ми будемо жити попередньому підъ солом'яною стріхою.“

Иволгинъ слухавъ ёго, повісивши ніс, а потімъ споглянувъ на него питаючимъ поглядомъ, стараючись, по виразі лица ёго, довідатись, чи дійсно князь зістався въ дуракахъ. Нема ніякого со-

мніня! лице Сагайдачного сяло спокоемъ и щастемъ.

„Що-жъ міні теперъ діяти, Иване Ивановичу?“ запитавъ вінъ. „Якъ же міні показатись до князя?“

„Такъ, якъ я вамъ раджу. Прийдіть и спитайте: „Чи не пригадуєте собі, ваше сиятельство, такихъ и такихъ законівъ?“

„А що, якъ князь пригадає собі закони противъ вашихъ законівъ?“ сказавъ, набираючи зновъ відваги, Иволгинъ. „Се бачъ буває, що одинъ законъ спротивляється другому.“

„И якъ нице часто!“

„Ні, ви не жартуйте, Иване Ивановичу!“ и руки Иволгина махиально вперлись въ стегна. „Справді, не жартуйте! И раджу вамъ не перечитись зъ ёго сиятельствомъ.“

Сагайдачний спокійно усміхався.

„И вамъ навіть скажу,“ продовжавъ Иволгинъ, „що й законъ васъ не оборонить. Згадайте тільки, зъ нимъ ви маєте діло: вельможа, государственный мужъ! У когожъ бачъ въ рукахъ закони? Подумайте тільки, и лучше за-вчасу уступіть!“

„Ради ваші, Капитоне Павловичу, повні правди,“ сказавъ Сагайдачний. „Я зъ вами цілкомъ згаджаюся, що закони въ рукахъ певнихъ людей — мечъ обоюду-острий.“

„Досконалий виразъ! дійсно такъ! Рубай въ право й въ ліво, — аби тільки сила. А у князя її доволі.“

„Згаджаюся зъ вами й въ тімъ, що такий чоловікъ, якъ князь, спосібний повернути діло въ яку схоче сторону.“

„Дійсно!... и нічого зъ нимъ не вдієшъ. Знай министри, сенатори — все се рідня, все се приятелі, все се, можна сказати, одноплеканці! Що ні говори, а сі панове висші закона.“

„И при всімъ тімъ,“ продовжавъ Сагайдачний, „ми зістанемо підъ своєю солом'яною стріхою такъ спокійно, мовъ би вашого князя нема й на світі.“

Иволгинъ підскочивъ зъ свого містця: вінъ не надіявся того закінчення.

„Ви чоловікъ розумний,“ сказавъ вінъ зъ нікотою запальчивостю, „але позвольте спитати васъ: на чімъ ви опираєте вашъ спокій?“

„На силі річей, котора держить за руки такихъ людей, якъ ёго сиятельство.“

„Та чи поможе вамъ ся сила річей противъ могутости вельможи?“

„Надіюсь.“

„Ні, не надійтесь, Иване Ивановичу! Чи знаєте ви се, що, на одинъ ёго знакъ, завтра такі уїздні власти дадуть вамъ наказъ опустити оселю?“

„Знаю, але се буде дурниця.“

„Однакожъ ся дурниця примусить васъ відступити зъ Майорівщини.“

„У мене єсть містце до відступлення. А куди потімъ відступлять вони самі?“

„Вони до сёго не будуть мати потреби. Князь стане міжъ закономъ и ними.“

„Такъ зачинайте-жъ війну!“ сказавъ Сагайдачний сміючись.

„Таки зачнемо! Сила по нашій стороні. Розкається ви, Иване Ивановичу, та пізно.“

„Коли я чого каятись буду, то хіба того, що запустився въ розговори зъ вами о такій нісенітниці, якъ вашъ князь и ёго дурна претенсія.“

„Сёго ми вамъ не подаруємо!“ сказавъ Иволгинъ, уразившись въ глибині души за князя, а потімъ, зробивши церемонийний поклонъ, урочисто відійшовъ.

Не знати, якъ принявъ князь сповіщення Иволгина о законахъ, стережучихъ козацьку власність відъ покусъ зъ сторони людей, збираючихъ тамъ, де не сяли; але те вже звісно, що Иволгина не пускали більше въ княжеськнй дімъ, що Иволгинъ, після нікоторого повздержання відъ сильнихъ напитоківъ відъ часу приїзду князя, зачавъ щоденно „убивати муху,“ що подаровані княземъ коні, пішли въ число стайнихъ, а кабриолетъ кілька разівъ розгривався на лотерні передъ виступомъ військовихъ зъ уїзда.

У кожного зъ насъ бувають празники въ життю. Не думано, не гадано, наразъ проясняється для чоловіка похмурний битъ ёго; сильнійше зачинає битись серце; веселі думки лізуть въ голову, и втікають геть тяжкі клопоти. Обновляється чоловікъ всіми своїми чувствами й зъ здивованнемъ бачить себе молодцемъ. Але, коли ваше серце знаєме зъ розпукою, не вірте, для Бога не вірте, випадковому проблескові щастя. Се підступна гра вашої долі. Знудившись одностайнимъ утискомъ, вона жартуючи дає вамъ розкішний празникъ, щоби сильнійше почувли ви потімъ бідність життя. Иволгинъ бувъ такого пересвідчення, що деякимъ смертельникамъ уже въ утробі матери назначается їхъ доля, и що найблагороднійші змагання на служенне великому й мужному не спасуть їхъ відъ нікчемности, бідности й горя. „Чи я не служивъ людськості въ особі ёго лучшихъ представителівъ?“ поговорювавъ вінъ у себе на поштової стаціі. „Чи я не шукавъ знакомства зъ найгіднішими людьми? Чи я не догаджувавъ вельможамъ и висшому чиновництву? И що-жъ въ результаті? Якъ ви-

сівъ, такъ и вишу на волоску зъ своєю стацією. Справедливо сказавъ одинъ великий поетъ:

Что наша жизнь? Не что иное,
Какъ лишъ мечтаніе пустое,
Иль вѣтъ, тяжелый вѣкій шаръ,
На вѣжномъ волоскѣ висящій...“

Надъ сими стихами вінъ звичайно призадумався, а потімъ підходивъ до фляшки, вірної приятельки ёго роздумуваній и єдиної ёго потішительки. Инколи, противно, вінъ оживлявся самою величчю своїхъ нещастій и говоривъ зъ гідністю героя:

„Але чи маю я каятись того, що відъ самого раннёго дитинства думавъ и чувъ, якъ пристойть дворянинові? Коли я утрачу наконецъ все, до остатнёго все, — и тогді у мене зістанеться чувство, которе дістається тільки уродженнемъ, и которого не въ силі викоренити въ нашій душі ні вихованне, ні товаришенне зъ людьми не нашого ділу, ні бідность, ні страшні удари долі, ніщо, ніщо!“

ГУНЯ И ОСТРЯНИЦЯ.

(1638 р.)

Міжъ тимъ завладівъ Острияниця верхівьями Сули й побільшивъ своє військо. До Поляківъ доходила чутка, що сама Ременщина доставила ёму до 10,000 людей. Всі оселі надъ Псѣломъ и Хороломъ признали надъ собою власть козаківъ. Острияниця повернувъ відъ Сенчи (на Сулі) до ріки Хорола, а відсілъ пішовъ въ Миргородъ. Наробивши тамъ пороху, пішовъ вінъ на городъ Хороль, а відти, перейшовши степове межиріччє, переправився понизше Лубенъ черезъ Сулу й ставъ коло містечка Лукомля. Укріпившись окопомъ, вінъ посилавъ ватаги по дорогахъ, ведучихъ зъ панськихъ мість въ Лубни, и перервавъ такимъ робомъ звязъ Переяслава, Пириятинна и Прилуць зъ Лубнами. Въ польскімъ обозі повставъ недостатокъ. Два рази посилавъ вінъ Скидана зъ 3000 козаківъ підъ Переяславъ, але той вернувся назадъ, довідавшись, що Переяславъ сильно обсаджений реєстровими козаками. Тогді розіславъ Острияниця багато универсалівъ до панськихъ підданихъ, призиваючи їхъ підъ свої хоругви; але до насъ не дійшовъ ні одинъ, и ми не знаємо, чи вінъ підписувався гетьманомъ. Наразъ довідуться вінъ, що князь Ярема Вишневецький зъ великимъ військомъ переправляється черезъ Дніпро підъ Києвомъ. Догадуючися, що вінъ иде на помічъ Станиславові Потоцькому, Острияниця виступивъ изъ своїхъ окопівъ и розложився на річці Сліпороді, що нині майже зовсімъ вихохла, міжъ Яблуновомъ и Лубнами. Ляхи зновъ

перейшли були тоді на правий берегъ Сули для ліпшої паші, и щобъ прослідувати козаківъ, коли-бъ вони поступовали на Переяславъ.

Щобъ приспати осторожность Потоцького; написавъ до него Острияниця письмо, що готовъ ёму покоритися, якъ вернуть пани козакамъ їхъ прежні права. Те саме писавъ и Скиданъ, але не очікуючи відповіди, пішовъ въ Чигринъ и Черкаси, щобъ приготувити пороху и придбати новихъ охотниківъ. Те трубили всі козаки въ ухо панськимъ посланцямъ и підслухачамъ. Міжъ тимъ виправивъ Острияниця старого „характерника“, атамана Сокирянного, зъ сильнимъ відділомъ піхоти и кінниці, щобъ відбивъ у Ляхівъ коней и напавъ на нихъ зъ сторони Лубенъ. Тогді напавъ би Острияниця зъ поля, и побіда була-бъ несомнінна. Сокирянній хотівъ обійти неприятеля болотами лісами й байраками, которі безпроривно тягнулись поміжъ річками Сліпородомъ, Вязівкою и Буладцемъ и вели живописними до сєго часу яругами въ самъ городъ. Але сей обхідъ зайнявъ багато часу, а міжъ тимъ привівъ Вишневецький 4000 війська и 15 легкихъ пушокъ Потоцькому на помічъ. Заразъ 31-го Мая виступили Ляхи противъ Острияниці и зробили лишнімъ похідъ Сокирянного.

Острияниця зовсімъ не сподівався, щобъ Потоцький зъ своїмъ ослабленимъ військомъ протн него виступивъ, не знаючи нічого, що Вишневецький прийшовъ. Острияниця стоявъ на правімъ березі болотистої річки Сліпорода, трудної до переправи. Увидівши передъ собою неприятеля, виславъ вінъ протн него сильний відділъ гарцєвниківъ и кілька тисячъ піхоти. Не одолівала ні одна, ні друга сторона. Але підъ вечеръ наспівъ цілий польскій таборъ, и Ляхи розпочали сильну пальбу на козацький таборъ. Острияниця, видячи небезпеченство свого положення, перейшовъ ніччю назадъ до Лукомля. Ажъ рано довідалися объ сімъ Ляхи и вислали за нимъ кілька хоруговъ підъ проводомъ Гдешинського въ погоню, щобъ затримати ёго въ поході, доки не переправиться цілий польскій таборъ зъ гарматами черезъ Сліпородъ.

Підъ той часъ появился Сокирянній на правімъ березі Сліпорода, обійшовши Ляхівъ полями, и, думаючи, що Острияниця тутъ, попавъ на реєстровниківъ. Зобачивши свій блудъ, вінъ кинувся назадъ, але за пізно. Ёго зловили и відставили Вишневецькому. Ёго відділъ (по більшій части піхота) відступивъ въ лісъ, припиравший до річки. Тамъ стояла пасіка, котру козаки заразъ замінили въ кріпость, окружили себе засікою и відперали всі напади панівъ и реєстровниківъ. Ляхи билися зъ ними до вечера, але утративши багато людей, лишили козаківъ и пустилися въ дальній похідъ

за Острианицею. Вь кілька верствъ здибалися Ляхи зь другимъ відділомъ, числячимъ до 1000 козаківъ, котрий ишовъ відъ Яблунева. Обступивши Ляхи перебили їхъ до одного.

Такимъ способомъ стратили Ляхи цілий день, а Острианиця мавъ часъ перейти черезъ Сулу по Лукомському мості. Вінъ гадавъ, що ёго прослідув ціле польске військо, и хотівъ уже покинути військо та й утікати за московську границу; але, зобачивши, що се тільки кілька хоруговъ, вінъ давъ імъ перейти черезъ мість, а потімъ напавъ на нихъ зо всіхъ сторонъ. Ляхи перебились однакожъ на чисте поле и пішли щасливо якъ Миргороду, а відтамъ вернули черезъ Лубни вь польский таборъ.

Міжъ тимъ довідався Острианиця о пригоді Сокиряного й радивъ тому своїмъ товаришамъ ити до Роменъ, а відсіль за московську границу. Але козаки відкинули сей плянъ и жадали, щобъ Острианиця провадивъ їхъ долівъ Сулою до Дніпра, а Дніпромъ на Запорожжє. Коло мосту на Сулі була поставлена чата добрихъ стрільцівъ, щобъ задержати переправу польского обозу. На нихъ наступавъ польский передовий полкъ. Завязалася жарка перестрїлка, и козаківъ витиснули Ляхи зь позиціи. Вони підпалили мість, але Ляхи угасили огонь, и переправа була забезпечена.

Днемъ и ночью уходили козаки по Сулі, а Ляхи гналися за ними. Ажъ 3-го Червця, досвіта вь неділю, Вишневецкий зь передовими полками дїгнавъ Острианицю, дві милі відъ Дніпра, понизше села Жовнина, що лежить на правімъ березі Сули.

Острианиця ставъ и почавъ таборитися. Місцевость ёму сприяла, бо Сула зь своїмъ лївобережнимъ притокомъ творить вили, такъ що козаки болотами и зарослями були забезпечені зь трѣхъ сторонъ. Ляхи поняли велику вагу сеї позиціи и напали на козаківъ, котрі тільки почали укрїплятися, щобъ не дати імъ устроїти возівъ вь боєвий порядокъ.

Передовсімъ видвигнули вони проти козаківъ легкий таборъ зь чотирма меншими пушками й німецькою піхотою. Сильнимъ напоромъ збили панські хоругви козацьку піхоту, котора хотїла стримати їхъ, доки не устроятся їхъ вози лавами. Панська кінниця вломила вь козацький таборъ и розірвала ёго на дві часті. Всі козацькі вози зь порохомъ, всі припаси й чотири пушокъ попалися Ляхамъ вь руки. Острианиця старався зь кінницею привернути сю велику страту, але надармо. Тоді, думаючи, що все страчено, кинувся вінъ зь кінницею вплавъ черезъ Сулу.

Але ще не все було страчено. Полковники Куджа и Пешта здержали військо відъ загального бігства й устроїли козаківъ вь боєвий порядокъ.

Вь той бо часъ, якъ Німці перестали стрїляти, щобъ забрати для себе лїпшу часть здобичи зь здобутихъ возівъ козацькихъ, козаки окружили Ляхівъ рядами возівъ и присїли зо всіхъ сторинъ. Майже всі хоругви польскі були замкнені возами, и знаки їхъ падали одинъ за другимъ підъ козацькими ударами. Проломитися крізь вози було неможливо. На щастє Поляківъ Вишневецкий не попавъ вь сю лапку й зь внішнїї сторони силувався прорвати вози. Два рази приступавъ вінъ безъуспїшно. Козаки обсипали ёго градомъ куль. За третімъ разомъ прорвавъ вінъ вози, и тогді вискочили зь козацького табору останки перебитихъ панівъ.

Козаки віддали головне начальство Гуні. Вінъ витиснувъ Ляхівъ зь поля битви, відобравъ у нихъ и чотири пушки, що утративъ Острианиця, відобравъ и вози. Підъ вечеръ надійшовъ головний польский обозъ зь артилерією и піхотою, але козаки зайняли вже кріпку позицію вь вилахъ Сули й почали окопуватися ровомъ и валомъ відъ води до води. Поляки силувалися всілякими способами спиняти козацьку роботу й завладіти їхъ таборомъ, але все надармо. На другий день рано валъ козацький бувъ готовий. Поляки зробили паралельний валъ відъ води до води и стрїляли 4-го Червця черезъ цілий день вь козацький таборъ. Шанці їхъ такъ близько були відъ окопівъ козацькихъ, що можна було перевинути каменемъ. Зь обохъ сторонъ падало багато коней и людей. Відъ смроду ледво можно було дихнути; але пальба тревала зь обохъ сторонъ. Ляхи поставили черезъ Сулу на обі сторони мости, щобъ козакамъ докучати зь різнихъ сторонъ и не дати можности відступити. Козакамъ стало тісно.

5-го Червця козаки просили о помилуваннє. Ляхи відпїрали до нихъ на переговори пана Дика. Міжъ тимъ зачули козаки, що Скиданъ иде імъ на помічъ зь Черкасъ, и набрали зновъ відваги. Дикъ підїхавъ до їхъ окопівъ. Козаки однакожъ зажадали, щобъ Ляхи видали імъ Барабана й 5 другихъ реєстровниківъ, гармату, взяту підъ Курмейками, и щобъ затвердили того гетьмана, котрого вони собі виберуть. На те Дикъ сказавъ, що вінъ прихавъ трактовати зь побідженими, а не зь побідителями. „Пане Дику,“ казали козаки, „вертайся скорій назадъ, щобъ зь тебе не було диківини!“ Заледво відїхавъ Дикъ, якъ козаки зновъ розпочали пальбу.

Козаки хотїли перенести свій таборъ до устя Сули, де розтока сеї ріки „Старець“ творить зь русломъ Дніпра лїсний и болотистий острівъ. Тому затрудняли вони Ляхівъ смїлими вилазками, а тимчасомъ переправляли свої вози черезъ Сулу й висїляли до такъ званого „устя Старця.“ Ляхи зновъ силувалися здержати козаківъ підъ Жовни-

номъ, доки не надійде Николай Потоцький. Така борба тревала майже тиждень, а Скиданъ вспівъ тимчасомъ прислати въ „устє Старця“ передові байдаки зъ сильнимъ відділомъ війська. Ляхи вислали Барабаша, щобъ не давъ злучитися Скиданові зъ Гунею. Вінъ побивъ передніхъ козаківъ Скидана, а самъ Скиданъ, прийшовши своїмъ на помічъ, бувъ тяжко ранений, и багато ёго чаєкъ порубано й позатоплювано. Такъ доносивъ Барабашъ своїмъ милостивцямъ панамъ Ляхамъ и увідомлявъ їхъ, що Острияниця вернувся зъ Кременчуга й злучився зъ Скиданомъ. Але малодушний біглець не являвся вже більше на сцені борби за волю своєї родини. Вінъ опинився въ безпечнімъ притуловиску козаківъ, утисканихъ Ляхами, за московською границею, въ при-Донецькихъ степахъ, де й убили ёго Чугувці въ якійсь домашній бійці.

Міжъ тимъ довідався въ польськімъ таборі, що Николай Потоцький вже въ Києві, а за нимъ явиться зъ Бару самъ польський великий коронний гетьманъ Конецьпольський. Козаки тежъ довідалися про се. Їхъ доля зависла відъ того, щобъ передъ приходомъ Потоцького перенести свій табіръ въ „устє Старця.“ Польські сили були ослаблені, а до козаківъ надходили все нові охотники й свіжі припаси. Удержати козаківъ відъ переносення табору не було силъ, спинити й дучихъ до нихъ охотниківъ и довоженне новихъ припасівъ хліба й пороху не було кямъ. Навіть щоденні вилазки козаківъ відбивати було вже Ляхамъ за тяжко.

Николай Потоцький давно вже бажавъ піти своему братові на помічъ, але пани не придавали „хлопській“ війні великої ваги и не давали ёму середівъ виступити въ похідъ. До 2-го Червця зібравъ вінъ заледво 3 хоругви и 30 четнарівъ олова й пороху; однакжъ двигнувся підъ Київъ и ставъ 7-го Червця надъ річкою Либеддю. Вінъ не сомнівався въ успісі, але писавъ до великого коронного гетьмана, щобъ привізъ зъ собою більше огнестрільнихъ припасівъ и оружжя.

Зъ пограничнихъ слобідъ, відъ Кременчуга до Уманя, все бажавше нового порядку річей піднялося и тягнуло або до Бардаченка підъ Київъ, або за Дніпро. По всій Київщині, Білоцерковщині, Павлолуччині и Корсунщині ходили козацькі универзали й завзивали сільску чернь підъ козацькі знамена, щобъ „бити своїхъ панівъ, Ляхівъ.“

Николай Потоцький, бажаючи чимъ-скорше явитися на помічъ своему братові, лишивъ гармату въ Київськімъ замку й три роти зъ свого малого війська для оборони відъ гайдамацькихъ шаєкъ. Крімъ того вінъ лишивъ підъ Києвомъ відділъ піхоти й кінниці для оборони перевозу для Станислава Конецьпольського, которий мавъ заразъ за нимъ йти.

7-го Червця вже писавъ Потоцький, довідавшись о битвахъ коло Жовинна, до Конецьпольського зъ-підъ Києва, що панському війську „душино“, що убито багато людей и коней, и що велика посуха и неурожай. Козаки, що лишивъ Бардаченко підъ Києвомъ, не змогли затримати Потоцького при переправі. 9-го Червця вінъ станувъ въ Переяславі, а відтамъ спішивъ дальше, щобъ захопити козаківъ міжъ Жовинномъ и Чигиринъ-Дубровою; але спізнився о одинъ день. Зъ 10-го на 11-ий Гуна перекинувъ мість черезъ Сулу й перенісъ свій табіръ въ „устє Старця“, де укріпився. Николай Потоцький заставъ польске військо на поході до „устя Старця“ й довідався, що козаки зайняли вже неприступну позицію и дістали кілька тисячъ свіжого війська, якъ тільки тамъ прийшли. Теперъ чекавъ ёго цілий рядъ кривавихъ битвъ, згубнихъ для обохъ воюючихъ сторонъ.

(Дальше буде).

ДЕЩО О СТАРОРУСЬКІЙ ПИСЬМЕННОСТІ.

Многі Русини задивляютьця на етимологичню правопись яко на справу „умітності“, величаючи її историчнєю руською правописею. Короткий переглядъ староруської правописи пояснить намъ се діло ближче.

Наші предки не бавилися въ правописні заправки. Вони писали по фонетичнєму. Се насъ тимъ більше задивляє, коли зважимо, що давніці Русини образувалися на старославянськихъ, церковнихъ памятникахъ, для котрихъ одвітні граматники и словарці уже въ 10. и 11-імъ віці истнували. Такожъ и въ школахъ, якъ знаємо зъ літописей, учено, попри іншихъ языкахъ, и старославянську бесіду якъ-найосновніше. Годі отже припустити, щобъ давні Русини заводили фонетичню правопись задля браку одвітнихъ відомостей в евангелию Остромира. Зборникъ Святослава и деякі інші памятники доказують достаточо, що попри фонетиці плевано въ церковнихъ книжкахъ якъ-найстаранніше и „етимологичню“, старославянську правопись....

Староруська правопись відцибнуласи відъ етимології въ слідуєчихъ, важнішихъ пунктахъ:

1) Місто носовихъ самозвуківъ *ѣ* и *ѡ* уживано фонетичне *я* и *ю*. Навіть въ евангелию Остромира подибуємо досить часто подібні переміни. Деякі церковні писателі вляли неразъ *ѣ* або *ѡ*, де було коренне *я* або *у*, и на відворотъ; въ Несторі и у іншихъ писателівъ носовихъ звуківъ вже цілкомъ не знаходимо. Ся околнність повинна-бъ намъ послужити до розрішення нижшнїї запутанни зъ буйвами *ѣ* и *и*, *ѡ* и *і* и т. д.

2) Місто самозвуківъ **ѣ** и **ѣ** писано звичайно **о** и **е**; неразъ клали **ѣ**, де повинно бути **ѣ**, и на відворотъ; а часами вимітували **ѣ** и **ѣ** цілкомъ, не тільки въ середині, но й на кінці слівъ. Писали **конецъ** м. **кѣнецъ**; **добрымъ** м. **добрымъ**; **изъ** м. **изъ** (Зборн. Свят.) и т. д.

3) Місто етимологичнѣго **и** клали дуже часто фонетичне **ы**: **ненавидицымъ**, **любяцымъ** и т. д.

4) Місто етимологичнѣго **и** и **ѣ** клали по самозвукахъ дуже часто фонетичне **ѣ**: **добрыѣ**, **мѣѣ**, **доброѣ**, **Пречистоѣ** и т. д.

5) Місто етимологичнѣго **шт** и **жд** писали фонетичне **щ** и **ж**.

Зверхъ того уживають наші етимологи часто форми, яки **х** не подибуемо ні въ старословенськѣмъ, ні въ староруськѣмъ, ні въ нинішнѣмъ малоруськѣмъ язиці. Славні ті „історичні“ форми суть:

6) Наші етимологи пишуть по гортаннихъ **и** місто **ы**; въ староруцині писали звичайно **ы**: **ногы**, **Ляхы**, **Кыевъ**.

7) Наші етимологи боронять форми, якъ **отецъ**, **богородица**; въ староруцині писали, якъ въ кулішівці: **отецъ**, **богородиця**.

8) Наші етимологи пишуть въ 1. пад. числа множ. **ы**: **добры**; въ староруцині писали **и**, а часами **ѣ**: **добри**, **здоровѣ** и т. д.

9) Наші етимологи пишуть въ 2. пад. **именъ** прил. женського рода **ой**: **доброй**, **красной**; въ староруцині писано звичайно **оѣ**: **доброѣ**, **красноѣ**, **рускоѣ** и т. д.

10) Наші етимологи пишуть въ 7. пад. числа **именъ** прил. **омъ**, **ой**: въ **добрѣмъ**, въ **добрѣй**; въ староруцині писано у **именъ** прил. въ повнімъ виді (скорочені форми въ малоруцині затратилися) **ѣмъ**, **ѣй**: въ **добрѣмъ**, въ **добрѣй** (якъ въ кулішівці, **ѣ=i**).

11) Наші етимологи боронять форми: **ходить**, **ходятъ**; въ староруцині писалося майже всюди: **ходить**, **ходятъ** и т. д.

12) Правила нашихъ етимологівъ, щобъ уживати „тверді“ форми, якъ: **рускій**, **нѣмецкій**, **половецкій**, и **щоби** передъ самозвуками місто **и** писано і правила тоті въ староруцині не суть знані. Давніще писано: **русьскій**, **рускій** и **русьскій**, **нѣмецкій** и **нѣмецкій**, **пріяти** и **пріяти**, **хрещенія** и **хрещенія** и т. д.

Наконецъ знаходимо въ староруськѣй письменности деякі форми, писані на взіръ Кулішевої правописи. И такъ:

13) Въ 1-імъ причастию часу минушого подибуемо форми на **въ** місто на **лъ**: **бѣшетъ** не слышавъ (Христоматія Головацького, стор. 200) м. **бѣшетъ** не слышалъ;

14) Закінченне 3-го пад. числа **одн.** у **именъ** муж. рода на **въ** м. на **ви**: **Индриховѣ** м. **Индрихови**;

15) Форми въ Кулішевої правописи, якъ: **робитця**, **ведетця**, не суть такожъ чужими въ давній письменности. Мині пригадуєця **статутъ** польского короля **Казимира III.**, виданий р. 1347 въ **Вислиці**; тамъ приходять форми: **иметца**, **запретца** и т. д.

Изъ всѣго видно, що староруська фонетична правопись єсть далеко близькою до правописи Кулішевої, чимъ до нашихъ етимологій. Ми навіть въ праві твердити, що кулішівка єсть єдиною правдивою руською правописею, розвинуваюся поступенно ажъ до її нинішнѣго виду. А въ сімъ переконанню укріплює мене ще и та обставінка, що въ деякихъ літописяхъ зъ 17. віку подекуди живцемъ писано кулішівкою. (Цікавий читатель нехай собі прочитає **статтю**: „Слѣди кулішівки у XVII століттю“ въ 11. и 12. числі „**Мети**“ зъ р. 1865.)

П.....

ОДПОВІДЬ МОСКОВСЬКИМЪ ЖУРНАЛАМЪ.

„Москва“ и „Московскія Вѣдомости“, въ своїхъ полемікахъ изъ українськими писателями, Кулішемъ и Костомаровомъ, позволили собі въ нечестивий спосібъ запідозрити всіхъ галицько-українськихъ народовцівъ въ Галичині о якісь антиросійські демонстрації и о прихильність до польского діла. Коли-жъ вишъ-названі газети, по-при іншихъ лицяхъ, и мене до лядського гурту поклали, то позволяю собі отсею відправою виявити отверто и явно мої погляди на сю справу. Нехай, коли о насъ доконче писати бажають, судять не по домислу, а по явнімъ, публичнімъ заявленню.

Русини, відъ давнихъ давенъ, становлять предметъ спору міжъ Польщею а Россиєю. И одна, и друга пізнали добре, що безъ народу й краю малоруського їхъ політичне значенне — нічимъ! Відойміте нині відъ Россії краї малоруські, а вже перестала Россія бути великославянською державою; придайте до Польци Русь, а вже судьба й доля Славянъ спочинуть у польскихъ рукахъ. Посіданне Руси сталося отже по конечности альфою и омегою польскої и російської политики.

Чого-жъ бажав Русь, тотя нещасна мучениця двоїхъ соперниць?

Одвіть не трудний. Русь не бажав ні політичнѣго верховодства въ світі славянськѣмъ, ні нитця вона думками о якійсь-тамъ самостійности державній. Исторія лихоліття давної дрібно-князівщини, історія бурливої козаччини суть достаточнимъ, неспертнимъ доказомъ, що Мала-Русь власної, окремої держави становити не може. Русь

не уміла правитися власними силами; при тім же й політичне роздроблення на частини нищило-бъ безпотрібно велику силу славянського організму.

Русь отже власної держави, хочъ би таку й утворити хотіли, цілкомъ не бажав. О політичнихъ виворотахъ на Малій-Руси розсудно мислячий чоловікъ и думати не може.

Спіръ, який теперъ на Русі міжъ Русинами ведеться, не в політичний, а чисто науковий. Спіръ той на правнихъ підставахъ не трудно рішити.

Українці прилучилися до Росії яко вольний народъ руський до вольного народу московського; трактатами обопільними запоручена свобода й автономія України. Нехай отже підъ дружиною опікою московського народу розвиваються вільно духовні сили Малої-Руси, а устане тоді напевно тота домашня незгода, котра російському й славянському ділу необчислені шкоди приносить.

Насъ, Русинівъ галицькихъ, прилучила доля до Австрії. Не маємо причини, хочъ намъ часомъ и тяжко буває, повставати на Габсбургську династію. До неї вяжуть насъ найкращі споминки новішої історії: Австрія узнала насъ народомъ и підвигла насъ зъ крайнього упадку; Австрія взяла насъ въ опіку передъ давнимъ польськимъ безправ'ємъ; Австрія визволила нашъ народъ зъ підданчої тяжкої неволі. Підъ такою Австрією ми, доки віку нашого, жити и розвиватися хочемо.

А въ тій Австрії не ворогували ми ніколи російському правлінню й російському народові. Ми дорожили завсїгди російською державою, знаходячи въ ній, въ хвиляхъ нашого горя, братерську потіху й віраду.... Но инакше діло зъ російськими публіцистами. Коли ми повстаємо супроти поєдинчихъ людей, якъ Катковъ або Аксаковъ, то годі називати таке виступлення враждою противъ цілости російської держави. Безъ Катковівъ и Аксаковівъ стояти буде, якъ и стояла, російська потуга, хиба-що менше було-бъ ворожихъ нападівъ на руськихъ „хохлівъ“ и на тоту безневинну народню партію въ Галичині, котра би, сумирно и въ згоді зъ цілимъ світомъ, хотіла для народу руського працювати.

Но, доки-що, намъ Русинамъ въ Австрії, попри всій честі и любові до російського народу, належить заєдно й безъ упину побивати тоту ненавистну редакторську банду, котра би Русь нашу живцемъ зажерти хотіла; котра не забравши ще Галичини, а вже своїми лабами насъ, народовцівъ, розповідати грозить....

И за яку провину?

Видаватель и редакторъ: Лонгинъ Лукашевичъ.

За те, що ми станули здалека відъ усякого політичного гукання, а посвятилися усіма силами мирній літературній праці;

за те, що ми, повіривши науці, посміли языкъ руський уважати языкомъ самостійнимъ и ревіндикуємо для него тоті самі права, які мають инші языки славянські;

за те, що ми старанно плекаємо нашу рідну історію: що ми полюбили рідне, материнське слово; що ми не цураємося ні звичаївъ, ні строю домашнього-народного;

за те, що ми, позбавлені інтелігенції и вельможъ, забажали зъ самого народу почерпнути живу силу й у німъ глядати власного спасіння;

за те, що ми, образуючися на творахъ російської письменности, переносимо здобуту науку на рідне поле й засилаємо нею молодшу громаду.

За отсі наші безневинні вчинки, ми нині передъ публікою російською представлені шкодливимъ знаряддємъ въ рукахъ галицької Полонії. Та жаль тільки, що не подано якихъ небудь доказівъ, буцімъ партія наша, партія „Правди,“ піддвигується справді польськими раменами. А закнмъ докази тоті на світі божімъ де найдутця, ми въ праві усіхъ безсовістнихъ чорнителівъ нашої народної партії уважати публічними брехунами.

Тарнопіль, 8. (20.) Жовтня 1867.

О. Паршицький.

НА ЦІЛІ ЛІТЕРАТУРНІ

зложили високоповажні и чесні панове: Касянь Куницький 50 кр., Іванъ Гарасимовичъ 50 кр., Осипъ Барвінський 50 кр., Дрѣ Корнякѣй Сушкевичъ 50 кр., Титъ Яворівський 50 кр., Іванъ Олесницький 50 кр., Теофілъ Грушкевичъ 25 кр., Олекса Барвінський 50 кр., Володимиръ Барвінський 50 кр., Титъ Залчківський 50 кр., Борковський 50 кр., О. Стефановичъ 50 кр., Теофілъ Чвартацький 30 кр. — разомъ всього 6 р. 5 кр. Дочисливши до сєго попередку, въ ч. 19. виказану складку въ скількості 395 р. 50 кр. а. в. вносить фондъ літературній теперъ 401 р. 55 кр. а. в.

Тарнопіль, 9-го Жовтня 1867.

О. Паршицький.

Зъ ч. 19-мъ розпочали ми 3-6, на сей рікъ послїдне чвертьрочие „Правди.“ Шановнихъ читателівъ нашихъ, которі зїстають зъ пренумератою ще въ якій часті въ довгу, просимо проте о скорє надїслання припадаючої належистости — найлучше за такъ-званимъ „почтовимъ переказомъ“ (Post-Anweisung).

Редакція.

Зъ друкарні Ставропигійської.

ПРАВДА

письмо наукове и литературне.

Виходить щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата вносить: на 3 чвертьрочия (до кінця р. 1867) зр. 1. 60; на пів року зр. 1. 10; на чверть року зр. — 60. — Редакція підъ Ч. 236 місто (въ Ринку).

ЧАСТИНА ЗЪ ПОЕМИ ВОЙНАРОВСЬКИЙ.

(Перекладъ въ *Риліова*.)

Я ставъ холодний, наче лідъ,
Ніщо мене не веселить,
Въ душі лежить печаль велика;
Любви не маю й дружби я,
Боюсь стрічати чоловіка,
Одъ всіхъ людей втікаю я.
Изъ тимъ, мій друже, тяжко жить.
Кого неволя не гнетить....
Не хочу я вікъ вічний бачить
Отихъ рабівъ, отихъ Іюдъ,
Котрі мене жаліють, плачуть
Й „нещастнимъ чоловікомъ“ звуть.
Хто такъ, якъ я, коха свій край,
Надъ тимъ не плачъ и не вдихай,
Для того ворога привіти
И ласки рабськихъ людей
Гіршъ всякої тюрми на світі
И важше каторжнихъ ціпей!..

И ти такъ смутно не гляди.
Не виявляй свого ти жалю,
Въ моїй взмученій груди
Не розбуди старі печалі;
Заснула туга на часину,
Не розбуди, нехай спочине....
Здається, я-бъ пізнавъ спокій.
Коли-бъ мене жахались люде,
Коли-бъ страшивъ їхъ образъ мій,
Якъ манія яка, усюди;
Тоді важивши самотою,
Зродився-бъ, може, я въ журбою....
Любивъ колись людей и я,
Да хутко щастя проминуло,
И чашу повную любви
Вже більшъ не випью я ніколи....
Провівъ я дитські літа
На лоні щастя, мира, волі;
Не вернется уже година та,
Не вернутъся літа ніколи....
Молодість въ друге не буває,
На часъ прийде й швидчъ втікає....
Ми не ходили ще въ ярмі,
Не панувала Московщина,
Тоді не знали въ насъ тюрми,
Питалась воля на Україні,

Мовъ той рожевий квітъ весною,
Якъ скроплень свіжою росю
Пишається, и ароматъ
Пахучий відъ ёго несеться, —
Тоді, здається, цілий садъ
Людей вітан и сміється.

О. Я. Конисский.

Кармелюкъ.

(П. — А. — К.)

Оповідання *Марка Вовка*.

І.

Хто бувавъ на Україні? Хто зна Україну?
Хто бувавъ и знає, той нехай згадає, а хто не
бывавъ и не знає, той нехай собі уявить, що тамъ
скрізь білі хати у вишневихъ садкахъ, и весною....
весною тамъ дуже гарно, якъ усі садочки зацві-
туть и усі соловейки защебечуть. Скільки соловейківъ тоді щебече — и злічити, здається, не мо-
жна. Одного разу, у дорозі вилучилося мині заночувати на селі у маленькій такій хатці у вишневімъ садочку. Приїхали ми пізно ввечері и заразъ спати полягали. На селі хутенько, якъ сонечко закотилось, помовкли голоси, и рухъ усякий по-
змеръ. Усе округи дуже тихо було, — чути, тільки шорошать листя підъ віконечкомъ, та леління во-
ди річкової коло млина, та десь недалеко хтось потихесечку дитину люлявъ — и очи стулялися. И вже почало снить и марить, що бистра річка, що, якъ минали, въ очи лиснула, приливає усе ближе та ближе, що дерева ростуть и шелестять не підъ віконечкомъ, а надъ самісенькимъ узголівчekomъ, и дитинка небачана колисана узяла на себе ликъ прудкого, змореного хлопчика, а та, що ёго колисала — ликъ молодої, ставної, задумшли-
вої козачки, коли підъ віконечкомъ соловейко у вишняхъ свиснувъ, трохи оддалікъ другий, третій, и вже не знаю, скільки їхъ почало посвистувать, наче вони-бъ перегуковались. Перегуковались — перегуковались, та потімъ якъ усі разомъ укуні

защбетали, усе поглушили: ні шорашу лiстiя, нi лелiння води, анi колисання, — и ввесь сонъ одiгнали, усю дрему й мару. Що зiмкнешъ очи, то щбетанне здається голоснiпъ, роскочується та истнiшъ. Втома томить усе гiршъ, сонъ усе хилить мiцнiшъ, та нi втома томляща, анi сонъ мiцний не змогли сiго щбетання. Лучче вже, думаю, устати та сiсти, посидiти коло вiконечка. Узеньку вуличку якъ заразъ бачу попередъ собою и бiленькi хатки зъ темними вiконечками, черезъ низькi лiси вишеннiкъ у бiлихъ сяющихъ квiтахъ. Непевний свiтъ мiсяця-молодика серпорогого, зорi меркающi, и якъ заразъ чую, якъ було свiко, пахучо й тепло.... А щбетанне гремiло й роскочувалося до самого свiту — такъ-таки и не дали соловейки спати до ранку божого.

Ось так-то колись було село на Украiнi. Невеличке було: усiго хатокъ изъ двадцять, и небагатi люде жили тамъ.

У однiй хатцi, що вкрай стояла, къ полю, жила удова, а у вдовицi бувъ синъ, дитина едина, и звали того сина Иванъ, а на прозваннє Кармель. Смiльчака такого, такого красеня, такого розумнiцi, якъ цей хлопчикъ удався, пошукати по цiлимъ широкимъ и великимъ свiтi, та ще у день при ясному сонцевi, та ще зъ свiчою пламенистою. Найглибшi рiчковi пороги й нурти перепливати, у самiсенкi пуццi лiсовi забиратись, на височеннi дерева узлiзати, у самi пропастнi яри спускатись, то iму було все одно, що вамъ або намъ водицi испити. Тежъ, кудою iго послати, то найде дорогу, за що вiзьметься, усiму кiнець доведе. А вже якъ товаришъ попросить объ чимъ, то вiнъ, здається, зъ-пiдъ землi дiстане, а не одмовиться. А коли бiдолаха якнiй вбогий iму вклониться, то вiнъ, здається, головонькою своєю наляже, а вже довольнить. Голодъ, холодъ, усяку бiду й напасть вiнъ готовий, прийняти для иншого. Що бiльшъ вироставъ той хлопчикъ, то вiнъ кращавъ та лучавъ, и отсе вiнъ рiсць — рiсць и вирiсць, и якъ уступивъ вiнъ у вiсiмнадцятий рiкъ, такимъ вiнъ зробивъ красенемъ невимовленимъ, невписанимъ, що, хто iго у перше стрiчавъ, той стане передъ нимъ и онiмiє, и потiмъ нiколи вже не змiгъ забути iго обличчя красного. А мати — то зроду не примогла споглянути на iго безъ усмiху й безъ поцiлунку. Жили вони сливе такъ само, якъ и усi люде на селi — трехи заможнiй вiдъ однихъ, трехи вбогше вiдъ другихъ. Тiльки разомъ скоiлось лихо, бiда прийшла на молодого Кармеля: що день въ Бога, що година у днi, Кармель усе смутнiшъ та смутнiшъ, а що за смутокъ такий, за нимъ и за чимъ — нiхто того не знає, анi мати, нi товаришi, нi чужi люде. Перше мiжъ товариствомъ iго

голосъ чутнiшъ вiдъ усiхъ, iго смiхъ дзвiнкiшъ одъ усiхъ, а теперъ смiхъ iго не розноситься, и голосъ iго ледвi почувешъ, та й iго самого сливе що не видати стало, хнба випадкомъ стрiнетъся та зiйдеться зъ товариствомъ блiдий та мовчущий.

Що було ввечерi по роботi зъ товаришами походити, поговорити, то теперъ вiнъ усе править куди небудь одъ усiхъ заховатись — до гаю, або у поле, чи у степъ далеко самъ утiкає.

Мати не прибере, що iй робити, якъ iй бути, зовсiмъ стара винудилася. Вже якъ вона собi голову мутила й журила, чи не хоче вiнъ того, иншого, пятого, десятого, сотого — усе, що тiльки-бъ ii сила та воля iму дати, — нi, вiнъ нiчого не жадає!

Зъ боку дивовали люде, що се таке зъ нимъ поробилося. Почали люде обсуджати та розбiрати, и пiшла чутка така, що се зъ того часу iму сталося, якъ почавъ вiнъ по чужихъ селахъ iздити та зъ чужими людьми знатись, и думали, що може подруживъ вiнъ зъ якимъ недобримъ чоловикомъ та й смутиться й мутиться. Якъ тiльки почувала це iго мати, заразъ стала питати iго: „Ти туди й туди iздишъ, сину“ (а вiнъ iздивъ по сiльскихъ ярмаркахъ, по хуторахъ, по селахъ и мiстахъ зъ житомъ, зъ усякимъ зерномъ, овочомъ, зъ плодомъ, своє власне, що було на продажъ, спродавати и тежъ людське часомъ наймавъ возитъ, и було iму найлюбше приятство отъ-такеньки де-небудь поiхати) — „якихъ ти тамъ людей бачишъ?“

— Якихъ же я людей бачу? — одразує Кармель, — багатихъ та вбогихъ.

— Зъ якими ти людьми, сину, подругуєшъ? — пита мати.

— Моi друзi вбогi бiдолахи, — говорить Кармель, — отъ моi друзi!

Ну, мати вже заразъ думає, що iго хто-небудь зъ багатiвъ обiдивъ або скривдивъ, и заразъ випитує: „Мое ти сердечко миле, хто-жъ се тебе обiдивъ, хто скривдивъ — скажи минi!“ И вже обiймає iго й до серця пригортає, — дождiа тiльки, щобъ вiнъ ii поскарживъ, а вона тутенька iго й пожалує, и попестить, и покохає. Та вiнъ нiчого не казавъ, — тiльки подививъ на неi. Мати ще гiршъ тревожиться та непокоїться, и вже не знати що думає й собi уявляє, якъ тамъ обидiли й скривдили ii сина, и усе „кажи“ та „кажи“ вговоряє iго та благає.

— Нi, — говорить Кармель, — мене не обiжали й не кривдили мене.

— Та чи такъ, мiй голубчику, срiбро мое, золото мое! Чи справдi не обiжали?

— Поправдi не обiжали, — говорить Кармель.

— То чому-жъ ти такий въ мене зробивсь?
За чимъ сумуєшъ? Що бракує тобі?

Тоді й каже Кармель мамі: „Скрізь“ — каже — „скрізь, де я ні піду, де ні поїду, скрізь бачу вбогихъ людей, бідаківъ роботящихъ. Отъ-що мою душу розриває! Отъ-що мое серце розшарпує!“

Мати почала ёго вговорювати та тішити якъ мога. „Такеньки вже ведеться, бачъ, зъ роду-віку, та такеньки мабіть судилося, та нічого здається вже робити,“ тішила й вговоряла, якъ вміла, а де слівъ не вистарчало, то вона замість їхъ ніжнями та пестіннями надіяла. Тільки що Кармель нічимъ не втішається, нічимъ не успокоюється.

Одного вечора — чудовний такий бувъ вечіръ весняний, що сама веснянка на думбу наvertsалась — одного вечора удова Кармелиха прилягла у своїй хатці й лежучи думала та горювала, що-то за біда така зъ її Івасемъ. Сонечко вже закотилось, и зорі меркали у хатні віконце, здалека заносилися дівочі голоси — співали веснянку, неуповні розквітші квітки ледві пахли, соловейки тільки ще своє щебетанне наладжували, — якъ почувлася хода тиха, двері хатні розчинилися, и увійшовъ Кармель у хату, оглянувшись по хаті, не зобачивъ неньки й сівъ коло віконця. Може то відъ непевного світа вечірнього здалося удові, що вінъ такий блідий — тільки здалося їй, що вінъ страхъ блідий и вимучений, и серце въ неї такеньки стиснулось тісно, и такечки жалко їй стало своє дитя кохане, що й голосу не нашлося слова вимовити до ёго. Мовчки й ніпчомъ-тихенько вона лежала и на ёго дивилася. А вінъ дививсь у віконце, дививсь и заспівавъ... Ахъ, що то яка пісня була! Смутна та сумна, зъ певного та щирого серця виходила!

Ой идуть дні та за днями,
Часи за часами,
А я щастя не завнаю,
Горе мині въ вами!

Вбогі люде! вбогі люде!
Скрізь васъ, всюди бачу;
Якъ згадаю вашу муку,
Самъ мєразъ заплачу.

Нєщасливимъ уродився,
Нєщасливимъ згину,
Мене мати породила
Въ нєщасну годину.

Весно моя, весняночко,
Усімъ несешъ дари,
Тільки мині безчасному
Жадної поради!

И здається, молодому
Нічого журиться,
А прийдеться молодому
Въ туги утопиться.

Скрізь дивляться тні очі,
Що меркнуть відъ муки,
Скрізь, усюди потомлені
Простягають руки.

Болять моя головонька,
Оченьками мружу,
Самъ не знаю, не відаю,
За чимъ же я тужу!

Изъ-за квіту пахучого
Якъ сонце злотиться.
Въ-за дерева веселого
Якъ місяць ясняється

Въ день, и въ ночі, и въ вечері,
И всяку годину!
Я-жъ не маю порадоньки,
Я одъ журби згину!

Проспівавъ вінъ та й змовіъ, и тоді ледві схамулася стара мати й каже: „Кармелю! де, въ кого ти навчився таку пісню?“

Кармель надрігнувъ, почувши голосъ. — пізнавъ неньку й одказує їй: „Сама ця пісня у мене склалась.“ И вже які вінъ пісні складававъ, и які їхъ співавъ, Господи милий Боже! Чарівничі се були чисто пісні! Иншому трапилося підслухати, якъ вінъ співавъ, и де-що переняти — тільки що не на веселі радости ці пісні були складені, и хто їхъ перенявъ, хто почувъ, коженъ голову схилить и задумається.

III.

Одного разу поїхавъ Кармель у чуже село, верствъ може за двадцять немірянихъ, у млинъ. Рано-пораненько вінъ виїхавъ и довго їхавъ усе полемъ. Ранокъ бувъ ясний - найясний и теплий-найтеплій; поле зеленілось, якъ оксамитъ зелений, роснички блискали, сонечко зіходило, жайворітки співали підъ оболоками; по ночнімъ дощичку порохъ ледві знімавъ надъ шляхомъ, свіжість така округи й щирота й благодать, що, не надихавшись. Вінъ усе їхавъ та співавъ. То тихенько співавъ про себе, то зновъ голосно, на усе поле пісня розноси-лась ёго. Та й цімъ ранкомъ, ясненькимъ, ликуючимъ ранкомъ усе таки объ тімъ самімъ співалося у ёго сумуючій питаючій пісні, — усе прожалося ради, спокою, вияви, усе мабіть ті-жъ самі постаті вбогі й скривджені уявлялися, якъ очима перебігавъ вінъ квітуші поля округи.

Вже великий гай ёму на дорозі, и шляхъ пішовъ тимъ гаємъ. Величені посплічні, мічні дуби стоять, не шумлять и не шелестять, а поміжъ ними проквітають калинові кущі, проквітає рожа гавва, а при самій землі росте трава густо й усяке зілля. Кармель іде гаємъ и співає, коли бачить — недалечко відъ шляху молода дівчина зрива явесь зілля й плаче гіркими слізьми. И у такій вона тузі була й у такому смутку, що ледві чи оглянулася, почувши ёго пісню. А Кармель въ одинъ метъ якъ її зобачивъ, скочивъ зъ воза й опинився коло дівчини. „Добрідень,“ каже їй.

— Добрідень! — одказала дівчина, глянула на ёго смутними очима, и зсхули слізи її: зъ роду-віку ще вона не бачила, не смила такого красеня, який стоявъ передъ нею. И не чує вона, що вінъ її питає: „Чого ти, дівчино, плачешъ?“ А вінъ дожда її слова одвітного и, глядячи на дівчину, очима-бъ випитавъ, якъ би примігъ, — и бачить вінъ, що се вбога и гірка дівчина: її білі плечі прозирають крізь плохеньку сорочку, смідниця на їй вищіла и уся у латкахъ; на молодімъ личку нема румянцю; устонька рожеві не мають звичаю всміхатись,

хороші очи впали й смутні, и слези по щічкахъ, якъ зупинились, побачивши ёго, такъ краплями й дріжать. У рукахъ дівчина держала зілля зібране.

— Чого ти, дівчино, плачешъ? — спитавъ зновъ Кармель, и тоді дівчина дочула ёго питання, та хотъ дочула, вона нічого не відказала, перестала дивитись на ёго, а утопила очи у гавву гуцу.

— Чня ти, дівчино? Де живешъ? — пита Кармель.

— Я наймичка зъ Ланівъ, служу тамъ у хозаявъ у Книшівъ — одказала ёму дівчина.

— Лихі мабѣть люде ці Книші? — каже Кармель.

Дівчина на це не одказала, почала зривати та збирати зілля.

Кармель тежъ, поручъ за нею идучи, зілля зриває та дівчині подає, а дівчина бере, — и усе Кармель питає її про житте та про битте. Та якъ ставъ вінъ говорити, яково важко у чужихъ людей жити, та яково сумно, почала тоді дівчина зновъ жальне й гірко плакати. Такъ слези и ллються, такъ и котються по личеньку біленькому. А Кармелю такеньки жаль дівчину, що хотъ вмрати лягти!

— Не плачъ! не плачъ! — говорить вінъ до неї.

— Якъ же не плакати мині? — одказала дівчина, — самі слези ллються!

И довго лилися слези передъ Кармелемъ. Наче солодко було їй передъ нимъ своє горе виплакати.

Потімъ дівчина каже: „Часъ мині до дому; хозяйка зъ зіллямъ дожда!“

Дві слізки остатні скотилися, рожеві устенька всміхнулися любо та смутно, хороші очи глянули ясно та щиро.

— Прощайте! — промовила дівчина.

А Кармелю зъ нею прощатися усе одно, що ніжъ гострий у серце, и просить вінъ дівчину:

— Сідай, дівчино, на мій візъ, я підвезу тебе до Ланівъ; мині по дорозі!

Зиркъ! а візъ ёго далеченько — воли звернули у бікъ и пасуться. Кинувся Кармель, вивівъ волівъ на пляхъ, посадивъ дівчину на візъ, самъ сівъ коло неї, и поїхали.

Ідуть, мовчать та думають, ідуть зеленимъ гаємъ. Вони разомъ наче опинилися у якимсь бо-жімъ раї, въ якимсь непевнімъ щастячку: на лиці живцемъ румянець зарумянівъ. уста злегка розтулилися, немовъ серце міцнішъ б'ється. И зда-лося їмъ, що доїхали вони до села хутенько такъ, якъ би птахъ легкокрилий перепурхнувъ. Ось мі-нець гаю, видно у бікъ село Лани, велике, багате

село, панський будинокъ зъ білого каменю стоїть немовъ палацъ надъ усімъ селомъ на узгіррячку, округи ёго квітники рабі, аллеї темні.... Пишний це бувъ будинокъ и вкинувся Кармелеві въ вічі своєю пишнотою. Якась наче хмара темна повила ёго обличчє гарне. Ясні очи дівочі дивилися на Кармеля, и у той самий черкъ и собі посмутилися, и тихий голосъ поспитавъ ёго: „Чи ви знаєте цей будинокъ?“

— У перше бачу! — одказавъ Кармель, — та багато-багато я бачивъ вже такихъ скрізь.

Уїзжають вони у саме село Лани: — проїхали три улиці, и дівчина устала зъ возу, подякувала, попрощалася, пішла и зникла у заулочку, а Кармель далі поїхавъ.†

Іхавъ Кармель далі, та все тільки оглядавсь на село Лани, жаліючи, що вже попрощавсь зъ дівчиною, та запевняючи себе, що зновъ зъ нею побачиться хутко. И до млина вінъ приїхавъ — дівчина въ ёго зъ думки не йшла, и почавъ вінъ розпитувати мелника (мірошника), що то за такі люде Книші, и якъ вони живуть, и який въ їхъ звичай. А мелникъ той бувъ чоловікъ дуже цонурый, дуже довгоусий и дуже високий, и балакати не любивъ, а ще гіршъ не любивъ розказувати, и відъ ёго Кармель не довідався би зъ-ряду нічого, коли-бъ не було мелникової дочки. Мелникова дочка любила балакати, а ще лучче любила вона розказувати, а ще лучче мабѣть вона любила розпитувати — вона-жъ то й почала було питаннями, та відъ Кармеля не примогла жадного пуття доброго допитатися. Якъ народженецъ нічого не відає й тільки повертає очи до світу й ручиці простягає до світу, такъ само Кармель не турявъ ні про що, тільки усе питає про своє. Вбачаючи теє, мелникова дочка покнинула сама питати та почала оповідати. Маленька вона була й пруденька, немовъ пташка, та жадна пташка мабѣть не нащєбече у годину такого, якъ вона нащєбєла Кармелеві. Хутко довідався відъ неї Кармель, що Книшъ зъ Книшихою багаті люде, що въ їхъ сімъ паръ волівъ, держуть вони дві корови, и пшениця у їхъ сєго року гарно зійшла, и той рікъ тежъ усе поле въ їхъ уродило; що дочка въ їхъ заміжъ пішла, тежъ за багатого, и носитьъ золоті очіпки; що въ старихъ Книшівъ наймичка служить Маруся сирота, нема ані родини, ані дружини, и що мала плата Марусі й важна праця.

Може довгенько-бъ ще мелникова дочка щєбетала, коли-бъ Кармель хотъ вреямъ словечечко було; вінъ сидівъ якъ німий передъ нею, и мелникова дочка змудилася зъ тимъ безмовнимъ гостемъ мабѣть на кінцю, бо покинула балакати, узяла шитво своє и сіла оддалікъ и заспівала. Пі-

сія дзвінко співалася, шитво хутенько пилося, и понурий мелникъ, стоячи у дверяхъ у млині, дивлячись та слухаючи, подумавъ: „Нема въ світі нічого такого недбайливого, веселого, якъ ті дурні молоденькі дівчата. Тежъ ще не виявивъ світъ нічого такого хитливого — бачъ очима разъ у разъ зиркає у воду, не може на себе надивитися, хвастлива!“

Мелникова дочка справді частенько зазірала у воду, де відкидалося її личенько смугляве та румяне, зъ блискучими оченятами, та може що вона й не однимъ своїмъ личенькомъ любовалась, бо окрімъ ёго вода оддавала весь зелений покотъ узгірря, на котрімъ вона сиділа, старі дуби, котримъ мелникъ ціни не складавъ, козака, що задумавсь, замисливсь и, здається, забувъ весь світъ и все у світі, — такъ, може, не однимъ своїмъ личкомъ любовалась мелникова дочка, та мелникъ бувъ, якъ вже сказано, чоловікъ понурий, не можна ёго було нічимъ урезонити, и зъ того часу, якъ вінъ, поховавши жінку, одшукавъ въ неї сімъ дзеркалцівъ, якихъ вже смирихъ и пістнихъ жінокъ и дівчатъ вінъ стрічавъ на віку, такъ не помоглося: зосталося таке въ ёго переконання, що кожнісенька вдивляється у сімъ ажъ дзеркалцівъ, и зосталося те переконання немовъ гвоздемъ вбите. А мелникова дочка... Та, мелникова дочка, бувай здорова. Не будемо тутъ вже знати, якъ ти заспіваєшь далі, и що зробишь далі; мелникъ кличе Кармеля, — отъ складують муку на візъ, иде розплата, и Кармель иде до дому.

Іде Кармель до дому та все думá про дівчину, про наймичку. Мина́ село Лани вже такъ потишеньку, наче-бъ недужого візъ, а очи то якъ розбігаються на всі боки! Та ніхто не показавсь на улиці — и ажъ до самого дому, до господи, зітхавъ Кармель. Дівчина зъ ума не йде. Перебувъ день Кармель зъ своїми думками — важко й солодко; перебувъ другий день — ще важче, ще солодше; перебувъ третій день — зовсімъ вже не сила. Голова горить, и серденько кипить, и тіло болить. Ще ледві перемигся вінъ до півдня, а тамъ запрягъ та й поїхавъ у село Лани.

Вінъ не знавъ, не бачивъ, якъ переїхавъ чистимъ полемъ, якъ промнювъ темнимъ гаємъ, тільки усе поганявъ та й поганявъ, бо поле, здавалось ёму, розбігалося усе ширше та далій, гай усе розроставсь довший та непроглядній.

Приїхавъ таки у Лани — приїхавъ. Тихий вечіръ, сонце низенько, на селі пусто, ще люде зъ роботи не повернулися; тільки стрічалися на улиці діти, що бавились та грались, та наймички дві пішли по воду. „Вийде и вона,“ подумавъ собі Кармель и повернувъ коня до ріки и ставъ на бе-

резі дожидати. И вона уявилася зъ відрами, и вона прийшла. Кармель и охнути-бъ тоді не змігъ, такечки духъ ёму заняло. А дівчина, побачивши ёго, узялась рожевимъ руминцемъ, мовъ огнемъ и поломямъ. Нікого не було надъ рікою, тільки вони сами двойко.

— Ти підешъ за мене, дівчино кохана? — питає Кармель.

А вона ёму одказала: „И твоя.“

Посідали вони поручъ надъ рікою, на зеленімъ низькімъ березі, и просідали вони тамъ укупі ажъ до зірокъ ясененькихъ. И не чула того вечера Маруся наймичка, якъ хозяйка сварилася на неї за гаяння, якъ дорікала й докоряла, и не доходило їй ніщо гірке до серденька, що трепехалося зъ роскошн любої та нової. Якъ полягали усі спати, сиділа Маруся край віконця й дивилася на зорі лискучі, на небо прозоре. И іхавъ Кармель до дому помалу й тежъ дививсь на зорі лискучі, на небо прозоре. Такеньки дивлються у небо ті люде, що вони дуже кохають на землі.

Говорить Кармель до своєї неньки: „Хочу я, нене, одружитися, хочу взяти за себе наймичку Марусю.“

Мати почала ёго вговоряти й прохати: „Не женися ти, мій соколе, на тій Марусі! Не бери, мій сину, наймичку! Візьми ти краще багату жінку!“

— Нене! нене! — промовивъ Кармель, а самъ такъ весь и затрусивсь и затрепехавсь. — Чи-жъ ти мині не рідная мати?

Старенька злякалася ёго обличчя й виду; „О женися, любенький, оженися зъ нею! Коли вже вона тобі така мила, то й мині тежъ буде дорогою невісткою!“ И оженивъ Кармель зъ наймичкою Марусею.

(Дальше буде).

ГУНЯ И ОСТРЯНИЦЯ.

(1638 р.)

На острові Старця задержалися були ще до часівъ Гуні окопи козаківъ зъ XVI. віку, коли вони боронилися противъ Черкаського старости Дмитра Вишневецького. До того ще бувъ сей островъ зарослий дібровами, що дуже улекшало козацькі вилазки й відступлення. Козаки викопали ще нові окопи и були тамъ такъ безпечні, що часто черезъ цілий день ворота у нихъ стояли отворені.

12-го Червця надійшовъ сюди Николай Потоцький, коли ще не всі козаки ввійшли були въ окопи. Вони привітали ёго сильнимъ ударомъ, и Потоцький ледве відперъ козаківъ, тому, що годі було въ такімъ місці стріляти зъ гарматъ. По знакахъ військовихъ пізнавъ Гуня, що се прийшовъ

Николай Потоцький. Козаки „здоравливались“ до ночі зъ короннимъ гетьманомъ. Ніччю підоспівъ ёго обозъ и розложився проти козацькихъ окопівъ. По цілихъ дняхъ займавъ Потоцький козаківъ малими битвами и приступами, дожидаючи зъ Киёва гармати.

Козаки залишили взяти сю коронну гармату, при котрій не багато стояло війська. Вони зайнялися обороною Трахтемирівського монастиря, на которий підійшли хоругви великого коронного гетьмана. Сильний відділ полёвихъ козаківъ підъ проводомъ полковника Филоненка розсіявся по Чигиринськихъ, Черкаськихъ и Корсунськихъ селахъ за порохомъ и новими охотниками. Гуня мабутъ не мавъ відваги відділити відъ свого війська ще одну часть, котора відобрала би Полякамъ гармату. Такимъ способомъ коронна гармата припіла підъ кінець Червця на призначене місце безъ жаднихъ приключовъ. Зъ нею прийшовъ и знакомий Лащъ зъ 400 людей, завзятихъ головорізівъ, найбільше Волохівъ и Татаръ. Міжъ тимъ розбізні панські команди зловили раненого Скидана, которий іхавъ въ Чигиринъ, и привезли до коронного гетьмана. Ляхи розсилали по цілімъ краю своїхъ нанятихъ людей, козаківъ и драгунівъ, которі розбивали й розганяли гайдамацькі шайки, що тамъ численно появлялися.

Николай Потоцький видавъ универзалъ, вгворюючи козаківъ, щобъ покорилися. Але Гуня відповівъ на се, що козаки покладуть одинъ на другімъ свої голови, а за свої права стоятимуть твердо й не приймуть такого мира, якъ підъ Кумейками. Потоцький відповівъ їмъ, що вони утратили свої прежні права, відколи підняли ворохобню проти королівського маєстату, а теперъ нехай вдоволяються тими правами, які їмъ король дав. Але козаки стояли при своїмъ. 1-го Липця повівъ Потоцький військо на приступъ, але козаки боронилися відважно до ночі, а на другий день вислали зновъ до Потоцького просьбу, щобъ потвердивъ їхъ прежні права. Щобъ не роздражнити козаківъ проти своєї особи, Потоцький виславъ до нихъ послівъ зъ конституцією прежяго сойму. Вони мали козакамъ се прочитати и упевнити їхъ, що гетьманъ виповняє тільки волю короля и Річипосполитої.

Якъ вїхали послы въ окопи, зібравъ Гуня козаківъ на майдані, впровадивъ послівъ въ козацький кругъ, де бувъ бунчукъ и бубни, казавъ розкинути на землі вязанку сіна и засівъ зъ послами по турецьки. Подали хліба и вареної риби, и послали відъ сёго не відказалися. Потімъ нивъ Гуня зъ ними воду, а накінець пили горілку за здоровьє гетьмана и рицарства. Опісля обьявнивъ Гуня

козакамъ о цілі сёго посольства, и послы почали читати соймову конституцію. Але недовольні завзяті атамани й чернь козацька заглушили читаючого крикомъ. Гуня давъ козакамъ вигукатися и просивъ послівъ почекаати відповіди до завтра.

День за днемъ минавъ, а козаки відповіди не давали. Накінець Потоцький стративъ терпеливість, тимъ більше, що въ него показувався великий недостатокъ корму. Вінъ розіславъ відділи и казавъ всі близькі села виналити зовсімъ. У него являлися козацькі послы за послами, а покори, якої Потоцький домагався, вони не виражали. Вінъ почавъ зновъ пальбу зъ різнихъ сторонъ и силувався вдертися въ козацький таборъ, але все надармо. Козаки відстрілювалися и відбивалися хитрими вилазками. 5-го Липця Гуня вийшовъ зъ окопівъ. Завязалася битва зъ Ляхами недалеко окопівъ, але оба війська були рівно сильні. Окопи охороняли козаківъ відъ пораження. Ихъ було тільки, що могли своєю кріпость на кождімъ пункті обороняти, але за те загрожавъ їмъ недалекий голодъ, а приставити сіна и хліба не було теперъ такъ легко. Вони сподівалися полковника Филоненка зъ свіжими припасами, але досі не було объ нимъ вісти, а о побіді въ відкритій битві надъ польськими добре виученими й урядженими полками не можна було й подумати.

Деякі пани, підъ позоромъ, що козаки просять помиловання, почали вертати домівъ. Міжъ тимъ просили козаки помиловання тільки тому, що надіялися Филоненка, а тимъ часомъ своїми нападами й вилазками такъ тривожили Ляхівъ, що їхъ жовніри черезъ 5 неділь не скидали панцирівъ. Майже що-дня точилися битви підъ окопами.

Потоцький зновъ давъ відпочати своїмъ хоругвамъ, а потімъ черезъ 10 добъ нападавъ на козацькі окопи й стрілявъ въ їхъ таборъ. Для стрільби въ таборъ устроивъ вінъ недалеко відъ німецького шанця батарею зъ грубихъ дубівъ и стрілявъ зъ верху въ таборъ, и немалі страти понесли відъ сёго козаки. Їмъ стало тісно, и малодушна козацька чернь відправила до Потоцького послівъ, заявляючи готовість піддатися.

Тоді відважнійші козаки взяли до хитрости. Въ ночі 12-го Липця виправився відділ смілихъ людей зъ окопівъ и перейшовъ коло шанця передъ дубовою батареєю такъ, що панська сторожа уважала їхъ за реєстровиківъ. Кількохъ козаківъ розмовляли зъ сторожею про справи посторонні, а вивідавши гасло сторожи батерейної, пішли підъ окопи. Одна частина їхъ підійшла до шанця, а решта сховалася въ стороні. Запитали гасло, козаки відповіли якъ слідъ. Часть козаківъ, що скрилися на боці, вірвалися темнотою въ панець, ви-

рубали всю сторожу й опинилися вже на батерії; але на інших пунктах почули крик нещасної сторожи и поспішили ратувати батерію. Козаки пустилися стрімголовъ до своїх окопівъ, відкіля тимчасомъ висипалися козацькі полки въ надії завладіти польськими окопами. Завязалася въ темноті битва и тревала до рана.

Неудачею сеї козацької попитки ще більше знеохотилася козацька чернь. Про Филоненка й чутки не було, а голодъ докучавъ козакамъ таки добре. Явилися у Потоцького нові депутациі, відъ черні и старшинъ, а обі бажали привернення прежніхъ правъ. Вони просили Потоцького не виповняти розпоряженій остатнєго союму и лишити їхъ при тихъ правахъ, які признала імъ Краківська комісія, доки не вернуться їхъ послі відъ короля. Тимчасомъ, якъ військо Потоцького уменшалося що-дня виїздомъ панівъ, козаки довідалися, що до нихъ пливе Дніпромъ Филоненко. Потоцький знавъ обь тїмъ ще перше, и єму теперъ приходило або примусити козаківъ до піддачі передъ приходомъ Филоненка, або Филоненка не допустити вїйти въ окопи. Козакамъ зновъ не зїставало нічого більше. якъ або перемогти Ляхівъ, або бодай відступити на Запорожжє, або наконець держатися въ устю Старця, доки голодъ не примусить Потоцького відступити. Коли-бъ Потоцькому не удалося побити Филоненка, тоді вінъ рішився зимовати надъ Дніпромъ и заложити тамъ колонию. Дїла сі похожі були на Троянську війну.

Потоцький не слухавъ просьби козаківъ и зділавъ ще разъ нападъ на козацькі окопи, але се не довело до нічого. Обі сторони зїставали въ рівновазі.

Наконець довідалися Ляхи, що Филоненка сподіваються въ устю Старця 27-го Липця, въ день Пантелеймона. Козаки обсадили вали свої пупками й готові були боронити Филоненка проти напору Ляхівъ. Справді явився Филоненко на Пантелеймона. Часть війська провадивъ вінъ сухопуттемъ, а часть Дніпромъ на чайкахъ. Але не трохи шкоди утерпівъ вінъ відъ Лаща и Конєцьпольского. Вони проважали Филоненка вистрілами зъ пушокъ и гаківниць, доки не дїбрався вінъ до островівъ и неприступнихъ болотъ. Въ опівночи явився вінъ въ пристані, недалеко відъ козацькихъ окопівъ. Тамъ мала рішитися доля обохъ сторонъ. Нічъ була темна. Все польське військо вирушило зъ обозу підъ проводомъ Николая Потоцького и Яреми Вишневецкого. Відъ опівночи до ранку стояли Ляхи непорушимою стїною міжъ військомъ Филоненка й Гуні. Козаки обсипали їхъ градомъ куль. Ляхи силувалися відстрашити козаківъ кїнницею; тисячами падали козаки, а таки не подалися и въ конце не-

ремогли Ляхівъ и Филоненко, перебився въ окопи. Але більша часть єго війська погибла, и зъ везенихъ припасівъ довівъ вінъ тільки на два дні. Чернь назвала єго зрадникомъ и осудила на чорній раді вибити киями у стовпа.

(Конецъ буде.)

СПІРЪ П. КУЛІША

зъ московськими газетами

„Москва“ и „Московскія Вѣдомости.“

„С.-Петербургскія Вѣдомости“ помістили въ ЧЧ. 250-мъ и 251-мъ одповідь П. Куліша на напади „Москвы“ и „Московскихъ Вѣдомостей“ підъ заголовкомъ „Письмо къ редактору „С.-Петербургскихъ Вѣдомостей“ о гг. Кашковѣ и Аксаковѣ.“ Наша „добросовѣстна галицко-русска печать“ перепечатувала зъ найбільшою охотою и утїхою всі напади московськихъ газетъ на Куліша, а о сій відповіді єго ні словомъ не згадаа. Тому уважаємо собі за святій обовязокъ подати сю відповідь галицькій публиці до відомости и помїщати її тутъ въ цілости, вразъ зъ попереджаючимъ словомъ „С.-Петербургскихъ Вѣдомостей.“

Дві газети — „Москва“ и „Московскія Вѣдомости“ — сильно напали въ послїднімъ гасі на знаного сотрудника малорусского журнала „Основа.“ за ті заявленія єго, що появились недавно въ Галицкихъ газетахъ о відношенняхъ малорусского языка до великорусского. Въ сихъ нападахъ обі газети перейшли всяку міру, и ми тогді вже сподївалися, що сей патриотичний замахъ не приведе їхъ до добра. Зъ того гасу, якъ видавалася „Основа,“ протекло багато води, и и. Кулішъ принявъ найгнївнїйшій удїлъ въ перестрѣлѣ, розпозастихъ російськимъ правительствомъ въ Царстві Польскимъ. Всяке пошукленне зъ нимъ, мовъ зъ якимъ-небудь злимъ сепаратистомъ, стало зъ того гасу ще більше недорїзнимъ, ніжъ коли-небудь впередъ, и ми цілкомъ розумїємо те обуренне, яке було збуджене въ нїмъ сими неуміркованими нападами. Нікого дивуватишъ такожъ різкості тону, котеримъ написаний одїтъ п. Куліша, не арнявши ні „Московскими Вѣдомостями,“ ні „Москвою.“ Болїюги надъ тою вымуженою різкостю, ми не вважаємо себе въ праї змягати особисті облязненія головіка, заздоровного въ цїрості патриотичнихъ густствъ, и пегатаємо відповідь єго безъ всякихъ змінъ.

ПИСЬМО ДО РЕДАКТОРА

„С.-ПЕТЕРБУРГСКИХЪ ВѢДОМОСТЕЙ“

о пп. Каткові и Аксакові.

Високоповажний добродію!

Позвольте удатися до васъ зъ покорною просьбою помістити въ „С.-Петербургскихъ Вѣдомостяхъ“ мое объясненне по поводу выгадокъ и дивныхъ агадокъ о мнїи зъ стороны „Московскихъ Вѣдомостей“ и „Москвы.“ Воно являть передъ вашими читателями, якихъ середківъ уживають видавці висше названихъ газетъ для достиженія своїхъ цїлей. Выобразивши себе упривилєєванными сторожами отчини, пп. Катковъ и Аксаковъ готові назвати не тільки зрадою кождий неподобаючийся їмъ поступокъ, кожду мысль, непїдходячу підъ выповіджену ними теорію, але навіть не

дають обвиненому можливість оправдуватися тамъ, де їмъ захотілось видати свій варварський засудъ. П. Каткову и п. Аксакову ніколи приходить охота вступатись за свободою печати, за права людської особистости и тому подібні хороші слова, але иншимъ смертельникамъ предписують вони — або мовчати, або смиренно згоджуватись зъ їхъ розправлюваннями.

Безъ сумніня, многі будуть здивовані, що я нахожду подібні власности в п. Аксакові: їхъ привикли видіти в однімъ п. Каткові. Але-жъ сусідство й наслідування заразливі. О правдивости мною сказаного читателі вашої шановної газети пересвідчатись, прочитавши слідуєче мое письмо до п. Каткова. Ні редакторъ „Московскихъ Вѣдомостей“, ні редакторъ „Москви“ ёго не напечатали, перший безъ всякихъ обьяснень, другий — підъ тямъ поворомъ, що „одповідь“ (т. е. письмо) адресована не просто до нихъ (т. е. не до п. Аксакова), и тому вони (т. е. п. Аксаковъ) її не подають.

Но умыселъ другой тутъ былъ, якъ се кождий побачить зъ дальшихъ моїхъ обьяснень.

Письмо до п. Каткова.

В. д. Михайле Никифоровичу!

Въ 170-мъ №. „Московскихъ Вѣдомостей“ напечатано ображаюче обвинення противъ мене. Вашъ петербургський корреспондентъ, руководячись статтею галицької газети „Боянъ“, оновістивъ усѣму руському мирови, буцімъ я впередъ „написавъ урочисте відречення відъ вигаданої мною азбуки (!) для малоруського нарѣчя“, а потімъ буцімъ би я таки „напечатавъ в газеті, отверто-ворогуючій русскимъ галичанамъ — газеті, удержавій тамошнію польскою партією“ заперечення того, що написавъ впередъ. Отже-жъ петербургський корреспондентъ, зъ повною, здається, вірою въ слова рекомендованої нимъ газетки „Боянъ“, виписує зъ неї фрази, въ которихъ я, на-рівні зъ поляками, обвиняюсь въ неповажанню для галицькихъ писателівъ и публицистівъ и въ тімъ, що мовчавъ підъ знаменемъ Кирила и Методія въ Москві тежъ разомъ зъ поляками („Молчали только поляки и Кулишъ“, сказано въ статейці „Боянъ“). Изъ усѣго више вложеного петербургський корреспондентъ заключає о „владійськихъ українофилськихъ прямованняхъ, бажавшихъ (sic) розікрасти руський народъ“.

Безъ сумніня вамъ, в. д., сі обвинення видались дуже серйозними и правдивими, коли ви уважили позиточнимъ напечатати їхъ в вашій газеті. Безъ сумніня также ви шануете правду и допускаєте подібні обвинення не инакше якъ підъ варункомъ дати можливість обвиненому боронитись й оправдатись. Будучи переконаний о тімъ, я сподіваюся, що ви не відмовите дати мнѣ в вашій газеті місце для спростовання фактівъ, представленихъ вашимъ корреспондентомъ в неправдивімъ виді.

Корреспондентъ приписує мнѣ винайденню якоїсь азбуки (!), коли тимчасомъ я, зарівно якъ всі, що писали у насъ по українськи, не уживавъ жадної нішої азбуки, окрімъ руської, такъ-званої гражданської. Я тільки удосконаливъ правописъ Котляревського и Квітки (Основьяненка), щоби можна докладнійше виразити звуки української річи, зробивъ сю правописъ більше (хочъ ще не въ повні) фонетичною. Не я одинъ признаю фонетичну правописъ найвигіднійшою й найкористівійшою такъ в педагогичнімъ, якъ и филологичнімъ відношенню. Звістна проба романиста Лажечникова ввести її в великоруську літературу. Багато

європейськихъ ланкословівъ такожъ више ставлять сю правописъ ніжъ етимологичну. Але не в тімъ діло.

Зъ кінцемъ минушого року отримана була в Варшаві вість зі Львова, що ніби тамошня польська партія, такъ враждебна усѣму руському, задумала видавати журналъ в галицько-руськимъ народнімъ язиці фонетичною правописсю, що надало-бъ сѣму журналу видъ видання, пересадженого в Галичину зъ малоруського поля. Обурений підступною затією, написавъ я до Львова до Я. Ф. Головацького, зъ котримъ я здавна переписувався, що я готовъ перший відречись фонетичної правописи, якъ тільки побачу її в рукахъ у ворогівъ Руси, яко политичне знамено, и вразивъ заміръ написати більшу статтю о тімъ, що Українці не можуть мати нічого спільного зъ польскою пропагандою, лишъ просивъ впередъ увідомити, чи буде моя стаття в львівській руській газеті „Слово“ напечатана, тому що зъ декотрихъ статей „Слова“ можна було вносити, що воно не рішиться напечатати рівного заявлення противъ пануючої тоді у Львові польської партії. Письмо мое зістало безъ одповіді. Чутка о українськимъ журналі, видаванімъ поляками, не повторялась. Інші клопоти відвернули відъ сѣго предмету мою увагу. Коли наразъ звіщають мнѣ (самъ я рішучо не мавъ вільного часу слідити за галицькими виданнями), що якесь мое письмо напечатано в „Слові“. Реякий чесний чоловікъ пійме мое обурення. Я переписувався зъ п. Головацькимъ по приятельски о рівнихъ річахъ и особахъ, не допускаючи й мисли, що вінъ спосібний напечатати мої приватні письма безъ мого дозволенья. Веслідъ за письмомъ в „Слові“, появилсь уже два мої письма до п. Головацького в „Бояні“, але вже заразъ по прочитанню першого письма, напечатаного безъ мого відомости, протестувавъ я передъ галицькою публікою противъ такого нарушення правила, загально прийнятого міжъ цивилизованими людьми. Сей-то протестъ и подавъ повідъ газетці „Боянъ“ до обвинений, повторенихъ петербургськимъ корреспондентомъ „Московскихъ Вѣдомостей“ зъ додаткомъ своїхъ власнихъ вигадокъ. Позвольте мнѣ навести ёго тутъ в найдокладнійшимъ переводі зъ українського. (Слїдує дословно письмо П. Куліша до п. Паршицького, надруковане в 9-мъ Ч. „Правди“).

(Дальше буде).

Литературні и библиографичні ВІСТІ И ЗАМІТКИ.

— *Поезиі Юрія Городецького Федьковича. Випускъ перший. Коломия, друкувавъ Михайло Білоусъ, 1867. Коштує 10 кр. а. е.* Дістати можна в редакції нашій.

— *О происхожденіи шляхетскихъ родовъ въ Югозападной Россіи. Извлечено изъ 1-го тома IV. части Архива Югозападной Россіи, издавнаго Кіевскою Комиссією для разбора древнихъ актовъ. Кіевъ. В типографіи Е. Федорова. 1867.* — Підъ такимъ заголовкомъ появилася займаюча исторична розправа українського историка Володимира Антоновича зъ переднімъ словомъ председателя археографичної комисіи М. Юзефовича.

— *„Исторія Сръбске књижевности“* для ужитку школьного. Передъ кількома днями дістали ми се дільне діло в дві відъ автора, п. Стояна Новаковича, редактора часопися „Віла“ в Білгороді, зъ письмомъ, повнимъ щирого спілчуття для справи розвою нашої народнїй літератури. Переглянувши сю книжку, вбачаємо, якъ великий поступъ сербська література досі вже зробила, и якъ надійно й скоро в новійшихъ часахъ розвивається й більшає.

Видаватель и редакторъ: Лонгинъ Лукашевичъ.

Зъ друкарні Ставропигийської.

ПРАВДА

письмо наукове и литературне.

Виходить щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата вносить: на 3 чвертьрочия (до кінця р. 1867) зр. 1. 60; на півъ року зр. 1. 10; на чверть року зр. —. 60. — Редакция підъ Ч. 236 місто (въ Рывку).

ЧАСТИНА ЗЪ ПОЕМИ

ОСТРОЖНИКЪ.

ХІХ.

И бачу я — уже на сході
Зоря й для нашего народу,
Отъ-отъ настане страшний день,
Народъ проснется и устане,
Стіною каменною стане,
Махне крилами, якъ орелъ...
Ударить гримъ, земля страхнется,
По світу чутка пронесеться:
„Пора, пора неволю зруйновать,
Пора, пора намъ тюрми зрять,
Діла старіє воскресити,
Пора катівъ намъ покаратъ!“

ХХ.

Въ села ходивши у село,
Благовістивши волю,
Знайшовъ я для себе добро,
Знайшовъ я щасте-долю.
Бєть была моря нагорі,
Що Черною зоветься,
Великий хутіръ, наче рай;
Ажъ серце усміхнется,
Якъ нагадаю хутіръ той...
Не хочу я и неба,
Не хочу жити у раю
Й ёго міні не треба —
Ва хутіръ той я не візьму...
Ёму й ціни немає.

ХХІ.

Тамъ море, вольнеє, якъ воля,
Рече сердите и гуде;
Широкий степъ, зелене поле,
И срібна річечка иде...
Жовтіють ниви золоті,
И птиць надъ ними табуни
Літають, вьються молодні
Да хвалять Господа вони.

Сирота.

Кармелюкъ.

(П. — А. — К.)

Оповідання Марка Воевжа.

ІІІ.

Перший рікъ, одружившись, Кармель бувъ зовсімъ поправився: суму того не було й віди, жінка въ ёго пишнелась, якъ пишна рожа, и жили вони зъ нею, якъ риба зъ водою. Народилася дочка въ їхъ, усе у господі велося добре, и стара Кармелиха казала, дякуючи Господеві, що кращої вже долі ні діткамъ, ані собі не жадає вона.

Коли отсе-жъ зновъ засумовавъ Кармель. Засумовавъ та й засумовавъ. Зновъ почавъ зъ хати втікати, блукати на самоті, зновъ почавъ блідніти й зітхати.

Зъ чого те лихо повернулося? Звідки нагналося? Чи-жъ не бувъ вінъ щасливий, и коханий, и на все довольний?

До чого-жъ ще гнати? чого жадати?

Отожъ власне, одного разу сиділи вони усі вкупі ввечері, по роботі, — тоді, знаєте, якъ уже все стихне, сонечко вже запало за зелений гай, и отъ нахватиться перва зірочка; тоді, якъ чоловікъ, потомлений денною потомою, одпочиває, и обіймають ёго думки та гадки, и чує вінъ истнішь свою кривду чи правду, вживає лучче свое щастя або безталання. — тоді сиділи отсе вони усі вкупі й дивилися такеньки, наче-бъ справді не прибирали вже собі чого пожадати; навіть дитинка маленька нічого, здається, не жадала собі въ забавку, бо, сидячи тихесечко міжъ ними, тільки всміхалося рожевими устоньками та блискотіло ясними віченьками. Чого справді було ще жадати собі? Коли-жъ разомъ якась думка замутила й засмутила Кармеля, наче злякала, наче світъ ёму завязала. Весь вінъ змінивсь, наче переродивсь, и вийшовъ зъ хати — каже: „Душно міні щось, піду трохи.“ Мати стара потурбовалася, чи не хворість яка вивидается. Вінъ її заспокоївъ: „Ні, ненько, я здужаю.“ Вірна

дружина очима любими питалася ёго — вінъ на одвіть пригорнувъ її міцненько. Пізно вінъ повернувся до хати своєї — вже й місяць, и зорі сяли на небі — усе село послуло; спала дочка ёго маленька, спала стара мати, не заснула тільки молода ёго дружина — вона стояла на хатиёму порозі й дожидала й виглядала ёго, стріла й пригорнулася, наче-бъ запиталася: чи не треба її життя, або смерти, її напасти, чи роскоши?

— Марусе кохана! — каже вінъ, пригортаючи її, — Марусе кохана, я не зношу людського лиха й убожества! Я мушу тому запобігти! Я хочу поправити тев біття!

Та й ставъ думати, думати та гадати, гадати та тужити.

Стара мати кидається тудою й сюдою, шукає ліківъ, зъ усіма радиться та плаче, біжить, отсе до лікарки, то зновъ посніпається до знахорки: „Синъ вяне! синъ нудиться!“ Зовсімъ старенька зъ сили вибилася, зъ журби та зъ тривоги зовсімъ тямъ свій розгубила.

Молода дружина Кармелева не кличе знахорокъ, ані лікарокъ, не радиться нікого, не скаржиться нікому, — що въ неї тамъ на серці й на душі, потаював вона про себе, мовчить, нікому не каже. Тільки румянці зникли въ неї зъ личенька, пісні її змовкли, и очи хорощі осмутніли.

Подумати-бъ людямъ, що въ Кармеля зъ жінкою щось не гараздъ, такъ ні-жъ бо: глянути на їхъ, то й сліпі же зобачать, яке вірне, незмінне тутъ кохання, яка порада й приязнь добра. Господарство въ їхъ тежъ у гаразді... И балакали люде добрі про Кармеля, що „зовсімъ вінъ щасливий чоловікъ — чого-бъ то ще ёму треба? Усімъ ёго Богъ втішивъ, усімъ одаривъ — чого-бъ то ще справді ще треба! Зовсімъ вінъ щасливий! Зъ свого щастячка попусувавсь, вередує, да отъ — себе дурить и людей дивить!“ Інші то й въ вічі Кармелєві дорікали тими словами. Кармель нічого не одказавъ — ходивъ вінъ часомъ дні цілісінькі не промовляючи ні до кого словечка, скорбіючи та сумуючи, а часомъ несподівано чувсь ёго голосъ, пісня, немовъ кличъ який...

Кажуть люде, щомъ щасливий. — я зъ того сміюся,
Бо не знають, якъ я часто слёзами заллюся.
Куди піду я попясуя, скрізь багачъ панує,
У роскошахъ превеликихъ днів и ночує.

Молодоте, молодоте, єдина сила!

Літа-жъ мої, літа мої, літа молоденькі,
Ой коли-жъ ви такъ даремні, будьте коротенькі.

И найшлися поміжъ людьми люде, що издрігалася на сей кличъ и зупинилися, чигаючи наче

доброго спасенного суду, несподіваного жаданого визвоління. Може не одинъ наймить гіркий, котрий, поганяючи чужу худобу та співаючи свою давню гірку пісню, „що немає гірше такъ нікому, якъ бурлаці молодому,“ почувши Кармелеву пісню, вмовкнувъ и повернувся до хозяйської хати задуманий и того вечора не чувъ лайки, не потуравъ ганьби, не вважавъ на хлібъ ёму відкраяний на вечерю, а на другий день робивсь немовъ хорній, немовъ до своєї роботи й служби незгожний, не приймавъ хазяйської страви, а очи мавъ блискучі й ясні, и наче молодівъ и зацвітавъ цвітомъ.

Може не одинъ багачъ, почувши ту Кармелеву пісню, покидавъ співати тежъ свою недбалу та потішну и обертавъ свій поглядъ задивований у всі боки та й ишовъ оглядати свої вжитки усі, и бувъ прискорбєнъ, якъ той колишній цотливий багачъ, що усі ёго знають; може тежъ вишукавсь не одинъ и такий багачъ, що важкі скарби віджалувавъ зъ легкою душею.

Коли хутко разомъ зникъ Кармель зъ дому, зъ села. Нема ёго день. нема другий, третій, нема ёго цілий тиждень. Зникъ, якъ вода змила, нікому не кажучи нічого.

Стара мати сливє що стратила розумъ зъ горенька та зъ жаху, зъ ляку, — ходить, шука ёго, наче голку, по всіхъ куткахъ и закуточкахъ; дружина сидить у хаті, немовъ зъ хреста знята, малесенька дочка кличе: „тату!“ питає: „де тато?“

— Марусе! що маємо робити? Якъ маємо бути? Де ёго шукати маємо? — пита стара Кармелиха молодої невістки.

А невістка одказує: „Будемо ёго дожидати, мамо.“

— Дожидати! Може ёго вже, Марусе, и на світі нема!

Маруся тоді говорить старій: „У ту нічъ, якъ вінъ пішовъ, я чула й питала ёго: — Що намъ робити, серце? — А вінъ казавъ міні: — Не шукай мене, не питай про мене; дождидай мене, я самъ приїду!“

— Ну, добре-жъ, добре, будемо ёго дожидати! — промовляє стара Кармелиха. — Будемо ёго дожидати!

И такеньки вона зраділа, наче Кармель вже на шляху до дому: и въ віконце виглянула, и на хатній порігъ вийшла, на всі боки подивилася. Проте-жъ проходять-минають дні за днями — усе вони дожидають Кармеля, а все Кармеля не діждуться, усе нема Кармеля.

Отсе одного разу — було свято тоді й погода — сиділа стара Кармелиха коло своєї хати на присні, дивилася на поле въ шляхъ, а невістка сиділа поручъ, зъ дочкою на рукахъ, и дочка щебе-

тала: „Мамо, ти-жъ теперчки німа й глуха“, и тягнула маму за намисто, и прикладала дрібненькі пучечки мамі до устъ и до вушокъ, и все драгувала: „Мамо, ти теперки стала німа й глуха! німа й глуха!“

Молода Кармелиха часомъ всміхалася дочці, часомъ міцнішъ пригорнала дитинку до себе. Підійшовъ до їхъ сусідъ, привітавъ та й каже: „А чи чули ви, що коло Чорного Гаю розбої? Ані перейти теперки тудою, чути, ані переїхати.“ Стара Кармелиха була стрепенулася, якъ сусідъ промовивъ: „А чи ви чули...“ — та якъ почувла, що се річъ про Чорний-Гай, то й перестала вважати. Чорний-Гай далеко, у нишому повіті, и Кармелю туди нема по що братись, — хочъ би не сказала й того стара, чого ёму й у своєму повіті зникнути, и по чому вона порішала, що вінъ близько десь, а не далеко. Перестала вона слухати сусідову мову й зновъ задивилася на шляхъ. Смутні-жъ хороші очи молодой Кармелихи не однімалися, не відривалися відъ сусіда й пильно-пильненько вона ёго мову прислухала.

А сусідъ розказує: „Отъ,“ каже, „драмарівъ розбили, панівъ розбили. Тільки що — в тутъ диво...“

— Іке диво? — спитала молода Кармелиха.

— А таке диво, — говорять сусідъ й сідає на приспі, коло неї, — таке диво, що нікого тамъ не ріжуть, ані забивають, тільки обернуть та й пустять на волю, коли ти багачъ; а зобачать — ти вбогий, бідний чоловікъ, такъ нди собі цілий, якъ бувъ, и пучкою до тебе не доторкнуться. Отъ, кажуть, іхавъ одинъ бідолака, стрівсь изъ ними, молодцями, та й засміявся: „Не боюсь я васъ,“ каже, „пани мої молодці! Голому розбій не страшний, и життя не дуже ёго дороге-оцінне. Коли забить, то бийте, а ні, то пускайте, мині нема часу стоять, треба іхать — хозяйнъ дожидає, буде лаяти!“ Тоді, кажуть, виявивсь старший їхъ, отаманъ, кинувъ ёму капшукъ грошей и промовивъ: „Ідь собі, друже,“ й самъ и всі ёго молодці зникли у пуці. А той бідолака зовсімъ сторопівъ відъ такого доброго дива й до дому приїхавъ самъ не при собі й привізъ капшукъ грошей, саме що найчистійше срібло!

Нічого не промовила на се молода Кармелиха, тільки збіліла, наче біла хустка, и поцілувала свою дочку маленьку, що вона втихла въ її на рукахъ, и тежъ слухала, наставивши ушечка.

IV.

Зновъ идуть дні за днями й часи за часами, и що день, що година, то більше все вістакъ,

більшъ та більшъ чутокъ про розбійниківъ у Чорному-Лісі.

Справді, чудні та небувалі це розбійники явилися, и чудний и небувалий вони тежъ розбій правили, що — попадавъ імъ багачъ у руки, вони ёго оббирали, попадавъ вбогий, вони ёго наділяли; нікого не забивали, не різали. Тежъ чудний та дивний въ їхъ отаманъ бувъ: ишла чутка, що така була краса ёго невинисана, невималёвана, невимовлена, що не можна словомъ розказати, ані перомъ описати, та славили, що не можна й очима було надивитися, бо сліпила вона, якъ те сонечко пламенисте.

Іхала, кажуть, одна скупа пані й везла зъ собою всі свої скарби великі; така вона скупа була, що ніколи зъ-роду не розлучилася зъ тими скарбами своїми, ні въ день, ні въ ночи. Іхала вона Чорнимъ-Гавемъ и попалася розбійникамъ. Оступили її колясу; возинць її и слугъ у бікъ, та й говорять до неї: „Пані, гроші віддавай!“ А пані страшно закричала та несамовито на весь гай темний и учепилася руками, немовъ залізними кігтями, у своє добро — не дає. Хотіли відъ неї відняти-відібрати, такъ тільки хрумають її старі пучки, а не відриваються, и очи хижі блискають у світлі місяцевому, наче въ хижой голодної вовчиці. Виходить тоді отаманъ зъ пуци й промовляє до неї: „Відай, пані, гроші! Пожила ти въ золоті, у роскоші, — буде зъ тебе. Дай иншимъ!“ Якъ глянула пані на отамана, то навіть скарби свої зъ рукъ впустила, — якъ блискавиця вразила її та краса чарующа. Впала пані безъ памяти, бо скупощи її ажъ за серце вхопили, а та краса абавила силу уся.

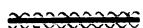
И іхала тежъ молода дівчина багата зъ братомъ своїмъ, и тежъ попалася розбійникамъ. Братъ бувъ чоловікъ хоробрий, оглянувшись округи — гай стоить стіною чорною відъ-усюди, відъ-усюди обступили люде високі, кріпкі, міцні; бачить вінъ — негарне діло, а таки дума собі: „Спробую одбиватися!“ — Сиди тихенько, сестро, — каже сестрі, — не бійся, — и, обертаючись до розбійниківъ, говорить: — „Пропустіть, люде добрі!“ — А вони ёму на те: „Давай гроші, багачу!“ Сестра вже чи жива, чи мертва сидить. — Нема въ мене про васъ грошей! — одказує братъ. „Давай бо по волі, а то візьмемо силоміць,“ грозять вони ёму й ближше підступають. Сестра заплакала, закричала й затулилась руками. И чує вона поміжъ гомономъ, говіркою та сваркою — чийсь голосъ її вговоряє: „Не плачъ, дівчино, и не бійсь!“ Хутенько відняла вона руки відъ личка й глянула, хто попередъ нею стоить, — и вже до віку зъ памяти въ неї не вийшла та краса чудова. Страхъ її и жахъ минувсь весь, и такий сповій обійнявъ її, що хочъ жити

хочь помирати заразъ — усе те зарівно. Вона скла-
ла руки, дивилася та слухала.

Одібрали гроші въ брата та й пустили
їхъ. „Багато вбогихъ бідолаківъ у світі нищить
голодь и холодъ — памятайте!“ промовивъ той
голосъ самий, що вговорявъ дівчину: „Не плачъ,
не бійсь“ — отаманівъ голосъ. Ніхто въ дівчини
не знявъ зъ шиї дорогого намиста зъ дукачами —
вона сама зняла ёго й кинула отаманові під ноги,
и чула відъ ёго: „Спасибі, дівчино!“ Зъ того-жъ
часу все для дівчини якось наче помарніло й по-
в'яло: и місця, и обличчя усі поробилися безъ цвіту
й безъ квіту наче. Каже дівчина отцю и ненці:
„Тату, мамо! Піду я у монастирь!“ — и пішла у
чорниці.

А братъ її, не кажучи слова, не давши відн-
жадної отцю, ані матері, ані приятелеві, ні това-
ришові, зібравъ усе добро, яке собі мавъ, покинувъ
усю придобу, та й втікъ и приставъ самъ до гро-
мади у Чорному-Лісі.

(Дальше буде).

ГУНЯ И ОСТРЯНИЦЯ.

(1638 р.)

(Конецъ).

Не маємо більше відомостей про ті внутрішні
замішанни въ козацькімъ таборі по приході Фн-
лоненка. Знаємо тільки те, що ні Филоненко, ані
Гуня не брали уділу въ козацькихъ справахъ по
битві зъ Ляхами зъ 27-го на 28-го Липця. На їхъ
місце появляються полковники Романъ Пешта,
Иванъ Бояринъ и Василь Сакуиъ. Годі було імъ
дальше вести борбу зъ Ляхами, бо чернь козацька
опісля остатнєго висилення упала зовсімъ на духу.
Вони рішилися помиритися зъ Ляхами и попро-
сили тому Потоцького, щобъ приславъ въ їхъ о-
копи повномочнихъ. Але Потоцький зажадавъ те-
перъ, щоби козацькі повномочні явилися въ ёго
таборъ, и козаки вислали їхъ ще того самого дня.

Потоцький мусівъ козакамъ лишити гармату
й військові клейноди, доки їхъ послы не вернуть
відъ короля. Тоді обіцяли вони видати гармату й
клейноди комисареві и прийняти полковниківъ, я-
кихъ імъ назначить Річъ-посполита. Виписчики й
реєстровики присягли, що не будуть дорікати собі
минушою війною и що видалять відъ себе око-
заченихъ панськихъ підданихъ. Козацькимъ вдо-
вамъ обіцяно не нарупати їхъ правъ, а Трахте-
мирівськимъ чернцямъ обіцяно покровительство.
Забрані монастирські скарби мавъ Барабашъ звер-
нути. Риболовство и полєванне призволено по-преж-
нєму. Той договоръ підписавъ яко військовий пи-
сарь Мартинъ Незнанський, а вже не Богданъ

Хмільницький, якъ договоръ Боровицький. Послід-
ній теперъ стоявъ по стороні Барабаша. Хміль-
ницький, якъ и багато людей славного имени, ста-
вили въ такімъ разі свої особисті вигоди висше
всєго.

29-го Липця відспівали ксєндзи въ польськімъ
таборі *Te Deum laudamus*, а козаки помолилися и
безъ попа, для которого въ походахъ міжъ коза-
ками не було місця. Опісля загриміли пушки, и по-
чався въ обохъ таборахъ загальний бенкетъ.

30-го Липця призволено було козакамъ розій-
тися домівъ, щобъ потімъ зновъ явилися на раду
въ Канівъ и тамъ вибрали зъ-поміжъ себе послівъ
до короля, а закиль послы вернуться, зробили но-
вий реєстръ. Зібратись мали такъ ті, що служили
Потоцькому, якъ и ті, що воєвали проти него. Але
багато козаківъ не мало вже дому. Козаки-зи-
мовчакы замінилися въ дейнеківъ, та вже-жъ
не стали броваринками и будинками, а розбрелися
по Низу за рибними и звіринними промислами.
Багато козаківъ опинилося міжъ Донцями. Козаки-
виписчики, котрихъ пани уважали своїми хло-
пами, ишли за московську границу, або на Донъ,
або на Буджакъ, або въ Добруджу. До панівъ, де
їхъ чекала неволя, не багато вернулося. Україна
значно опустіла. Поля лежали облогомъ, промисль
и торговля застановилися. Коло Києва и на ліво-
бережжю Дніпра панувала велика дорожня.

Тоді коронні гетьмани не знали, що й почи-
нати зъ своїми військами, а вивести їхъ зъ Укра-
їни значило-бъ нищити плянъ забезпечення Річи-
посполитої зъ стороні границь. Вони водили вій-
сько зъ одної сторони въ другу й нищили остапки
королівськихъ и шляхоцькихъ маєтностей. Жовні-
ри зъ свої сторони плундрували Україну й давали
поводи до новихъ бунтівъ.

Заледве проминуло дві неділі по кривавихъ по-
діяхъ, якъ Потоцький діставъ вісти про нові ко-
зацькі заверюхи. Козаки держали шумну раду въ
Канєві. Низовці завзято враждували на Барабашів-
цівъ. Потоцький піславъ до нихъ зъ Києва Голом-
бовського зъ запитаннемъ, чому вони не присла-
ють гарматъ. А коли козацькі коні змучені, то
вінъ пришле коні зъ Черкасъ и Медведівки. По-
тоцький обіцявъ такожъ вставитися за козаками у
короля, тільки щобъ вони прийняли порядокъ, який
заведе Річъ-посполита. При тімъ заявивъ вінъ, що
реєстровиківъ не може бути більше, якъ визначать
комисари, и що въ реєстръ не можуть вписува-
тися панські піддані, а тільки зъ королівськихъ
маєтностей.

Козаки відповіли, що гармати вже въ дорозі,
що вони зібрався на раду взглядомъ посольства
до короля, и що до 30-го Серпня вони свої наради

закінчать. При тім жалувалися на угнетення королівських і панських урядників, на убийства і розпусти польських жовнірів в Роменщині і в Трахтемирівських козацьких маєтностях.

Потоцький зсилався на урядові доноси й сказав, що в Роменщині вибухли нові бунти проти німецьких жовнірів, котрі прийшли на квартири. Він обіцяв просити короля, щоб той дав на їх просьби милостиву резолюцію. При тім просив Потоцький, щоб козаки прислали до него в Київ з кожного подку по кількадесять козаків, щоб з ними порозумітися і вибрати при нім послів до короля.

30-го Серпня зібралися представителі козаків на раду в Києві і установили шість пунктів:

I. Відправити в посольстві до короля: Романа Половця, Богдана Хмільницького, Івана Боярина і Івана Вовченка;

II. Придати військовому товаришу Андрієві Мусі по 10 козаків з кожного полку, котрі мали б уважати, щоб козаки не виходили на Запорожжя до дальших розпоряженій королівських. В тім мала помагати також Кременчуцька сторожа;

III. В Канєві при гарматі лишити 20 людей, а прочих розіслати домів;

IV. Вислати Київського полковника Боярина, щоб усмирив вібраних коло Гадяча бунтівників, з власттю карати їх смертю;

V. Під карою смерти не повинні козаки доікати одинь другому минувшими ділами.

VI. Козакам не можна переходити від одного полковника до другого.

Ті пункти підписало 6 полковників.

Таким робом придупено остатні появи козацької заверюхи. Приборкавши козацьких старшин, відділивши старих козаків від нових, запобігши розширенню козаків реєстрових від берегів Дніпра по Сулі й інших ріках, надавши козацьким представителям обіцянок, котрих вони зовсім не думали виповнити — тепер коронні гетьмани прийнялися старанніше, ніж коли, забезпечити Україну для Річи-посполитої. Через наступаючу зиму вони не мали чого з сторони козаків боятися; але задавала їм немалої тривоги весна, котра пригадувала козацьке motto тих часів: „як прийде весна красна, буде наша голота рясна.“ Коли б в скарбі польським були гроші, тоді строїли б Ляхи кріпость на Кодаку неперестанно. Однакж грошей не було, і коронні гетьмани мусіли нераз на свій кредит пожити, щоб себе не знеславити.

Між тим громадилися над панською ренубанкою зловіщі хмарн. Коронні гетьмани довіда-

лися, що Острияниця з кількома тисячами народу перейшов за московську границу. Потоцький писав до Конєцьпольского, щоб він повторив просьби до царя о видачі Острияниці і других козаків; але Москалі не видали Ляхам ні одного козака. Здається, не без задоволення гляділа Москва на ляцько-козацькі межиусобиці.

Коли коронні гетьмани з трівогою гляділи на сіверо-восток, відкіль бунтівники могли б нову поміч дістати, явилися козацькі послы до короля й сенату з покірними просьбами. Надіючися на те, що Потоцький вступався за ними у короля, вони заявили, що готові прийняти такі права, які надасть їм король і Річ-посполита. Письмо і інструкцію, що дали козаки своїм послам, диктував сам Потоцький. Так, хоч не вдалося йому приборкати козаків оружем, то приборкав їх обманом.

Король і пани радо прийняли козацьких послів, читали покірні їх просьби і приписали їм такі умовки, якби Потоцький взяв їх окопи приступом. Але не зараз оголосили пани ці умовки козакам. Вони перш усєго лишили досить часу, щоб їх брати вдерлися глибше в козацькі землі, щоб і жовніри загніздилися на таких місцях, відкіль могли б вибухнути нові бунти. Прошло тим часом чотири місяці. В кінці листопада обвістили Ляхи, щоби козаки явилися на Масловім-Ставу, де нині село Маслівка (між Канєвом і Богуславом над річкою Росавою), вислухати королівського рішення.

Николай Потоцький вислав там брата свого Станислава, як свого намістника, щоб уважав на порядок. При таким бо вчованню козаків коло Маслового-Ставу могли б легко зайти суперечки і привести до нового бунту козацького війська. Потоцького прийняли в козацьким таборі з почетом і представили йому всіх старшин. Під час того стояв Николай Потоцький з своїми хоругвами і з Маслоставською комісней в Білій-Церкві. Довідавшись від брата, що все в порядку, рушив він в Рокитно, а відсіль в Миничинки. Щоб придати комісній більше ваги, дав він знати своєму братові, щоб козаки вирушили йому на зустрічу.

26-го листопада двигнулися всі козаки й ушли півтора милі. Панські війська зробили тільки пів милі і стали в чистім полі. В порядку зближилися оба війська і, не доходячи одно до другого на кілька вистрелів з лука, стали й устроїлися в боєвий порядок. Тоді старшини в супроводі почетного конвою реєстровиків одділилися від війська й підїхали під проводом Станислава Потоцького до польного коронного гетьмана. По-

здоровкавшись обопільно, казавъ гетьманъ зійтися старшинамъ на середину міжъ обома військами въ рицарський кругъ, по козацьки — въ раду.

Комисія ввійшла въ козацький кругъ и говорила о карі, постигшій Скидана, Путивця и другихъ „бунтовщиківъ.“ Опісля прочитано актъ комисіи, а въ кенець виголосивъ офіціальний проповідникъ козакамъ проповідь. Вздихаючи слухали козаки сеі проповіді, а було чого вздохати: козаки утратили всі права самоуправлення, всі знаки військового достоїнства и всі землі, що попалися въ шляхоцькі загірубчі руки. Щобъ більше унизити козаківъ передъ ними самими, казали пани козакамъ віддати гармату посередъ рицарського круга й зложити хоругви, булави и всі військові знаки до нігъ Потоцького. Наконецъ запитали козаківъ, чи схотять прийняти відъ короля и Річи-посполитої комисаря на місце свого гетьмана, а полковниківъ шляхтичівъ на місце своїхъ полковниківъ. Козаки и на те згодилися, и Потоцький поставивъ комисаремъ Коморовського. Представлено потімъ 6 панівъ-полковниківъ и двохъ військовихъ осаулівъ. Пани полковники вибрали собі 6 полковихъ осаулівъ, міжъ котрими Чигиринськимъ осауломъ ставъ знакомитий Романъ Пешта. Опісля вибрали сотниківъ, міжъ котрими сотникомъ въ Чигиринськимъ полку ставъ Богданъ Хмільницький, бувший військовий писарь въ Павлюківськихъ часахъ. Військовимъ осауламъ назначено жаловання по 600 золотихъ, полковнимъ осауламъ по 350, сотникамъ по 200, а сотеннимъ отаманамъ тутже вибранимъ по 60 золотихъ.

Резиденцію козацького комисаря назначено Корсунь, тому що Трехтемирівъ въ остатній війні майже зовсімъ випалено.

Відъ визначення границь ненарушимої козацької території відказався теперъ Потоцький тимъ, що край війною опустошений, и не буде віділяти взяти корму для людей и коней въ часі об'їзду границь.

Такъ відігравъ Николай Потоцький ролю побідителя козаківъ.

Відъ часу, якъ козаки почали зъ Ляхами миритися, имя Гуні счезає въ козацько-польськихъ пересправахъ. О Гуні знаємо тільки те, що вінъ до Вересня 1639 року бувъ въ Україні, або на Запорозжю, а опісля пішовъ за московську границу.

Перша весна минула безъ ворохобні въ Україні, бо червачки вили засіви ще въ зерні, а посуха висушила зовсімъ траву. Але до нової ворохобні було недалеко. Великий гетьманъ коронний Конецьпольский добрерозумівъ се и, не дождавшись грошей зъ королівського скарбу, позичивъ на власний кредитъ значну суму й відправився зъ 4000 людей, щобъ докінчити кріпость на Кодаку. При

німъ звели вали довкола на кілька ліктівъ. Дальші укріплення поручивъ вінъ докінчувати Станиславу Потоцькому.

Якъ велику вагу придавали Ляхи сій кріпости, видно изъ строгої інструкції, що давъ Конецьпольский іі губернаторові Жолтовському. Після сеі інструкції було головною ціллю кріпости стерегти, щобъ люде своєвольні не ходили въ чужі землі за здобиччю и тимъ не підохочували похлихъ людей до козакування. Сторожа мала такожъ пильно наглядати, щобъ люде зъ городової України не уходили на Низъ и въ Дике-поле. Такъ, здавалося, були діла въ Україні зовсімъ упорядковані, и панамъ нічимъ би и турбоватись. Такъ ні! Все те упорядкованне було лишъ на папері. На небезпечійшихъ пунктахъ розставили пани 3000 кварцяного війська, котрому скарбъ не заплативъ жаловання відъ 1-го Вересня 1638 р., т. є. відъ укінчення козацької війни майже черезъ цілий рікъ. Військо отже було змушене винагороджувати собі грабіжомъ панськихъ и королівськихъ маєтностей. Походи жовнірівъ були похожі на походи черезъ неприязельску землю. Возні суди й горожанські трибунали були переповнені скаргами на грабіжі и розбої жовнірівъ, але нікому було судити виновнихъ.

Такъ трівавъ сей неперядокъ и дальше и заготовлявъ Україну до слідучихъ подій, которі народъ прозвавъ „Руїною.“*)

*) Руїна — народне названне козацькихъ бучъ ва Хмільницького и по німъ.

ЗЪ НАРОДНІХЪ УСТЪ.

Про зозуль, посмітюхъ и гадюкъ.

(Записано въ г. Миргороді, 15. Червця 1862 року.)

Була собі дівка, така хороша, така! Та захався въ неї парубокъ, тожъ козакъ гарний. Ото, ходить до неї: любляться; а далі — й побралися. Живуть собі. Пішли вже и діти: хлопчикъ та дівчинка.

Разъ, святками, жінка й каже: — А поїдьмо оце, чоловіче, до мого батька.

А батко іі та живъ десь пооддаль.

— Добре, — каже чоловікъ, — поїдьмо.

Поговорили, зробили. Забрали дітей, поїхали. Ідуть собі, та ідуть, дивляться — річка. Чоловікъ и каже: — Ну якъ же ми переправимось черезъ цю річку? Возомъ іі та не переїдеши. Покиньмо, — каже, — на цімъ боці коня, то ти (на жінку) зробишся зозулею, та, взявши на крила дітей, перелетиши, а я зроблюся ужакою, перепливу:

Узявъ вінъ перекинувъ жінку, стала зозулею. Посажавъ на крила дітокъ — полетіла. Перелетіла вона черезъ ріку, та й сіла на тімъ боці. А вінъ тожъ, перекинувся ужакою — перепливъ.

Звісно, все вже те робивъ не чоловічою силою: духъ святий при хаті — нечистий ёму помагавъ. Опинившись на тімъ боці, впять вінъ и самъ перекинувся й жінку перекинувъ — зробився людьми, якъ и були, и пішли вже пішки до батька.

Приходять до батька, — раді їмъ всі, прераді. Сказано, не бачилися стілько. Пообідали. Після обіду жінка й чоловікъ спать полягали — поснули; а дідъ зъ дітворою гуторить — зъ унуками сказати. Та мабуть уже щось помітивъ недобре, и питається въ нихъ: — Що це, — каже, — у васъ за батько такий?

— А хто ёго зна, — кажуть; — оце, якъ іхали, була річка, такъ переіхати й не можна; то вінъ на матірть: — Лети, — каже, — ти зозулею, а я перекинусь ужакою — перепливу. И перекинувъ матірть зозулею та насъ посажавъ на крила до неї — перелетіли; а самъ ужакою зробився — перепливъ.

— Такъ хиба вінъ гадюка? — пита дідъ.

— Та хто ёго зна, — одсвили діти.

Дідъ заразъ пішовъ, вигостривъ ніжъ и зарізавъ того чоловіка. Зарізавъ та й закопавъ — на городі тамъ, чи де.

Прокинулася жінка: — Де чоловікъ? — питається.

— Не знаємъ, — каже дідъ; — пішовъ кудись...

Отъ где вона, где — нема.

— Піду-жъ и я, — каже; — вінъ, мабуть, до дому полентався, то я ще й нажену.

Попрощалась; забрала дітокъ — пішла. Идуть-мадуть — не видко чоловіка. Вона й питає у дітей: — Куди батько пішовъ?

— Е, — кажуть, — дідъ батька зарізавъ та й зарібіъ на городі у яму.

— За-ві-що? — пита.

— Та сказала, — каже хлопчикъ и показує на дівчинку, — що батько гадюкою перекидався; такъ дідъ и зарізавъ.

— Та брешешъ: то ти сказавъ, — одмагається дівчинка.

— Та ні бо, ти.

Змагаються такъ собі; зверта одно на одного, та все йдуть. Не чулося, коли й до річки дійшли. Діходять до річки, жінка й каже: — За те-жъ, — каже, — що ви казали на батька, що вінъ гадюка, ти, дочко, лети посмітюхою, ти, сину, лізь гадюкою, а я, — каже, — полечу зозулею.

Полетіла вона зозулею, дочка посмітюхою, а синъ полізь гадюкою. И ото вже розплодилися ажъ по сі часи.

Онъ-то якъ, погляньте, народъ нашъ виводить початокъ зозуль, посмітюхъ, гадюкъ. Всякий, хто хочъ трохи дослухався, що люде говорять, коли самъ неохочий дознаватися, може чувъ, що зозуля не парується, якъ отъ другі птниці, не сама висижувє дітокъ, ніколи собі не вєв гніздечка и не несе туди яєць, якъ другі, а підносить їхъ у чужі гнізда: одно очеретянці, друге кропивянці, третє куди инше; и ніколи не несе двоохъ яєчокъ вє одно гніздо, — все на-різно. Тамъ їхъ птахи міжъ своїми й висижують, и годують тихъ зозуленятокъ. А сама вона зъ весни на дереві, знай: куку! куку! віщує-бъ то людямъ, кільки віку жить. Перелетіла зъ гільки на гільку — куку! А тамъ вже хто небудь: „Зозуле, зозуле, скажи, кільки мині літь жить?“ Отъ вона й кука, поки ажъ мандрикою объ Петрі не подавиться. А за дітокъ їй байдуже. — Оттакою-жъ то народъ нашъ, невгамонний до вигадокъ, вивівъ и жінку ту, немилосерну матірть зозулю, що осудила дітей своїхъ: одного — знай стрибати по смітникахъ та по дорогахъ, а другого до суду плавзати по землі...

Иванъ Руїна.

ПИСЬМО П. КУЛІША ДО РЕДАКТОРА
„С.-ПЕТЕРБУРГСКИХЪ ВѢДОМОСТЕЙ“
О ПП. Каткові и Аксакові.

Письмо до п. Каткова.

(Продовження.)

Прочитавши сей протестъ, нехай судять безсторонні и нейсторонніші читателі: чи суть тутъ признаки розвращення чого небудь, а тимъ більше „розвращення руського народа?“ чи єсть тутъ неповажанье для галицькихъ публицистівъ и ученыхъ: „Зубрицькихъ, Головацькихъ, Петрушевичівъ, Дідицькихъ, Ліскевичівъ, Паумовичівъ и т. д.“ на которе нарікає „Болнъ“, вдохнувший таку віру петербургському корреспондентові? и чи напечатать я сей протестъ въ газеті, буцімъ-то „отверто-ворожій“, після ёго увещення, „руськимъ галичанамъ“?

Въ чімъ єсть моя правдива исповідь? питає петербургський корреспондентъ. Моя правдива исповідь досить виражена въ сїмъ таки протесті, за которій на мене введено небувале, нечуване церестушення: „розвращення руського народа.“ Мол исповідь виражалась, для неупередженнихъ людей, у всїмъ, що я коли-небудь печатавъ; а виразнійше, якъ де-небудь, вона виражена въ двоохъ моїхъ статтяхъ, изъ котрихъ одна була напечатана въ „Русскій Бєсѣдѣ“ 1857 р. и перепечатана п. Личакомъ въ „Золотій Грамоті“, а друга заголовкомъ „Эпиграфъ къ Черной Радѣ“, а друга напечатана въ „Основі“ 1862 р. и перепечатана п. Дідицькимъ у львівському „Слові“ підъ заголовкомъ: „Полякамъ объ Украинцахъ“. Те, що виповіджено мною въ сїхъ двоохъ статтяхъ, я написавъ би й теперъ, коли-бъ доказалась до того потреба. Отъ моя „правдива исповідь“!

Теперъ я въ праві зажадати въ свою чергу: нехай же підійме прилібцю рыцарь независого образа, кидуючи їдовиті стріли изъ-за угла и скриваючийся підъ буквою Х. Сей п. Х. запевняє читателівъ „Московскихъ ВѢДОМОСТЕЙ“,

що ніби я надрукував свій протест в часописі „открыто-враждебной русским галичанамъ и содержимой тамошней польской партией.“ Як же-ж сему не вірити, коли він не тільки читав „Воюна“ (де перепечатаний цілий мій протест), але й рекомендував його п. Каткову? А між тим він не поміркував в мого протесту, що я навіть не знав, де сей протест буде напечатаний. Я просив напечатати його де-небудь, де-угодно, честішійшого изъ руськихъ галичанъ, п. Партицького, сотрудирика „Слова“ и литературно-наукового зборника „Галичаняна“, видаваного під редакцією шп. Головацького й Дідицького. Звідки-ж вь конець взяв п. Х., що литературна часопись „Правда“, де п. Партицькому подобалося напечатати мій протест, „открыто-враждебна русскимъ галичанамъ“ и „содержится польской партией“, — коли навіть „Воюна“ сего не каже? Досить було прочитати один мій протест, щоб пересвідчитися, що жадна полонофильська часопись не помістила би його у себе. Нащо-ж такъ обманювати руськихъ людей, читаючихъ „Московскія Вѣдомости.“

Дякуючи посередництву петербургського корреспондента, сего п. Х., вишсуючого й коментуючого стрічки зъ „Воюна“, руська публіка могла-бъ обвинити мене ще й вь іншихъ переступленняхъ. Я порівняний вь полякахъ, що почали під знаменемъ Кирила й Методія — я, котрий 30 літ не знаю нішого знамена, котрий бувъ удостовнений вибору вь члені комитета для прийняття славянськихъ гостей вь Варшаві и постійно супроводжавъ їхъ тутъ, поділяючи зъ ними наймильші надії мові молодости; але, званий службою, не мігъ я їхати разомъ зъ ними до Петербурга й Москви. Річ, здається, говорить сама за себе. Але п. Х. не встидався повторити навіть таке обвинення. Отъ на що може зійти печатне слово!

Отъ-що писавъ я — слово вь слово — до редактора „Московскихъ Вѣдомостей“. Мині здавалось, що п. Катковъ для пошановання сираведливости, повиненъ бувъ би напечатати се письмо, не отягавшись ні одного дия; але разомъ знаючи, що п. редакторъ „Московскихъ Вѣдомостей“ не любить признавати ошибокъ своєї газети, я, вь шість днів опісля, пиславъ копію того-жъ письма до п. Аксакова, вь просьбою — помістити вь газеті „Москва“, коли-бъ п. Катковъ и дальше отягався. Я сподівався, що п. Аксаковъ напечатася се письмо не тільки для одного пошановання для правди, але й задля того, що насампередъ поставивъ мині „запросъ“ вь своій газеті зъ powodu мого протесту противъ дивного поступку п. Головацького, и що одповіда на його „запросъ“ находиться вь моїхъ письмахъ до п. Каткова. Але розсвічене діла не відповідало замірамъ п. Аксакова — и отъ що вінъ чинить. Вигадує повір, щоб не напечатати мого письма, и разомъ зъ тимъ дальше розправляє по своєму, т. е. кручками й укієсно, о тимъ самимъ предметі, котрий подробию й ясно, але незгідно зъ його толкованнями, висвічений вь укрітимъ передъ читателями письми моїми до п. Каткова. Чимъ обьяснити такий спосібъ постування, якъ не бажаннямъ утримувати своїхъ читателівъ якъ-найдовше вь блуді вглядомъ особи, котру вь певній причині треба освітити звістнимъ світломъ? И такі способи уважавъ собі п. Аксаковъ позволеними и для діла користними! Але сямъ вінъ не ограничився. До тихъ видумокъ и перекручень, котрими пересповнена корреспонденція „Московскихъ Вѣдомостей“, п. Аксаковъ не багато надумуваня додати свої власні вь № 117 „Москвы“ (26-го Серпня 1867 року). Сего не мігъ би вінъ зробити, коли-бъ тутъ же напечатавъ мов письмо до п. Каткова. Воно доказувало би брехню й пересади; воно не дозволило би п. Аксакову повторити слідуєчі недорічності:

1. Вь письмі до п. Каткова доведено, що я не то-що не видумувавъ особної української азбуки, але не видумавъ и правописи, названої вь Галичині кулішівкою, т. е. правописи фонетичної, котра ще передъ моїми уродженнямъ була. Не зважаючи на те, п. Аксаковъ називавъ мене уставникомъ української правописи, пропустивши назву „фонетичної.“ а додавши, що „се дітище взяло собі на службу поляки, для своїхъ політичнихъ замірівъ.“ Несвідомий читатель може думати, що єму до сподоби!

2. Вь письмі до п. Каткова сказано, що вь Галичині доносили, буцімъ-то поляки намірили видавати журналъ на українськимъ язиці кулішівкою, але що чутка о тимъ втихла. П. Аксаковъ, сирвиши мов письмо до п. Каткова, сміло запевняє своїхъ читателівъ, що ніби „польська партія вь

Галичині предприняла видавництво кількохъ газетъ вь дусі українськомъ відъ Москви, т. е. відъ Росні, відлучення, на українськимъ наріччю, зъ захованнямъ правилъ найчистішій кулішівки.“ Тутъ п. Аксаковъ не тільки подає неправдивий и неправдоподобний фактъ, показуючи тимъ — або нерозуминне відношеній поляківъ до такъ-званихъ „народниківъ“ руськихъ вь Галичині, або крайню свою склонність до легковірности вглядомъ вистей, доношенихъ єму зъ-відтамъ противникамъ народнєго язика, але ще доводить и цілковите незнання предмета, о котримъ говорить. Які правила знав вінъ вь фонетичній правописі? Правило вь ній одно: „пиши, якъ вимовляєшъ.“ П. Аксаковъ прослідую, немовъ яку ересь, тую правопис, котра прийнята вже лучшими язикословами за найрозумнійшу, поединчу и догідну вь загалі, а для народнєго науцования злічється за найлегшу и найпомятнійшу. Объ сій правописі виражалъ свої мінли: Шлейхеръ, Штейнталь, Гримъ, Миклосичъ, Шульць. Адаже-жъ фонетика давно положена за основу науки о язичі. Що-жъ бо ви, п. Аксаковъ, посміхаетесь надъ фонетичною правописсю, виображаючи вь ній якісь небувалі ир-авила? Шульць, вь звістній своїй граматиці, каже: „Римляне послідували вь своїй правописі єдино розсудному основному правилу — кожде слово писати такъ, якъ оно повняно вимовляється.“ (Die Römer befolgten in ihrer Schreibart den einzig vernünftigen Grundsatz: jedes Wort so zu schreiben, wie es gesprochen werden muss). Насупротивъ замічає Миклосичъ объ етимологічній правописі зъ своїмъ ділі „Vergleichende Lautlehre der slavischen Sprachen“, що вона не подає можливости вірно виражати звуки живої річі, — що вь ній неминучі недогодности й лишні букви. „Хто сегодня вже амагаться до етимологі, той може бути певний, що попаде вь дилетантські сабаги.“ (Wer jetzt schon auf Etymologie ausgeht, kann sicher sein, dass er sich in dilettantische Willkür verlaufen wird). Такої гадки о нинішній етимологіі найбільший язикословъ нашого часу, Шлейхеръ, докладно вичуявший славянські — між ними и церковно-славянський и руський — язики. Не спішіть-жъ изъ своїмъ приписами, п. Аксаковъ! „Кождий язикъ“, каже Яковъ Гримъ, „стоїть на своїхъ власнихъ ногахъ и самъ собі приписує закони.“ (Jede Sprache steht auf eigenen Füßen und schreibt sich selbst ihre Gesetze). Звідки-жъ ви взяли, п. Аксаковъ, що мому имені потрібно було назъ-за фонетичної правописи „убілення“, якъ ви любенько виразились? И якимъ способомъ „новіша слава фонетичної правописи“ могла „отіинити“ його, по вашому таки вираженню? И, насупротивъ, гадаю, що вашому имені далеко більше відъ мого буде потрібно „убілення“, після того, якъ читателі дізнаються, якихъ середківъ ви уживаете для своїхъ цілей. У васъ до такої степені затьмилися поняття о достойнімъ и недостойнімъ, що я цілкомъ не задивуюсь, коли зновъ подібаю у васъ судження, подібні слідуєчому: „Допустімъ, що печатати интимне письмо, безъ дозволення автора, и не годилось...“ И на сю уступку склонилися ви зъ трудомъ; и тутъ укриваете ви властиве: що мов письмо до п. Головацького було приватне, що воно зовсімъ не було признане и не годилось до друку. Що би ви заговорили, якимъ Демостевомъ розъярилися би ви, коли-бъ кому-небудь прийшло на думку надрукувати ваше письмо, безъ вашого приволення! Але коли се дотичитъ хохла, то „яке-жъ вь тимъ лихо?“ питаєте ви зъ такою наивністю, неначе ми живемо вь часахъ кулакового безправья.

(Конецъ буде.)

НА ЦІЛІ ЛІТЕРАТУРНІ

вложили високоповажні и чесні панове: Др. Коршляк Сушкевичъ 2 р., Василь И... 40 кр., Кароль Німентовський 50 кр., Титъ Блонський 40 кр., Дръ Іванъ Яхно 1 р., Богданъ Іюрко 50 кр., Богданъ Бабій 90 кр., Титъ Кувицький 50 кр., Северинъ Ганкевичъ 50 кр., Володимиръ Білінський 40 кр., Коссовичъ 50 кр., Константиновичъ 50 кр. — разомъ всього 8 р. 10 кр. Дочисливши до сего попередну, вь ч. 20. виказану складку вь снілкости 401 р. 55 кр. а. в., вносите фондъ літературній теперъ 409 р. 65 кр. а. в.

Зверхъ того прислали до мене ученики Станиславської гимназії 100 примірниківъ першого випуску поезій Ю. Федьковича, признаючи весь дохідъ зъ розпродажи на цілі літературні.

Тарнопіль, 27-го Жовтня 1867.

О. Партицький.

Видаватель и редакторъ: Лонгинъ Лукашовичъ.

Зъ друкарні Ставропигійської.

ПРАВДА

письмо наукове и литературне.

Виходить щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата вносить: на 3 чвертьрочия (до пінця р. 1867) вр. 1. 60 ; на півъ року вр. 1. 10; на чверть року вр. —. 60. — Редакция підъ Ч. 236 місто (въ Ринку).

ДУМКА.

Неравъ бабуся — най царстнує —
Мини, якъ бувъ лице малимъ,
Прядучи кужіль вечерами
У пієть передъ Різдомъ святимъ.
При ватрі голосомъ миленькимъ,
Мовъ та вааулька у гаі,
Ровскаувала про лицарівъ,
И триголовні зми,
Що тамъ за моремъ десь далеко
Жинушу воду стережуть,
И про дівчата злотокоші,
Що ночами Дніпромъ пливуть....
Бабуся вмерла, и мій волосъ
Вже наче снігъ припорошивъ, —
У безталанню, горю, муці
Я шістьдесятій рѣкъ прожиявъ;
Людей пізнавъ я окаяннихъ,
Въ котрихъ пливе одна кровъ,
Отъ якъ моя, — кишить та гравъ;
Но вже звелась: бездушні мовъ,
Но божімъ світі лишъ блукають.
Неначе ті живі мерці,
Душею мертві, у могилі —
Лишъ тіломъ ще живі.
И другихъ знаю осліпленихъ,
Що вже забули рідъ, племя
И рідну мову, свою віру
Переміяли и имя;
Гнетуть и гонять братий своїхъ
Ще гірше лютихъ ворогівъ, —
Забули темні, помрачені
На божу кару, божий гнівъ.
Якъ тихъ пізнавъ я недолюдківъ,
То я въ жалю ажъ пропадавъ,
Неравъ въ куточку, мовъ дитина,
Криваві слѣзи проливавъ.
Мини въ тихъ хвиллхъ насувались
Бабусині на умъ навки....
— Де, Боже, та вода живуща
Тече струями изъ скали?
Де, Боже, змий той триголовий?
Де, милостивий? — ахъ, скажи!
И, мовъ волхвамъ, мині старому
Звізду провѣдну низпошли.
Тудя алецъ и на надогони,
И сокіаъ менс-бъ не здогонивъ;
Сточивъ би я борбу завяту,

И на світі більше-бъ вже не живъ
Огняний змий той триголовий....
Води я-бъ хутко зачерпнувъ ~~внесъ~~
И зновъ сокіомъ на Україну —
Назадъ надъ Дністеръ я-бъ вернувъ,
И давъ би пити здеревілимъ
У сні живущої води....
Ожило-бъ серце, наче квітка
Зівяла въ ранці відъ роси,
И всі би стали до роботи
На своїмъ полю-ниві вразъ,
А доля въ гробовищъ би встала,
И втихъ би біль нашъ хоть на часъ,
И вража сила би пізнала,
Що міжъ братами згода й ладъ;
Гаравдъ и воли, правда й сила
Вернули-бъ зновъ до насъ назадъ....

Не чути голосу святого,
Де змий той воду стереже, —
А ти люті гарпі
Шматкують отчину уже....
Устаньте-жъ, браття, та до діла:
Живущої води нема!
Збудіться, браття!.. вже доволі
Ми протерпіли лиха-зла!
Про милость Бога пробудіться:
Зъ всего враги насъ обдеруть
И, мовъ тихъ старцівъ, изъ торбами
Въ чужую землю проженуть.

Данило Млака.

Кармелюкъ.

(П. — А. — К.)

Оповідання Марка Вовка.

V.

Коли отсе у Кармелевімъ селі пройшла чутка, що се їхъ Кармель отаманує у Чорному-Лісі, — пройшла чутка й зрушила старого й малого, доброго й лихого. Которий козакъ стрічавсь, то усе козакъ заклопотаний; котра козачка проходила, то все козачка розтурбована, у трівозі! Дійшла чутка до Кармелевої матері старої й до ёго молодої дру-

жини. Стара мати говорить, слізьми слова свої приливаючи, до невістки: „Отъ люде лихі! отъ недобрі, Марусечко! Отъ поговірѣ який на мого Кармеля! отъ позлодійка яка на мою кохану дитину! Не йму я віри сѣму! Не йму віри! А якъ віри пійму. то вму! А ти-жъ, Марусе? Що-жъ ти?“

— Я житиму й кохатиму, — говорить Маруся; а малесенька дочка стояла тутъ та слухала й собі тежъ бубонить:—И я зъ мамою! и я зъ мамою!

Проминуло ще багато днівъ, и одного разу у ночі — нічъ була ясна та тепла, місяць світивъ и зорі, сади у квіту стояли, хата въ типі й у сні, соловейки щebetали, — Кармелева дочка спала солодко й легенько дихала; заснула тежъ и стара мати, нагорювавшись та наболівшись, и спала невпovійнимъ сномъ — то зітхала вона у сні, то зновъ скрикувала, схлипувала: сонъ хочъ змігъ неміцну стареньку, та спокую їй не давъ.

Не спала Кармелиха-дружина. Вже багато ночей вона не спить и багато мабiть ще не спатиме, бо вона молода й крiнка, а що день, що година її тугу прибiльшує. Не спала вона й думала объ тiмъ, кого вона кохала. Коли чує — тихенько-тихенько відчиняються двері, и бачить вона — уступає вінъ, и чує його у своїхъ рученькахъ. И не знала вона, чи стемнівъ тоді світъ божий, чи засявъ, чи то була роскiшь, чи бiль. А якъ вже схаменулася вона у садку й бачила округи себе пахучі квіти, ясний місяць и зорі, и тоді ще довгенько-довгенько вона нічого не розуміла, не знала, тільки тее, що вона у його на рукахъ, що вінъ тутъ коло неі. И все вона дивилася на його й по-трохи опам'ятувалася. И почали вони розмовляти по-тиху, по-вiрну, и цілісеньку нічку розмовляли. Місяць скотивсь изъ неба, зорі поховалися, соловейки позмовкали, рожевий розсвітъ почавъ ржевити, деревесні листочки затрепexалися, и Кармель обнявъ-поцілувавъ дружину, прощаючись. И пішли вони разомъ обiйко полемъ-шляхомъ до долини за селомъ. У долині три коні паслося воронихъ, и два товариші дожидали, курячи люльки; тутенька ще попрощавъ Кармель зъ дружиною, и чули товариші, що промовивъ вінъ до дружини: „Буду до тебе навідуватися.“ И всі три сіли на коней, та й помкнули — тільки искра зъ-пiдъ копитъ кiнськихъ сипнула, та й зъ очей зникли. А Маруся повернулася до дому. И дома, и у сусiдiвъ всі й усе ще спало — тільки що розсвітъ порожевивъ племенистiй, та деревесні листочки жвавiй трепexалися.

И зновъ пішли дні за днями й часи за часами. И що дня, що години розбiйнича зграя у Чорному-Лісі прибiльшалася, и що дня, що години багаті та вельможні люде гiршъ та гiршъ лякалися й тривожилися. И порішили вони чи такъ, чи и-

накъ, не жалуючи нічого, зловити отамана и вирядити шукачiвъ та слiдцiвъ и обiцяли велику їмъ плату й нагороду, „аби ви намъ того отамана узяли“; отсе-жъ тiі шукачi й слiдцi розроiлися скрiзь купами, шукаючи та вислiжуючи.

Проте часъ минавъ, а отамана усе не примогли ще пiймати. Неразъ розбiгалася чутка: „зловили отамана!“ и цілі юрби людеi збiгалися на його дивитися, порушені причаствомъ, недовiрствомъ, дивомъ, цікавостю, непевностю, — аже-жъ чутка показувалася неправдива. Правда, що зловили десь у лісі чоловіка непевного, та се бувъ якийсь бiдолака, що його вигнала на великий шляхъ нуждонька та бiдонька, або й зовсiмъ безвинний перехожий часомъ бувъ схоплений. Чутка така тежъ розбiгалася, що чарувавъ усiхъ отаманъ, що очи одводивъ, доторкавъ серця; розбiгалася чутка, що його голосу чути, його погляду стрiти, а його краси бачити ніхто у свiгi не примiгъ безпричасно та недбало, — що вінъ кожного чарувавъ-приманювавъ до себе. Була навiть така чутка, що багато шукачiвъ и слiдцiвъ його у руці держали вже, та пускали оманені, а потiмъ вже до віку не були годилися на свою службу.

Та знаходяться-жъ у свiтовi красному люде, що їхъ жадна краса не вчарує, жадна не омане омана, — и отъ знайшлися такі на отамана й узялися його слiдити та вислiжувати безодпочинно й безусипливо, такъ якъ безодпочинно й безусипливо вінъ втiкавъ відъ нихъ — у день и у ночі, и ввечері и ранкомъ, темними гаями, широкими полями, безкраїми степами, низькими долинами та лугами, високими горами....

VI.

Одної темної ночі, якъ усi спали, Кармелева дружина стояла у своєму садочку пiдъ вишнею, немовъ измурована, поки не виявилася висока поstattъ відъ долинки, — тоді вона кинулася на зустрічъ, якъ душа до раю, до свого Кармеля.

Вінъ задиханий, зморений, потомлений, помучений, пригорнувши її, не змігъ довгенько придержати у своїхъ зомлілихъ рукахъ, ледві змігъ слова промовляти: „Гонять мене, якъ хижого звiрi, Марусе,“ промовивъ Кармель; вже три дні й чотири ночі никаю, не зупиняючись.... товаришiвъ розпустивъ....“ — „О, коханий,“ — каже Маруся, — „и въ насъ тутъ були. питался усiхъ. Усi одказали: нічого не знаємо! Учора.... Що се таке?“ — спитала вона, замираючи, бо тоді саме щось стукнуло й грухнуло десь; и хата всвітилася ясно світломъ, у хаті говiрка голосна почувалася, силики й скарги, и близенько коло їхъ у садку голоси й люде зъ усiхъ бокiвъ.

— Держи! лови! Маємо! держимо! — рознеслося по тихій погоді у ночі. Схопили Кармеля.

— Марусе! — промовив він хутенько й тихенько, — кажи, що нічого не знаєш; чуєш мене, Марусе?

— Чую, — одказала Маруся.

Стара мати прибїгла зь плачемъ, питаючи, чи сѣму правда, благаючи, щобъ відпустили сина її єдиного, побиваючись, що беруть. Маленька дочка прокинулася, и, якъ була у сорочечці, розхрістана — кинулася до тата й вхопилася за єго рученятами. Усіхъ одірвали відъ Кармеля, укинули єго у візокъ и повезли шляхомъ, а все-усе село знялося, наче рїй. и, гудучи, дивилися у слїдъ, а за возикомъ поспїшалася Кармелева дружина зь дитинкою на рукахъ. Стара мати не здужала пішки побратись; омліваючи разъ-у-разъ, вона дожидала, поки запрягали для неї коня парубки, порушенї духомъ, доторкнутї до серця, непевними руками.

И привезли Кармеля у велике місто, у кайданахъ, и зачинили у камяну, темну темницю. Багачі кричали: „Дождавсь Кармелюкъ! Отже й заплата Кармелюкові!“ Вбогі люди по-тиху розмовляли. Молодиці й дівчата плакали, старї люди хрестилися, благаючи: „Помилуй, Боже милїй!“

За Кармелемъ у слїдъ прийшла єго дружина зь дитинкою, и привезли єго стару неньку.

Почали судити Кармеля, и судили єго чималїй часъ.

Чи хто йшовъ тоді, чи хто їхавъ минаючи, коженъ бачивъ по всяку годину на пляцу проти німої зачиненої темниці стару, прибиту на остатній своїй літній силі, що тутъ сидїла на великому каменї та плакала и, якъ хто до неї підїде, свое лихо розказувала, побиваючись, и молодую молодницю, що безмовно сидїла, наче стративши таки доценту усе дороге та любе, якъ доценту румянець зь лица вь неї зникъ, а біля неї маленьку дівчинку. Ніколи не бачили, щобъ ся дівчинка гралася або пустовала або опинилася на улицї прилеглій, де — видно було — продавалися ласощї й грашки, — ніколи! Смирнесенько коло молодиці сидїла ся дівчинка мала. часомъ тихесенько щось питаючи вь неї або до неї промовляючи, часомъ горнучись до старої, що її зь плачемъ обнімала й пригортала слабими, недолугими руками. Вони сливѣ жили тутенька проти темниці: тутъ на великому сирому каменї, що єго не звісно хто, коли й для чєго поклавъ середъ пляцу, вони свій обїдъ мали й вечерю; мабїть вони-бъ и ночували тутъ, да не позволяли на се міські порядки, то мусили що ночі братись до хижки, де найшли собі містечко, и тамъ лягати зь вечера. Остатній поглядъ бувъ на темницю, на її понурї віконечка, и думка

остатня по-надъ нею носилася; у ранці думка перша у темницю летїла, и перший поглядъ жадавъ того-жъ понурого образу темниці. Жадної легкості, жадної змінї не робилося; тїльки що погода усе холодшала: осінні морози пали, вечори и ранки стали морозистї; усі люди вже загорнулися у кожухи, усюди у печі запалили по хатахъ, и мала дівчинка хутче та хутче бігла ввечерї до хижки, а ранкомъ на своє місце на великому каменї проти темниці, а стара вже не мала сили кроку перейти, не опираючись на молоду невістку.

Усі вони знали, який судъ буде, и тїльки дожидали того дня, коли скінчиться. Прийшовъ день той — ясний, холодний, сніжокъ по-трьохи поросивъ, — коли відчинилася темниця, и, глухо брязкаючи кайданами, почали виходити злочинці, пара по парі. На пляцу зібралася купка людей, двї явісь жінки плакали, виглядаючи своїхъ поміжъ парами у кайданахъ. Яково лихихъ, розпачливихъ голївъ пройшло поміжъ тими парами! Отъ Кармель. Хто має зь кимъ попрощатись, дозволили попрощати. Кармелева мати упала, побачивши єго; жінка єго зь дочкою були коло єго, зовсімъ на поготовї за нимъ йти у далеку дорогу; та Кармель, попрощавшись зь ненькою, ставъ прощатись и зь жінкою и зь дочкою и щось тихенько промовляти. Жінка спанхнула на лицї, почувши єго слово, якъ відъ непередвидїного жалю, а дочка скликнула: „Ми тебе не хочемо кидати, тату!“ двїчі чи трїчі, а далї, обхопивши батька закованого ручечками, заклакла. Тимъ часомъ пронеслося поміжъ купкою: „Кармелюкъ! Кармелюкъ! Се Кармелюкъ! Де вінъ? Отъ вінъ!“ и ціла купа, наче хвиля морська, порушалася й колисалася.

Казано рушати зсильнимъ, и рушили. Купа людей бігла за ними, проводила їхъ за місто далеко, на шляхъ, и купа усе прибїльшалася, усе голоснїшъ чулося: „Кармелюкъ! Кармелюкъ!“ Кидано гроші зь усіхъ бокївъ, послано у слїдъ: „Помогайбігь!“ Вели матірѣ за Кармелемъ, йшли жінка зь дочкою коло єго. Коли-жъ казано усїй купї завернутися.

— Умру я... хутенько вмру! — промовила стара мати, ледві дихаючи, а дочка мала, цілуючи й милуючи тата, скликнула: „Коли-бъ же зь тобою йти!“

„Усе буде, якъ кажешъ,“ промовила вірна піддана дружина.

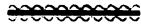
„Сподїваймося на лїпші часи!“ промовивъ Кармель.

— Рушать! рушать! — и рушили, усе далїй та далїй. Вже не чути глухого брязкання відъ кайданївъ. Ледві вже постатї мріють. Отъ и зовсімъ

зникли, тільки дерева при шляху вирізувалися на ясному небові зъ того краю, кудю зникли.

Стару матір вела люде, молода жінка несла дочку плачущу, купа уся посувалася жалкуючи, судячи та радячи. Того-жъ дня виїхавъ вознкъ зъ міста у Кармелеве село и повізъ туди до дому ёго семью. Зновъ засвітилося у ёго хаті ввечері, и усі тамъ сумуючи не розлучалися зъ нимъ у думці, — проводили ёго душею незнакомимъ шляхомъ у незнану зсилку.

(Конецъ буде.)

РУСЬКА РОДИНА.

(Географичний обзиръ землі, заселеної Русинами.)

Люде учені — историки, природоспити, годяться на тімъ, що географичне положенне й природа якогось краю великий впливъ мають на ёго жителівъ, на спосібъ їхъ життя, їхъ склонности и характеръ, на їхъ моральний и материяльний розвитокъ, якъ и на відношення їхъ до жителівъ другихъ земель. Такимъ чиномъ землепись, яко наука, толкуюча власне о положенню и природі земель, велику прислугу чинить исторії народівъ и становить її головну спомагательну галузь. Вона бо причиняється до зрозуміння життя и характеру народівъ, до вяснення непевнихъ або незнанихъ відношеній їхъ до другихъ народівъ, до висвічення фактивъ, збувшихся на їхъ землі.

Теперь, коли у насъ зъ вростаючою самовіжею будитьса похопъ до науки питомої исторії, не завадить піднести важность и конечность пізнання географичнихъ відношеній рідної землі. Щоби зрозуміти исторію свого народу, треба конче пізнати землю, на котрій вінъ живе, на котрій вінъ за життє своє боровся и бореться, котрої вінъ боронивъ такъ завзято.

Коли-жъ воля, шановні читателі, то нумо: перейдемо гадкою по тій Україні, переглянемо її відъ Бескидівъ до моря, — придивимося горамъ, що їхъ колись-то „підперали желізні полки,“ перелічимо води, що колись-то кровъ Турка й Татарина ними червоніла, перемеріємо стени й поля, що „почорніли ажъ відъ крови“, пролітої за того народа вольною волю. Не поведу я васъ ходомъ певнимъ, знаючимъ всі сторони й дороги, бо й самому часомъ поблудити приїде. Але будьте міні за те вибачні, уже за-про мою добру волю й отвертость; а коли хто побачить, що самъ би насъ ліпше повести зъумівъ, то самъ и виненъ, — чому чимъ борше за діло не возьметься?

II.

Имя, границі и просторонь України; загальний поглядъ на її поверхність.

Уже кілько-то именъ не має наша земля! Южна Русь, Мала Русь, Малороссія, а по частямъ: Червона Русь, Галиция, Галичина, чи Галичъ, Юго-западна и Западна Россія, и хто знає ще які. Народъ же самъ називає її Україна, се-бъ-то край*, та й годі, — такъ якъ вінъ и Бескиди-гори не називає инчимъ именемъ, а тільки горами, бо не знає краю, якъ своя Україна, не знає гіръ, якъ свої гори.

Простягається тота наша Україна відъ Припеті ріки и річки Беседа до Чорного-Моря, відъ полудневихъ стоківъ Бескидівъ и долини ёго Дністра по Донъ и Кубань ріки. Въ найбільшій своїй довжині, відъ заходу на східъ, сягає вона відъ 38° до 58° східн. довжини, значить 20 степ. або до 300 географ. миль; найбільша її ширина, зъ півночи на полудне, виносить 9½ географ. степ. (відъ 44°30' до 53°45'), що значить до 140 миль географичнихъ. Обшару займає Україна 10.870 кв. геогр. миль, отже перевищає Велику-Британію (европейські провинції) въ двоє близько, Францію зъ на 1000 кв. миль, а відъ Австрії (зъ Уграми) вона о мало що надъ 1000 кв. миль менша. — Сема часть зъ тихъ 10.870 миль припадає на часть України підъ Австрійськимъ владіннемъ (надъ 1600 кв. миль). Границить Україна на полудневий західъ зъ землями Волохівъ, Угрівъ, Словаківъ, на західъ зъ Польщею, на північъ зъ Білою- и Великою-Руссю, на східъ зъ Великооруссю, зъ землями Калмиківъ, Ногайцівъ и Черкесівъ, на полудне зъ Татарами и Чоримъ-Моремъ. Природа, хочъ и дала сій землі свій відрубний характеръ, не відграничила її значними, сталими границями відъ чужихъ земель; тому хотівши познакомитись зъ довідними її границями, пригатовитись мусимо на спам'ятанне копиці мість, місточокъ и річокъ, якими вона, вививаючися на всі сторони, переходить.

Зачнемо відъ заходу, відтамъ, де ріка Попрадъ (допливъ Дунайця), почавшийся въ Угорщині, зачинає становити границю межі Уграми а Галичиною. Межі місточками Мушина (въ Галичині) а Палоча (въ Угорщині) перебивається Попрадъ черезъ го-

*) Що имя *Україна*, хотя воно може зъ початку мало означати край граничний Русі, у народа теперь того значіння не має, а значить тільки, що *край* (земля), доказомъ отъ-такі поведінки: „не далека-то Україна,“ т. е. не далека-то земля, — „пішовъ въ далеку Україну,“ т. е. пішовъ въ далеку землю, „моя любя Україна“ и др. Такъ воно єсть ябї здрібіліє, нещєє відъ слова *край*.

ловний хребетъ Бескидівъ; туди (коло села Лелюхова) переходить границя въ Угорщину, иде долі річкою Теплою, черезъ Рокитівъ, до Довгої-Луки надъ Бардиномъ, зъ-відси на полудне, черезъ Куриму (на Теплій), ажъ недалеко підъ Ганушівці (на р. Теплій); тутъ звертається идъ півночи и, обійшовши Строківъ, Спиноу и Гуменне (країну такъ званнхъ Сотаківъ), зновъ вертає до Теплої коло Ганушовець. Відти спускається на полудне, долі ріками Теплою и Ондавою ажъ до устя Тернави, потімъ на східъ и полудне по-надъ Бутівці, черезъ Мункачъ (надъ Латорницею), ажъ надъ Береги; зъ-відтамъ вертається назадъ на західъ до р. Латорниці коло Дуброни и Касони и зновъ підъ Береги; дальше викрутами иде на західъ по-підъ Селище, черезъ Холми до Хуста, а відтакъ, зъ малими вїтками, рікою Тисою ажъ підъ Сигіть; дальше правимъ берегомъ Білої Тиси підъ Ясенівъ, де границі Галицької досягає, иде дальше границею (Галичини відъ Угоръ) до жерель Білого-Черемоша, де въ Буковину вступає и, загорнувши Извїрь, Шипїть-Вижній, Руську, Банилівъ, Петрівці, Купку и Терешани, підъ Боянами на Прутї до російської Бессарабїи входить; північною смугою Бессарабїи тягнеться по-надъ Бричани до Сороки на правімъ и Цекинівки на лівімъ березї Дністра и дальше симъ берегомъ єго ажъ до устя въ Чорне-Море, а берегомъ моря ажъ до Перекопу. Дальше земля межї Азовськимъ-Моремъ а українськимъ населеннмъ Херсонської и Єкатеринославської губернії заселена Татарами, Греками и німецькими колоніями ажъ по річку Кальміусъ; тому границя коло Перекопу лишая море и, лукомъ обминувши Татарівъ, Греківъ и Німцівъ, приходить до грецької колонїї Ласпи надъ р. Кальміусомъ. На полудні зъ-відси, за Азовськимъ-Моремъ, відділена відъ другихъ руськихъ земель, лежить Земля Чорноморськихъ Козаківъ, заселена самими Українцями — межї Азовськимъ-Моремъ, Землею Козаківъ Донськихъ, губернією Ставропольскою и Черкеськимъ краємъ*). — А теперъ вернімся до нашого (властиво — грецького) Ласпи. Границя тягнеться відти на північний східъ викрутами, границею Єкатеринославської, Харківської и Воронїзької губернії відъ Донської, ажъ підъ Матюшино надъ Дономъ; зъ-відси горї Дономъ ажъ по усте Тихої-Сосни, дальше горї Сосною, вступає відтакъ въ губернію Курську и иде просто на західъ до м. Богодухова; зъ-відси границя въ Кур-

*) Зверхъ того віддільні українські поселення розсіяні по Донській Землі, именно на правій сторонї горішнього и долишнього Дона, а потімъ и въ губернії Саратовській, Самарській, Астраханській, Оренбурській и въ іншихъ.

ській губернії певно означити не дається: стрічаються оселї українські ще дальше на східъ відъ м. Курська, якъ зновъ великоруські близько Чернигівської границі. Дальше иде границя, виступивши зъ губернії Курської, на північъ, границею Чернигівської губернії відъ Орловської, ажъ по-за м. Мглинъ підъ Хотимськъ, надъ річкою Беседомъ (на границі губернії Смоленської відъ Могилевської); відъ Беседа звертається вона на західъ и полудне границею Чернигівської відъ Могилівської губернії до м. Лоєва (при устю Сожи въ Дніперъ), відтамъ Дніпромъ ажъ по усте Припетї, дальше рікою Припетъ до Білосорокъ, зъ-відси, опустивши берїгъ р. Припетї, полудневою її долиною на західъ ажъ до Буга при Володаві; відъ Володави на північъ Бугомъ ажъ до потока Прїсіки (підъ Дрогичиномъ), де переходить въ царство Польске; сходить відтакъ на полудне черезъ Лосицю, Білу, Мєжиріччє, Радинъ, по-при Люблинъ (лишаючи єго на западі) просто до Щебрешина; відси закручується на полудневий західъ, черезъ Роківъ, Момоти, де входить въ Галичину, иде до Улянова (надъ Сяномъ), а зъ-відси дальше на полудне черезъ Лежайсько, мимо Городиска, підъ Березівъ; відси на північъ обертається и, обійшовши Жизнівъ, Високу, Братківку и др., назадъ идъ Будзїновою вертається, крутиться дальше черезъ Дуклю и Змигородъ на полудне повисше Горлицъ и Грибова до с. Ростоківъ на Попрадї, загортає за рікою села Шляхтоу, Чорноводу, Біловоду, Явїрки и вертає зновъ підъ Пивничну (надъ Попрадомъ); відси обертається на північний східъ зразу коритомъ Попрада, відділяючого Галичину відъ Угоръ, ажъ до Лелюхова, де переходить въ Угорщину.

Скінчили ми нашу вандрівку, обійшовши границею цілу Україну докола. А змучившись такимъ далекимъ ходомъ, відпочинемъ. Станьмо, розглянемся докола по сімъ широкімъ краю, которий ми теперъ відграничили відъ другихъ земель. По лівій руці підъ нами шумить Попрадъ (бо ми надъ нимъ опинились), плинучи долї, за Попрадомъ — не наша вже сторона. По правій шумлять ліси надъ нами: тутъ почалися наші Бескиди. Коли-бъ ми піднестися могли високо по-надъ найвисші єго верхи, ми увидїли би їхъ, якъ що-разъ виснимъ гребенемъ идъ полудневному сходовї простують; середною потягся головний хребетъ, відъ Попраду, по-здовжнимъ лукомъ, геть по-за границю Галичини, по-за Чорну-Гору, на Буковину, ажъ тамъ, де відъ гори Цифи розходяться Семиградські гори; а по-здовжъ него, по обохъ єго бокахъ, такожъ на східъ полудневий, кладуться, що-разъ ширшимъ лукомъ, що разъ низші, лямьцухи гіръ, ніби ступні до него, доки не зіллються, зніжившись дальше въ горби,

въ филисті рівнини. Інчі не такъ скоро знижаються, а тягнуться, відвернувшись відъ своєї громади, гилами въ Угорщину на полудне або на східъ въ Галичину. А одна гила усі випередила и потягла поміжъ допливами Висли и Дністра на північний східъ, сама зновъ поділилася и одну вітву післала дальше на північний східъ двомъ морямъ ріки поділити, геть по-за чужі границі, другу на східъ пустила, а третю по-за Дністеръ попростувала на полудневий східъ, Дністеръ перескочила, Бугъ переступила, Дніпрові порогомъ стала въ дорозі, и дальше на східъ пішла шукати Урала. Поглянемъ на полудневий західъ, по-за Бескиди: тамъ розтягнулося русько-угорське підгірре, и угорські рівнини підъ него підходять. Обернемося на східъ и східъ полудневий: тамъ, за галицькимъ підгірремъ, не закрили намъ уже ніякі високі гори виднокруга. — глядимо въ рівну, далеку даль, ажъ де виднокругъ земський зливається зъ синявою неба. Але наша виобразя сягає ще дальше, геть ажъ на східний и полудневий кранецъ України: и цілий той обшаръ велика плащина. — горби и ланцюхи гіръ, не висшихъ надъ кількасотъ стінъ, нивнуть на такімъ просторі: серединою тільки, ніби широкий поясъ, піднеслася земля незначно поздовжъ цілої України відъ жерель Богу и середнього Дністра ажъ геть по-за границу України, до Урала, въ широку вижину, на півночи и полудні обмежену снімненими згористими пасмами. А по цілімъ тімъ широкімъ просторі порозливалися ріки густою сіткою, и всі*) течуть однимъ путемъ, на полудне. А на полудні Чорне-Море розточило свої води, підсичувані нашими ріками.

Такий загальний образъ показала би намъ Україна, коли-бъ ми поглянули на неї зъ висока, зъ такъ висока, щоби могли однимъ поглядомъ всю обгорнути. А теперъ спустімся на землю и пригляньмося поодинокимъ частямъ, котрі зъ висока тільки поверхню заглинули.

Зачнемо-жъ відъ того, що найборше намъ въ очи впало, відъ гіръ:

Бескиде зелений, въ три ряди саджений.

Підемо тобою...^{**)}

(Дальше буде.)

*) Въ малихъ виімкахъ.

**) Народял співанка.

ЗЪ НАРОДНІХЪ УСТЪ.

Про гадюкъ.

— Оцю нічъ снилася мині гадюка, да така здоровенна, що мабуть вже й въ світі більшихъ немає: довга така — аршинъ зо-два буде, и товста

да чорна. Лізе до мене да й сичить — хоче-бъ-то укусить. Я злякалась такъ, що вже й души въ собі не чую, ажъ тутъ явася жінка й каже мині: „Не бійсь, — каже, — вхвати її за голову да й одломи.“ Дакъ я зразу кинулась до неї та вхопила за голову й одломила. Дакъ отъ-якъ! Що то воно значить сей сонъ?

— Дакъ ти, бабусю, важешъ, що таку велику гадюку бачила, що вже й на світі більшихъ немає? А я чувъ, що на світі є ще більші гадюки, ніжъ ти бачила, да тільки не въ насъ; а у насъ, нема й такихъ.

— Иге-жъ! Чому нема! Є и въ насъ такі, та тільки їхъ ніхто не бачить: се вже-бъ то гадючі царниці. Якъ я ще була маленькою, дакъ чула, що люде казали тоді — якъ одна дівчина, недалеко одъ нашого села, бачила таку гадюку. Я вже не знаю, чи правда сѣму, чи ні: якъ люде брехали, то й я буду брехать. Коли хоче, то слухайте, казатиму.“

— Роскажи, роскажи, бабусю: будь ласкова!

— Дакъ отъ-то, кажу, недалеко одъ нашого села, зъ Алтпновки*), одна дівка й пішла шукать оріхівъ на Здвиження. Хочъ уже тоді й не рання була пора ходити по оріхи, да щось їй заманулось. Отъ, пішла вона да трохи й заблудила, зайшла у пушу да тамъ блукала-блукала, щоби вийти вже якъ на стежку, а потімъ — бухъ, да й впала въ яму. Има така глибоченна, що й світу не видно. Упала вона туди, дивиться — дакъ тамъ гадюкъ сила силенна: мабуть вони туди зо всѣго світу зібрались на зімовъя! Такъ усі зразу й кинулись до неї, підняли голови да й сичать. Злякалась вона, вже й духу въ її не стало. Коли-жъ дивиться — одна така здоревенна, да вся въ золоті — и лізе до неї. Вона тоді собі: „Отъ-тутъ же вже,“ каже, „неминуча смерть буде!“ Коли-жъ та сама старійша гадюка прилізла до неї да й каже, — такъ-таки неначе чоловікъ и каже: „Не бійся, дівчино, нічого: безъ мене ніхто тобі нічого не заподіє; я тутъ сама найстарійша. — не бійся!“ Отъ дівка трохи й звеселіла, вже й смілійша стала, и гадюки перестали сичать до неї. Знову та золота гадюка й каже: „Якъ схочешъ, небого, їсти, то — оми глянъ, лежить камінь; ти й полижи єго. Лизнула вона того каменю — и їсти вже не хоче. Такъ жила вона тамъ цілісеньку зиму й вже такъ привила, що нічого й не боїться. Спершу, дакъ може зъ-тиждень, вона не спала, усе боялась, а далій то сиде було собі да й засне. Схоче було їсти, то вкусить оріха — їхъ було таки тамъ чимало: гадюки

*) Село Кролевецького повіту, Чернигівської губернії.

собі понастягали — або лизне каменю того, отъ и не хоче; а води тамъ и не було, да вона й не хотіла чогось пить. Отъ, кажу, жила вона тамъ якъ-разъ цілісінку зиму. Коли, саме на Благовіщення, приїзла та золота гадюка до неї та й каже: „А що, дівчино? Чи зъ нами зостанешся, чи може тобі хочеться до своїхъ?“ — „Да воно-бъ то хотілось відсіля якъ-небудь вийти; да якъ ёго вийти? Треба вже мабуть тутъ зоставатися.“ — „Ні,“ каже гадюка; „якъ хочешъ відсіля вийти, то й вийдешъ.“ — „Якъ же я вийду?“ — „А ось становись на мене.“ — „Я-жъ васъ роздавлю,“ — каже дівка; — „якъ таки міні на васъ становиться?“ Вона, бачъ, поважала вже старійшу гадюку, щобъ нічого не заподіяла, и величала її „ви.“ „Да не бійся,“ каже, „становись!“ Стала вона, дакъ та гадюка якъ підкине її въ верхъ, да й знову до долу. „А що?“ каже, „що ти тамъ бачила?“ — „Світъ,“ каже „бачила.“ — „Ну, дакъ становись же ще.“ Підкинула її вдруге, а втретє якъ підкинула, то й викинула зъ тієї ями. Саме якъ-разъ тоді роставъ уже снігъ. Упала вона на землю, проміння блиснуло їй у вічі, а свіженький вітеръ якъ подувъ, то й обхватило їй памороки. Упала вона й лежить якъ нежива. Далій прокинулась, прочуняла, да й думає собі: „Ну, що-жъ теперъ робить? До-дому йти, не знайду сліду, да й моці таки не хвататі! Коли йде чоловікъ, зъ того-жъ-таки села, відвіля й вона, зъ Алтиновки, да ще й сусідъ. Глянувъ на її, то й не вгадавъ: така вона зробилась жовта та худа, не та, що була Мотря, а тільки насть її. — „Чого се ти тутъ,“ — каже, — „дівчино сидишъ?“ Розказала вона ёму усе, а далій и просить, щобъ провівъ її до-дому. — „Що-жъ,“ — каже вінъ, — „робить міні зъ тобою? Донести тебе я не здужаю, а йти за мною ти сама не зможешъ. Піду та скажу твоєму батьку, щобъ вінъ запрягъ коняку, та прихавъ за тобою.“ И пішовъ. Прийшовъ до її батька да й каже ёму: — „Ану лишъ запрягай коняку, та їдъ за своєю дочкою.“ Дивується батько, да й самъ не вірить своїмъ ушамъ, що се вінъ чує, бо її вже давно й на світі не сподівались. Розказавъ сей чоловікъ усе, що вона ёму казала, и сказавъ, де вона сидить. Запрігъ батько коняку, поїхавъ и взявъ її відтіля. Рознеслась объ сёму по селамъ чутка, прибігли люде, дивляться на її — сидить вона собі, жовта якъ віскъ, звісно нічого не пила й не їла. Одправили Господу Богу молебень, що вона зосталась жива, а голова звелівъ, щобъ після сёго ніхто не посмівъ ходити на Здвиження по оріхи або що-небудь робить. А вона, небога, и тижня не прожила: на третій день и вмерла, и хліба не їла — звісно, одвикла.

Семень Войшокъ.

ПИСЬМО П. КУЛША ДО РЕДАКТОРА
„С.-ПЕТЕРБУРГСКИХЪ ВЪДОМОСТЕЙ“
о пп. Каткові и Аксакові.

Письмо до п. Каткова.

(Конецъ).

3) П. Аксаковъ заевняє, буцімъ я „дивуюся“ (все въ тій таки відповіді моїй „Московскимъ Вѣдомостямъ,“ котрої вінъ не напечатавъ, а на котру міжъ тимъ всилається), що моє письмо до п. Партицького (т. в. протестъ протівъ поступку п. Головацького) появилсь въ газеті „Правда,“ и „тому сумніваюся о її польскімъ походженню.“ Рішитись сказати се можна було тільки тому, що моє письмо до п. Каткова, де бувъ наведений цілий протестъ, скривъ п. Аксаковъ передъ читателями „Москвы.“ Я не виражавъ адинованія ні однимъ словомъ, и міні було цілкомъ рівно, де буде напечатана моя відозва о поступку п. Головацького, котрий позволивъ собі оголосити безъ мого дозволення мовъ письмо. Я бувъ переконаний, що п. Партицький не помістить мого протесту въ польскімъ письмі. Але я не тому лише виравивъ сумнівне ваглядомъ походження „Правди“, але тому, що ні въ польскімъ походженню, ні въ польськихъ тенденціяхъ не обвивявъ „Правду“ навіть „Боянъ“, котрий все, що не по ёго, ганьбить и підаріває. Я, міжъ иншимъ, видівъ донідъ галицько-руського походження „Правди“ въ тімъ, що вона охочо помістила у себе мій протестъ, цілкомъ неприхильний полякамъ. Щоби утвердитись въ своїй догадці ваглядомъ „Правди“, я переглянувъ всі номери, що до нині вийшли. Ся літературна газета на галицько-руськімъ язичі займає въ собі статті историчні, етнографичні, язикословні и критичні не тільки безъ польськихъ тенденцій, але цілкомъ протівно. Историчні статті о козацькімъ гетьмані Косинськімъ и о руськімъ народі до освобождения зъ польської кормиги, по своєму прямуванню, були би неможливі ні въ якимъ письмі зъ польскими тенденціями. „Правда“ спокійно стоїть на своїмъ ріднімъ полю, старається пізнати свій народъ, ёго минувшість и теперішність и, обороняючись лише въ крайніхъ випадкахъ протівъ нападівъ на народній язикъ и фонетичну правописъ, приляно відноситься до всіхъ славянськихъ братівъ*).

4) „Яке значенне сёго письма“ (о поступку п. Головацького)? питається п. Аксаковъ, скривши се письмо передъ читателями, и відповідає на своє питання все, що ёму хочеться: справдити ёго нема на чімъ. „Яке значенне сёго письма?“ говорить вінъ: „Ослабити значенне попереднёго письма, обнародованого п. Головацькимъ и понятого всіма, яко відреченне п. Кулша відъ прямованія утворити осібний малоруський літературний язикъ.“ Хто сі всі? питаю васъ, п. Аксаковъ. Кому могла прийти въ голову мысль о язичі, коли въ письмі до п. Головацького говорилось лише о фонетичній правописі, и говорилось такъ: що коли поляки задумають видавати журналъ зъ звістиямъ прямуванямъ, прикриваючись сею правописсю, то я перший відречусь відъ неї й стану печатати свої утвори на малоруськімъ язичі етимологичною правописсю. Змисль лєний, якъ день. Щобъ упередити обманъ, — щобъ доказати, що такъ-звана въ Галичині кулі-

*) Въ стихотворенню: „Мое бажання“, котримъ починається ч. 1. „Правди“, находяться слідуєчі два вірши:
Славянъ усіхъ въ одній семѣ
Побачить хочеться мині.

шівка ніколи не повинна служити признакомъ руської ро-
внї — для висшої, однимъ словомъ, цілі — я виразивъ го-
товість пожертвувати правосисъ, котору въ Галичині на-
звали моїмъ именемъ. Ви, п. Аксаковъ, підставляєте мнї
свою власну мысль, которой не було ні въ моїмъ писемі, ні
въ моїй голові, которой й бути не могло за-для цілкомъ зви-
чайної причини: я не мігъ думати про утворення литера-
турного язика, тому що вінъ бувъ далеко вчаснійше, анїжъ
я вдумівъ написати стрічку на якїмъ-небудь явиці. Ви, п.
Аксаковъ, або уважаєте догіднимъ для своїхъ цілей припи-
сувати мнї те, що я ніколи не говоривъ, або не знаєте о-
сновно предмету, о которімъ розправляєте. Вдаватися въ
вами въ диспути объ сімъ предметі, я теперъ не наміряю.
Щоби не говорити, подібно якъ ви, пустими словами, я му-
сивъ би виложити исторію язика и литературы южноруської,
однакожъ се було-бъ довго й не на містці. Я хочешю и ви-
слухаю впередъ в а с ь, пізнаю впередъ степенъ нашихъ
знаній о сімъ предметі, якъ ви коли-небудь зберетеся го-
ворити фактами, а не словами. Свій загальний поглядъ на
одношенне литературного руського язика до другихъ сла-
вянськихъ язиківъ въ загалі и до народнихъ нарічій въ о-
сібності я виповівъ въ приписці, котору вамъ подобалось
помістити въ вашій газеті; але вінъ вамъ не сподобавел.
(За те до смаку вамъ припала відповідь „Бояна“, котору ви
заохотили назвою „енергичної“, наче и не бачили — ні ёго
безъ змислиць, въ буквальному значенню сёго слова, ні ёго
преувеличений и клеветъ, въ самімъ ділі „енергичнихъ“).
Якъ я говоривъ, що „всіми силами треба старатися уско-
рити той часъ, коли руський общелитературний язикъ явить-
ся живимъ звеномъ межі образованими Славянами“,
але що вінъ „не може статися народнімъ язикомъ для
всіхъ славянськихъ племенъ, и тому цілкомъ не може бути
пожадано, щобъ племенні нарічя косніли и завмирили въ зам-
кнутихъ ва піки середині свіід, въ тіснімъ кружку вираженихъ
ними до сихъ часівъ понятій“; якъ я говоривъ, що коли въ
тімъ або другімъ славянськимъ племені будуть появлятись
самородні литературні таланти, и обълнитися спілчутте для
нихъ товариства, то се повинно служити за довідъ живот-
ної сили въ язичі того влемени, — мнї було ясно, що сі
слова мої можуть відноситися лише до будицини и тільки
до тихъ племенъ, де подібні явлення не оказувались, и ні-
якъ не могли відноситися до тихъ, котрі въ сеї стороні
достаточно себе виявили. Тому приписувати мнї, якъ се
зробила ви, п. Аксаковъ, въ № 117 „Москвы“, „наслідье або
штучне накидуванне галицькому и малоруському нарічю зъ
внї своїхъ потребъ о литературнімъ розвиванню“ значить —
випривляти мою мысль и вводити своїхъ читателівъ въ
блудъ. Я, именно — и въ тій же, напечатаній п. Аксако-
вимъ приписці, сказавъ: „Нехай живн и смерть вступають
въ свої права дорогою природною, а не насильною.“ Я го-
воривъ: „Народні нарічя конечні для засилування, для
життя самого литературного язика, якъ свіжі притоки для
ріки або для озера, и тому слідує бажати, щоби и нарічя
жили и розвивались, доки чуться въ нихъ потреба, и щоби
сама смерть їхъ виходила плодотворнимъ оживленнемъ я-
зика литературного?“

Колись-то научавъ п. Аксаковъ руське общество, що-
би воно випитувало „духа живні“, а теперъ сей самий п.
Аксаковъ являють уже називати либеральними фразами
сі аксиоми для всього неупередженого чоловіка, віднося-
чогося до предмета безъ посторонніхъ замірівъ и віддале-
нихъ теорій. Дивний поступъ въ розвиттє нашихъ публи-
цистівъ! Нехай же вони не гніваються, якъ общество імъ

не вірять — и називає фразами їхъ пласві розправлюваннє.
Але п. Аксаковъ, очевидно, не сомнівається, що ёму вірять
на слово, бо говорять своїмъ читателямъ такимъ тономъ,
якъ би то вінъ знавъ малоруську простонародню мову, и
впевняє їхъ, буцимъ я „знасильдувавъ и занечистивъ знаву ёму
мову, міжъ прочимъ, всілякими полонизмами, стараючись
віддалити її відъ язика руського и церковно-славянського“,
буцимъ я „кристалізувавъ народній говоръ.“ „Досвідченне
уже показало всю безплідність подібнихъ силкований“, до-
дає п. Аксаковъ. Ні, п. Аксаковъ: якъ ні певно ви впевня-
єте своїхъ читателівъ, все-таки многі вамъ не повірять, —
и наконець не будуть вірити всі, якъ відъ васъ жадають
справи въ вашого всезнання, и якъ покажется, що по-край-
ній-мірі малоруської мови ваше всезнанне не обіймас. Пере-
кувджуванне малоруськихъ слівъ, которими ви украшали
декотрі въ вашихъ попередніхъ статей, и все, що мнї те-
перъ добродушно приписуєте, певнійше вашихъ запевнений
переконує мене о крайнімъ незнанню вашимъ того, о чімъ
ви такъ сміло, такъ догматично розправляєте. Подібно „Бо-
люнові“, ви любите лучити мое имя зъ поляками. Ся „єнгура
устрашення“ въ відношенню до мене цілкомъ безсильна.
Хто знає мої твори, мою діяльність, той (не виймаючи й
самихъ поляківъ) знає, що и постоянно бувъ найгорячий-
шимъ боронителемъ галицької Русі (про котору ви, правда,
турбують, але котрої не знаєте), и що я бувъ отвер-
тимъ, неумолимимъ противникомъ всеможливихъ тайнихъ и
явнихъ силкований поляківъ накинути на Русь хотъ би й
золоту уадечку зъ котрої-небудь сторони. Ви, п. Аксаковъ,
закидуєте мнї полонизми. Побачимо, чи ваша правда! Про-
стодушне незнанне або нарочна невідомість не васъ однихъ
вводила въ помилку вглядомъ малоруської мови загально
и моїхъ творівъ въ осібності. Але про се, варібно якъ и
про другі, більше сериозні питання, виходячі зъ вашої єм-
липпики, поміщеної въ 117-мъ № „Москвы“, я не ванедбаю
поговорити підъ сёго діла осібно й докажу, що ви заводили
на мене несправедливе обвиненне по своєму незвестству.

Щоби на сей разъ закінчити зъ п. Аксаковимъ, я не
на довго затримаюся ще при декотрихъ ёго фразахъ, котро-
рими вінъ задовольє своїхъ читателівъ, замість того, що-
би дати імъ можливість пізнати, въ чімъ діло, изъ мого
письма до п. Каткова.

Бажаючи на кождий спосібъ мене обвинити и оборо-
нити п. Головацького, мовъ би то не вінъ виноватий, а на
него хто-небудь нападає, п. Аксаковъ поучає своїхъ чита-
телівъ, буцимъ то я въ „українофилськимъ мальченню“ по-
зволивъ собі „алісне незадоволення“, „запальчивий нападъ“
противъ чоловіка, котрий нічого, очевидно, не утративъ въ
ёго поважанню навіть після того, якъ напечатавъ безъ до-
аволення чужі письма. Разомъ зъ сьмъ, п. Аксаковъ уважає
користнимъ запевнити несвідомихъ, въ чімъ властиво діло:
буцимъ то я „не на стороні тихъ, що исповідують одинъ
руський литературний язикъ, а противъ нихъ.“ Все се —
чи-жъ не школярський єнгель изъ сторони журналіста,
запевняючого своїхъ читателівъ, на підставі скритого відъ
нихъ документу, о небувалнихъ річахъ? Прочитавши мій про-
тестъ и припривляши до него слова п. Аксакова, вони поба-
чать, що, коли въ сьмъ ділі мальчизъ хто-небудь, то не
по-українофилськи, а по-аксаковськи, въ змислі „Дня“ й
„Москвы.“ Дотично того, на чий я стороні, то мое містце
такожъ видно зъ мого протесту й всёго вложеного висше.
Я цілкомъ не противний кому-небудь изъ исповідуючихъ од-
динъ руський литературний язикъ; я — на стороні галицько-
руського народа, котрий, безъ сомніння, лучше всякихъ док-
тринерівъ знає, що ёму потрібне.

Ми незавагомъ стрінемося зъ вами, п. Аксаковъ, и
поговоримо о прочімъ. На сей разъ я мушу повторити о ва-
шій статті въ 117-мъ № „Москвы“ те саме, що сказавъ о
корреспонденці п. Х.: отъ до чого може зійти печатне слово!
4-го Вересня 1867.

Варшава.

П. Кулішъ.

Видаватель и редакторъ: Лонгинъ Лукашевичъ.

Зъ друкарні Ставропигийської.

ПРАВДА

письмо наукове и литературне.

Виходить щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата вносить: на 3 чвертьрочия (до кінця р. 1867) зр. 1. 60; на півъ року зр. 1. 10; на чверть року зр. — 60. — Редакція підъ Ч. 236 місто (въ Рванку).

ЧУМАКЪ.

I.

Нема коня, нема сідла,
Не маю рушниці;
Веду пару волівъ сірихъ
Зъ Криму въ паровниці.
Поганяю своїхъ сірихъ
По битій дорозі:
Гей, ви мої соколата,
У ярмі та въ возі!
Відбувъ коня, відбувъ сідло,
А васъ не відбуду,
Хочъ въ батогомъ, такъ по волі
Я гулити буду.
Погуляю по широкімъ,
Дідівське згадаю.
Пожурюся по утраті.
Зъ горя заспіваю.
Затягну я хуртовную
Та важкую думу,
Розпотішу щире серце
И козацьку душу.
Бо те щире не заснуло,
Душа просить волі
Та й заграє, якъ побачить
Ті могили въ полі.

II.

Виходили до край степу
У Кривъ виряжати
Старий батько, рідні сестри
И старал мати;
Виряжали молодого
Чумака въ дорогу,
Щасливого козаченька
Дороднёго роду.
Не за сіллю, не для грошей
Старий посилав.
„Щедай,“ каже, „світъ побачить,
Въ степу погуляв.“
Ой поїхавъ козакъ степомъ,
Дороженьку знає:
Не вінъ люду, а серденько
Могили питає.
Ті покажуть, ті направлять
На висини жовті,
Де широкий Дніпръ розкинувся...
Козакъ гліє мовчки,
Розпотішить серце словомъ,

Та й цобъ повертає
Та могили дідівські,
Хрести поминав.
Щащечече ёго серце,
Якъ рання птаха,
Засумув, важуриться
У степу бідаха.
Погорює та й зрадіє:
„Продамъ паровницю,
Куплю коня, куплю сідло,
Шаблюку й рушницю.“

III.

Зъ Перекопу до Засулли
Дороженька вбита,
Хура наша безкравва
Курявою вкрита.
Землянню ту куряву
Вітри поздувають,
А якъ вітеръ не повіє,
Дощі позмивають;
Та курява не страшная,
Бо въ степу наляже,
А страшнійша тая змара,
Що правду докаже,
Тую правду, що сховали
Вороги въ могилахъ,
Тую волю, що загнала
Недолюдська сила,
Тую волю, що загнали
За Чорне-Море,
Тую правду, що докаже
Ворогові горемъ.
Відженіте своє горе —
Правдою за правду,
Не заставте зновъ збирати
Та чорную раду.

Мовчид.

Кармелюкъ.

(П. — А. — К.)

Оповідання Марка Вовка.

VII.

Минувъ рікъ по тому. Стара мати якъ пообі-
цялася хутенько вмерти, такъ и вмерла, и на весні
її могилка вже травою заросла густо ви високо.

У хаті жила Кармелева дружина зъ дочкою. Колись, хутенько після того, якъ Кармеля зіслали, сусіда, гладячи по голові ёго дочку малу, любенько спитала: „Що ви поробляете зъ мамою, маленька?“ А маленька одказала їй: „Дожидаємо!“ — бо вони дожидали. Казавъ Кармель дождати ёго. зістатися у дома: „Легшъ визволюся и повернуся самъ.“ — „Буде, якъ кажешъ“ — на те одказала вірна дружина й на все згодилася. Далі вже мала дочка піросла, навчилася отямненько у мові поводитися; ніхто вже не чувъ, що вони дожидають Кармеля, та вони дожидали ёго. Дожидали що дня, кожної ночі, кожної години. Дожидали у досвіту, и ранкомъ, и у день, и въ вечері, и о півночі, відъ зоряниці до зоряниці, відъ ночі до ночі — усе дожидали. И минали імъ такечки години, дні, тижні й місяці. У день праця, робота, клопїть, и все тая сподіванка й дождання; въ вечері відпочинокъ — и все тая сподіванка й дождання. У день часомъ сусіда увіходила до їхъ, и денний гукъ и гомїнь и клопїть и їхъ трохи посїдавъ собою, а въ вечері, якъ усе втихало, и не знімалося жадного округи поруху, мати зъ дочкою тихенько сиділи, засвітивши у хаті, наче на привітаннє. Дочка мала не бралась до играшокъ; любила вона зъ ненькою розмовляти та часомъ співала миленькимъ голосочкомъ батькові пісні, и якъ вже старалася мала виспівувати краще, — такъ старалася маленька, що личенько починало палати, сердечко колотитися, и вся сама маленька трепехалася. Мамині очі дивилися на неї, и руки простягалися, брала її мати до себе й пригортала, маленькі рученятка обіймалися воло маминої шні, и такеньки довгенько вони зоставалися, довгенько — часомъ до глухої ночи пізно пізно! Нічъ вже минає, світло згасає; дитинку, що не радилася лягти у постїлку, зможе сонъ коло неньки, и молода Кармелиха, у досмертній тузі та печали, затудить личенько білими руками.

И такеньки часъ минавъ, та минавъ, та минавъ; а вони дожидали, та дожидали, та дожидали. Одного вечера сиділи вони у хаті, засвітивши світло, якъ завжди, и думали усе тні-жъ думки й сподівались усе тими-жъ сподіванками. Котрого вже то вечера, у котрий то вже разъ, якъ дочка мала промовила „може сёгодня“ до неньки, и обойко вони сиділи тутенька! Коли-жъ хатні двері відчинилися, и вінъ, дожданий, уявивсь поперед ними!...

Боже світе! Боже світе!

На другий день у селі усе прокидалося, и сповнялося село спокійнимъ, щоденнимъ гомономъ, и сонечко ясенько зіходило, и, якъ першъ виходила у ранці на роботу Кармелиха молода, такъ и теперъ

вийшла вона. Вийшла й подивилася округи, подивилася, наче-бъ усе округи змінилось, та якъ заплаче сильненько, якъ зариває! Не зъ жалю, бо якъ дочка мала кинулася до неї, вона-жъ благенько всміхнулася; якъ споглянути, такъ же бо променїла зъ очей хорошихъ відрада сама!

Хутенько потімъ Кармелиха спродала хату свою, попрощалася зъ усіма й покинула село зъ дочкою. Чули відъ неї люде, що може побереться вона до близького міста, и тамъ оселиться. тежъ може и дочапає ажъ до самого Києва; — на-певно ніхто не знавъ, кудою вона побралася, ані де вона пристала на життє. Правда, плескавъ хтось-десь щось, ніби-то бачили молоду Кармелиху зъ малою дочкою у хуторі далекому, глухому, де вона заробляла; друга зновъ віда така була, що вона у місті ходила на поденщину. Усі, хто знавъ її, жалкували молоду, тиху молодицю й її дочку малу, згадуючи їхъ перший таланъ та балакаючи про біду їхъ теперішню, сучасну, що й лихо, и вбожество разомъ спостигло, бо зъ того часу, якъ лихо скоїлося, вони втрапилися багато, та може тежъ и не такъ, якъ колись, дбали добре та піклувались щиро....

У їхъ хаті инша семья думувала-господарувала; у садочку позрубовані були старі дерева, деякі понасаджувані молоденькі; у городі инші квітки позасіювані були цієї весни.... Цієї-жъ таги весни прочулося скрізь, що зновъ уявилися розбійники, Кармелюкове товариство, що зновъ Кармелюк отаманує — визволивсь, повернувся. Вбогі люде ніби здоровішъ зробилися на виду, и не одинъ попадався тоді бідакъ який одежиною драний, такий постаттю багатий; не въ одного тоді на обличчю, що ёго зсушила журба, скрушила нужда, гравъ усміхъ завзятий, блискали очі жваво та лукаво... А багачі зновъ заметушилися, зновъ перелякалися, свої ради збирають та свої громади; суди усі сполошили, сиплячи грїшми, закупляючи судську дію — хочуть вони Кармелюка зновъ схопити, та міцнішъ зачинити, та дальшъ зіслати. И почали зновъ чатувати за Кармелемъ шукачі, почали зновъ слідці Кармеля висліжувати. Та багато-жъ и роботи було імъ, бо товариства зібралось теперки невзауміру більшъ, залігло сливє що по всіхъ гаяхъ великихъ и ярахъ глибокихъ, по різнихъ повітахъ.

VIII.

Бувъ гай великий, що не дуже далеко відъ міста, а близенько коло маленького хуторця глухенького темно зеленівъ та шумівъ. Коли-бъ хто балакливий ходивъ тими глухими, нелюдними пляш-камн, то-бъ розказувавъ, якъ частенько вінъ стрічавъ молодицю зъ дівчинкою невеличкою. Молодиця йшла зъ кошикомъ, дівчинка зъ другимъ, и якъ

попитати їх — кудю? — одказували вони: „по гриби,“ або „по ягоду на продажъ у місто.“ И справді що тижня, що три дні можна-бъ було їх бачити у місті на базарі зъ грибами або зъ ягодою. У сѣму великому гаї спокійно було, и ще ніколи ні чутки не було про розбої жадні.

Молодиця зъ дівчинкою йшла, уступала у гай и якось разомъ зникала крізь дерева, наче крізь зелену стіну вужъ, и хутко, шпарко, въ одинъ метъ, не зупиняючись, знакомими гавними ходами й стежками доходили до ланку у пущі самій и тамъ сідали одпочивати.

У непроглядному гаю тихо, якъ у церкві. Столітні дерева підпиралися молодими; міцні, широкі їх віти лежали на молоденькихъ гнучкихъ верховинахъ и гнули їх до долу своєю важкою силою; де-не-де гнучка гилчка сковзала міжъ ними та й росла, росла, росла у вишень, звиваючись, видаючись зъ боку у другий, наче-бъ то жахаючись, що її зупинять, що їй перешкодять. Долі поросли кущі усякі. Сонце западало тудю тільки искорцями, и квітки тамъ рознуковались у тіні та въ прохолоді. Калиновий цвітъ и бузиновий розпускався тамъ у два рази більшъ й дужішъ; червона, пламениста шенишина розквітала тутъ пишнійша й блідша и нахла легшъ.

Тутъ молодиця зъ дівчинкою сиділи й одпочивали, прислухаючи. Ніхто, ніщо не перебивало прислухати, ані птиця не порхала, ані вітеръ не віявъ, — непроглядний гай стоїть тихий та спокійний, темний та свіжий. Тихо, тихо — поки захрускають віти легенько, и обов, молодиця й дівчинка, всміхнуться й стрепехнуться, и увяються чоловікъ, хочъ блідий, задиханий, зморений, голодний, порохоми припалий, та гарний якъ сонце. Тутъ ёго стрічали. тутъ мавъ вінъ и страву й спочинокъ; тутъ ёго узивали коханимъ и жалували; тутъ молодиця переказувала усе, що чула, бачила, думала й гадала; дівчинка тішила своїмъ дитинячимъ щецетаннємъ, приносила часомъ якісь ласощі, що вінъ за їхъ дяковавъ дуже й всміхавсь до неї любенько; вінъ клавъ свою голову змучену молодиці на коліна и всиплявъ, а маленька сторожа сторожила щиро та жваво, дурно тривоги не збивала, завчасу звіщала, коли що де непевно було.

Минала година віджалувана й відмірена на спочинокъ. прощалися, якъ кохалися — зъ жалемъ та зъ болемъ великимъ та ще зъ більшою вірою й надією. Зникавъ чоловікъ у гаї; молодиця зъ дівчинкою поверталися до міста. Три дні й три ночі пережидали вони, поки до гаю зновъ побралися, а молодиця ходила тимъ часомъ на поденну роботу, заста вляючи дівчинку саму у хатці. Якусь мале-

сечку хатку вони наймали, прилипнувшу підъ горою, сльвѣ за містомъ, недалечко відъ річки.

Молодиця день цілий робила на поденщині; дівчинка, хочъ невеличка, тежъ не гуляла: воду бралася сусіди носити, у городі въ неї полоти. „Яка-жъ дівчинка розуменька!“ що вечера казала сусіда стара, глядячи дівчинку по головці, та даючи у дрібненькі рученята шажокъ и другий, и шла у свою хату на спокій, завізавши дівчинку й на завтра робити до себе.

Мала виходила на береги — туди, звідки видно до гаю, и думала тамъ сама собі и гадала, а часомъ співала пісні — тні пісні, що тато навчивъ, держучи її у своїхъ рукахъ та пригортаючи до себе, тамъ у зеленому гаї.

Повернувся я зъ Сибірі, нема-жъ мині долі!
Хотя же я не въ кайданахъ, однакъ же въ неволі!
Слідять мене въ день, и въ ночі, и всяку годину,
Нігде мині подітися, відъ журби я згину!
Зібравъ собі жвавихъ хлопцівъ — и що-жъ мині зъ того?
Васідають по дорогахъ, ждуть подорожнёго,
Ой чи іде, чи не іде; дарма — треба ждати.
Ой прийдеться Кармелюку марно пропадати!
Зовуть мене розбійникомъ, кажуть, що вбиваю;
Я-жъ нікого не вбиваю, бо самъ душу маю!
Якъ що візьму въ багатого, я вбогому даю.
И такъ гроші поділивши, я гріха не знаю.
Маю жінку, маю дитя — коли-жъ я їхъ бачу?
Якъ згадаю про їхъ лихо, може й самъ й плачу!
Пійшовъ же-бъ я до їхъ въ село, — красу мою знають;
Куди тільки повернусь, то заравъ піймають.
Прийшла туга до серденька, якъ у світі жити;
Світъ великий и розкішний, та нігде ся діти!
У неділю дуже рано у всі дзвони дзвонять.
Ой а мене, Кармелюка, якъ звірюку гонять.
Нехай гонять, нехай ловлять, нехай загоняють,
Нехай мене, Кармелюка, въ світі сиомняють!

Відъ міста шляхомъ надходила молодиця, и стрічалися вони зъ дівчинкою та разомъ до дому поверталися, вірненько розмовляючи, згадуючи, чи сподіваючись, чи горюючи...

ІХ.

А тимъ часомъ Кармелеві вороги не всипляли: казано заброїти шукачівъ и слідцівъ, повеліно стріляти, якъ що не буде можна живцемъ взяти.

Багато, багато тихъ днівъ минуло, що кожного дня молодиця й дівчинка стрічали кожне обличчє, чи не несе воно страшної віди, прислухали до кожного слова, чи не промовиться гірка вість. Багато, багато перебулося тихъ днівъ, поки ажъ прийшовъ той день, що по місті новина якъ стріла пролетіла: — Кармелюкъ рапний! Кармелюка везуть!

И привезли ёго. И зновъ ёму темниця темна, судъ угніваний, важчі та кріпші кайдани, и зсылка дальша та скрутнійша; зновъ ёго стріла й провела

людська згряя купами, гомонячи, жалкуючи. Тоді знайшлася його жінка й дочка. Як першого разу, вони тепер його провозали; як першого разу, вірна дружина знов промовила до його: „Буде, як кажеш“, а дитина плакала й цілувала його; и він, як перш, сподівався на ліпші часи. Знов казано зсильним рушати, и рушили, — и зник він знов з очей, и, як перш, тільки дерева при шляху вирізувалися на ясному небові з того краю...

Его гнали усе далі та далі, а вони, зоставши-ся, тяжче та тяжче заробляли та... дожидали. И зникли вони усі. Вь остатне бачили люде молодицю з дівчинкою тоді, як вь остатне чутка була розбіглася, що Кармелюк визволивсь, повернувся. Чутка та пропала, и Кармелюка, ані дружини его, ані дитини — вже не знайшлося по-вік.

Де вони поділися? Як згинули? Не зна ніхто й досі. Зникли вони й згинули, як багато дечого зникає та страчується — доброго й лихого, благого й злого, кохання й ненависть, сила й слава; тільки де-не-де зостається пам'ять живлюща.

РУСЬКА РОДИНА.

(Географічний обзирь землі, заселеної Русинами.)

III.

Бескиди.

Що воно таке, що нас так тягне у гори? Мало не кождий з нас перебув або перебував той перюд молодости свого життя, вь котрім невсипуще бажанне увидіти світа жене его на мандрівку, а першою ціллю такої мандрівки бувають звичайно гори. Чи то таємничость непроходимих гірських деберь и боривь манить цікавого до себе, чи природа, пануюча тут вь цілій своїй неспожитій ще силі, причаровує сюди свого почитателя, чи велич тихь мась неба досягаючихь тягне до гірь кождого, вь кого душа приступна всьму, що велике и взнесле? Будь воно котре-небудь з тихь властивостей, котрими гори вандрівниківь притягати можуть до себе, усі вони найдуться вь нашихь Бескидахь повною мірою — и таємничость неизслідованихь сторінь, и буйна природа, и величавість, и коли руський читающийь світ так мало їх ще знає, то мабуть не відь того, що мало хто зійшовь наші Бескиди, а борше тому, що ніхто з тихь мандрівниківь печатно не спімиував и словомь про свою подорож. Такь отже не маємо руськихь описівь Бескидівь, хочь-би їхь маленької части; тому я й не виненъ, що вь моїмь опісі послідувавь чужимь писателямь.

Гори, що назвали ми їхь Бескидами. становлять тільки одну часть великої гірської громади, прозваної Карпатами. Карпати складаються зь двоохь широкихь гірських гніздь, — на північнімь за-паді одно, при устю р. Морави, дотикає середнього Дунаю, на полудневімь сході друге, при Орсові, до нижнього Дунаю доходить. Довгий лукь гірь, третя часть Карпатської громади, лучить оба ті гнізда, обнимаючи широкими своїми раменами угорську рівнину, випуклою своєю стороною обграничаючи Галичину відь полудневого западу. Той тільки лукь насъ и обходить; відь Попраду ріки ажь недалеко до жерель Золотої-Бистриці (на Буковині) той лукь єсть нашъ по обохь своїхь бокахь.

Имени загального, одностайного вінъ у народа не має; вь чужеземнімь ученімь світі вінъ зоветься „лісистимь Карпатськимь хребтомь“^{*)}. Ми звичайлиси звати его Бескидомь, народъ же тільки одну его часть називає Бескидомь — часть відь Попраду по жерела Свичі (допл. Дністра вь Стрийськімь), и то лишъ хребетъ граничний, а загально зве его тільки „горами.“ Я лишъ при принятімь у насъ назвиску „Бескидівь“ (in plurali, щобь відріжнити відь тамтого, частного имени).

Поздовжъ тягнуться Бескиди більшъ 70-ти миль, середній ширини мати будуть 10 до 15 миль, а вь найширшихь містцяхь найбільше 20 миль, лічучи вже й підгірре. Полуднева збічь Бескидівь (идь Угорщині) єсть коротша, стрімкіша; північна (идь Галичині) плоскіша, ширша, дальше сягаюча вь край. Де гори висше підносяться, тамь вони вузшу мають підставу, а де суть низші, тамь за те розсідаються широко; найширше розсілися у Низького-Бескида, найнижшої части Бескидівь (відь жерель Сяну до Попраду). Найвисше підносяться Бескиди на своїмь полуднево-східнімь кінці, бо надь 6000' надь пверхню моря, а знижаються чимразь більше идь заходові; Низький-Бескидъ сягає уже ледве до 3000'.

Не треба Бескиди уважати за одинъ-одностайний хребетъ. Противно, на перший поглядь складаються вони наче-бъ зь віддільнихь громадь и купь, не полученихь нічимъ зь собою. Тільки уважнійше изслідованне уявляє їхъ звязъ: осіли вони на одній однолітій підставі. На тій підставі підноситься пасампередь серединою цілого ланьцуха головний хребетъ, котрий відь кінця до кінця иде Угорською границею и становить діль водний Висли, Дністра и Прута зь одної сторони, а середнього Дунаю и Тиси зь другої. Вздовжъ по-при него прилягають другі пасма, неконьче всюди низші відь него; мовь его галузі, відходять вони відь

^{*)} Der Karpathische Waldrücken.

граничного пасма зразу на північ або полудне, звертаються відтак на північний захід або полудневий схід и кладуться рівнолежно по-при него. 5—6 таких пасемь по Галицькій и по Угорській стороні тягнуться по-при хребетъ граничний. Лучаться вони поміж собою поперечними хребтами, котрі спадають часто дуже низько, а при тім всі побічні пасма густо поперетинані поперечними долинами и провалами, котрими течуть ріки, и се надає їмъ часто позіръ віддільнихъ гірських громадокъ; тільки спільна їх широка підстава нерозривно єдинить їх въ одну гірську цілість.

Характеристичною чертою Бескидів єсть импонуєча величъ тихъ гіръ въ їх цілости (не въ поодинокихъ частяхъ, якъ н. пр. въ Альпахъ), єсть такожъ одностайна їх складня (формація), въ котрій, яко головна часть, переважає пісковець, якъ и густимъ лісомъ порослі хребти й верхи. Містць голихъ, скалистихъ не багато въ Бескидахъ: всього тільки що на правімъ березі Сяну, відъ граничного пасма до м. Лиського, и на правімъ березі Стрия, въ околиці Болехова и села Урича, и найвиші верхи Черної-Гори; звичайно, де з-за високости устають вже ліси, тамъ хребти й верхи покривають зелені полонини. Въ границю вічного снігу Бескиди не досягають; але по тинистихъ дебрахъ и обочахъ Черної-Гори передржується снігъ шматами відъ зими до зими.

Въ два моря посилають Бескиди збераючися въ нихъ води — въ Чорне и въ Балтицьке Море. Галицька збічъ Бескидівъ въ дві розличні сторони похилається. Въ меншій, західній части збічъ Бескидівъ на північъ похила—ріки течуть зъ відси на північъ, идъ Балтицькому-Морю, и зоветься з-за того ся похилість Балтицькою. Друга, більша половина Бескидівъ похилається идъ сходові, и відъ неї ріки течуть до Чорного-Моря; тимъ и зоветься ся похилість Чорноморською. Обі ті половини Бескидівъ мають кожда свій відрубний характеръ, котрий, чимъ дальше идъ сходові й заходові, тимъ вибитнійше на нихъ виступає. Граничної точки міжъ тими обома характерами поставити не можна; яко перехідъ зъ одного характеру въ другий уважати можна часть Бескидівъ межі жерелами Сянового допливу Ослави а жерелами Стрия, допливу Дністра. Въ сій части Бескидівъ припадає границя водної області Дністра й Висли, такъ-званий Европейський діл водний межі Чорнимъ и Балтицькимъ Моремъ, котрий проходить верхомъ „Бескидъ Великий“ (въ селі Яворові на Угорській границі) и дальше йде на північний східъ.

Бескиди на Балтицькій похилости (відъ Праду по жерела Ослави) уже зглядною низпостою

відріжняються відъ тамтої части; гори тутъ лагіднійший мають характеръ, хребти зъ долини підносяться помалу й горою мають позіръ легко флююючоїся вижини. Хребти поперечні, що лучать поодинокі поздовжні пасма, підносяться виспе, якъ на Чорноморській похилости, и приберають позіръ широкихъ лавъ. Води на такихъ хребтахъ и лавахъ задержуються довше, и більше їх збирається, такъ що часто забагнюють парови й плоскіші обочи; тому зъ відси и більше рікъ витікає, якъ на похилости Чорноморській. Ріки, такъ якъ и на Чорноморській похилости, плинуть найбільше поперечними долинами, котрі розходяться часто широко по обохъ берегахъ поміж горами. И поздовжнихъ долинъ прирічнихъ стрічається тутъ кілька, якъ именно долина Сяну відъ Лиського до Мриголода и зновъ відъ Динова до Черемшля. Головний, граничний хребетъ, всюди тутъ висший відъ прилягаючихъ до него пасемъ и тягнуться, скрізь лісомъ порослий, країною бучини и яворини, ажъ до Сянової прирічки Ветлики. Зъ відси зачавши, въ части перехідній, Бескиди зачинають помалу тратити свій дотенерішній характеръ и принимати властивости похилости Чорноморської. Коло села Смереки (надъ Ветлинкою) починаються вже перші полонини, знакъ, що гори значно піднеслися, бо полонини показуються тільки тамъ, де гори лісомъ не порослі, отже по-надъ горішною границею*) лісівъ. Граничний же хребетъ тихъ полонинъ не має; тутъ, якъ и въ дальшімъ протягу, вінъ низший відъ побочнихъ пасемъ, по обохъ його бокахъ. За те сі побічні пасма, 2—3 по обохъ бокахъ, мають полонини на собі. Дальше на східъ гори зачинають ставатися сухпинни; хребти, до теперъ горою рівні и лагідні, загострюються въ горі и діляться на поодинокі верхи, разъ круглі, мовъ дзвони, то зновъ кінчасті и стрімкі, мовъ копиці.

У верхівья р. Стрия уже въ цілости показується характеръ похилости Чорноморської. Пооди-

*) Зглядною мірою високости гіръ може навіть бути їх рослинисть. В. Поль назначає слідуєчі границі рослиннамъ (въ Татрахъ):

горішня границя вівса	2400'	надъ пов. моря
„ „ сосни	„	„
„ „ бучини	3100'	„
„ „ яворини	3200'	„
„ „ ялиці	3500'	„
„ „ смереки	4200'	„
„ „ високихъ шпильковихъ деревъ загаломъ	4600'	„

(Тутъ зачинається країна полонинъ и корчодеревини.)

горішня границя корчодеревини	5600'	надъ пов. моря
„ „ полонинъ	6500'	„

(Тутъ зачинається країна моху и голихъ скаль.)

На полудневій збочі Бескидівъ сягають сі границі трохи висше.

нокі пасма ближше стикаються до купи, не лишаячи місця на прирічні долини; ширшихъ поздовжнихъ долинъ нема, одна тільки Синовідська, на устю Опору до Стрия, трохи значнійша. Обочі тутъ стрімкіші и пороздирані въ сухі звори, вода не збирається на нихъ, а хутко збігає, и тому зъ-відси менше рікъ тече. Хребти вистають по-за горішню границу деревъ и зеленіються полонинами, а въ горі кінчаються гостримъ гребенемъ або стрімкими верхами. Найширше въ край сягають полонини надъ р. Стриємъ, тутъ бо перші полонини зачинаються вже въ другімъ ряді гіръ (відъ Дністрової долини зачавши). Такий загальний характеръ задержують Бескиди вже до кінця, по-за Буковинську границу.

Відъ жерель и правого берега Стрия зачинається такъ-званий Чорний-Лісь и тягнеться горами ажъ до Буковини. На верхівьяхъ Свичі хребетъ граничний у народа перестав зватися (Широкимъ-) Бескидомъ и ажъ до кінця вже жадного спільного имени не має; тільки поодинокі пасма и верхи називаються власними именами. Граничний хребетъ підноситься тутъ до висоти полонинъ, и тягнеться дальше вже по більшій часті країною полонинъ и корчодеревини. Въ Станиславівськимъ и Коломийськимъ гори чимъ-разъ висше підносяться и чимъ-разъ дикшого набувають позору; стрічаються частійше вже голі скали, стрімкі стіни и утеси и кінчасті верхи. Найвисше тутъ підноситься Чорно-Гора своїми девятьма верхами. За Чорною-Горою головний хребетъ иде дальше угорською границею ажъ до границі Буковини; тутъ завертає въ Угри (въ столицю Марморошську) и кінчиться верхами Цифа и Шесуль, надъ берегами Золотої-Бистриці, межі границями Галичини, Буковини и Семиграду. Відъ гори Цифи починаються Семиградські гори, иншого складу, иншої природи, якъ наші Бескиди; вони до насъ вже не належать. Зъ поміжъ верхівъ Бескидівъ, котрихъ висота знакома, значнійші тутъ вилічу, відъ заходу зачавши: Галичъ (на границі Угорській и Сяноцько-Самбірській) 4.200 віденськ. стіпъ; Ополоникъ (надъ жер. Сяна) 3.212'; Бескидъ-Великий (на границі Угорській и области водної Сяну и Дністра) 3.282'; Руський-Путь (въ селі Либохора) 3.924', Пікуй (въ с. Кривка) 4.424'; Парашка (миля на північний захадъ Сколєго) 3.998'; Менчовъ (межі Міаунемъ и Свичею) 4.578'; Ййця (миля на східъ відъ Свичи) 5.074'; Горганъ-Илемський 5.127'; Попада (на границі Угорській, надъ жер. Пітроси) 5.491'; Грофу або Канюка (межі ріками Молода и Пітроса) 5.520'; Конець-Горгана (надъ жерелами западної Бистриці) 5.078'; Сивуля (надъ жерелами западної Бистриці) 5.732'; Чорна-Клява (надъ жерелами східної Бистриці) 5.428'; Форєсокъ

або Кукуль (надъ жерелами Прута) 4.861'; Говіря (одинъ зъ верхівъ Чорної-Гори надъ жерелами Прута) 6.487'; верхъ Чорної-Гори надъ жереломъ Білої-Тиси 6.367'.

Занимъ покинемо Бескиди, мусимо ще розглянути и ту перехідну країну, котра въ складні и природі своїй такъ близька Бескидамъ и такъ злучена зъ ними, що тільки въ звязку зъ ними и тільки яко їхъ продовження представити дасться. Перехідну сю країну становить Підгірре. Незначною мовъ жолобиною відділяється Підгірре відъ властивихъ гіръ, а починається всюди тамъ, де гірські ріки пробивають въ горахъ остатній провалъ и вступають въ рівніші сторони. Такъ починається Підгірре надъ Сяномъ коло Перемишля, надъ Вігромъ коло Губників, надъ Стрвяхомъ коло Хнрова, надъ Дністромъ коло Старого-Міста, надъ Лімницею коло Сливки, надъ обома Бистрицями коло Солотвини й Надвірної, надъ Прутомъ коло Делятина, надъ Пістинкою повисше Пістиня, надъ Черемошемъ коло Кутівъ, надъ Серетомъ (на Буковині) коло Бергомета. Получивши отсі точки линією поміжъ собою, будемо мати границу Підгірря відъ Бескидівъ. На Чорноморській похилості Підгірре тягнеться на північъ идъ Дністрові довгими а вузькими хребтами, відділеними одинъ відъ другого приріками Дністра; вони терасами зникаються помалу и ажъ надъ Дністромъ стрімко спадають своїми кінцями въ рівнину. Одна така підгірська галузь продовжується идъ сходіві, розширяється въ филисту вижину, хребтомъ своїмъ ділючи допливи Дністра відъ допливівъ Прута, и тягнеться ажъ до Могилева на Дністрі. Межі Чернівцями и Хотинномъ (надъ Дністромъ) підноситься вона найвисше и заростає буковими лісами, відъ котрихъ⁹ Буковина своє имя веде. На границі межі Балтицькою а Чорноморською похилостю Підгірре продовжується, поміжъ Стрвяхомъ (допливомъ Дністра) и Вігромъ (допливомъ Сяну), двома згористими пасмами, котрі дальше лучаться зъ Подільськими и Волинськими згіррями и тому вже не належать до Підгірря.

Розсмотрівши Бескидъ и Підгірре въ їхъ формахъ, пригляньмося теперъ їхъ природі, їхъ поверхнімъ и внутрінімъ богатствамъ и плодамъ, якими вони чоловіка обділяють. Найвисші гори — то країна жерель, моху и північнихъ лгідъ, країна пашнихъ полонинъ и лісівъ, жилище оленя, дика, медведя, дикої курки и орібки и хижихъ птахівъ. Єдине багатство чоловіка становить тутъ лісь и паша. Зъ ліса вінъ сплаває дерево плотами долівъ, а въ полонинахъ випасає череди овецъ, рогатий товаръ и коні. Найкрасні коні въ нашімъ краю (такъ-звана раса гуцулівъ) виховує Гуцуль, найкрасній

товаръ Бойко въ околиці Смержа. Недостатокъ учить тутъ чоловіка промислу и торговлі; вінъ самъ вирабляє зъ вовни всю свою одіжъ, купить власними виробами зъ дерева, вівцями и товаромъ. Довга, семимісячна зима, холодна й мокра весна, мрачне и мокре літо, погідна осінь — становлять характеристичні ціхи тої країни.

Въ межигірськихъ долинахъ и надгірнихъ провалахъ, якъ и въ висшихъ частяхъ Підгірря (бо природа низшихъ ёго частей належить вже до рівнинъ) природа помалу змінюється. Рослинність тутъ різнородніша; гірська рослинність, смерека, ялиця, букъ — остаються на обочахъ, а тутъ виростає вже ясень, дубъ, берестъ, вязъ и ліщина, показуються вже перші берези, розводяться сади овочеві. И тутъ ще віє холодомъ відъ гір; роси тутъ багато и мраки, але весна о три тижні борше настає, якъ на сусідніхъ горахъ, а снігъ падає пять тижнівъ пізнійше. Осінь тутъ погідна, зима відмінна, мокра и зимна; така й весна. Літо гаряче, и збіжжє тутъ рано пристигає. Де ріки ширшими и сплавними стають, тамъ звичайно по-надъ ними вже и ячменю більше сіють, але все-таки збіжжє видатнійше на соломѣ, якъ на зерно. За те сіножаті тутъ красні и дають найліпше на нашъ край сіно.

Заглянемо ще й въ нідро нашихъ гір; и тутъ, підъ землею, ховаються скарби, котрі тільки знати би чоловікові добувати. Якъ сказано, становить пісковецъ (названий „Карпатськимъ“) головну складову часть якъ Бескидівъ, такъ и Підгірря. Лежать въ німъ великі поклади пожиточнихъ мінералівъ, и витрискують зъ него мінеральні води. Изъ металівъ руда желізна найбагатші має поклади, а то въ Станиславівськимъ, Самбірськимъ и Перемишльськимъ; численні гуті переробляють її въ желізо, а зъ нихъ важнійші въ Майдані, Мизуню, Сколімъ и Веддікі. Зъ мінералівъ паливнихъ найбагатшими суть поклади сірки, що доказують жерела сірчані на цілімъ Підгірря, и поклади земного вугля (въ Коломишськимъ и надъ Бистрицею), якъ и брунатного и смольного (на цілімъ Підгірря). Найбільшимъ багатствомъ нашихъ гіръ суть великі поклади солі, вздовжъ цілого Підгірря; жерель суровичнихъ найбільше находится на похілости Чорноморській, а зъ тихъ значнійші: Тирава-Сільна, Старасіль, Дрогобичъ, Солець, Стебникъ, Болахівъ, Долина, Калущъ, Росілна, Манява, Делятинъ, Молодятинъ, Княждівіръ, Уторопи и Косівъ. Окрімъ того находится багато иншихъ ще властиво мінеральнихъ жерель, якъ: сірчані води (славнійші зъ нихъ въ Трускавці, Роздолі, Юривцяхъ, Шкві, Любеню, Немирові и Жабокрукахъ), води щавові (буркутъ) въ Щаві, Ивоничу, Кіриниці

и Жабью. Найбагатшіи-жъ суть жерела нафти, міжъ котрими важнійші въ Нагуєвицяхъ (въ Самбірськимъ) и Слободі (въ Стрийськимъ), значні такожъ въ Тираві-Сольній, Старосолі, Трускавці, Старуні, Печеніжні, Космачу и др., а найзначнійші въ Бориславі коло Дрогобича.

(Дальше буде.)

ПОДОРОЖНІ ПОМІЧЕННЯ ОПІЛЯНИНА.

Пускаючися зъ родинного закутка въ дорогу, не мавъ я визначеної гадки робити пильні и властиві студія етнографічні и такимъ способомъ научно користати зъ подорожи, котру вдачно одна талантлива писателька життямъ назвала. Тимъ-то можу чеснимъ читателямъ тільки побіжні, загальні, поденекуди лише простірнійші помічення зъ моєї дороги подати, а й те більше дотичація самихъ жителівъ, якъ їхъ околиць.

Но закимъ поведу читателівъ у стороньщину, хочу перше сказати де-не-що о моїй рідній країні и вяснити имя її географічне — Опілля, бо не разъ на чужині побуджала мене приязна згадка своєї сторони порівнювати її зъ чужою.

Именемъ Опілля займає нашъ людъ країну, котра простирається вздовжъ рівнинъ теперішнього Станиславівського и Золочівського округу — відъ Дністра ажъ по жерела Бугу. Країна тая, якъ відомо, становить перехідъ Галицького Підгірря въ Поділля. Тимъ-то й признаки подвійні замітишъ на Опілля. Обшари горбоваті зъ помірними долами величаються рівною плодovitостю збіжжя або, якъ підъ Зборовомъ називають, пашні. Нема тутъ ланівъ широкополіхъ, котрі суть питоменні степовому світові Поділля й України, не вирівнають опільські урожаї подільськимъ; однако на Опілля не дається такъ чути той прикрий недостатокъ деревини, якъ на Поділля. Густійше бо подибавшъ тутка зелені, буйні гаї, въ котрихъ черешня, ива, свидъ, крушина роскішно розростаються. Відтакъ и пасіки великі розводять люде у тихъ гаєхъ; бували ще багатші пасіки на Опілля и Поділля, однако проте, що мало поля лишасться облогами, не виростає тільки медового зілля, котре раніше зацвітає або довшє цвисте, якъ гречка.

Чимъ ближше властивого Поділля, тимъ менше стрічаються гаї; лишъ де-куди зазеленіються невеличкий гаєкъ, панський-скарбовий, окопаний високимъ ровомъ. Відтакъ обійстя й городи сельські суть часто тільки ровами окопані, або, де плодovitійші поля, валами солом'яними обложені. Почву горішнього Опілля на всхідъ становить глина мязька, покрита досить ище грубою верствою чорної землі. Така вдача ґрунту єсть по-части причи-

ною, що не розводять у тій стороні хорошої савинни.

Но часъ уже рушити въ дорогу, щоби виповнити прописаний оглавъ, а вже на чужині найду спосібність и надъ Опіллямъ близші етнографичні помічення зробити.

Дорога моя випала на західъ, на Львівъ. Зъ-підъ Зборова пустився я селами до Золочева, пробираючися зъ опільської сторони. И справді вже идъ Золочеву прибирає земля й люде инший характеръ. Почву творить ванякъ грубший пісковатий и біла глина (крийда), а дальше маргель крийдовий. За селомъ Ивачевомъ починаються уже лісні сторони: на всхідъ тягнеться лісъ буковий, а къ заходу, де менше дородна земля, грабовий. Горби чимъ-разъ висші стрічаються; належать вони до пасма гіръ Вороняківъ, а межі ними замітний одинъ горбъ високий, котрий не порісъ лісомъ и відай проте називається Голицею. Типъ жителівъ тамошніхъ розличається такъ що-до статі, якъ и до убрання відъ Опіллянъ. Бракъ відповідного обшару орного поля и плодovitости примушує їхъ до глядання заробку рукоділлямъ колодійськимъ и совирничимъ або до виходу на жнива въ опільські и подільські сторони, де стають на заробокъ, такъ-званий „вогуль.“ Часъ вогулу починається відъ св. Илли (20. Липця) и триває ажъ до зрібку поля, до Покрови (1. Жовтня). Хлопъ-вогульникъ дістає за той часъ 5—6 кіпъ збіжжя и півтора ренського на чоботи й стравунокъ. Жінка-вогульниця бере збіжжя тільки 3 копи вогульщини.

На північній збочі Вороняківъ лежить місто окілне Золочівъ. Відличається воно охайністю и красними проходами. Побічъ міста на горбі є варовий замокъ, поставлений за короля Собіського воевнинами плинниками турецькими та татарськими. Підъ нимъ тягнуться далеко підземні лѣхи. Зъ Золочева пустився я приватною дорогою — къ заходові — до Львова. Перше село на тій дорозі є Княже. Тутъ уродився (р. 1811) святої памяти нашъ перший галицький поетъ — сердешний Маркнянъ Шашкевичъ. Звільна казавъ я поганяти коні, щоби лучше надивитися на ті сторони, котрі въперше привитали великого поета. Повернувъ я гадками на часи життя єго та на теперішність: жалісні, тужливі чувства стиснули серце мов. Маркнянъ бувъ єдинимъ правдивимъ Русиномъ. Вінъ розбудивъ духъ народній руський межі своїми галицькими родимцями, вінъ показавъ стежку, котрою ступати належить, щоби принести щастє руській родині. Єго ціль, єго рада була чесна й права; а кілько-то правдивої поезії, кілько віри, любви та величнихъ мислей сняє зъ тихъ немногихъ плодівъ

єго творчого духа! Передвчасна смерть видерла намъ провідника. А товариші єго чи остоялися на увазаній дорозі? Чи витревали вони въ щирости для родини? Жаль, жаль за тобою, Маркняне!

Одна лишъ гадка була въ серці твоімъ,
Гадка, якую міжъ мира толпами
Ангель завіта яснымъ криломъ своїмъ
Въ груди молодця заледье віками
Роздує и въ живнъ и въ силу;
Гадка блаженна, небесная, свята.
Зірочка світа, чести, долі, миру,
На землі руській, де темна затрата
Дітий останки, и прадіду віру.

И мову губила мялу. *(Устияловичъ).*

За Княжемъ простирається велика рівнина, котра на полудне притикає до пасма Вороняківъ, підъ котрі йде цісарський гостинець. У тімъ пасмі є замітна гора пірамидальної форми, котру називають „Виноградъ.“ Відай родила вона колись вино, а ще замітніша вона тимъ, що часто находять на ній глиняні попільниці зъ вуглями й останками людськихъ костей; догадуватися можна зъ того, що гора ся служила въ далекій старосвітчині за місце для якогось цвинтару. Належить вона до села Новосілицівъ.

Ще передъ вечеромъ доїхавъ я до села Балучина; примітне воно порядними хатами й тимъ, що у кожного господаря на подвіррі є криниця зъ журавлемъ. Пригадавъ я собі при тімъ на швабській селища, котрі своїмъ ладомъ справді за взіръ напшимъ людемъ служити повинні.

На нічъ заїхавъ я до місточка Глинянъ, колишній резиденції старостівъ польськихъ. На нічлягу пізнався я зъ однимъ попомъ, вертаючимъ зі Львова; звідувався я за новини Львівські, ставъ говорити про загальні народні наші взаємини, питавъ про тутешні сторони. Довідався я, що вінъ зъ недалека, однакъ не учувъ я жадної звістки, котра би заспокоїла мої висші бажання, а хіба те, що коло Глинянъ хміль удається, и що власне мій новий знакомий іздивъ ді Львова добивати торгу за тільки а тільки сотнарівъ хмелю. За народні школи, за літературу не було що зъ нимъ говорити; реальность, чи властиво материяльність тільки могла єго запаяти, и я, слухаючи єго практичні господарські правила и досвіди, потішавъ себе надією, що скоро тільки добъється Русь наша до добробиту материяльного, радо тогді прийметься за виобразование духа и все те, що занедбала, скоренько заладнає. Однакъ чи спосібна, чи можлива є така дорога до піднесення темного, бідного нашого люду? Задумувався я надъ симъ питаннямъ, зітхавъ не разъ, не два, та й въ конецъ, здавши себе й всі мову серцю дорогі ідеї и зусилля на промисль Божий, заснувъ поволи. *(Дальше буде).*

ПРАВДА

ПИСЬМО наукове и литературне.

Виходить щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата вносить: на 3 чвертьрочия (до кінця р. 1867) вр. 1. 60; на півъ року вр. 1. 10; на чверть року вр. —. 60. — Редакция підъ Ч. 236 місто (въ Ринку).

ДУМКА.

Надъ потокомъ, підъ скалою
Зацвила калина, —
Виринає стара ньенька
Рідненького сина,
Виринає сизокрила
Сина у дорогу
Далекою. У послідне
Може вінъ небогу
Неньку бачить... Вбоє вишкомъ
Стежкою ступають
И рісними слёзоньками
Лиця обливають.
Покликали вчера сина
На пиръ, на кривавий —
Такъ змінилося вдовиченко,
Хлопець кучерявий,
Що й відъ вітру вінъ валиться...
Неньку жаль лишати...
Богъ лишъ знає, чи більшъ буде
Вінъ її видати.

Попрощались, розійшлися.
А стара очима
Довго, довго провозжала
Бдиного сина,
Поки щезъ вінъ у тумані.
Якъ въ село вернула,
Стало такъ щось їй тяженько
Мовъ ёго не було
Вже въ сімъ світі. Усе б'ється,
Объ поли руками
И валеться безталанна
Дрібними слёзами.
День за дивною минає,
Жито половіє —
Все нема відъ сина вісти.
А старенька мліє
Й стрепенеться, якъ зачує,
Що въ далекімъ краю
Гинуть наші, мовъ осіине
Листе впало въ гаю.
До икони чудотворци
Припада Миколи
И сухі складає руки —
Бога просять, молять,
Щобъ лишъ сина лютий ворогъ
Не діткнувъ у бою,

Хреститься й зновъ объ землю
Вдарить головою.

И Різдво уже святкують
У селі всі люде;
Всі веселі, лишъ вдовиця
До смерті не буде
Вже весела и утішна.
Вчера листъ дістала,
Щобъ у слёзахъ у кривавихъ
Свята святкувала,
Бо її синъ одинокий
Полігъ головою
И не верне привітати
Бідну неньку свою;
Подружився на чужині,
Неньку забуває —
Чорний воронъ русявнї
Кучері иськає,
Въ лоба вічи випиває,
Похоронъ справляє,
Що святки у насъ рїздвяні —
Не вважа й не дбає.

Данило Млака.

—***—

ПЪЯНИЦЯ.

Оповідання *Мишра Омельковича.*

Пізно у вечері увійшли ми у село и кватиргери заразъ розвели насъ по кватерамъ. Мені, наче на пеню, одвели найпоганійшу, хочъ я бувъ юнкеромъ.

У хаті, окрімъ батька, жило, якъ кажуть у казці, два сини розумні, а третій дурень. У кожного зъ розумнихъ було по три чи по чотири дитини — инші ревли на припечку, другі пищали у коліскахъ.

Тільки що я пославсь и бувъ задрімавъ трохи, якъ дурень почавъ кричати не своїмъ голосомъ на усю хату, перебивъ мені сонъ, и я вже до світу не спавъ.

У ранці пішовъ я до капитана и розказавъ ёму своє горе. Вінъ загадавъ мені йти до отамана, щобъ одвели мені иншу хату. Прихожу до отамана. Вінъ сидить підпидий нзъ якимсь кумомъ; на

столі пляшка й чарка, балакають вони про насъ — москалівъ. „Принесла нечиста мати“ — каже отаманъ; — „то було клопїть, а теперъ хочъ тїкай свїтъ за очи. Правду у приказці кажуть: „Тату, тату, лізе чортъ у хату!““ Ледве по хатамъ розсажавъ; принайме хочъ теперъ одишу.“ Я не давъ доказати отаманові и потребовавъ, щобъ одвели мені иншу квартиру.

— Ова! бідна моя головонька, — застогнавъ отаманъ; — тїлько що надївсь оддыхати, ажъ изновъ лихо. Де-жъ мені, паничу, знайти вамъ квартиру? Скрізь москалі. — Отаманъ узявсь обіручъ за голову: — Куме Обрамє! чи не нараявъ би ти? Ихъ благородію квартиру треба. Вони у Селеха стоять, да тамъ чортъ дурня уплодивъ, — спати не дав.

Кумъ Обрамъ піднявъ голову, вирачивъ попереду на мене баньки, після почухавъ потилицю, трохи подумавъ и тоді сказавъ: „Постанови ихъ, куме, у вдови, у Сохвіні; тамъ и хата простірна, и спокійно імъ буде.“

— Де вже то імъ у Сохвіні жити: у її й курчати нема; імъ страву треба, а вона й сама може зъ голоду опухла. Вь її й хата три годи не мазана.

Я сказавъ, щобъ сімъ не клопотались: що я й хату причепурю и істиму своє, аби тїлько не тїснота.

— Яка тамъ тїснота! — обізавсь отаманъ: — хозяйка вь хаті ніколи не сидить, волочиться усе; коли вамъ приварку не треба, то я заразъ и одведу васъ.

Привели мене отаманъ изъ кумомъ до Сохвіної хати. Хата стоїть у кінці села, у садочку; біля її нічого нема — ні хлївця, ні клунки, навіть и ворїть у дворі. Отаманъ пхнувъ ногою у сінні двері. Двері були незамкнені. Ми увійшли у хату. Хата була велика, изъ кімнатою; тїлько облуплена, чорна. Стола й ослона не було, обурені лавки лежали долі, на полиці ані горщечка, у вибиті шибки понавісали вітки окаці и бузка.

— Хнба тутъ ніхто не живе? — поспитавъ я отамана.

— Ні! хозяйка єсть; такъ вона, бачте, пїяниця, все по шинкахъ та по чужихъ хатахъ тягавься, изъ такими-шъ, якъ сама, а її хата пустою стоїть.

— Ви, добродію, — додавъ кумъ Обрамъ, — якъ стоятимете тутъ, то шильнуйте, щобъ вона изъ товаришками у васъ чого не вкрала.

— Пусте, — одказавъ я; — що вь мене вкрати? Житиму тутъ; спасибі вамъ, що мені хоча спокійно буде.

Того-жъ дня перенїсъ я свою одежу на нову квартиру. Хозяйки ще не було. Я запаливъ люльку й сїв у садочку на присїї — сїв и задумавсь. Згадавъ я батька й матеръ, братівъ и сестеръ, якъ весело жилося дома! А тутъ я неначе у тюрмі — ні до кого й слова промовити. До запитана ходити шкода: вінъ дивиться якось, неначе зъ неба, слово ласкаве скаже, неначе тїй собаці скибку хлїба кине. Снжу й сумую; не вгадавъ, якъ и сонце зайшло, и ватага мене усєго вкрїла курявомъ. Скрізь по селу було чутно, якъ реве череда, и якъ хозяйки скликають скотину.

Тимъ часомъ щось забубонїло біля хати. Озирнувсь я: нашъ усатий єфрейторъ стоявъ підъ дверима, обнявшись изъ якоюсь жінкою. Обов ледве стояли на ногахъ. Убачили вони менс. Єфрейторъ, хоча й бувъ пїяний, заразъ покинувъ молодію й знявъ шапку.

— *Вы, ваше благородіє,* — почавъ вінъ — *изволише здбсь на кваршєрѣ стояшь, а я пришелъ посмотрѣть, все ли исправно, чтобы шанїя какого, безобравїя не произошло, пьянства всякого. Порядокъ, дисциплиннов дб.ло.....*

— *Схуаай домой!*

— *И и пойду; вы, ваше благородіє, кашшану не извольше сказывашъ: мнѣ самому какая охота шаскашься, еслибъ не служба?*

Єфрейторъ хитаючись вийшовъ за ворота, а хозяйка полїзла у хату. Вона навіть и не попитала мене, черезъ що я вь її хаті, — упала й захропла.

Живу я тиждень, живу й другий, по три дні не бачу хозяйки. Якъ же прийде до дому, то або пїяна, або наведе изъ собою пїяниць непритореннихъ: гармидеръ, зикъ, галасъ, хочъ зъ хати тїкай; та се ще нічого, а то инколи, якъ прийде сама, то доводиться тїкати відъ неї, наче прегарному Іосифу відъ Пентефрихи. Добре, що у мене була не єгипетська одежа, а солдатська шинеля.

Я привїсивъ икъ кімнатнімъ дверямъ замокъ и почавъ зачинятись відъ Сохвіні. Мені й дивитись було на її гидко: разъ-у-разъ розхрістана, очинпокъ на бакирь, хустка колїсь була чорна изъ габою, теперъ стала руда, сорочка якъ у цигана-коваля, патли висять, лице не вмите, шия, хочъ ріпу сїй. Не легко було пізнати, скїльки лїтъ хозяйці, по її жовтому, худому виду. Тїльки чорні брови не злиняли, та темно-сині очи, якъ не були залиті горїлкою, пекли, наче огнемъ, або дивились ласкаво и зъ любовью, и хнба тїльки печаль та мука, а не злоба свїтилася вь їхъ.

Неразъ бачивъ я, якъ плакала нишбомъ Сохвіна, а то було ухопить денебудъ чужу дитину, візьме її на руки, цілує, жалує, пригортає, а слїзи

тимъ часомъ зъ очей такъ и ринуть. Часто чула вона відъ людей насмішки та доганки, а нікого було не вилає — мовчить и йде собі геть. Разъ якось увійшовъ я у хату, бачу — сидить хозяйка на лаві коло вікна, дивиться у садочокъ и плаче.

— Чого ти плачешъ, Сохвие? — спитавъ я.

— Такъ, нудно, — одказала вона, втираючи слези; — горілки душа бажав, а нема за що купити, шинкарка на віру не дає, такъ и плачу.

Легко було постерегти, що не того плаче Сохвия.

— Оце такъ! — кажу, — черезъ се та плакати? Постривай лишень, я заразъ унесу. Випьемо й повеселішавшъ.

— Чому не повеселішаю, якъ випью?

Я унісъ пляшку, чарку, насипавъ собі, випивъ трохи и піднісъ хозяйці повну чарку, трохи що не зъ осмуху.

Вона випила її не по-жіночи, приконтвоюючи, а однимъ замахомъ.

— Ось якъ у насъ пьють — по московськи!

— Чого се ти плакала? — скажи мені.

— Того, що мов життє гірке, то й плачу собі; якъ заплачу або чарку — другу випью, то меначе й полегшає.

— Хиба мало кому життє гірке, та не всі-жъ журяться, якъ ти. Чого тобі треба? Може я поражу або пособлю чимъ небудь.

Сохвия не дала мені доказати:

— Інші не журяться такъ, якъ я, бо вони може зъ роду долі не мали, такъ и не звикли, а я... Хиба я такъ колінь жила? Е, та що згэдувати! не вернеться, тільки серцю важче буде. Теперъ, бачите, усі одпихнули мене відъ себе; усяке сміється, дає. А за що? хиба я кому що зробила? Нікому не бажаю я лиха. Колінь-то було до кого пригорнутись мені; да бодай не було, може-бъ я щасливіша була. А теперъ що я? — п'яниця!

Сохвия випила ще дві чарки; тоді тільки навівъ я її на ладъ и ось що почувъ:

Матери я не зазнаю; кажуть, умерла вона того-жъ дня, якъ мене породила — я у її ще перша дитина була. Цілий день лежала я негодована; тільки на другий день надумавсь батько та й пішовъ до старого пана; хочъ козакамъ до єго діла не було, а разъ-у-разъ за порадою ходили, бо панъ се любивъ; навчатъ, було, якъ що зробити, та ще й чарку горілки піднесе. Якъ умеръ, такъ панські люде раділи, а козаки усімъ селомъ єго зъ церкви проводили, навіть инші й плакали, бо багато пособлявъ вінъ козакамъ: кому грошей позичить, кому пропасницю прожене, кого зъ суду визволить. Добрий панъ бувъ: багато людей єму дякує... да бодай єму підъ землею важко, — черезъ єго я на

світі живу та муку терплю. Пришовъ до єго батько та й каже: „Ось така да така річъ: умре дитина безъ матери“ — а панъ козу и подаровавъ. Та я гаспедова коза мене и вигодувала на горе та на муку. Незабаромъ після матери вмеръ дідъ, а батько у друге оженивсь, розледащівъ, кажуть — єму такъ зроблено було, — почавъ тягатись такъ, якъ я грішна, та й вмеръ. Мені тоді десятний годъ пішовъ. У мові мачухи дітей не було (теперъ за другимъ чоловікомъ — тожъ нема); до роботи вона не охоча — такъ було усе зо мною грається: убере мене у квітки або заплете якось чудно, посадить передъ собою на ослоні, дивиться та й сміється. „Чи знавшъ ти, дівко,“ каже було „що якъ підростешъ, то гарнійшої надъ тебе у світі не буде?“ Або пряде та цілий день співає, та й голосъ у її добрий бувъ; а я усе сижу та слухаю. То вона й каже: „Ледащо зъ тебе буде! пряди, битиму.“ Я було и питаю: „За що-жъ ти, мамо, битимешъ?“ Вона було и каже: „Аже-жъ мачухи разъ-у-разъ б'ються; такъ и мені треба робити, якъ люде.“ Скаже се та й засміється. Ані разочки не была мене, така жалослива була. Попереводивъ батько худобу, землі позаставлявъ, та й вмеръ. А тутъ єго менша сестра заміжъ пішла. Мачуха тожъ. Тітка изъ чоловікомъ и перебрались жити на батьківъ грунтъ, бо се материзна, такъ на тітку частка впадала.

Тітка не въ мачуху була. Почали у її діти плодитись, та все якісь плохі, разъ-у-разъ було занедужав дитина, а далі й вмере. Нажила я клопітъ изъ іми. И по хозяйству за скотиною порайся, и за дітьми, а зодягає тітка катъ зна якъ — зимою безъ чобітъ ходила. А я вже чимала стала — шонадцятий годъ, чи що, пішовъ. Дядько Федько (матчинъ братъ) каже: „Якъ тобі, Сохвие, тітці дурно робити? ти-бъ лучше де нанялась.“ Насили на мене думки та гадки; бачу, що правду каже дядько, та не хочеться батьківський курінь кидати. Хочъ якъ важко дома, а сумно міжъ чужий йти. Одначе довелося мені и наймицтва спитати. Попобила якось тітка, — я у нашого дяка и нанялась. Два годи вибула я въ їхъ. Нічого казати, люде гарні були; да тільки отъ-що. Пряду, було, а дякъ сяде коло мене да співав, а я підсобляю; якъ же збрешу що, вінъ и довбне пучкою у голову, — такъ николи, якъ що черезъ ладъ мудре співав, такъ ажъ голова опухне. Колінь-бъ не се, такъ усімъ би добре було. Одбула я два годв, дещо придбала и зновъ до дому. Се чи не у мясниці було; а у Петрівку вже зуспіла мене лихая година.

Ходила я по людяхъ заробляти: якось полю у Шевчихи на городі. Вона панська жінка, а у насъ паньщане живуть округъ панського двора; за її ти-

номъ и починалась панська левада — черезъ ворре перелізти, заразъ и въ леваду.

Полю та співаю. Бачу — щось ходить по леваді; мені оддалівъ показалось, неначе окономъ; того я кілька разівъ бачила, такъ я й не придивляюся гараздъ. Зновъ похилилась та й полю; не вгадала, якъ воно якъ самому тину підійшло та на ворречку й сіло. Я співаю та й не бачу, що вінъ позаду сидить, а далі и озирнулась: хтось незнаємий, паничъ; мені якось соромно стало, я нахилилась зновъ, та вже годі співати.

Вінъ и озвався; у мене ажъ у серці похолонуло.

— Чому се ти не співаєш? — питає; — мене злякалась? Ти гарно співаєш; співай, я слухатиму.

Я мовчу та дріжу, сама не знаю, чого.

— Ось яка лиха! — каже вінъ; — не хоче до мене слова промовити! Хиба въ тебе язика нема?

Де й страхъ мій дівся. — Ні, — кажу, — язикъ є, та що-жъ я вамъ казатиму?

— А скажи-жъ, чия ти?

— Батькова та матчина, — кажу та думаю, чого се вінъ до мене присіпався, чи не одвясне, якъ такъ одкажу.

— Батька й матеръ якъ небудь же звали? — каже вінъ.

— Батько, — кажу, — бувъ Яківъ, а мати Параска. (Збрехала: батька Левкомъ, а матеръ Марусею звали.)

— Тебе-жъ якъ зовуть? — питає вінъ та неначе всміхається.

Ось, думаю, нахаба.... — Солоха, — кажу.

— Де-жъ ти живеш?

Бачу, що не дурно вінъ питає про всячину та й дивиться на мене якось незвичайне.

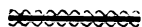
— Далеко, на самому краї, відси не видно, — одказала я та знялась и пішла, не озираючись. Вінъ щось ще гукавъ, та я не чула.

Питаю у вечорі Шевчиху, що се за панъ такий по леваді похажавъ.

— Се, — каже, — нашъ паничъ; вінъ десь служить, такъ до дому одпустили.

Минуло день десять; я й про панича й про наші баляки забула. А вінъ не забувъ! мабуть я йому міцно підъ мислі підпала.

(Дальше буде).

РУСЬКА РОДИНА.

(Географичний обвіръ землі, заселеної Русинами.)

III.

Бескиди.

(Конець).

Про Угорську збічъ Бескидівъ мало що більше сказатися дасть. О самімъ граничнимъ, спільнимъ хребті вже говорилося въ попереднімъ. Сказано тежъ було, що, якъ по Галицькій стороні, такъ само и по Угорській попри головний хребетъ рівнолежно тягнуться бічні пасма, и такої самої вони висоти. Такъ само вони, чимъ дальше на полудневий східъ, високостю підносяться, а найвисше піднеслися въ Мармороській столиці, противъ Галицькихъ найвисшихъ гіръ.

Підгірря властивого, такого просторного, якъ на північній стороні Бескидівъ, на полудневій нема. Тутъ бо, якъ вже казалось, гори хутше и стрімкіше спадають въ рівнини, не терассами, якъ по Галицькімъ боці. Тому тутъ межі рівниною а горами такої перехідної части, яку становить у насъ Підгірря, майже зовсімъ нема. Те, що тамъ Підгірремъ зоветься, задержує цілкомъ ще гірський характеръ; именно же въ Мармороській столиці, ажъ по полудневу границу руського населення, гори тримаються високо, а ріки течуть тільки вузькими попереочними провалами. Такимъ проваломъ тече Біла-Тиса, якъ и її пріріки ажъ по м. Хустъ.

Межі ріками Латорицею и Борсовою прилягає до Бескидівъ гірське пасмо нпної — вульканичної формації, хребтомъ на 1200' високимъ. Про ділакине вульканичнихъ силъ въ сімъ пасмі свідчить (окрімъ геогностичної складні) такожъ и кратеръ, названий тутъ Морськимъ-Окомъ, а повний каміня, яке викидають звичайно вулькани. Назвисько сихъ гіръ „Вигорлетъ“*) уважається такожъ за доказъ їхъ вульканичної природи; воно має ніби значити тільки, що „вигоріли.“ Найнижній верхъ сихъ гіръ, Варло, досягає 3348'.

Рослинность на Угорській збочи Бескидівъ то-та сама, що й на Галицькій, тільки-жъ границі висоти, въ котрі сягають поодинокі рослини, тутъ все о кілька стіпъ низше лежать.

Сольнихъ покладівъ Угорська збічъ тежъ має багато, особливо въ столиці Мармороській. Зъ поміжъ жерель минеральнихъ Бардівське найзначнійше.

*) Такъ пишуть німецькі географи. Слово се очевидно вогсоване, бо гори ті цілі въ руськімъ краю, отже и имя їхъ, здається, руське: — а що таке се „Вигорлетъ“?

III.

Посередні гори України.

Окрім Бескидів, великих гір Україна не має. Ті, про котрих тут бесіда, найвищими своїми верхами не досягають 1½ тисячі стіп. Становлять вони осібний системъ, въ котрімъ поодинокі пасма більше або менше стоять въ звязі поміж собою. Не всюди тая звяз іхъ, на першій позір, видна; часто знижаються и зрівнюються зъ підвищеною поверхнею рівнини, и тільки відъ часу до часу вибігають громадами въ висші горби. Але всюди можна слід іхъ вислідити по горбахъ и підвищенняхъ, що, мовъ ланцухъ, лучать ті громади зъ собою. И зъ Бескидами лучиться той гірський системъ и такимъ чиномъ видається мовъ би іхъ продовженою вітвою. Завязується тота вітва у Бескидів на границі Чорноморської и Балтицької похилости. Межи Стрвяжомъ (допливомъ Дністра) а Вігромъ (допливомъ Сяну) відрізується вона двома легкими пасмами відъ підгірських хребтівъ. Оба — одно відъ Хирова (надъ Стрвяжомъ), друге відъ Нижанковеця (надъ Вігромъ) — простують идъ Городкові, лучаться въ одно пасмо и доходятъ до Львова, де трохи висше піднеслися. Одна вітва вибігає зъ-відси идъ полуночі; до Жовкви на правий бікъ гилаку пустивши, тягнеться дальше на Янівъ, Немирівъ, черезъ границу, въ Люблинську губернію, де ширше розрослася и ще разъ висше піднеслася. Головна-жъ вітва виходить зъ підо Львова, насампередъ на полудневий східъ (идъ Давидову), дальше звертається на східъ идъ Яхторову, въ Золочівське. Въ середині Золочівського округа, межи жерелами Серету и Стрипи (допливами Дністра, Стиру (допливомъ Припеті) и Буга (допливомъ Висли) ділиться зновъ на два рамена. Одно незначною вижиною звертається на північъ, яко продовженне ділу водного Европейського, и тягнеться межи допливами Буга и Припеті, дальше черезъ Литву въ Московщину, де зъ вижиною Валдайською лучиться и нашому Дніпрові початокъ дає. Друге рамя иде на східъ — на Голіогори, Білокамінъ, Підгірці и входить въ Російське царство поміжъ Кременцемъ и Владимиромъ-Волинськимъ. Тутъ ділиться зновъ на дві вітви. Одна вітва иде на східъ, полудневимъ краємъ рівнини Припетської, підвищується при м. Староконстантинові, пускаючи вітви на північъ идъ Припеті, поміжъ ріками Стиромъ, Горннюю и Случю; відъ Староконстантинова переходить вона въ високу плащину и ажъ підъ Києвомъ зновъ вибігає въ горби. Друга вітва звертається на полудневий східъ идъ Білозерці, де приймає характеръ гористого пасма, зъ широкимъ хребтомъ и висотою до 1120', и тягнеться дальше идъ м. Межибожу. Зъ відти однимъ раменемъ иде на

східъ, поза р. Богъ; другимъ звертається идъ Каменцеві и товаришить відтамъ вже дальше Дністрові до м. Ямполя, а одною галузею ажъ до р. Ягорлика. Відъ Ямполя звертається се рамя на східъ, на гранитну підставу, котра въ Ямполі Дністеръ перейшла, переходить Бугъ, де такожъ, межи Ольвинополемъ и Вознесенськимъ, пороги творить, лучиться потімъ зъ попереднімъ, східнимъ раменемъ, що відъ Межибожа пішло поза Богъ північнимъ бокомъ, и досягає Дніпра понизше Катеринослава. Тутъ скалистими гранитними лавами (порогами) переходить Дніперъ и тягнеться за Дніпромъ на східъ, дальше на східъ північний.

За Дніпромъ, окрімъ сего пасма, ще одно иде зъ північної части Курської губернії на полудне, полудневий східъ, потімъ на полудневий західъ, и дає початокъ рікамъ Оці, Сосні, Сеймові и др. Оба пасма, по тімъ боці Дніпра не творять вже гіръ, а тільки горбоваті згірря, и тільки надъ ріками стаються стрімкіші.

Що до геогностичної складні въ посередніхъ горахъ України, треба розрізнити дві часті. Гори въ Галичині, відъ Бескидівъ почавши, дальше въ Волинській губернії, по жерела Случи, відтакъ полоса, идуча на північъ въ Люблинську губернію, и полоса, идуча зъ Волині на полудневий східъ черезъ Поділля здовжъ Дністра ажъ по р. Ягорликъ — въ головній часті складаються зъ пісковця, вапняку, крейди, илу и глини, суть такъ-званої новійшої формації. Замітною появою въ сихъ горахъ суть печери, обвішані часто малими сталактитами. Печеру таку має гора Почаївська; найбільше-жъ іхъ стрічаємо въ скалахъ по-надъ Дністромъ, и коло м. Могилева має одна така печера 240' об'єму, а 12' висоти. Въ такій-же печері підъ Илашовицями уряджена церковь; и підъ с. Ладавою въ такій печері викована церковь — старий дуже археологичний забитокъ Поділля; підъ Китайгородомъ впливає зъ подібної печери жерело и творить, спадаючи зъ неі, красний водоспадъ; тоже и въ печері въ Кривчику. Надъ Ягорликомъ кінчиться довге тото пасмо; тутъ єго послідні випустки спадають въ херсонську низину.

Друга часть гіръ посередніхъ, відъ правого берегу Случи зачавши — на Волині, а відъ Межибожа надъ Богомъ и Ямполя надъ Дністромъ — на Поділлю и дальше на східъ, — вся тота часть гір спочиває на підставі зъ граниту (такъ-званої первісної формації), котра горамъ симъ надає осібний характеръ. Вони въ рівнинахъ підносяться легкими горбами, але надъ ріками вистають стрімкими, великими скалами по-надъ береги.

Межи значнійшими високостю точками посередніхъ гіръ найвисші: Гора-Замкова ві Львові

1236', Чортова - Скала (въ Лісеницяхъ підъ Львовомъ) 1.303', Лиса - Гора въ Сассові (въ Золочівськімъ) 1.338', Високий-Камінь (въ Голубині, надъ жерелами р. Серета) 1.380', гора въ Підкамені (въ Золочівськімъ) 1.398'; Кавенчинъ (въ Замойськімъ уїзді, Люблинської губернії) 1.088'; Гута (Красноставського уїзда, Люблинської губернії) 1.095'; Білозерські гори (въ Кременецькімъ уїзді, Волинської губернії) 1.120'; коло села Кривочинці (на границі Волинської и Подільської губернії) 1.155'; при м. Фельштині (Проскiрiвського уїзда, Подільської губернії) 1159'; при с. Тучі (Бердичівського уїзда, Київської губернії) 1.055'; м. Київ (Старий) 651'; гора Кременець (въ Харківській губернії надъ берегомъ р. Донця) 800'.

(Дальше буде.)

ПОДОРОЖНІ ПОМІЧЕННЯ ОПІЛЯНИНА.

Раненько вніхавъ я зъ Глинянъ. Належить се місточко до більшихъ, но тяжко ёму підвестися значно, бо тільки проста дорога веде черезъ него, я часто лучається ёму погоріти. За Глинянами є великий обшаръ пісківъ; для того не можна було скоро нагнати. Зрештою дорога є рівна, а въ зимі при добрій саний далеко лучше взятися сею простою дорогою до Львова, якъ горбоватимъ гостинцемъ на Винники.

Уже піднялося сонце досить високо, коли я вніхавъ до села Білка-пльхоцька. Зъ тимъ селомъ починається Львівський окiль. Типъ и убрання жителівъ відрізняється відъ вдачі Опілянъ и Поділянъ. Люде бувають заживніші, бо добірніше страбуються; сорочки носять довгі, поверхъ штанівъ. У Білці я ставъ на попасъ. Заговоривъ я до людей тамошніхъ; вони відповідали мнi досить чисто по польски. Суть то польскі поселенці зъ часівъ королівщини. Має се село порядні будинки фабричні и економічні.

За Білкою вирізуються уже на виднокрузі горби пасма Гологір' північнихъ, тягнучихся остримъ угломъ черезъ окiль Жолківський. Межи нимъ и всхіднимъ раменемъ Гологір' лежить славетне місто Львів у правильній кітловині. Густа мрака налягає сю кітловину, а везеъ-далеку чути гомінъ и клеіть невиспущого міста, черезъ котрий перебивається сумно звукъ вежовихъ часосказівъ. Кілько разівъ вїзджаю у Львів, переймає мене якесь непрязне чувство: радъ би ёго оминути або якъ-найборше переїхати и утіти зъ того гамору торопливихъ елементівъ. Тішився я й теперъ, що не маєвъ причини довго въ місті зіставати. Ледве охаривсь въ гостинниці зъ подорожнiго пороху, вже обступили мене жидки-крамарі зъ розмаїтими базаринками.

Кожний такий жидокъ носитьъ зъ собою цілий базаръ, и що не збагнепшъ, то вінъ тобі витягне зъ помежи своїхъ лахівъ, якъ який чародій — всяку всячину — и притирає и примірює и прихвалює. Спитаєпшъ же, кілько що коштує, скаже вінъ таку ціну, котра при погляді на лискучий, мудерний який базаринокъ, видасться тобі не високою. Коли-жъ дашъ ёму половину або й менше, то вінъ покwapно згодиться. По лучшімъ дослідженню купленого дізнавшся запізно, якъ хитро уміють у Львові шантити; те, за що заплатишъ ти половину зацінки, купується звичайно за шесту, або й десяту часть.

Того самого дня пустився я зі Львова у дальшу дорогу желізницею у Перемиське. Якъ у панорамі мінялися передъ очима розмаїті образи селищъ, пілъ та лісівъ. Пізно въ-вечеръ станули ми у Перемислі.

Перемисль належить до найдавнішихъ мість західної Русн, о котрiмъ уже Несторъ згадає, зачисляючи ёго до „Червенськихъ“ городівъ. Переходило се місто то підъ польскихъ, то підъ руськихъ князівъ и видержало щасливо кілька памятныхъ облігъ; именно облягли ёго р. 1098 Угри, р. 1648 Татаре и козаки, потімъ р. 1656 Шведи, а р. 1657 Ракочий. Зъ тихъ часівъ тривоги бере свій початокъ велика могила близько міста, підъ котрою має спочивати Татарський ханъ. Зветься вона Знесінне. Перемисль взноситься къ всходу амфітеатрально и представляє дуже красний видъ, котрому замокъ старосвітський зъ двома баштами багато поважности придає. Вставши рано, я пішовъ на той замокъ и утішився дуже, що багшту одну місто такъ поладило, що можна дістатися на самъ її вершокъ. Уважно приглядався я осереднiму будованню тої старосвітської памятки, котру ще досі часъ яко свідка-самовидця лишивъ; цілкомъ значний остався ще коминъ у середині. Виобразня моя представляла собі живо всіякі сцени зъ историчнихъ часівъ; кождий кутікъ ожививъ я собі відповідними особами, а на лиці кождої я видівъ визначене завзяття и удалость. Ще більше розносила моя виобразня, коли дістався на самъ верхъ башти. Виглядъ чудесний! Тамъ въ далекій далечині мріють на північъ роздолля Ярославськихъ рівнинъ, геть на східъ зновъ горбоваті обшари, на полудне синіються повиті мракою гори, а тутъ, мовъ підъ самимъ муромъ, вьється круто тихий, широкий Сянъ. Кілько-то разівъ, згадавъ я собі, дріжали ої мури відъ перегри гарматъ, а свистъ луковихъ стрілъ та кулъ перешибався туди разомъ зъ завзятушимъ окликомъ ріжнихъ народівъ, котрі часто слухувалися своєму голосу тамъ дати пановання, де імъ воно найменше належалося. Перего-

монили чвари, перекипіло пуге, величайне чванство, — и теперь мирно туть ходить плугатирь за плугомъ; ніхто не займе ёго худоби зъ нашихъ ярівъ, ніхто не прожене зъ по надъ него співучого жайворонка. На Сяну чути веселі пісні керманичівъ....

Відъ замку пішовъ я красними проходами до жерела, такъ-званого „цюрка.“ Полицей міський подав туть кождому, хто хоче пити, шклянку дуже здорової води. Жерело се находиться вь камінній печері, а у дальшімъ потоці звели ёго на невеличку фонтанну, котра може робить ускорбу природній романтичності тої затиши. Надъ тою фонтаною вноситься гора дуже висока; на котрій стоять три хрести.

Спочивши трохи на сій горі, я вернувся до міста. Передміств по-підъ замкові горби зветься Підзамче. На другімъ передміттю, такъ-званімъ Підгіррю стоить престольна церковь, перемінена зъ Кармелицького костела. Вона збудована вь готицькімъ стилю и відличається красними приздабами зъ гипсової маси и мудерно виробленою проповідницею вь виді корабля. По правій руці є два пропамятні написи на мармуровихъ плитахъ, вставленихъ у зводіві Филари: одинъ св. п. крилошанинові Іоанну Лавровському, основателеві бібліотеки архикафедральної, багатой у старі, рідкі грамоти и книги, понайбільшъ дотикаючі исторні церковні, — другий св. п. єпископу Іоанну Снігурському, котрий своїми великими ділами епоху зробивъ у розвиттї народнего руського життя и порученої собі церкви. Іоаннъ Снігурський, незабутній сей мужъ, невсипущо старався о добро и піднесенне руської родини; щаслива Перемиська дієцезія, що могла записати у картини своєї исторії рівно славного наслідника Іоаннового — св. п. Григорія Яхимовича. Побічъ церкви заложивъ Іоаннъ незабутній школу для учителівъ народніхъ и дяківъ. Такожъ придбанне друкарні руського Собору крилошанъ єсть ёго діломъ. Понизше церкви стоить будинокъ низшихъ и середніхъ шкілъ и помешканне владики разомъ зъ консисторією. Часть міста зветься „Владиче,“ бо належала вона колись до імїнни владичого. Старого муру останки у сій часті міста свідчать о колишнімъ обварованню Перемишля. Друга руська церковь новопоставлена єсть на передмістїю „Вільче.“ Зъ латинськихъ костелівъ замітна є катедря за-про красні малюнки и дві хоругви зъ XI. віку, підъ котрими у сихъ сторонахъ неразъ боролися Русини зъ ворогами.

Вежа вь полудневій часті міста мала служити за початокъ до поставлення другої міської церкви; теперь сугь поміщені у ній ятні, и прибудована до неї міська больниця.

(Дальше буде).

„С.-ПЕТЕРБУРГСЬКІ ВІДОМОСТІ“

ГАЛИЦЬКІЙ ЛИТЕРАТУРІ.

Читали ви, виділи ви коли „С.-Петербургські Відомости“? То-жъ то вамъ газета! Принісь до мене, недавно одинъ знакомий нашъ „Великороссъ“ на показъ, що то „вони“ за газети мають. И справді зъ роду не видавъ я такої; вінъ же повідав, що за кордономъ всі такі. Не одна газдиня у Львові рада-бъ хоть таку мати грядочку, то не видавала би стілько на петрушку черезъ рікъ. Зъ вісімъ разівъ змістився би на ній „Боянъ“ або и „Правда“ — така завбільшки. До того виходить ще вь „ежедневномъ наданіи“! Подумавъ я — не дармо звуться Великороссами ті, що такі мають журнали великі. Але, думаю, не вь тімъ діло, що велика; бо то повідають десь — „великий дубъ, та дуплавий, порохнею напханий.“ Отже-жъ ставъ я її переглядати. Дивлюсь найупершъ на третю сторону, звичайно за новинками; але подібую замість новинокъ великий рядъ телеграмівъ назъ всіхъ сторонъ світа та й оповістки театральні изъ шістьохъ театрівъ Петербургськихъ. Шість театрівъ! шість — а у насъ народолобці одному не дали остоятися; одинъ, що ёго народъ поставивъ и удержувавъ та й дальше удержувавъ би, — и сей загирили. Мабуть лишній імъ по-при німецькімъ, польськімъ та й — тамтихъ шістьохъ. Але дарма! таки вони народолобці — собі! Дальше дивлюсь за дописями — та ні однісенкої не подібую ні „зъ Ужгорода,“ ні „зъ-надъ руського озера,“ ні хотьби таки и „зъ Холма,“ а все тільки „извлеченія зъ журналівъ,“ то зъ Нью-Йорку, то зъ Астрахани, то зъ Лондону и всіхъ сторонъ нового и старого світа. Вертаюся накінець до першої сторони, ажъ тутъ и нахожду „обозрѣніє,“ тільки не „политическое,“ а „общее.“ Перечитавши дещо зъ того „обозрѣнія,“ попавъ и вь задуму, що годі й сказати, які ріжнородні мислі перебивалися тоді вь моїй голові, одно тільки, що невеселі. Далі хотівъ я вже кинути сю папірянну плахту на бікъ зъ сею хоть на послідовкъ веселою думкою, що отто буде чимъ прикрити стіль одъ пороху; ажъ тутъ ось и встромилось око мое на загаловку фелетону: „Съ Галицкой границы.“ Звісно, за фелетонъ було мині зразу байдуже; але теперь взявся я читати ёго живо, живіще може, якъ дехто читає „рѣчь отца И. И. при открытіи прогимназїи вь И.“ И чи увірите, що, перечитавши сплеснувъ я вь руки и бувъ би підскачивъ зъ радости хоть на аршинъ, коли-бъ такъ не за тяжке мое тіло, та не за низька стеля вь моїй хаті. Отже-жъ нагадавъ инакше и замість сего по-рпшивсь дати до прилюдної відомости, що читавъ;

нехай всі тішаться и разом беруть собі науку зъ того, що пише о насъ чужинець.

„С.-Петербургські Відомости.“ Ч. 273, 1867. Написъ фелетону: „Съ Галицкой границы. Галицко-русская литература и ея языкъ.“ Написъ дуже цікава! Великороссь буде, подумав хто, доказувати, що языкъ Галицький — то одинъ зъ великоруськимъ, тільки що замість „какъ“ уживає „якъ“, а сего „въ одинъ часъ“ можна навчитися; буде тішитися, що Галицькі „Русскіє“ прийшли до „убѣжденія“, що їх-то литература такъ процвітає, и таке инше. Ні, батеньки! не одгадали ні дрібочку. То-жъ розкажу відъ початку.

Авторъ сего фелетону, якийсь Волинець, повзявъ собі подати оглядъ Галицької письменности відъ тамтого століття до найновішихъ часівъ. Спімнувши коротко, що письменность руська у Львові хоть зъ ласки Ставропигиальной Лаври и Осипа П. не переривалась, а все-таки ажъ до 1848. року состояла лише въ немногихъ брошурахъ духовної грязи, кількохъ граматикахъ, сочиненняхъ по древній исторії Галича и одахъ въ честь уніацькихъ архирейівъ, Австрійськихъ намістниківъ и царівъ. Въ 1848 році одживъ народъ, оджила и єго письменность. Но зъ сеї пори головна грязь Галицькихъ творівъ стала полемика зъ Поляками, архіологічні докази правъ Галицько-руської народности и толки объ Галицько-руськимъ язиці. Спірзъ зъ Поляками о Галицькимъ язиці уважав авторъ фелетону зъ ріжнихъ причинъ дуже запутанимъ и береться самъ за єго розв'язку. Переглянувши досить старанно письменность Галицьку и її языкъ ажъ до нинішньої пори, приложивши її до письменности Української и до языка простолюдного Галицького и повликуючи відтакъ на судъ декоторихъ лучшихъ Славянськихъ язикословівъ, видає въ кінець судъ въ користь Русинівъ, що — народній языкъ въ Україні и въ Галичині в руський, зовсімъ одличний відъ польского. Не додавъ, правда, „и одъ великоруського,“ бо се и не було єго завданнямъ; але, наводячи слова професора Лавровського, що „було би безумиемъ не признавати наричче малоруське самостійнимъ нариччемъ въ ряду остальныхъ славянськихъ, а при тимъ одстояче відъ польского такъ далеко, якъ кожде наричче юго-восточне відъ сіверо-западнихъ“ — отже наводячи сі слова, не згадує ні словечкомъ проти самостійности языка малоруського въ ряду остальныхъ славянськихъ, чимъ и признає мовчки єго ріжницю и відъ великоруського.

Вже й сего було би досить для насъ, и симъ уже вдоволався би кождий, хто стоїть по стороні народного языка; бо хоть не потребуємо вже ніякихъ доказівъ, що языкъ нашъ не в польский, хоть чуємо и те добре, що языкъ нашъ не в великоруський, а и авторитетівъ не аби-якихъ маємо въ сімъ ділі за собою: то все-таки в то для насъ утіхою великою читати, якъ згоджується зъ нами язикословъ, маючий повагу и у Великороссївъ, якъ въ слідъ за нимъ пише и Волинець; в се для насъ и заохотою великою працювати дальше невисипуючо на ниві рідного слова.

Однако не все то ще, що пише Волинець; по-

слухаймо єго осуди письменности Галицької и її языка, послухаймо єго слівъ за письменность Українську, а почувемо багато, що насъ може не такъ втішити, але за те більше поучить. Самого себе пізнати здавна було діломъ найтяжшимъ, та й теперъ такъ, и відай дальше такъ буде; да тежъ другому легше пізнати наші блуди. Слухаймо-жъ того, хто намъ їхъ витикає и.... „бери, Петре, на разумъ!“

Я повздержуся одъ всякихъ увагъ, а подамъ тільки зъ ряду всі дотикаючі насъ ближше місця зъ письма Волинця. Споминаючи о письменности Галицькій до 1848 року, осуджав її языкъ ось якъ: „Мішанина малоруського, котримъ говорить народъ „въ Галичині зъ церковно-славянськимъ, зъ множествомъ полонизмівъ — проникався той языкъ все „більше й більше полонизмами, латинизмами и германизмами. Ще до сихъ поръ пише дійствующе „покоління по німецьки й по польски лучше, чимъ „по руськи.“ Не много дальше: „И теперішні писма Галицько-руські зъ немногими виїмками молодихъ писателівъ видяться переводомъ зъ чужого языка: очевидно, що автори думають по німецьки „або по польски, а силкуються писати по руськи.“ Пришовши до письменности галицької відъ 1848 р., повідає такъ: „Що до языка, почалося (въ 1848 р.) и досі не уяснене зовсімъ для Галичанъ питання, чи языкъ їхъ церковно-славянський, чи Галицько-руський, чи малоруський загаломъ, чи накінець „всероссійський... Такъ якъ толки и спори ведуться наадъ литературнимъ язикомъ, то відай и питання се рішиться не скоро... Писали Галичане (и відъ 1848 р.) все тимъ сливе самимъ мішанимъ „язикомъ, що й упередъ...“ О правописи же уживаній въ Галичині відъ 1848 р. каже: „писали и особібною правописсю, котру звать историчеською. Ся правопись старається писати такъ, якъ пишеться въ церковно-славянськимъ язиці. Галицькимъ писателямъ подобається вона старинною; до того, особливо въ послідній часъ, приводять на її похвалу и се, що слово написане їхъ правописсю „задержує близость икъ правописи церковній и общеруській. Но и се въ многихъ случаяхъ самообольщеніє Галичанъ.“

(Дальше буде).

НА ЦІЛІ ЛІТЕРАТУРНІ

зложили високоповажні и чесні панове: Т. Шанковський 50 кр., Іванъ Гошовський 50 кр., Іванъ Сяноцький 50 кр., Невідомий 50 кр., Николай Кадайський 50 кр., Теофіл Руденський 50 кр., Остап Терлецький 50 кр., Лушинський 50 кр., Слюсарчукъ 50 кр., Закинський 50 кр., Олександр Терлецький 50 кр., Кумановський 50 кр., Стеблецький 50 кр., Левицький 50 кр., Олекса Слюсарчукъ 50 кр., Содонка 50 кр., Чаплинський 40 кр., Любовичъ 40 кр., Омелян Волянський 40 кр., Пацлавський 40 кр., Богданъ Пюрко 40 кр., Левицький 40 кр., Руцицький 40 кр., Іларій Алексевичъ 40 кр., Андрій Січинський 50 кр., Исидоръ Гаерський 50 кр., Балько 40 кр., Лагоднянський 40 кр., Скоморовський 30 кр., Мелешкевичъ 40 кр., Навроцький 40 кр.; въ розпродажи першого випуску поезій Федьковича вплинуло 8 р. 20 кр. — разомъ всього 23 р. 90 кр. ав. Дочисливши до сего попередню, иъ ч. 22, виказану складку въ кількості 409 р. 65 кр. ав., вивосить фондъ літературній теперъ 431 р. 95 кр. ав.

Гарнопіль, 30-го листопада 1867.

О. Паршицький.

ПРАВДА

письмо наукове и литературне.

Виходить щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата вносить: на 3 чвертьрочия (до кінця р. 1867) вр. 1. 60 ; на півъ року вр. 1. 10; на чверть року вр. — 60. — Редакция підъ Ч. 236 місто (въ Ринку).

МАРКУ ВОВЧКУ.

(На память 24. генваря 1859 р.)

Недавно я по-за Ураломъ
Блукавъ и Господа благавъ,
Щобъ наша правда не пропала,
Щобъ наше слово не вмірало —
И виблагавъ! Господь послава
Тебе намъ, кроткого пророка
И обличителя жестокихъ,
Людей неситихъ. Світе мій,
Моя ти зоренько святая!
Моя ти сило молодая!
Світи на мене, и огрій,
И оживи мов побите,
Убоге серце, неукрите,
Голодне! — И оживу,
И думу вольную на волю
Изъ домовини повзону!
И думу вольную... О, доле!
Пророче нашъ! моя ти доне!
Твоею думу назову.

Т. Шевченко.

ПЪЯНИЦЯ.

Оповіданне *Мишра Олельковича.*

Живе у насъ на селі кравецъ Степанъ, панський чоловікъ; то все бідкався та плакавъ, що істи нема що, а якъ волю прочитали, такъ де въ ёго й гроші узялись. Торгує всячиною, неначе жидъ, людямъ гроші підъ заставу позичає, замість своєї хати, що може десять годъ лисицями держалась, хати супротивні поставивъ — живе неначе купецъ або панъ який, чай у-ранці и у-вечері чъб; помішниківъ собі понаймавъ, — тні на усіхъ панівъ, що округи живуть, шикють, а вінъ більшъ тільки порядкує...

Степана сёго ще малимъ у панський двіръ узяли; бувъ вінъ довго тамъ у будинкахъ за попихача, а тоді й паничъ малимъ бувъ, — отъ вони игрались разомъ, неначе одного заводу; а туди далі, постерігъ старий панъ, що Степанъ балується, та й отдавъ ёго въ науку у Київъ до кравця.

Повернувся вінъ изъ Киіва и зновъ у панському дворі живъ. Парубковавъ вінъ годівъ зотри. Що вінъ за се время дівчатъ поподуривъ! Наданий на все бувъ — чи танцювати, чи на скрипці, чи на гармоніі; пісні було усе якісь кумедні, московські, співав.

Дівчата було за імъ слідомъ бігають; а вінъ було до сиріть або до вбогихъ и не видається. „Сі, — каже, — мені й за вухомъ не сверблять, а хозійська дочка хоча нагодує и настоіванки для мене вкраде.“ Одна чумаківна такъ у ёго укохалась, що якъ батько не отдавъ за ёго, пішла та въ клуні на сволоку й завісилась; добре хоча у время одчепили, що не пропала.

Далі Степанъ оженився, а якъ старий панъ вмеръ, вінъ и перейшовъ на село, на батьківський грунтъ.

До сёго Степана й кинувъ паничъ. — Ти, — каже, — Степане, мені змалку товаришомъ бувъ. Пособи у тавій притузі; уподобавъ я дівку, — якъ би її підманити?

— Яку-жъ? — питає Степанъ.

Паничъ и каже: — Зовуть Солохою, батько Яківъ, мати Параска, живе на самому кінці села.

Думавъ, думавъ Степанъ: „Не знаю,“ каже, „такої; хиба чи не знає жінка.“

Покликали й кравчиху; вона тожъ зъ дворокъ була, така-жъ пронозувата, якъ и чоловікъ, неначе іхъ чортяка спаровавъ.

— Не знаю, — каже, — такої. Та де-жъ ви її бачили?

Паничъ и каже, що на Шевчисіному городі полола.

— Значить вбога, — каже Степанъ, — се намъ наручъ; та чия-жъ вона? — Думали, гадали вони зъ жінкою; ніякъ на мене не нападуть. А паничъ и каже: „Якъ знаєте, а щобъ довідались.“

Якъ тутъ довідатись? Ажъ Степанъ надумавъсь, та й каже жінці: „Ось-що: сходи ти буцімъ-то за якимъ діломъ до Шевчихи, та скажи, що руку забила, полоти не здужавшъ; нехай тобі половницю нарає.“

Побігла кравчиха до Шевчихи: — Чи не бачила, тітко, мові телиці? Десь проклята забігла.

— Не бачила, — каже Шевчиха.

— Отъ лиха година! тутъ, бідна моя головонька, зовсімъ не здужаю; бовдуръ мазала, та впала, забилась міцно и руками нічого робити не вгодна. Городъ чисто увесь зарісь, треба половницю наняти; ніколи не наймала, а тутъ и бігати не здужаю. Ви, тітко, разъ-у-разъ наймаєте; чи не нараяли-бъ кого, хто добре поле? Хоча-бъ мені не клопотатись....

Шевчиха на мене й вказала.

— Хиба-жъ вона наймається? — питає Степаниха.

— Отсе въ мене, — каже Шевчиха, — на тому тижні, у п'ятницю, чи що, полола.

Степанисі тільки того й треба; подяковала, та заразъ изъ хати. Прибігла до дому, вже й одужала; а паничъ изъ Степаномъ дожидали.

— Вамъ, паничу, — каже, — дівка мабуть набрехала: у п'ятницю у Шевчихи полола не Солоха, а Сохвня Нестеренкова, її батько Левко бувъ, вона сирота — въ її ні батька, ні матери.

— Отъ проклята, — каже паничъ, — одурила мене! Що-жъ? якъ ти, Надеждо, надівшся: можна підъ її підійти, чи ні?

— И підъ чорта підійти можна, — озвався Степанъ; — кінъ иноді який дикий, а обговтують.

— Кінъ конемъ, — каже жінка, — а до дівки імъ добратись не легко: се не парубокъ.

— Бачи ти мені! Побачить пятака, такъ схоже й не така. А се хозяйська дочка, чи що? Наймичка, — їй и Богъ загадує.

— Не пятака, — каже паничъ, — а п'ятьдесятъ карбовонцівъ дамъ, аби була моя.

— Подождіть трохи, — каже Степанъ. — Надежда покличе її завтра, а ви у вечері наверніться; піднесемо їй горілки, та тоді гроші покажемо — може й нашихъ рукъ не мине.

У ранці, ще й череди не прогнали, прибігає до насъ Надежда. — Приходи, — каже, — до мене полоти.

Мені, звісно, де не робить, то робить.

— Добре, — кажу, — прийду.

Прийшла я до Надежди, полемо. А вона цілий день мені теревені жене: якъ вона якусь панську дівку знала, що її охвицеръ уподобавъ, викупивъ, велику за її силу грошей давъ, а після й оженився; якъ вона панією приїздила, у колясці, що попереду усі люде зъ тієї дівки сміялись, а після здивовались усі. Цілий день усячину мені розказувала. Страву таку наготовила, що хочъ би панамъ — борщъ изъ гускою, кашу зъ молокомъ, и по осьмусі передъ обідомъ випили.

Не вгадала я, якъ и осмеркло. А вечеря ще не поспіла. Задлялась я, вже зовсімъ темно, ратаї зъ поля попрііздили, вже й люде спати полягали, а ми ще не вечеряли. Я й кажу Степанисі: „Не хочу вечеряти; пійду й такъ до дому, бо вже не рано; тітка лаятиме, що задлялась.“ — Де вже я тебе безъ вечері пущу! — каже Степаниха, — щобъ собі довічного осудку досягти. Нумъ вечеряти, а передъ вечерею вип'ємо, щобъ вечера на душу йшла.

Винесла вона зъ комори пляшку, випила чарку, піднесла чоловікові и мені. Поконтовала я — якась така смачна горілка, що я й зъ роду такої не пила. Посіли вечеряти, хозяйка ще сидіє, щобъ випилъ; я й випила чарки зó-дві, а чоловікъ на двіръ вийшовъ. Чую, балакає зъ кимсь, рипнулися дверима, уходить у хату, и паничъ за нимъ. Я уся й похолонула. Вінъ усе изъ Степаномъ про якісь підводи балакає, на мене й не дивиться. Думка така, може й справді за якимъ діломъ забігъ. А далі озирнувся та й каже: „Здорова була, Солохо.“

Надежда якъ зареоче: „Яка вона Солоха? вона Сохвня.“ Паничъ до мене; а я на покуті за столомъ, такъ мені й втікти не можна: „На віщо ти,“ каже, „мене одурила?“ та й обнявъ мене за шию. А Степана вже вода вмила, тільки Надежда у хаті. Я посунулась, тремчу уся. „Се я,“ кажу, „пошутковала; гетьте відъ мене! чого се ви пристали?“ Вінъ ще ближче пригортається, а Надежда тимъ часомъ зъ хати. Я й почала плакати та кричу: „Куди се ти, Надеждо? се ти мене на безум'є підвель.“ А паничъ тільки цілує мене та каже: „Годі тобі ревти; бери, свільки хочешъ,“ — та тиче мені у руки гроші, — „тільки не кричи.“ Я одіпхнула ёго та зъ хати, ажъ Надежда у сніяхъ мене за руку: „Не тікай, дурна! Вінъ тобі що схочешъ дасть, багатирка будешъ.“ — Нехай тобі й дає, — кажу, — коли ти охотниця;“ зъ сінець вискочила та й герсонула до дому.

Прибігла я до дому — чи жива, чи мертва; та нікому й не кажу, щобъ не сміялись.

Такъ, днівъ черезъ три, приходить Степанъ до дядька — а дядько Охримъ (тітчинъ чоловікъ) стрілець бувъ — и кличе ёго, щобъ у ранці у трёхъ изъ паничемъ на охоту йти. Мій дядько й пішовъ. Якъ почалась ся охота, такъ дядько й хозяйство занехаівъ, дарма що дільне уремя було. Положивъ ёму паничъ у день два восьмигривенники, щобъ ходивъ на охоту, а Степанові трояка, бо той багато кравецтвомъ зароблявъ. У день стріляють та по болотахъ ходять, а у вечері до Степана та тамъ нбють. Дядько мало й до дому навертався; туди далі и закликавъ дядько до себе панича изъ Степаномъ.

Я саме вечеряла изъ тіткою, чувмо — грають на скрипці та на сопілці на улиці; вихожу на двір визирнути, ажъ то вони. Дядько мене и вбачивъ; годі грати на сопілці, витягъ зъ кешені гроші. „Біжи,“ каже, „швидче за горілкою.“ Я й побігла. Прихожу, ажъ паничъ за столомъ. Степанъ біля ёго, грає на скрипці, а дядько співає, — дядько вже п'яненський, а вони тверезі. Паничъ на мене й не дивиться, наче зъ роду не бачивъ. Степанъ тожъ не озивається, тільки разъ всміхнувсь. Тутъ ще сусіде, Черногубенки, прийшли; гуляли цілу нічъ. Паничъ изъ Степаномъ до горілки не ласі, такъ и не понанивались, а дядько и Черногубенки до півдня спали. Я й не бачила, якъ вони пили, бо якъ тільки принесла горілку, заразъ и втікла у комору, двері зачинила й дрючкомъ підперла зъ середини.

Зъ сёго часу почалась у насъ гульня. Щовечора дядько й сусіди понаниваються, а паничъ сидить, їхъ теревені та співи слухав, а до мене й не озивається; бо якъ вони прийдуть, я заразъ у комору, тамечка лежу, та слухаю, — и весело, що музика грає, и не бійзко. Настали жнива; тітка й каже чоловікові: „Се ти й теперечка такъ пити-мешъ? Багато-жъ у насъ хліба буде; я не здужаю (а вона усе було кахи-кахи, та на бікъ жалілася), а ти тожъ гулятимешъ.“ Дядько й розлютовавсь: „Ти мені будешъ указовати!...“ Може-бъ и бивъ жінку, такъ побоявсь, що недужа. У вечері приходять паничъ, тітка почала ёго прохати, щобъ одпустивъ чоловіка на жнива, наче дядько вже панський ставъ. Паничъ каже: „Добре.“ А на другий день якийсь празничокъ бувъ; окономъ и покликавъ людей на толоку, поприходили поспіль панські изъ козаками. Почастували їхъ, якъ треба; отъ люде й питають: „Де-жъ жатимемъ?“ А Степанъ тожъ тутъ; вінъ и каже: „Де загадаю, тамъ и жатимете.“ Вже вінъ за старшого встроївся. Новели люде да й постановили на нашому полі. Люде й кажуть: „Се не панське,“ та дивуються, що за знакъ. Степанъ зновъ каже: „Яке ваше діло? Жніть!“ Увъ одинъ день угоріла наша нива, кіпъ більшъ ніжъ на тридцять нажали; дядько тільки своїмъ скотомъ поперевозивъ.

Такимъ побитомъ не виводиться у насъ гульня. Хотівъ дядько йти на дугъ сіна заробляти, бо въ насъ сіноковівъ не було, такъ паничъ и сіно подарувавъ. — Аби ти, — каже, — тільки відъ охоти не одмагавсь,“ — а у дядька й у самого жижки дріжать на охоту йти.

Нема одначе паничеві ніякої користи, бо я усе ховалась: паничъ изъ Степаномъ у хату — и въ комору. Такъ и тутъ надумались! Була у дядька Охрима сестра Стеха; дівка вже дохожала, тільки поганкувача и до роботи лїнива, такъ її не сва-

таю. То, було, ся Стеха коли-не-коли до насъ зайде, а якъ почавъ паничъ вчашати, такъ и вона усе було бігає; а въ субботу та у неділю зъ улиці зо мною и йде до брата ночувати. Прийдемо, а тутъ саме гульня: Степанъ грає, дядько співає або скаче, и сусіде поприходять, тожъ усячину виробляють. Степанъ вже й пильнує, якъ прийдемо, заразъ и кличе насъ у хату. Якъ би я сама, то й не пішла-бъ, а то Стеха тягне: „Ходімъ!“ та „ходімъ! Хиба вони намъ що зроблють? Повна хата людей, а ти боїшся.“ Сидимо було й ми; попереду мене усе страхъ опиравъ, а далі Стеха було почне співати, и я пособляю; а паничъ до мене й не озивається, инколи пожартує изъ Стехою, а мене буцімъ-то й не бачить. Розійдеться капелля, я зъ Стехою и поляжу у коморі. Вона усе було про панича заводить балаки. — Що, — питає, — якъ би парубокъ такий гарний бувъ, чи-бъ пішла за ёго. Сохвие?“ — Мені не вдогадъ, що вона намовлена. — Чому, — кажу, — не пішла-бъ? У насъ парубківъ такнхъ и въ заводі нема. — Мало-що, було, про панича балакаємо: таки правди не заховавшъ, уподобала я ёго. Пошибав, було, думка думку: то хочешъ, щобъ не ходивъ більшъ, а то було, якъ днівъ два не прийде, мені й нудно: „Коли-бъ сёгодня прийшовъ! Чого мені у своїй хаті боятись? Хиба вінъ мені що зробить? Коли вже у Степана у рукахъ була, та й то одпустивъ.“

Кажу вамъ, що вінъ до мене ціле літо не касавсь; тільки якось у сїняхъ стрілись, такъ поцілювавъ двійчи, та й се не въ дивовижку, бо вінъ изъ Стехою разъ-у-разъ цілювавсь. Що изъ Стехою балакаємо, вона заразъ Степанові й донесе. Недурно я разъ занримітила, що Стеха у церкві у шовковій хустці була. Питаю її: „Де ти узяла?“ Вона й каже: „У Кобзаряхъ жінка якась стару продавала; у мене три восьмигривенники було, я й купила.“ А я добре постерігла, що хустка не стара, а нова, та усе не вдогадъ мені.

Минула перша Пречиста, и Семенъ, и друга Пречиста, а у насъ гульня невиводня. Вже й холодно стало, почала я у хаті спати. Приходить якось у вечері паничъ, и Степанъ, звісно вже, изъ імъ. Стеха тожъ тутъ. Випили по чарці, підносять и мені; я одмагаюсь. — Ні, — кажуть, — сёгодня тобі треба випити; сёгодня Сохвие, твої мнянини. — Пристали, мусила и я пити. Чимало випили за сю нічъ; тільки паничъ не багато пивъ, та й я постерігалась. Стеха до дому пішла, та не знаю, чи долізла, може й на дорозі ночувала. Степанъ тожъ не знає де дівсь, може й справді впився, бо багато вінъ випивъ, а може й потатуривсь; ёго не розберешъ, дуже ехидний чоловікъ бувъ. Дядько, я добре знаю, що п'яний бувъ, бо упавъ у кімнаті

долі, та й захріпъ. Тітка хочъ не п'яна, та недужа, тожъ на печі заснула. А на дворі дощъ такий пірить, не доведи Господи. — Ідіть до дому, — кажу я паничеві, — бачите, усі поснули. — Вінъ надівъ шапку, та й каже: — Пійду, тільки поцілуємось на дорогу. — Тікати нема куди, мусила я зъ імъ поцілуватись. Вийшовъ вінъ изъ хати, я почала слатись, а губи ажъ щемлять, такъ міцно поцілувались. Чую, ажъ вінъ озивається: — Нема в тебе Бога, Сохвие! одчини, увесь мокрий. — „Такъ идіть,“ кажу, „швидче до дому.“ — Якъ не одчинишъ, то тутъ, — каже, — цілу нічъ стоятиму. — Одчинила я сіни та швидче у хату; вінъ за мною, а я безъ хустки и безъ корсета. Сівъ вінъ біли мене, та й пригорнувъ мене до себе.

Я не одсовуюсь, чую, що на печі тітка сопє.

— Така-то ти добра, — каже вінъ, — и у хату впустити не хотіла... Хиба ти не знаєшъ, яку черезъ тебе я терплю муку.

— Яку? — питаю я.

— А ся охота — хиба не мука, а се п'янство, ся тяганина, — усе для того, щобъ тільки побачить тебе, щобъ хочъ слово відъ тебе почути.

— Хиба-жъ я вамъ велю? — одказала я.

— Ти не велишъ, та що-жъ мені робити, коли тільки й думки, що про тебе: цілий день, цілу нічъ стоїшъ ти передъ очима.

Серце у мене якъ не вискочить, и бійзько, и якось весело, и неначе плакати хочеться, бо вінъ у мене вже давно зъ думки не сходивъ.

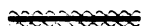
— Люби мене хочъ трошечки, хочъ десяту частину, якъ я тебе кохаю, — каже вінъ та цілує мене й у голову, и у плечі, и у руки, та неначе огнемъ пече тими поцілунками.

— Що-жъ, — кажу я, — буде зъ того кохання? Ви панъ, я проста; ви розумні, я дурна; тікайте відъ мене, Богомъ прошу васъ — тікайте, не зводьте мене зъ розуму, я сирота, не губіть мові душі.

Не знаю, де у мене сила узялась се вимовити, бо приміла-бъ — устала, увійшла въ кімнату, — такъ не можу: наче мене щось ланцюгомъ до ёго приковало. Почала я плакати, а вінъ ще горій цілує, пригортає: — Любитиму тебе, — каже, — до віку; що згадаєшъ, робитиму.

Зъ того часу стала я панською полюбовницею.

(Конецъ буде.)

РУСЬКА РОДИНА.

(Географичний обзиръ землі, заселеної Русинами.)

IV.

Плоска часть України.

Що не лічиться до гіръ України, належить до її рівнинъ. Рівнини становлять найбільшу, головну часть України.

Сходячи зъ граничного хребта Бескидівъ, по тій и по сій стороні, стрічаємо насампередъ малі гірські долини. Звичайно суть то вузькі, поперечні провали, котрими течуть ріки. Говорили ми про нихъ вже при Бескидахъ; тутъ перейдемо відъ разу на ширші долини, котрі зъ того и сёго боку розтягнулись по-підъ Бескидами.

По Угорській стороні Бескидівъ простирився, відъ їхъ підніжжя зачавши, далеко ажъ по західні Карпати и по лїсь Баконський на правімъ березі Дунаю, велика Угорська рівнина. Низька й рівна поверхня и просторі степи („пусти“) травою порослі суть характеристичними чертами східної її половини; стрічаються такожъ великі обшари піскомъ засипані, а надъ ріками великі мочари. На руську країну припадає зъ неї тільки маленька частина, поміжъ Бескидами, горішнію Тисою и Лаборцою.

По Галицькій стороні Бескидівъ за чергою обграничили Підгірре долини: Прутова на полудневімъ сході, потімъ, відъ устя річки Товмачика въ Дністеръ зачавши, Дністрова, а дальше, за діломъ воднимъ, на північнімъ заході Сянова долина.

Прутова долина тягнеться, відъ Делятина зачавши, де Прутъ зъ поперечного провалу виходить, зъ-разу на східъ, скручується відтакъ на східъ полудневий, розширяється значно відъ Буковинської границі, де зъ нею долина Черемошева зливається, вигинається, зъ Буковини вийшовши, ще більше на полудневий східъ и зливається відтакъ зъ великими Волоськими рівнинами. Відъ полудня замикає її Підгірре, на північъ вижина межі Дністромъ а Прутомъ, Межиріччємъ названа. Почва Прутової долини складається зъ частей напливовихъ и сприяє въ своїй середній и низшій части въ високій степені управі збіжжя, особливо кукурудзи, бураківъ и тютюну.

Дністрову долину замикає на північъ головний ділъ водний и обочи Подільської вижини, на полудне Підгірре и спімнене вже Межиріччє. Зачинається властива Дністрова долина коло Старого-Міста и тягнеться идъ полудневному сходові. Межы Розвадовомъ а Розгірчємъ розширяється долина, злившиися тутъ зъ долиною Стрия; тутъ вона и найширша, тримаючи въ поперець 7 миль. Звуки-

лася долина значно коло Галича, але коло Гауполя ще разъ розширяється и кінчиться коло Нижнева, протягнувшись вздовжъ на 21 миль. Тутъ, коло Нижнева, зъ одного боку вижина Межирічна, зъ другого Подільська зблизилися до себе и черезъ Дністеръ наче-бъ собі подали руку; зъ відси вже Дністеръ тільки вузькимъ проваломъ пробиває собі дорогу поміжъ стрімкими стінами вижинъ. Якъ вже по тоці Дністра пізнати, знижається Дністрова долина відъ північного заходу идъ полудневному сходу, на своїмъ початку (коло Старого-Міста) висотою вона 900' н. пов. моря досягає, а коло Марьямполья вона має 700'. Долина, видко, не дуже низька; вона-жъ тільки въ порівнанню зъ околючими її вижинами показується долиною. Почва долини плодородна, складається въ головній часті зъ напливової глини, илу и чорноземлі, а містцями перетягнена жилами піску и торфовими покладами. Ціла долина виставлена на часті заливи Дністровихъ водъ, и мабуть сі заливи потворили въ її горішній часті широкі багнища и болота, такъ именно коло Конюшокъ и Долубова, по правімъ березі Дністра.

Головний ділъ водний відділяє долину Дністрову відъ Сянової долини. Розстелилася Сянова долина на північний західъ відъ тамтої, по обохъ берегахъ Сяна, поміжъ головнимъ діломъ на полудневімъ сході, тижже діломъ и Підгірремъ на полудне, а гірською галузею, идучою відъ Львова въ Люблинську губернію, на сході и північнімъ сході. Долина Сянова починається вже глибоко въ горахъ, але по Динівъ вона ще чисто гірська, поперечна долина, а по Перемишль ще стиснена пасмами Підгірря. Відъ Перемишля вона значно вже широка, розширяється відтакъ ще більше и зливається наскінець зъ широкою долиною Висли. Поверхня її лежить 400' надъ цов. моря, але єсть на ній и висші становиска. Въ великій своїй часті долина ся підмокла; особливо-жъ надъ долішнімъ Сяномъ тягнуться по обохъ сторонахъ мокрі луги и багнища. У східній и північній часті має вона доволі и пісківъ.

На північний східъ відъ Сянової долини, відділена відъ неї Люблинськими горами, починається долина горішнього Буга, котора тягнеться відъ сихъ гіръ на полудне и східъ до головного ділу водного, а на північъ по-за Холмъ, до м. Опалина. Поверхня її лежить 400—700' н. п. м. Її середня часть глинкавата, часть північна и полуднево-західня пісковаті, полуднево-східня має чорноземлю дуже плодородну, знакому підъ назвискомъ Белзьскої.

Тільки низький хребетъ головного ділу водного відмежує Бугову рівнину відъ низини Припе-

ті. Звуть її, сю низину, звичайно Поліссемъ. Поліссе займає сторону рівну, низьку, покриту незміреними багнами и дрімучими лісами, межі Дніпромъ и Тетеровомъ на сході, діломъ воднимъ на заході, а горбоватими стоками Волинського пасма посередніхъ гіръ на полудні; середньою тече ріка Припеть ліниво по рівній рівнині. Такъ вона, якъ и її приріки мають низькі береги; тому їхъ води, не маючі и такъ вже жадного спаду, часами широко по-за береги розливаються и творять бездонні багнища, котрі на весні переминюються въ истні озера и спиняють містцями прохідъ зъ одного села въ друге на два місяці и більше. Цілу Поліську долину покривають утвори иовші, напливові: глина, иль, вапнякъ и туфъ, поклади торфу и високі насипи пісківъ. Почва ся до управи збіжжя зовсімъ нездала, и ріля тутъ жителямъ мало приносить пожитку; більше хісна дає імъ тутъ лісь и луги. Поліссе займає поздовжъ краю більше якъ 60 миль, въ ширшъ декуди на 11 миль.

Чимъ дальше на полудне відъ Припети, зачинає рівнина підвисшатися; ліси рідніють, піски губляться підъ зеленимъ покровомъ, багнища осушаються и заміняються въ плодородні ниви, а земля, досі цілкомъ рівна, виростає въ незлішені горби, додаючи стороні розмаїтости и весельшого позору. Єсть-то перехідъ зъ Поліської долини до вижини Українсько-Подільскої, а перехідъ сей становить полуднева часть Волині. Горби підрастають що-разъ висше, ажъ на полудневімъ краю Волині підносяться въ гори, що-то, якъ знаємо, зъ Галичини на східъ до Києва тягнуться. Та горбовата поверхня становить головну властивість Волинської плащини. Волинь відзначається надзвичайнимъ багатствомъ и різнородністю мінералівъ. Головну, найнижшу верству становить тутъ на східъ відъ Жкви и долішній Случи гранить, на західъ вапнякъ, котрий, добувшись зъ землі на верхъ, творить сіпниене пасмо гіръ. Гранить показується на поверхні тільки надъ ріками и, творячи живописні скали, додає особливої краси тутешнімъ надрічнимъ сторонамъ. Въ граниті находяться звичайні гранати и опалі. Зъ пожиточнішихъ мінералівъ стрічаються: земля порцелянова въ Звягелськимъ уїзді; камінь литографичний въ с. Куньчі; руда желізна на північній Волині, въ Луцькимъ уїзді, підъ Корцемъ, надъ Тетеровомъ, надъ Случю. Підъ с. Кропивною видає руда 66% желіза; тутъ є и гута, и виробляють начиння зъ желіза. Бурштинъ находять на Волині межі Луцькимъ и Рівнимъ, графитъ надъ берегами Случи, въ с. Більчакахъ, торфъ стрічається въ часті північній, вздовжъ Полісса, и надъ Горниню и Случю. Верхню почву на Волині становить въ часті північній иль, глина и піски, до

управи не дуже здібні; полуднева часть покрита черноземлею и єсть дуже плодородна.

(Конець буде.)

ПОДОРОЖНІ ПОМІЧЕННЯ ОПІЛЯНИНА.

Сянь переділює Перемишль на дві части; більша лежить по правімъ березі и становить властиве місто, а менша часть, по лівімъ боці, становить передмість Засяння, злучене зь містомъ двома мостами, зь котрихъ одинъ, желізний, уживає колія. Дворець колії желізної находится на правімъ боці, при місті. На Засянню є жіночий монастирь Бенедиктинокъ, котрі утримують школи дівочі.

Къ півночи міста отвараються вже більші рівнини, зь красними городами й урожайними нивами. Вь буйнихъ лісахъ подибується найчастше берестъ. Зь Перемишля пустився я вь дальшу дорогу за токомъ Сяну къ півночи. Заразъ за містомъ надъ Сяномъ вносятся Винна-Гора, черезъ котру веде проста дорога. Почву землі становить глина м'язька и чорна. Къ Самборові находится гипсові поклади, такожъ и торфъ, но не уживають єго до палення.

У селахъ підъ Перемишлемъ я задержався довше и відтакъ у сій околиці пізнавъ лучше життя-биття мешканцівъ. Типъ простого народу є відмінний відъ типу Опілянъ и Поділянъ. Замітний у него бракъ тої правильности чертъ и повагу вь лиці, котрі такъ властиво визначає типъ Українсько-руський. Особливо жіночий рідъ Опілля и Поділля відзначається якоюсь характеристичною красою, становитостю, грацією вь порушенняхъ; на лиці розлита єсть якась тужлива меланхолія, котра однакж не єсть млавою, а згідно получена зь любою нишністю. Такожъ що-до духовної сторони рівно щедро вивіновала природа хороші Опілянки. Хто-жъ бо не подивляє поетичний настрій, співучість, гуморъ — єдиний малоруський — и дотепъ дівчатъ осередніє Русі? Безсмертній Основяненко не мавъ потреби идеалізувати свої богатирки, бо вони були уже готовими идеалами, а щасливі ми, що вони дісталися такимъ поетамъ до увоображення, якъ Основяненко та Шевченко. Жительки західніє Русі не можуть повеличатися такою уродою тіла и духа. Має сей появъ свої причини відай у племінній ріжниці тихъ начатківъ, котрі зложили малоруський народъ, або може вь тихъ взаєминахъ, вь якихъ жила и живе ся часть народу вь західній Русі дотично сусідуючого народу польського, на що вже и якість говору вказує. Багато слівъ справдешно Українсько-руськихъ, відомихъ и голоснихъ по цілій Русі, або загриривъ

тамошній людъ, або бере їхъ, після польського, вь иншімъ, невластивімъ значенню. Однакж що — до степени просвіти и грамотности, то далеко більший поступъ зробивъ народъ коло Перемишля, ніжъ на Опілля або Поділля. А можна се сказати й о цілій Перемиській диєцезі. Вь кождімъ бо майже селі є порядна школа; люде пізнали пожитокъ грамотности и щиро піклуються около неї. Жадно допитуються за новими книжками, а у церкві всі люде, малі и великі, беруть співомъ уділі вь набоженстві. Відтакъ всюди хороші церкви ставлять або старі обновляють и прикрашують. Не мають такихъ розлогихъ и плодовитихъ піль, якъ Опіляне, а преці лучше собі жниють, бо суть роботящі, тверезі, розсудливіші, спосібніші; відома се річъ, що просвіта ущасливляє чоловіка, помагаючи багатогото матеріальному добробитові и моральному поступові. Таке піднесенне народу матеріальне и моральне є вь головній части неоціненою заслугою щирого, витревалого священства, котре, слідуєчи завіщанню світлихъ проводирівъ св. п. владієвъ Снігурського и Яхимовича, невгомно коло добра відживаючого народу працює. Причина сєго добродійного одушевлення священства, що воно поняло становище своє и єму задосить учинити старається, лежить у почуттю народности. Воно єсть тою сильною підоймою, котра зберегає чоловіка відъ гнилої матеріальности и егоистичного, підлого обскурантизму, а осущується воно найкрасшими плодами: любов'ю къ народу и къ всімъ тимъ чинникамъ, котрі або становлять єго народність, або злилися зь нею, якими суть: язикъ, звичаї и релігійний обрядъ. Якъ великої ваги и стійности є здорове й живе почуття народности, особливо у відживаючого народа руського, знає кождий мислячий Русинъ; поняли се и вороги народности руської, котрі заходяться найхитрійшими способами, щоби придавити самостійний розвитокъ її и використати сили, честність и щирість народовцівъ для зміцнення й довершення своїхъ власнихъ народніхъ безвзгляднихъ засадъ. Народъ малоруський стоїть ще на первістній добі свого розвитку; повільнимъ, але самостійнимъ ходомъ нехай вінъ ступає дальше, бо всяке и найобережніше спільництво зь сильними, неситими ворогами загрирять єго неминучо. Слабий зь сильнимъ ледве згодиться по правді. Але вже відай лиха доля якась судилася нещасному руському народові; сумні ознаки замітивъ я вь духовно-народнімъ пожиттю руської интелігенції сторінъ Перемиськихъ. Не додержується вона, якъ досі, питоменно — малоруської основи, а заманена продайними агітаторами, вь фалшивімъ увіренню якогось надзвичайного поступу, оглядається туди, де сирисяглися на загарбання всєго малоруського. Бо-

юся, щоби неприязна сторона важких слів, ви- речених однимъ глибоко-розсудливимъ держав- нимъ мужемъ, не осушилася на народі руськимъ: „Нехай ніхто не забуває на те, що народність и яз- никъ суть річи самі про себе безъ вартости, яко форми чоловічихъ чувствъ и мислей, благодатні тогді, коли служать до того, щоби людей дільніи- шими, лучшими и мудрійшими зробити, а гідні про- влону, коли їх надуживається, щоби духове жит- те умертвляти, поеми запутувати, ненависть и во- рогованне засівати.“

Нехай будуть чесні читателі вибачливі отсимв моімъ — скаже може хто — сюди неналежнимъ ре- чамъ, бо щербата доля руського народу роздирав серце мов, а у мене така вдача, що — що въ сер- ці, те й на язиці. Вертаю-жь до властивої річи. Народъ простий західній Руси, якъ вже сказано, не має тої характеристичної вдачі осередній Руси такъ що-до тіла, якъ ще примітнійше що-до духа. У пісні не в вінъ такъ багатий, якъ Україні або всхідні Галичане, а й бесіда ёго не всть такъ за- крашена и оживлена поетичними образами. Тутъ додамъ ще мій особливий досвідъ. Неразъ у зай- вий часъ я прочитувавъ моімъ Опільськимъ края- намъ поезні Шевченка; переняли вони твори ко- бзареві душею, серцемъ и памятю такъ скоро, якъ теплий розсадникъ зазеленіється по здоровімъ зер- ні розсади; коли-жь я у Перемиськихъ або у Ся- ніцькимъ те саме прочитувавъ, не мігъ втішатися рівно утішнимъ появомъ. Такъ-то у всхідній Русі лежить ядро и снага руцини; жаль тільки, що лихі незгоди не проходять и не проходять....

Дальша моя дорога випала противъ току Сяну. Ріка ся плине відъ жерелъ своїхъ зъ-разу на пів- нічний західъ ажъ до місточка Динова, відтакъ къ всходові, а коло села Медики звертається зновъ на північъ. Медика лежить дві милі понизше Перемя- шля; має се село красну палату зъ коштовними зборами книжокъ, образівъ и медалівъ и прекрасний городъ зъ обширними розсадниками підъ шкломъ, у котрихъ більше якъ 6000 родівъ заграничнихъ ро- слинъ плекають. Стараннемъ дідича Медики є тамъ заложена взорова школа для огородниківъ.

Зъ Перемишля пустився я „Угорськимъ“ трактомъ у Сяніцьке. Найбільшу часть Сяніць- кого околу займають Карпати, проте понайбільшъ суть ґрунта скалисті, багаті у лісі соснові и яли- чні. Перебравшись горбоватою дорогою черезъ мі- сточка Кривче и Бабиці и гору Магуру, ставъ я у м. Дубецькимъ.

(Конецъ буде.)

„С.-ПЕТЕРБУРГСЬКІ ВІДОМОСТИ“

o

ГАЛИЦЬКІЙ ЛИТЕРАТУРІ.

(Конецъ).

Дальше придивляється авторъ близше Галиць- кому языкові литературному и подибує чотири го- ловні роди ёго, заразомъ подає образці кожного зъ тихъ родівъ. Наводить упередъ образці прози Га- лицької, котру ділить зновъ на два підъ-роди: пер- ше, якою пишуть більше духовні лица, а відтакъ языкъ світський, якимъ пишуть Галицькі публицы- сти. При образцяхъ сихъ двохъ родівъ прози вос- кликує авторъ: „Дивно-жь, що Поляки ні за що не хотять признати такого языка самостійнимъ?!“ Тутъ робить авторъ ще увагу, що коли-бъ Руси- ни вели свій спірь зъ Поляками не о литератур- ний языкъ, а о народній, то скорше би дійшли до кінця. „Цікава при тімъ річъ,“ — повідає, — „що недавно Галицька часопись „Боянъ,“ перепечатав- ши одну вийшовшу въ Москві брошуру, виразилася такъ: „Языкъ, котримъ говорить и пише Русь закордонська, ніщо инше, якъ нашъ письменний Галицько-руський.“ (!?)

Відтакъ наводить авторъ образці двохъ родівъ стихотворного языка: перший для предметівъ висо- кихъ и потому підходячий идъ церковному, хотя, розуміється, на малоруській основі (мішанина Ло- моносовського зъ малоруськимъ); другий для пред- метівъ менше високихъ, представляючий мішанню Карамзинського зъ малоруськимъ и польськимъ. О- після повідає: „Четвертий родъ языка видимо въ тихъ плодахъ Галицької литературы, котрі призна- чені впростъ для народа. Вони писані языкомъ, я- кимъ говорить народъ въ Галичині. Такъ пишеться Додатокъ до „Слова“ для громадъ.“ Навіш- ши зновъ образецъ такого языка, повідає дальше: „Зъ всіхъ сихъ образцівъ слідно, що у Галицькихъ писателівъ немає сталого и однообразного литера- турного языка, що їхъ языкъ ріжний, такъ якъ рі- жні їхъ привички и образці, які мають передъ о- чима. Дітьми говорять вони по селамъ по малорусь- ки, въ городахъ по польски; духовне образование получаютъ по церковно-славянськи и по латинськи; въ науці и політиці мають діло зъ языкомъ німець- кимъ и польськимъ. Въ крузі поезні імъ найблизша литература Ломоносовсько-Карамзинського перно- да. Потому-то духовні твори Галицькихъ писате- лівъ відличаються церковно-славянщиною, публи- цистика и учені письма полонизмами, латинизмами и германизмами, світська поезия ломоносовщиною и карамзинщиною, а идъ всёму тому підмішують слова малоруські и польські. Додати ще треба, що одні и ті самі лица пишуть н. пр. стихи язи-

комъ Ломоносова, а статті публицистичні полонизмами. Только языкъ статей для народнаго чтенія представляеть нічто цѣльное, несмѣшанное.“

Щоби питання о язиці Галицькихъ писателівъ представити яснѣше, авторъ пише дальше дещо о ёго відношенняхъ до языка Галицького народа и Українськихъ писателівъ. Приводить напередъ примірѣ Галицько-руської пісні, відтакъ каже: „Якъ видко, языкъ сеї пісні сливе зовсімъ той, що и языкъ Українськихъ пісень; бо-жъ и языкъ народа Галицького тільки дуже мало ріжниться відъ языка нашої Малороссиі.“ А дальше: „Зъ языкомъ пісень Южноі-Руси східний и языкъ Українськихъ писателівъ: Шевченка, Марка Вовчка, Квітки и др.“ Відтакъ береться авторъ розв'язувати представлене питання и робить увагу: „Питання се дуже запутане — по перше, що спірѣ ведеться надъ Галицькимъ литературнимъ языкомъ, который представляе самъ по собі мішанину,“ — а дальше: „Путанина більшає тимъ, що Галичане змінюють поняття о руськімъ язиці після политичнихъ обстановокъ. Тому твердої основи для рішення сѣго спору належить глядати не въ Галичині.“

Въ досить довгімъ уступі розбирає потімъ толки славянськихъ языкословівъ, наводить поодинокі їхъ заявленія и рішає, якъ сказано повисче. На послідокъ закінчає свою річъ осудомъ наведенихъ образцівъ: „Образецъ народнѣї пісні Галицької є руський, такъ само и образецъ изъ Додатку до „Слова“ — то языкъ Шевченка, Марка Вовчка и Квітки. Образці стихівъ Галицькихъ уже сливе тільки черезъ половину руські, но и ся половина штучна, а не жива, бо такимъ языкомъ, мішаниною Ломоносовського зъ малоруськимъ, ніхто й нігде въ руськімъ мирі не говорить. Найменше руськими будуть образці прози Галицької. Изъ нихъ руською тільки по части фонетика, по части види; складъ же річи и множество слівъ и видівъ суть або церковно-славянсько-латинські, або польскі. Въ послідній часъ многі стали приближати свій языкъ идъ нашому литературному, не покидаючи однако привычокъ того языка, котрого образці ми привели. Такимъ побитомъ явився ще одинъ (пятій) родъ мішаного языка.“

Зберімъ же теперъ все тутъ наведене, а до якихъ прийдемо вислідківъ? Коротко сказати — языкъ письменний Галицький після суду Великоросса, который ачейже знає свій языкъ лучше всіхъ Галицькихъ писателівъ, великоруський не є, але не є и польскій, ні церковний, ні въ кінець малоруський, а мішаниною всіхъ сихъ языківъ зъ додаткомъ ще

латинизмівъ и германизмівъ. Такъ само и правопись сѣго языка не є ні правописсю церковного, ні великоруського языка. а впростъ „историческою,“ зъ неозначенимъ значіннямъ сѣго приложника. Руськимъ же єсть языкъ народа Галицького, Українського, языкъ Українськихъ писателівъ, и часомъ такожъ Додатківъ до „Слова.“ Творівъ Маркіяна Шашкевича и іншихъ, которі бувъ би Волинець безперечно назвавъ такожъ руськими, вінъ, видко, не мавъ передъ собою.

Який же языкъ нашъ, языкъ хохломанівъ Галицькихъ? Объ сімъ не згадує Волинець нічого. Лишімъ те, зъ якої се могло-бъ статись причини, а ліпше поважмось відповісти на се питання самі вже замість него. Ми стараємось по можности писати такъ, якъ писавъ Шевченко и Квітка, якъ писали и пишуть Марко Вовчокъ и инші, о которихъ не спімнувъ поименно Волинець; ми стараємось писати, якъ писали и пишуть наші Галицькі писателі, о которихъ ми пересвідчені, що вони знають народъ нашъ, ёго звичаї и бесіду не аби-якъ, а которихъ творівъ, якъ сказано, Волинець мабуть не мавъ передъ собою, — отже-жъ якъ писавъ с. п. Маркіянъ, якъ писали колись Могильницький и Устияновичъ, якъ пише Данило Млака та й незрівнаний нашъ Буковинський кобзарь Федьковичъ. А коли удостоїлися Додатки до „Слова“ суду, що суть руські, то надіємось, що й наша бесіда є зарівно руською. Но надіймось, а не вірмо сліпо, щоби не попали часомъ въ „самообольщеніє.“ Ми стараємось, сказано, писати по руськи, але чи всі вже й уторопали се, до чого прямують, хоть и невтомно? Учімся-жъ невисипущо сѣго языка, на которімъ стараємось писати, а учімся відъ тихъ, которі ёго добре вміють; прислухаймось, якъ говорить народъ нашъ, читаймо тихъ твори, которимъ и Великороссь не мігъ відмовити руськості: уживаймо въ бесіді и письмі наше рідне слово все й всюди, де тільки не змушає насъ невідперта потреба відступити відъ сеї засади. Зновъ же стережімся всіхъ блудівъ, які Волинець витикнувъ нашимъ Галицькимъ писателямъ, котрі силкуються вірити въ єдинство народу и языка нашого зъ великоруськимъ народомъ и языкомъ. Стараймось позбутись всіхъ привычокъ, які набули въ школахъ наукою того языка, котримъ „ніхто й нігде въ руськімъ мирі не говорить.“ Стережімся зъ всякою увагою и старанністю всіхъ полонизмівъ, латинизмівъ и германизмівъ, которі изъ звиснихъ причинъ такъ легко вкрадаються въ нашу бесіду и письмо. Наконєць тримаймось нашої правописи, котра оснований не на „самообольщеніі,“ а на досвіді мужівъ рівно ученихъ, якъ и досвідченихъ, котру попирає тільки подій минувшихъ и теперішнихъ, котра наконєць и въ будучности невідперто найде своє оправданнє.

Ище-жъ скажемо сердешне Спаси бі Волинцеві за науку! Дай Боже, щобъ слова ёго привели до ліпшого пізнання блудячихъ, ходячихъ же правдою щобъ укріпили и заохотили ще більше до єдиноспасаючої праці надъ нашимъ ріднимъ Українськимъ словомъ!

Олекса Шторожинський.

ПРАВДА

письмо наукове и литературне.

Виходять щомісячно 1., 11. и 21. дня. — Передплата вносить: на 3 чвертьрочня (до кінця р. 1867) вр. 1. 60; на півъ року вр. 1. 10; на чверть року вр. — 60. — Редакція підъ Ч. 236 місто (въ Ринку).

БРАТАМЪ.

— Такої утіхи для насъ вже нема,
 Душа щобъ злітала по-підъ небеса! —
 Говорите, браття, ви други мої,
 Тому, що настали часи люті, влі;
 А то ви забули, що намъ ще судьба,
 Щобъ чашу гіркую не пити до дна,
 Лишила и пісню, и думу тужну,
 Розважити ними недолю гірку.
 Якъ пісня весело и грімно гудить,
 Мовъ двіиъ той великий Печерський давенить,
 Вабудежъ про горе, росте и душа,
 Підъ хмари високо летить, мовъ стріла,
 А серце у грудяхъ, неначе коваль,
 Все тѣтка и тѣтка, забуло весь жалъ.
 Якъ думу сумненку зъ слѣзами кобзарь
 Бѣ степу заспівавъ, тебе мовъ ударъ
 У серце влучавъ, — то, браття, тогди
 Минувшости слава й недоля — якъ сні.
 Мовъ фатаморгана — такъ передъ душю
 Ступають-счезають, недолю лишъ злу
 Лишаючи Русі; при думі такій
 Личенькомъ поллються слѣзючки рісні.

У пісні и радість, у пісні и жалъ,
 У пісні веселіть и слѣви-хрусталь,
 У пісні и згода, у пісні дружба —
 Насъ пісня учить, що було и нема.
 Тому-жъ заспівайте, усі Русини,
 Ви матери Руси сизенькі вірля,
 И всі обнімійся, якъ зъ братікомъ братъ,
 Щобъ пісня двенила відъ нашихъ Карпатъ
 Далеко світами до хвилъ генъ Дніпра,
 Щобъ втішилась наша Русь-ненька стара.
 Співаймо вразъ, браття: у пісні живі
 Та мова солодка, у пісні й не вмере
 Та мова, що мати прѣ грудяхъ своїхъ
 Учила рідненька насъ, браття, усіхъ.
 Хто голось лишъ має, отгуть най стає
 И грімно а мирно у-разъ загуде —
 У пісні и радість, у пісні й туга,
 И слѣви гарячі, и привязь-дружба,
 У пісні и згода, — я молю васъ зновъ:
 Співайте, родимці, у пісні й любовъ.

Данило Млака.

ПЪЯНИЦЯ.

Оповідання Мишра Омельковича.

(Конецъ.)

Отъ-що мені й досі чудно: у ранці устала я,
 и нема у мене журби ніякої; то було и боюсь, и
 тікаю, и тремчу уся, якъ вінъ приїде, а то не
 жалъ мені и дівовання мого, — тільки й думки,
 коли-бъ вечеръ, коли-бъ скорішъ ёго побачити.

Довго ніхто не знавъ про насъ. Паничъ не
 такъ часто почавъ до дядька ходити, бо я що но-
 чи до ёго виходила. Надіну хутрянку, виїду, сяде-
 мо у садочку, та й просидимо цілу нічъ.

Тоді саме хвістата зірка на небі прояви-
 лась, — сама маленька, якъ и інші зірки, а
 хвістъ широкий та довгий, простягсь черезъ усе
 небо.

Було питала ёго, що се за зірка така, а вінъ
 усе було дурить: „Се, — каже, — вона, мабуть,
 провинуватилась, такъ їй хвістъ и почепили, нехай
 тягає.“

Перша тітка дозналася про мов безчесте, бо
 нічъ не сплю, такъ цілий день и куняю; а далі
 Степанъ пробрехавсь якось Стесі, а та по цілому
 селу рознесла: у її чи не було думки, щобъ самій
 изъ паничемъ зазнатись. Та й безъ того -- де вже
 у людей вкрати? Тільки и балаківъ на селі, що
 про мене, безшасну: де йду, усі неначе за ведме-
 демъ слідомъ біжать; та мені що до їхъ? байдуже!
 мені тільки аби вінъ у-вечері приїшовъ.

Тітка було усе мені очи паничемъ довбе,
 такъ уже дядько оступивсь, настрахавъ її. „Коли-бъ
 — каже, — я дівкою бувъ, и-бъ самъ поступивъ
 для такого пана.“ Вінъ такъ панича уподобавъ,
 що, коли-бъ паничъ загадавъ у нельку лізти, мо-
 же-бъ и полізъ.

Осень — весілля, а и й по весіллямъ не хожу;
 цілий день місця собі не найду, и прѣсти не хо-
 четься, шити тожъ: вінъ зъ думки не сходить.
 Настав вечеръ, и вже у кватирку й визирую. Рш-
 нуться ворота, вибіжу: вінъ. Хутко минула и

Пилипівка, и Різдво, и Мисниці, я й не вгадала, якъ наставъ Великий-пість; весело мені було се время, — що-вечеръ вінъ біля мене, та й любивъ такъ вінъ мене, дуже любивъ. Навезе, було, мені усякихъ подарунківъ, гостинцівъ. — Я, — кажу, — тобі не продася; нащо ти мені се надававъ? гріхъ мені буде за сей скупъ: вічно на тімъ світі вінъ передъ душею стоятиме.

— Що, — одкаже вінъ, — сі гостинці? Я-бъ душу свою винявъ, та оддавъ тобі.

Думала я, дурна, що й до-віку такъ буде, що до-віку будемо у ночі сходитись, що вінця нашому коханню не буде.

У пість постерігла я, що не той вінъ ставъ. То було цілу нічъ зо мною просидить, а то почавъ приходити неначе на панщину, заразъ и тікав.

— Ніколи, — каже, — засплю, а вь мене гості. — Далі и зовсімъ мало почавъ наvertатись. Зразу и усе плакала, бо вже почуло серце, що наставъ кінець мовму щастю. Недурно кажуть: Панське коханне — гірке горюванне. Що я поплакала! и не перелічишъ того, а далі вже й слізъ не стало, бігаю по хаті неначе божевільна: — Коли-бъ вечеръ, коли-бъ швидче; може приїде. — Тоді-то й зазналась я изъ сімъ склянимъ богомъ... нового коханка собі знайшла. Не сплю, було, цілу нічъ, думаю: — Може вь ёго гості, нерано приїде, — усе сама себе дурю. Засвітить тітка на досвіткі, а я усе дожидаю; а якъ уже розсвіане, то випью зъ дебела на самоті та й сплю до вечера.

Приїде вінъ, де те й горе, де ті слези подінуться! Зновъ повеселю, зновъ така думка, щобъ або вмерти, або бігти за імъ на край світа.

Настала весна — Велик-день; почавъ вінъ що-дня ходити: — У пість, — каже, — черезъ грязюку нечасто ходивъ. — Такъ-то вінъ любивъ мене! Я-бъ до ёго, коли-бъ треба, черезъ пекло пішла, а ёго грязюка не пускала! Та й ставъ не такий вже вінъ, якъ спершу бувъ, надокучила я ёму.

На Хоминому-тижні зовсімъ не ставъ ходити вінъ; нема одну нічъ, нема й другу, и третю, и четверту, и п'яту. Може-бъ я й вмерла зъ жалю, або втопилася, — тільки чарка й держала на світі.

Не втерпіла, побігла у ланський двір. Біжу наче скажена, того й не бачу, що усі зъ мене регочуть; була-бъ на-впростець у будинки ускочила, такъ лакей не пустивъ. — Куди ти, — каже, — лізешъ? тутъ и пани, и панночки.

— Де вінъ? — питаю; — ёго хочу побачити! — Постерігъ лакей, що я зъ глазду збіхала. По-вмикавъ пана.

Ажъ злякавсь вінъ, якъ подививсь на мене: така я страшна за сі дні стала.

— Иди, — каже, — до дому; у ночі безперемінно буду. — Поціловавъ мене: — Иди, — каже, — иди; негарно, якъ тебе мої родичи побачуть, — мені соромъ буде.

Ёму соромъ, ёму! А у мене-жъ хіба душа не людська, не однака? Може ще й чистійша: не я ёго, вінъ мене зъ розуму звівъ! Ёму соромъ! вінъ же парубокъ, панъ, багатий! Що ёму до людей? не вінъ до їхъ, вони до ёго горнутимуться, ще й похвалять за те, що загубивъ вінъ вікъ дівочий! Не я перша, не я остання. Мені якъ було дивитись людямъ у вічі? Мені, бакъ, и сорому нема! Де той соромъ у мужички візьметься? Ій що? Вона у день побіжить у панські будинки! Соромъ ёму!.. хіба за те, що я ёму оддала свою душу, що вподобала ёго... А більшъ який же відъ мене ёму соромъ?

У Сохви заблищали очі; неподобно гарна була вона теперъ. Вона узяла пляшку, сама насипала чарку и випила. — Се вь мене теперъ такі думки, бо ажъ за серце бере, якъ згадаю; а тоді я зраділа, що побачила, що ёму нічого не сталось, що приїде у-вечері.

Надъ вечіръ тітка й дядько поїхали у Кобзарі до родичівъ. Зосталась я сама, сижу та усе визираю. Ажъ иде вінъ. Вискочила я до ёго, обняла ёго, та й зомліла на шні. Сівъ вінъ, та щось невеселий, понурий.

— Чи знавишъ, Сохви, що я робивъ сі дні?

— А що? — питаю.

— Усе у карти гравъ; на твоє щастє ось скільки вийгравъ — поховай!

Витягъ вінъ изъ кешені два папірчики, обидва новісенккі, и на обохъ неначе веселка намалёвана. Я не хочу брати.

— Бери! — каже; — коли-бъ я бувъ проигравъ, то-бъ узявъ твою хутринку та й заставивъ. Витягъ вінъ у мене зъ кишені ключъ, одчинивъ мою скриньку, та й поховавъ туди гроші. Неначе шуткує та сміється, а я бачу, що щось важке у ёго на серці.

Питаю ёго: — Чому се ти такий невеселий? — Помовчавъ вінъ трохи, а далі й каже: — Ой, не казавъ би тобі, та треба; нема що робити, ніде правди діти. Іду и.

— Такъ що? — кажу (а серце якъ не вискочить), — забери и мене зъ собою.

— Не можна, — каже, — іду на войну, а тамъ жінокъ и дівчатъ не приймають.

Я такъ и остовбіла, не можу й слова промовити.

Почавъ вінъ мене ціловати, а самъ плаче такъ гірко: — Ще не заразъ, — каже, — поїду; не журись бо, не нудь серця. Якъ журитись, випьемо лучче по чарці.

Присиловавъ вінъ мене; я вишила й очунала.

— Слухай, — каже вінъ, — Сохвие, що я казатиму. Знаєшъ ти Остапа Пилипенка? Вінъ тебе свататиме. Иди за ёго. Парубокъ вінъ не плохий, хозайстливий, не докорятиме вінъ тобі; буде у васъ и худоба, и діти. Житимешъ, якъ и люде. Не журись!

Сей Остапъ, ще якъ я изъ паничемъ не зналась, думавъ мене сватати. На улиці такъ було до мене й вязане.

— Ні, — кажу, — не жити мені на сему світі, коли ти мене покидавешъ!

Злякавсь вінъ: а въ мене така гадка була, що або зависитись, або втопитись. Постерігъ вінъ, що въ мене на думці, бо почавъ мене частувати, и самъ п'є, якъ я й зроду не бачила. Начастувались ми такъ, що й поснули. У ранці приїхавъ дядько; побудили насъ. Паничъ покликавъ тітку у сїни, побалакавъ щось изъ нею; почала й тітка мене всовіщати. А дядько мовчить, тільки люльку смалить. Горілка тимъ часомъ бреде, та бреде. Тутъ ще й дядина прийшла, Федчиха, а потімъ и дядько. Напались на мене, заторопили зовсімъ, а тутъ ще й у голові шумить. — Добре, — кажу, — піїду.

Дядина заразъ изъ хати. А вже нерано, темно. Чую — ажъ старости озиваються. Паничъ вийшовъ на задвірокъ. Увійшли старости, почали свої речи, далі й присіпались: давай рушники, та й годі. Не знаю вже, якъ я тні рушники подавала; п'яна трохи була. Покликали родичівъ, запмили мого горичъ, порозходились, а паничъ усе на задвірку. Побігла я до ёго, почавъ вінъ мені дяковати, цілує, пригортає мене: — Ти, — каже, — мою душу ослобонила.

Се у Неділю було, а у Середу повинчали насъ, бо піпъ одїздивъ кудись...

До самого дівничь-вечора я зъ горілки не виходила, бо паничъ усе у нашій хаті сидівъ, на часъ до дому наверхнеться, та й зновъ до мене. Дядина та дядько тожъ зъ нашої хати не виходили, усе боялись, щобъ я не одкинулась. Думали — аби повинчати, то вже я мушу щасливою бути.

Повинчали насъ; пішла я по дружкамъ. Подивлюсь я на свого молодого: вінъ и молодий бувъ, и менше й гарний, та якъ згадаю панича, серце якъ не перерветься; а тутъ дружки частують. Ажъ теперъ соромно — у вечері коровай ділять, а я переп'янена за столомъ сижу, тільки куняю. Се така молода чесна!... Перейшла я жити до тестя. Нудно

мені; тільки якъ побіжу у шинкѣ, та стебону, то й повеселю. Що мене тесь усовіщавъ и бивъ; лав було разъ-у-разъ, зовниці зъ мене сміються, паничемъ докоряють, и чоловіку мовму очи довбуть. Тільки вінъ, бідоланний, було й не сміється зъ мене, убачить, що я плачу: — Годі тобі, — каже, — Сохвие, плакати: горюваннемъ старого не вернешъ. Повинь, моя голубко, горілку пити; се на тебе й нудьга зъ похмілля насідає. Погано такъ робити, люде сміються. — А я й не дивлюсь на ёго. Зарідає було сердега, а я ще й радію: не я одна, думаю, у світі безталанна. Такъ я ёго зненавділа, гидко й дивитись на ёго. Увъ осені вмерла тітка. Перебрались ми на батьківъ курінь. Тутъ мені воля настала, ніхто мені не вказъ. Чоловіка я й ухомъ не вела. Занедужавъ вінъ, пропасниця чи що приключилась, а далі такъ рознемігся, що и не встав вже, стогне. Ось, думаю, слухатиму, якъ ти стогнатимешъ. Одяглась, гроші, які були, узяла, та зъ хати. — Куди се ти, Сохвие? — озвався вінъ; — не кидай бо мене самого! Якъ и дешъ, то хочъ сестру повличъ. — Я не слухаю, та зъ хати: — Понесе мене чортяка до твого гаснедового батька, щобъ лаявся.

Тоді саме у Кобзаряхъ храмъ бувъ, Микола. Гуляю я на храму, почую у накритки знаємої, а про чоловіка й гадки нема.

На четвертий день, чи що, прихожу до дому, ажъ вінъ на печі замерзъ: наче залізний ставъ.

Поховала я чоловіка, та зъ того часу й живу такъ, якъ бачите.

— Що-жъ изъ паничемъ сталося? — поспитавъ я.

— Приїздивъ вінъ торікъ изъ жінкою. Бачить я ёго не бачила, бо зновъ кудись поїхавъ; грошей мені Степаномъ передавъ, та я садъ застала була отъ-сей, такъ викупивъ.

Сохвия вмовкла. Я задумавсь.

— Е! годі намъ журитись та старе згадувати; випьемо паничу! насипайте лишень.

Та по чарочці.

Та по парочці,

Та по стакану.

Щобъ наша душев'яка стала на стану! — заспівала Сохвия, насипаючи сама собі чарку.

РУСЬКА РОДИНА.

(Географичний обзіръ землі, заселеної Русинами.)

IV.

Плоска часть України.

(Конецъ).

Перейшовши широче пасмо горбівъ и гіръ Волинськихъ, виходимо на високо положену пла-

щину, котру становить вижина Українсько-Подільська. Відъ головного ділу водного, тамъ де зъ него витікає на північъ Стирѣ и Бугъ, а Серетъ зъ другими допливами Дністровими на полудне, дальше на полудні відъ долини Дністрової и середнѣго Дністра тягнеться вижина Українсько-Подільська на східъ идъ Дніпрові; на північъ її обграницає пасмо гірське, идуче черезъ Волинь идъ Києву, на полудне такожъ одно гірське пасмо, идуче відъ Дністра идъ Дніпровимъ порогамъ. Найвисше піднеслася поверхня сеї вижини на північно-західнімъ краю, межн жерелами Серета, Богу и Тетерева. Зъ відси похилаеться вона въ загалі на полудне, зъ побічнимъ похиленнямъ на східъ, идъ Дніпрові. Похилення тее въ части полуднево-східній (межн Дніпромъ и Богомъ) доразнійше, якъ въ полуднево-західній стороні (межн Дністромъ а Богомъ, на Поділлію); такъ коло Махнівки сягає вижина до 750' и спадає вже коло Умані на 200', протнвно-жъ въ части межн Богомъ а Дністромъ вижина ажъ надъ Кодимою значно зникаеться. — Українсько-Подільська вижина становить въ загалі рівну, одностайну, горами неперервану рівнину, и коли де зникаеться або підноситься, то такъ лагідно и помалу, що того на око не пізнати. Тільки текучі нею ріки попорізували въ ній глибокі „яри.“ Яри сі и рівна поверхність становлять головний виразъ Українсько-Подільської вижини. Станувши посередъ тої рівнини, якъ далеко окомъ сягнешь, не узришь, тільки поля, збіжжємъ засіяні, або луги (сіножати) степові, — тільки десь на краю виднокруга синіються гаї. Але пройдешь кусень тою одностайною стороною, разомъ урвалася тобі рівнина глибокимъ яромъ, и передъ тобою розточиться образъ цілкомъ відмінної сторони. Серединою глибокого яру тече ріка; по-надъ рікою розложилися села; сади й гаї пнуться до гори обома берегами яру; до ріжнолнчности образу причиняються ще й скали и горби по-надъ рікою. Иноді буває такий яръ и на милоу въ ширшъ и більше; а що вже долини Дніпра и Богу, котрі такожъ суть лише великими ярами, то сі вже становлять цілий свій осібний світъ, цілкомъ відрубний відъ одностайної вижини. Въ ярахъ и климатъ инший; въ яри ховаються села відъ острого східнѣго вітру, що віє все отвертими рівнинами вижини. Перейдешь яръ и вийдешь по другімъ боці берегомъ зновъ до гори, — на горі зновъ тебе окружає незміренна, здаеться, рівнина.

Гранить становить найнизшу підставу східнѣй більшій половини Подільсько-Української вижини; въ західній, меншій половині творить тую підставу пісковецъ и вапнякъ; самою-жъ серединою вижини, відъ жер. Стиру и Икви ажъ до Дніпра по-

низше уста р. Тясмина, тягнеться такожъ довгий и вузький покладъ вапняку. На тій найнизшій підставі граниту, пісковця и вапняку лежить верства утворівъ третиннихъ (tertiär), а поверхъ сихъ верства утворівъ старшихъ напливовихъ, имено-жъ глина. Послѣдню, верхню верству творить формація напливова новіjšа, котра становить въ головній части о плодородности землі; вона-жъ тутъ — въ переважній части — чиста черноземля. Черноземля тая покриває Поділліє (часть західню Українсько-Подільської вижини, межн Дністромъ и Богомъ) одностайнійше и грубше, якъ східню половину (Київську губернію). Въ Київській губернії північна частина вижини покрита переважно глиною, змішаною зъ піскомъ, або самимъ піскомъ; мілкимъ піскомъ покриті такожъ береги кількохъ прирікъ Боговихъ (именно долина р. Собъ), берігъ р. Дніпра въ полудневій части Київської губернії и сторона по лівімъ березі р. Тясмина, около м. Сміли, де вирубано лісь сосновий. Все остальне — черноземля. Сіножатеї має Поділліє мало; за те східня половина Українсько-Подільської вижини має їхъ два роди: лугові, по-надъ ріками, въ північній, а степові въ полудневій части. Въ минерали вижина не такъ багата, якъ Волинь, хочъ и тутъ є їхъ ще досить. Гранить єсть, якъ знаємо, на цілімъ майже обшарі вижини, — найкрасній Уманський; находяться порфири, опалі білі и жовті; такожъ земля порцелянова коло Махнівки и Умані и надъ Синюхою (допл. Богу); камінь литографичний на Поділлію; торфъ надъ декотрими Подільскими ріками. Жерела сольні показуються въ Мукші (уїзда Каменецкого) и въ Соколі, жерело салитряне въ Каменці. Салитра показується на Поділлію, де въ горячу пору осідається білимъ порошокомъ по оранихъ скибахъ и кертовинахъ.

За Дніпромъ вижина зновъ підноситься зъ долини, та вже не такъ високо; тутъ вона за те ширше сягає на північъ. Відъ північної части Курської губернії, де вижина піднеслася найвисше, простираеться вона на західъ до Дніпра, на полудне по линию порогівъ, черезъ полудневий край Чернигівської губернії, Полтавську и Харківську. И тутъ рівна рівнина тягнеться відъ Дніпра по Донъ, перервана декуди хіба невеликими лісами. На глинистій або пісчаній підпочві лежить верства товстої черноземлі, чимъ дальше на полудне, тимъ грубша и чистійша. Въ північній части вижини черноземля ще перемішана зъ глиною и піскомъ. Чистий, сипучийся пісокъ або суглинокъ залагають вузькими полосами береги рікъ, имено-жъ піски на лівімъ березі Оскола и Донця, при стоці рікъ Усожа и Свани, на берегахъ Дніпра, Ворскли, Псѣла. Особливо плодородною єсть земля въ полу-

днєвій часті Полтавської и Харківської губернії, де вона ґноєння не потрібує, хіба тільки під коноплі та тютюнь. Луги на вижині по лівім боці Дніпра так само, як на Волнісько-Подільській, в північній часті більше надрічні. в полудневій більше степові, з травною иноді 2 аршини високою; випасаються на них стада овець и коней и воли чумацькі.

Въ минерали ся вижина біднійша тамтої, половина-жъ західня біднійша східней. Въ Харківській губернії суть поклади крейди надъ берегами рікъ Донця, Оскола и Красної; въ гористімъ берегу Донця пісковецъ сивий и зеленковатий; поклади дуже доброго вугля камінного лежать надъ Донцемъ и Осколомъ. в уівді Изюмськимъ; коло Изюму стрічається кремінъ. Солі добували давнійшъ багато зъ озеръ коло м. Славянська — Ріпного и Сольного. Салитра зберавється на старихъ кіпцяхъ и городищахъ.

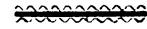
Такъ перейшли ми цілу вижину, простираючуся зъ малymi перервами відъ Дністра по Донъ, а відъ Припеті и Десни по Дністрові и Дніпрові пороги.

Якъ по лівім боці Дніпра продовжується вижина Українсько-Подільська, такъ и низина Подільська переходить на лівий бікъ Дніпра; тутъ в північній часті Чернігівської губернії, за Десною, простирається низина, пригадуюча иноді позоромъ своїмъ низину Припеті, — надъ Десною и Дніпромъ тягнуться пісчані полоси, багато рікъ розливається тутъ по-за берега в мокрі луги, а 2 північні уізди губернії Чернігівської (Мглинський и Суражський) покриті піскомъ и зарослі великими лісами.

Вижина Українсько-Подільська, по тімъ и по сімъ березі Дніпра похиляється, якъ знаємо, незначно на полудне; на своїй полудневій границі спадає вона виднійшимъ берегомъ в низину, що підъ нею простерлася (100' н. п. м.) ажъ по Чорне-Море, а відъ Дністра по Азовське-Море и дальше геть ажъ до Кавказськихъ гіръ. Наче широке побережжя, обіймає ся низина лукомъ Чорне-Море и зъ-за того називається вона Чорноморською низиною. — По березі, котримъ Подільсько-Українська вижина в низину Чорноморську спадає, поросли послідній більші ліси; зъ відти вже в цілій Чорноморській низині лісівъ немає, хіба штучно засажені поменші гаї. Тутъ степъ зъ своїми буйними травами взявъ перевагу надъ лісами и рілею; більша половина землі тутъ степомъ, зъ травною в-хлопа високою. Верхню верству земну становить тутъ такожъ черноземля; але чимъ дальше на полудне, тимъ вона тонша, а надъ берегами Чорного-Моря уступає черноземля зовсімъ передъ пі-

скомъ; пісчана полоса тягнеться відъ Дністра берегомъ Чорного-Моря за Дніперъ, а за Дніпромъ вона розширяється ще більше межн лівимъ берегомъ Дніпра и Азовськимъ-Моремъ. Почва тутъ, поки сягає черноземля, плодородна, якъ и на вижині, але часта посуха нищить плоди на полі. Кліматъ змінчивий; в літі великі спеки, а зимою великі морози и бурі.

В. Н-цький.

ПОДОРОЖНІ ПОМІЧЕННЯ ОПІЛЯНИНА.

(Конець.)

Місточко Дубецько лежить надъ Самомъ у хорошій околиці. У німъ уродився (р. 1734) Гнатъ Красицький, єпископъ Вармінський и знаменитий польський поетъ. Постоявни трохи у Дубецькимъ, рушивъ я у дальшу дорогу до Динова. Саме тогді бувъ у сімъ місточку ярмарокъ. У многімъ ріжнився той ярмарокъ відъ опільського. Не видко було натовпу такого зъ пашнею, якъ н. пр. по ярмаркахъ подільськихъ, а за те більше всілякихъ виробівъ рукодільнихъ, именно багато полотна було на торзі. Люде здавалися міні марнійші зъ лиця и статі, однако за те тверезііші и смирійші. Не бачивъ я тутъ ні п'яниць, ні злодіївъ; а якже сумно стало міні на серці, коли я пригадавъ собі на ярмарокъ який у мой стороні! Неразъ лучалося міні бачити, якъ підъ ногами жидівки-крамарниці лежала п'яна невіста безъ памяти; видко зъ одежи, що не убога. Люде переходять, та й кажуть, посмішкуючися: „Отсе жидівка бабу забила!“ А та повідає: „То її горілка забила; нехай би була не запивалася.“ Тамъ зновъ у сутичі упавъ запитий хлопъ, а жидівські бахурі прутиками цвігають ёго. Тамъ женеться хлопъ зъ друкомъ за розчіпченою жінкою — визиває, проклинає, ажъ соромъ и страхъ! Осъде ведуть жандарі вже по шестий разъ злодія; а в вінъ господаремъ на 24 шинурахъ поля и ще чужі ґрунти засіває, та й єсть вінъ у селі присяжнимъ. Оттаке діється у насъ, де хліба Богъ дає подостаткомъ, де люде заможнійші и відтакъ скорше и краснійше повинні би просвітитися и зберегтися відъ того морального упадку. Такъ що-жъ? єсть свобода тілесна, але не ужито її до висвободження духа, до розігнання темноти, у котрій все — и тілесне, и духовне — знидів. На Опіллю и Поділлю в дуже мало шкіль; селянинъ не навчається, якъ зашанувати и побільшити свій доробокъ, якъ взятися до промислу якого рукодільнемъ, якъ газдувати дорогимъ часомъ. Лучається часто, що вінъ запродасть уже на пні пашню жидові, а жінка повісмами та мітками випродасть всю пряжу. Обробившись скоро, напивається потімъ чорно, по

тижневі цілому. а коли наймають ёго до роботи, то не допитується такъ о плату, якъ о теѣ, кілько рази на день дістане горілки. Не найшовъ я такихъ сумнихъ околичностей у західній Галичині; тутъ люде роботящі, промислові, сумирнійші, бо мають шкілки добрі, просвічаються пильнимъ читаннемъ пожиточнихъ книжокъ, та й відтакъ проживають собі у тихому гаразді. Давъ би Господь, щоби и въ другяхъ сторонахъ Руси настали лучші часи, бо на ніщо зведеться нещасливий темний народъ. Хати селянські въ околиці Динова ставляться зъ відземнівъ яличнихъ и не побілюються зъ верхи. По-найбільше суть у західній стороні Сяницького околу мішані жителі — Русини и Польки, и за-рівно говорять по руськи и по польски.

Зъ-підъ Динова пустився я до Сянока. Дорога веде зворами кременистими и лісами то сосновими, то яличними. Любовався я тою височенною простісінкою деревиною. Самітні сі гірські дороги; село далеко одно відъ другого, де-коли тільки чути гомінъ рубання гонтарівъ. Почву землі становить червонява глина, и десь ажъ коло села Юровецъ стрічаються рівні чорноземні обшари, черезъ котрі пере-різується дуже багато потоківъ.

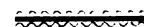
У Сяноці забавивъ я довше. Місто се лежить надъ Сяномъ на просторімъ горбі. Знати ще вали и окопи великі відъ північно-всхідней сторони. У старосвіцькімъ замку єсть теперъ урядъ окільний поміщений. Памятний є Сянікъ уродженнямъ Григорія зъ Сянока (р. 1426), учителя Владислава Варненчика и потімъ архиепископа Львівського. Вже відъ Лиського сплавають Сяномъ дерево; керманичи беруть часто ще камінь великий на тратви и довозять ажъ до Ярославля, де ёго на гроби жидамъ продають. Гадавъ я присісти зъ керманичами на тратві и доїхати такъ до Перемишля; однако відрадилі мині досвідні люде пускатися на непевне живило, розказуючи, якъ часто керманичи напившись необережно тратвами кермують и до скаль розбивають. Слухаючи сеї ради, понехавъ я мій замисль и надію на приємности такої козирної дороги, та й пустився дальше на всхідъ къ Добромилю.

Добромиль лежить 6 миль відъ Сянока, въ дуже хорошій околиці. Коло міста стоить на лісистій горі монастирь Василянський и розвални варовного замку, гнізда можливої вигаслої родини Гербуртівъ. Славилося місто се колись ученими людьми и великою друкарнею. Почва землі коло Добромилі и дальше къ Самборові складається понайбільшъ зъ руди желізної, а по болотнистихъ лукахъ добувається часто „водица“, т. є. нафта, котру тамошні люде уживають часомъ до мащення возівъ. Зъ Добромилі поїхавъ я на Хирівъ до Ста-

рого-Міста. Лежить воно падъ Дністромъ и веде велику торгівлю кожухами и гончарствомъ. Урадовало мене те, що у Старімъ-Місті вся майже торгівля є въ рукахъ руськихъ міщанъ, котрі своїмъ убраннемъ и любовію свого обряду додержують памятку колишніхъ лучшихъ взаєминъ. У Самбірськімъ бесідують жителі чисто по руськи, зъ добримъ наголосомъ. Мило було мині бесідувати зъ міщанами Старо-Міськими, котрі, буваючи въ орудкахъ торговельнихъ по далекихъ сторонахъ, багато занимательного уміли розповідати.

Звернуло вже було зъ полудня, якъ я виїздивъ зъ Старого-Міста. Сонце розсвітило сині, мріючі гори у далекій далечині. Якась велична романтичність зачарувала мене и тигнула неугомонно пізнати ту нову для мене и тямничу природу у горахъ. Свіжий, ароматичний воздухъ, здавалося, пільживъ моїмъ грудямъ, и я не всидівъ на возі; далеко мідійше було мені пішки мандрувати. Переконався я, що, аби пізнати край и цілу природу, найлучше пуститися въ дорогу пішки, а особливо коли хочемо звідати гори. До тихъ краснихъ образівъ природи, котрі мене зо всіхъ сторінъ окружали, прийшли ще и згадки романтичної старини. Переїздивъ я черезъ селище „Спась“, де на горі у самоті лісистій стоявъ ще тамтого століття монастирь Василянський, у котрімъ часто пересиджувавъ князь Левъ Даниловичъ зъ своєю удалою дружиною. Стрімке скалисько свідчить о якимсь давнімъ будинку. Теперъ мудерно збудовані купелі ваблять до себе и здорового тіломъ, а скочні чардані музикантівъ-циганівъ здаються будити німі, дремучі вершки гір... У селі Лужку ставъ я вже вечеромъ, але таки побігъ ще до Дністра викупатися и пустився потімъ на поблизькі гори, щоби лучше розглянутися на світъ той чудний. Смеречина, и зілля, и яловець видавали сильну воню, майже паморочили, а бистрий Дністеръ шумівъ и шумівъ не вгаваючи, якъ би хотівъ вколисати цілу природу до спочинку. Двохъ пастушківъ розложило на самімъ вершку гори вогонь, а я мимо волі пригадавъ собі сторожні вогні Швайцарні середновічної, та й подумавъ, що верховина наша стане намъ и за ославлену Швайцарию. Переночувавши у Лужку, загадавъ я вертати зъ моєї дороги. Жаль мині було такъ скоро покидати сі хороші околиці, але я обіцявъ собі ще колись поїхати нарокомъ у гори и лучше приглянутися всімъ творамъ и чудесамъ такъ багатой и величної природи.

И. Соколикъ.

КОЗАКЪ.

(Перекладъ зъ Пушкина.)

Разъ північнєю добою
Крізь густий туманъ
Іхавъ тихо надъ Сулою
Козакъ-отаманъ.

Шапка сивая на-бакирь,
Въ кураві жупанъ,
Шабля гострая, мушкетн,
Зъ запасомъ гаманъ.

Вірний кінъ підъ нимъ ходю
Стиха виступа,
Хвилить гривую густою,
Въ темряві зника.

Зиркъ... назустріч ось три хати,
Тинъ на бікъ повисъ;
Стежка 'тця веде въ кімнати,
Та-жъ — у темний лісь.

„Въ лісі нічого шукати!“

Думає Денисъ:

„Мабуть всі уже дівчата
На-нічъ розійшлись.“

Зворухнулася рушниця,
И козакъ гукнувъ;
Кінъ полинувъ, мовъ та птиця,
Къ хатамъ привернувъ.

Місяць хмари, мовъ ті хвилі,
Въ небі золотить;

Підъ віконечкомъ журливо
Дівчина сидить.

Козакъ вздрівъ свою дівчину —
Серденько щемить,
Кінъ цабе, цабе відъ тину —
Й підъ вікономъ стоить.

„Місяць зникъ, и нічъ чорненька
Налягла на діль;

Вийди милая хутенько
Та коня напій.“

— Ні! до парубка дівчині
Не личить йти;
Страшно вивести зъ хатини
Коневі води. —

„Не лягайсь, моя кохана,
Зъ милимъ обіймись!“

— Въ нічъ виходить намъ погано... —

„Радість, — ти не бійсь!“

„Вірь, кохана, що лягу
Тобі не спіткать;
Гаїть нічого намъ часу —
Марно тутъ стоять.“

„Сядь въ кубельце — я зъ тобою
Іду въ инший край.“

Буденъ щаслива зо мною:
Зъ милимъ всюди рай!“

Що-жъ дівчинонька? — Схилилась, —
Де й дівався лягъ;
Іхать боязько згодились, —
Щасливъ ставъ козакъ.

Полинули по крутизні,
Кожний бувъ щасливъ:
Вінъ кохавъ її два тижні,
На третій зрадивъ. —

Гетьманець.

ДВОРКА.

Вадніпрянська приаака.

До одної жінки ходивъ паничъ на залѣтн, а чоловікові й невтямки. Хочъ вінъ — Гриць — взявъ її зо двора, та байдуже: давъ панъ пару волівъ, овечать щось четверо, чи що, шість карбованцівъ грішми, ще й несіля своїмъ коштомъ справивъ. То Гриць, немавши й того, и тимъ задовольнився, що вона присяглась всі стежки свої занехати. Та дурень бувъ, що повіривъ, бо вона, хочъ може й невинна була зъ того, що попала до пана, та разъ черезъ перелаазъ, а на другий и тинъ звернешъ, сказано — втравинися, то й кортитъ, якъ злодія вкрасти. Такъ и тутъ було: присягалась Уляна, щобъ віддатися, а віддавалась для людського ока, щобъ чоловікъ бувъ. Може таки сѣго й панъ хотівъ, а паничъ и подавно. Аби Гриць за ворота, сей и въ хаті, немовъ би єго лихѣ переносить або єму знати дає; бо не чатувавъ же самъ по-за вуглі.

Ніколи того не лучалоси, щобъ Гриць застававъ гостей у Уляни, а на сей разъ притягъ паничъ и: — Пійди та й пійди, Уляно, горілки принеси! — Шинькъ бувъ не за горами, то вона й збігала и принесла. Паничъ и підтеремривъ собі, не своєю мірою, по самі брови, ажъ мокрий сидить, хочъ возьми єго та й викрути. И на столі всячина: вареники, ковбаса, то що... А Гриць: — Говъ, половій! — и відчиняє ворота; іздивъ до млина, та завізно було, то вінъ борошно скинувъ, а зъ возомъ вернувся до дому такъ несподівано. — Що тутъ робити? — скрутилась молодица, а була промотна, сказано — дворка, заразъ знайшлася: схопна панича по-підъ пахи и поволокла черезъ хату та підъ пілъ и коцюбою засунула въ самий куточокъ. — Що се? куди се? — бормотавъ вінъ, поки тягнула, а якъ очутися підъ поломъ, то й замовкъ уже и лежить, якъ колода. И зъ стола все позбирала чисто, и сидить, наче нічого не чула й не бачила. Отъ увійшовъ и Гриць: — Чого се такъ горілкою въ хаті смердить? — питає.

— Бо є, то й чути, — озвалась Уляна.

— Давай, коли є! — Кинувъ шапку на пілъ бо сердитий приїхавъ, а самъ сівъ на покуті и набурмосився, наче міни підбирає, та все лая мелникові та мірошникові. Поставила Уляна на стіль три бляшанки чи що въ пляшці, та варениківъ миску, и підмазується: — Іжъ, соколе! а то ти такъ на-турбовався, и ні за віщо... Я знала, що ти голодень приїдешъ, то й сирцю розрижала, и варениківъ наробила... Іжъ, голубе сивий!

— А тобі-жъ хто казавъ, що я приїду?

— Таке Омеляненко Трохимъ іхавъ сѣгодня зъ млина, то й казавъ, що завезу, якъ на відпусті.

— Ага! — озався Гриць. — Та я Трохима либонь ще въ млинні покинувъ, — додавъ, наливаючи въ чарку. — Здорова будь! — каже, и випивъ та й закусує. Якъ потягъ Гриць чарку другу, то й голоснійше заговоривъ. Паничъ и почувъ, бо попавъ въ холодне місце, то й протверезився зъ дебільшого; а якъ почувъ голосъ чоловіка, то й зовсімъ прочумався. Да про те вже лежить; ніщо робити. Хочъ-то Гриць и добрий бувъ собі чоловічина, але й медъ горілкою розведи, то недобрий стане; по третій чи що чарці таки добре розходився. — Я тобі, — гука, — ще й за двірське боки не облатавъ, а ти вже й на нове заробляєшъ?

— Гій а тебе! Чого се ти налазишъ? Хрестись та въ болото лізь.

— Чого налажу? чого?... А чого по всімъ селі якъ у бубни б'ють, що я працюю, горюю, а ти, аби я за порігъ, вже й гульки підняла.... То-то якъ спійму! ото вдамся въ знаки и тобі та й ему! ой-ой-ой! ажъ крижі піволоче! А самъ тоді въ некрути пійду — та що? и пійду. — А паничъ лежить підъ поломъ и все чує, та ажъ ему зубъ на зубъ скаче: — що, — думяє собі, — якъ знайде та почне кимъ обертати вздовжъ и впоперекъ?... Присхне, якъ на собаці. — Уляна добре знала, що аби Гриць панича не знайшовъ, а сама и зъ-підъ ступіра викрутилась би, сказано — дворка, та ще й бита, то й вхопилась за слово: — Говори, — каже, — спіймешъ! де то не лихо! Та якъ би вже на те пусмалась, щобъ до хати впускати, то будь певенъ, що знайшла-бъ спосібъ и випускати!.. Такъ би тобі по-підъ руки вискочивъ, по-підъ самъ нісь, а ти-бъ и невтямки!

— Еге! невтямки. А я-жъ хіба сліпий, чи що?

— Та що, що!.. хочъ-ти й не сліпий, та що?... Ну, дивись! якъ би ти зобачивъ? — И бере килимокъ зъ жертки: — Ну дивись! — каже. Гриць вирячивъ очі, а Грициха взяла той килимокъ, чи ридно, чи що воно було, за два кінці и розхрестила руки, що такъ и зробила заслону. — Бачишъ? — каже.

— Що?

— Те, що я роблю.

— Таже бачу.

— Теперъ же, — каже, — дивись даліи. Оттакъ би я и тоді зробила; якъ оце держу килимокъ, — чи що тамъ сказала, — такъ би й тоді. А той сокілъ левавъ би підъ поломъ, бо ніде-жъ сховатись; я-бъ и торкнула його ногою, що рушай, ніби, оттакъ о! — и справді штовхнула панича, ажъ навипуло. Вінъ и потягъ зъ-підъ полу та й торкає Уляну въ ногу, що ось-де я. Тоді вона каже: — Бачиш, якъ?

— Таже бачу, — озався Грицько.

— То такъ я зъ початку робила-бъ; а після оттакъ-о, дивись! — И почала відступатись відъ полу: — Оттакъ, оттакъ, — каже; и все бокомъ-бокомъ, черезъ всю хату, ажъ до порога дійшла. А Гриць дивиться, якъ тамъ, а паничъ рачки лізе по-за килимокъ, по-підъ самісінькі ноги Уляни, и поли въ зубахъ держить, щобъ не шамотіли. Якъ дійшла Уляна такъ ажъ до дверей, то й пхнула ногою въ двері; двері відчинились, а вона каже: — Теперъ же, паничу, передъ вами двері відчинені, — ідіть здоровенькі! — Паничъ и чмихнувъ, якъ зайць зъ-підъ покоса, а Уляна й говорить, зачинивши двері и скидаючи той килимокъ чи що: — А що? бачивъ?

— Що?

— Якъ я панича випускала?

— Таже я не бачивъ би; але поспитай, чи давъ би я тобі такъ килимокъ розпалити?

— Говори! ти й не знавъ би, що до того йде, и дививси-бъ, якъ и теперъ, а я й випустила.

— Брешешъ ти! — озався Гриць и почавъ хреститись по вечері, а Уляна пішла зъ стола здійсмати. Оттаке-то! Добре-то въ казкахъ кажуть, що благослови Боже на все добре, а на зле, то й самі здогадаєтесь... Оце вамъ и дворка!..

НА ЦІЛІ ЛІТЕРАТУРНІ

зложили високоповажні и чесні панове: Левъ Галичанинъ 17 р. 80 кр., Иванъ Нечуй 17 р., Осипъ Ваячківський 1 р., Боднаръ 50 кр., Северинъ Турчмановичъ 50 кр., Червінський 50 кр., Гордієвський 50 кр., Григоровичъ 50 кр., Володимиръ Ясенницький 50 кр., Адольфъ Гладилевичъ 50 кр., Адрій Кроподра 50 кр., Остапъ Чвартацький 50 кр., Євгеній Желехівський 50 кр., Володимиръ Ганкевичъ 50 кр. — Зъ портрету Шевченка (въ дорогі лотерні) прийшло 3 р. 10 кр. — разомъ всього 44 р. 40 кр. а. в. Дочисливши до сего попередню, въ ч. 25. виказану складку въ скількості 431 р. 95 кр. а. в., виносить фондъ літературній теперъ 486 р. 35 кр. а. в.

Въ попереднімъ оголошенню складокъ на цілі літературні зайшла друкарська помилка; въ 4-імъ віршу въ долини читати належить 22 кр. 30 кр. замість 22 р. 90 кр. а. в.

Тарнопіль, 18-го Грудня 1867.

О. Партицький.

Поправка. — Въ артикулі „Руська Родина“ въ ч. 25. зайшла 2 помилки: на стор. 196, въ 3-імъ Алінеа, въ передостатній стрічці читати належить замість „Найнивший“ — Найв'яеший, а въ 4-імъ Алінеа, въ остатній стрічці замість „нише“ — висше.

ОДЪ РЕДАКЦІИ.

Закінчаючи симъ числомъ перший рочникъ „Правди“, додамо окладковий листокъ и списъ статей до сего рочника и запрошення до передплати на слідуєчий други й рочникъ.

U 8053
I. 1864

3186248627